ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)

Fondé en 1925 — Tél. : PROvence 86-60

R. C. Seine 57 A 2731 — C. C. P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա՝	Տար. 60 Ֆ.	Վեցամսեայ՝	35 Ֆ.
Արտասահման՝	Տար. 80 Ֆ.	Հատը	0,30 Ֆ.

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 1 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ

JEUDI 1er SEPTEMBRE 1966

Le Numéro : 0,30 Fr.

ՔԲՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 10700

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

42e ANNÉE — Nº 10.700

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՀԱՅՐԵՆԱԴԱՐՁ

փոքր ժողովուրդներու համար կենսական նշանակութիւն ունի համրանքը, բընակչութեան քանակը:

Ու փոքրերուն մէջ ամէնէն աւելի Հայութիւնն է, որ պէտք ունի աճեցնելու իր համրանքը հայրենիքին մէջ:

Շատ ենք կոտորուած, կոտորակուած ու ցրուած մեր դարաւոր պատմութեան ընթացքին:

Կարմիր ջարդը անհելի աւերներ գործած է անցեալին: Քանիցս կորսնցուցած ենք մեր համրանքին կէսը: Սակայն ամէն անգամուն ալ շնորհիւ մեր բնածին կենսունակութեան, ինչպէս նաեւ տոկալու, ապրելու եւ յարատեւելու մեր յամառ ու անընկճելի կամքին, կրցած ենք վերապրիլ եւ լեցնել պակասները տեղը:

Յիսուն տարի առաջ Մեծ Եղեռնը մէկուկէս միլիոն զոհեր խլեց մեզմէ:

Այսօր վերստին գտած ենք 1914էն առաջուան մեր համրանքը: Շուրջ երկու միլիոն Հայեր կ'ապրին ներկայիս հայրենիքին մէջ:

Ծնունդներու տոկոսը գոհացուցիչ է այնտեղ, աշխարհի առաւելագոյններէն մէկը, հակառակ տնտեսական նեղ պայմաններուն: Մեր ժողովուրդը բազմածին է:Մալթուսի օրէնքը ծանօթ չէ Հայաստանի մէջ:

Անգլիացի յայտնի տնտեսագէտ Թոմաս Ռոպէրթ Մալթուս (1766-1834) կը վախնար, որ բնակչութեան յաւելումով պիտի գայ ժամանակ մը, երբ մարդիկ աշխարհի վրայ պիտի չկրնան բաւարար ապրուստ ապահովել ապրելու համար:

Ու կը թելադրէր, որ աղքատ ընտանիքները սահմանափակեն ծնունդները՝ իրենց տնտեսական պայմաններուն համաձայն:

Ծնունդները պակսեցնելու մալթուսական վարդապետութիւնը մեծ ծաւալ ստացաւ արեւմուտքի մէջ ԺԹ. դարուն: Անոր դէմ պայքարեցան ընկերվարական տեսաբանները՝ ինչպէս Շարլ Ֆուրիէ, Փրուտոն, Կարլ Մարքս եւ ուրիշներ:

Այսօր Մալթուսականութիւնը ի պատուի չէ այլեւս: Սակայն վերջերս անիկա ի յայտ եկաւ Վատիկանի տիեզերական ժողովին առթիւ, ծնունդները հակակշռելու ձեւին տակ:

Մերինին պէս կոտորակուած ազգ մը պէտք է հետեւի ո՛չ թէ Մալթուսի վարդապետութեան, այլ Սուրբ Գրոց պատգամին, — «Աճեցէ՛ք եւ բազմացարուք եւ լցէք զերկիր»:

Սահմետական կարգ մը երկիրներու մէջ, ուր բազմակնութիւնը ի զօրու է դեռ, բնակչութեան աճումը մտահոգիչ դարձած է:

Պաղեստինի արաբ գաղթականները, որոնք դրացի երկիրներու մէջ կ'ապրին 18 տարիէ ի վեր՝ միջազգային կազմակերպութեան նպաստով, կ'աճին առաւելագոյն չափով:

Հայրենիքի մեր ժողովուրդի տնտեսական պայմաններուն բարւոքումը հնարաւոր պիտի դարձնէ ծնունդներու աճումը, որուն ա՛յնքան պէտք ունինք:

Քանակը նոյնքան կարեւոր է մեզի համար, որքան որակը: Աշխատող ձեռքեր, կռուող բազուկներ կը կազմեն երկրի մը ուժը: Հայաստան կը կարօտի քանակի, ամրապնդելու համար իր դիրքը, աշխարհագրական այն աննպաստ պայմաններուն մէջ, որ իրեն բաժին է ինկած:

Համրանքի աճումը կապուած է նաեւ կենսական տարածութեան հետ, որմէ զրկուած է մեր հայրենիքը: Իր սեփական, պապենական հողերը բռնագրաւուած կը մնան բարեկամ թէ թշնամի հարեւաններու կողմէ: Վստահ ենք, որ աստիճանաբար պիտի լուծուի այս հարցն ալ:

Քանակի աճումն ու որակի բարձրացումը բնական կերպով մեզ պիտի առաջնորդեն դէպի այդ նպատակին իրականացումը:

Գալով Սփիւռքի Հայութեան, դոհ պիտի ըլլանք՝ եթէ կարենանք պահել ներկայ գոյավիճակը, եթէ արգելք հանդիսանանք սպիտակ ջարդին, որ արդէն քանի մը տասնեակ տարիներէ ի վեր կը հնձէ օտար աստղերու տակ ծնած մեր տղաքն ու աղջիկները:

Հնարաւորութիւններ ստեղծել՝ մեծ աստիճանաչափով ներգաղթ կազմակերպելու համար դէպի Հայաստան:

Միայն շնորհիւ հայրենադարձին է, որ օտարացումէ եւ ձուլումէ կարելի պիտի ըլլայ փրկել արտասահմանի նոր սերունդը եւ աւելցնել հայրենիքի բնակչութիւնը՝ քանակով եւ որակով:

ՀՐԱՆՏ - ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԱՐՏԱԿԱՐԳ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆ ՔԱՄՊՈՃԻ ՄԷՋ

ՎԻԷԹՆԱՄԻ ՀԱՐՑԸ

Նախագահ տը Կոլ Քամպոճի մայրաքաղաքին մէջ ընդունուեցաւ արտակարգ խանդավառութեամբ:

Իշխան Նորոտոմ Սիհանուք, ողջունելով Ֆրանսայի Նախագահը շեշտած է. — «Ցաղթանակները զորս տարիք ձեր հայրենիքին տալու համար իր մեծութիւնը, ջնջելու նուաստացումները, կառուցանելու անկախութիւնը, մեծ մխիթարանք են բոլոր պետութեանց, բոլոր կառավարութեանց, բոլոր յարձակումի ենթակայ կամ ճնշուած ժողովուրդներուն համար:

«Ապազաղթականացման սքանչելի գործ մը տարիք, մանաւանդ Ալժերիոյ եւ Սեւ Ափրիկէի մէջ, որու պատճառաւ, իր յեղափոխութենէն ի վեր առաջին անգամ ըլլալով, Ֆրանսա աշխարհի տուաւ իր իսկական նշանակութիւնը սա անմահ նշանաբանին՝ Ազատութիւն, Հաւասարութիւն, Եղբայրութիւն»:

Ֆրանսայի Նախագահը իր պատասխանին մէջ յայտարարած է. — «Կ'ուզեմ որ գիտնան, հո՛ս, որ Ֆրանսացի ժողովուրդը ինծի կ'ընկերանայ մտքով եւ սրտով ու կ'ողջունէ Խմէր ժողովուրդը, ինչպէս կ'ընեմ ես հիմա, յարգանքով եւ բարեկամութեամբ»:

Այս ճամբորդութեան գլխաւոր օրակարգը եղաւ Վիէթնամի հարցը, որու ակնարկած է Նախագահ տը Կոլ ըսելով. «Ողբերգութիւնը որ աշխարհը կրնայ առաջնորդել վատթարագոյն դըժբախտութեանց»:

Չորեքշաբթի առտու, կը հաղորդուէր որ Փնոմ-Փէնհի Ֆրանսական դեսպանատան մէջ, տը Կոլ կ'ընդունէր Հիւսիսային Վիէթնամի ներկայացուցիչը: Այս տեսակցութենէն ետք միայն պիտի պարզուէր թէ անհրաժե՞շտ է տը Կոլ-Ճոնսըն տեսակցութիւն մը: Արդարեւ, ծանօթ է որ ծերակուտական Մէնսֆիլտ քանիցս պնդած է նման տեսակցութեան մը անհրաժեշտութեան վրայ: Ուաշինկթընէն կը յայտնուէր թէ Նախագահ Ճոնսըն տրամադրութիւն յայտնած է տեսնուելու տը Կոլի հետ այն պարագային միայն երբ տը Կոլ օգտակար նկատէ նման հանդիպում մը: Այս հանդիպումը կրնայ տեղի ունենալ տը Կոլի այս ճամբորդութեան ընթացքին, մանաւանդ երբ Ֆրանսայի Նախագահը հասնի Կուատըլուփ:

Հարց կը ծագի թէ Հիւսիսային Վիէթնամի համաձայնութիւնը (եթէ ըլլայ) բաւարա՞ր է կարգադրելու համար հարցը: Արդարեւ Հանոյի իշխանութիւններէն զատ կարեւոր է ազատագրական Ազգ. Ճակատի (Վիէթքոնկի) կարծիքը: Այս կազմակերպութիւնը ցարդ պայման կը դնէր որ վերջին Ամերիկացին հեռանայ Վիէթնամի հողէն, բանակցութիւն վարելու համար: Պայման մը զոր Միացեալ Նահանգները չեն կրնար ընդունիլ: Բայց Լը Մոնտ կը գրէ թէ Հանոյի տեսակէտը շատ աւելի իրատես է քան Վիէթքոնկինը:

× Քամպոճի այս այցելութեան առթիւ, յիշենք թէ ժողովուրդը կապուած է պուտտայականութեան եւ անոր աւանդութեանց: Երեք հազար վանք կայ Քամպոճի մէջ, ուր կ'ապրին 75 հազար պոնզեր: 1956էն ի վեր պուտտայականութեան ուսուցումը պարտաւորիչ է դպրոցներուն մէջ: 60 հազար հաւատացեալներով, կաթողիկէները ժողովուրդին մէկ հարիւրերորդը կը ներկայացնեն:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ Համայնավար կուսակցութիւնը զեկոյցով մը կը դատապարտէ Չինաստանի վերջին ցոյցերը խորհրդային դեսպանատան դէմ եւ կը շեշտէ. — «Ատելութեան մղելով ընկերվարական առաջին երկրին դէմ (խմ՛ Խորհ. Միութիւն) որու թնդանօթները, հրթիռները եւ օդանաւերը թոյլ կուտան հերոսական Վիէթնամի որ ծանր կորուստներ պատճառէ աշխարհակալներուն, չին ղեկավարները կը քաջալերեն այս վերջինները, որ շարունակեն յարձակումը»: Մոսկուա լուռ կը մնայ Փեքինի ցոյցերուն առթիւ, մինչ Փեքինի «Ժողովուրդին Օրաթերթը» կը շարունակէ իր յարձակումները Մոսկուայի ղեկավարներուն դէմ:

ԱՐԱԲԻՈՅ Ֆայսալ Թագաւորը պաշտօնական այցելութիւն կը կատարէ Անգարա, իր կնոջը հետ որ Ատափազարցի է:

ԻՐԱՔԻ մէջ հանդարտեցնող միջոցներ ձեռք կ'առնուին Քիւրտերուն եւ արաբ ազգայնականներուն ի նպաստ:

ԿԻՊՐԱԿԱՆ կառավարութիւնը պիտի չընդդիմանայ Կիպրոսի Թրքական զօրքին փոխարինումին, ըստ ի զօրու դաշնագրին: Այս փոխարինումը պէտք է կատարուի Սեպտեմբերի վերջ:

ԱՄՄԱՆԻ մէջ, մօտ 2000 հոգի մասնակցած են այն ցոյցին, որ կազմակերպուած էր բողոքելու համար «մահմետական 3 եղբայրներու» կախաղան հանուելուն դէմ, Գահիրէի մէջ: Նման ցոյցեր եղած են նաեւ Սուտանի զանազան քաղաքներուն մէջ, ինչպէս Խարթումի, ուր ցոյցին մասնակցած են աւելի քան տասը հազար հոգի:

ՄԱՐՈՔԻ Հասան Բ. Թագաւորը կարճ այցելութիւն մը պիտի կատարէ Թուրքիա, Հոկտեմբերի վերջ, Խորհ. Միութեան տալիք իր այցելութենէն ետք:

ԻՆԸ ԵՐԿԻՐՆԵՐ՝ Ալպանիա, Ալժերիա, Քամպոճ, Քոնկօ (Պրազավիլ), Քուպա, Կինէա, Մալի, Ռումանիա եւ Սուրիա դիմում կատարած են ՄԱԿի դիւանին, որպէսզի Համայնավար Չինաստան «վայելէ իր օրինաւոր իրաւունքները», այլ խօսքով ՄԱԿի անդամ ընդունուի: 1965ի աշնան նման դիմումնագիր մը կը պահանջէր մէկ կողմէ Համայնավար Չինաստանի մուտքը եւ Ազգ. Չինաստանի (Ֆորմոզ) արտաքսումը: Բանաձեւը ստացած էր 47 թեր, 47 դէմ ձայն 20 ձեռնպահութիւն ու մերժուած էր:

ԱՆԳԼԻՈՅ վարչապետը դժուարութիւններու առջեւ պիտի գտնուի վերամուտէն սկսեալ: Մեծն Բրիտանիա տնտեսական ծանր տագնապ մը ունի եւ այս ձմեռուան համար երկրին մէջ 500 հազար անգործ նախատեսուած է:

ՓԵՇՏԱՅԻ մէջ երկու երիտասարդ Ամերիկացիներ երեք ամիս բանտարկութեան դատապարտուած են, որովհետեւ աղտոտած էին երկու հանրագիր, որոնք ամերիկեան ոճրագործութիւնները կը ներկայացնէին Վիէթնամի վրայ:

ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ Արտաքին նախարարը՝ Տին Ռըսք յայտարարած է, ծերակուտական ենթայանձնախումբի մը առջեւ. — «Եթէ նուազեցնենք մեր ուժերը, միւս կողմը կրնայ «հաշուի սխալ» մը գործել, վասնզի արեւելեան Եւրոպայի մէջ միշտ կը մնայ խորհրդային կարեւոր ուժ մը, որ օրէ օր աւելի կը զարգանայ շնորհիւ արդիական կազմածներու: Օթանի ուժերը կրնանք պակսեցնել միայն այն ատեն երբ Խորհ. Միութիւնը արեւելեան Գերմանիոյ իր զօրքին մէկ կարեւոր մասը քաշէ:

"ԹՈՒՐՔԻԱ ԿՐՆԱՅ ՉՈՐՍ ԺԱՄԷՆ ԳՐԱՒԵԼ ԿՂԶԻՆ..."

«Ո՛Չ ԱՄԵՐԻԿԱ, ՈՉ ԱԼ ՌՈՒՍԻԱ ԿՐՆԱՆ ԿԵՑՆԵԼ ԹՈՒՐՔԵՐԸ»

Կիպրոսի Թուրք համայնքին պետը, Տոքթ. Ֆազըլ Քիւչիւք, հետեւեալ յայտարարութիւնները ըրած է էլէֆթէրոս Քոզմոս թերթին, որ ծանօթ է իբր աջակողմեան եւ իբր Մակարիոսի համակիր. — «Սխալ է խորհիլ թէ Յոյները անցեալին մէջ բարեկամաբար ապրած են Թուրքերու հետ: Վարժարաններու եւ եկեղեցիներու մէջ, գրգռիչ քարոզութիւնները անպակաս եղած են, եւ յոյն համայնքը թշնամի դարձած է Թուրքերուն: Մեզի համար կարեւորը այդ չէ, սակայն: Մենք կը պահանջենք որ Թուրքերը խաղաղ եւ ապահով կարենան ապրիլ, առանց Յոյներու յարձակման ենթարկուելու: Այս նպատակով, կ'ուզենք որ համայնքներու փոխանակում մը տեղի ունենայ Կիպրոսի մէջ: Այդ պարագային, երկու համայնքներէն մէկը կամ միւսը չի կրնար գերակշռութիւն ապահովել միւսին վրայ եւ Դաշնակցային պետութիւնը աւելի դիւրաւ կը կազմուի: Կիպրոսի Թուրքերը պատմական կապերով փարած են այս հողին, եւ զայն իրենց հայրենիքը կը նկատեն, երբեք պիտի չհեռանան Կիպրոսէ: Սխալ է խորհիլ թէ Թուրքերը խափանարարութիւններ կ'ընեն եւ խռովութիւններ կը յարուցանեն: Այդպիսի միջոցներու պէտք չունին արդէն: Ասկէ զատ, պէտք է գիտնալ թէ Թուրքիա զինուորապէս միջամտելու եւ ի հարկին զօրք հանելու իրաւունք ունի միշտ: Կիպրոսի Թուրքերը շատ լաւ գիտեն թէ Թուրքիա պիտի չարտօնէ որ էնօսիսը հռչակուի կամ Թուրք համայնքը զերի ըլլայ: Չենք ընդունիր նաեւ Յոյներու խոստացած երաշխիքը: Դառն փորձերէ ետք ճշդած ենք թէ այդ երաշխիքները սուտ բաներ են, եւ որեւէ արժէք չունին էնօսիսի մը պարագային: Պէտք է գիտնալ թէ Թուրքիա եթէ ուզէ, չորս ժամէն, առաւելագոյն վեց ժամէն կրնայ գրաւել Կիպրոսը: Այս առթիւ նկատի չունինք միջազգային հակազդեցութիւնները: Չխաբենք մենք զմեզ: Ո՛չ Ամերիկա, ոչ ալ Ռուսիա կրնան միջամտել մեր կռիւին: Աչքի առջեւ ունեցէք Վիէթնամը կամ Քուպան, Ռուսիա ինչո՞ւ չի միջամտեր այդ երկիրներու կռիւներուն: Բայց խօսինք, եթէ մինչեւ հիմա Կիպրոսի մէջ պատերազմ չծագեցաւ, պատճառն այն է որ Թուրքիա գիտցաւ պահել իր պաղարիւնը եւ մեծ համբերութիւն ցոյց տուաւ: Եթէ ոչ, ոչ մէկ ուժ կրնայ կեցնել Թուրքերը»:

ՔԵՊԱՆԻ ԱՄԲԱՐՏԱԿԸ

Արդի Թուրքիոյ տնտեսական մեծագոյն եւ հիմնական ծրագիրներէն մէկն է Քեպանի ամբարտակին եւ անոր հետ կապուած ջրելեկտրական կայանի շինութիւնը, որով պիտի ապահովուի Թուրքիոյ արեւելեան նահանգներուն (այսինքն պատմական Հայաստանի) ելեկտրական ներուժ՝ թէ՛ լուսաւորութեան եւ մանաւանդ գործարաններու հաստատման համար:

Քեպանը կը գտնուի Եփրատի եւ Արածանիի (Մուրատ Սու) իրարու խառնուած տեղը եւ այսպիսով ապահովուած կ'ըլլայ ջուրին քանակը: Եփրատի մէջ կը թափին Ճալթի եւ Մատէն, իսկ Մուրատի մէջ կը թափին Մինիս, Փերի եւ Մանսուր գետակները: Ասոնք բոլորն ալ լեռնային ջրառատ գետակներ են, որով կարելի պիտի ըլլայ ջրամբարը՝ որ հողաթումբի ձեւով պիտի շինուի, շուտով լեցնել 13,5 միլիառ խորանարդ մեթր ջուրով: Այս առթիւ 18.000 հոգի պէտք է փոխադրուին այլուր, որովհետեւ իրենց գիւղերը եւ արտերը ջուրին տակը պիտի մնան:

Թուրքիոյ վարիչներուն մէկ հին երազն է, որ իրականութիւն դառնալու ճամբուն մէջ մտած է հիմա: Դեռ 1936ին՝ Մուսթաֆա Քեմալի օրով սկսուած էր մշակուիլ այս ծրագիրը, չուէտական, զուիցերական եւ ամերիկեան մասնագէտներու, բայց երեսուն տարի ետքը միայն, այսինքն այս տարուան Փետրուար 19ին, մեծ հանդիսութեամբ Անգարայի մէջ ստորագրուեցաւ պայմանագրութիւն մը, ըստ որուն՝ իտալական, ֆրանսական, ամերիկեան եւ Դաշնակցային Գերմանիոյ կառավարութիւնները պիտի տրամադրեն երեսուն միլիոն տոլարի փոխատուութիւն մը, որուն քսան միլիոնը Դաշնակցային Գերմանիան ստանձնած է: Իսկ այս տարուան Յունիս 12ին՝ նոյնպէս մեծ հանդիսութեամբ Թուրքիոյ Հանրապետութեան նախագահը, Ճեվտէթ Սունայ, հիմը դրաւ ամբարտակին: Իտալեւֆրանսական ընկերութիւն մը ստանձնած է գործը եւ յոյս տրուած է, ըստ ծրագրի, 1970ին օգտագործելի դարձնել հսկայ ջրելեկտրակայանը:

Մինչեւ 1963, Թուրքիոյ այս շրջանները, այսինքն Եփրատէն արեւելք մինչեւ պարսկական եւ խորհրդային սահմանները, նաեւ զանազան շրջաններ՝ Եփրատէն արեւմուտք, յայտարարուած էին զինուորական արգիլեալ գօտի, ուր առանց մասնաւոր արտօնութեան եւ հսկողութեան կարելի չէր ճամբորդել: Այս պատճառով Թուրքիոյ արեւելեան եւ հարաւ-արեւելեան նահանգները կը մնային իրենց նախնական վիճակին մէջ: Ներուժի պակասն ալ պատճառ կ'ըլլար, որ չօգտագործուէին հանքային հարստութիւնները:

Տարիներ առաջ Մալաթիոյ շրջանի Տերմէ գիւղին մօտ, ինչպէս նաեւ Քերնէքի մօտ, հաստատուած էին ելեկտրակայաններ, որոնք Մալաթիոյ, Ատըեամանի եւ Ուրֆայի ելեկտրական հոսանք կը հայթայթէին, բայց մեծագոյն նշանակութիւն պիտի ունենայ Քեպանի ջրելեկտրակայանը՝ եթէ 1970ին սկսի բանիլ: Այս կայանը պիտի ունենայ տարեկան 980 մեկավաթ կարողութիւն եւ պիտի արտադրէ տարեկան 5,6 միլիառ քիլովաթ ժամ հոսանք: Իր տեսակին մէջ՝ Քեպանի ջրելեկտրակայանը մեծագոյնը պիտի ըլլայ Թուրքիոյ մէջ եւ ի վիճակի պիտի ըլլայ երկրին ելեկտրական պահանջքին 25 տոկոսը գոհացնելու:

Քեպանի ամբարտակին վերջանալէն ետք, ծրագրուած է ջրանցք մը հասցնել մինչեւ Էլազիկ, ուր Հազար գիւղին մօտ արդէն ջրելեկտրակայան մը կայ, որ դէպի հիւսիս՝ Երզնկա, եւ դէպի հարաւ՝ Էրկանի Մատէն, ելեկտրականութիւն կը ղրկէ, աւելցնելով այս վերջնոյն տեղական ջերմելեկտրակայանի ուժը:

Հաշուուած է որ հինգ հազար քիլոմեթր երկարութեամբ ելեկտրատար թելերու պէտք պիտի ըլլայ Քեպանի ելեկտրականութիւնը հասցնելու համար Սեւ Ծովի եզերեայ քաղաքները՝ Կիրասոն, Տրապիզոն եւ Հոփէ, որ կը գտնուի խորհրդային սահմանին մօտիկը, ինչպէս նաեւ մինչեւ Էրզրում, որ ցարդ Թորթումի ջրելեկտրակայանէն կը ստանայ իր ելեկտրական հոսանքը: Աւելի դատ մասնաւոր կարեւորութիւն պիտի տրուի ելեկտրականութիւն հասցնելու Մուշ, Պինկէօլ, Պիթլիս եւ Վան, ինչպէս նաեւ Տողուպայազիտ, Աղրի եւ Կարս:

Քեպանի ելեկտրական ներուժը պիտի ստեղծէ, ըստ ծրագրի, բոլոր կարելիութիւնները օգտագործելու համար Թուրքիոյ հանքային հարստութիւնները, որոնք առաւելապէս արեւելեան եւ հարաւ-արեւելեան նահանգներուն մէջ կը գտնուին, ինչպէս՝ պղինձ, քրոմ, սնդիկ եւ երկաթ, պէտք է յիշել նաեւ զինկ-կապար, մարմար եւ քարիւղ: Այս հանքերէն մասնաւորաբար Էրկանի մէջ կ'օգտագործուին քրոմի հանքերը (243.000 թոն տարեկան):

Թէ ի մասնաւորի եւ անմիջականօրէն ի՛նչ կերպ յառաջ պիտի տարուին աշխատանքները, եւ թէ ո՛ր հանքերուն նախապատուութիւն պիտի տրուի, պիտի որոշուի այս տարուան Նոյեմբեր 6ին հրաւիրուած համաժողովին, որ պիտի գումարուի Էրզրումի մէջ եւ որուն պիտի մասնակցին մասնագէտներու եւ պետական բարձր պաշտօնատարներու կարգին, տեղական ուժեր:

Բացի հանքերու օգտագործումէն, նըկատի առնուած են ուրիշ ճարտարարուեստական ճիւղեր, ինչպէս ալիւմինիոմի եւ ցեմենթի գործարաններ, կղմնարանոցներ եւ քիմիական պարարտացուցիչ գործարաններ եւայլն, որոնց համար առատ եւ աժան ելեկտրական ներուժ տրամադրելի պիտի ըլլայ:

Ինչ կը վերաբերի հողագործութեան, ծրագրուած է ոռոգել տասը միլիոն արտավար տարածութիւն:

Ահա՛ այս առաջադրութիւններովն է որ գործի ձեռնարկած է Թուրքիոյ արդի կառավարութիւնը, որուն վարչապետը, Սիւլէյման Տեմիրէլ, իբրեւ թեքնիքական զարգացում ունեցող քաղաքագէտ մը, որուն այսօր «տեքնոկրատ» տիտղոս կը տրուի, Քեպանի ամբարտակին եւ ջրելեկտրակայանին յաջողութեան մէջ կը տեսնէ բացի տնտեսականէն՝ նաեւ քաղաքական վերելք մը:

ՏԻՐԱՅՐ ՓՐՈՒՆՃԵԱՆ

ԵՐԵՔ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՆԵՐ ՀԱՅՈՑ ԱԶԳԻՆ ՅԱՒԵՐՈՎ

ՀԱՅՐԵՆԻՔ

ՀԱՅՐԵՆԻ՛Ք: Ի՛նչ քաղցր է հնչում մեր ականջին: Այս այն գաղափարն է, որ մեր ազգի բազմատեսակ տոհմերին միացրել է, դարձնելով նրանց մի ժողովուրդ, մի բազմանդամ ընտանիք, որոնց երակներում միեւնոյն արիւնն է հոսում, որոնց բերնում միեւնոյն մայրենի բարբառն է հնչում, որոնց ո՛չ չարիքը ե ո՛չ վտանգը կարող են բաժանել:

ՀԱՅՐԵՆԻ՛Ք: Նա մեզ յիշեցնում է, որ մեր ազգի բախտն ու պատմութիւնը սերտ կապուած են այն երկրի հետ, ուր ապրել եւ ապրում է նա, որ ոռոգուած է մեր պապերի արիւնով անցեալ պատերազմների, մարտիրոսութիւնների եւ հալածանքների շնորհիւ, որ պահում է չէն գիւղերի եւ փարթամ քաղաքների յուշարձաններ, ուր թափուել են վշտի ու տառապանքների աղի արցունքներ, ուր հնչել են նաեւ երբեմն նաեւ խրախճանաց եւ յաղթութեանց ուրախ երգեր: Նա մեր կեանքի օրրանն է, ուր օրօրուել է մեր օրօրոցը, ուր հիմնուել է մեր սեփական օճախը, որ ամփոփել է իր ծոցում մեր սիրելիներին եւ որ պիտի լինի նաեւ մեր վերջին հանգստեան վայրը:

Մեր ազգին կեանքը երէկ չի սկսուած, նա հետաքրքրական պատմութիւն ունի իր անցեալում:Հարիւրամեակներէ ի վեր գոյութիւն ունէինք, եւ մեր ազգի բախտը այդ երկար շրջանում միշտ փոփոխական է եղել, երբեմն դէպի առաջ եւ երբեմն դէպի ետ, բայց միշտ ունեցել է միեւնոյն ճակատագիրը, միեւնոյն վիշտն ու ուրախութիւնը, որ բաժին է ընկել ամբողջութեան: Նրա հարիւրամեակների գոյութեան պատմական դասը մեզ սովորեցնում է, որ մենք պէտք է միասին լինենք, միասին խորհենք, միասին գործենք, քննենք դժգոհութեան չարժառիթները եւ միասին խորհենք համայնական երջանկութեան մասին:

Մեր ազգի գոյութեան, նրա մեծութեան, նրա փառքի եւ նրա բարեկեցութեան համար շատ սերունդներ են մաքառել եւ տանջուել: Մենք ժառանգներ ենք այն բոլորի, որ մեր պապերի ջանասիրութիւնը, անձնուիրութիւնը, նրանց հերոսական ոգին է ձեռք բերել: Ես հաւատում եմ, որ ինչ որ մե՛ր հայրերը մեզ աւանդ են թողել, այդ նոյն հիմքի վրայ մենք կը շարունակենք չէնքի կառուցումը: Այս բարոյական պարտականութիւնը պիտի լինի մեր բոլորիս համար իբրեւ սրբութիւն:

ՀԱՅՐԵՆԻ՛Ք: Ի՛նչ խոր ազդեցութիւն ունես դու զգայուն սրտերի վրայ: Այո, դու բնութեամբ հարուստ ես, դրաւիչ եւ գեղեցիկ, ե եթէ օտարի մի երկիր լինէր, անգամ աւելի դրաւիչ եւ հիւրընկալ, այն ժամանակ էլ քեզ փոխարինող չէր լինի մեզ համար, որովհետեւ հայրենի կարօտը ներքին զգացմունքով եւ անքակտելի կապերով կապում են մեր սրտերը քեզ հետ եւ ստիպում մեզ ձգել ամէն ինչ օտարութեան մէջ եւ դառնալ հայրենի երկիր:

ՀԱՅՐԵՆԻ՛Ք: Դու հասունացրել ես մի ժողովուրդ, հայ ժողովուրդ, որ դաստիարակուելով ցուցաբերել է առաքինութիւններ, որոնք վկայում են, թէ մեծ ժողովուրդ է եղել նա, եւ այսօր եւս ընդունակ է տալու հերոսական քաջութեան եւ անվեհերութեան փայլուն օրինակներ:

Ձունէինք Հայրենիք, որպէս իրական ֆիզիքական ուժ եւ կար միայն նրա գաղափարը, իբրեւ բարոյական ուժ, իսկ այսօր ունենք Հայրենիք, փառք եւ պատիւ նրա ստեղծողին: Նաեւ փառք հայ ժողովուրդին, որ իր հոգեւոր առաքինութիւններով, ֆիզիքական աշխատանքով, անձնազոհութեամբ արժանացաւ փառքին: Հայրենի երկրի եւ Սփիւռքի հայ ժողովուրդը, եթէ իբրեւ հայ մարդ եւ իբրեւ հայ ազգ ապրիլ կ'ուզես, դի՛ր քո ձգտումներն ու յոյսերը մեր մեծ Հայրենիքի Հայրապետական Աթոռի առաջ, հաւատալով, որ նրանք են սրտիդ սրբութիւնների եւ իղձերի պահապանն ու կատարողը: Ուխտի՛ր նրանց հաւատարիմ աջակիցը լինել միշտ, ինչպէս եւ այսօր, կանգնելով հայ ազգի փառքի ու երջանկութեան եւ մեր գաղափարական եկեղեցու դրօշակի տակ: Զգլատել Հայրենիքի եւ Ս. Էջմիածնի բարոյական ուժն ու հեղինակութիւնը, սատնութիւն չքարոզել նրանց դէմ և չմոլորեցնել ժողովուրդին, այս է ամէն ազնիւ հայրենասէրի պարտքը:

ԳԷՈՐԳ Զ.

Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց

×

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ԵՂԵՌՆԸ

ԽՄԲ.— Հալէպի Ս. Քառասնից Մանկանց եկեղեցւոյ թիւ 133 ձեռագիր Ճաշոց գիրքին մէջ, արձանագրուած է հետեւեալ յուզիչ վկայութիւնը Ապրիլեան Եղեռնի մասին, դէպքերու ազդեցութեան տակ:

« 1915 տարւոյս Հայոց կեանքի արիւնոտ պատմութիւնը գրել, շատ երկար եւ շատ եղերերգական կը լինէր ըսելը բաւական չէ բացատրելու իսկութիւնը. Նաեւ շատ դժուարին պիտի լինէր զայն պատկերացնել, քանի որ ազգային ոչ մէկ պատմագիր եւ ոչ մէկ տարեգիր հանդիպած է, կամ ականատես եղած այն բոլորին՝ որ ներկայ տարւոյս մէջ կատարուեցաւ: Տխեղերական պատմութիւնն ալ չունի նման էջ մը որ ընդօրինակենք այստեղ:

Ամբողջ հայաբնակ քաղաքները, Անատոլուի եւ Կիլիկիոյ, դատարկուեցան Հայերէ: Անատոլուի Հայերու այր մարդիկ, մինչեւ տասնըհինգ տարեկան,անողորմաբար կոտորուեցան, այրիները կապուտ կողոպուտ տարագրուեցան, երիտասարդ հարսներ, կոյսեր եւ գեղատես արու մանուկներ առեւանգուեցան: Կիլիկեցիք ըստ առաջնոյն, իրենց տուներէն, կալուածներէն եւ գարաւոր հարստութենէն թէեւ զրկուեցան, բայց կոտորածէ զերծ մնացին:

Առաջինք եւ վերջինք տարագրուեցան Հալէպի եւ Դամասկոսի կուսակալութեանց մէջ, մի կողմէն մինչեւ Մուսուլ, միւս կողմէն, մինչեւ Քերէկ եւ այլ անծանօթ վայրեր:

Թէ՛ կոտորածները եւ թէ կենսական պէտքերու պակասութենէն մեռածներու իսկական թիւը միայն Աստուծոյ յայտնի է: Մարդկային հաւանական հաշիւով, կէս միլիոնէն շատ աւելի պէտք է ըլլայ:

Հայոց ընդհանուր եկեղեցւոյ եւ վանօրէից հետ, Սսոյ հայրապետական Աթոռն ալ դրաւուեցաւ ու կաթողիկոսն ու միաբանք տարագրուեցան Հալէպ: Այսքանն ալ բաւական չհամարուելով, Հոկտեմբեր 21ին կառավարութիւնը մեզ վտարեց Հալէպ, միաբաններով Երուսաղէմ երթալու նոր որոշումով: 27ին պիտի մեկնէինք առանց գիտնալու թէ ապագան ինչ վերապահած է: Շատ տառապեցանք, Աստուած միայն կարող է քաղցրացնել դժբախտ ազգի քամած դառնագոյն բաժակը:

ՍԱՀԱԿ

Կաթողիկոս Կիլիկիոյ

1915, Հոկտեմբեր 26

×

ԿԻԼԻԿԻՈՅ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ ՎԵՐՋԻՆ ՔԱՐՈԶԸ

Կիրակի, 17 Սեպտեմբեր 1950, խաչվերացի տօնին առթիւ, իր վերջին քարոզը խօսեցաւ Գարեգին կաթողիկոս, մասնաւորապէս ծանրանալով հայկական մշակոյթին վրայ.

— « ... Փոքր ենք թիւով, սակայն որքան բարձր մեր արուեստով, գրականութեամբ, նկարչութեամբ, երաժշտութեամբ, ճարտարագործութեամբ: Դարեր շարունակ մեր հայրենիքը, աջէն ու ձախէն պատապարտուած է նեղութեանց, հալածանքի, տառապանքի, եւ մեր տոկալու, դիմադրելու ուժն ու կորովը աւելի հզօրացած, մեր հոգեկան կեանքէն թռիչք առած ստեղծագործութիւններով, մշակոյթով: Ի՜նչ հոյակապ բանաստեղծութեան աղբիւր մը ունինք մեր եկեղեցական մեղեդիներու, շարականներու մէջ եւ ի՜նչ զմայլելի երաժշտութեամբ մը եբանդաւորած ենք այդ մեր կրօնաշունչ ստեղծագործութիւնները: Աննման են մեր Սահակն ու Մեսրոպը, աննման են մեր Շնորհալին, Նարեկացին, երբ թափանցէք անոնց մտքէն ու հոգիէն թռիչք առած այդ գեղահիւս բանաստեղծութիւնը, եւ դեռ քանիներ, զոր յիշել շատ երկար պիտի ըլլար: Ինչպէս մեր ճարտարագործութեան մէջ, որ նոյնպէս ամենակարեւոր աղդակներէն մէկը կը մնայ ազգերու մըշակոյթին մէջ: Տեսե՞ր էք Անիի մեր Մայր եկեղեցին, միայն անոր կերտուածքը կը բաւէ այդ ճիւղին մէջ իսկ մեր ունեցած ընդունակութեան: Հակառակ իր ճեղքուած, կէս աւերակ վիճակին, բայց իր քարերը, իր սիւները, անոնց վրայ հաստատուած քանդակագործութիւնը, նկարազեղ չինուածքները ապացոյց են թէ ո՛ր աստիճանի հասցուցած ենք շինարարութիւնը: Ցիշեմ ձեզի անուն մը միայն, 12րդ դարու մէջէն ճարտարապետ Տրդատը որ ինքն էր դրած հիմը այդ պատմական եկեղեցւոյ: Նոյնիսկ միջազգային ճարտարագործութեան մէջ, ան համբաւաւոր էր իր ստեղծագործ արուեստով: Կ. Պոլսոյ հռչակաւոր Այա Սոֆիան, երբ անոր գմբէթը խորտակուած էր, եւ փըլչելու վտանգ կը սպառնար, ճարտարագործ հայ Տրդատն էր որ կարողացաւ հըրաշալի ճարտարութեամբ վերանորոգել ու վերահաստատել զայն: Ո՞ր ազգը աւելի ձգտած է սիրել լոյսը, հոգեկան լոյսը: Կարդացե՞ր էք Լուսաւորչի Տեսիլքի պատմութիւնը, Հռիփսիմէի, Գայիանէի վանքերով: Ի՜նչ հոյակերտ բանահիւսութիւն Լուսաւորչի կանթեղի պատմուածքը, երբ Գրիգոր Լուսաւորիչ լոյսի հեղեղը կը տեսնէր երկնքի վրայ կանթեղի նման որ կը լուսավառէր իջնելով երկրի, ցամաքի վրայ, Արագածի վրայ, եւ ուր հիմնեց այդ լոյսի, հոգեկան լոյսի կոթողները՝ հայ եկեղեցիները: Սիրեցէ՛ք Հայկ. Եկեղեցին, ան մայրն է ոչ միայն մեր կրօնական աշխարհին, այլ եւ մեր ազգային պատմութեան, մեր յաւիտենականութեան անխորտակելի պատուանդանը: Ան ալ տառապած է ազգին հետ, կըրած բոլոր դառնութիւններն ու գոհացումները ժողովրդի հետ:

Սիրելիներս, Թախանձագին կ'աղերսեմ ձեզի, անհուն սիրով, խանդաղատանքով

ՀԱՅ ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԱՐԾԻՒԸ ՄԵՐ ԼԵՌՆԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ

(ՍԵԲԱՍՏԱՑԻ ՄՈՒՐԱՏ)

Գ.

Մուրատ Ծրագրին մէջ էր, ի պահանջել Սեբաստիոյ քաղաքէն՝ Ներսէս Աստկեանցը, Գնէլ եպիսկոպոս Գալֆեանը, անդիտակից եւ կոյր գործիք մը դարձած խորամանկ եւ նենգամիտ Մուրատին, որ Մուրատի ծրագրին համեմատ կը մտածէր:

Գնէլ եպս. իր կարգին փրկելու համար կը մտածէր:

Գնէլ եպս. կողքին կեցած էր նաեւ Ներսէս քահանայ մը, Թէոդիկէ քհյ. Գալֆեանի զարմուհին, որ հակառակ անոր որ իր ամուսինը՝ յանդուգն Սահակ վարդապետ Ներսէսեանը, որ իբր նորընտիր Առաջնորդ երդնակալ՝ իր թեմը փութացած էր կառավարական կազմակերպուած դաւաճանու-թեամբ 18 Դեկտ. 1914ին, եւ Թուրք կառավարութիւնը չէր թոյլատրած նոյնիսկ անոր դիակը Սեբաստիա բերելու եւ թաղելու, այդ անդիտակից քահանան, որ Առաջնորդական փոխանորդի պաշտօն ալ կը վարէր՝ համախորհուրդ Գնէլ եպիսկոպոսին եւ թուրքամոլ արբանեակներուն, ի ծառայութիւն Մուրատի ծրագրի գործադրութեան դէմ, նոյնիսկ մատնելու ընտանեկան, իբր թէ «մանուկներ եւ կիներ Թուրք կառավարութեան դէմ ապստամբելով՝ զանոնք ձգելով, պիտի ազատէին, իսկ Հայաբնակ Մուսա Լերան վրայ դարձած խորամանկ եւ նենգամիտ Մուսամմէդ պէյի ձեռքը, կը ներկայացնէր ինքնապաշտպանութեան ամէն միջոց կը մտածէր:

Մուրատ կը զրէ իր յուշատետրին մէջ (2 Յունիս 1915 թիւով).—

«Ծով ցաւերի մէջ ենք: Երբ ազգ մը դիտակցութիւնից զուրկ է, բնական է ամէն չարիքի ենթակայ պիտի լինի: Մեր ժողովուրդը զէնքը ձեռքէն վար դրաւ, ամէն չարիքի ենթարկուած է...»:

Եւ չարունակելով իր օրագիրը (31 Յունիս 1915), կ'ըսէ.—

«... Մեզ մատնած են... Մատնիչներու տուած տեղեկութեանց վրայ, լիրը կառավարութիւնը խիստ կը խուզարկէ եւ մեր դէմ զօրք ու թնդանօթներ հանած է:

«Ա՛յ, խեղճ ազգս, ինծի կը հայհոյես, ու կը նախատես, որ իմ պատճառով է որ ամբարտաւան Թուրքը քեզ կը սպանէ: Խեղճ ժողովուրդ, եկուր ետեւէս, զէնք վերցո՛ւր, զէնք, որ փրկուիս: Ուրիշ փըրկութիւն չկայ: Զէնքը կարիք մըն է:

«Հայ ժողովուրդ, դուն ղիս կը հալածես, քեզ սպանողին հետ միացած, անդիտօրէն կը մատնես, կ'ատես, բայց սխալած ես, եկուր ետեւէս: Այս է փրկութեան ճամբան:

«Գիտեմ, վաղը պիտի գոչաս իմ դէմ գործած չարիքիդ համար, բայց ուշ պիտի լինի...»:

Վախի եւ սարսափի տակ սքաջ Սեբաստիոյ ժողովուրդը, զլուխը կորսնցուցած եւ յուսահատ, ոչխարային համակերպութեամբ եւ անտարբերութեամբ դիմեց ազգային «ինքնապաշտպանութեան», լքեց ինքզինքը Թուրք վայրագութեան առջեւ: Գոնուեցան նոյնիսկ խումբ մը յիմարացած Հայեր, Թրքական գործակալներ, որոնք Մուրատին անէծք կարդացին իբր թէ, «անոր պատճառով էր որ Թուրք կառավարութիւնը կը գործադրէր այդ զազանային ոճիրները»:

Հայերու զրացի եւ տարիներու ծանօթ Թուրքերն ալ կ'ըսէին.— Դուք՝ Հայերդ այդ խըճզըր Մուրատին եաեւէն գնացիք եւ պիտի կոտորուիք»:

Մինչդեռ ճշմարտութիւնն այն էր, որ Հայերը կոտորուեցան, որովհետեւ Մուրատի եաեւէն չգացին: Եւ երբ զանգուածային բանտարկութիւններ, բռնագաղթ եւ սպանութիւններ տեղի ունեցան, զըզջացին, բայց չա՛տ ուշ էր:

Մուրատ իր ծրագրին մէջ 10 Յունիս 1915, կը յիշէ որ՝ «Սեբաստիոյ քաղաքին եւ եւ մուտքը փակուած է» արդէն, քաղաքը կղզիացուած է գիւղերէն եւ մինչ Յունիս 11ին «Թալան, սպանութիւններ, բռնաբարութիւններ տեղի կ'ունենան եւ տակաւին կան անձեր, որոնք «զէնքի դիմողները կ'ատեն»:

Եւ 28 Յունուար 1915ին կ'արձանագրէ որ «մարդիկը սպանուած, կիներն ու երախաները զերի տարուած եւ երկիրը դատարկուած է»:

×

Այս բոլոր չարիքներու ընթացքին, Սեբաստիայէն վերջին յոյս մը մնացած էր միայն երկու խումբերու դործունէութեան վրայ, եւ անոնք ալ ուշ մնացած ըլլալ — նուն՝ ձախողութեան մատնուած էին:

Մին՝ «Սեւ Բլուրի» (*) խումբն էր, որ դինուած քաղաքէն դուրս պիտի գար, եւ միանար Մուրատի խումբին, իսկ միւսը՝ «Գետափի» խումբը (Բրզնիքի տղաքը), որ երեք ընկերներու դեկավարութեամբ՝ 200 հոգիով՝ յարձակում մը պիտի դործադրէին քաղաքին վրայ:

Գետափի խումբը, որ յարձակումը պիտի սկսէր 2 Յունիս 1915ին, աւելի քան հինդ ամիս ուշ մնացեր էր, եւ եւ բաւականաչափ զէնք ալ մնացած չէր: Ատկէ զատ քաղաքին եղերքը, Ս. Նշանի անտառը, Ակին վերեւը, Հողդարի բարձունքը, եւ Բրզնիքի եւ Սեբաստիոյ միջեւ տարածուած ընդարձակ դաշտավայրը ծածկուած էր Թուրք զինուորներու վրաններով: Զինուորական մարզարաններու վերածուած էր ամբողջ շրջակայքը: Մինչեւ Յունիս 6 յայտնի եղաւ որ Գետափի խումբին յարձակումն ալ ձախողած է:

Իսկ Սեւ Բլուրի խումբը, որ երկու մասի բաժնուած, զինուած՝ քաղաքի չղթան կտրելով դուրս պիտի գար, Յունիս 9ին քաղաքէն կէս ժամ անդին Դաւրայի Պօղազ ըսուած վայրը ապահով կը հասնի, բայց հոդ կռիւի կը բռնուի Թուրք զինուորներու հետ: Այդ կռիւին մէջ բաւական թիւով Թուրք զինուորներ ալ կը սպաննուին, բայց հոդ կը սպաննուին նաեւ չորս ընկերներ, երկուքն ալ կը վիրաւորուին, եւ մնացածները դիւրաւ կը կորսնցնեն, վերահաս մթութեան մէջ: Այդ կռիւին մէջ հերոսաբար կ'իյնան Քրիստոստուր Ստեփանեան, զինադործ «Քրիս» անունով ծանօթ, որ խումբին ամենակարեւոր ընկերներէն էր, եւ այդ խումբէն միայն մէկը, «Ցարութճանը», կ'անցնի Թէճէր լեռը եւ կը միանայ Մուրատի խումբին:

Իսկ այդ խումբէն կ'ազատի ուսուցիչ Խաչատուր Կրտտեանը, Հ. Յ. Դ. կեդր. կոմիտէի անդամ, եւ կ'ապաստանի Դաւրա դիւղը, դինեալ վիճակի մէջ, ուր բազմաթիւ Թուրք զինուորներ կը սպաննէ: Նոյնիսկ, Սեբաստիայէն թնդանօթ կը բերուի, իր գտնուած տունը քանդելու համար: Ան առանձինն դիւցազնական կռիւ կը մղէ եւ կ'ունենայ հերոսական մահ մը: Թնդանօթաձիգ Թրքական ուժերուն հետ կար անուանափոխ հայ սպայ մը, Միւլազիմ Վահապ, ականատես վկան այս կռիւին:

Մուրատի յուշատետրը կ'արձանագրէ (17 Յուլիս 1915ին).—

«Թալանը, առեւանգումը կը չարունակուին: Սպանութիւնները վերսկան: Մարդիկը կոտել, ներքինի չինել տուլորական բաներ գործած են: Հայուն կեանք, պատիւ, ապրանք չի մնացել: Մալթիա — յից եկած Թուրքերը պատմած են թէ Սեբաստիայէն տարագրուած բոլոր ժողովուրդը մերկացուած է: (Որ «էըպլըզ պարխանա» անունով կը յիշէին): Սով է: Աղջիկ, հարս, մանր տղայ, Թուրքերը, աչերէթներըը կը քաշեն կը տանին: Նոյնպէս պղտիկները»:

Մենք նպատակ չունինք հայկական տըխուր պատկերներ եւ դէպքեր ներկայացնել, բայց կ'ուզենք մէկ կէտ չեշտել, այն է թէ այդ ահաւոր աղէտներուն մէջ իսկ Դաշնակցական դեկավարը տեսած էր ժողովուրդի հետեւելիք չիտակ ճամբան, ցուցուցած էր զայն, յանձնարարած էր հետեւիլ երեն, բայց ոչխարամիտ հոգեբանութեան ենթակայ ժողովուրդը չէր կրցած դիտակցութեան դալ եւ բոպէի ծանրութեան տակ ինքզինքը կորսնցուցած՝ զոհ դարձաւ Թրքական ծրագրուած վայրագութեանց:

ՀԱՅԿԱԶՆ Գ. ՂԱԶԱՐԵԱՆ

(Շար.)

*) «Սեւ Բլուր»ը Հ. Յ. Դ. կեդր. կոմիտէն է Սեբաստիոյ:

ԾԻՇԱՂ

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Ամերիկացի մը Վեզուվի հրաբուխը կը տեսնէ.

— Դուք ալ ունի՞ք Ամերիկայի մէջ, կը հարցնէ Իտալացի մը:

— Ո՛չ, բայց եթէ ունենայինք, մեր հրշէջները զայն մարած պիտի ըլլային, կը պատասխանէ Ամերիկացին:

×

ՅԵԼԱՑԻ ՀԻՒԱՆԴԸ

— Ձեր հիւանդութիւնը ժառանգական է: Դժբախտաբար ես բան մը չեմ կրնար ընել, կ'ըսէ բժիշկը յաճախորդին:

— Շատ լաւ: Այն ատեն հաշիւը նախնիքներուս ղրկեցէք:

×

ՄԱՔՈՒՐ ՁԱՇ

Ճաշարանին մէջ:

— Սպասեակ, չուտ սարդ մը բեր ինծի:

— Սա՞րդ մը, ի՞նչ պիտի ընէք:

— Ապուրին մէջ պիտի դնեմ, որպէսզի հոն գտնուող ճանճերը ուտէ:

ՀԱՄԱՌՈՏ ԹԵՐԹՕՆԸ (61)

- ԵՐԲ - ԵՐԿԻՐԸ ՍԱՐՍԵՑԱԻ

Քանի մը վայրկեան եաք դէմն էր ա-ոտիս Ուրիցքին որուն համբաւը քա-ոքէ կը լեցնէր արդէն: Ուրիցքի Պաւել Սալօմօնովիչ) որ մեծ սեղանի մը ետեւ նստած էր եւ անոր վրայ գտնուած թղթածրարը կը քննէր, ոտքի ելաւ ու զինքն սեղմելու:

Միջահասակ մարդ մըն էր, չատ նիհար, մաղցի դէմքով, ածիլուած, աչքերէ եւ ջղային չարժումներով: Ցոդ-քենէն ուժասպառ երեւոյթ ունէր: Սա-կայն իր թիկունքի աջոռ մը ցուցուց եւ դարձաւ իր թղթածրարին դոր թղթատեց մէկ քա-նի րոպէ:

Այդ պահերը դար մը թուեցան Սաւլի-ի համար: Չէր կրնար հանդուրժել կասկածի այդ անձկութեան: Ի՞նչ կար իրեն ըսելիք: Ամէն բան նախընտրելի էր սպա-սումէն: Եւ սակայն, տարապայման ճիդ մը ընելէ իր պաղարիւնը պահելու համար: Ուրիցքին դէմ այս մաքառումը տաժանե-լի կը վայլէր արեւին տակ: Գարշահոտ բանտէն դուրս ելլելուն պէս, աղատօրէն չնչեց չոր եւ սառուցիկ օդը: Իրեն կը թուէր թէ կեանքին մէջ առաջին անդամ ըլլալով է որ ընդունակ էր ցուրտ եւ պայծառ օրուան մը ուրախութիւնը ըմբռնելու: «Որքա՜ն լաւ, որքա՜ն դեղեցիկ է» կը կրկնէր անշարժ, չէնքին դրանը առջեւ:

Այդ պահուն դիմացի մայթին վրայ գտնուած վաճառատունի մը դուռնէն դեռատի կին մը դուրս ելաւ եւ իրեն եկաւ: Լիտիան էր: Իր կուրծքին դէմ սեղմեց:

— Երջանիկ եմ, ըսաւ, քեզ կը սիրեմ:

Հետեւան վերադարձան պալատին քարափին կողմը: Միակ իրականութիւնը իրենց սիրոյն չլացնող արշալոյսն էր: Քանի մը վայրկեան աւելի եաք իրարմէ բաժնուեցան իշխան Սերժի բնակարանին առջեւ: Զիրար պիտի գտնէին իրիկունը ... Ո՛ւր: Դեռ չէին դիտեր: Սաւլինսքիի տունը դինուորները միշտ դրա՜ծ էին... Եւ նոյնիսկ հեռացած ըլլային, խուճապի՜ն էր հոն իրարու հանդիպիլ... Այդ պիտի կարդադրուէր հեռաձայնով, կէս օրէ եաք դիւրաւ պիտի տեսնէին: Ի՛նչ կարեւորութիւն ունէր մնացածը:

ԿԱՄՈՒՐՋԸ ԿՏՐՈՒԱԾ Է

Ծերուկ Անուշկան սրտառուչ ընդունելութիւն մը ըրաւ տիրոջ: Զայն վերսին տեսնելու ուրախութիւնը կը վկայէր թէ որքան վախցած էր անոր կորուստէն: Հեռաձայնի հրահանգ մը դինուորները եաք կանչած ըլլալով, նոր մեկներ էին: Իրենցմէ մնացած էր միայն իրենց մոյ-կերուն մնայուն հոտը: Մինչ խոհարարը ճաշը կը պատրաստէր, լոդարանը պատրաստեց ինքն իսկ Սաւլինսքիի կօշիկները հանեց եւ անոր սենեկապղեստ մը բերաւ:

— Փա՛ռք Աստուծոյ, ահաւասիկ ա-պահովութեան մէջ էք, Պարին: Եւ այն դեղեցիկ օրիորդն ալ, կարծեմ:

— Այո, ըսաւ Սաւլինսքի, փառք Աստուծոյ փրկուած է:

Արցունքով կը լեցուէին աչքերը:

Ուսելէ եաք անպիտադրելի յոդնութիւն մը դինքը բազմոցին վրայ նետեց: Նորէն կը տեսնէր նիհար սրունքները, ցցուն ծունկերով, պղտիկ աղջկան մը, իր մօրը թեւերուն մէջ եւ պղտիկ աղջիկը կը հեծկլտար, կը հեծկլտար անվերջ... յետոյ մարդ մը անցաւ անոր տեղ, կորացած քիթով, տատանելով իր չուրջը կը ցատկրտէր, դիւային պար մը ձեւացնելով... եւ յանկարծ, կանդ կ'առնէր, կը նայէր աչքերուն մէկը եւ պաղ ձայնով մը կը հարցնէր. «Ծօնի բանակին կ'երթա՞ք», եւ մինչ կը խօսէր, իր եաին հեռաձայնի դանդակները կը թնդային առանց ընդհատումի:

ՔԼՕՏ ԱՆԷ

(Շար.)

ՕՐ· ԺԱՆ–ՄԱՌԻ ԶԻՄՊԻԼԵԱՆ
(Սէն–Ռափայէլ)
եւ
Պ· ՀՐԱՅՐ ՊՕՅԱՃԵԱՆ
(Տէսին)
Նշանուած

Սէն–Ռափայէլ, Օգոստ· 21, 1966

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Մարտիրոս Խաչիկ Եազըճեան Հալէպէն, այժմ Վալանս, կը փնտռէ իր հօրեղբայրը՝ Յարութիւն Գրիգորեան (Եազըճեան), Պուրսայի Մուրատչայ գիւղէն, որ 40 տարի առաջ Պուլկարիայէն Ֆրանսա գաղթած է:

Տեղեկացնել՝
6, Côte de Chapeliers
26 — VALENCE (France)

ՓԱՐԻԶԻ Ս· ՅՈՎՀ· ՄԿՐՏԻՉ

Փարիզի Ս· Յովհ· Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ ներքին մասի նորոգութիւնները սկսած են: Եկեղեցւոյ կեդր· բաժնին նորոգութիւնները պիտի լրանան Սեպտ· ամսոյ կէսէն առաջ:

Երկուշաբթի, 15 Օգոստոսէն մինչեւ Խաչվերացի (11 Սեպտեմբեր) շրջանին Կիրակիները եկեղեցական արարողութիւնները տեղի պիտի չունենան:

Եկեղեցւոյ խորհրդակատարութեանց համար կարելի պիտի ըլլայ բացառիկ կարգադրութիւններ ընել, որոնց համար կը խնդրուի դիմել Եկեղեցւոյ դիւանատան:

Աղաջեան ընտանիքը ցաւով կը ծանուցանէ

ՋՈՒԱՐԹ ԱՂԱՋԵԱՆԻ

մահը որ տեղի ունեցաւ Օգոստ· 29ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի այս ուրբաթ (Սեպտ· 2) ժամը 13,30ին, Ալֆորվիլի Ս· Պօղոս–Պետրոս եկեղեցին:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ԼԻՈՆ·— Պ· Տիգրան Ներկիզեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի (Սեպտ· 4ին) այս կիրակի առտու ժամը 10ին ողբացեալ

ՏԻԿԻՆ ԵՒԳԻՆԷ ՆԵՐԿԻԶԵԱՆԻ
(Ծնեալ Հալաճեան)

մահուան քառասունքին առթիւ:

Պատարագը կը մատուցուի Լիոնի հայ կաթողիկէ եկեղեցին:

Կը հրաւիրուին իր յիշատակը յարգողները:

« ՅԱՌԱՋ »Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

Պէյրութէն Օր· Բամպուքեան 50 Ֆր· կը նուիրէ «Յառաջ»ի բարգաւաճման՝ խմբագրատուն իր այցելութեան առթիւ:

ԵՐԵՒԱՆԻ ՁԱՅՆԱՍՓԻՒՌԸ

Ամէն Կիրակի առաւօտ ժամը 9էն 10, կարճ ալիք՝ 25,1, 26,3 եւ 31 մեթրի վրայ:

ԸՆԹԱՑԻԿ ԱԶԴԵՐՈՒ ՍԱԿԱԳԻՆ

ՄԷԿ ԱՆԳԱՄՈՒԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՄԱՀԱԶԴ	45 Ֆ·	մինչեւ 1/4 սիւնակ
ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ	25 Ֆ·	մինչեւ 1/8 սիւնակ
ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ	10 Ֆ·	» » »
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ	20 Ֆ·	» » »
ՀԱՐՍԱՆԻՔ: ՆՇԱՆՏՈՒՔ	25 Ֆ·	» » »
ԾՆՈՒՆԴ	25 Ֆ·	» » »
«ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ»	10 Ֆ·	» » »
«ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ»	10 Ֆ·	» » »
ԾԱԽՈՒ Է	25 Ֆ·	» » »

Այս գիները մէկ անգամ հրատարակելի եւ նշանակուած ծաւալով ազդերու համար են, չորքորդ էջը:

Կանխիկ վճարումը պարտաւորիչ է:

Առեւտրական կամ այլ ազդերու մասնաւոր պայմաններուն համար դիմել Վարչութեան:

GERMAIN SANCHEZ

31bis, Avenue de Tassigny à CHARENTON - LE - PONT
Téléphone: 368. 03-13 et 368. 56-46

Agent Immobilier Agréé — Affilié à la Caisse de Garantie des A.I.F

ՁԵԶԻ ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՆԷ ԱՅՍ ՏԱՐՈՒԱՆ ՔԱՆԻ ՄԸ ՀՈՂԵՐ:

1) ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Rue des Oeillets
606 *քառ· մեթր*, 20 *մեթր ճակատ* (փասատ) *բաժնելու կարելիութիւն*:

Rue des Ecoles
1255 *քառ· մեթր*:

2) ՔՐԵԹԷՅ

Rue des Bluets
1122 *քառ· մեթր, ճակատ* 24 *մեթր, կարելի է երկու մասի բաժնել*:

3) ՖՈՆԹԸՆԷ ՍՈՒ–ՊՈՒԱ

Rue E. Maury
400 *քառ· մեթր, ճակատ* 13 *մեթր*:

4) ՄԵԶՈՆ–ԱԼՖՕՐ

Route Nationale, 161 Rue Jean-Jaurès (*օթոպիւսի կայք*) 446 *քառ· մեթր ճակատ*, 14,50 *մեթր*:

Rue de Vénus
363 *քառ· մեթր, ճակատ* 11 *մեթր*:

Avenue Joffre
375 *քառ· մեթր, ճակատ* 10,24 *մեթր*:

20 Rue de Fleurus
544,67 *քառ· մեթր, ճակատ* 16,94 *մեթր*:

5) ԲԱԶՄԱԹԻՒ ՀՈՂԵՐ ՍԷՆ Է ՈՒԱԶ, ՍԷՆ Է ՄԱՌՆ, ԺՈՒԷՆՎԻԼ, ՓՈՆ ՍԻՒՐ ԻՈՆ, ՍԱՆՍ, շատ հետաքրքրական գիներով:

Ձեր տրամադրութեան տակ է այցելելու եւ ձեզի այլ շահեկան գործեր առաջարկելու համար:

ՆՈՐ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Աղֆատախնամի *Յունիս 19ին կազմակերպած* դաշտահանդէսը *օդի աննպաստ ընթացքին պատճառով, ծրագրուած յայտագիրը կարելի չեղաւ իր ամբողջութեան մէջ իրականացնել:*

Աղֆատախնամի *վարչութիւնը, որոշեց կրկնել Սեպտեմբերի վերջ այս* դաշտահանդէսը, *որուն մանրամասնութիւնները պիտի յայտարարուին յառաջիկային:*

Կը խնդրուի նկատի ունենալ թուականը:

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանը պէտք ունի օգնական խոհարարուհի մը, ինչպէս նաեւ ուրիշ օժանդակ պաշտօնեայի մը: Դիմել վարժարան ամէն առաւօտ ժամը 9–12: 1 Պուլվ· տիւ Նօր, Լը Րէնսի:

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL « HARATCH »
32, Rue de Trévise, PARIS (9e)

LA MUNICIPALITÉ D'ALFORTVILLE

et Toutes les Organisations Arméniennes de la Commune

PRESENTENT LE 1er OCTOBRE 1966 DANS LE CADRE DU

PREMIER FESTIVAL INTERNATIONAL DU FOLKLORE

La Grande Nuit DE L'ARMÉNIE

sous un chapiteau de 4000 places
UN EXTRAORDINAIRE PROGRAMME

Avec la participation de :

- Tous les Artistes Arméniens en Renom de France
- de la Troupe Folklorique d'Arménie, spécialement venue d'Erévan

D'ORES ET DÉJA... RETENEZ CETTE DATE :
Samedi, 1er Octobre 1966 à 20 h. 30, Alfortville

ՅԱՌԱՋ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)

Fondé en 1925 — Tél. : PROvence 86-60

R. C. Seine 57 A 2731 — C. C. P. Paris 15069-82

ՕՐԱԹԵՐԹ

Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա՝ Տար. 60 Ֆ. Վեցամսեայ՝ 35 Ֆ.

Արտասահման՝ Տար. 80 Ֆ. Հատը 0,30 Ֆ.

ՈՒՐԲԱԹ 2 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ

VENDREDI 2 SEPTEMBRE 1966

Le Numéro : 0,30 Fr.

42րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 10701

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

42e ANNÉE — N° 10.701

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

Ո՛Չ ՄԷԿ ՀԱՄԵՄԱՏՈՒԹԻՒՆ

Երբ կը խօսուի ներգաղթի, նոր բառով «հայրենադարձ»ի մասին, կարելի չէ չյիշել Իսրայէլի օրինակը:

Իսրայէլացիք մեզմէ դարեր առաջ կորսնցուցին իրենց անկախութիւնն ու հայրենիքը, Աւետեաց Երկիրը (Պաղեստին): Ու յամի Տեառն 132-135 ցրուեցան ի սփիւռս աշխարհի, կազմելով հրէական «Սփիւռք»ը (տիասփորա):

Սակայն բոլոր Հրեաները չհեռացան Պաղեստինէն: Քանի մը համայնքներ յամառօրէն կառչեցան իրենց նախահայրենի հողին, կազմելով կորիզ մը եւ դարերու ընթացքին, հակառակ բոլոր աննպաստ պայմաններուն, անաղարտ պահեցին եբրայական կրօնքը, լեզուն, աւանդութիւններն ու բարքերը:

Միջին դարուն Հրեաները խիստ հալածանքներու կ'ենթարկուէին իրենց ապրած երկիրներուն, մասնաւորաբար Եւրոպայի մէջ: Հակասեմական շարժումը սաստիկ էր մանաւանդ Ռուսիոյ մէջ, ուր Հրեաները կ'ապրէին «կէթթօ» կոչուած առանձին թաղերու մէջ:

Պարբերաբար պոգրոմներ (ջարդ եւ կողոպուտ) տեղի կ'ունենային Հրեաներու դէմ: Ամէնէն ծաւալունն էր Նիժնի Նովկորոտի պոգրոմը 1882ին, Նիկոլա Ա. ցարին օրով:

Հակահրէական հալածանքներու հետեւանքով է, որ ԺԹ. դարու վերջին տասնամեակներուն ազգայնական զարթօնք մը ծայր տուաւ Ռուսիոյ հրեայ ուսանողներուն մէջ, որոնք կազմեցին «Պիլու» ընկերակցութիւնը, նպատակ ունենալով հողեր գնել Պաղեստինի մէջ եւ արեւելեան Եւրոպայէն հրեայ ընտանիքներ փոխադրել այնտեղ:

«Հրէական Ազգային Հիմնադրամ»ին շնորհիւ 1882էն սկսեալ երկրագործական գաղութներ հաստատուեցան Պաղեստինի մէջ: Խամոն տը Ռոշիլտ իր ծախքով կառուցանել տուաւ երկու գիւղեր՝ Էքրոն եւ Ռիշոն լը Սիոն:

Թէոտոր Հէրցլ հիմը դրաւ Սիոնական շարժման: Եւ 1897 Սեպտ. 3ին Պազէլի (Զուիցերիա) սիոնական առաջին համագումարին մէջ յայտարարեց, որ յիսուն տարի չանցած պիտի հիմնուի հրէական պետութիւնը: Իսկապէս յիսուն տարի վերջ, 1947ին ՄԱԿը որոշեց երկուքի բաժնել Պաղեստինը եւ 1948 Մայիս 14ին, հոգատար Անգլիոյ զինուորներուն քաշուելէն մէկ օր առաջ, Իսրայէլ անկախութիւն հռչակեց:

Օսմանեան կայսրութեան օրով Պաղեստինի մէջ Հրեաներու թիւը 50.000ը չէր անցներ:

Անգլիացիք 1917-1918 գրաւեցին Պաղեստինը: 1917 Նոյ. 2ին անգլիական կառավարութեան անունով Պալֆուր կը հրատարակէր պաշտօնական Յայտարարութիւն մը, որով Աւետեաց Երկրին մէջ ազգային օջախ մը ունենալու իրաւունքը կը ճանչցուէր Հրեաներուն:

Զինադադարէն վերջ Պաղեստին դրուեցաւ անգլ. հոգատարութեան տակ: Անգլիական մարզպանն էր հրեայ լորտ մը՝ Սըր Հէրպըրթ Սէմիւըլ:

Աշխարհի բոլոր կողմերէն հազարաւոր Հրեաներ սկսան խուժել դէպի Պաղեստին, ուր գնեցին Արաբներու պատկանող հողեր:

Հայրենադարձը պահ մը շատ լայն համեմատութիւններ ստացաւ, մտահոգելով տեղացի Արաբները:

Հոգատար պետութիւնը ստիպուեցաւ սահմանափակել ներգաղթողներու թիւը, տարեկան որոշ բաժնեչափ հաստատելով:

Հակառակ պաշտօնական արգելքներուն, գաղտնի ճամբաներով բազմաթիւ Հրեաներ տուն-տեղ եղան Աւետեաց Երկրին մէջ:

1933էն սկսեալ Հիթլէրի հալածանքները Գերմանիոյ Հրեաներուն դէմ, զարկ տուին հայրենադարձի շարժումին:

1918էն մինչեւ 1940 Պաղեստինի Հրեաներուն թիւը տասնապատկուած էր՝ 50 հազարէն բարձրանալով կէս միլիոնի:

Իսկ 1948ին, Իսրայէլի անկախութեան հռչակումին օրը 650.000 Հրեաներ կ'ապրէին Պաղեստինի մէջ:

Իսրայէլի կառավարութիւնը իր օրակարգի առաջին հարցերէն մէկը դարձուց ներգաղթը: Ո՛չ միայն սեղմումները վերցուեցան, այլեւ պետական ելմտացոյցին մէջ մասնաւոր վարկ յատկացուեցաւ հայրենադարձներուն համար, որոնք մեծ թիւերով փութացին աշխարհի բոլոր կողմերէն:

Իրաքի եւ Եմէնի Հրեաները փոխադրուեցան օդանաւերով:

1952 Օգոստոս 1ի օրէնքով ներգաղթող Հրեաները անմիջապէս կը դառնան Իսրայէլի քաղաքացի:

Տասը տարուան մէջ՝ 1948-1958 950 հազար Հրեաներ ներգաղթեցին Իսրայէլ՝ 74 տարբեր երկիրներէ: 1958էն վերջ գաղթողներն ալ հաշուելով, ներկայիս աւելի քան երկու միլիոն Հրեաներ կ'ապրին Իսրայէլի մէջ: Բնակչութեան ընդհանուր թիւն է 2.250.000: Հրեաները կը կազմեն բնակիչներու հարիւրին 90ը, Իսլամները՝ հարիւրին 7, Քրիստոնեաները (որոնց չորսէն Հայեր) հարիւրին 3: Երկրին տարածութիւնն է 20.850 քառակուսի քիլոմեթր:

Համեմատութեան ո՛չ մէկ եզր՝ Իսրայէլի եւ Հայաստանի ներգաղթողներուն միջեւ:

Մեկնութիւնները աւելորդ են:

ՀՐԱՆՏ - ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՏԸ ԿՈԼ - ՍԻՀԱՆՈՒՔ ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀԸ ԸՆԴՈՒՆԵՑԱՒ ՀԻՒՍ. ՎԻԷԹՆԱՄԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉԸ

Լաւատեղեակ աղբիւրներ կը հաստատեն թէ իշխան Սիհանուքի եւ զոր. տը Կոլի քաղաքական խօսակցութիւնները կատարեալ ներդաշնակութեամբ կ'ընթանան բոլոր հարցերուն մէջ, — Վիէթնամ, Քամպոճի եւ Ֆրանսայի քաղաքականութիւն, տնտեսական եւ զինուորական համագործակցութիւն:

Այս խօսակցութիւններուն ընթացքին տը Կոլ մեծապէս գնահատած է Քամպոճի տարած անկախութեան եւ չէզոքութեան քաղաքականութիւնը, որ, իրեն համաձայն, լաւագոյն քաղաքականութիւնն է այդ աշխարհամասի ներկայ կացութեան մէջ: Իր կարգին, Սիհանուք իր երկրին հիացումը յայտնեց զոր. տը Կոլի գաղափարներուն, ինչպէս նաեւ յոյսը՝ որ Ասիոյ մէջ խաղաղութիւնը վերահաստատելու իր սկզբունքները յաջողութեամբ պսակուին:

Խօսակցութիւնները կեդրոնացան ի մասնաւորի Վիէթնամի վրայ: Այս ուղղութեամբ, տը Կոլ ընդհատելով խօսակցութիւնները կ'ընդունէր Հիւսիս. Վիէթնամի ներկայացուցիչը: Տեսակցութիւնը տեւեց կէս ժամ: Ֆրանսական աղբիւրներ կը հաստատեն թէ Հիւս. Վիէթնամի ներկայացուցիչը տը Կոլին յանձնած է նախագահ Հօ Շի Մինի նամակ-պատգամը, որուն պարունակութիւնը չէ յայտնուած:

Բնականաբար ֆրանսական պատուիրակութիւնը կը մերժէ յայտնել նաեւ եղած խօսակցութիւնները. «Առ այժմ չէ թոյլատրուած տակաւին ոչ մէկ քննութիւն, ոչ մէկ եզրակացութիւն», յայտարարեց ֆրանսացի բանբեր մը: Հիւս. Վիէթնամի ներկայացուցիչը, իր կարգին, յայտարարած է միայն. «Զոր. տը Կոլի փոխանցեցի մեր նախագահին, Հօ Շի Մինի համակրութիւնը: Բնական է որ բացարձակ գաղտնապահութիւն ցուցաբերեմ Ֆրանսայի Նախագահին հետ ունեցած մեր խօսակցութիւններուն շուրջ»:

Այս խօսակցութիւններէն ետք տը Կոլ ներկայ եղաւ իրեն ի պատիւ Մէքոնկ գետին վրայ տրուած մասնաւոր հանդիսութիւններու:

Երեկոյեան, իշխան Սիհանուք մեծ հացկերոյթ մը կուտար իր հիւրին: Տը Կոլի ուղղուած բաժակաճառի մը մէջ Քամպոճի նախագահը կը յայտարարէր. «Խմէր ժողովուրդը, ինչպէս լաոսցի, վիէթնամցի եւ չահագրգռուած միւս ժողովուրդները, յոյսով կը սպասեն որ ձեր վարկով, ձեր խոհականութեամբ, հեռատեսութեամբ եւ արդարադատութեամբ բարոյական ճնշում մը պիտի բանեցնէք վայրագ եւ անմարդկային պատերազմին պատասխանատուներուն վրայ, որ մեր դռներուն առջեւ կը կատարուի եւ զոր վեհանձնօրէն դատապարտեցիք»:

Պատասխանելով իշխան Սիհանուքի, տը Կոլ անգամ մը եւս շեշտեց թէ Հարաւ-Արեւելեան Ասիոյ պատերազմը կրնայ լուծուիլ միայն անկախութեամբ եւ չէզոքութեամբ: Զոր. տը Կոլ անգամ մը եւս գովքը ըրաւ Քամպոճի հետապնդած անկախութեան եւ չէզոքութեան քաղաքականութեան, որոնք միայն ապագային կրնան իբրեւ հիմ ծառայել խաղաղութեան. «Ինչ կը վերաբերի շատ ծանր կացութեան, ուր մխրճած է Հարաւ-Արեւելեան Ասիան ներկայ պատերազմը, ըսպառնալով տակաւ աւելի հեռուները տարածուելու այս աշխարհամասին վրայ եւ սպառնալով դուցէ կամաց կամաց աշխարհն իսկ ընդգրկելու, մենք վկայ ենք թէ դուք, առաջին օրէն իսկ, որդեգրեցիք քաղաքականութիւն մը որ մինչեւ օրս փրկեց ձեր երկիրը, որ, եթէ երբեք ուրիշներ ալ հետեւէին ձեզի, պիտի խնայէր ամբողջ Հնդկաչինի, եւ որ, ի վերջոյ, միակն է որ ապագային կրնայ խաղաղութեան իբրեւ հիմ ծառայել»:

Հացկերոյթին ընթացքին նուագուած են իշխան Սիհանուքի յօրինած երաժշտական կտորները:

×

Վերջին պահուն կը հաղորդուէր թէ տը Կոլ, աւելի քան 100.000 ունկնդիրներու ներկայութեան, արտասանած է ամէնքէն հետաքրքրութեամբ սպասուած իր ճառը: Տը Կոլ, յայտնելով Ֆրանսայի տեսակէտը, շեշտած է թէ Վիէթնամի մասին կարելի է բանակցիլ այն ատեն միայն, երբ Ամերիկա յօժարի յարմար եւ որոշ ժամանակաշրջանի մը մէջ Վիէթնամէն քաշել իր զօրքերը:

—o—

ՄՈՍԿՈՒԱ - ՓԵՔԻՆ ՏԱՐԱԿԱՐԾՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ԽՈՐԱՆԱՅ

Առջի օր Խորհ. Համայնավար Կուսակցութեան Կեդրոնական Կոմիտէն յատուկ բողոքագրով մը դատապարտեց չին Համայնավար Կուսակցութեան կ.կ.ի 11րդ ժողովին տուած որոշումները: (Այս ժողովին ընթացքին էր որ որոշուեցան «ժողովրդային մշակոյթի մեծ յեղափոխութեան» ծրագրի 16 կէտերը, որոնց գործադրութիւնը յանձնուեցաւ «կարմիր պահակախումբերուն»):

Խորհրդային Համայնավար Կուսակցութեան կ. կ.ի յայտարարութիւնը, իր խմբագրութեան ձեւին մէջ, կը յայտնաբերէ երկու կուսակցութիւններուն միջեւ ձգտուած բացառիկ վիճակ մը:

«Չին Համայնավար Կուսակցութեան տուած որոշումները, կը յայտարարեն խորհրդային ղեկավարները, կը հարուածեն ընկերվարութեան, ազգային ազատագրութեան, խաղաղութեան եւ ժողովուրդներու ապահովութեան համար պայքարող համայնավար միջազգային շարժումին միացեալ գործունէութիւնը: Նման որոշում մը, տրուած այնպիսի պահու մը երբ աշխարհակալները կը շարունակեն յեղափոխական շարժումին դէմ իրենց ճիգերը եւ իրենց կեղտոտ պատերազմը կը տարածեն Վիէթնամի վրայ, կրնայ մեծապէս ծառայել միայն աշխարհակալներուն եւ հակայեղափոխականներուն: Խորհրդային ղեկավարները կ'աւելցնեն նաեւ թէ չին ղեկավարներուն վրայ կը ծանրանայ ամբողջ պատասխանատուութիւնը «աշխարհակալներուն դէմ հասարակաց պայքարի մը մերժումին»: Չին ղեկավարները կ'ամբաստանուին նաեւ համայնավար շարժումը բաժնելու եւ հակա-աշխարհակալական ճակատը տկարացնելու իրենց տեւական ջանքին մէջ:

Այս ծանր ամբաստանութիւններէն ետք, քաղաքական դէտերուն համաձայն, Մոսկուայի եւ Փէքինի միջեւ գաղափարական խզումը կը թուի վերջնական: Եւ սակայն, Խորհ. Միութեան յայտարարութիւնը կ'աւելցնէ. «Հակառակ չին Համայնավար Կուսակցութեան ղեկավարներուն յարուցած դժուարութիւններուն, Խորհ. Համայնավար Կուսակցութիւնը պիտի ջանայ, ապագային, զօրացնելու համայնավարներուն եւ չին ժողովուրդին հետ իր բարեկամութիւնը»:

Ասկէ, քաղաքական դէտերը կը հետեւցնեն թէ Խորհ. Միութիւն չուզեր ժողովրդային Չինաստանի հետ իր յարաբերութիւնները խզել:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՎԱՐԶԱՊԵՏ ԷՐՀԱՐՏ, ընկերակցութեամբ Արտաքին նախարար Շրէօտէրի եւ յատուկ պատուիրակութեան մը, երէկ Սթոքհոլմ կը հասնէր, ուր երեք օր պիտի մնայ պաշտօնական այցելութեամբ:

ՍՈՒՐԻՈՅ նախկին վարչապետ Սալահ Պիթար, որ անցեալ 23 Փետրուարի պետական հարուածէն ետք ձերբակալուած էր, կրցած է խոյս տալ Պաասի երկու այլ անդամներու հետ եւ ապաստանիլ Լիբանան: Առջի օր պաշտօնական շրջանակներ հաղորդեցին Սալահ Պիթարի Պէյրութ ժամանումը: Հաղորդագրութեան մէջ կ'ըսուի թէ փախստականները լիբանանեան սահմանը անցած են գիշերով:

ՓԵՔԻՆԷՆ կը հաղորդեն թէ աւելի քան կէս միլիոն ցուցարարներ, որոնց մեծ մասը «կարմիր պահակ»ի ժապաւէններ կը կրեն, հաւաքուած են «Արեւելքը Կարմիր է» հրապարակին վրայ: Երեք կարգ զինուորներ եւ կարմիր պահակներ կը շրջափակեն հրապարակը, արգիլելով որ օտար թղթակիցներ մօտենան ցուցարարներուն, այնպէս որ առայժմ ցոյցի բնոյթին մասին տեղեկութիւնները կը պակսին: Օտար դէտերուն մէջ շրջող լուրերուն համաձայն, կարմիր պահակախումբի Կեդրոնական Մարմին մը կրնայ կազմուիլ այս առիթով: Հաւանական է նաեւ որ Մաօ Ցէ Թունկ խօսք առնէ:

ՔՈՆԿՕ, Պուրունտի եւ Ռուանտա չորս օրուան ժողովէ մը ետք կնքած են փոխադարձ ապահովութեան դաշինք մը: Քոնկօ եւ Պուրունտի կնքած են նաեւ առեւտրական եւ մշակութային դաշինքներ:

ՀԱՅ ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԱՐԾԻՒԸ ՄԵՐ ԼԵՌՆԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ

(ՍԵԲԱՍՏԱՑԻ ՄՈՒՐԱՏ)

(Դ· եւ վերջին մաս)

Եւ Մուրատ «Օրագիր»ը կը չարունակէ (17 Յուլիս 1915)·—

«Մաղարայի առջեւ Սեբաստիոյ քաղաքացի 25 պատանիներ թեւերը կապուած, մէկ-մէկ կը սպաննեն, երբ կը տեսնեն որ դեռ սպաննուած չեն, քարերը ձեռքերնուն մէջ առած, fուփքա ծեծելու պէս գլուխնին ջախջախած են»:

Եւ այդ ցաւերուն ի տես, այդ երկաթէ մարդը, Մուրատ, կը գրէ (23 Յուլիս 1915)·—

«Եթէ լուրջ մտածես, խեղճենալը ո՛չինչ է: Երէկ պատիւը պահած էր, այսօր՝ անպատուուած է: Երէկ հարուստ էր, այսօր՝ հացի կարօտ: Երէկ չէն էր, այսօր՝ աւերակ: Երէկ ողջ էր, այսօր՝ մեռած»:

Ո՞վ է պատասխանատուն: Երբ բացառիկ ճղնաժամային պարագաներու մէջ Սեբաստիոյ Հայութիւնը մեծ բախտ մը կ'ունենայ, յանձին Մուրատի նման գլխավարի մը, պաշտպանելու Սեբաստիոյ նահանգի 250·000 Հայութեան կեանքն ու պատիւը, եւ ահա անդին «Թուրմորթ» խելօքները կը վիժեցնեն ինքնապաշտպանութեան ամէն ծրագիր եւ փըլլութեան ամէն խորհուրդ:

Կարգ մը չարակամ, նաեւ տգէտ գրիչներ գլխովին սխալ գաղափար կը յայտնեն թէ «Դաշնակցութիւնը յանձին իր լիտներու հայ ժողովուրդին տգէտ պատճառած է»: Մինչդեռ մենք տեսանք որ տուիկ Թուրքերու փաստաբանութիւնն էր, իրենց ոճրագործութեանց մեղմացում մը կամ չքմեղացում մը փնտռելու խաբեբայական փորձ մը: Մինչ իրողութիւնները կը խօսին ինքնին, ինչո՞ւ պէտք է ջլատել ներվատորիայի նրա ընթացաւարտութեան աշխատանքը՝ «Լարային կվարտեալը»:

Մինչեւ կոնֆերվատորիան աւարտելը Սաթեանը, որպէս դիրիժէօր ու երաժշտական –դեկավար, աշխատում է Սունդուկեանի անուան հայկական պետական դրամատիկական թատրոնում, որտեղ նա կատարեց մօտ 50 թատերական բեմադրութեան երաժշտական ձեւաւորումը: Ցեւտագայում նա աշխատակցեց «Հայ-Ֆիլմ» կինոստուդիային եւ երաժշտութիւն գրեց վեց կինոնկարների համար:

Ստեղծագործական ուժերի ծաղկման շրջանում ընդհատուեց հիանալի արուեստագէտի կեանքը: Աչոտ Սաթեանը վախճանուեց 1958 թուականի Սեպտեմբերի 30ին: Շատ գաղափարներ ու մտայղացումներ անկատար մնացին: Նրա ստեղծագործական կեանքի ամենանուիրական երազանքը օպերա գրելն էր:

Ա. Սաթեանի երգերը հմայիչ ձօներ են հայրենիքին, Հայաստանին: Դրանք մի քիչ հէքեաթային բան ունեն իրենց մէջ, մի քիչ հերոսական են, մի քիչ երազային, բայց բոլոր դէպքերում տողորուած են ժամանակակից մարդու կենդանի շնչով, նոր աշխարհ կառուցող եւ ստեղծագործական ազատ աշխատանքի թագաւորութիւնը դովերգող մարդու նուիրական երազանքներով:

ՍԵԴՈ. ԹՈՇԶԵԱՆ

ԱՇՈՏ ՍԱԹԵԱՆԻ ԵՐԳԸ

(ԾՆՆԴԵԱՆ 60–ԱՄԵԱԿԻ ԱՌԻԹՈՎ)

—o—

Առհասարակ, երբ խօսքն ինքնատիպ տաղանդի մասին է նշանակութիւն չունի, թէ ո՛ր սեռում է նա իրեն առաւելապէս վառ դրսեւորում՝ օպերայի՞ն, սիմֆո – նի՞կ, երգի՞, թէ մի այլ: Կարեւորն այն է, թէ ինչ է իրենից ներկայացնում նրա ստեղծագործութիւնը, այսինքն՝ թէ արուեստագէտը որքան ճանաչում կեանքը եւ թէ ազգային ինչպիսի բնորոշ գծերի միջոցով է բացայայտում այն:

Այս առումով Ա. Սաթեանի ստեղծա – գործութիւնն ամբողջութեամբ համապատասխանում է արուեստի բարձր պա – հանջներին եւ վկայում է նրա մեծ տա – ղանդի մասին: Այսօր ունկնդրելով Սաթեանի երկերը, համոզւում ես, որ նա ճիշդ է հասկացել իր դարաշրջանի մարդկանց հոգեկան ու գեղագիտական պա – հանջները եւ զգայուն կերպով է արձա – գանդել դրանց: Նրա գեղարուեստի ժառանգութեան մէջ չկան թոյլ, անարուա – յախիչ կամ ձեւապաշտօրէն գրուած երգեր: Ժողովուրդը միշտ էլ մեծ հետա – քրքրութեամբ է սպասել նրա երգերին, սիրով ընդունել դրանք: Կոմպոզիտորի ստեղծագործութեան մեծագոյն գնահա – տականը չէ՞ արդեօք այն, որ նրա եր – գերը մտել են մեր կենցաղը...

Ա. Սաթեանի ստեղծագործութեան մասին խօսելիս, անհրաժեշտ է նշել, որ երգի սեռում նրա ժառանգութիւնն ամէնից աւարտունն է ու ամբողջականը: Նրա ստեղծագործութիւններում արտացոլուած է թեմաների ու կերպարների մի որոշակի աշխարհ, ինչպէս նաեւ միայն իրեն՝ Ա. Սաթեանին բնորոշ մեղեդիական, ռիթ – մային, հարմոնիկ, տեմբրային երկերի օգտագործման ուրոյն եղանակներ, որոնց հիման վրայ որոշակի պատկերացում է ստեղծուել սաթեանական երաժշտական լեզուի ու ոճի մասին: Նրա գրած երա – ժըշտական ճշմարտացի արտայայտչամիջոցները երբեմն այնպիսի տպաւորութիւն են ստեղծում, որ ասես կոմպոզիտորը դրանք ժողովրդից է վերցրել: Սաթեանի երաժշտութիւնը նուրբ է, քնարական, արտառուչ, միաժամանակ առնական է, կամային եւ իւրատեսակ խորութիւն ունի:

Երաժշտական կերպարների ներքին հարըստութիւնը, նրանց անհատականացուած նկարագիրը մասսայական երգերի մէջ՝ Ա. Սաթեանի հոգեկան աշխարհի հարստութեան վկայութիւնն են: Այս իմաստով, նրա ստեղծագործութիւնը ցայտուն վկայութիւնն է այն բանի, թէ ինչպէս երաժշտական փոքր ձեւի մէջ կարելի է մեծ եւ ուժեղ զգացմունք արտայայտել:

Ա. Սաթեանը լուրջ պահանջներ էր ներկայացնում երաժշտական արուեստին: Նա գտնում էր, որ երաժշտութիւնը, ժողովրդի հոգեկան հարստութիւնների արտայայտութիւնը լինելով, պէտք է դրսեւորի նոյն այդ ժողովրդի ամենանուիրական յոյզերն ու մտքերը: Եւ իր երգերում նա ձգտել է արտայայտել այդ յոյզերն ու մտքերը՝ մարդու հոգեկան աշխարհի ամենատարբեր ոլորտների միջով: Եւ Ա. Սաթեանի ստեղծագործութեան մէջ նըկատում է այդ ներաշխարհի բացայայտման որոշակի մի սկզբունք: Իր երգերի առնական, կամային կերպարների միջոցով Ա. Սաթեանը ձգտում էր վերարտադրել ժողովրդի ստեղծագործ ոգին, որը միշտ եւ ամենուրեք, նոյնիսկ ամե – նածանր տարիներին, գտել է իր դրսեւորման ճանապարհն ու եղանակը:

Երեսնական թուականներին, երբ Ա. Սաթեանը նոր էր ոտք դրել իր ստեղծագործական ճանապարհի վրայ, Երեւանը չինարարական եռուն մի հրապարակ էր: Ժողովրդի մեծ ուժի վկան եղաւ Ա. Սաթեանը եւ իր աշխատանքային երգերում արտացոլեց ու գովերգեց չինարարական պոեթիկուն կորովը, որը ոչ այլ ինչ էր, քան ստեղծագործ աշխատանքի երջանկութեան համապարփակ զգացման արտայայտութիւնը: Այդ խանդավառ մթնոլորտը Ա. Սաթեանը պատկերեց հէնց այնպէս, ինչպէս ինքը ժողովուրդն էր հասկանում եւ զգում՝ պարզ ու ժլատ գոյներով, լուրջ ու զուսպ, առանց աւելորդ սեթեւեթանքի ու ամպագոռ հռետորութեան թեթեւասահ մեղեդիներով, առոյգ ու արտաղեղ հնչիւններով: Եւ դարմանալի չէր, որ նրա երաժշտական կերպարները չատ չուտ լայն ճանաչման արժանացան:

Որպէս խոշոր արուեստագէտ՝ Ա. Սաթեանը ժողովրդի հետ միասին ապրում էր վերածննդի ուրախութիւնը: Ահա թէ ինչո՛ւ, երբ վրայ հասան հայրենական մեծ պատերազմի տարիները, մեծ ուժով հընչեց արդէն համաժողովրդական ճանաչ – ման արժանացած կոմպոզիտորի ձայնը: Այդ շրջանում աճեց ու ամրացաւ յատկապէս նրա քաղաքացիական լիրիկան: Կրքոտ կերպով պաշտպանելով խաղաղութեան գաղափարը, Ա. Սաթեանն իր նոր երգերում արտայայտում էր աշխարհի բոլոր հասարակ մարդկանց, այդ թւում նաեւ հարազատ հայ ժողովրդի զարաւոր ու նուիրական երազանքը՝ աւերելու վտխարէն բարիքներ ստեղծել, այն անխորտակ ձգտումն ու հաւատը, որ բնորոշ է բոլոր ազգերին, ողջ աշխատաւոր մարդկութեանը:

Խաղաղութեան մասին գրուած երգերը, ինչպէս եւ նրա աշխատանքային, դիւցազներգական, խնջոյքի երգերը Ա. Սաթեանի ստեղծագործական ժառանգութեան հիմք են կազմում: Զարմանալի չէ, որ Ա. Սաթեանը չի գրել պատահական կամ խմաստով ու արտադրութեամբ աննշան գործեր, քանի որ նոյնիսկ լիրիկական երգերում, որտեղ հեշտութեամբ կարելի է չեղուել մեծ թեմայից եւ տուրք տալ թեթեւ սեռին, կոմպոզիտորը չարունակել է հաւատարիմ մնալ ժողովրդական երգի աւանդներին: Նրան գրաւել են ժողովրդական լիրիկական երգերի բանաստեղծական կերպարները: Իր երգերում Ա. Սաթեանը լայնացրել ու խորացրել է ժողովրդական կերպարների հոգեբանական կողմը: Դրա համար էլ Ա. Սաթեանի լիրիկական երգերի բնորոշ գծերից մէկը բովանդակալից ու խորը ենթաբնագիրն է:

Դա թոյլ է տալիս պնդելու, որ Ա. Սաթեանի երաժշտական կերպարները ներթափանցուած են ժողովրդական ոգով, աչքի են ընկնում վառ լրատպաչտու – թեամբ: Նրա մեղեդիների արտայայտչականութիւնն ու գեղարուեստական բարձրը արժանիքները պայմանաւորւում են ժողովրդական երաժշտութեան հիմքի հարստութեամբ ու առանձնայատկու – թիւններով:

Ա. Սաթեանի ստեղծագործութեան մէջ առանձնայատուկ տեղ են գրաւում նաեւ չափն ու կշռոյթը: Նրա երգերում ռիթմը ոչ միայն ստեղծում է երգային արտայայտչականութեան ակտիւ հէնք, որի չնորհիւ մեղեդին բացառիկ առաձգականութիւն է ստանում, դառնում է առաւել պարզ ու լակոնիկ եւ կամ, ընդհակառակը, զարմանալիօրէն պլաստիկ ու սահուն, այլեւ ռիթմը սերտօրէն կապուած է չափի հետ, իսկ չափը, իր հերթին, խօսքի հետ, խօսքի ճիշդ շեշտադրութեան հետ:

Ա. Սաթեանը մեծ նշանակութիւն էր տալիս խօսքին: Նա միշտ ձգտում էր հիմնական վանկի շեշտը դնել տակտի ուժեղ կամ համեմատաբար ուժեղ հատուածի վրայ: Բայց քանի որ հայերէն բառերի խօսակցական շեշտադրութիւնը չի համընկնում եւրոպական երաժշտական պրոֆեսիոնալ դպրոցի մշակած խիստ տաղաչափութեանը, Ա. Սաթեանն ստիպուած էր յաճախակի դիմել խառն չափերի օգտագործմանը: Խառն չափերի չնորհիւ երաժշտական ռիթմը աւելի էր համապատասխանում հայերէն բառերի արտասանական շեշտերին: Այսպիսով Ա. Սաթեանը հասնում էր մեղեդիական եւ խօսակցական շեշտի համաձրութեան: Ուստի եւ Ա. Սաթեանի երգերում մեղեդու միջոցով արտաբերուած բառը ցայտուն է ու արտայայտիչ: Այստեղ էլ Ա. Սաթեանը մօտենում է ժողովրդական ակունքին, քանի որ հայկական ժողովրդական երգերն իրենց հիմքում մեծ մասամբ ազատ տաղաչափութիւն ունեն:

Երգը Աչոտ Սաթեանի տաղանդի տարբերը եղաւ:

Սաթեանը գրել է բազմաթիւ երգեր մեծ նակատարների ու երգչախմբերի համար: Լայն ճանաչում են գտել նաեւ նրա համանուագային չարքերը՝ «Արարատեան հովտի երգերը» եւ «Հայրենի լեռները»: Բայց նա գրել է ուրիշ սեռի ստեղծագործութիւններ եւս: Նրա խոշոր գործերից են նշանաւոր «Գայլանէի արիան», դժբախտաբար անաւարտ են մնացած «Դաւիթ Բէկ» օպերտորիան, սիմֆոնիկ նուագախմբի համար գրուած՝ «Զանգեզուրի լեռներում» սիւիթը: Կամերային-գործիքային սեռի ստեղծագործութիւններից առաջին հերթին պէտք է յիշատակել կոնսերվատորիայի նրա ընթացաւարտութեան աշխատանքը՝ «Լարային կվարտետը»:

Մինչեւ կոնսերվատորիան աւարտելը Սաթեանը, որպէս դիրիժէօր ու երաժշտական –դեկավար, աշխատում է Սունդուկեանի անուան հայկական պետական դրամատիկական թատրոնում, որտեղ նա կատարեց մօտ 50 թատերական բեմադրութեան երաժշտական ձեւաւորումը: Ցետագայում նա աշխատակցեց «Հայ-Ֆիլմ» կինոստուդիային եւ երաժշտութիւն գրեց վեց կինոնկարների համար:

Ստեղծագործական ուժերի ծաղկման շրջանում ընդհատուեց հիանալի արուեստագէտի կեանքը: Աչոտ Սաթեանը վախճանուեց 1958 թուականի Սեպտեմբերի 30ին: Շատ գաղափարներ ու մտայղացումներ անկատար մնացին: Նրա ստեղծագործական կեանքի ամենանուիրական երազանքը օպերա գրելն էր:

Ա. Սաթեանի երգերը հմայիչ ձօներ են հայրենիքին, Հայաստանին: Դրանք մի քիչ հէքեաթային բան ունեն իրենց մէջ, մի քիչ հերոսական են, մի քիչ երազային, բայց բոլոր դէպքերում տողորուած են ժամանակակից մարդու կենդանի շնչով, նոր աշխարհ կառուցող եւ ստեղծագործական ազատ աշխատանքի թագաւորութիւնը գովերգող մարդու նուիրական երազանքներով:

ՍԵԴՈ. ԹՈՇԶԵԱՆ

Ա Մ Ո Ք

ԿԱՄ

ՄԱԼԵԶԻՈՅ ԽԵՆԹԸ

—

«Լուրջ բան մը չէ», ըսաւ կէս մը դառնալով, թղթատելով հանդերձ գիրք մը որ ղրադարանէն առած էր, «լուրջ բան չէ... Ընչին բաներ ... կանացի ... գլխու պտոյտ, տկարութիւններ: Այս առտու, ուղեղարձի մը պահուն, յանկարծ ուշաթափուեցայ, դիտակցութիւնս բոլորովին կորսնցուցի ... Սպասուորը տիպուեցաւ ինքնաշարժին մէջ վերցնել զիս ու զնաց ջուր բերելու ... Գուցէ ա – նոր համար որ վարիչը արագ կը քշէր ... Չէ՞ք կարծեր, տոքթոր»:

«— Դեռ չեմ կրնար դատել: Ցաճախ այդպիսի տկարութիւններ ունեցա՞ծ էք:

«— Չէ... այսինքն այո, վերջին ժամանակները այո, բոլորովին վերջին ժամանակները ... ճիշդ այդ ... տկարութիւններ եւ փսխուքներ»:

«Ու ահա կրկին անկուեցաւ գրադարանին առջեւ, գիրք մը տեղը դնելով եւ ուրիշ մը առնելով ու սկսելով թղթատել: Տարօրինակ բան: Ինչո՞ւ չարունակ այդպէս կը թղթատէ ... այսքան ջղայնութեամբ: Ինչո՞ւ աչքերը քօղին տակէն չի բարձրացներ: Դիտմամբ բան մը չընսի: Ուղեցի զայն ապատումի մէջ թողուլ: Վերջապէս կը վերսկսի խօսիլ իր միաժամանակ անփոյթ եւ չատախօս ձեւով.

«—Ծանր բան մը չկայ չէ՞, տոքթոր: Արեւադարձային հիւանդութիւն մը չէ անշուշտ ... վտանգաւոր բան մը ...»:

«— Նախ պէտք է տեսնեմ որ տագնապութիւն ունի՞ք: Կրնա՞մ ձեր երակապարկը քննել ...

«Իր կողմը կ'ուղղուիմ ... սակայն, ան քիչ մը կը հեռանայ:

— Չէ, չէ, տագնապութիւն չունիմ... վրտտահ, վտտահ թէ չունիմ... Անձամբ ամէն օր տագնապութիւնս առած եմ այն առենէն... այն առենէն ի վեր որ այս տկարութիւնները վրաս կուգան... ոչ մէկ առեն տագնապութիւն, միշտ անփոփոխելի 36,4 ջերմաչափի գծին վրայ: Ստամոքսս ալ կատարեալ»:

Պահ մը կը վարանիմ: Երկար առենէ ի վեր կը զգամ թէ մէջս կասկած մը կը ծնի. կը զգամ թէ այս կինը կ'ուզէ բան մը խնդրել ինձմէ: Անապատի մէջ Ցիսպէռի մասին խօսելու համար չենք դար: Կը ձգեմ որ սպասէ վայրկեան մը, յետոյ ուրիշ մը:

— Ներեցէք, կ'ըսեմ բացէ ի բաց, կըրնա՞մ ազատօրէն քանի մը հարցումներ ուղղել ձեզի:

— Անշուշտ, տոքթէօր: Դուք բժիշկ էք, կը պատասխանէ:

Սակայն արդէն իսկ կռնակը կը դարձընէ եւ կը սկսի դիրքերուն հետ խաղալ:

— Զաւակ ունեցա՞ծ էք:

— Այո, մանչ մը:

— Եւ... նախապէս, կ'ուզեմ ըսել այն առեն... նման խանդարումներ ունեցա՞ծ էք:

— Այո:

«Զայնը հիմա բոլորովին տարբեր է: Ցստակ, վստահ, բնաւ երբեք չատախօս, բնաւ երբեք ջղային:

— Եւ կրնա՞յ ըլլալ որ... ներեցէք այս հարցումիս... որ հիմա ալ նման կացութեան մը մէջ ըլլաք:

— Այո:

Այս խօսքը կ'իյնայ բերնէն, դանակի մը պէս հատու եւ կտրուկ: Ոչ մէկ գիծ կը չարժի դէմքին վրայ, որ կը պարզէ ինձմէ:

— Լաւ պիտի ըլլար գուցէ, տիկին, որ ընդհանուր քննութեան մը ենթարկէի ձեզ ... կրնա՞մ խնդրել ձեզմէ... որ նեղութիւնը քաշէք քովի սենեակը անցնելու:

Ցանկարծ իմ կողմս կը դառնայ: Քօղին մէջէն կը զգամ որ պաղ եւ վճռական նայուածք մը անկեղծօրէն կը զննէ զիս:

— Չէ՛... կարիք չկայ... բացարձակապէս վստահ եմ վիճակիս»:

ՍԹԵՓԱՆ ՅՎԱՑԿ

(10 – Շար·)

...նը տրամագծապէս ատոր հակառակն էր։ ...վտանգի բոյլէին, Դաշնակցական ղեկավար ընկերները, տեղւոյն վրայ, ինչպէս Մուրատ՝ Սեբաստիոյ մէջ, քարոզեցին, համոզել ջանացին, նոյնիսկ սպառնացին, որ փրկութեան միակ ճամբան՝ կռուիլն էր, եւ երբ իրենց հետեւող չեղաւ, առանձինն՝ իրենց փոքրաթիւ խումբով լեռ ելան եւ իրենց կրցածը ըրին դող, ոճրագործ եւ աւազակ թշնամի Թուրք կառավարութեան։

Մինչ այդ՝ քննադատները լեզու կ'երկարեն, բայց ոչ մէկ քաղաքի կամ գիւղի մէջ մէկ փաստ կրնան ցոյց տալ թէ այդ ճգնաժամային րոպէներուն աւելի գործնական եւ բանաւոր ճամբայ մը ցուցուցած են, եւ իրենց կեանքով օրինակ հանդիսացած են։

Շատ պարզ է որ, եթէ Սեբաստիոյ Հայութեան գոնէ մէկ կարեւոր մասը հետեւած ըլլար Մուրատի խորհուրդին, այսօր այդ Հայութեան վիճակը այժմու արտասուելի վիճակէն բոլորովին տարբեր ազգագրական գոյավիճակ մը պիտի ունենած ըլլար, ոչ միայն Սեբաստիոյ մէջ, այլ եւ սահմանակից եւ մօտակայ հայաբնակ գաւառներու եւ նահանգներու մէջ։

Ի տես այդ աւերեալ վիճակին, Մուրատ կը կարդայ իր անէծքը (17 Յուլիս 1915) եւ կ'ըսէ.—

«Անէծք, բիւր անէծք անոր որ Թուրքի վրէժը չի լուծեր, եօթը պորտէն անդին։

«Թուրքին ըրածներուն քով Միջին դարերու բարբարոսութիւնը կը նսեմանայ։

«Կտակ կ'ընեմ ողջ մնացողներուն, թող Թուրքին չխնայեն ծեր թէ երիտասարդ։ Անշուշտ կարդացողները պիտի քննադատեն զիս, որպէս ոճրագործութիւն սիրող։ Եթէ իմ աչքովս տեսածները եւ ընկերներուս տեսածները ընթերցողը տեսած ըլլայ, կարելի է մեռելներուն ալ կտակէր, որ վրէժխնդիր ըլլան»։

Եւ 7 Սեպտ. 1915ին կը կրկնէ դարձեալ, եւ կ'եզրակացնէ.—

«Խնայել պէտք չէ ոչ մէկին։ Հայերի գլխին բերած չարիքներէն քարերն անդամ կը դողան»։

Մուրատ իր այդ սրբազան վրէժի ոգին էր, որ գործադրեց մինչեւ իր վերջին շունչը, Սեբաստիայէն Թէճէր, Հէպէչ, Հերէկ, Սեւ Ծով, Երզնկա, Էրզրում եւ Պաքու իր անվերջ կռիւներու ընթացքին։

Սեբաստիոյ Հայութիւնը մի անգամ միայն կեանքի մէջ, իր ամէնէն ճգնաժամային շրջանին, երկինքէն ինկած բացառիկ շնորհն ունեցաւ ղեկավար ունենալու յանձին Մուրատի պէս փորձուած հրամանատարի մը, բայց չգնահատեց զայն, երբ որուն անխուսափելի պէտքն ունէր իր գոյութեան համար, չընտրեց միակ փըրկութեան ճամբան, զէնքի ճամբան, եւ նահատակ եղաւ միամտօրէն իր աններելի սխալին համար։

Մուրատի հերոսական մահուան 48րդ եւ ծննդեան 92րդ տարեդարձին առթիւ մեր յարգանքի արտայայտութիւնը անկեղծ կ'ըլլայ միայն այն ատեն, երբ պահենք եւ զօրացնենք անոր ներշնչած գոհողութեան եւ քաջութեան ոգին, երբ անոր քարոզած գաղափարները, անոր վըրէժի աւետարանը մեր պատիւի եւ գոյութեան պաշտպանութեան համար այսուհետեւ դառնայ մեր կեանքի միակ ուղեգիծը։

Այսօր Մուրատի հերոսական մահուան 48րդ տարեդարձին առթիւ՝ կրկին կ'ուխտենք, մե՛նք՝ վերապրողներս, յանուն մեր նահատակներուն, որ պարտաւորուած ենք ոչ միայն ըմբռնելու իմաստն իր կտակին, այլեւ չլքելու անոր յիշած ճամբան եւ գործադրելու անոր մեզ փոխանցած վրէժի աւետարանը։

ՀԱՅԿԱԶՆ Գ. ՂԱԶԱՐԵԱՆ

ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ՄՈՒՐԱՏԻ ՄԱՍԻՆ

Առաջնորդարան Հայոց
Սեբաստիա, 11 Ապրիլ 1909
Համար (Առանձնական)

Բարձրաշնորհ Տ. Յովհաննէս
Սրբազան եպիսկոպոս,
Պատրիարքական Տեղապահ
Ի Կոստանդնուպոլիս

Նամակս կը գրեմ յատկապէս կարեւոր խնդրոյ մը համար։ Հայ Յեղ. Դաշնակցութեան Տարօնոյ Պատասխանատու Մարմնոյ անդամներէն Սուրէն (իսկական անունով Մուրատ), որ Վիճակիս Կովտուն գիւղէն է, Ազատութեան պատեհութենէն օգտուելով, արձակուրդով քաղաքս էր եկած իբր երկու ամիսներ առաջ։ Վերջերս, թէ՛ Պոլսոյ եւ թէ Տարօնոյ Կոմիտէներէն քանիցս հեռագրով հըրաւէր եղաւ իրեն, որ իր պաշտօնատեղին Մուշ դառնայ։ Բայց տեղւոյս ժողովուրդին բռնադատիչ պահանջումին վրայ, պարտաւորուեցաւ մնալ։ Երկու օր առաջ դարձեալ կրկնուած ըլլալով նոյնպիսի հրաւէր մը, տեղւոյս ժողովուրդն ինձ դիմեց, որպէսզի խնդրեմ Ձեր Սըրբազնութենէն՝ խօսիլ նոյն Կուսակցութեան Պոլսոյ պատկանեալ Մարմնոյն, թոյլտուութիւն ընելու համար Սուրէնին ժամանակ մը եւս քաղաքս մնալու։

Ինք Սուրէն ստոյգ հերոս մըն է, եւ որքան քաջ, նոյնքան եւ աւելի եւս խոհական անձ մը, որ գիտէ խրախուսել եւ համոզել։ Ես ալ կը հաստատեմ, թէ իր ներկայութիւնը անհրաժեշտ է հոս այսպիսի չփոթ եւ փափուկ պարագաներու մէջ մանաւանդ, երբ պէտք կայ զսպիչ ներգործութեան եւ կազմակերպեալ քաջալերութեանց, ինքնապաշտպանութեան համար։

Արդէն եթէ Սուրէն ճամբայ ելլէ դէպի Մուշ, ճանապարհներն այս միջոցին վըտանգաւոր ըլլալով, կը վախնամ որ արկածի իսկ կը հանդիպի։ Ուստի, երբ հոս, իր ներկայութիւնը կարեւոր է եւ Մշոյ մէջ իր պէտքը թերեւս կարելի ըլլայ ուրիշ կարգադրութեամբ հոգացուիլ, հարկ է եւ կը փափաքինք որ չհեռանայ քաղաքէս։

Կը խնդրեմ, Սրբազան Հայր, կարեւորութիւն տուէք այս խնդրոյն եւ Ձեզի յարմար երեւցած եղանակով մը զգացնել հաճեցէք Պոլսոյ Դաշնակցականաց Պատասխանատու Մարմնոյն, որպէսզի տնօրինէ այս մասին պարտ ու պատշաճը։

Ձերմ աջհամբոյրիւ եւ յարգանօք
Ձերդ խ. աղօթող

ԹՈՐԳՈՄ ՎԱՐԴԱՊԵՏ
ԳՈՒՇԱԿԵԱՆ (*)

*) ԾԱՆՕԹ.— Թորգոմ Արքեպս. Գուշակեան, Սեբաստիայէն ետք Առաջնորդ ընտրուած էր Եգիպտոսի, ապա Պատրիարք՝ Երուսաղէմի, ուր եւ վախճանած է։ Թորգոմ սրբազան պահպանողական մըն էր, ետքէն, Երիտասարդութեան՝ ուղեկից Դաշնակցութեան, եւ հիացում ունէր հանդէպ Մուրատին։

Հ. Գ. Ղ.

ԱՅՆՃԱՐ ԵՐԷԿ ԵՒ ԱՅՍՕՐ

Հալէպ Տահր-էլ-Պայտարի կիրճը անցած, արդէն իսկ դիմացդ փռուած կը տեսնես Պէքաայի դաշտագետինը։

Մասնաւոր հմայք ունի Պէքաան, իր հովասուն հովիտներով, ակօսուած արտերով, ջրարբի դալարուտներով։ Հեռուէն դիտողին կուտայ պատրանքը ոսկի ծովու մը, գերբնական ու գեղեցիկ։

Աչքերդ կը մխրճես անծայրածիր տարածութեանը մէջ Պէքաայի։ Հեռուն կը տեսնես լեռնաշղթայ մը, որ Լիբանանը կը բաժնէ Սուրիայէն։ Ու լերան ստորոտը կը տեսնես ճերմակ ու մանր բաներ, հաւկիթի մեծութեամբ հազիւ։ Կը յառաջանաս ինքնաշարժով, կ'իջնես Շթորա տանող դառիվարէն։ Յետոյ՝ գիւղերու շարքը Պէքաայի։ Քիչ առաջուան հաւկըթանման մանր բաները կը փոխակերպուին ճերմակ քարերու, որոնք կարծես գոյացած են ճակատամարտի մը ընթացքին թշնամիներու կողմէ իրարու նետուած քարերով։

Որքա՛ն մօտենաս, քարերը կը խոշորնան ու կը ստանան դամբարաններու տեսք, առանց խաչի։ Քիչ անդին նշանատախտակ մը.— ԱՅՆՃԱՐ։

Այսպէս էր Այնճար տասնամեակ մը առաջ։

Բայց դամբարաններու նմանող, արեւին տակ կոնծող այդ քարաշէն հիւղերու մէջ մարդիկ կը շնչէին։ Կեանք կը թաւալէր հոն, կեանք մը՝ յամառ, Սուէտիայէն ուժասպառ հասած Հայու բեկորներու, բայց դեռ ջլապի՛նդ, բայց դեռ բոցավա՛ռ բիբերով, բայց դեռ հպա՛րտ...

Երկար պատմութիւն 25 տարիներու...

Այցելութիւն մը՝ հայկական այս գիւղին, ու գիւղը ինքը պիտի խօսի ձեզի իր ծառերով եւ պուրակներով, իր ծաղիկներով ու ջուրերով, իր այգիներով ու մըրգաստաններով, իր աճող առողջ սերունդով։

Այսօրուան հասնելու համար Այնճար հաստատուած Սուէտիացին տոկաց։ Տոկաց՝ տառապելով, ապրեցաւ՝ մեռնելով։

Շատեր մահացան սկիզբի ցուրտ ու դաժան օրերուն։ Ինչե՛ր ըսես չեն տեսած անոնք այդ անկիւնին մէջ, քիչ մը հեռու մեր աչքերէն։

Բ. Աշխարհամարտի տարիներն էին։

Վայրի ծառերու արմատները դարձուցին սնունդ։ Հազիւ գտան փայտ, ճախներէն ծուխը մխելու համար երկինքի աչքին...

Համաճարակը չխնայեց անոնց ծերին ու երիտասարդին, նորածինին ու ծոցուորին։

Հայուն «լինե՞լ թէ չլինել»ու ճակատագիրը հոս ալ կրկնուեցաւ, ինչպէս բազմիցս բեմադրուած ողբերգութիւն։

Այսօր չկայ դամբարան յիշեցնող գերեզմանային ցրտութիւնը։ Դալար է ամէն կողմ։ Միրգ ու մրգաստան։ Արտ ու արօտ, ծաղիկ ու ծիծաղ։ Վաղուան անըստուգութեամբ մտահոգ Այնճարցիին տեղ այսօր քեզ կը դիմաւորէ առողջ երիտասարդ մը, խանդով լեցուն։ Թշուառութենէն հիւծած հայ կնոջ տեղ կը ժպտի նրբամարմին Հայուհի մը։ Տառապանքէն տգեղցած խլեակներու փոխան կը հանդիպիս գեղեցկացած նոր սերունդին։

Հայերէն երգ ու երաժշտութիւն կը լսես ամէն կողմէ։ Կը լսես անուններ՝ միայն հայկական։ Ո՛չ մէկ խորթութիւն։ Ո՛չ մէկ դաւաճանութիւն աւանդութեան։

Հրճուանքով կ'ուղղուիս գիւղի մայր ճամբէն դէպի աղբիւր։ Ճամբու եզրերուն կը տեսնես նոր բարձրացող տուներ, գեղեցիկ ու կոկիկ։ Կանանչ է ամէն կողմ, զով ու զեփիւռ, որ ականջիդ կը բերէ բարբառը Ճէպէլ-Մուսայի։ Կը հասնիս ծառաստան։ Հոն գտնուող սրճարաններէն կը սփռուին հայերէն երգեր, որոնք Սայաթ-Նովան դուրս կը հանեն գերեզմանէն, եւ կամ Կոմիտասը կը փառաբանեն անլռելի հոբովէլներով։

Ճամբու ձախ կողմը կը տեսնես հնութիւններ։ Աւերակներն են ասոնք հին օրերու։ Անոնք կ'արթննան իրենց հազարամեայ քունէն։ Գիտութիւնը ոտք կոխած է գիւղը այս հայկական։ Պեղումներ կը կատարուին, պատմական քաղաքներ լոյսին բերելու համար։

Այսքանով չի վերջանար պատմութիւնը Այնճարին։ Պէտք է յիշել ակնաղբիւրը։ Ջուրը Այնճարի։ Անհաշիւ մահեր խլեց ետք ըմպելի վիճակին հասնող այս ակբարիքն է շրջանին։ Անկէ կը խմեն ոչ թէ միայն բնակչութիւնը եւ այցելուները, այլ նաեւ բոյսերը, մրգաստանները, հո՛ղը...։

Այնճարի վերջին նորութիւնն է ձըկնարանը։

Ձուկեր կը բուծանուին ակին մօտ շինուած լիճերուն մէջ։ Անուշ ջուրի ձուկեր։ Ու ասի՛կա տարբեր տեսակի երանգ մը տուած գիւղին ու ակնաղբիւրին։

Բայց... ակնաղբիւրին մօտ, տրտում ու անտէր մնացած, բոլորէն լքուած մեծ հնութիւն մը կայ.— Ջրաղացը։ Որքա՜ն ցորեն աղացած ու շտեմարաններ լեցուցած Ջրաղացը այդ տրտում։ Երբ պեղումներով հին քաղաքներ կը յայտնաբերուին որքա՜ն հաճելի ու գեղեցիկ պիտի ըլլար «ապրող» տեսքը նաեւ ցորեն ու հաց բուրող Ջրաղացին, որպէս աւանդութիւն, որպէս խաչանիշ, որպէս յաւերժական օրհնութիւն ու առատութիւն։

Ո՛վ Այնճարցիներ։ Մի՛ կորսնցնէք գիւղ խորհրդանշող Ջրաղացը օրհնեալ։ Պահեցէ՛ք գիւղը՝ գիւղ, իր բարքերով, իր նկարագրով, առանց անկէ դուրս ձգելու մեծ աւանդութիւն՝ Ջրաղացը։ Թող դառնան երկանաքարերը, ջուրին հոսանքին մէջ հուժկու։ Ձգէ երգը Ջրաղացին, յուշելու համար երգը նախնեաց, որպէս օրհնէք յաւերժական։

Պէքաայի հովիտին մէկ անկիւնին, ծաւալուն տարածութիւն մը կայ դալարներու մէջ կորսուած։ Գիւղ մը հայկական, որուն վրայ իր բարձրադիր պատուանդանէն կ'իշխէ եկեղեցին հայկական։ Այդ դալար տարածութիւնը այսօրուան Այնճարն է, նորածաղկ ու նորահրաշ։ Զայն կերտեց բազուկը հայ շինականին, քըրտինքը հայ մշակին, ու յամառ հաւատքը Սուէտիայէն արմատախիլ եղած ու հոն արմատ արձակած խիզախ Հայոց։

ՇԱՀԱՆԴՈՒԽՏ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (62)

- Ե Ր Բ -
ԵՐԿԻՐԸ ՍԱՐՍԵՑԱՒ

Ժխորը որով կը լեցնէին սրահը, չէր դադրեր. ղռնչել կուտար Սավինքիի որ գամուածի պէս մնացած էր բազմոցին վրայ այդ մարդուն սեւեռուն ակնարկէն... Մէկէն արթնցաւ... Հեռաձայնին զանգը կը զարնէր շարունակական կերպով. վազեց անոր։ Սէմէնովին մէկ պաշտօնը կը խնդրէր իրմէ որ ժամը 4ին տեսնէր Արտաքին նախարարութեան ատենապետէն անցնի։

Սարսաց, թօթվուեցաւ, վանելու համար մղձաւանջին ծուէնները որ կառչած կը մնային իրեն...։ Դուրս նայեցաւ։ Արդէն գիշեր կ'ըլլար։ Ժամացոյցը հանեց։ Ձորսին քառորդ կար։ Հազիւ ատեն ունէր ժամադրութեան երթալու։ Բայց անկէ առաջ Լիտիային թիւը ուզեց։ Ո՛ւր կ'ուզէր որ զինք տեսնէր։ Ժամը հինգէն առաջ չէր կրնար իր տունը ըլլալ, եւ թերեւս աւելի ուշանար։ Բայց պիտի ըսպասէր եւ Անուշկան անոր թէյ մը պիտի տար... Թէլին ծայրը Լիտիայի պայծառ ձայնը հաւանեցաւ։

Քսան վայրկեան ետք Սէմէնովին դէմ կը գտնուէր կարմիր դեղին մեծ դահլիճին մէջ, ուր շատ անգամներ տեսակցութիւններ ունեցած էր Պ. Սազոնովին հետ։ Հոն կուգար լեցուած միաժամանակ ոխակալութիւնով եւ երկիւղով։ Սէմէնովին լըրութիւնը սահմանները կ'անցնէր։ Գիշերուան ճիշդ մէջտեղը զինքը ձերբակալել տալ, կարելի չէր ներել ասոր։ Բայց այն զգացումը թէ Սէմէնով կը պատկանէր ամենակարող եւ անխիղճ կուսակցութեան մը, կը պարտադրէր ինքզինք զսպելու։ Պէտք էր համբերել դեռ։

Սէմէնով վազեց իրեն։ Կարծես թէ կորսնցուցած էր այն սառուցիկ վերապահութիւնը որով միշտ կը ծածկուէր, իրական բարկութիւն մը ցուցուց այն գաղափարին դէմ թէ իր բարեկամ Սավինքին բանտ տարած էին։ Ապուշութիւնը կար անկախ յանձնաժողովի մը հոդ, որ կուրօրէն կը վարուէր եւ եռանդ ցուցնել կ'ուզէր։ Ժամը իննին Անուշկայէն իմացած ըլլալով, նոյն ատուն իսկ վայրկեան մը չէր կորսնցուցած հեռաձայնով Ուրիցքին կանչած էր որ կը քննար դեռ գիշերուան մը աշխատութենէ ետքը եւ անոր պատուիրած էր, որ իր իսկ պատասխանատուութիւնով ազատ արձակէ Սավինքին, առանց վայրկեան կորսընցնելու։

— Ձեզի համար պատասխանատու եղայ Նիքոլա Վլատիմիրովիչ, իմ անձիս պէս, աւելցուց մարած ժպիտով մը... Գիտէք բոլոր իմ մտածումներս... բան մը ձեզմէ չծածկեցի։ Դուք մեզի անհրաժեշտ էք։ Մեզի հետ պիտի աշխատիք օր մը։

Տեսութիւնը կարճատեւ եղաւ եւ երբ Սավինքի անկէ հեռացաւ, կրնար ունենալ այն տպաւորութիւնը թէ իր խօսակիցը համարձակօրէն վարուեր էր եւ թէ իր դիրքը, հիմակուընէ սկսեալ, աւելի հաստատ էր։ Բայց, մինչ իր տունը կը հասնէր, կասկածները սկսան.— Արդեօք նորէն խա՞ղ մըն է, ըսաւ ինքնիրեն։ Ինքը չէ՞ որ դարձած է իմ ձերբակալումս։ Զուգե՞ր այսպէս ազդեցութիւն մը ընել վրաս եւ զգացնել տալ ինծի թէ իր ձեռքերուն մէջն եմ...։ Եւ Լիտիա. գիտէ՞ր թէ Լիտիա իմ տունս էր։ Անկարելի է որ անգիտանայ... Ա՞յդ ալ իբր զէնք պիտի գործածէ արդեօք։ Սավինքիի ճակատը կը կնճռոտէր։ Արագ քայլերով կ'երթար, գլուխը հակած։ Վերցուց աչքերը, իր տունին դէմն էր։ Իր աշխատութեան սենեակին պատուհանները լուսաւորուած էին։ Լիտիա հոն էր... Ամէն ինչ մոռցուեցաւ։

ՔԼՕՏ ԱՆԷ

(Շար.)

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Օրեր եւ Ժամեր

ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Սեպտեմբեր 15էն սկսեալ հաշուե – ցոյցեր պիտի դրկենք մեր այն բաժանորդ– ներուն, որոնք առկախ հաշիւներ ունին եւ անմիջական կերպով դադրեցնենք թերթին առաքումը, այն բաժանորդներուն, որոնք չեն պատասխաններ :

Կը յուսանք որ առանց սպասելու, մեր հաշուեցոյցին, մեր կարգ մը բաժանորդ– ները կը կարգադրեն իրենց առկախ հա– շիւները , աւելի եւս չդժուարացնելու հա– մար, հայկական օրաթերթի մը հրատա – րակութեան ծանր պայմանները :

Կանխայայտ չնորհակալութեամբ

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋԻ

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանը պէտք ունի օդնական խոհարարուհի մը , ինչպէս նաեւ ուրիչ օժանդակ պաշտօն – եայի մը : Դիմել վարժարան ամէն առա – ւօտ ժամը 9–12: 1 Պուլվ· տիւ Նօր, Լը Բէնսի :

ՓԱՐԻԶԻ Ս· ՅՈՎՀ· ՄԿՐՏԻՉ

Փարիզի Ս· Յովհ· Մկրտիչ Մայր Եկե– ղեցւոյ ներքին մասի նորոգութիւնները սկսած են : Եկեղեցւոյ կեդր· բաժնին նո– րոգութիւնները պիտի լրանան Սեպտ· ամսոյ կէսէն առաջ :

Երկուշաբթի, 15 Օգոստոսէն մինչեւ Խաչվերացի (11 Սեպտեմբեր) չորեքին կիրակիները եկեղեցական արարողու – թիւնները տեղի պիտի չունենան :

Եկեղեցւոյ խորհրդակատարութեանց համար կարելի պիտի ըլլայ բացառիկ կարգադրութիւններ ընել, որոնց համար կը խնդրուի դիմել Եկեղեցւոյ դիւանա– տան :

ՆՈՐ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Աղէտախնամի *Յունիս 19ին կազմա – կերպած դաշտահանդէսը օդի անբարեա ընթացքին պատճառով, ծրագրուած յայ– տագիրը կարելի չեղաւ իր ամբողջու – թեան մէջ իրականացնել :*

Աղէտախնամի *վարչութիւնը, որոշեց կրկնել Սեպտեմբերի վերջ այս դաշտա – հանդէսը, որուն մանրամասնութիւնները պիտի յայտարարուին յառաջիկային :*

Կը խնդրուի նկատի ունենալ թուակա – նը :

ՎԱՐԴՕՒԻ

Ծանօթ երգչուհի Վարդուհի Ղազարեան *Ամերիկայէն վերադարձած է եւ կը մտադրէ համերգներ տալ Փարիզի մէջ :*

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴ

Ֆրանսայի Հանրապետութեան Նախա– գահ Պրն Վենսան Օրիոլ, Ֆրանսայի Ազ· Ժողովի Նախագահ Պրն Էտուար Հերիո եւ Ֆրանսայի Սենատի Նախագահ Պրն Ժիւլ Ժանընէյ, Ֆրանսայի Հանրապետութեան Նախագահ Պրն Ռընէ Քոթիի հրաւէրով, Ֆրանսա կատարեցին պաշտօնական այցելութիւն մը :

ՎԱՐԴԱՊԵՏ ՍԱՐԱՖԵԱՆ

Ամերիկայի Հայ Ազգ· Միութեան Ազգային Վարչութեան Նախագահ Վարդապետ Սարաֆեան, Ամերիկայէն վերադարձած է :

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՕՐԱԹԵՐԹ

Հայկական օրաթերթի մը հրատարակու– թեան ծանր պայմանները յաղթահարելու համար, Վարչութիւնը կը դիմէ բոլոր բարեկամներուն, որպէսզի իրենց առկախ հաշիւները փակեն, որպէսզի կարենանք շարունակել մեր հրատարակութիւնը :

ԼՈՑՍ ՏԵՍԱԻ

ՇԱՒԱՐՇ ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ԱՀԱ ԵՍ

ՁԱՆԿԵՐՍ ԼԱՅՆ ԲԱՑԱԾ

ԳՐԱԿԱՆ ՎԻՃԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆՑ ՍՏՈՒԱՐ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ ՄԸ, ՈՒՐ ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵ – ԶՈՒՆ ԻԲՐԵՒ ԳՐԻՉ ԿԸ ԳՈՐԾԱԾԷ ԿԱ– ՏՈՒԻ ՄԸ ՁԱՆԿԵՐԸ,— ԿԱՂԱՄԲԱՎԱ – ՁԱՌՆԵՐ, ԶԳՈՒՇ :

Գին 15 ֆրանք

Դիմել հեղինակին՝ ՅԱՌԱՋի հասցէով :

FOURRURES

Roger YOPIAN

PRIX INTERESSANTS
NEUF et REPARATION

84, Boulevard de Stalingrad, 84
— CHOISY-LE-ROI (Seine) —
Tél. : BEL. 19-37

Autobus : de la Porte de Choisy, descendre 3 Communes ou Rue du Docteur-Roux.

Տէր եւ Տիկին Յակոբ Աղաճեան, Օր· Արշակուհի եւ Ազատնի Աղաճեան, Տէր եւ Տիկին Օննիկ Զագեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Բա – պուճեան եւ զաւակը (Հայաստան), Այրի Տիկին Սիրանոյշ Քէօսէեան, Այրի Տիկին Անդին Տոպրոյեան եւ զաւակները (Հա – յաստան), Տէր եւ Տիկին Կարապետ Քէօսէ– եան եւ զաւակները ինչպէս նաեւ Բա – պուճեան, Զօլագեան, Աղաճեան, Կարա– պետեան, Տէրտէրեան, Դաւիթեան, Շմա– ւոնեան, Թորոսեան, Ջէնեան, Զագեան, Ասատուրեան եւ Փափազեան ընտանիք – ները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, քրոջ, մօրաքրոջ եւ աղգականին

ԶՈՒԱՐԹ ԱՂԱՃԵԱՆԻ

մահը որ տեղի ունեցաւ Օգոստ· 29ին :

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի այս ուրբաթ (Սեպտ· 2) ժամը 13,30ին, Ալֆորվիլի Ս· Պօղոս–Պետրոս եկեղեցին :

Թաղումը կը կատարուի տեղւոյն վե – րեզմանատունը :

ՆՈՒԷՐՆԵՐ

Փոն տը Շերիւի Հայ Ազգ· Միութիւնը չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւ – եալ նուէրները·—

(Շարէն հանգանակուած)

Նազար Փիլիքեան 15 Ֆր·, Մարիուս Գուզուպաչեան, Յարութիւն Գրիգորեան 10ական, Սարգիս Պալապանեան 20, Ա – ւետիս Զուլֆայեան 50, Բարակեան ըն– տանիք 10, Գրիգոր Կիրակոսեան 20, Է– մինեան Պօղոս, Ասլրաեան Պօղոս, Յովհաննէսեան 10ական, Մարգար Կա– րապետեան 5, Կարապետ Քարայովհան – նէսեան 50, Վարդերես Լմէեանեան 10 Ֆ·։

(Դոմանիէն հանգանակուած)

Արմենակ Խանջեան 10, Հայրապետ Ա– պարեան 30, Ահարոն Աբրահամեան 10, Բիւզանդ Վարդապետեան 30, Գէորգ Տօ– նապետեան 50, Քէլօղլանեան ընտանիք 100, Յակոբ Ալիքսանեան, Խաչիկ Քէմին– եան, Մարիամ Զաթըրեան, Վահան Կէ– չուեան 10ական, Խաչիկ Արիստակէսեան 30, Հայկ Վարագոյրեան, Բիւզանդ Պալ– եան 15ական, Տիկին Յովսէփեան, Սողո– մոն Պէրպէրեան 10ական, Անդրանիկ Պո– յաճեան 20, Թաչճեան եղբարք 50, Տիկին Վերժին Ձիզմէճեան 10, Պարոյր Լուսե – ղէնեան 100, Ռոմանէն Ոմն 10, Թաթուլ Տէրտէրեան, Գէորգ Թաչճեան, Յակոբ Օղտայեան 20ական, Ռոմանէն Ոմն, Սու– րէն Գասապեան, Մինաս Ձիզմէճեան, Լեւոն Քրտոքեան 5ական, Խաչատուր Պօղոսեան 10, Յակոբ Քեփենէկեան 100, Լեւոն Զիլինկիրեան 30, Յարութիւն Թոփ– սագալեան 50, Յակոբ Այվազեան 20, Մի– չէլ Գէորգեան 10, Սարգիս Քեփենէկեան 50, Յարութիւն Տէրտէրեան, Արտաչ Գա– րակէօզեան 10ական ֆրանք :

×

Լիոնի Ազգ· Միութիւնը ստացած է Տէր եւ Տիկին Ուզունեանէ հետեւեալ նուէրները·—

Լիոնի Ազգ· Միութեան 50 Ֆր· Աղքա– տախնամին 50, Կարմիր Խաչին 50, Կա – պոյտ Խաչին 50, Լիոնի Կրթական Մարմ– նոյն 100 Ֆրանք :

Տօրումեան եղբարք փոխան ծաղկե – պսակի Տիկ· Փանոսեանի մահուան առ – թիւ Լիոնի Ազգ· Միութեան կը նուիրեն 50 Ֆրանք :

GERMAIN SANCHEZ

31bis, Avenue de Tassigny
A CHARENTON - LE - PONT
tél. 368. 03-13 et 368. 56-46

Agent Immobilier Agréé
Membre de la Chambre des Propriétaires
Affilié à la F.I.A.B.C.I.
Mandataire en Vente de Fonds de Commerce
Affilié à la Caisse de Garantie

EST A VOTRE DISPOSITION :

1°) Pour gérer et administrer vos Immeubles, pavillons, appartements, locaux commerciaux.

2°) Pour rédiger vos actes S.S.P., engagements de location, Baux.

3°) Pour acheter ou vendre pour votre compte:

Tous fonds de commerce, locaux ou terrains industriels,

Immeubles, pavillons, villas, studios, appartements, maisons de campagne, terrains.

ԵՐԵԻԱՆԻ ԶԱՑՆԱՍՓԻՒՌԸ

Ամէն կիրակի առաւօտ ժամը 9էն 10, կարճ ալիք՝ 25,1, 26,3 եւ 31 մեթրի վրա– յ :

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL « HARATCH »
32, Rue de Trévise, PARIS (9e)

H. PASDERMADJIAN
Professeur à l'Université de Genève

Histoire de l'Arménie

DEPUIS LES ORIGINES JUSQU'AU TRAITE DE LAUSANNE
Deuxième édition revue avec une carte d'Arménie
Գին 30 ֆր·, առաքման ծախքով՝ 32 ֆրանք

Դիմել՝ ԳՐԱՏՈՒՆ ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼԵԱՆ
LIBRAIRIE ORIENTALE H. SAMUELIAN
51, Rue Monsieur-le-Prince, PARIS (6e)
C. C. P. Paris 1278-35
Tél. : DANton 88-65

ԼՈՑՍԸ ԳՈՑՆ Է···· ԳՈՑՆԸ ԼՈՑՍ Է
ՁԵՐ ՏԱՆԸ ԼՈՑՍ ՏՈՒԷ՛Ք···· ԹՈՄԼԱՔԻ ԳՈՑՆ ՏՈՒԷ՛Ք

Ձեր բնակարանը կը լուսաւորուի
եթէ ներսը եւ դուրսը
ՎԵՐԱՆՈՐՈԳԷՔ – ԶԱՐԴԱՐԷՔ – ՆԵՐԿԷՔ
ԹՈՄԼԱՔ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐՈՎ

PEINTURES THOMLAC

16 bis, Bd. Sébastopol, Paris 4e
Tél. ARC 26-61 – Métro : Halles et Chatelet

136, RUE DES BOURGUIGNONS — ASNIERES - BOIS COLOMBES (Seine)
Tél : GRE. 09-47

11, BD. DE LA REPUBLIQUE — LA GARENNE (Seine)
Tél. : STA. 19-06

ԱՆՄՐՑԵԼԻ ԳԻՆԵՐՈՎ

Ամէնէն արդիական, նուրբ եւ ընտիր ճաշակով պատրաստուած՝ առաջնա – կարգ ներկեր : Բնական եւ արուեստական բազմերանգ գոյներու մեծ ընտրու– թիւն : Նորոյթ իւղաներկեր, պատի գեղեցիկ թուղթերու ճոխ ընտրութիւն : Գետնի համար՝ ամէն տեսակ — լինոլէում եւ փլասթիֆ — ծածկոցներ· —

TAPIFLEX — TAPISOM — CARPETTE

Ձեր բնակարաններուն արտաքին եւ ներքին խնամքներուն համար անհրաժեշտ բոլոր նիւթերը :

Ամէն գնորդի կը նուիրուի յատուկ տետրակ մը, որու շնորհիւ կրնայ 10–30 առ հարիւր զեղչ ունենալ :

ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԵՐ

52, RUE CHALON, PARIS 12e
64, BLD. DE BELLEVILLE, PARIS 20e
166, AV. ARISTIDE BRIAND PAVILLONS - SOUS-BOIS (Seine)
4 bis, RUE PAUL VAILLANT COUTURIER — ARGENTEUIL (S. et O.)
24, RUE PAUL VAILLANT-COUTURIER — ALFORTVILLE (Seine)
48 bis, RUE DALAVRAC — FONTENAY - SOUS - BOIS (Seine)

ԸՆԹԱՑԻԿ ԱԶԴԵՐՈՒ ՍԱԿԱԳԻՆ

ՄԷԿ ԱՆԴԱՄՈՒԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՄԱՀԱԶԴ	45 Ֆ·	միջնէ 1/4 սիւրմակ
ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ	25 Ֆ·	միջնէ 1/8 սիւրմակ
ՅԱՒԱԿՅՈՒԹԻՒՆ	10 Ֆ·	» » »
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ	20 Ֆ·	» » »
ՀԱՐՍԱՆԻՔ: ՆՇԱՆՏՈՒՔ	25 Ֆ·	» » »
ԾՆՈՒՆԴ	25 Ֆ·	» » »
«ՓՈՒՆԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ»	10 Ֆ·	» » »
«ԿԸ ՓՆՏՈՒԻ»	10 Ֆ·	» » »
ԾԱՒՈՒ Է	25 Ֆ·	» » »

Այս գիները մէկ անգամ հրատարակելի եւ ձշգրտակուած ծառայով ազ – դերու համար են, չորրորդ էջը :

Կանխիկ վճարումը պարտաւորիչ է :

Առեւտրական կամ այլ ազդերու մասնաւոր պայմաններուն համար դիմել վարչութեան :

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)

Fondé en 1925 — Tél. : PROvence 86-60

R. C. Seine 57 A 2731 — C. C. P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա՝ Տար. 60 Ֆ. Վեցամսեայ 35 Ֆ.

Արտասահման՝ Տար. 80 Ֆ. Հատը 0,30 Ֆ.

ՇԱԲԱԹ 3 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ

SAMEDI 3 SEPTEMBRE 1966

Le Numéro : 0,30 Fr.

42րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 10702

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

42e ANNÉE — Nº 10.702

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՓԱՓՈՒԿ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

Վերջերս Իսրայէլի կառավարութիւնն ու խորհրդարանը մտահոգուած են քանի մը պատճառներով:

Առաջին՝ դադրած է ներգաղթի հոսանքը: Եւրոպայէն եւ ժողովրդավարական վարչաձեւ ունեցող երկիրներէն ո՛չ ոք կ՚ուզէ երթալ այլեւս Աւետեաց Երկիրը՝ վերջնապէս հոն հաստատուելու համար: Իսկ ոչ-ժողովրդավար երկիրներէ, մասնաւորաբար Խորհրդային Միութենէն Իսրայէլ գաղթել ուզողները չեն արտօնուիր բոլշեւիկեան դրախտէն դուրս ելլելու:

Երկրորդ՝ պակսած է Հրեայ բնակչութեան ծնունդներու տոկոսը:

Երրորդ՝ աւելցած է Իսրայէլի արաբ բնակիչներու ծնունդներու տոկոսը:

Այս առթիւ կարգ մը տեղեկութիւններ լոյս տեսան վերջերս Փրանսական մամուլին մէջ:

Ներգաղթի դադարումը մտահոգիչ է անոր համար, որ մեծ տարածութեամբ հողեր անբնակ կը մնան: Աշխատող ձեռքեր անհրաժեշտ են երկիրը շէնցնելու համար:

Յետոյ կայ նաեւ խնդրին զինուորական կողմը: Շրջապատուած ոչ-բարեկամ դրացիներէ որոնք իր գոյութեան կը սպառնան՝ Իսրայէլ պէտք ունի զօրացնելու իր բանակը:

Ճշգրիտ վիճակագրութիւններ կը պակսին բնակչութեան թիւին եւ ծնունդներու տոկոսին մասին:

Մինչ վաւերական նկատուած աղբիւրներ Իսրայէլի Հրեաներու թիւը 1948ին 650·000 եւ ներկայիս երկու միլիոն կը հաշուէին, Մոնտի Երուսաղէմի Թղթակիցը անկախութեան հռչակման թուականին Հրեաներու թիւը ցոյց կուտայ 600 հազար եւ ներկայիս 2·400·000, այսինքն 18 տարուան մէջ քառապատկուած:

Երուսաղէմի համալսարանի ուսուցիչ Ռոպերթօ Պաքիի նախագահութեամբ կազմուած յանձնախումբի մը տեղեկագրին համաձայն, ծնունդներու տոկոսը 1950ին հազարին 26,5 էր, 1960ին իջած է 16ի եւ անկումը կը շարունակուի:

Իսկ պետութեան պաշտօնական վիճակագրութիւնները կը հաստատեն թէ ծնունդներու տոկոսը, որ 1950ին 33 առ հազար էր, 1960ին իջած է 23,9ի եւ 1965ին 22,4ի: Մահերու տոկոսը հազարին վեց ըլլալով, աճման բնական տոկոսը պէտք է հաշուել շուրջ 16 առ հազար:

Ըստ նոյն տեղեկագրին, Հրեայ անուսնին մը եօթը զաւակ կ՚ունենայ, իսկ տասնեակ տարի դպրոց գացած կին մը՝ երկու զաւակ միայն:

Գալով Պաղեստինի արաբ բնակչութեան, պաշտօնական տեղեկագրի մը համաձայն, 1948ին Իսրայէլի արաբ բնակչութեան թիւն էր 165·000, այսօր բարձրացած է 300·000ի, 1972ին պիտի հասնի 400·000ի, իսկ 2000ին՝ 1·500·000ի: Եւրեք հարիւր հազար Արաբներէն 210·000ը իսլամ են, 60·000ը քրիստոնեայ եւ 30 հազարը տիւրզի: Ներկայիս Գալիլիոյ մէջ ապրող Արաբները ունին 120·000 հեկտար հող եւ այդ շրջանին մէջ կը կազմեն բնակչութեան հարիւրին 90ը:

Արաբներու ծնունդներու տոկոսը աշխարհի ամէնէն բարձրն է, կը գրէ իրատեղեկ մը: 1965ին հազարին 52 եղած է: Մահերու տոկոսը հազարին վեց ըլլալով, բնական աճումը կ՚ըլլայ հազարին 46:

Հրէական աղբիւրներու համաձայն, Իսրայէլի արաբ բնակչութեան թիւը կը կրկնապատկուի 16 տարին անգամ մը:

Այս երեւոյթին առջեւ, պետական իշխանութիւնները իբրեւ դարման կը ծրագրեն դարձեալ ծնունդներու յաւելման:

Միւս կողմէ կայ նաեւ Իսրայէլի Հըրեայ եւ արաբ բնակիչներու փոխ-յարաբերութեան խնդիրը:

Երեք հարիւր հազար Արաբներ կարեւոր փոքրամասնութիւն մը կը ներկայացնեն: Վարչապետական գրասենեակի արաբական հարցերու խորհրդական Շմուէլ Թոլէտանօ տեղեկագրով մը կառավարութեան կը թելադրէ հետեւիլ Արաբները սիրաշահելու քաղաքականութեան:

Նկատի ունենալով արաբական երկիրներու տրամադրութիւնները Պաղեստինի մասին, փափուկ կացութեան մէջ կը գտնուի Իսրայէլի կառավարութիւնը:

ՀՐԱՆՏ - ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՓՆՈՄ-ՓԷՆՀԻ ՃԱՌԸ

Ինչպէս երէկ կ՚անդրադառնայինք համառօտ, Զօր. տը Կօլ, Փնոմ-Փէնհի մարզադաշտին մէջ խռնուած աւելի քան 100 հազար ունկնդիրներու ներկայութեան, արտասանեց քաղաքական շրջանակներէն այնքան սպասուած իր ճառը: Տը Կօլ կ՚արտայայտուի առաւելաբար Վիէթնամի պատերազմին մասին եւ այդ ուղղութեամբ կը պարզէ Ֆրանսայի տեսակէտը:

Քամպոճի ղուվքը հիւսելէ ետք, Հանրապետութեան նախագահը հարց կուտայ. «Բայց մինչ Թագաւորութիւնը լաւագոյնս կ՚ընթանայ, ի՞նչ պատճառ կայ որ իր սահմաններուն վրայ պատերազմը շղթայազերծէ կոտորածներու եւ աւերումի շարք մը, որ կը սպառնայ ձեր իսկ ապագային»: Հնդկաչին իր խաղաղութիւնը կորսնցուցած է, որովհետեւ միւս բոլոր երկիրները չեն հետեւած Քամպոճի հետապնդած չէզոքութեան քաղաքականութեան: «Ահա թէ ինչո՛ւ, մինչ ձեր երկիրը կը յաջողէր պաշտպանել իր մարմինն ու հոգին՝ որովհետեւ կը մնար տէր ինքն իր երկրին, անդին, Միացեալ Նահանգներու քաղաքական եւ զինուորական իշխանութիւնը կը հաստատուէր Հարաւային Վիէթնամի մէջ, եւ, միեւնոյն ատեն, պատերազմը կ՚արթնցնէր հոն ազգային դիմադրութեան ձեւին տակ: Որմէ ետք, ուժի գործադրութեան վերաբերեալ պատրանքներ առաջնորդեցին արշաւախումբի տեւական զօրացումին եւ Ասիոյ մէջ պատերազմի մը՝ օր ըստ օրէ տարածուող, օր ըստ օրէ Չինաստանի մօտեցող, Խորհ. Միութեան առընչութեամբ օր ըստ օրէ աւելի գրգռիչ, օր ըստ օրէ աւելի դատապարտուած Լատին Ամերիկայի եւ Եւրոպայի ժողովուրդներէն, եւ օր ըստ օրէ սպառնացող աշխարհի խաղաղութեան»:

Տը Կօլի համաձայն Վիէթնամի հարցը չի կրնար լուծուիլ պատերազմով, այլ քաղաքական համաձայնութիւն մը միայն կրնայ վերահաստատել խաղաղութիւնը. «Եթէ երբեք չենք ուզեր որ աշխարհը աղէտի մը առաջնորդուի, քաղաքական համաձայնութիւն մը միայն կրնայ վերահաստատել խաղաղութիւնը: Ուրեմն, նման համաձայնութեան մը պայմանները լաւապէս յստակ եւ ծանօթ ըլլալով, տակաւին կարող ենք յուսալ: Ինչպէս 1954ին, համաձայնութիւնը պիտի ձգտի վերահաստատելու եւ ապահովելու Հնդկաչինի ժողովուրդներուն չէզոքութիւնն ու իրենց ճակատագիրը իրենց հակկցած ձեւով վարելու իրաւունքը, ձգելով իրենցմէ իւրաքանչիւրին իրենց գործունէութեան լման պատասխանատուութիւնը»: Տը Կօլ կը հաստատէ թէ նման համաձայնութիւն մը հարկ է վաւերացուի, ի միջի այլոց, Հիւդ Մեծերէն: «Բայց հաւանականութիւնը, կ՚աւելցնէ Հանրապետութեան նախագահը, եւ աւելին, բացումը նման ընդարձակ եւ դժուար բանակցութեան մը, անշուշտ որ կախում ունի այն որոշումէն եւ յանձնարարութենէն, որ հարկ է Ամերիկա նախապէս առած ըլլայ. այն, որ հարկ է ետ քաշէ իր ուժերը յարմար եւ որոշ պայմանաժամի մը մէջ»:

Տը Կօլ կը հաւատայ թէ երեւոյթներու ներկայ կացութեան մէջ նման բանակցութեան մը հաւանականութիւնը տակաւին հասուն չէ: Որով կ՚եզրակացնէ. «Ահա թէ ինչո՛ւ, եթէ այս լուծումին չյանգինք, ոչ մէկ միջնորդութիւն կրնայ յաջողութեան մը հեռանկարը տալ, եւ այս պատճառով է որ Ֆրանսա, իր կարգին, երբեք չէ մտածած եւ չի մտածեր առաջարկել իր միջնորդութիւնը»:

Տը Կօլի այս ճառը թեր եւ դէմ մեկնութիւններու առիթ տուած է քաղաքական շրջանակներուն թէ պետութիւններու մէջ: Արեւմտեան պետութիւնները, յատկապէս Միացեալ Նահանգներ, տակաւին կը մնան վերապահ՝ առանց պաշտօնական որեւէ յայտարարութեան:

ՈՒ ԹԱՆԻ ՀՐԱԺԱՐՈՒՄԸ ՎԵՐՋՆԱԿԱ՞Ն

Նիւ Եորքի մէջ հրատարակած երկար յայտարարութեամբ մը, որ բաժնուած է Միացեալ Ազգերու 117 անդամներուն, Ու Թան կը հրաժարի ՄԱԿի քարտուղարութենէն, Ապահովութեան Խորհուրդին ձըգելով նոր թեկնածու մը առաջարկելը: Քաղաքական շրջանակներուն համաձայն, Ու Թանի հրաժարումը կրնայ բաւական աղմուկ յարուցանել՝ նկատի առած աշխարհի բոլոր պետութիւններուն քով վայելած իր վարկը: Անկասկած որ այս հրաժարումը թելադրուած է Վիէթնամի անել կացութենէն:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԵՔԻՆԻ «Արեւելքը կարմիր է» հրապարակին մէջ կատարուած հսկայ ցոյցին նախագահած է Մաօ Ցէ Թունկ, որ սակայն խօսք չէ առած: Ամբողջ Չինաստանէն հաւաքուած աւելի քան կէս միլիոն ցուցարարներուն, մեծ մասով կարմիր պահակներ, խօսած է Պաշտպանութեան նախարար Լին Փիաօ: Ժողովրդային Չինաստանի ղեկավարները թելադրած են կարմիր պահակներուն որ մշակութային յեղափոխութիւնը գործադրեն ոչ թէ բըռնութեամբ, այլ համոզելով:

ԱԹԷՆՔԷՆ կը հաղորդեն թէ զօրաւոր ցնցումներ տեղի ունեցած են Մէկալոպոլիսի մէջ, Աթէնքէն մօտաւորապէս 130 քիլմ. դէպի հարաւ-արեւմուտք: Բնակչութիւնը խուճապի մատնուած է, խոյս տալով դաշտերուն մէջ: Մէկալոպոլիսի մէջ վնասուած են 200 տուներ, եւ մօտակայ երկու գիւղեր քանդուած: Վիրաւորուած են շուրջ 20 հոգի, որոնցմէ ութը՝ ծանր:

ՎԱՐԴՕ հիմնայատակ կործանած է: Իրիրապէս, նոր եւ զօրաւոր ցնցումներ քանդած են ինչ որ մնացած էր նախկին երկրաշարժներէն: Կարգ մը լուրերու համաձայն, հանրաքուէ մը պիտի կատարուի վերապրողներուն, հարցումի ձեւին տակ, թէ արդեօք պիտի ուզե՞ն ապրիլ յաճախակի շարժերու ենթակայ այդ երկրամասին մէջ, թէ պիտի նախընտրեն փոխադրուիլ աւելի ապահով շրջաններ:

ՀՈՆԿ - ՔՈՆԿԷՆ կը հաղորդեն թէ Չինաստանէն եկած ճամբորդներու համաձայն, Քանթոնի կարմիր պահակները նոյն քաղաքի եկեղեցին գրաւած են եւ հոն, սորբերկրեայ նկուղներու մէջ գտած են վեց կաթողիկէ քահանաներ, որոնք պահուըտած կը մնային 17 տարիներէ ի վեր:

ՉՈՐՍ ՏԱՐԻԷՆ ՎԵՑ ՄԻԼԻՈՆ ՀԱՅ

Մարդահամարներ չեն կատարուած անցեալին մէջ: Հին դարերու բոլոր անցուդարձերու մասին վիպող մեր մատենագիրները համայն Հայոց թիւի մասին ոչ մէկ տեղեկութիւն են տուած: Մեսրոպատառ մեր մագաղաթները ծանրաբեռնուած են կորուստներու թիւերով, թէ իրարու յաջորդող պատերազմները, համաճարակները, աւերածութիւնները, երկրաշարժները, գաղթերը ինչքա՞ն զոհեր խլած են Հայերէն: Հաշուած են կորուստները: Հաշուած են ըստ ծուխերու, գիւղերու, քաղաքներու: Ահաւոր կորուստներու տարեգրութիւն է Հայոց անցեալի պատմութիւնը:

Այնուամենայնիւ, ինչքա՞ն էինք մենք մօտաւոր հաշիւներով: Ծանօթ է, որ Հայերը իբրեւ ինքնուրոյն ժողովուրդ ձեւաւորուած են Ք. Ա. վեցերորդ դարուն: Երուանդունիներու հարստութեան առաջացումով նշանաւորուեցաւ հայ պետականութեան ծնունդը: Հայերու թիւը այդ ատեն մօտաւորապէս երկու միլիոն էր:

Յոյն պատմաբան Ստրաբոն կը վկայէ, որ Արտաշէս Ա.ի շրջանին (Ք. Ա. 2րդ դար), հայկական լեռնաշխարհի բնակիչները միալեզու էին, կը խօսէին միայն հայերէնով: Հայկական պետականութիւնը իր հզօրութեան գագաթնակէտին կը հասնի Արտաշէս Ա.ի թոռան, Տիգրան Մեծի թագաւորութեան շրջանին (Ք. Ա. 95–55):

Տիգրանեան Հայաստանի բնակչութեան թիւը կը հասնէր 8 միլիոնի, որուն 5 միլիոնը կը կազմէին Հայերը: Հին գրոյց մը կ՚օգնէ այդ թիւը բացայայտելու: Տիգրան Մեծ կ՚որոշէ հայկական բանակի թիւը հասցնել 50 բիւրի (բիւրը հաւասար է 10 հազարի): Զօրավարները կը պատասխանեն, որ այդ պարագային տասը Հայէն մէկը պէտք է զէնք վերցնէ:

Այսպէսով, Ք. Ա. առաջին դարուն, Հայերը եղած են աշխարհի մեծաթիւ ժողովուրդներէն մէկը: Պէտք չէ մոռնալ, որ այդ դարուն, ամբողջ աշխարհի բնակչութեան թիւը 130 միլիոնը չէր անցներ: Չինացիներէն, Հնդիկներէն, Հռոմէացիներէն, Յոյներէն եւ Պարթեւներէն ետք, Հայերը իրենց քանակով վեցերորդ տեղը կը գրաւէին աշխարհի մէջ:

Խորհրդային ծանօթ պատմաբան-վիճակագիր Բ. Ուրլանիս հաշուած է, որ 10րդ դարուն կիեւեան Ռուսիոյ բնակչութեան թիւը կը հասնէր 5 միլիոնի: Ռուսերու թիւը այժմ կ՚անցնի 100 միլիոնը: Ուրլանիս կը գտնէ, որ այդ թիւը կը կրկնապատկուէր, եթէ չըլլային բազմաթիւ պատերազմներն ու համաճարակները:

Հասկնալի է, որ եթէ Ք. Ա. առաջին դարուն Հայերը կը կազմէին 5 միլիոն, ապա բնական աճի պարագային, եթէ չըլլային բազմաթիւ պատերազմներն ու կոտորածները, 2000 տարուան ընթացքին կը հասնէին բաւական մեծ թիւի:

11րդ դարուն, աշխարհի մէջ Հայերու թիւը հասած է 6 միլիոնի: Ամէնէն բարձր թիւն է, որուն Հայերը յետագային երբեք չհասան: 1970ին, գրեթէ հազար տարի ետք միայն, Հայերու թիւը կրնայ հասնիլ վեց միլիոնի:

20րդ դարու սկիզբին, Հայերու թիւը 4,5 միլիոն էր: 1915ը մեզմէ խլեց 1,5 միլիոն զոհ:

Ճակատագիրը բնօրրանէն կտրեց եւ մեր մոլորակի տարբեր կողմերը սփռեց հարիւր հազարաւոր Հայորդիներ:

1966ի տուեալներով, ամբողջ աշխարհի մէջ Հայերու թիւը կը կազմէ 5,5 միլիոն, որուն 3,5ը՝ Խորհրդային Միութեան մէջ է, 2ը՝ Սփիւռքի մէջ: Ներկայիս Հայաստանի մէջ ապրող Հայերու թիւը կ՚անցնի երկու միլիոնը:

«ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ ՁԱՅՆ»

ԸՆԹԵՐՑՈՂԻՆ ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ԻՐ ԶՈՅԳ ՄԸ ԳՐՔԵՐՈՒՆ ԱՌԻԹԻ

1· «ԼՈՒՍԱՄԱՏԵԱՆ»

Հազիւ յիսունամեայ, Օշական սկսաւ իր ալեւոյթին ակնարկել մերթ ընդ մերթ։ Ճիշդ է թէ ձիւն էր իջած խիտ մազերուն։ Թերեւս կը կքէր ստեղծագործական արտասովոր վաստակի մը ծանրածանր բեռին տակ։ Օ՜, գուցէ լսեց գուժկանին կանչը կամ նախատեսեց կանխահաս մահը։

Եօթանասունին սահմանամերձ, ուստի գրեթէ ալեւոր, բայց առանց թել մը սպիտակ մազի, ակներեւ հեւքով եւ չարունակ, Նարդունի լոյս կ՚ընծայէ չքեղ գործեր, — զաւակները տաժանագին երկունքի, անտարակո՛յս բերկրալի։

Վստահաբար, տարիներու թիւէն դիտակից, հեղինակը, ճգնախոնջ, կը դքնի «գոցել իր տանիքը» օր առաջ։ Բայց, Աբեւելքի գգուշաւոր իմաստունը կ՚ըսէ թէ դժխեմ մահը ներս կը մտնէ, երբ կ՚աւարտի շինութիւնը։

«Լուսամատեան»ը անուշաբոյր հէքեաթներու եւ զոհար բանաստեղծութիւններու քաղուածք մըն է «օտար պարտէզներէ»։ Եւ սակայն, Նարդունիի գրիչին ընտանի ընթերցողը զայն կ՚ընդունի իբր հարազատ, վասնզի ան օծուն է հեղինակին պայծառ լեզուին, վսեմ ոճին ու պերճ ձեւին դրոշմովը։

Եթէ առարկուի թէ հէքեաթները սահմանուած են մանուկներու, իսկ բանաստեղծութիւնները՝ պատանիներու, դիւրաւ կարելի է պատասխանել թէ ծերութիւնը վերադարձ մըն է, վայրէջք մըն է դէպի մանկութիւն, պատանութիւն։ Ուստի, ալեհերը, ամէն առտու, մթնշաղին, խաղա՛ղ միտքով եւ յուշիկ, կը վայելէ հէքեաթիկ մը կամ կ՚արբենայ քերթուածով մը։

Հէքեաթներու եւ բանաստեղծութիւններու ընթերցումը տարիք չի ճանչնար։ Զափազանց նիւթականացած մեր դարաշրջանը պարիկներու աշխարհին պէտքը կը զգացնէ։ Այո՛, դուրս ելլել, փախուստ տալ խիստ ու իրական աշխարհէն, արտաքինէ՛ն, ուրկէ՞ս հասնինք ներքինին։

Տարիներ առաջ, Նորվեկիացի գրագէտին՝ Գնուտ Համսունի արձակ «Ճանճը» վճռապէս հաստատեր էր թէ արուեստի գործ մը ձեւ է, մանաւանդ ձեւ, եւ ոչ թէ նիւթ։ «Լուսամատեան»ին «Գամը», հասարակ, սովորական գամը, — ֆրանսական տաղաչափութիւն, կը վերահաստատէ ընթերցողին համոզումը եւ զայն կ՚ընէ անխախտ։ (Թէ «Ճանճը», թէ «Գամը» թարգմանութիւն Շ. Նարդունիի)։

Իսկ ռումանական երգը, քսան տող միայն, որքա՜ն խոր է պարզութեամբը։ Պատանի հովիւի մը մահն է ան։ Բանաստեղծութեան հրաշալիք մը՝ ժուժկալ, մեղմիկ եւ աննշան։ Բայց եւ այնպէս, մեծ ու հզօր ողբերգութիւն։

2· «ԱՀԱ ԵՍ ՃԱՆԿԵՐՍ ԼԱՅՆ ԲԱՑԱԾ»

Կարդալէ ետք այս գործը, երբ ընթերցողը կ՚անդրադառնայ թէ արիւնը վերանորոգուած է երակներուն մէջ, թմրութիւնը՝ փարատած, կորովը՝ գրահուած, պայքարի տրամադրութիւնը՝ ոտքի կանգնած, տոկալու կամքը՝ զօրացած, մէկ խօսքով, երիտասարդացած, վերածնած, նոր մարդ դարձած, այդ մատեանը չի փոխանակեր հարիւր, հազար վէպի հետ, որոնք անհամ, անպէտ ու քաղքենի փո՛ւճ կենցաղի երկարաձիգ նկարագրութիւն են ընդհանրապէս, — հոգեբանակա՜ն վերլուծութիւն իբր թէ։

Դէպք մը, երեւոյթ մըն է Շաւարշ Նարդունի։ Ինչպէս եղաւ այն միւսը, իր երէցը, — Յակոբ Օշական։ Երկու շինական, նման իրարու՝ որոշ գիծերով, այսուհանդերձ իրարմէ տարբեր։ Բաղդատութեան ընդլայնումը ուրիշ նիւթ է։

Թեր ու դէմ կարծիքներու ընդհարումը անխուսափելի է Նարդունիի գրավէճերուն առթիւ։ Հարկ է չեշտել անմիջապէս թէ գրավէճի ինքնատիպ եւ ինքնօրէն ախոյեան մըն է ան, հմտութեամբ յագեցած, իւմուրով հարուստ, պրպտումներով զինուած, դեղանկար հեղնանքներով, սրամտութեամբը՝ յոյժ հաճելի, չկոճկուած բաճկոնով, իսկ բարկութեամբ՝ ազատ, անկախ եւ յանդուգն։

Արժանապատուութեան զգացումը գերիշխան է Նարդունիին մէջ։ Վասնզի, նրկարագի՛ր է ան նախ եւ առաջ։ Այդպէս ալ պէտք է ըլլալ։ Ուրեմն զգո՛յշ։ Հակառակ պարագային, ամէն ինչ կը խորտակուի։ Գրագէտը չի հանդուրժեր բանսարկութեանց, ստոր ու անարժան քննադատութիւններուն։ Կ՚ընդվզի, կ՚եռայ, կը բոցավառի։ Ջերմութեան աստիճանը կը բարձրանայ։ Կ՚ուռի կուրծքը։ Դնդերները կը պրկուին։ Փոքր մարմինը կ՚ըլլայ առիւծ։ Ու առիւծը կ՚երթայ կուգայ, կը փրփրի զառագեղին չորս պատին մէջ։

Կ՚առարկուի թէ պէտք է լուռ մնալ, պէտք չէ զբաղիլ։ Գրական ստեղծագործութիւնը հանդարտ միտք, յարատեւ ուշադրութիւն եւ տեւական ճիգ կը պահանջէ։ Այդ է կարեւորը իրեն համար։

Բայց ապարանքի մէջ չի բնակիր։ Անձնական կառքերով չի շրջագայիր։ Հարըստութիւն չէ դիզած։ Ինչո՞ւ համար, ուրեմն, այդքա՛ն մախանք ու թշնամանք, հանդէպ իրեն։ Արհեստակցական եւ արուեստակցական նախանձը մեզի յատուկ չէ միայն։ Ընդհանրական ախտ մըն է ան, որմէ ի՞նչպէս խուսափէր գրական դասակարգը։ Ուստի, ուժեղ անհատականութիւն, Նարդունի չէր կրնար զերծ մնալ նախանձոտներէ։

Ու ամէնէն մտերիմներն անգամ լարուեցան իր դէմ։ Ահաւասիկ հաստատում մը Վալերիէն. «Եթէ երկու անձ կը գժտուին, պատճառը այն է որ քիչ մը չափազանց լաւ էին իրարու հետ»։ Օ՜, հագուադիւտ են վստահ, ապահո՛վ բարեկամները։

Ի՜նչ փոյթ։ Կորուստներ չեն Նարդունիի գրավէճերը։ Միշտ ալ ունին ըսելիք մը, ուսուցողական, թելադրական եւ չինիչ։

Հեղինակ մը, չեմ յիշեր ո՞վ, կը վկայէ թէ ընդհանրապէս անտաղանդն է որ կը դատէ տաղանդաւորը։

Հիւկօ ըսաւ անցեալ դարուն. «Ժողովուրդը, սակայն, որ նախանձոտ չէ, վասնզի մեծ, ժողովուրդը Միրապոյին հետ էր»։

Անտարակոյս, մեր ժողովուրդը եւս, որ մեծ է, Նարդունիին հետ է։

Իր բե՛մը կերտած է Նարդունի։ Բեմ մը՝ ինքնուրոյն եւ եզական։ Բոլոր ճառերուն մէջ, անխտիր, իր սիրտը եւ միտքը ներկայ են հաւասարապէս։ Գիրով ու տիպով, հանրային սեփականութիւն դառնալու արժանի թանկագին յղացումներ, անոնք ուշագրաւ են փայլակնացայտ միտքերով եւ մի՛շտ նոր գաղափարներով։

Նարդեան ճառերը, պատրաստուած գերաճուն յափշտակութեամբ, հզօր ձայն մըն են անհուն սիրոյ, խոր հաւատքի, անհերքելի անկեղծութեան եւ ջերաջերմ հայրրդականութեան։

Եօթանասունին դուռները հասած, այսօր, վաղը եւ ընդմիշտ, Նարդունի յաւիտենական երիտասարդն է անսասան, թարմ, առոյգ, վերանորոգ, ահեղավազ եւ սրընթաց։ Յորդ, յուռթի եւ բարախուն։

Երգ է Նարդունիին արձակը, լեզուով մը արուեստի եւ գիտութեան, կատարեալին բարձունքն ի վեր, ճախրասլաց, յանդուգն խաղերով, անսայթաք, վեհափառ։ Կ՚ըսուի թէ մեծ գրագէտները գէշ կը գրեն ընդհանրապէս։ Մեծ է Նարդունին, եւ սակայն, լաւ կը գրէ։

Մեր ժողովուրդը իր հաւատքն ու յոյսն է։ Մեծաաքանչը, ամենաթանկագին գանձը, իր կրօնքն է։ Իսկ հայ դպրութիւնը՝ իր կեանքին, իր գոյութեան իմաստն ու նպատակը։ Ամէն ինչ զոհած, ամբողջական գրագէտը լիութեա՛մբ նուիրուած է այդ երրորդութեան։

Մատաղ մըն է Շաւարշ Նարդունի։

ԱՐՇԱԻԻՐ ԽԱՆԷՏԱՆԵԱՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

«ՋՐՈՅՑ» Թուրք մեծ դեսպանին, Ուիլեըմ Սարոյեանի եւ հայրենի գրողներուն հետ, Գ. հատոր, գրեց Կ. Փոլատեան, տպարան Սեւան, Պէյրութ 1966։

ՀԱՅԵՐԷՆԸ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼԵԶՈՒ ՄԻՋԻՆ ԴԱՐՈՒՆ

ԺԳ. եւ ԺԴ. դարերը, երբ Մոնկոլները Եւրոպայի մեծ մասին տէրն էին, հաբուստ եղած են հռչակաւոր ճանապարհորդներով, ինչպէս Մարքօ Փոլօ, Ռուպրուքի, Փիան տը Քարփինի եւ Փառտենոնեցի Օտորիքօ (կամ Օտերիքօ)։

Մեր նիւթէն դուրս է Օտերիքոյի երկար ճամբորդութեան մանրամասնութիւնները տալ այստեղ։ Ըսենք միայն, որ Հնդկաստանի արեւմտ. ծայրագոյն հարաւը, պղպեղի երկիրը, Իուլամներէ բնակուած շըլլալուն՝ Օտորիքօ կ՚երթայ այնտեղ, քանի որ նեստորական քրիստոնեաներ կային։

Մէյլան, ապա Մալըզեան կղզիները, Սումաթրա, Ջաւա եւ Պոռնէօ հանդիպելէ ետք, Աննամ ոտք կը դնէ ու նաւով կ՚անցնի Մանզիի (Հարաւ. Չինաստան) Սինքալան, այսինքն Քանթոն քաղաքը, ուրկէ Զէյթոն (*), որուն առեւտրական կարեւորութիւնը հաստատած են Մարքօ Փոլօ եւ արաբ նաւորդները եւ որուն հռչակաւոր անդուսին մասին գրած է արաբ մեծագոյն ճանապարհորդը՝ Իպն Պաթութա (1304–1377)։

Այդ միջոցներուն մոնկոլ աշխարհակալները թոյլատու, նոյնիսկ բարեկամ էին քրիստոնէութեան, մանաւանդ նեստորականութեան, որով մեծ հաւանականութիւն կար զանոնք Յիսուսի կրօնքին դարձնելու։ Առիկէ յաճախակի առաքելութիւնները հեռ. Ասիա, մինչեւ Չինաստան։

Օտորիքօն ալ մեկնած էր այդ մեծ յոյսով։ Զէյթօն, շնորհիւ մոնկոլ զինուորներու ներկայութեան, որոնց մէկ մասը նեստորական թուրքեր էին, նաեւ հայ եւ իտալացի վաճառականներու, քրիստոնէական եւ կաթոլիկ կարեւոր կեդրոն մը դարձած էր այդ միջոցներուն, եւ հոն է, որ զարմանալի երեւոյթի մը կը հանդիպինք։

Բարեպաշտ Թանգար, Հայուհի մը, մեծ քեղ եկեղեցի մը կառուցանել կուտայ, որուն հետեւանքով Փեքինի արքեպիսկոպոսը, բազմարդիւն Ճիովաննի տի Մոնթէ Քորվինօ (1247–1328) Յիսուսն Զէյթի մէջ իրեն կապուած եպիսկոպոսութիւն մը կը հաստատէ։

Կ՚արժէ այստեղ տալ թարգմանութիւնը նամակի մը, զոր Զէյթոնէն գրած է Փեռուճիացի Անդրէաս Փրանկիսկեանը, 1326ի Յունիսին.—

«Ովկիանոսի ափերուն վրայ մեծ քաղաք մը կայ, որ կը կոչուի Զէյթոն (պարսկերէն), ուր հարուստ հայ տիկին մը զմայլելի եկեղեցի մը շինել տուած է։ Ըստ իր դիտաւորութեան, Խանպալիխի

Ա Մ Ո Ք

ԿԱՄ

ՄԱԼԵԶԻՈՅ ԽԵՆԹԸ

Պատմողին ձայնը պահ մը կը վարանի։ Կրկին, կը լեցուի գաւաթը, կը փայլի մութին մէջ։

«Ուրեմն, մտիկ կ՚ընէք, բայց նախ փորձեցէք պահ մը պատկերացնել կացութիւնը, կին մը կուգայ մէկու մը քով որ կը մաշի իր մեկուսացումէն, տարիներէ ի վեր առաջին սպիտակ կինն է որ կը մտնէ իր տունէն ներս... Ու յանկարծ կը զգամ որ սենեակին մէջ բան մը կայ, իսկական վտանգ մը։ Ֆիզիքապէս կը նախազգամ զայն... ինքզինքս վախի մէջ կը զգամ անյողդողդ վճռականութեան առջեւ այս կնոջ որ, նախ չատախօսութիւններով եկած, հիմա կը շողացնէ իր պահանջովը, յանկարծ, մերկացած դանակի մը պէս։ Որովհետեւ ինչ որ կ՚ուզէ ինձմէ, լա՛ւ գիտեմ. անմիջապէս հասկցած էի։ Առաջին անգամ չէր որ կիներ այսպիսի ծառայութիւն մը ուզած էին ինձմէ. սակայն բոլորովին տարբեր կը ներկայանային, ամօթահար էին ու դողահար, կը ներկայանային արցունքներով եւ կշտամբանքներով։ Բայց հոս կար... այո, առնական վճռականութիւն մը, երկաթեայ վճռականութիւն մը... Առաջին երկվայրկեանէն, զգացած էի թէ այս կինը ինձմէ զօրաւոր էր... թէ կրնար ուզածին պէս իր կամքը պարտադրել ինծի ... բայց... բայց...մէջս կար նաեւ դըժկամանք... Մարդու մը պէս էի որ կը պաշտպանուի եւ կը զայրանայ, որովհետեւ... ըսի արդէն... առաջին երկվայրկեանէն, այո. դեռ զայն չտեսած, այս կնոջ մէջ զգացի թշնամի մը։

Նախ լուռ մնացի. լռեցի յամառումով եւ զայրոյթով։ Կը զգայի թէ քօղին տակէն ինծի կը նայի, կը նայի գրգռիչ ու հրամայական եղանակով եւ կ՚ուզէ ինծի պարտադրել որ խօսիմ։ Սակայն դիւրաւ տեղի չտուի։ Ճիշդ է որ սկսայ խօսիլ, բայց... խուսափողական կերպով... այո, ակամայ կապկեցի իր բազմազան եւ անտարբեր խօսելակերպը։ Որպէս թէ զայն չէի հասկցած, որովհետեւ չեմ գիտեր թէ պիտի կրնա՞ք հասկնալ — կ՚ուզէի ստիպել զինքը որ յստակօրէն արտայայտուի. չէի ուզեր առաջարկներ ընել իրեն, այլ... կ՚ուզէի որ խնդրէ... ճիշդ այդ, կ՚ուզէի որ խնդրէ։ Ինքը որ կը ներկայանար այնքան անբարտաւանօրէն... ու նաեւ՝ որովհետեւ գիտէի թէ կիներու պարագային բնաւ տեղի չեմ տար այնքան որքան այս գոռոզ պաղութեան ներկայութեան։

«Հետեւաբար սկսայ իրեն ըսել, շատ աւելորդ բառերով, թէ երբեք ծանր չէ, թէ տկարութիւնները մաս կը կազմեն իրերու կանոնաւոր ընթացքին եւ թէ ընդհակառակն գրեթէ երաշխիքն են բնական առողջութեան մը։ Դարմանատուներու թերթերէն քաղուած օրինակներ թուեցի ... Կը խօսէի, կը խօսէի անհոգութեամբ եւ թեթեւամտօրէն, խնդիրը հասարակ բան նկատելով, եւ... շարունակ կը սպասէի որ ընդմիջէ խօսքս, որովհետեւ գիտէի թէ պիտի չկրնայ հանդուրժել զործերու այս եղանակին։

Խօսքս ընդհուպ կտրեց, ձեռքի շարժումով մը, կարծես կեցնելու այս վստահեցուցիչ խօսքերը։

— Այդ չէ որ կը մտահոգէ զիս, տոքթէօր, ժամանակին երբ պզտիկ ունեցայ, առողջական վիճակս աւելի լաւ էր... բայց հիմա այլեւս լաւ չեմ... սրտի հիւանդութիւն ունիմ։

— Ա՜, սրտի խառնակութիւններ, կրկնեցի մտահոգ եղանակով, պէտք է որ անմիջապէս տեսնեմ։

Եւ շարժում մը ըրի որպէս թէ կ՚ուզէի ելլել ու կուրծքին դէմ բերել, բայց յանկարծ վերսկսաւ — ձայնը հիմա հատու էր եւ յստակ, ինչպէս հրամանատարական կայանին մէջ։

— Սրտի անհանդստութիւններ ունիմ, տոքթէօր, եւ ձեզմէ կը խնդրեմ հաւատալ ըսածիս։ Զեմ ուզեր քննութիւններու ժամանակ կորսնցնել։ Ինծի կը թուի թէ կրնաք աւելի վստահութիւն ունենալ վրաս։ Գոնէ ես բաւական վստահութիւն ցոյց տուի ձեզի հանդէպ։

Հիմա, կռիւը սկսած էր, մարտահրաւէրը յայտարարուած։ Ընդունեցայ։

— Վստահութիւնը անկեղծութիւն կը պահանջէ, անվերապահ անկեղծութիւն մը։ Յստակօրէն խօսեցէք, ես բժիշկ եմ։ Եւ նախ եւ առաջ, հանեցէք ձեր քօղը, նստեցէք, ձգեցէք գիրքերն ու մանուածապատութիւնները։ Բժիշկի մը քով քօղարկուած չեն գար։

Հպարտ եւ ուղիղ նայեցաւ ինծի, աչքերուս մէջ։ Պահ մը վարանեցաւ, յետոյ նստեցաւ եւ քօղը հանեց։ Վախցածս դէմքը խուս եկաւ։ Տեսայ անթափանցելի դէմք մը, կարծր, սեղմուած, անչարիք գեղեցկութեամբ, դէմք մը մոխրագոյն աչքերով, ճիշդ անգլիական, որոնց մէջ ամէն ինչ հանդարտ կ՚երեւէր եւ որոնց ետին, սակայն, կարելի էր բոլոր կիրքերը երազել։ Այս բարակ եւ կծկուած բերանը իր գաղտնիքներէն ալ մէկ բան կը յայտնէր երբ չէր ուզեր։ Վայրկեան մը իրարու նայեցանք, ան՝ վրաս նետելով միաժամայն տիրական ու հարցական, սառն նայուածք մը, այնքան պաղ եւ սառնային անգթութեամբ որ չկրցայ հանդուրժել եւ, ակամայ, աչքերս դարձան։

ՍԹԵՖԱՆ ՑՎԱՅԿ

(11 – շար.)

(փէքին) արքեպիսկոպոսը մայր եկեղեցի յայտարարեց զանիկա եւ ցկեանս ժեռա եպիսկոպոսին յատկացուց, իր եկամուտներովն ու կալուածներով միասին:

Այս եպիսկոպոսը վախճանած է, այս եկեղեցիին մէջ թաղուած ըլլալով այն ատեն, հոն ղրկեց Փեռեկրինօ եպիսկոպոսը, որ գնաց անմիջապէս որ կարելի եղաւ: Մէկ քանի տարի մնց եկեղեցին կառավարելէ ետք, Փեռեկրինօ աւանդեց իր հոգին 1322ին, Պօղոս Պետրոս առաքեալներու ութօրէքի յաջորդ օրը:

Փեռեկրինօ եպիսկոպոսին մահէն առաջ, չորս տարի Խանպալըխի շուրջ բնակած էի, կրցայ ի վերջոյ կայսերական թոշակս Զէյթոն փոխադրել տալ, ուր գացի ութ ձիաւորներու փայլուն շքախումբով մը, զոր կայսրը տուաւ ինծի:

Փեռեկրինօ եպիսկոպոսը կ'ապրէր տաճարին: Քաղաքին մերձակայ անտառի մը մէջ կառուցանել տուաւ քսաներկու կրօնաւորներու բաւելիք բնակարան մը, բարձրաստիճան եկեղեցականներու համար չորս սենեակներով:

Կայսերական նպաստէն զատ ուրիշ աղբիւր չունիմ այստեղ եւ ատիկա ճենովական արժէքով կրնայ տարեկան հարիւր ոսկի ֆլորինի հասնիլ: Ատոր մեծագոյն մասը ծախսեցի այս բնակարանին շինութեան համար, որ իր շքեղութեամբ ու զարդարանքներով կը գերազանցէ մեր նահանգին ամենագեղեցիկ մենաստանները:

Մեր եղբայր Փեռեկրինոյի մահէն քիչ ետքը, արքեպիսկոպոսական հրամանագիր մը ստացայ, որ ինծի այս քրիստոնեաներուն գլուխը կը կարգէր:

Բազմաթիւ պատճառներ ընդունիլ տըւին ինձ այս անուանումը: Այժմ փոխն ի փոխ կը բնակիմ, փափաքիս համաձայն, երբեմն քաղաքի եկեղեցիին, երբեմն անտառի մենաստանին մէջ: Առողջութիւնս լաւ է, եւ որքան որ ուժերս կը թոյլատրեն, կրնամ տակաւին մէկ քանի տարի աշխատիլ հոգիներու համար:

Մազերս ճերմակ են սակայն ամբողջովին, ծերութեան մէկ հետեւանքն է ատիկա, նաեւ առաքելական յոգնութեանց»:

Անշուշտ պիտի ուզէինք գիտնալ, թէ ի՞նչ էր անունը այդ հայ մեծատուն տիկնոջ, նաեւ իր ամուսնական կապը, ծագումը, կենսագրութիւնը, ո՛ր դաւանութեան պատկանիլը, եւայլն:

Ի՞նչ եղած է այսօր այդ եկեղեցին, ի՞նչ ոճով շինուած էր ան, եւ եթէ գոյութիւն ունի տակաւին, ի՞նչ արձանագրութիւններ կան հոն: Թերեւս եկեղեցական հին գիրքեր եւ ձեռագիրներ ալ գտնուին, կամ հոնկէ Վատիկան կամ ուրիշ երկիր մը տարուած ըլլան: Ամէն պարագայի, խիստ հետաքրքրական է գիտնալ, թէ ԺԴ. դարուն սկիզբները, այսինքն աւելի քան 700 տարի առաջ Հայ մը, ան ալ կին եւ առեւտրական, եկեղեցի շինած ըլլայ Չինաստանի մէջ:

Տարօրինակ է նաեւ տեսնել, թէ Հայ իգական սեռին պատկանող մէկը, ասկէ դարեր առաջ, տունը ձգած, գործով կը զբաղի: Թերեւս Հայ բանասէրներու ծանօթ ըլլայ այս պարագան, հարկ է սակայն խոստովանիլ, թէ մեծամասնութեան համար մինչեւ այսօր անծանօթ էր ան:

Բայց միայն ասով չ'աւարտիր Օտորիքոյի օրագրին շահեկանութիւնը Հայերուս համար: Ուրիշ շատ աւելի հետաքրքրաշարժ տեղեկութիւն մըն ալ կայ այնտեղ: Ահա ատոր պատմութիւնը.—

Օտորիքօ իր նաւով Հնդկաստանի հարաւը, Մալապարի ծովեզրին վրայ գըտնուող Քոլումպում (այժմեան Քոլլամլամ Քուիլոն) քաղաքը կ'երթար:

Քոլումպումի մէջ այնպիսի փոթորիկ մը ծայր կուտայ, որ նաւապետը եւ նաւորդները կը կարծեն, թէ մահը անխուսափելի պիտի ըլլայ:

Կռապաշտները կ'աղօթեն իրենց չաստուածներուն, իսլամներն ալ՝ Մուհամմէտին: Սակայն ի զուր: Այն ատեն կը խնդրեն Օտորիքոյէն, որպէսզի ան ալ իր Աստուծոյն դիմէ եւ ծովը խաղաղի ու նպաստաւոր հովեր փչեն:

Փրանկիսկեան սուրբը կ'աղօթէ, մասնաւորաբար Մարիամ Աստուածամօր դիմելով, յետոյ Թանայի չորս մարտիրոսներուն մասունքէն ոսկոր մը առնելով, մեծ յարգանօք եւ ի պատիւ Աստուծոյ՝ կը բարձրացնէ զայն դէպի այն կողմը, ուրկէ ամենամեծ ալիքները կուգային եւ ուր փոթորիկը ամէնէն սաստիկն էր: Կոհակներուն վրայ կը նետէ եւ մրրիկը անմիջապէս կը խաղաղի, ծովն ու օդը կը հանդարտին, այն աստիճան որ նաւաստիները կը յայտարարեն, թէ ատոր նըման անդորրութիւն բնաւ տեսած չէին, եւ այսպէս, փրկուած Աստուծոյ կողմէ, ապահով նաւահանգիստ կը հասնին:

Երանելիին այս օրագիրը գրուած էր նախապէս շատ պարզ եւ քիչ մը խառնակ լատիներէնով եւ իր ժամանակի իտալերէնով ու Փրանսերէնով կարգ մը թարգմանութիւններ ալ կան: Այնպէս որ երեք լեզուներով ձեռագիրներուն թիւը եօթանասունէն աւելի է, եւ քիչ թէ շատ կարեւոր տարբերութիւններ կը ներկայացնեն իրարմէ:

Լատիներէն մէկ տարբերակէն յայտնի կ'ըլլայ որ Օտորիքօ հայերէն ալ գիտէր: Այդ ձեռագիրն ալ, հոն ուր փոթորիկը կը նկարագրուի, հետեւեալը կ'ըսէ. «Նաւուն պետը, որպէսզի միւսները չհասկընան, մեզի հայերէն ըսաւ. «Եթէ հով չունենանք, ձեր ունեցած ոսկորները ծովը կը նետենք»:

Հ. Մանթոտ, որ 1932ին սքանչելի գիրք մը հրատարակած է Օտորիքոյի վրայ, ասկէ կը հետեւցնէ թէ անիկա (ինչպէս Մարքօ Փոլօ), Ասիոյ մէջ, գործածած ըլլալու է ժամանակին երկու առեւտրական լեզուները, այսինքն պարսկերէն եւ հայերէն:

Անուանի պատմաբան Ուրնէ Կռուսէ համաձայն է Մանթոտի, քանի որ այս խորհրդածութիւնը իրաւացի կը նկատէ:

Ուրեմն, գէթ Միջին դարու այդ միջոցին, միջազգային երկու լեզուներէն մէկն էր հայերէնը, ինչ որ մեր առեւտրականներուն հզօր ազդեցութեան եւ համատարած գործունէութեան անառարկելի ապացոյցն է, բան մը՝ որ մեզմէ շատեր կ'անգիտանային անշուշտ, ինչ որ անգամ մը եւս կը շեշտէ մեծ արեւելագէտ Սարչիքովսկիի խօսքին խորունկ ճշմարտութիւնը. «Հայե՛ր, դուք չէք գիտեր, թէ ինչե՞ր ունիք»:

×

Հոլանտացի շատ զարգացած մէկ բարեկամս, որ ՄԱԿի մէջ բարձր պաշտօնեայ մըն է, հաւաստեց որ հոլանտական հին գիրքի մը մէջ, որուն անունը դըժբախտաբար չի յիշեր, կարդացած է թէ գրողը ԺԶ. դարու վերջերը կամ ԺԷ. դարու սկիզբները իր վաճառականական ուսումը կատարելագործելու համար Հոլանտայէն Վենետիկ ղրկուած էր՝ մասնաւորաբար դրամատան գործառնութիւններ եւ տոմարակալութիւն սորվելու համար եւ կ'աւելցնէր, թէ այն ատեն պարտաւորիչ էր դպրոցին մէջ հայերէն ալ ուսանիլ, իբրեւ առեւտրական միջազգային լեզու:

Կրնանք իրաւամբ այս տեղեկութիւնը նկատել ուրիշ ապացոյց մը այն մասին, թէ հայերէնը, գէթ մէկ քանի դար, միջազգային լեզու եղած է:

ԳԵՂԱՄ Մ. ԽԱՆԱՄԻՐԵԱՆ

)* Չէյթոն աղաւաղումն է Ցը Թունի, որ արաբերէն գրերով զիթան կը գրուի, որովհետեւ չինարէն կ գիրը չի հնչուիր:

ԿԻՊՐԱՀԱՅ ԿԵԱՆՔ

Հայ Երիտասարդաց Միութեան եւ «Համազգային»ի վարչութեան հրաւէրով, Օգոստոսի առաջին շաբաթը, Կիպրոս ժամանեց երիտասարդ գրագէտ եւ «Բագին» ամսաթերթի խմբագիրներէն՝ Պօղոս Սնապեան: Համաձայն կազմուած ծրագրին, Սնապեան տուաւ քանի մը դասախօսութիւններ գրական հարցերու շուրջ:

Առաջին դասախօսութիւնը տեղի ունեցաւ հինգշաբթի, 4 Օգոստոս, երեկոյեան ժամը 9ին, Երիտասարդաց Միութեան սրահին մէջ: Նիւթ՝ Հայ Գիրքը:

Անդամներ եւ բարեկամներ փութացած էին ունկնդրելու գրագէտը, որ խնամքով պատրաստած իր նիւթը ներկայացուց տպաւորիչ ձեւով մը: Հայ գիրքի ստեղծման առաջին օրերէն մինչեւ մեր օրերը, Սնապեան քայլ առ քայլ յառաջացաւ իր նիւթին հետ եւ ընդգծեց անոր արժէքն ու կատարած դերը Հայոց պատմութեան ընթացքին: Շեշտեց անոր նշանակութիւնը մեր նոր պայքարին մէջ ու եզրակացուց.—

— Տէր դառնանք մեր գիրքին, որպէսզի կարենանք տէր մնալ մեր ցեղային անհատականութեան, մեր արիւնին, կոչումին:

Դասախօսութենէն ետք, եղան գրական զանազան հարցումներ, որոնց Սնապեան պատասխանեց մանրամասնօրէն: Զրոյցի այս մասը տեւեց աւելի քան կէս ժամ, ձգելով մեզի մտերիմ ու խանդավառ մթնոլորտի մը յիշատակը:

×

Երկրորդ հանդիպումը տեղի ունեցաւ շաբաթ, 6 Օգոստոս, երեկոյեան ժամը 9ին: Ներկաներու փափաքով Սնապեան խօսեցաւ Սփիւռքի պարբերական մամուլին եւ «Բագին» ամսագրի հրատարակութեան պատճառներուն եւ կատարած դերին մասին: Իր քառասուն վայրկեան տեւող զեկուցումէն ետք, նոյն խնդրին կապակցութեամբ եղան նոր հարցումներ, որոնց տրուեցան բաւարար պատասխաններ:

Երեկոյթը փակելէ առաջ, ներկաներու փափաքով Սնապեան կարդաց իր անտիպ կտորներէն հատ մը, խլելով խանդավառ ծափեր:

×

Կիրակի, 7 Օգոստոսին, Հայ Երիտասարդաց Միութեան եւ «Համազգային»ի կազմակերպութեամբ տօնուեցաւ Խանասորի Արշաւանքին 79րդ տարեդարձը Թրոտոսի բարձունքը, Ողիմպոսի կողին: Ընտանիքներու մեծ թիւ մը, անձնական ինքնաշարժներով, մասնակցեցաւ այս լեռնագնացութեան: Ճաշէն առաջ գործադրուեցաւ կոկիկ յայտագիր մը օրուան տօնին կապակցութեամբ: Հայ Երիտասարդաց Միութեան ատենապետ Անանիա Մահտեսեանէն եւ Տոքթ. Ռ. Թագւորեանէն ետք խօսք առաւ նաեւ Պ. Սնապեան եւ խօսեցաւ Խանասորի արշաւանքին պատճառներուն եւ անոր նշանակալից արդիւնքին մասին:

Երգուեցան յեղափոխական եւ ազգային երգեր: Ստեղծուած մթնոլորտը շարունակուեցաւ մինչեւ երեկոյ:

Ա. Դ.

ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐՈՒ ԻՄԱՍՏՈՒԹԻՒՆԸ

Երբ ամէնքը ըսեն՝ թէ էշ ես, պէտք է զռալ սկսիս:

Ամերիկեան

Էշուն պոչը եթէ ծածկես, ան ականջները պիտի ցոյց տայ:

Գերմանական

Ճշմարտութիւնը միշտ իւղի պէս երեսը կ'ելլէ:

Եգիպտական

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (63)

- ԵՐԲ - ԵՐԿԻՐԸ ՍԱՐՍԵՑԱՒ

Քանի մը վայրկեան ետք, իր թեւերուն մէջ էր. շուրթները դեռատի աղջկան ծոծրակին վրայ, երիտասարդութեան արբեցուցիչ բոյրը կը շնչէր: Այսօրինակ պահի մը փոխարէն չէ՞ր հատուցաներ գիշերուան անձկութիւնները, բանտին կծու հոտը: Մտիկ կ'ընէր Լիտիայի խօսքը: Անոր ձայնին երաժշտութիւնը միակ դեղ մըն էր իր ցաւերուն: Պատմեց իր տուն վերադարձը, ուրախութիւնը՝ վերագտած ըլլալու իր սենեակը, կարասիները, մաքուր մթնոլորտը որ հոն կը տիրէր, եւ յետոյ ընտանեկան ճաշը, այն մեծ ախորժակը զոր ունէր:

— Հայրս, ըսաւ խնդալով, զիս վստահեցուց թէ երբեք այսքան լաւ դէմք ունեցած չէի: Պահ մը իր սենեակը տարաւ զիս... Ա՛հ, եթէ գիտնայիր ինչպէս փափաք ունէի ըսելու որ քուկդ եմ... Թերեւս գուշակած էր:

... Ո՛չ, ոչ անկարելի չէ: Երեւս նայելու ձեւէն երբեմն կ'երեւակայեմ թէ իմ մէջս շատ հեռուն կը տեսնէ, եւ բաներ որ գաղտնի պէտք է մնային...: Խորքին մէջ, կարծեմ թէ մէկ փափաք ունի միայն. կ'ուզէ որ երջանիկ ըլլամ... Ի՛նչպէս հոգ չընէր այդ մասին. իր միակ վախը այն է որ այսպիսի ժամանակներու մէջ չգտնեմ ինծի պէտք եղած երջանկութենէն: Բայց, կը հասկնաս, չի կրնար ըսել ինչ որ կը զգայ: Այն ատեն լռութիւն կը տիրէ մեր մէջ եւ կարծես կը խօսինք առանց բառ արտասանելու...: Միմիայն մտածումներ որ կը թռչկոտին տաքուկ, փայփայիչ, լուիկ... չհամարձակեցայ խօսիլ, եւ ձգեցի որ հանգչի: Եւ յետոյ քնացայ երկար ատեն, մինչեւ որ արթնցուցիր հեռաձայնով... Եւ ահաւասիկ, վերջապէս քու մօտդ եմ, թեւերուդ մէջ, իմ տեղս. կը սիրե՛մ քեզ... մի՛շտ սիրած եմ քեզ... կը յիշե՞ս, երբ առաջին անգամ ինկայ ոտքերուդ տակ... ինծի վեր վերցուցիր, կարծես թմրած էի եւ դուն ինծի վեր կը բռնէիր այնքան ուժով եւ քաղցրութիւնով. շատ ինքզինքս գտայ, բայց պէ՞տք է քեզի ըսել. ի՛նչ պիտի խորհիս իմ մասիս. դեռ գիտակցութիւնս վերստացած չըլլալու ձեւ մը ըրի րոպէ մը աւելի մնալու համար թեւերուդ մէջ... յետոյ երկար ատեն քեզ չտեսայ... ո՞ւր անհետացած էիր չա՛ր ... փակուած էիր քու տունդ՝ քուկիններուդ մօտ...: Ա՛հ, քեզ պիտի ծեծեմ, կարծեմ, ըսաւ փոխուած ձայնով մը, վեց ամիս պահուըտեցար, վեց ամիս զիս լքեցիր... երջանիկ էիր անշուշտ... Ըսէ, կը պաղատիմ, ըսէ որ երջանիկ չէիր առանց ինծի... (ճշմարիտ ցաւ մը խօսքերը թրթռալ կուտար)... Բայց, վերջապէս կրնայիր ապրիլ: Զիս չէիր փնտռեր: Պէտք եղաւ որ դիպուածը մեզ միացնէ Նաթալիին տունը: Ես հասկցայ թէ ո՛վ էիր... բնականաբար, բայց դուն չէիր գիտեր ոչ իսկ անունս. Նորէն շատ աղէկ որ զիս ճանչցար. զիս չէի՞ր մոռցած, ըսէ:

— Քու ճկուն ու սիրուն մարմինդ միշտ թեւերուս մէջ կը զգայի, պատասխանեց Սավինքի:

Իրիկուան ճաշի ժամուն զայն առաջնորդեց իր տունը: Միլիոնայեան ամայի էր: Արթիէքարաքի Բէրէզուլոքի անկիւնը որ մութին մէջ ընկղմած էր, ոստիկաններու պզտիկ խումբ մը կը սպասէր լուռ, սառուցիկ գիշերուան մէջ: Փողոցը կը վառէր միայն մէկ լապտեր որ լուսաւորեց պահ մը նորատի աղջկան ժպտուն դէմքը: Զինուորները անոր նայեցան եւ առանց բառ մը ըսելու, թողուցին որ զոյգը անցնի: Սավինքի եւ Լիտիա բոլորովին զբաղած իրարմով, նոյնիսկ զանոնք չտեսան: Լիտիան իր տունը ձգելով Սավինքի պահ մը վարանեցաւ, յետոյ որոշեց ճաշել մօտակայ ակումբին մէջ, փոխանակ տուն երթալու: Սավինքի ոչ իսկ կասկածը ունեցաւ թէ այսպէս խուսափած ըլլար յեղափոխական կեանքի նոր փորձառութենէ մը եւ եթէ կրկին, առանձին անցնէր այդ զինուորներուն առջեւէն, անոնց ձեռքը պէտք է ձգէր իր դրամապանակը, մուշտակը, հագուստները եւ թերեւս կօշիկներն ալ:

Ուշ քնացաւ գիշերը ծածկոյթներուն տակ ուր կը կարծէր վերագտնել Լիտիային բոյրը: Թեթեւ հոտ մըն էր գրեթէ աննշմարելի որ կուգար ու կ'անհետանար իր ետեւ թողլով բան մը թարմ եւ բորբոքուն միաժամանակ, բան մը գրեթէ շօշափելի որ ձեւ կ'առնէր ու յետոյ կը նուաղէր...:

Առտուն, Անուշկա նախաճաշը բերելու ատեն թերթերն ալ դրաւ անկողնին վրայ եւ խոշոր գիրերով «Իզվեստիա»յի սիւնակներուն վրայ կարդաց այս բառերը.— «Ֆինլանտայի մէջ յեղափոխութիւն: Քաղքենի կառավարութիւնը վըտարուած: Սովետները իշխանութեան գլուխ»:

Դողդոջուն ձեռքով մը թերթը բացաւ: Ֆինլանտայի պոլշեւիկները իրենց թիկունք ունենալով ռուս նաւազը եւ զինուորները, պետական հարուած մը ըրած էին: Տէր էին Հելսինկֆորսի եւ ամբողջ հարաւային Ֆինլանտայի: Քաղքենի կառավարութիւնը դէպի հիւսիս քաշուած էր:

ՔԼՕՏ ԱՆԷ

(Շար.)

« ՅԱՌԱՋ »Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

Վալանսէն Սարգիս Յովսէփեան 20 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ի բարգաւաճման, իր այցելութեան առիթով :

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՅԱՅՏԱԳԻՐ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՁԱՅՆԱՍՓԻՒՌԷՆ ԵՒ ՊԱՏԿԵՐԱՍՓԻՒՌԷՆ

Ձայնասփիւռ.— 11 *Սեպտեմբեր, կիրակի առաւօտ ժամը 8ին*, Ֆրանս–Քիւլթիւռ *կայանէն : Նիւթ՝* Ս. Ղազարի վանքը : *Կը մասնակցին Գերպ. Ամատունի եւ Քրիս–տիան Տէոէեան :*

Պատկերասփիւռ.— 11 *Սեպտ. կիրակի առաւօտ ժամը* 9,30*ին*, *Ա. կայանէն : Նիւթ՝* Հայկական մեծ դարաշրջանը՝ Ժ. դար (*Անի, Աղթամար, եւայլն*) : *Կը մասնակցին Սիրարփի Տէր–Ներսէսեան, Էմիլ Ասլանեան, Անահիտ Տէր–Մինասեան եւ Եդուարդ Իւթիւճեան :*

ՓԱՐԻԶԻ Ս. ՅՈՎՀ. ՄԿՐՏԻՉ

Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ ներքին մասի նորոգութիւնները սկսած են : Եկեղեցւոյ կեդր. բաժնին նորոգութիւնները պիտի լրանան Սեպտ. ամսոյ կէսէն առաջ :

Երկուշաբթի, 15 Օգոստոսէն մինչեւ Խաչվերացի (11 Սեպտեմբեր) շրջանին կիրակիները եկեղեցական արարողութիւնները տեղի պիտի չունենան :

Եկեղեցւոյ խորհրդակատարութեանց համար կարելի պիտի ըլլայ բացառիկ կարգադրութիւններ ընել, որոնց համար կը խնդրուի դիմել Եկեղեցւոյ դիւանատան :

ՆՈՐ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Աղֆատախնամի *Յունիս 19ին կազմակերպած* դաշտահանդէսը *օդի աննպաստ ընթացքին պատճառով, ծրագրուած յայտագիրը կարելի չեղաւ իր ամբողջութեան մէջ իրականացնել :*

Աղֆատախնամի *վարչութիւնը, որոշեց կրկնել Սեպտեմբերի վերջ այս* դաշտահանդէսը, *որուն մանրամասնութիւնները պիտի յայտարարուին յառաջիկային :*

Կը խնդրուի նկատի ունենալ թուականը :

ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Սեպտեմբեր 15էն սկսեալ հաշուեցոյցեր պիտի ղրկենք մեր այն բաժանորդներուն, որոնք առկախ հաշիւներ ունին եւ անմիջական կերպով դադրեցնենք թերթին առաքումը, այն բաժանորդներուն, որոնք չեն պատասխաներ :

Կը յուսանք որ առանց սպասելու, մեր հաշուեցոյցին, մեր կարգ մը բաժանորդները կը կարգադրեն իրենց առկախ հաշիւները, աւելի եւս չդժուարացնելու համար, հայկական օրաթերթի մը հրատարակութեան ծանր պայմանները :

Կանխայայտ շնորհակալութեամբ

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋԻ

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանը պէտք ունի օգնական խոհարարուհի մը, ինչպէս նաեւ ուրիշ օժանդակ պաշտօնեայի մը : Դիմել վարժարան ամէն առաւօտ ժամը 9–12: 1 Պուլվ. տիւ Նօր, Լը Րէնսի :

ԵՐԵՒԱՆԻ ՁԱՅՆԱՍՓԻՒՌԸ

Ամէն կիրակի առաւօտ ժամը 9էն 10, *կարճ ալիք՝* 25,1, 26,3 *եւ* 31 *մեթրի վրայ :*

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Օրեր եւ Ժամեր

ԿԱՐԴԱՑԷ՛Ք

CONTES ET LEGENDES ARMENIENS

Ֆրանսերէնով պատրաստուած՝
Շ. Տէր – Մելքոնեանի կողմէ

Գունաւոր կողք, մաքուր տպագրութիւն, պատկերազարդ :

Գին՝ 5 փրանք

Առաքման ծախքերով 6·50

Ստանալու համար դիմել Հ. Սամուէլեան գրատունը, եւ կամ՝
Mme C. DER-MELKONIAN
11, Rue Gabriel Péri
CHATILLON s/BAGNEUX (Seine
C. C. P. PARIS 19668-59

Կարելի է նաեւ անձամբ դիմել Յառաջի խմբագրութեան :

GERMAIN SANCHEZ

31bis, Avenue de Tassigny
A CHARENTON - LE - PONT
tél. 368. 03-13 et 368. 56-46

Agent Immobilier Agréé
Affilié à la Caisse de Garantie
des A.I.F.

ՁԵԶԻ ԿԱՌԱՋԱՐԿԷ ՓԱՐԻԶ, ԱՐՈՒԱՐՁԱՆ ԵՒ ԳԱՒԱՌ

PLUSIEURS
FONDS DE COMMERCE
ou PAS DE PORTE
DROIT AU BAIL

ի մասնաւորի

ALFORTVILLE, Rue Victor Hugo
Քաղաքապետարանին մօտ
Rue Véron, Rue P. V. Couturier

Ձեր տրամադրութեան տակ է այցելելու եւ ձեզի այլ շահեկան գործեր առաջարկելու համար :

ՆՈՐ ՀՐԱՊԱՐԱԿ ԵԼԱՒ

ԳՐԻԳՈՐ – ՎԱՀԱՆԻ

«ՈՍՏԱՆԱՒՈՐՆԵՐ» ԵՒ «ԱՌԱՆՑ ՍԻՐՈՅ»

Տաղաչափեալ թատերգութիւնը պարունակող գրքոյկը՝ 10 *Ֆրանք :*

Ստանալու համար դիմել հետեւեալ հասցէին՝

K.-V. MAKSOUDIAN
53, Rue Richer — PARIS (9e)

H. PASDERMADJIAN
Professeur à l'Université de Genève

Histoire de l'Arménie

DEPUIS LES ORIGINES JUSQU'AU TRAITE DE LAUSANNE
Deuxième édition revue avec une carte d'Arménie

Գին 30 փր., առաքման ծախսով՝ 32 փրանք

Դիմել՝ ԳՐԱՏՈՒՆ ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼԵԱՆ
LIBRAIRIE ORIENTALE H. SAMUELIAN
51, Rue Monsieur-le-Prince, PARIS (6e)
C. C. P. Paris 1278-35
Tél. : DANton 88-65

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՇԱՒԱՐՇ ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ԱՀԱ ԵՍ ՃԱՆԿԵՐՍ ԼԱՅՆ ԲԱՑԱԾ

ԳՐԱԿԱՆ ՎԻՃԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆՑ ՍՏՈՒԱՐ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ ՄԸ, ՈՒՐ ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒՆ ԻԲՐԵՒ ԳՐԻՉ ԿԸ ԳՈՐԾԱԾԷ ԿԱՏՈՒԻ ՄԸ ՃԱՆԿԵՐԸ,— ԿԱՂԱՄԲԱՎԱՃԱՌՆԵՐ, ԶԳՈ՛ՅՇ :

Գին 15 Ֆրանք

Դիմել հեղինակին՝ ՅԱՌԱՋԻ հասցէով :

ՆՈՒՐՀԱՆ ՖՐԷՆՔԵԱՆ

Ձեր տրամադրութեան տակ է բոլոր ճամբորդութիւններու համար
ՕԴԱՆԱՒ–ՇՈԳԵՆԱՒ–ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

Դիմել

Agence de Voyage
PARENTY & DESROUSSEAUX

7, Rue de Hanovre — PARIS (2e)
Métro :
4 Septembre ou Opéra
Téléph. : RIC. 79-86
RIC. 79-39
Բաց է ամէն օր,
ժամը 9-12 եւ 14–18
բացի շաբաթէն,

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL « HARATCH »
32, Rue de Trévise, PARIS (9e)

ԸՆԹԱՑԻԿ ԱԶԴԵՐՈՒ ՍԱԿԱԳԻՆ

ՄԷԿ ԱՆԳԱՄՈՒԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՄԱՀԱԶԴ	45 Ֆ.	մինչեւ 1/4 սիւնակ
ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ	25 Ֆ.	մինչեւ 1/8 սիւնակ
ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ	10 Ֆ.	» » »
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ	20 Ֆ.	» » »
ՀԱՐՍԱՆԻՔ : ՆՇԱՆՏՈՒՔ	25 Ֆ.	» » »
ԾՆՈՒՆԴ	25 Ֆ.	» » »
«ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ»	10 Ֆ.	» » »
«ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ»	10 Ֆ.	» » »
ԾԱԽՈՒ Է	25 Ֆ.	» » »

Այս գիները մէկ անգամ հրատարակելի եւ նշանակուած ծաւալով ազդերու համար են, չորրորդ էջը :

Կանխիկ վճարումը պարտաւորիչ է :

Առեւտրական կամ այլ ազդերու մասնաւոր պայմաններուն համար դիմել Վարչութեան :

ԼՈՅՍԸ ԳՈՅՆ Է.... ԳՈՅՆԸ ԼՈՅՍ Է
ՁԵՐ ՏԱՆԸ ԼՈՅՍ ՏՈՒԷ՛Ք.... ԹՈՄԼԱՔԻ ԳՈՅՆ ՏՈՒԷ՛Ք

Ձեր բնակարանը կը լուսաւորուի
Եթէ ներսը եւ դուրսը
ՎԵՐԱՆՈՐՈԳԷՔ – ԶԱՐԴԱՐԷՔ – ՆԵՐԿԷՔ
ԹՈՄԼԱՔ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐՈՎ

PEINTURES THOMLAC

16 bis, Bd. Sébastopol, Paris 4e
Tél. ARC 26-61 – Métro : Halles et Chatelet

136, RUE DES BOURGUIGNONS — ASNIERES - BOIS COLOMBES (Seine)
Tél : GRE. 09-47

11, BD. DE LA REPUBLIQUE — LA GARENNE (Seine)
Tél. : STA. 19-06

ԱՆՄՐՑԵԼԻ ԳԻՆԵՐՈՎ

Ամէնէն արդիական, նուրբ եւ ընտիր ճաշակով պատրաստուած՝ պաստառներ : Բնական եւ արուեստական բազմերանգ գոյներու մեծ ընտրութիւն : Նորոյթ իւղաներկեր, պատի գեղեցիկ թուղթերու ճոխ ընտրութիւն : Գետնի համար՝ ամէն տեսակ — լինոլէոմ եւ փլասթիք — *ծածկոցներ. —*

TAPIFLEX — TAPISOM — CARPETTE

Ձեր բնակարաններուն արտաքին եւ ներքին խնամքներուն համար անհրաժեշտ բոլոր նիւթերը :

Ամէն գնորդի կը նուիրուի յատուկ տետրակ մը, որու շնորհիւ կրնայ 10–30 առ հարիւր զեղչ ունենալ :

ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԵՐ

52, RUE CHALON, PARIS 12e — 64, BLD. DE BELLEVILLE, PARIS 20e
166, AV. ARISTIDE BRIAND — PAVILLONS - SOUS-BOIS (Seine)
4 bis, RUE PAUL VAILLANT COUTURIER — ARGENTEUIL (S. et O.)
24, RUE PAUL VAILLANT-COUTURIER — ALFORTVILLE (Seine)
48 bis, RUE DALAVRAC — FONTENAY - SOUS - BOIS (Seine)

ՀԱՐԱՉ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)

Fondé en 1925 — Tél. : PROvence 86-60

R. C. Seine 57 A 2731 — C. C. P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա՝ Տար. 60 Ֆ. Վեցամսեայ՝ 35 Ֆ.

Արտասահման՝ Տար. 80 Ֆ. Հատը 0,30 Ֆ.

ԿԻՐԱԿԻ 4 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ DIMANCHE 4 SEPTEMBRE 1966

LE NUMÉRO : 0,30 FR.

42ԵՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 10703

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

42e ANNÉE — Nº 10.703

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՏԸ ԿՈԼ ՆՈՒՄԷԱ ՄԵԿՆԵՑԱԻ

—o—

Տը Կոլ ֆամպոճ այցելութիւնը վերջ կը գտնէր առջի օր, արքայական պալա – մին մէջ հասարակաց յարաբերութեան մը ստորագրութեամբը: Հասարակաց յարաբերութիւնը ոչինչ կ'աւելցնէ ինչ կը վերաբերի Վիէթնամի հանդէպ Ֆրան – սայի եւ ֆամպոճի դիրքին: Անդամ մը եւս կը հաստատուի թէ հարկ է ամբողջ – ութեամբ Հնդկաչինը չէզոքացուի, թէ խաղաղութիւնը չի կրնար հաստատուիլ՝ այնքան առեն որ օտար միջամտութիւնը կը տեւէ, եւ թէ՝ «որեւէ իշխանութիւն, որուն բանակները մուտք գործած են Վիէթնամի մէջ, նախ եւ առաջ հարկ է ստանձնէ ետ քաշել զանոնք որոշ պայմա – ժամի մը մէջ»: Թէեւ անուն չէ տրուած, սակայն անկասկած որ Ամերիկացիներուն կ'ակնարկուի: Ուրեմն ամէն ինչ կախում ունի Միացեալ Նահանգներէն: Անշուշտ ոչ մէկ հաւանականութիւն կայ որ Փնոմ – փէնհի մէջ բանաձեւուած այս խորհուրդ – ներուն հետեւի ձոնալն, մանաւանդ ըն – դունելութիւններու նախօրեակին: Ասոր պի – տակից են նաեւ տը Կոլ եւ Սիհանուք, ինչ որ կը մատնէ տը Կոլի ճառին այդ – քան յուսահատ վերջաւորութիւնը: Ցայ – տարարութեան այն մասը որ կը վերաբե – րի Ֆրանսայի եւ Ֆամպոճի յարաբերու – թիւններուն, մեկնութեան չի կարօտիր. կը շահագրգռեն երկու երկիրներն ալ եւ տակաւ լաւագոյնս պիտի զարգանան: Սիհանուքի համար այս այցելութիւնը կը խորհրդանշէ նշանաւոր տողով մը, զոր արտասանած է. «Մեծ մարդու մը բարեկամութիւնը աստուածային պարգեւ մըն է»:

Շարթի առաւօտ, բաժնուելով իշխան Սիհանուքէն, Զօր. տը Կոլ կը հասնէր Նումէա, ուր պիտի մնայ չորս օր: Պիտի այցելէ Հաղարականի Ֆրանսական բոլոր կղզիները:

×

Հետաքրքրութեամբ կը սպասուէր Փը – նոմ-փէնհի ճառին եւ չուշացան մեկնու – թիւնները: Առաջին արձագանգը կուգար Հարաւային Վիէթնամէն, որու Արտաքին նախարարը, նշելով թէ սխալ նախապա – շարումներու վրայ հիմնուած է տը Կոլ, կը չեշտէր. «Հարաւային Վիէթնամ ամե – րիկեան պաշտպանեալը չէ եղած: Հիւսիսէն դէպի հարաւ արշաւանքին հետեւանքով է որ Ամերիկացիները հոս հաստատուած են: Ընդհակառակն խանդավառութեամբ ընդունուած է ճառը Հանոյի մէջ, որուն նախագահը անկախութեան տօնին հան – դիսութեան ընթացքին կը յայտարարէր ատկան. «Մեր ժողովուրդն ու բանակը, մէկ հոգիի պէս միացած, պիտի կռուին մինչեւ վերջնական յաղթանակը»:

Մոսկուայի մէջ, հակառակ որ պաշտօ – նական յայտարարութիւններ չեն եղած ատկաւին, քաղաքական շրջանակներուն մէջ կը նշեն սակայն թէ ճառը խորհրդա – յին պետական ղեկավարներուն տհաճելի ոչինչ կը պարունակէ:

Արեւմտեան պետութիւնները՝ յատկա – պէս Ուոշինկթընը եւ Լոնտոն, կը մնան ատկաւին վերապահ՝ առանց պաշտօնա – կան որեւէ յայտարարութեան: Մեկնու – թիւնները չեն պակսիր սակայն մամու – լի մէջ: «Ուոշինկթընն փոսթ», ամփոփե – լով արեւմտեան շրջանակներուն մէջ տի – րող կարծիքը, կը զարմանայ որ տը Կոլ, թարեւկամ Միացեալ Նահանգներու, պար – ատանքի ոչ մէկ խօսք ունի Վիէթքոն – կին, Հիւսիսային Վիէթնամի եւ յատկա – պէս Զինաստանի:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՄԵՐ ԴԱՏԸ ՎԱՐԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

—o—

Փարիզի հաշտութեան խորհրդաժողո – վին (1919), Ազգային պատուիրակութեան նախագահը, ողբացեալ Պողոս Նուպար փաշան, նամակ կը գրէ նախագահ Ուիլ – սընի՝ խնդրելու համար որ ինքն ալ մաս – նակցի բանակցութեանց, ի դիմաց Հայոց ազգին այն հատուածին, զոր ինք կը ներ – կայացնէր:

Վսեմապատիւ փաշան նախագահէն կը ստանայ··· « վսեմափայլ » պատասխան մը·

— Դժբախտաբար կարելի չէ ընդառաջ երթալ ձեր խնդրանքին···:

×

Հիմա, 47 տարի սպասելէ ետք, սիրտ ունենաս — եւ ինչ մըն ալ արձակ-հա – մարձակ արտայայտուելու խօսքութիւն — ու ելլես հարցնես առ որ անկ է·

— « Ազգային » կոչուած պատուիրա – կութեան մէջ չկա՞ր մէկ հատիկ իրաւա – բան, մէկ հատիկ հասարակ փաստարան որ փաշային փէշէն բաշէր ու բացատրէր անոր թէ ուրիշ պետութեան մը հպատակ — եւ, այս պարագային, այդ պետու – թեան սոփհանիներէն տարագրուած — բազմութիւն մը չէր կրնար, միջազգային օրէնքով, կազմակերպուած պետութեանց հետ կողք կողքի, խորհրդաժողովի մը մասնակցիլ եւ դաշնագիր մշակել եւ ստո – րագրել՝ անոնց հետ:

Ինչպէս կ'երեւայ, իրաւսբան ալ չկայ եղեր, փաստաբան ալ չկայ եղեր Ազգա – յին պատուիրակութեան կազմին մէջ: Կամ, եղածներն ալ խօսքութիւնը չեն ու – նեցեր վսեմաշուք փաշային դիմս տալու:

×

Ողբացեալը տարի մը ետք, ուրիշ *կաֆ* մըն ալ կ'ըլնէ: Կ'ուզէ որ ինքն ալ ստորա – գրէ Սեւրի դաշնագիրը, միշտ ի դիմաց Արեւմտահայութեան, որ այդ օրերուն ալ — ինչպէս այսօր — համասփիւռ բազմու – թիւն մըն էր՝ բոլորովին զուրկ իրաւա – կան դիրքէ:

Կը պատասխանեն իրեն թէ չի կրնար, քանի որ պետութիւն մը չէր ներկայա – ցուցիչն էր *իրապէս* ճանչցուած հայկա – կան պետութեան մը:

×

Ինձմէ հեռու Պօղոս Նուպար փաշային համբաւին մուր fսելու փորձութիւնը:

Եթէ կը յիշեմ այս երկու *կաֆ*երը, ըն – պատակ է մատնանշել մեր — համայն ազգին — անփորձութիւնը դիւանագիտու – թեան կալուածին մէջ:

Պետական գործերու վարժ ու միջազ – գային օրէնքի ընթացքին ծանօթ ժողո – վուրդ մը, ի հարկէ, այս սխալները պի – տի չգործէր:

Կամ, իր շատ համեստ ուժերուն գի – տակցութիւնը ունենալով, խորհուրդ պի – տի հարցնէր՝ խորհուրդ տալու չափ փոր – ձառու ուրիշ ազգերու:

Ասկէ երեսնամեակ մը առաջ, երբ Ազ – գերու Դաշնակցութիւնը կը գրաւէր Ե – թովպիոյ հարցով, Ատիս–Ապապայի կա – ռավարութիւնը վարձեց փրանսացի հրո – չակաւոր իրաւագէտ մը, պաշտօն յանձ – նելով անոր որ Եթովպիացի ժողովուրդին դատը պաշտպաներ ժընեւի մէջ:

Որովհետեւ, այդ իրաւագէտին տարո – ղութեամբ ու կարողութեամբ օժտուած Հապէշ իրաւաբան մը չկար:

Եթէ չեմ սխալիր, մենք վստահեցանք մեր սեփական կիս–կատար ուժերուն ու ապաւինեցանք մեր գիտցածին, որ — խօսքը մէջերնիս — շատ ալ աչքի զարնե – լիք բան մը չէր:

Արդիւնքը եղաւ բազմութիւնը մեր գոյնզգոյն *կաֆ*երուն: Մեր *պէվիւ*ներուն: Մեր *պլընաըր*ներուն:

×

Երբ կը խօսինք fաղաքական – դիւա – նագիտական աշխատանքներու մասին, մեզի այնպէս կը թուի թէ մեր «անելիք»ը Թաղական խորհուրդի մը կատարելիք աշ – խատանքէն տարբեր բան մը չէ:

— Քանի մը նամակ ասոր, անոր, fանի մը ալ Հայոց պատմութիւն ու արդէն ազգա – յին դատի պաշտպանութեան մեքենան լարուած է ու կը բանի··· Ո՛չ յառաջ կ'երթայ, ո՛չ ալ ետ կը մնայ··· կատար – եալ զուիցերական ժամացոյց···

Ինքնախաբէութիւն, որ կրնայ նոր սայ – քաfուումներու առաջնորդել մեզ Արտա – սահմանի մէջ, ուր ամէն բան բախտին ձգուած է:

×

Մեր ոտքառն fաշել տալու համար վարժ ատամնաբոյժ մը կը փնտռենք:

Մեր մագերը կտրել տալու համար ձեռնհաս վարսայարդարի մը կը դիմենք:

Երբ ստամոքսի խիթեր ունինք, ասդին անդին կ'իյնանք՝ ի խնդիր փորձառու բժիշկի մը:

Բայց, երբ կարգը կուգայ fաղաքական դատ հետապնդելու, ո՛չ վարժ «ատամ – նաբոյժ» կը փնտռենք, ո՛չ ձեռնհաս «վարսայարդար», ո՛չ ալ փորձառու «բը – ժիշկ»:

Որովհետեւ, այս միջնադար ազգը կը հաւատայ թէ ամէն մարդ որ fիչ մը գրել-կարդալ գիտէ, կրնայ ազգին շահերը պաշտպանել:

Ուրիշ խօսքով, մեր fաղաքական դատը փտած ակռայի մը, գիսախուռ գլուխի մը կամ հիւանդկոխ ստամոքսի մը չափ ալ մասնագիտական խնամքի պէտք չունի:

Այս թիւրիմացութեամբ կարելի է բա – ցատրել անցեալին մէջ գործուած կոպիտ սխալները, որոնց պատասխանատու ազգն է՝ իր ամբողջական կազմով:

Առանց Այր եւ Բեն ճակատներու խըտ – րութեան:

×

Օրուան այս ժամուն, երբ նորէն, ոտ – քով ձեռքով ճամբայ ինկած ենք fաղաքա – կան դատ պաշտպանելու համար, մեր գլխաւոր մտահոգութիւնը պէտք է ըլլայ, նախ, պատրաստութիւնը fաղաքական գործիչներու *քաարի* մը, զոր մինչեւ այս – օր ալ չունինք:

Ամէն մարդ fաղաքական դատ չի կրնար վարել: Ամէն մարդ, օտարին դիմացը ելած, չի կրնար դիւանագիտութիւն խաղալ:

Կարկտան գործիչներով — շուկայէն, ժամուն բակէն կամ դրացի Ակումբէն հաւաքուած գործիչներով — դատ չի պաշտպանուիր: Ո՛չ ալ յուշագիր կամ fաղաքական ճառ կը խմբագրուի:

Օտար ազգերը կը մարզեն իրենց fա – ղաքական գործիչները: Տարիներով: Ե – րեսուն տարեկան Քենըտիները մէկ արշա – լոյսէն միւսը չէ որ հրապարակ կուգան: Թուրքերն անգամ բաւական ճամբայ կըտ – րած են այդ ուղղութեամբ:

Մե՞նք:

— Եղբա՛յր, տղան աղուո՛ր, աղուո՛ր յօդուածներ կը գրէ կոր··· Ղրկեցէք, թող երթայ մեր դատը պաշտպանէ··· լե – զուն ալ բերնին մէջ կը դառնայ···:

Եւ սակայն, ազգային հանդէսին թէ ժո – ղովին, բերնին մէջ դարձող այդ լեզուն «կը բռնուի» միջազգային դիւանագիտա – կան կրկէսին մէջ, եթէ անհրաժեշտ «մարզանքներուն» վարժուած չէ:

Այդ անվարժութիւնն էր պատճառը որ, երէկ, անխորհուրդ յայտարարութիւններ ընել կուտար մեզի՝ Լոյտ Ճորճերու ներ – կայութեան:

Աւելի յաւ է որ եկեղեցասիրաց մը կամ Ընթերցասիրաց մը պակաս ունենանք Ար – տասահմանի մէջ, քայց այդ երկուքին տեղ ունենանք fաղաքական դաստիարա – կութեան կեդրոն մը՝ մատնանշուած *քաարը* մարզելու համար:

Այլապէս, Եթովպիոյ օրինակին հետե – ւելով, մենք ալ, օր մը պէտք պիտի ու – նենանք վարձու իրաւաբաններու:

ԵԻՐՈՊԱՑԻ

ԳԱՂՏՆԻՔ ԿԱՆԱՆՑ ԵՒ... ՎԱՐԴԱՊԵՏԱՑ

Ե·

Քեթիֆ եւ էչար տասներկու էջ կը յատկացնեն Ալպէր Լը Կրանի գործերուն, երբեմ մատենացոյց: Դեռ աւելի շատ գործեր գրած է, կ'ըսեն ուրիշներ: Ապացոյց որ Հոմփարտ կը խօսի «Մեկնութիւն Ղուկասու» գործին մասին, ստուար հատոր մը, գրուած 1261ին, այժմ կորսուած: Միւնիխի մատենադարանը ունի Ալպէրի ձեռագիրներուն ամէնէն հարուստ հաւաքածոն:

1651ին Փիէր Ժամմի, բնիկ Կրընոպլցի, հրատարակութեան տուաւ Ալպէրի ամբողջական գործերը, 21 հատոր (տպ. Լիոն):

Վկայութեամբ այս գործերուն՝ Թրիթեմ, յաջող բառախաղի մը ձեւով, Մեծն Ալպերտուսը կը հռչակէ «մեծ ի բնապատմութեան, մեծագոյն ի յուսումն աստուածաբանութեան, գերագոյն ի փիլիսոփայութեան»: Ուրիշներ՝ «Միջին Դարու հրաշքը»:

Բայց այս գնահատութիւնները կը հիմնուին ոչ թէ Ալպէր Լը Կրանի մտածման խորութեան կամ ինքնատպութեան վրայ, ոչ թէ իւրայատուկ վարդապետութեան վրայ՝ «ալպերթիսմ» անունով ծանօթ, այլ առաւելապէս անսահման հմտութեան վրայ, զոր ամբարած էր Քէօլնի եպիսկոպոսը:

Ալպէր Լը Կրան, այսպէս, կը նմանի դաշտային վեհափառ գետի մը, լեցուն ջուրով, անսպառ ընդերքով, որ կը պառկի ու կ'երկարի հորիզոնէ հորիզոն, հեզասահ, խաղաղընթաց, առանց զայրոյթի, առանց ոստումի կամ աւեր գործելու աջ ու ձախ:

Ընդհակառակն լեռնային փրփրադէզ գետի մը կը նմանի Ֆ. Պէյքըն, համապատասխան եւ ծաւալուն իմացականութիւն, որ պիտի գար երկու դար ետքը՝ ափերը ծեծելով, ջրվէժ կազմելով, որոտալով, աւերելով յաճախ, — ահա թէ ինչո՛ւ ըսուեր էն. «Կը սիրէ քանդել, բայց չի գիտեր շինել»:

Ու մինչ առաջինը կը հիանայ Արիստոտէլի վրայ, Պէյքըն «զարշելի սոփեստ» կը կոչէ զայն: Ու մինչ առաջինը սէր կը յայտնէ Պղատոնի, միւսը «փքուռոյց բանաստեղծ» կ'անուանէ զայն:

Ափսո՛ս, Ալպէր Լը Կրան կը նմանի նաեւ բարձրաբերձ ծառի մը, որու փաթթուած է պատատուկը՝ ինչպէս իսկական օձ մը, իր մարմնով ծածկելով զինք բարձրացնողը, այն աստիճան որ կարելի չէ զատորոշել ծառն ու պատատուկը: Եւ եթէ նշան մատենագիրներ, որոնք անոր [illegible] քննադատութեան մը ենթարկեցին Ալպէրը, կարելի չէ բոլորովին անարդար համարել զանոնք կամ վիրաւորել Շերոյի բառերով, փասնզի նախ Ալպէրի անունով ճանչցուած կամ հրատարակուած գործերուն մէջ ոմանք կը համարուին հարազատութիւնը կասկածելի, իսկ ոմանք ալ՝ իբր համբաւին անարժան:

Արդարեւ, ի՞նչ կայ որ վերագրուած չըլլայ Ալպէրի:

Անոր վերագրուած է մանկաբարձու - թեան գիրք մը, — Նաթուրա Ռերում: Քէօլնի այս հռչակաւոր եպիսկոպոսը... մանկաբարձ (*), այդ էր պակաս: Անոր վերագրուած է սեռաբանութեան գիրք մը, ի պէտս... առաքատ մանողներուն: Անոր վերագրուած է մոգութեան գիրք մը, եւ այս առթիւ՝ հէքեաթներ եւս հիւսուած են. — Հոլանտայի արքայազուն ընդունելով, ձմրան մէջ, գարնանային եղանակի կը վերածէ օրը՝ արքայի փայլ մը տալու համար իր զարդարուն սեղանին եւ ընդունելութեան, ու ամառնային կը ծաղկին ծառերը, պարտէզին մէջ, իր պատուհանին տակ: Դեռ աւելին՝ իր սենեակին մէջ, գրասեղանին վրայ, կանգնեցուցած էր մարդակերպ մը (անտրոյիտ), զոր ի՛նք էր կերտած, եւ այս մարդակերպը օժտուած էր... խօսելու կարողութեամբ, (կ'ըսեն թէ Թոմա Աքուինացի զարկած է գաւազանով ու փշրած այս... սատանայական արարածը):

Աւելորդ է թերեւս յիշել Տէքարթի օրինաքը: Բայց տեղեկութի՞ւն ունի՞ք վերագրուած կախարդական գործերուն մասին, — երկար է շարքը, ուստի զանց կ'առնեմ:

Այսպէս է ճակատագրուած, կարծես: Մարդիկ կը սիրեն ոսկեջուր քսել մեծ համբաւներուն՝ ճիշդ դրամանենգներու պէս (ֆօ-մոնէյեօր): Նման հէքեաթները, անապաշխարհիկ աւանդութիւնները, հրաշապատում զրուցները մեծ անուններու վրայ՝ այնպէս են ինչպէս քօղը ապառաժներու վրայ, ինչպէս մամուռը կաղնիներու վրայ: Բացառութիւն չեն նման մակաբոյծ յօրինուածքներ Յիսուսի մարմնոյն վրայ:

Ահա թէ ինչո՛ւ, իմացականութեամբ մեծ, համբաւով մեծ, Ալպէր Լը Կրանի կեանքն ու գործը եւս ծածկուած կը մնան պատաղիճով, — ծնունդը, անունը, մահը կը պատմուին փոփոխակներով՝ մինչեւ վէճի նիւթ: Աւելորդ կը համարեմ մտնել այդ վէճերուն մէջ՝ ծննդեան կամ մահուան թուականներու ստուգման մասին: Այստեղ կ'արձանագրեմ միայն վէճը Մոպէրի հրապարակին անուան շուրջ, — թէ հրապարակը, ուր կը դասաւանդէր Ալպէր բացօթեայ, ա՛յդ իսկ պատճառով կոչուեցաւ Փլաս Մօպէր, հէքեաթ է, կ'ըսեն Մոլիէրեան Տոքթէօր Պանկրասները, աւելցնելով որ նոյն հրապարակը սկզբնաբար կը կոչուէր Փլաթէա Մաուպէրթի, ի յիշատակ Մալորպէր եպիսկոպոսին:

Աւելի խոր է վէճը, թնճո՛ւկ, Ալպէրի վերագրուած գործերու հայրութեան մասին: Մէկ կողմը՝ կախարդներ, որոնք ոսկեղէն հաղուստներով կը փաթթեն, միւս կողմը՝ Տոքթէօր Պանկրասներ, որ կը հանուեցնեն, կը մերկացնեն:

Այս յօդուածաշարքին նպատակը չէ ստուգել ու ճշտել Ալպէր Լը Կրանի գործերուն հարազատութիւնը: Գործեր կան, որոնք հարազատ ըլլալով հանդերձ, ոչինչ կ'աւելցնեն Քէօլնի եպիսկոպոսին համբաւին վրայ: Օրինակ, իր աստուածաբանական գործերը, ընդհանրապէս մեկնաբանական, կարկաչանք են եւ ուրիշ ոչինչ: Ի՞նչ հմտութիւն, սաւառնող ի՞նչ իմացականութիւն կրնաք գտնել նման գործերու մէջ, որոնց հեղինակը կարելի է նմանցնել վանդակի մէջ զրուած թռչուններու: Ի՞նչ կրնաք սորվիլ՝ կարդալով թէ Յիսուս ինչո՛ւ երեք անգամ հարցուցած է Պետրոսի.

— Սիմովն Յովնանու, սիրե՞ս զիս աւաւել քան զդոսա:

Պետրոս խելացի մէկը չէ, բայց զեղեցիկ է պատասխանը.

— Այո՛, Տէր, եւ դու գիտես զի սիրեմ զքեզ:

Հարցումը կը փակուի հարցնողին անդոյն խօսքով (Յովհ. ԻԱ. 15):

Եթէ Յիսուս գոհանար իր այս առաջին հարցումով ու պատասխանով, ուշադրութիւն պիտի չգրաւէր անշուշտ եւ մեկնութիւն պիտի չպահանջուէր երբեք: Բայց աստուածորդին կը կրկնէ հարցումը.

— Սիմովն Յովնանու, սիրե՞ս զիս (Յովհ. ԻԱ. 16):

Ապահովաբար Պետրոս կարծեց թէ չլսեց Յիսուս՝ որ կրկնեց հարցումը, ուստի ինք եւս կրկնեց պատասխանը: Բայց Յիսուս է որ կը կարծէ թէ չլսեց Պետրոս, ուստի նոյն հարցումը կ'ընէ երրորդ անգամ.

— Սիմովն Յովնանու, սիրե՞ս զիս:

Դուն Պետրոս եղիր եւ մի՛ ջղայնանար:

— Տէ՛ր, կ'ըսէ ան՝ որ ետքը երեք անգամ պիտի ուրանար իր Տէրը, դու զամենայն գիտես եւ դու իսկ զամենայն ճանաչես եւ եթէ սիրեմ զքեզ (Յովհ. ԻԱ. 17):

Պատասխանին մէջ (հայերէնը գեղեցիկ չէ այստեղ) հեգնութի՞ւն կայ թէ բարկութիւն, կարկաչողներուն չէ տրուած գիտնալ: Կը մնայ երեւակայել թէ, այն երջանի՛կ դարերուն, որ «անցան գնացին՝ ալ չեն դառնալու», ի՛նչ գիւրին էր համբաւ շահիլ, աստուածաբան հռչակուիլ եւ խոշոր-խոշոր գիրքեր հրատարակել:

Նման գործերով չէ, սակայն, հարազատ ըլլան կամ ոչ, որ Ալպէր Լը Կրան շահած է դափնեպսակը: Այլ գիտական ու փիլիսոփայական աշխատութիւններն են, որ, դժբախտաբար, ծածկուած են պատաղիճով:

Պատաղիճ կը համարեմ, օրինակ, գործ մը որ ծանօթ է «Ալպէր» անունով:

Դարերէ ի վեր հրապարակ նետուած է այդ գործը, մարդակազմութեան, բուսաբանութեան, կենդանաբանութեան, հանքաբանութեան կարկաչանք մը՝ Ալպէր Լը Կրան անունով: Իրողութիւնն այն է որ անկարելի է Ալպէր Լը Կրան գտնել այդ գործին մէջ:

Կա՛րճ, — Ալպէր Լը Կրան անունը կապ չունի Ալպէր Լը Կրանի հետ: Այսինքն, անձնանուն չէ այլեւս Ալպէր Լը Կրանը, այլ անուն մըն է գիրքի մը, խոբագիր՝ կախարդական ծանօթութեանց հաւաքածոյի մը: Այնքան որ այսօր գոյութիւն ունին ոչ միայն գիրքեր՝ Ալպէր Լը Կրան կամ Փըթի Ալպէր անուններով, այլ եւ հատորներ՝ Ալպէր Մոտեռն անունով:

Ձեռքի տակ ունիմ այդ հրատարակութիւնները, թէ՛ մէկ եւ թէ՛ միւս խորագիրներով: Ծանօթացման համար՝ ահա առաւել Ալպէր Լը Կրանի բուսաբանութեան նուիրուած գլուխէն կը քաղեմ սա բառը պատահաբար.

«Աէլիէր (**) կը կոչուի (բոյս մը) քաղդէական լեզուով, որովհետեւ կը բուսնի այն ժամանակ՝ երբ բոյն կը շինեն արծիւները: Յունարէն կը կոչուի վալիս, ֆրանսերէն՝ fɛlitoɯɑɢ»:

Արդ, վալիս յունարէն կը նշանակէ վայրի վարունգ, իսկ fɛlitoɯɑɢ ֆրանսերէն չէ, այլ յունարէնէ փոխ առնուած է իբրեւ բուսանուն (տես Թէոֆրէսթ, Հովուերգութիւն, ժգ. 41): Ըստ աւանդութեան՝ ծիծեռնակ կոչուած է, որովհետեւ կը ծաղկի ծիծեռնակներու գարնանային վերադարձի օրերուն, (Ալպէր կը յիշատակէ այս աւանդութիւնն ալ), կամ որովհետեւ ծիծեռնակները, կ'ըսեն, այս բոյսին հիւթով կը բուժեն իրենց ձագերուն աչքի տկարութիւնը: Այս բոյսը բազմաթիւ անուններ ունի ժողովրդական:

Ալպէր կը շարունակէ.—

«Եթէ մէկը այս բոյսը քաղէ եւ խլուրդի մը սիրտը եւս առնէ եւ միշտ իր վրայ կրէ՝ կը յաղթէ իր թշնամիներուն»:

Ալպէր Լը Կրանի կենդանաբանութեան նուիրուած գլուխէն կը քաղեմ սա բառը պատահաբար.—

«Վորաֆս կը կոչուի արծիւը քաղդէական լեզուով, ռիմպիֆուս՝ յունարէն լեզուով»:

Ինծի անծանօթ են այս բառերը:

«Եթէ, կ'ըսէ Ալպէր, փոշիի վերածէք արծիւին ուղեղը եւ մոլեխինդի հիւթով խառնէք, ով որ ուտէ՝ իր մազերը կը փետէ»:

Արիստոտէլի կենդանաբանական գիրքին մէջ չգտայ նման «գիտութիւն», եւ ըսել թէ Ալպէր Լը Կրան աշակերտն է Արիստոտէլի:

Ալպէր Լը Կրանի հանքաբանութեան նուիրուած գլուխէն կը քաղեմ սա բառը պատահաբար.—

«Օֆթալմ կը կոչուի քար մը, որ անտեսանելի կը դարձնէ իր վրայ կրողը»:

Ահա «Ալպէր»ը:

Ինչպէս կը տեսնէք, տեսակ մը «Ալ - Թարբ» է այս գիրքը: Եւ ահա այս գիրքին մաս կը կազմէ Գաղտնիք կանանց գործը:

Ո՞վ է հեղինակը:

Այդ մասին՝ յաջորդով, երբ միաժամանակ ղէմ յանդիման պիտի դնեմ ֆրանսերէն եւ հայերէն օրինակները, փոյթ չէ թէ Աճառեան համարի հայկական հեղինակութիւն, գրուած... «ոսկեդարեան լեզուով»:

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

*) Հին Արեւելքի մէջ, ըստ աւանդութեան, այրերը միայն արտօնուած էին մանկաբարձութիւն ուսանիլ, եւ Ագնոդիկէ կը կոչուի աղջիկ մը, որ կը ծպտուի այր մարդու պէս, կ'ուսանի մանկաբարձութիւն, փրկելու համար իր սեռակիցները, որոնք, հասկնալի քաշուողութեամբ մը, կը մերժէին դիմել այրերու «բուժօգնութեան» եւ կը կորսնցնէին իրենց զաւակները:

**) Այս բառը, արծիւ նշանակութեամբ, ոչ թէ քաղդէական, այլ լատինական ծագում ունի, — շփոթութիւն մը որ կը մատնէ թէ գիտնականի գործ չէ:

ԱՄՈՔ

ԿԱՄ

ՄԱԼԵԶԻՈՅ ԽԵՆԹԸ

Մատովը մեղմիկ սեղանին վրայ զարկաւ: Ուրեմն ջղայնութիւն ալ կար մէջը: Յետոյ ըսաւ յանկարծական արագութեամբ մը.

— Տոքթէօր, գիտէ՞ք թէ ի՛նչ կը սպասեմ ձեզմէ, թէ չէք գիտեր:

— Կը կարծեմ գիտնալ, սակայն աւելի լաւ է երկդիմութիւն չըլլայ: Կ'ուզէք վերջ տալ ձեր վիճակին... կ'ուզէք որ ձեզ ձերբազատեմ ձեր տկարութիւններէն, փախուստներէն, ձեզ... պատճառը մէջտեղէն վերցնելով: Ատիկա չէ՞:

— Այո:

Բառը ինկաւ կառափնատի դանակին պէս:

— Գիտէ՞ք թէ օրէնքը կ'արգիլէ:

— Պարագաներ կան երբ արգիլուած չէ, նոյնիսկ ընդհակառակն՝ հրահանգիչ:

— Սակայն այդ պարագաները բժշկական ցուցմունք մը կը նախատեսեն:

— Այդ ցուցմունքը պիտի գտնէք: Բժիշկ էք:

Այս խօսքերը արտասանելու պահուն, աչքերը ուղղակի ինծի կը նայէին, սեւեռուն, առանց շարժելու: Հրահանգ մըն էր: Ու ես, տկար, հիացումէս կը դողայի իր կամքին սատանայական զօրութեան առջեւ. սակայն դեռ չէի ծռեր, չէի ուզեր ցոյց տալ թէ պարտուած էի արդէն: «Ոչ այդքան շուտ, դժուարութիւններ յարուցանենք, ստիպենք որ պահանջէ», այս էր զգացումը որ կը ձեւաւորուէր մէջս տեսակ մը հեշտանքով:

— Ատիկա միշտ բժիշկին կամքէն կախում չունի: Բայց պատրաստ եմ, հիւանդանոցի պաշտօնակիցներէն մէկուն հետ...

— Պաշտօնակիցի պէտք չունիմ: Սակայն ձեզ գտնելու եկայ:

— Կրնա՞մ ձեզի հարցնել թէ ինչո՞ւ անպատճառ զիս ընտրեցիք:

Պաղ կերպով ինծի նայեցաւ:

— Բնաւ չեմ նեղուիր ձեզի ըսելու: Եկայ որովհետեւ քաշուած կ'ապրիք, որովհետեւ զիս չէք ճանչնար, որովհետեւ լաւ բժիշկ մըն էք եւ որովհետեւ — առաջին անգամն է կը պատահէր — որովհետեւ երկար պիտի չմնաք այս երկիրը, եթէ կարողանաք ձեր երկիրը վերադառնալ կարեւոր գումարով մը:

Այս խօսքերը սառեցուցին զիս: Ապշած մնացի այս չհաղթահարական պայծառութեան, այս ճնշուած յստակութեան առջեւ: Մինչեւ հիմա անոր շրթները խնդրանք մը արտաբերելու համար չէին բացուած. ընդհակառակն, եւ երկար ատենէ ի վեր ամէն ինչ կշռուած էր, նախ դիմած էր վեր, ուղղակի վրաս խուժելու համար: Կը զգայի թէ բռնուած եմ այս կամքին սատանայականութենէն, սակայն կը պաշտպանուէի ամբողջ զայրութեամբս: Անգամ մը եւս, ջանացի դրական մնալ եւ նոյնիսկ գրեթէ հեղնական.

— Եւ այդ կարեւոր գումարը, զուք... իմ տրամադրութեանս տակ եթէ դնէք:

— Այո, ձեր օգնութեան եւ անմիջական մեկնումին փոխարէն:

— Գիտէ՞ք որ այսպէսով հանդստեան թոշակս կը կորսնցնեմ:

— Կը հատուցանեմ ձեզ:

— Ճշգրտաբան էք... սակայն կ'ուզեմ որ աւելի ճշդէք: Ինչքա՞ն գումար նախատեսած էք որպէս պատուագին:

— Տասներկու հազար ֆլորէն, վճարելի չէքով, Ամսթէրտամի մէջ:

Կը դողայի... կը դողայի բարկութենէս եւ... նաեւ հիացումէս: Ամէն ինչ եհաշուած էր, գումարն ու վճարումի եղանակը, որ պիտի ստիպէր զիս մեկնիլ. զիս կշռած էր եւ գնած առանց ճանչնալու. տիրացած էր ինծի իր կամքին նախաղրգացումին մէջ: Կ'ուզէի զինք ապտակել... բայց, երբ դողալով ոտքի կ'ելլէի, — ինքն ալ ոտքի ելաւ — եւ ճիշդ աչքերուն մէջ կը նայէի, յանկարծ զգացի որ բռնատիրուած եմ, այս զոյգ բերնին տեսքէն՝ ըմբոստ՝ հպարտանքի, եւ այս հպարտ ճակատէն, որ չէր ուզեր մոծիլ... բռնատիրուած... տեսակ մը մոլեգին տենչանքով: Անշուշտ նկատեց, ինչպէս որովհետեւ յօնքերը պատեց, ինչպէս կ'ընենք անպիտան մէկը հեռացնելու համար, մեր միջեւ, յանկարծ, ատելութիւնը մերկացաւ:

ՍԹԷՖԱՆ ՑՎԱՅԿ

(12 – Շար.)

ԷՃԻԱՎԱՆՈԶՕ

(ԼՈՒՍԻՆ ԱՍՏՈՒԾՈՅ ՀԱՐՍՆՑՈՒՆ)

…փոլինեզիոյ հեշտակեաց ու խաղաղ նաւահանգստին? կղզին մէջ կ'ապրէր Էճիավանոզօ անունով Թարմաու աղջիկ մը իր մեծ մայրիկին հետ:

Երկար տարէ ի վեր անոնք ապաստան գտած էին երկնասլաց ու լայնատարած անանուն ծառի մը ստորոտը: Ծառ մը որուն բազմաբարդ սաղարթներէն անձրեւի կաթիլ մը իսկ չէր կրնար անցնիլ, ոչ ալ լոյսի ճառագայթ մը կարող էր թափանցել:

Էճիավանոզօ այնքան գեղեցիկ էր որ մեծ մայրը արժանի կը համարէր զայն աստուածի մը հետ ամուսնացնելու: Օր մը մամիկը ըսաւ անոր.

— Էճիավանոզօ՛, այլեւս քեզ ամուսնացնելու ժամանակն է: Բազմաթիւ երիտասարդներ անցան հուրերէն ու ջուրերէն՝ քեզի հետ ամուսնանալու համար: Բայց ես արդէն նախընտրած եմ քու ամուսինդ: Վաղը առաւօտ՝ երբ արեգակը կը ծագի, հարկ է որ դուն պատրաստուիս երկար ճամբորդութեան մը համար: Օծէ՛ մարմինդ բուրումնաւէտ իւղերով ու ծաղկազարդ պսակ մը զետեղէ գլխուդ: Յետոյ կը մագլցիս այս ծառն ի վեր: Գիտես որ անոր խիտ ճիւղերուն եւ իրերամերձ ոստերուն շնորհիւ կրնաս մինչեւ գագաթը հասնիլ: Ճիշդ է թէ ոչ ոք փորձած է բարձրանալ մինչեւ հոն, որովհետեւ ամէնքն ալ կը վախնան մահէն: Բայց դուն պիտի յաջողիս, հարկ չկայ վախնալու, որովհետեւ ես մոգական հմայքներով քեզ պիտի պաշտպանեմ:

Էճիավանոզօ պատասխանեց.

— Մեծ մայրի՛կ, ուր որ ուզես կ'երթամ, գիտեմ որ ինծի բարին կը կամենաս:

Մեծ մայրիկը մոգական բանաձեւ մը արտասանելէ ետք, երկուքն ալ գացին հանգչիլ իրենց խշտեակին վրայ:

Այգուն՝ Էճիավանոզօ կազմ ու պատրաստ կը սպասէր ծառին ստորոտը, բուրումնալից ծաղիկներով պճնազարդուած:

Մեծ մայրիկը ջերմ համբոյրներով ողջագուրելէ ետք՝ ըսաւ անոր.

— Իմ թանկագին սիրելիս, շատ երջանիկ պիտի ըլլամ եթէ դուն այս ճամբորդութենէն վերադառնաս, բայց եթէ հակառակը պատահի՝ վստահ եմ որ պաշտպանուած ես ընդմիշտ:

Գեղանի պարմանուհին մոգական խօսքերուն շնորհիւ՝ յաջող կերպով բարձրացաւ ճիւղէ ճիւղ ու վերջապէս անվտանգ հասաւ ծառին գագաթը:

Վերը անսահման երկնքին մէջ նշմարեց փոքրիկ հիւղակ մը, որուն դրան սեմին նստած էր կոյր պառաւ մը, եւ օշարակ կ'եփէր հնդկընկոյզի փեճեկի մէջ՝ հրաշէկ քարերու վրայ զետեղած: Ծեր կնիկը անընդհատ կը խառնէր օշարակը ու մեղմաձայն ու տխրօրէն կ'երգէր: Եւ ամէն անգամ որ լեցուն փեճեկը մէկ կողմ կը դնէր՝ ուրիշ մը պատրաստելու համար, Էճիավանիկը փետուրի պէս թեթեւօտն կը մօտենար ու կը վերցնէր կ'անհետացնէր անօթը:

Սակայն երկար չտեւեց այս չարաճճի խաղը, կոյր պառաւը զգաց որ հետզհետէ կ'աներեւութանային ամանները, եւ անշուշտ նենգամիտ մէկու մը կողմէ կը կատարուէր: Եւ ահա՛ երբ Էճին դարձեալ կը փորձէր իր խաղը, պառաւը իր կոյրի ճարպիկութեամբ բռնեց թեւէն:

— Վերջապէ՛ս ձերբակալեցի քեզ, ըսէ՛, ո՞վ ես դուն որ կը համարձակիս կոյր պառաւի մը օշարակը գողնալ: Պիտի պատժուիս իմ երկու որդիներուս Արեւ աստուծոյ եւ Լուսին աստուծոյ զաւակներուս ձեռքով: Երբ անոնք իմանան, իմանան թէ իրենց կոյր մայրը ծաղրած ես, պիտի սպաննեն քեզ:

— Ո՛հ, գթա՛ ինծի, ըսաւ մանկամարդուհին սարսափահար, ես ուզեցի միայն կատակել: Կ'աղաչեմ, ներէ ինծի եւ ես պիտի չկրկնեմ այլեւս:

Բայց տարեց կինը չէր թողուր անոր բազուկը:

— Աղջի՛կ, ես օշարակը երկու տղոցս համար կը պատրաստէի՝ ինչպէս ամէն առաւօտ, հիմա որ դուն գողցար՝ ի՞նչ պիտի տամ անոնց երբ գան:

— Ազատ ձգէ, կը խնդրեմ: Քեզի համար ինչ որ կրնամ՝ կ'ընեմ: Ծառայ ըլլամ քեզի, հաւատարմօրէն հնազանդ:

Պառաւը պատասխանեց.

— Ես սպասուհիի պէտք չունիմ այն չնչին աշխատանքին համար, զոր կը կատարեմ որդիներուս սիրոյն: Իսկ ինծի վերաբերեալ՝ ես կարիք չունիմ ոչ սնունդի, ոչ ըմպելիքի եւ ոչ ալ քնանալու…

— Թողուր ձեռքս, ողորմէ՛, ի՞նչ կ'ըլլայ: Եթէ ներես, ես ալ գաղտնիք մը պիտի յայտնեմ, զոր մայրս սորվեցուց:

— Եւ ի՞նչ գաղտնիք է ատիկա, խենթուկ, ըսէ լսենք:

— Ես կրնամ դարմանել աչքերդ եւ լոյս պարգեւել:

— Անկարելի է ատիկա, շատեր փորձեցին՝ բայց չյաջողեցան:

Բայց եւ այնպէս պառաւը ձգեց աղջըկան թեւը: Էճի երկու ափերուն մէջ առաւ դէմքը եւ մեծ մօրը սորվեցուցած մոգական բանաձեւը արտասանելէ ետք՝ վարդացօղով թրջեց պառաւին աչքերը: Անմիջապէս մողէզներ եւ ոսկի եղնակներ դուրս ելան ու քանի մը վայրկեան ետքը պառաւը երջանկութեան աղաղակ մը արձակեց, որովհետեւ իրապէս կը տեսնէր հիմա:

Այնքան մեծ էր իր ուրախութիւնը որ ծափ կը զարնէր:

— Ո՜րքան գեղեցիկ է աշխարհը, կ'ըսէր ան, ո՜րքան գեղեցիկ, մինչ ես տգեղ կը կարծէի: Հիմա ուրեմն պիտի կրնամ սքանչանալ իմ սիրեցեալ տղոցս կերպարանքին վրայ: Բայց պէտք է պահեմ քեզ, որպէսզի տղաքս չտեսնեն քեզ, որովհետեւ անոնք ով որ կը տեսնեն՝ կը սպաննեն:

Տարեց կինը խնամքով պահեց Էճիավանոզօն եւ յանձնարարեց լուռ ու հանդարտ մնալ, որովհետեւ իր երկու տղոց — Արեւ աստուծոյ եւ Լուսին աստուծոյ — վերադարձի ժամը կը մօտենար:

Պահ մը ետք Արեւ աստուած երեւցաւ իր ճաճանչափայլ պայծառութեամբ, եւ մայրը ստիպուեցաւ գլուխը ետ դարձնել, որովհետեւ իր շողարձակ լոյսը կը խափանէր անոր աչքին լոյսը:

— Ինչո՞ւ դէմքդ կը պահես, հարցուց տղան իր մօրը:

— Քանզի հիմա կրնամ տեսնել քեզ, որդեակ իմ:

— Ո՞վ կատարեց այդ հրաշքը, մայր իմ:

Այդ միջոցին իր եղբայրը Լուսին աստուածը եւս ներս մտաւ ու մայրը նշմարեց որ անիկա մեղմիկ եւ ազնիւ երեւոյթ մը ունէր եւ ինք կրնար լաւ մը դիտել անոր երեսը:

Լուսին աստուածը եւս հարցուց իր մօր.

— Ի՞նչպէս կարելի է, որ դուն մեզ ճիշդ կը դիտես, կարծես թէ կը տեսնես մեզ, մայրի՛կ:

— Ինչու որ իրա՛ւ ալ կը տեսնեմ ձեզ հիմա, որդի:

— Ի՞նչպէս կատարուեցաւ այդ հրաշքը, մա՛յր:

— Մարդկային արարածի մը շնորհիւ, զաւակներս: Փափուկ ու սիրուն աղջնակ մը բուժեց աչքերս: Այնքան գեղանի, նոյնքան շնորհալի է ան, որ ես ձեզմէ մէկուն կը կամենամ իբրեւ կին:

Անոնք խնդրեցին իրենց մօր, որ ներկայացնէ աղջիկը, թերեւս իրենցմէ մէկուն հետ ամուսնանալու հաւանի: Եւ խոստացան չնախանձիլ իրարմէ:

Այն ատեն մամիկը թաքստոցէն դուրս հանեց Էճիավանոզօն եւ ներկայացուց իր երկու տղոց ըսելով.

— Ահաւասիկ իմ երկու տղաքս, Արեւ աստուածը եւ Լուսին աստուածը, ընտրէ զաւակս, երկուքէն որո՞ւն հետ կ'ուզես ամուսնանալ:

Էճիավանոզօ նայեցաւ Արեւ աստուծուն եւ դիտեց նաեւ Լուսին աստուածը.

— Ես չեմ ուզեր ամուսնանալ Արեւ աստուծոյ հետ, որովհետեւ հազիւ կրնամ նայիլ իրեն, ան կը փայլի, կը ճառագայթէ, կ'այրէ: Մինչ Լուսին աստուածը մեղմիկ եւ ազնիւ կերպարանք մը ունի, ես անիկա կ'ընտրեմ իբրեւ ամուսին, ըսաւ:

Եւ Լուսին աստուածը կարգուեցաւ Էճիավանոզօյին հետ: Գրկեց ու մեկնեցան դէպի երկինք, ուր կը բնակին հիմա:

ԽՈՍՐՈՎ ՎՇՏՈՒՆԻ

ՀԱՅՈՑ ԹՈՒԱԿԱՆ ԱՃՈՒՄԸ

Հայերը աշխարհի երկարակեաց ժողովուրդներէն են: Ծանօթ է, որ հին ատեն մեծ տոկոս կը կազմէին մահերը: Հայկական լեռնաշխարհի մէջ առաւել մեծ չափերու կը հասնէր: Եղած են առանձին տասնամեակներ, նոյնիսկ դարեր, երբ Հայերու մահուան տոկոսը կը գերազանցէր բնական աճը:

Այնուամենայնիւ, հեռաւոր անցեալի մէջ ալ Հայերու կեանքի միջին տեւողութիւնը կ'անցնէր 40ը: Ներկայիս ան հաւասար է 65ի: Կարգ մը վայրերու մէջ, օրինակ Լեռնային Ղարաբաղի մէջ, կեանքի միջին տեւողութիւնը կը հասնի 74ի: Թէեւ երկարակեցութեամբ, Ղարաբաղը աշխարհի մէջ կը գրաւէ առաջին տեղը: Այսօր, Ղարաբաղի Վաղուհաս գիւղին մէջ կ'ապրի ամէնէն երկարակեաց Հայը, Համբարձում Գրիգորեան, որ 140 տարեկան է:

Հայերու մօտ ընդունուած ամուսնութեան կարգը, չնայած դարերու ընթացքին կրած մեծ փոփոխութիւններուն, հիմնականին մէջ մնացած է նոյնը: Այսպէս, հին ատեն Հայոց մէջ մարդոց 90 տոկոսը կ'ամուսնանար 17էն 25 տարեկանին, իսկ այժմ՝ 19էն 28 տարեկանին: Կիները՝ 14էն 18, իսկ այժմ՝ 17էն 25 տարեկանին:

Հայերու մօտ սովորութիւն եղած է, որ այր մարդը կնոջմէն 2էն 15 տարեկան մեծ պէտք է ըլլայ: Այդ սովորութիւնը այժմ ալ հիմնականին մէջ պահուած է:

Հայերը երախայասէր են: Իւրաքանչիւր հայ ընտանիք ձգտած է շատ երախաներ ունենալ: Մէկ յարկի տակ 5–6 երախայ ունենալը սովորական երեւոյթ է եղած: Ներկայիս, միջին հաշուով այդ թիւը կը հասնի 3էն 4ի, բայց կարգ մը վայրերու մէջ, օրինակ Ղարաբաղի, Սպիտակի եւ այլ շրջաններու մէջ, յաճախ այդ թիւը կը բարձրանայ 5էն 6ի:

Առանձնապէս մեծ թիւով երախաներ ունին 1915ի վերապրողները: Թրքական ջարդերէն ազատուած ամէն մէկ Հայ ձգտած է շատ զաւակ ունենալ եւ լրացնել… ահաւոր բացը: Այսպէս, վերջին 4 տարուան մէջ, Սփիւռքէն Խորհրդային Հայաստան վերադարձած է 1500է աւելի ընտանիք: Ասոնցմէ շուրջ 600ը, որոնց ամուսինն ու կինը փրկուած են 1915ի ջարդերէն, բաղկացած է 5 հազար անդամներէ: Միջին հաշուով ամէն մէկ ընտանիքին կ'իյնայ 6էն 7 երախայ: 1915ի վերապրողները իրենց զաւակներուն կուտան կորսնցուցած հարազատներուն անունները:

Ուշագրաւ հաշիւ մը եւս: Ներկայիս աշխարհի մէջ ապրող 5,5 միլիոն Հայերէն մօտ 4 միլիոնը հայերէն կը խօսին: Հայերու թիւը միջին հաշուով տարեկան կ'աւելնայ 100էն 120 հազարով:

Իսկ ի՞նչքան կ'ըլլանք մենք 2000 թուականին: Հաշիւները ցոյց կուտան, որ յառաջիկայ 34 տարուան մէջ Հայերու թիւը պիտի աւելնայ շուրջ 5 միլիոնով: Այսպէսով, 2000 թուականին Հայերու թիւը պիտի անցնի 10 միլիոնը: Դժուար է ըստուգապէս ըսել, թէ այդ 10 միլիոնէն ո՞րքանը պիտի ապրին Խորհ. Հայաստանի մէջ: Հաշուի առնելով, որ արտաշխարհէն մեծ թիւով Հայեր կը փոխադրուին Հայաստան, կ'ենթադրուի, որ 2000 թուականին, Խորհ. Հայաստանի բնակչութեան թիւը հաւանաբար եռապատկուի:

ՖՐԱՆՍԱՆ ՆՈՒԷՐ ՏՐՈՒԱԾ···

Սուլթանները իրաւունք չունէին երկրէն դուրս ելլելու, — իսլամական օրէնքը կ'արգիլէր: Կրնային երկրին սահմաններէն դուրս ելլել՝ պատերազմելու համար միայն:

Բայց սուլթան Ապտիւլ Ազիզ շատ կը փափաքէր գալ Փարիզ, այցելելու համար համաշխարհային ցուցահանդէսը, որ օրուան խօսակցութեան նիւթ էր դարձած եւ ընդհանուր հիացումի առարկայ: Ի՞նչպէս ընել, սակայն:

Պետական խորհուրդը գտաւ միջոցը:

Պատերազմ յայտարարել Ֆրանսայի դէմ ձեւականօրէն: Եւ Ապտիւլ Ազիզ ճամբայ ելաւ… աշխարհակալութեան նպատակով, դէպի Ֆրանսա: Թրքական թերթերը գտան ուրիշ միջոց մը՝ գրաւելու համար Ֆրանսան առանց արիւնահեղութեան: Եւ գրեցին թէ Նափոլէոն Գ. բովանդակ Ֆրանսան նուէր տուած ըլլալով Թուրքիոյ, սուլթանը մեկնած է Վոլթէրի երկիրը՝ տեսնելու իր նոր տիրացած երկիրը:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (64)

– ԵՐԲ –
ԵՐԿԻՐԸ ՍԱՐՍԵՑԱՒ

Փեթրոկրատի ձմեռնային տխուր առաւօտները: Ի՛նչպէս կարելի է ուժ գտնել: Ամէնէն հաստատամիտները, առտուն կ'արթննան տկարացած, առանց յանդգնութեան: Ասոնք ժամեր են ուր մարդոց սիրտին մէջ կեանքը տարտամ կը մնայ առանց եռանդի. տմոյն երկինքին տակ քաղաքին վրայ տարածուն այն անորոշ լոյսին պէս որ երկար վիճերէ մը ետք դժուարութեամբ կը մաքառի խաւարին յաղթելու համար: Սավինքի զգեստուած էր:

Սոնիա, իր զաւակները խռովութեա՜ն մէջ… առանց իրեն… երեւակայութիւնը ամէնէն մութ պատկերները կը ներկայացնէր.— Ձիւնուրները կը կոխէին տունը… իբր տէր զայն կը գրաւէին, սոսկալի անկարգութիւն մը, տղոցը լացը: Եւ Սոնիա երիտասարդ ու գեղանի, այդ կատաղի մարդոց մէջ… Ա՜հ, եթէ միայն քիչ մը աճապարած ըլլար: Ի՛նչ չէր տար հիմա այս պահուն, որ անիկա հանդարտիկ Շուէտի մէջ եղած ըլլար: Եւ ի՛նչ ընել: Հո՞ն երթալ, իր պարտականութիւնն էր… բայց Լիտիա՞… Այս բառը արտասանելով ընդվզում մը ունեցաւ: Չէր կրնար լքել նորատի աղջիկը եւ նոյնիսկ մէկ օր զայն մինակ թողուլ առանց նախապէս իմացնելու: Հիմա անիկա իր վրայ իրաւունքներ ունէր եւ կը զգար թէ անկարելի էր հիմա անոր հեռաձայնով ծանուցանել թէ Ֆինլանտա պիտի մեկնէր վտանգի ժամուն իրեններուն քովն ըլլալու:

Դանդաղօրէն հագուեցաւ, ամենատխուր մտածումներու մատնուած: Տասնըմէկի ատենները, գրեթէ մեքենաբար Հրապարակի սպայակոյտին դիմեց, որովհետեւ հիմա նոր վիզա պէտք էր Ֆինլանտա երթալու իւրաքանչիւր ճամբորդութեան համար: Անցագիրներու գրասենեակին մէջ գրագիր մը յայտարարեց թէ այսօր վիզա չեն տար եւ թէ Ֆինլանտա միայն պաշտօնով մը կարելի է երթալ: Յաջորդ օրը թող անցնէր…: Իր ճամբորդութիւնը ուշացնելու պարտադրութիւնը սփոփեց Սավինքին: Կը բախէր նիւթական անկարելիութեան մը որ իրեն կը թոյլատրէր գոնէ հանդարտ խիղճ ունենալ:

Անմիջապէս կէսօրէն ետք Լիտիա իր տունն էր: Ամէնէն ժպտուն եւ ամէնէն զօրաւոր տրամադրութեան մէջ էր: Սավինքի ինքզինք թողուց որ տարուի այն ցնորական աշխարհի մէջ ուր Լիտիայի գգուանքները իրեն կը բանային: Երբ Լիտիա հոն էր, միմիայն անոր վրայ կը խորհէր: Պահ մը, երբ պիտի մեկնէր, քիչ մնաց որ խօսէր անոր Ֆինլանտայի մէջ եղած յեղափոխութեան մասին. «Վաղը ատեն կայ, ըսաւ երբ տան վիզաս» եւ սեղմեց սիրուհին իր բազուկներուն մէջ:

Իրիկունը Նաթալիի տունը զիրար տեսան: Առաջին անգամ էր որ հասարակութեան մէջ կը գտնուէին: Սավինքի կը փափաքէր եւ կ'երկնչէր այս փորձութենէն: Պիտի կրնար չափաւորել աչքերուն կրակը դեռատի աղջկան նայած ատեն: Աղջիկն ալ պիտի ունենա՞ր ուժը անտարբերութիւն ձեւացնելու: Ներս մտաւ: Առաջին անձը որ տեսաւ խումբին մէջ Լիտիան էր: Հագուելու համար ընտրած էր այն սեւ զգեստը զոր ունէր վրան բանտին մէջ եւ զոր Սավինքի, երկու օր առաջ, իր տենդոտ ձեռքերովը քակած էր: Ցնցառակներու ալիք մը արթնցաւ իր մէջ: Նաթալի Շուրօֆ – Քարամինի ձայնը ինքզինքին բերաւ, եւ այն խօսքը որ ըսաւ իրեն սրահին ընդմէջէն, ցնցեց զինքը:

— Է՜, ուրեմն, Նիքոլա Վլատիմիրովիչ, ըսաւ, պատմեցէք մեզի ձեր բանտի տպաւորութիւնները:

ՔԼՕՏ ԱՆԷ

(Շար.)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՅԱՅՏԱԳԻՐ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՁԱՅՆԱՍՓԻՒՌԷՆ ԵՒ ՊԱՏԿԵՐԱՍՓԻՒՌԷՆ

Ձայնասփիւռ.— 11 Սեպտեմբեր, կիրակի առաւօտ ժամը 8ին, Ֆրանս–Քիւլթիւռ կայանէն: Նիւթ՝ Ս. Ղազարի վանքը: Կը մասնակցին Գերպ. Ամատունի եւ Քրիստիան Տէտէեան:

Պատկերասփիւռ.— 11 Սեպտ. կիրակի առաւօտ ժամը 9,30ին, Ա. կայանէն: Նիւթ՝ Հայկական մեծ դար–շրջանը՝ Ժ. դար (Անի, Աղթամար, եւայլն): Կը մասնակցին Սիրարփի Տէր–Ներսէսեան, Էմիլ Ասլանեան, Անահիտ Տէր–Մինասեան եւ Եդուարդ Իւթիւճեան:

ՓԱՐԻԶԻ Ս. ՅՈՎՀ. ՄԿՐՏԻՉ

Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ ներքին մասի նորոգութիւնները սկսած են: Եկեղեցւոյ կեդր. բաժնին նորոգութիւնները պիտի լրանան Սեպտ. ամսոյ կէսէն առաջ:

Երկուշաբթի, 15 Օգոստոսէն մինչեւ Խաչվերացի (11 Սեպտեմբեր) շրջանին կիրակիները եկեղեցական արարողութիւնները տեղի պիտի չունենան:

Եկեղեցւոյ խորհրդակատարութեանց համար կարելի պիտի ըլլայ բացառիկ կարգադրութիւններ ընել, որոնց համար կը խնդրուի դիմել Եկեղեցւոյ դիւանատան:

ՆՈՐ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Աղքատախնամի Յունիս 19ին կազմակերպած դաշտահանդէսը օդի աննպաստ ընթացքին պատճառով, ծրագրուած յայտագիրը կարելի չեղաւ իր ամբողջութեան մէջ իրականացնել:

Աղքատախնամի վարչութիւնը, որոշեց կրկնել Սեպտեմբերի վերջ այս դաշտահանդէսը, որուն մանրամասնութիւնները պիտի յայտարարուին յառաջիկային:

Կը խնդրուի նկատի ունենալ թուականը:

ԵՐԵՒԱՆԻ ՁԱՅՆԱՍՓԻՒՌԸ

Ամէն կիրակի առաւօտ ժամը 9էն 10, կարճ ալիք՝ 25,1, 26,3 եւ 31 մեթրի վրայ:

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL « HARATCH »
32, Rue de Trévise, PARIS (9e)

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Օրեր եւ Ժամեր

ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Սեպտեմբեր 15էն սկսեալ հաշուեցոյցեր պիտի ղրկենք մեր այն բաժանորդներուն, որոնք առկախ հաշիւներ ունին եւ անմիջական կերպով դադրեցնենք թերթին առաքումը, այն բաժանորդներուն, որոնք չեն պատասխաներ:

Կը յուսանք որ առանց սպասելու, մեր հաշուեցոյցին, մեր կարգ մը բաժանորդները կը կարգադրեն իրենց առկախ հաշիւները, աւելի եւս չդժուարացնելու համար, հայկական օրաթերթի մը հրատարակութեան ծանր պայմանները:

Կանխայայտ շնորհակալութեամբ
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋԻ»

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանը պէտք ունի օգնական խոհարարուհի մը, ինչպէս նաեւ ուրիշ օժանդակ պաշտօնեայի մը: Դիմել վարժարան ամէն առաւօտ ժամը 9–12: 1 Պուլվ. տիւ Նոր, Լը Ռէնսի:

ԱՆՆԱԽԸՆԹԱՑ
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՈՍԿԻ ՇՔԱՆՇԱՆ
Modèle Deposé
Թանկագին ու Մնայուն
Ամէնէն Սիրուն Նուէրը

Շրջանակով 400 Ֆ.

Դիմել ամեն գիմել՝
EDOUARD KHEDERIAN
66, Rue Lafayette,
PARIS (9e)
Tél. : PRO. 11-63
Expédition contre-remboursement

GERMAIN SANCHEZ
31bis, Avenue de Tassigny à CHARENTON - LE - PONT
Téléphone: 368. 03-13 et 368. 56-46

Agent Immobilier Agréé — Affilié à la Caisse de Garantie des A.I.F.

ՁԵԶԻ Կ'ԱՌԱՋԱՐԿԷ ԾԱԽՈՒ, ԱԶԱՏ

(Direction d'ETAMPES (S. et O.) à FONTENAY LE VICOMTE, à 38 kms. de CHARENTON, MAISON DE CAMPAGNE impeccable

Սու–սոլ երկուքի բաժնուած (ջերմութիւն, մաքութ, կրագլիսով գետին եւ գինիի նկուղ), գետնայարկ, խոհանոց 3,05×3,50, սալ տ'օ,2,10×1,52,պաք ա տուշ, լաւապօ, պիտէ, արտաքնոց, փլաքառ, սալ տը սեժուր պատուհանդուռով 5,15×3,15, առաջին յարկ, —երկու սենեակ: Երկու կառքի կառատուն, մառան, պարտէզ 600 քառակուսի մեթր երկու փողոցի վրայ:

ԿԱՆԽԻԿ 38.000 — մնացեալը ծախողին կողմէ վարկով 10 կամ 20 տարի:

Ձեր տրամադրութեան տակ է այցելելու եւ ձեզի այլ շահեկան գործեր առաջարկելու համար:

H. PASDERMADJIAN
Professeur à l'Université de Genève

Histoire de l'Arménie

DEPUIS LES ORIGINES JUSQU'AU TRAITE DE LAUSANNE
Deuxième édition revue avec une carte d'Arménie
Գին 30 ֆր., առաքման ծախքով՝ 32 ֆրանք
Դիմել՝ ԳՐԱՏՈՒՆ ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼԵԱՆ
LIBRAIRIE ORIENTALE H. SAMUELIAN
51, Rue Monsieur-le-Prince, PARIS (6e)
C. C. P. Paris 1278-35
Tél. : DANton 88-65

LA MUNICIPALITÉ D'ALFORTVILLE

et Toutes les Organisations Arméniennes de la Commune

PRESENTENT LE 1er OCTOBRE 1966 DANS LE CADRE DU

PREMIER FESTIVAL INTERNATIONAL DU FOLKLORE

La Grande Nuit DE L'ARMÉNIE

sous un chapiteau de 4000 places
UN EXTRAORDINAIRE PROGRAMME

Avec la participation de :

- **Tous les Artistes Arméniens en Renom de France**
- **de la Troupe Folklorique d'Arménie, spécialement venue d'Erévan**

D'ORES ET DÉJA... RETENEZ CETTE DATE :
Samedi, 1er Octobre 1966 à 20 h. 30, Alfortville

ՅԱՌԱՋ

Օ Ր Ա Թ Ե Ր Թ

Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)

Fondé en 1925 — Tél. : PROvence 86-60

R. C. Seine 57 A 2731 — C. C. P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա՝ Տար. 60 Ֆ. Վեցամսեայ՝ 35 Ֆ.

Արտասահման՝ Տար. 80 Ֆ. Հատը 0,30 Ֆ.

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 6 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ

MARDI 6 SEPTEMBRE 1966

LE NUMÉRO : 0,30 FR.

42րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 10704

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

42e ANNÉE — Nº 10.704

«ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ»

Հրատարակեցինք Հայաստանի Հանրապետութեան Պատուիրակութեան «Հաղորդագրութիւն»ը այն մասին, որ Պատուիրակութեան լիազօր ներկայացուցիչները անձամբ տեսակցութիւններ ունեցած են կարգ մը երկիրներու Արտաքին գործոց նախարարութեանց հետ եւ անոնց փոխանցած են Հայ Դատի հետապնդման համար պատրաստուած յուշագիրը:

Հ. Հ. Պատուիրակութեան ներկայացուցիչները արտայայտած են հայ ժողովուրդի ակնկալութիւնները մեծ ու փոքր պետութիւններէն եւ գտած են ոչ միայն ջերմ ընդունելութիւն, այլ եւ սիրալիր վերաբերում թէ՛ հայ ժողովուրդին եւ թէ իր Դատին հանդէպ:

Անիկա «պաշտօնական» հաղորդագրութեան «պաշտօնական» մասն է: Եւ այն ինչը, որ բռնուած է քանի մը սեղմ տողերու մէջ, մեզ կը մղէ խորհրդածութեան եւ յարմար — կամ անյարմար — եզրակացութիւններու:

Մօտաւորապէս գիտենք, փորձով ու փորձառութեամբ գիտենք, թէ ի՛նչ կը նշանակէ ժպիտը դիւանագիտութեան մէջ կամ սիրալիր վերաբերումը քաղաքականութեան մէջ: Դիւանագիտութիւնը իւրատիպ արուեստ մըն է, ուր «ոչ» ըսել չկայ, թէեւ «այո» ըսել ալ չկայ: Կը ժպտին ձեզի, ջերմ ընդունելութիւն ցոյց կուտան, սուրճ կամ օշարակ կը հրամցնեն, կը լսեն ձեր հաշուին, կ'ուրախանան նոյնպէս ձեր հաշուին: Այսքան: Յետոյ կը մոռնան թէ՛ ժպիտը, թէ՛ «ջերմ»ը եւ թէ «սիրալիր»ը:

Նոյնն է պարագան նաեւ քաղաքականութեան մէջ, ուր ոչ բարեկամներ կան, ոչ թշնամիներ: Այլ կան շահեր, — քաղաքական, տնտեսական, հողային, զինուորական շահեր: Եթէ ձեր շահերը եւ ձեր բարեկամներուն կամ թշնամիներուն շահերը «համընկնին», այսինքն՝ նոյն շաւիղէն ընթանան, կրնաք վստահ ըլլալ, թէ «բռնած» էք պատեհ վայրկեանը: Ձեր ուշիմութենէն եւ ճարպիկութենէն կախում ունի ձեռքէ չհանել այս «բռնուած»ը, այլ ընդհակառակն, զայն օգտագործել հնարաւոր չափով ու ձեւով: Եթէ կորսնցնէք պատեհութիւնը, կորսնցուցած կ'ըլլաք ձեր դատը կամ դատին մէկ մասը, յետադային ճիգ ու ջանք թափելով կորսուածը վերաշահելու համար:

Այս ըսուածներէն կարելի՞ է հետեւցնել, որ զուր են դիմումները, յուշագիրները, տեսակցութիւնները, խորհրդակցութիւնները, եւայլն: Ո՛չ, անշուշտ: Այս պարագային, այսինքն՝ այն պարագային, երբ ընդունինք, թէ ատոնք բոլորը եռանդի ու ժամանակի զուր վատնումներ են, կը մնայ ընդունիլ նաեւ, որ որեւէ ժողովուրդ պէտք է հրաժարի ազգային դատ հետապնդելէ, համակերպի ստեղծուած կացութեան եւ սպասէ, համբերութեամբ ու երկայնամտութեամբ սպասէ Աստուծոյ ողորմութեան:

Ճիշդ է, մենք ուժ չունինք մեր դատը մեր ձեռքով տնօրինելու. մեր ուժը բարոյական է: Մեր ուժը մեր իրաւունքին մէջ է: Բայց աշխարհի ո՞ր ժողովուրդը կրցած է իր դատին լուծում մը գտնել իր սեփական միջոցներով: Կամ ո՞ր ժողովուրդը կրցած է իր կամքը պարտադրել մեծերուն, ինչպէս փոքրերուն ալ: Աշխարհի ներդաշնակութիւնը կը խախտի, եթէ ամէն մարդ իր ուզածը ընէ իր ուզած ձեւով:

Հրաժարիլ ազգային դատ հետապնդելէ, այս կը նշանակէ ընդունիլ, որ դատը արդար չէ կամ որ մենք իրաւունքներ չունինք, այլ ունինք միայն պարտաւորութիւններ:

Իրաւունքի հարցը ուժի հարց չէ, արդարութեան հարց է: Դատդ արդա՞ր է, իրաւունքներդ հիմնաւո՞ր են, պահանջներդ համապատասխա՞ն են իրաւունքներուդ, — մի՛ նահանջեր, մի՛ ընկրկիր, մի՛ երկմտիր: Կռուէ ուժերուդ եւ հնարաւորութիւններուդ առաւելագոյնովը եւ ամէն ինչ դիր նժարին մէջ: Օր մը պիտի լսուի ձայնդ, պիտի ճանչցուին իրաւունքներդ, պիտի ընդունուին պահանջներդ:

Մենք Հայ Դատ կը վարենք հինգ միլիոն Հայերու անունով: Եթէ քանի մը հարիւր վարանողներ կան, հաշուի չենք առներ: Պէտք չէ հաշուի առնենք: Հինգ միլիոն Հայեր համաձայն են, որ մեր հողերը մեզի վերադարձուին: Ա՛ն, որ կ'ըսէ. «Մեր հողե՛րը... մեր հողե՛րը...», անկասկած կը խօսի յանուն աշխարհացրիւ Հայութեան, Երկրէն ներս, թէ Երկրէն դուրս: Խնդիրը պահանջողի անձին, անձերուն կամ անոնց տրուած—կամ չտրուած — իրաւասութիւններուն շուրջ չի դառնար, այլ կը դառնայ պահանջին շուրջ, հետապնդուած դատին շուրջ, մեր բռնագրաւուած հողերու վերադարձին շուրջ, մեր իրաւունքներուն ճանաչման եւ անոնց արդարութեան շուրջ:

Եթէ սովորական Հայ մը ելլէ յայտարարէ թէ կը պահանջէ մեր բռնագրաւուած հողերուն վերադարձը յայսկոյս եւ յայնկոյս Արարատի, մենք այդ Հայուն կուտանք հինգ միլիոն մարդու ձայն: Հինգ միլիոն Հայու քուէ: Հինգ միլիոն հայ մարդու ուժ: Հասկնալի՞ է:

Մենք հաւատք ունինք մեր դատին վրայ, մեր իրաւունքներուն վրայ, մեր պահանջներուն եւ ատոնց արդարութեան վրայ:

Մեզի պէս կը մտածէ եւ մեզի պէս կը զգայ Երկրի ժողովուրդը: Աւելի ճիշդ՝ մենք կը մտածենք ու կը զգանք Երկրի ժողովուրդին պէս: Եւ եթէ կան, որ մեր մէջ «փերեզակներ» միայն կը տեսնեն, թող յիշեն ու երբեք չմոռնան, որ անտարբեր կարծուած Երկրի ժողովուրդը Մոսկուայի մէջ վար առնել տուաւ դրօշը Թրքական դեսպանատան վրայէն: Ազատ երկիրներու մեր ազատ հայրենակիցները այդ արիութիւնը չունեցան: Այդ արիութիւնը ունեցաւ եւ զայն արժեցուց հայրենաբնակ մեր ժողովուրդը, որուն հաշուին մենք վախեր ու տարակոյսներ կը սնուցանէինք դուրսը:

Այդ ժողովուրդն էր, որ ոչ միայն դեսպանատան դրօշը վար առնել տուաւ, այլ եւ վար առաւ մեր երկրի թիւ 1 դահիճին վիթխարի արձանը: Մենք, դուրսեցիներս, կը վախնայինք իսկ մտածել այս մասին: Այդ վախը չունեցան ներսինները: Պատի՛ւ ու յարգա՛նք իրենց:

Հաւատացած ենք, որ Հայաստանի Հանրապետութեան Պատուիրակութիւնը նոյն եռանդով, նոյն հաւատքով, նոյն թափով ու ոգեւորութեամբ կը շարունակէ հետապնդել Հայ Դատը ո՛ւր որ կրնայ, ի՛նչ ձեւով որ կրնայ, ե՛րբ որ կրնայ: Թող ամէն մարդու համար հասկնալի դառնայ, որ Հայ Դատը տէր ունի Երկրէն ներս, ինչպէս Երկրէն դուրս ալ: Ինչ որ չեն կրնար ընել ներսինները, պիտի ընեն դուրսինները: Եւ ինչ որ չեն կրնար ընել դուրսինները, պիտի ընեն ներսինները:

Մեր ձայնը, հինգ միլիոն Հայու ձայնը, Հայաստանի Հանրապետութեան Պատուիրակութեան հետ է:

Ամէն օրէնք իր բացառութիւնը ունի, այս հինգ միլիոնն ալ ի՛ր բացառութիւնը ունի, — շատ շատ քանի մը տասնեակ վարձկաններ, որոնք, եթէ տաս, կ'առնեն, եթէ չտաս, պահանջելու քաջութիւնն իսկ չունին:

Եւ «Քարաւանները դեռ քայլում են»: Մինչ պիտի քայլեն, առանց ետ նայելու, առանց աջ կամ ձախ թեքելու:

ԽՄԲ. «ՅՈՒՍԱԲԵՐ»Ի

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՏԸ ԿՈԼ ԿԸ ԽՕՍԻ ''ԱՆԴՐՈՎԿԻԱՆԵԱՆ'' ՖՐԱՆՍԱՅԻՆ

Առջի առտու, Նուէմայի մէջ, իր ճամբորդութեան ընթացքին առաջին անգամ ըլլալով տը Կոլ հրաւիրեց ժողովուրդը միասին երգելու «Մարսէյեզ»ը: Անիկա տեսակ մը փոխ-վրէժը եղաւ Ճիպութիի, ուր, Լակարտ հրապարակին վրայ ոչ ճառ արտասանուեցաւ, ոչ «Մարսէյեզ» երգուեցաւ.— «Աշխարհի այս հողամասին վրայ դուք Ֆրանսական դեր մը ունիք կատարելիք, Ֆրանսայի մէկ մասն էք, Անդրովկիանեան Ֆրանսան, ըսաւ տը Կոլ խուռներամ եւ խանդավառ բազմութեան մը: Եւ դուք, ինչպէս ըրիք պատերազմի ընթացքին, խաղաղութեան մէջ ալ մեր հասարակութեան համար պէտք է ըլլաք օրինակ մը. օրինակ մը՝ ճիգի, եղբայրութեան եւ յառաջդիմութեան»: Տասը վայրկեան չարունակ Հանրապետութեան Նախագահը խօսեցաւ Ֆրանսայի կոչումին, դերին, ամբողջական Ֆրանսայի մասին. «Վստահութիւն ունիմ ձեր ամէնուն վրայ, գիտեմ ըլլալուն եւ բոլոր Ֆրանսացիներուն հետ երթալու համար դէպի լաւագոյն ապագայ մը, դէպի ապագայ մը՝ աւելի եւ աւելի մարդկային»: Ապա, ամպիոնէն վար գալով, տը Կոլ ձեռքը առաւ նախկին մարտիկներու, որոնք ժամ մը առաջ տողանցած էին:

Նումէայի եկեղեցիին մէջ մատուցուած պատարագին ներկայ ըլլալէ ետք, տը Կոլ ընդունեցաւ պատուիրակութիւններ եւ քաղաքական անձնաւորութիւններ: Հանրապետութեան Նախագահը ողջունելու եկան Վալլիս եւ Ֆութունա կղզիներուն պետերը, որոնք տակաւին «թագաւոր» տիտղոսը կը կրեն: Ինքնավարական կուսակցութեան ղեկավար, երեսփոխան Ռոք Փիձօ, խօսեցաւ իրենց գործերը վարելու ազատութեան մասին: Տը Կոլ, այս առիթով, ըրաւ օրուան միակ քաղաքական յայտարարութիւնը, նշելով թէ ռազմագիտական դետնի վրայ «Նոր-Քալէտոնիոյ դերը իր ափերէն շատ աւելի հեռուն կը տարածուի», Խաղաղականին մէջ, որուն կարեւորութիւնը օր ըստ օրէ կ'աւելնայ:

Խօսակցութեան նիւթ դարձած է նաեւ ՆիՔէլը, որ կղզիին մեծագոյն եւ իրականութեան մէջ միակ ճարտարարուեստը կը կազմէ: Հրթիռներու եւ օդանաւերու շինութեան համար անհրաժեշտ այս մետաղը Նոր-Քալէտոնիոյ միակ հարստութիւնը կը կազմէ: Ներկայիս ՆիՔէլը շահագործուած է մէկ ընկերութենէ միայն: Տեղացիները փափաք յայտնած են, որ ֆրանսական կամ օտար ուրիշ ընկերութիւններ ալ հաստատուին Նոր-Քալէտոնիոյ մէջ. «Մեր գլխաւոր հարստութիւնը, ըսած են անոնք, պէտք չէ որ միակ տան մը առանձնաշնորհը ըլլայ: Հանքային հարստութիւնը շատ է եւ ամէնքն ալ տեղ ունին՝ ամէնուն բարգաւաճութեան համար»: Տը Կոլ լսած է գիրենք ուշադրութեամբ, բայց չէ պատասխանած: Հանրապետութեան Նախագահը գիտէ թէ ամերիկեան տուն մը թեկնածու է Նոր-Քալէտոնիոյ մէջ հաստատուելու եւ Նումէայի իշխանութիւնները պատրաստ են ընդառաջելու անոր այդ առաջարկին:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ Ծայրագոյն Արեւելքի հարցերուն պատասխանատու Ուիլեըմ Պունտի, պատասխանելով տը Կոլի Փնոմ-Փէնհի մէջ արտասանած ճառին, ըսած է. «Միացեալ Նահանգներուն համար ուրիշ ելք չկայ՝ բայց եթէ շարունակել Վիէթնամի մէջ իրենց ներկայ քաղաքականութիւնը, այնքան ատեն որ Հանոյ միջամուխ կ'ըլլայ Հարաւային Վիէթնամի ներքին գործերուն»: Այս յայտարարութեան մէջ, որ առաջին պաշտօնական յայտարարութիւնն է տը Կոլի ճառէն ետք, Պունտի նշած է թէ Միացեալ Նահանգները չեն հաւատար որ Վիէթնամի հարցը կրնայ կարգադրուիլ զինուորական լուծումով մը: Ամերիկա պատրաստ է բանակցելու անմիջապէս որ վերջ գտնէ Հիւսիսային Վիէթնամի միջամտութիւնը, ինչպէս նաեւ քաշելու իրենց ուժերը՝ եթէ երբեք Հիւսիսային Վիէթնամ վերջ տայ իր յարձակումին: Ամերիկեան կառավարութիւնը անհրաժեշտ չի նկատեր նաեւ տը Կոլ – Ճոնսըն տեսակցութիւն մը:

ՉԻՆԱՍՏԱՆԻ մէջ մինչ կը «զարգանայ» «մշակութային յեղափոխութիւնը», Արեւելեան Եւրոպայի պետութիւնները Փեքինի հանդէպ դիրք կը ճշդեն, այնպէս որ այլեւս անհաւանական կը թուի Խորհ. Համայնավար Կուսակցութեան Օգոստոս 31ի յայտարարութեան մէջ բաղձացուած հաշտութիւնը: Իրապէս, Խորհ. Միութիւն նոր յայտարարութեամբ մը կը հաղորդէ թէ Փեքին պիտի չղրկէ իր դեսպանը «որոշ ժամանակէ մը առաջ»: Նըշենք թէ Չինաստանի մայրաքաղաքէն կը բացակային նաեւ Լեհաստանի, Հունգարիոյ, Չեխոսլովաքիոյ, Ռումանիոյ, Արեւելեան Գերմանիոյ եւ Եուկոսլաւիոյ դեսպանները:

ԱՐԱԲԻՈՅ Ֆէյսալ վեհապետը պաշտօնական այցելութեամբ Մարոք հասաւ, առջի օր: Այս այցելութիւնը մասնաւոր կարեւորութիւն մը կը ստանայ արաբական պետութիւնները ներկայիս բաժնող «տարակարծութիւնները» հարթելու համար տարուած ճիգերուն պատճառով:

ԻՆՏՈՆԵԶԻՈՅ Արտաքին նախարար Ադամ Մալիք մեկնեցաւ Պանքոք, որ առաջին կայանն է 15 օրուան ճամբորդութեան մը: Նախարարը պիտի այցելէ Հնդկաստան, Ալժերիա, Ա. Մ. Հ. եւ Եուկոսլաւիա:

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ Արտաքին նախարարը յայտարարած է, թէ Յունաստան եւ Ռումանիա անցեալ Շաբաթ օր ստորագրած են համաձայնութիւններու շարք մը, որոնք պիտի ծառայեն զօրացնելու երկու երկիրներուն տնտեսական, մշակութային եւ քաղաքական կապերը եւ պիտի նպաստեն Պալքաններու խաղաղութեան:

ԱՆՔԱՐԱՑԷՆ պաշտօնապէս կը հաղորդեն, թէ վարչապետ Էրհարտ հրաւիրած է Թուրքիոյ վարչապետ Սուլէյման Տէմիրէլը՝ այցելելու Արեւմտեան Գերմանիան:

ՍՈՒՐԻՈՅ կառավարութեան բանբեր մը յայտարարած է, թէ սուրիական պաշտօնական պատուիրակութիւն մը Օգոստոսի վերջը Գահիրէ մեկնած եւ տեսակցութիւններ ունեցած է Ա. Մ. Հ.ի ղեկավարներուն հետ: Խօսակցութիւնները կեդրոնացած են առաւելաբար զինուորական գետնի վրայ:

ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ Տնտեսական նախարար Քուրթ Շմէյքէր առջի օր պաշտօնական այցելութեամբ Ռումանիա հասաւ: Ատենաուըրի Մոսկուա այցելութենէն ետք առաջին անգամն է որ Արեւմտեան Գերմանիոյ նախարար մը համայնավար երկիր մը կ'այցելէ, եւ այս այցելութիւնը Պոնի կողմէ կոչուած է «նոր քայլ մը՝ Պոնի եւ Պուքարէստի միջեւ յարաբերութիւններու բնականացման ճամբուն վրայ»: Նշենք, թէ Ռումանիա հիւպատոսներու փոխանակութեան նախապայման չի դներ Արեւելեան Գերմանիոյ վարչակարգին ճանաչումը:

ՓԵՔԻՆԷՆ հասած լուրերու համաձայն, Չինաստանի զանազան շրջաններէն հաւաքուած աւելի քան 300.000 երիտասարդներ ներկայիս Փեքին կը գտնուին, «մարզուելու» համար:

ՖՐԱՆՑ ՎԵՐՖԷԼ

Երբ կը կարդամ Հայոց պատմութիւնը, միշտ հարցում մը կը կանգնի մեր դիմաց.— Ինչո՞ւ զլանալ ապրելու իրաւունքը ժողովուրդի մը, որ լիովին խաղաղասէր է, օժտուած մեծ տաղանդով, մտքով, հոգիով:

ՖՐԱՆՑ ՎԵՐՖԷԼ

Աշխարհահամբաւ վիպասան՝ Ֆրանց Վերֆէլ, Հայկական Մեծ Եղեռնի դրուագներէն Սուէտայի վեց գիւղերուն՝ վեց հազար Հայերուն հերոսամարտը յաւերժացուց իր «Մուսա լերան քառասուն օրերը» վէպով եւ միջազգային վիպագրութեան գանձարանին մէջ կանգնեց հայ ժողովուրդի անունով անկործանելի դասական կոթող մը:

Թէեւ Վերֆէլ այս վէպէն առաջ գրած էր շատ մը ակնարկներ, բանաստեղծութիւններ, թատերախաղեր եւ վէպեր, սակայն «Մուսա լերան քառասուն օրերը»ով իր վիպասանի հռչակը դարձաւ միջազգային:

Այս վէպի գերմաներէն բնագիրը հրատարակուեցաւ Վիեննա 1933ին: Զայն գրելու համար, Վերֆէլ կարդաց հարիւր հատոր՝ Վիեննայի Մխիթարեան հայրերու օժանդակութեամբ, եւ ութ ամիս, գիշեր-ցերեկ, անընդհատ աշխատեցաւ, վերամշակեց եւ սրբագրեց ամբողջ ձեռագիրը: «Տպագրական այդ հազար էջը երեք անգամ ընդօրինակած եղայ», ըսաւ ան թղթակիցի մը:

Ամերիկայի մէջ, «Մուսա լերան քառասուն օրերը» առաջին անգամ անգլերէն հրատարակուեցաւ 1934ի Նոյեմբերին՝ Վիքինկ Փրէս ընկերութենէն, թարգմանութեամբ՝ Կէօֆրրի Դընլայի, 200.000 տպաքանակով: Երեսուն տարիէ ի վեր «Մատըրն Լայպըրի Սերիզ»ին մէջ կը հրատարակուի այս վէպը՝ դասական վէպի արժէքով: Այս տարի, «Բաքէթ Պուք» («Գրպանի Գիրք») հրատարակչութիւնը լոյս ընծայեց այս գիրքը մէկ միլիոնէ աւելի տպաքանակով, որ անմիջապէս սպառեցաւ:

«Մուսա լերան քառասուն օրերը» վէպը մէկ տարուան մէջ՝ 1934–35, թարգմանուեցաւ 36 լեզուներու: Իսկ անցեալ տարի, Հայաստանի Պետական Հրատարակչութիւնը 50 հազար տպաքանակով լոյս ընծայեց այս վէպը՝ Պարոյր Միքայէլեանի բնագրէն կատարած նոր թարգմանութեամբ: Հասկնալի պատճառներով, լոկ երկու պետութիւններ՝ Գերմանիա եւ Թուրքիա, արգիլեցին անոր մուտքը:

Երբ թղթակիցներ Վերֆէլին հարցուցին թէ ի՞նչ բան դրդած էր զինք Հայերու մասին գրելու, ան պատասխանեց.

— Հայերու մասին գիրք մը գրելու գաղափարը յղացած էի Մեծ Պատերազմին, երբ եւրոպական օրաթերթերը կարդալով, ծանօթացած էի հայ ժողովուրդի ողբերգութեան: Այնքան ազդուեցայ տըմարդի այդ ոճիրէն, որ ուխտեցի պատմական վէպով մը զայն մարդկութեան ներկայացնել: Սուրիա ճանչցայ հայ պատանիներ, դժբախտ բեկորները ցեղի մը, որուն անցեալ փառքն ու տառապանքը կարծես կը ցոլային անոնց խորունկ ու արտայայտիչ հայեացքին մէջ:

Ֆրանց Վերֆէլ հրեայ ընտանիքի մը զաւակն էր: Ծնած է Փրակա, 1890 թուականի Սեպտեմբեր 10ին: Հայրը, ձեռնոցի գործարանատէր մըն էր եւ կ'ուզէր իր միակ մանչ զաւակը (երկու աղջիկներ ալ ունէր) իր գործին ընկերը եւ ժառանգորդը դարձնել: Բանաստեղծ Վերֆէլ ընդդիմացաւ: Հայր ու որդի բաժնուեցան, եւ Ֆրանց թողուց Փրակայի համալսարանը եւ հեռացաւ հայրենական տունէն, գնաց Համպուրկ, ուր շարունակեց իր բարձրագոյն ուսումը:

Համպուրկ ուսած ժամանակ, **գրեց իր** *բանաստեղծութիւններուն առաջին հատորը: Սոյն սկզբնական գործին մէջ իսկ կ'արտացոլան իր ներաշխարհին, հոգեկան զգացումներուն գլխաւոր յատկանիշները՝ համամարդկային սէրը եւ խաղաղութիւնը, բարիին պաշտպանութիւնը չարին դէմ, զգացումներ, որոնք իր ապագայ գործերուն մէջ հետզհետէ խորացան:*

Վերֆէլ միջահասակ, գանգուր մազերով, խոշոր, կապոյտ աչքերով, «կէօթէական» լայն ճակատով, լեցուն վրայ մարդ մըն էր: Գեղեցիկ ձայնով պերճաբան մը, լաւ արտասանող, շատ երաժշտասէր անձնաւորութիւն մը: Համեստ, դիւրահաղորդ եւ տաքարիւն բնաւորութիւնը օժտած էր զինք հրապուրիչ անհատականութեամբ:

1934 թուականի վերջերը, Տիթրոյթի մէջ, ծանր հիւանդութենէ մը ապաքինման շրջանին էր, որ կարդացի «Մուսա լերան քառասուն օրերը» վէպի անգլերէն թարգմանութիւնը: Տարադիր աղջնակի դառն յիշատակներս թարմացան: Ամէնէն աւելի յափշտակութեամբ առանցքը կազմեցին՝ 13–14 տարեկան պատանիներ՝ Ստեփանին եւ Հայկին խիզախ հնարամտութիւններն ու եզակի քաջագործութիւնները: Երբ ապաքինեցայ, վերսկսայ 10-17 տարեկան երկսեռ հայ պատանիներէ կազմուած երգչախումբիս փորձերը, իւրաքանչիւր փորձի ժամանակ՝ 5–6 վայրկեան զրոյցելով եւ մաս առ մաս կարդալով անոնց՝ «Մուսա լերան քառասուն օրերը» վէպի փոքրիկ հերոսներուն յատկացուած էջերը: Ընթերցումս վերջանալէ ետք, մեծ եղաւ զարմանքս, տեսնելով այն հետաքրքրութիւնը, որ կը ցուցաբերէին Ամերիկա ծնած, իրենց ազգի տառապանքներէն անգիտակ այս հայ մանուկները՝ Ստեփանի եւ Հայկի սխրագործութիւններուն նկատմամբ: Սկսաւ հարցումներու հեղեղ մը: Հարցումներ՝ մանկական անմեղութեամբ, հարցումներ՝ ցասումով, զայրոյթով ու զարմանութեամբ...:

Այդ բոլորը ցնցող ներգործութիւն մը ունեցան իմ վրաս, եւ ես, երգչախումբիս անունով երախտագիտութեան նամակ մը գրեցի Ֆրանց Վերֆէլին: Տասնութ օր վերջ, Վիեննայէն ստացայ հեղինակի հետեւեալ նամակը անգլերէնով.

«Սիրելի Տիկին Արմէն,

Ձեր նամակը սրտանց ուրախացուց զիս: Գուցէ «Մուսա լերան քառասուն օրերը» վէպիս կապակցութեամբ ստացած նամակներուս ամենազդեցիկն էր այդ: Կը պատկերացնեմ այն հարիւր մանուկները, որոնց ղեկավարն էք դուք: Հարիւր հայ մանուկներ, ծնած Ամերիկա: Մանուկներ, որոնք ճշգրիտ գաղափար չունին իրենց ժողովուրդի սոսկալի ճակատագրին մասին: Մանուկներ, որոնք ձեզմէ են լսեր գաղթի պատմութիւնը: Եթէ իմ գիրքով ես կարողանամ օգնել այս մանուկներուն ճանչնալ իրենց ազգի անցեալն ու ծանօթանալ անոր մղած կռիւներուն, ես ինձ չափազանց վարձատրուած պիտի զգամ իմ դժուար աշխատանքի համար:

Խնդրեմ, այս մանուկներուն հաղորդեցէք իմ եղբայրական ողջոյնները, իսկ դուք ընդունեցէք իմ երախտագիտական զգացումները ձեր ջերմացնող նամակին համար:

Ձերդ անկեղծօրէն

ՖՐԱՆՑ ՎԵՐՖԷԼ

Վիեննա, 1 Ապրիլ 1935 թ.»

Որպէս գնահատութիւն նամակիս, Վերֆէլ ինծի ղրկած էր իր ձեռքով մակագրած լուսանկարը:

1935 թուականին, Վերֆէլ առաջին անգամ ըլլալով, գերմանական հալածանքներէ եւ թրքական անհատնում սպառնալիքներէ մազապուրծ, Ամերիկա ոտք դրաւ: Հոն հաստատուելէ ետք, ան հրաւիրուեցաւ Միացեալ Նահանգներու մէջ դասախօսական շրջապտոյտի: Ամերիկեան կանանց գրական միութեան նախաձեռնութեամբ, եկաւ նաեւ Տիթրոյթ: Մեծածաւալ թատրոնի մը մէջ, հոծ բազմութիւն մը ներկայ էր իր դասախօսութեան, որմէ ետք փառաւոր ճաշկերոյթ մը տրուեցաւ իրեն ի պատիւ:

Մինչ, թատրոնէն ճաշասրահը կ'ուղղուէինք, յանկարծ միջանցքի մէջ հանդիպեցայ Վերֆէլին: Շուտ մը ներկայացայ իրեն. «Ես Մարքա Արմէնն եմ» ըսի, եւ ծանօթացուցի եղբայրս՝ Հրանտ Արմէնն ու ամուսինս: Խնդրեցի, որ բարեհաճի ստորագրել «Մուսա լերան քառասուն օրերը» գիրքս: Հին ծանօթներու հանդիպածի ջերմ ժպիտով թօթուեց մեր ձեռքը եւ վերցուց գիրքս: Ճաշկերոյթի ժամանակ խօսք առաւ նաեւ եղբայրս:

«Այժմ Պարոն Վերֆէլին հայրենիքը շղթաներու մէջ է», խօսքը հազիւ արտաբերած էր եղբայրս, երբ Վերֆէլ, որ սիկարը բերանը, բազկաթոռին վրայ հանգչելու ձեւ մը առած էր, շտկուեցաւ, սիկարը մոխրամանին մէջ դրաւ, արմուկները սեղանին կռթնցուց, ձեռքերը երկարացուած, աչքերն անթարթ սեւեռեց Արմէնի աչքերուն կարծես հիպնոսացած, մնաց 6–7 վայրկեան, մինչեւ անոր վերջին բառը: Արմէնը խօսեցաւ Վերֆէլի տաղանդին, սիրոյն մեծութեան մասին եւ Տիթրոյթի 30.000 Հայութեան կողմէ շնորհակալութիւն յայտնեց անոր: Եղբորս ուղերձը լմննալէ ետք, Վերֆէլ ոտքի ցատկեց եւ սկսաւ սա բառերով.

— Ինչ որ Պարոն Արմէն ըսաւ, յուզեց զիս, — եւ մատը դրաւ սիրտին վրայ:

Այդ օր, ձեռքի պինդ սեղմումով ու իր տաք շունչին հպումով բաժնուեցանք իրմէ, ազնուական հոգիի մը մօտէն ծանօթացած ըլլալու անխառն երջանկութեամբ:

Այսօր, Տէր եւ Տիկին Վերֆէլ կը հանգչին յաւիտենական անդորրութեան մէջ, սակայն իմ՝ իրենցմէ ստացած հեռագիրներս, նամակներս ամենաթանկագին թուղթերս են՝ «Մուսա լերան քառասուն օրերը» գրքիս կողքին:

Տիկին Վերֆէլ, իր յուշագրութեան մէջ, քանի՛ քանի տեղ կը յիշէ, շեշտելո՛վ կը յիշէ թէ Վերֆէլ ո՛ւր որ գնաց, ինչ բանի որ ձեռնարկեց, Դամասկոսի մէջ տեսած հայ պատանիներուն սարսափազդու պատկերը անդադար հալածեց զինք, շարչարեց իր հոգին ու ցնցեց իր էութիւնը:

1945 թուականի Օգոստոս 16ին, թերթերը գուժեցին Ֆրանց Վերֆէլի մահը:

Մեր վերջին հանդիպումը կայացաւ Պէվըրլի Հիլզ մատուռի մէջ՝ Վերֆէլ ննջեցեալ, իսկ մենք՝ յուղարկաւոր:

Տիկին Վերֆէլին ղրկած ցաւակցական նամակովս խնդրած էի ունենալ «Մուսա լերան քառասուն օրերը» վէպի ձեռագրէն էջ մը, դէթ նախադասութիւն մը: Տիկինը պատասխանած էր թէ Վերֆէլի բոլոր ձեռագիրներն ու նամակները Վիեննա մնացած էին: Ամուսնոյն մահէն հազիւ երեք ամիս անցած, Վիեննայէն Տիկնոջ կը հաղորդէին, որ Վերֆէլի տունը, բոլոր ձեռագիրներն ու կարեւոր թուղթերը թշնամին կողմէ հրոյ ճարակ դարձած էին:

Անոր անժամանակ մահով, հայ ժողովուրդը կորսնցուց իր ամենամեծ բարեկամներէն մէկը, իր անսակարկ փրոփականտիստը: Ազնուասիրտ այս մեծ մարդը հայ ժողովուրդին գոյատեւելու պայքարը եւ ապրելու վճռականութիւնը խորհրդանշող յաւերժական յիշատակարան մը կանգնեց ազգերու պատմութեան մէջ:

Այսօր, իր մահուան տարելիցին առթիւ, խոնարհելով իր յիշատակին առջեւ, կ'ուզեմ ըսել իրեն.

— Հայ ժողովուրդը երբեք չի մոռնար քեզ: Դուն քու անմահական վէպով մասնակցեցար թէ՛ Եղեռնի եւ թէ Մուսա լերան հերոսամարտի յիսնամեակին: Յաւերժ փառք քեզ:

ՄԱՐՔԱ ԱՐՄԷՆ ԻՑՃԵԱՆ

ԱՄՈՔ

ԿԱՄ

ՄԱԼԵԶԻՈՅ ԽԵՆԹԸ

Գիտէի թէ զիս կ'ատէր, որովհետեւ պէտք ունէր ինծի, ու ես զինքը կ'ատէի որովհետեւ չէր ուզեր խնդրել ինձմէ:

Այս լռութեան րոպէին, այս միակ րոպէին, առաջին անգամ ըլլալով կատարեալ անկեղծութեամբ արտայայտուեցանք իրարու: Յետոյ, յանկարծ, սողունի մը պէս, մտածում մը սպրդեցաւ մէջս, եւ ըսի իրեն.

— Բայց, սպասեցէք, սխալ պիտի հասկընաք ըրածս... ըսածս... Նախ պէտք է բացատրեմ թէ ինչպէս... ի՞նչպէս ծնաւ այս խենթ մտածումս...:

×

Կրկին գաւաթը շաչեց մութին մէջ, ու յետոյ ձայնը դարձաւ աւելի ժահրոտ:

«Ինքզինքս արդարացնել, չքմեղացնել չէ որ կ'ուզեմ... բայց առանց ատոր, պիտի չհասկնաք... Չեմ գիտեր թէ ես երբեմն լաւ մարդ եղա՞ծ էի, բայց... բայց կը կարծեմ թէ միշտ ալ օգնող եղած եմ:

Թշուառ կեանքին մէջ, որ հոն կը վարէի, միակ ուրախութիւնը որ կրնայի ունենալ, շնորհիւ ուղեղիս մէջ ամրացած բուռ մը գիտութեան, ապրող էակի մը կեանքը փրկել պիտի ըլլար... ասիկա տեսակ մը աստուածային ուրախութիւն էր... Իսկապէս, ամէնէն գեղեցիկ ժամերը անոնք էին երբ դեղին ցեղէն մանչ մը, վախէն ճերմկցած եւ կապուտցած, ոտքը ուռած օձի մը խայթոցէն, քովս կուգար, արդէն իսկ ոռնալով թէ սրունքը պէտք չէ կտրել, ու ես կը յաջողէի զայն փրկել: Մղոններով ճամբայ կտրեցի երբ մի ոմն կին անկողին ինկած էր, ջերմէ բռնուած. այն ատեն ալ ըրի ինչ որ կ'ուզէր այս օտարուհին ու նոյնիսկ, երբ տակաւին Եւրոպա կը գտնուէի, հոն, համալսարանին դարմանատունը: Բայց հոն, գոնէ, կը զգայի թէ այդ էակը պէտք ունի ինծի. հոն գիտէի թէ մէկը կը փրկեմ մահէն եւ յուսահատութենէն եւ ճիշդ ուրիշներուն օգնել կարենալու համար, պէտք է ունենալ այն զգացումը թէ անոնք պէտք ունին քեզի:

Բայց այս կինը — չեմ գիտեր թէ պիտի կրնա՞մ ձեզի նկարագրել ասիկա — զիս զայրացուց, մտահոգեց զիս այն վայրկեանէն որ ներս եկած էր որպէս պարզ այցելու. իր գոռոզութեամբ զիս հրահրեց դիմադրելու. ան գրգռեց — ի՞նչպէս կրնամ ըսել ասիկա — ան գրգռեց որ ինչ որ մէջս կար որպէս անձնազոհում, պահուած եւ գէշ՝ գլուխ բռնէ իրեն: Կը խենթենայի տեսնելով թէ լէյտիութիւն կը խաղայ, բարձրամիտ պաղարիւնութեամբ մը կը բանակցի խնդրի մը մասին ուր կենաց մահու հարց կար... Ու յետոյ... յետոյ... կարելի չէ յղի դառնալ կոլֆ խաղալով... գիտէի... այսինքն ստիպուած էի, յանկարծ յիշել — եւ ահա խենթ մտածումը որու մասին կը խօսէի քիչ առաջ — յիշել սարսափազդու յստակութեամբ մը որ սառնամիտ, գոռոզ ու պաղարիւն այս կինը, որ յօնքերը խստօրէն կը պռստէր պողպատէ աչքերուն վրայ, երբ իրեն կը նայէի մտահոգութեամբ — ու գրեթէ պաշտպանողականի վրայ — ստիպուած էի մտածելու թէ երկու-երեք ամիս առաջ, ան մարդու մը բազուկներուն մէջ էր, անկողինի մը մէջ փաթթուած, մերկ գազանի մը պէս ու գուցէ հաճոյքէն խռստացող, իրենց մարմինները սեղմուած երկու շրթներու պէս: Ահա այրող հարցումը որ տիրացաւ ինծի, մինչ ան կը նայէր այնքան անբարտաւանօրէն, այնքան բարձրամիտ պաղութեամբ, ճիշդ անգլիացի սպայի մը պէս ... ու այն ատեն էութիւնս միայն մէկ տենչանք ունեցաւ... ու զայն նուաստացնելու մտածումը պաշարեց զիս... այդ վայրկեանէն սկսեալ, հագուստին մէջէն տեսայ անոր մերկ մարմինը... Այդ վայրկեանէն սկսեալ, ունեցայ միայն գաղափարը անոր տիրանալու, ճզմել մռնչող այդ խիստ շրթները, զգալ այդ հըպարտ, սառած հոգին, հեշտանքէն պարտուած, ինչպէս որ զայն պարտուած զգացած էր միւսը, այն միւսը զոր չէի ճանչնար... ճիշդ այս... այս է որ կ'ուզէի ձեզի բացատրել... Առաջին անգամն է, հակառակ անկումիս, երբեք չազդուեցայ ու չարաչար գործածել բժշկի դիրքս... ասիկա ցանկասիրութիւն, բղջախոհութիւն, սեռականութիւն չէր, ո՛չ, իրապէս ոչ... թէ ոչ կը խոստովանէի ձեզ ... այլ պարզապէս տենչանքը այդ գոռոզութիւնը զսպել... զայն զսպելու որպէս մարդ... կարծեմ արդէն ըսի որ գոռոզ եւ պաղ երեւոյթով կիները միշտ տիրականութիւն մը ունեցած են վրաս, բայց հիմա ատկէ դուրս կար այն իրողութիւնը որ հոս կ'ապրէի եօթը տարիէ ի վեր առանց սպիտակ կին մը տեսնելու, ու դիմադրութիւն չէի ճանչնար... որովհետեւ այստեղի աղջիկները, այդ շնորհալի ու տարփանճռուողուն պզտիկ գազանները, «պարոնքէն» կը դողան երբ Սպիտակ մը, «պարոն մը» զիրենք բռնէ... ամբողջութեամբ խոնարհութիւն կը դառնան, միշտ հիւրընկալ են, միշտ պատրաստ ծառայելու, կնդրուկի նմանող քաղցր ժպիտով մը... ճիշդ այս հպատակութիւնը, այս հլութիւնն է որ կը փճացնէ հաճոյքը:

ՍԹԵՖԱՆ ՑՎԱՅԿ

(13 – Շար.)

ՀԱՄԱՍՏԵՂԻ ՅՈՒԲԵԼԵԱՆԸ

Տարիներ առաջ երբ անարժանարժան մեր քաղաքի Հայոց վարժա – րանին բարձրագոյն կարգերուն հայերէնի եւ գրականութեան դասերը, յարմար դասագիրք մը դուրս չունէր:

Կար Գոլիս տպուած, գոնէ՛ դասագիրք մը, որուն մէջ ամբողջ հայ գրականու – թիւնը ունէր միայն երեք ներկայացու – ցիչ — Դուրեան, Պէշիկթաշլեան եւ Գր. Օտեան:

Կար մէկին Արեւելք տպուած մըն ալ, որ տարի մը գործածելէ ետք տեսանք, որ ունէր այլ անպատեհութիւններ. ամէն պարագայի լեռվին գոհացում չէր տար մեզի:

Գացի փակայ Թաչեան բարեկամիս օ – ձիքին.

— Դասագիրք կ'ուզեմ:

Այսպէս ծնունդ առաւ «Հայկարան»նե – րու շարքը, բարձրագոյնէն մինչեւ... նա – խապարապատականի:

Այսօր եթէ «Հայկարան»ներու այժմ «ծերունազարդ» հեղինակը մերժէ ընդու – նել թէ ինծի կը պարտի այդ դասագիր – քերու վաճառումէն իր ղիւղած... հազար – ները, առնուազն ապերախտ մըն է...:

Ասիկա՝ միջանկեալ:

Մինչ այդ, կար Հայ Գրքի Բարեկամ – ներու Ընկերակցութեան կողմէ այդ օրե – րուն լոյս ընծայուած տեսակ մը հատըն – ծիր «Լաւագոյն Հայ Գրականութենէն», զոր Ազգային Առողջարանի բարեհաճ ար – ամոնութեամբ տուինք աշակերտներուն ձեռքը, իբրեւ օժանդակ դասագիրք:

Պատօնակիցներէս մին, որ աչք տնկած էր իմ «ամպհոն»իս, վազեց տնօրէնին մօտ.

— Հայդ, Պարոն տնօրէն, մենք որոշած էինք որ այս դիրքը պիտի չգործածուի մեր վարժարանին մէջ...

Տնօրէնը, խելացի մարդ, պատրաստ զըր – կեց (տազա՛ր ներողութիւն այս ֆրանսա – բանութեան համար) յարդելի մրցակիցս:

Ու կարաւանը քալեց:

Արդ, խնդրոյ առարկայ հատորին մէջ, իբրեւ դիւզագիր քալածանօթ Համաստե – ղի քիչ ծանօթ միւս երեսը՝ քաղաքագիրի իր տաղանդն ալ վեր հանելու մտահոգու – թեամբ, իրմէ առնուած էր իր չատ յատ – կանչական մէկ պատմուածքը՝ «Թափա – ռաչրջիկի մը օրագրէն»:

Այն օրը, որ մեր դասին նիւթը պիտի ըլլար Համաստեղի այդ կտորը եւ ապա ինքը՝ հեղինակը, քիչ մը մտահոգ էի: (Անոնք որ արդէն չհասկցան, չուտով պի – տի հասկնան, թէ ինչո՛ւ):

«Օրագիր»ի ընթերցման ընթացքին, երբ կը մօտենայինք վտանգի չրջանին, դասի հանեցի դասարանին ամէնէն փոք – րաքաղմ, ամէնէն մանկունակ աշակերտը:

— Կարդա՛:

Կարդաց...

— Բաւական է, նստէ...

Ասո՛ղ: Ես իմ հրահանգս դեռ չտար – ած, ան, պզտիկ անչնորհքը, իր երկու թիզ հասակով «կնիկ մը առած ու հետը պահակած» էր արդէն...

Որքա՜ն երկար վարժութիւն պէտք է ը – րած ըլլար, անիրաւը, Նափոլիտիկէ մը ա – ւելի արագ, երկու երկվայրկեանի մէկ այդքան թիւով բառեր մէկ չունչով ար – տասանելու, հատուածին վերջաւորու – թեան հասնիլ կարենալու համար...

Ուրախ հոհոռոց մը ծաւալեցաւ դասա – րանին մէկ անկիւնէն միւսը: Թպիտ մը ծագկած էր մինչեւ անգամ աղջիկներուն ամօթխածօրէն խոնարհած (կեդծաւոր – նե՛րը) կոպերուն տակ: Իսկ «հերոս»ին դոհունակ արտայայտութիւնը ափ աշխա – րհա պրովոճացիա մըն էր...

Ցաղթանա՛կ տարած էին...

Պզտիկ յիմարնե՛ր...

Չէին դիտեր, որ յաղթականը ինքն էր՝ Համաստեղը:

Անոր «Գիւղը»ն ու «Անձրեւ»ը անկէ եւս անյայտացան վարժարանի մատենա – դարանէն: Անոնք, «Գիւղը»ն ու «Անձ – րեւ»ը, անցան պայուսակէ պայուսակ մինչեւ դպրոցական տարեշրջանին վախ – ճանը, ամրան արձակուրդին իսկ տակա – ւին չէին վերադարձած իրենց բոյնը...:

ՍԱՐ. ՍԱՀԱԿԵԱՆ

ԱՐՄԵՆԻԱ ԵՐԻՏ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ

25ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻԻ

Քառորդ դարու պատմութիւն մը ունի Արմենիա Երիտասարդաց Միութիւնը, Հարաւ. Ամերիկայի մէջ:

Նման Սփիւռքի այլ շրջաններու մէջ կազմուած երիտասարդական միութիւն – ներու, Արմենիա Երիտ. Միութիւնը եւս նպատակ ունեցաւ համաբերին հասակա – կիցներով դառնալ կուռ բանակ մը եւ աշ – խատիլ հայերէն լեզուն եւ առհասարակ առաքինութիւնները կենդանի պահել հաս – նող սերունդին մէջ:

Հիմնադիրը, ընկ. Արսէն Միքայէլեան, ուզած էր յառաջ բերել երիտասարդական չարժում մը, համախմբել երիտասարդնե – րը դաղափարական դրօշի մը տակ, պաչտպանելու համար դանոնք ամէն կար – դի վտանգներու դէմ:

Դասախօսութիւններ, վիճաբանական ժողովներ, ընկերովի դաչտադնացութիւն – ներ եւ սեփական ճիդերով հրատարակ – ուած ամսաթերթ մը, նկատի առնուած էին իբրեւ չարժումը կենսաւորող դոր – ծօններ:

Իր գոյութեան քսանըհինդ տարիներու ընթացքին, Արմենիա Երիտասարդաց Մի – ութիւնը փոխն ի փոխ ունեցաւ դանոնք օգտագործած ըլլալու վկայութիւններ:

Արդարեւ, հրապարակային հանդիսու – թիւններ, դասախօսութիւններ, ընկերովի պտոյտներ եւ հանդիպումներ, եղան ծը – բաղրով նախատեսուած կատարումներ:

Շրջան մը, կամքը եղաւ իրենց ամսօր – եայ օրկանը, ուր երեւցան դիրենք հետա – քրքրող ինքնագիր եւ թարգմանական է – ջեր:

Ուրեմն, 25 տարուան Միութիւն մըն է Արմենիա Երիտասարդաց: Ան կը չարու – նակէ հաւատքով նայիլ ապագային:

Ամէն բանէ առաջ անոր անդամ երի – տասարդներ կ'աչխատին փորձառութեան քուրային մէջ թրծուելով՝ իրականացնել ծրագրով դծուած առաջադրութիւնները: Ուրիչ խօսքով, դառնալ օգտակար քաղա – քացիներ իրենց ապրած երկրին եւ ցեղին:

Միութիւնը, որուն կ'անդամակցին, կենդանի դպրոց մըն է, ուր կ'աչխատին ճանչնալ մեր մօտաւոր անցեալի քաղա – քական եւ յեղափոխական բոլոր անցքե – րը: Կ'աչխատին ծանօթանալ մեր ճակա – տագրին հետ սերտօրէն առընչուած բոլոր այն դէպքերուն, որոնք կը մնան լուծումի կարօտ հարցեր:

Արմենիա Երիտասարդաց Միութիւնը փորձառական դպրոց մըն է, որ առիթներ կը ստեղծէ չարքայիններուն, չրջանի մէջ մտնելու երէցներու սերունդի մը հետ: Այդ սերունդը իր ամբողջ յոյսը դրած է նորերու վրայ, ու կը սպասէ, որ անքակ – տելի մնայ յաջորդականութեան չղթան ու Սփիւռքի հայ կեանքին ու առաջնոր – դութեան համար հասնին պատրաստուած եւ անճնուէր նոր դէմքեր:

Իրականացած տեսնելու համար այս բոլորը, կը պահանջուի հայկականու – թեան ոգիով տոգորուած անդամներ: Նո – րեր, որոնց մէջ խօսք ծառայականութեան երբեմնի ոգին, որ դաղափարական սեւե – ռակիտը դարձաւ մեր ազատագրական պայքարին լծուած ֆետայիներուն եւ դործիչներուն:

Հասնելու համար հոդ, պայման է կապ – ուած մնալ Հայութեան քաղաքական դա – տին:

Զենք դարմանար ուրեմն, երբ կը տես – նենք մեր ազգային բոլոր կարեւոր հան – դէսներուն մէջ՝ առաջին դծին վրայ՝ չարքայինները Արմենիա Երիտ. Միու – թեան անդամներուն:

Այդպէս ուզեց տեսնել Միութեան հիմ – նադիրը, ընկ. Արսէն Միքայէլեան դի – րենք:

Նախանձախնդիր հայկականութեան ո – գիին ու պատուին:

Կառչած մնալ մայրենի լեզուին, կառ – չած մնալ հայ անունը ամէն տեղ բարձր պահող աղնուական մտածումի մը, որ պատիւ միայն կրնայ բերել ցեղային հը – պարտութիւն ունեցող դիտակից իւրա – քանչիւր երիտասարդի:

Ծանր, բայց քաղցր պարտականութիւն – ներ դրուած են ուսերուն Արմենիա Երիտ. Միութեան բոլոր անդամներուն:

Այդ պարտականութիւնները մոռցնել կուտան ամէն տեսակ յոդնութիւն երբ նը – կատի առնուի թէ կորուստէ փրկելով Հայութենէ ուժացած հասակակից մը, մօտեցուցած կ'ըլլանք զայն ցեղին բարա – խտուն սրտին:

Մեր քանակը, որակին հաւասար արժէք կը ներկայացնէ, երբ հաչուի առնենք, որ օժտուած ցեղի մը զաւակներն են բոլորը, ուստի որակապէս արժէքաւոր: Անոնք ե – թէ հեռու մնան հայկական հաւաքական – նութիւններէ, — երիտ. Միութիւն, Հայ Օգնութեան Միութիւն, այլ ընկերակցու – թիւններ,— ճակատագրուած են կորսուե – լու:

Այս ուղղութեամբ լուրջ պարտակա – նութիւններ կան դրուած Միութեան բո – լոր անդամներուն եւ մարմիններուն վրայ:

Վաղուան մեր յոյսերն են անոնք:

Ցաջորդները Արսէն Միքայէլեաններու, որոնց սիրտը բաբախեց ազգին համար եւ որոնք բոլորն ալ քալեցին փշոտ ճանա – պարհներէ, հարթելու համար ուղին երի – տասարդ յաջորդներու:

×

Արդ, ձերն է հերթը, երիտասարդնե՛ր, դառնալու մէկ մէկ առաջնորդ ձեր յա – ջորդներուն: Ու տակիա, պահելու համար բարձր ու լուսաւոր յաղթանակի եւ ա – ռաջնորդութեան ջահը:

Պատրաստուիլ, ամէն մարդի վրայ ու խորապէս, պայման է անխոցելի առաջ – նորդ ըլլալու եւ յաղթութեան բարձունք – ները առաջնորդելու –համար յետնորդ – ները:

Հայ կեանքը, — մեր բոլորիս ապա – դան, — նման ուժերու պէտք ունի:

Ձեռք ձեռքի, լրջութեամբ եւ համես – տութեամբ, լծուեցէք վերելքի ճիդերու, երիտասարդնե՛ր:

Նոր օրերը ամէն մարդի վրայ պահանջ – ներ ունին ձեզմէ:

Աննկուն կամքով, յառա՛ջ ուրեմն, ու թող ձեր նպատակը առաթուր փչէ ամէն խոչընդոտ:

Խմբ. «ԱՐՄԵՆԻԱ»

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՕԴԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

«Սովետական Հայաստան» օրաթերթը, իր «Օրուայ Հարցեր» բաժնին մէջ ան – դրադարձած է հովեկներու սպասարկու – թեան մասին: Հովեկ Հայաստանեան բառ մըն է եւ կը նչանակէ ամառը օդափոխու – թեան դացող, բառ մը՝ որ հայերէնի հո – վերուն դովութիւնը կը բուրէ:

Թերթին խմբագրութիւնը, թուելով Հայաստանի դեղեցիկ ամարանոցներն ու հոն օդափոխութեան փութացող ոչ մի – այն հայ, այլ եւ խորհրդային միւս հան – րապետութիւններէն ժամանած բազմաթիւ հովեկները, կը դժդոհի որ լաւ չէ կազ – մակերպուած անոնց սպասարկումը: Կը դանգատի որ լաւ չեն կարգաւորուած բանջարեղէնի, միրգերու եւ այլ մթերք – ներու մատակարարումը:

մօտեցուցած կ'ըլլանք զայն ցեղին բարա – խտուն սրտին:

Մեր քանակը, որակին հաւասար արժէք կը ներկայացնէ, երբ հաչուի առնենք, որ օժտուած ցեղի մը զաւակներն են բոլորը, ուստի որակապէս արժէքաւոր: Անոնք ե – թէ հեռու մնան հայկական հաւաքական – նութիւններէ, — երիտ. Միութիւն, Հայ Օգնութեան Միութիւն, այլ ընկերակցու – թիւններ,— ճակատագրուած են կորսուե – լու:

Այս ուղղութեամբ լուրջ պարտակա – նութիւններ կան դրուած Միութեան բո – լոր անդամներուն եւ մարմիններուն վրայ:

Վաղուան մեր յոյսերն են անոնք:

Ցաջորդները Արսէն Միքայէլեաններու, որոնց սիրտը բաբախեց ազգին համար եւ որոնք բոլորն ալ քալեցին փշոտ ճանա – պարհներէ, հարթելու համար ուղին երի – տասարդ յաջորդներու:

×

Արդ, ձերն է հերթը, երիտասարդնե՛ր, դառնալու մէկ մէկ առաջնորդ ձեր յա – ջորդներուն: Ու տակիա, պահելու համար բարձր ու լուսաւոր յաղթանակի եւ ա – ռաջնորդութեան ջահը:

Պատրաստուիլ, ամէն մարդի վրայ ու խորապէս, պայման է անխոցելի առաջ – նորդ ըլլալու եւ յաղթութեան բարձունք – ները առաջնորդելու –համար յետնորդ – ները:

Հայ կեանքը, — մեր բոլորիս ապա – դան, — նման ուժերու պէտք ունի:

Ձեռք ձեռքի, լրջութեամբ եւ համես – տութեամբ, լծուեցէք վերելքի ճիդերու, երիտասարդնե՛ր:

Նոր օրերը ամէն մարդի վրայ պահանջ – ներ ունին ձեզմէ:

Աննկուն կամքով, յառա՛ջ ուրեմն, ու թող ձեր նպատակը առաթուր փչէ ամէն խոչընդոտ:

Խմբ. «ԱՐՄԵՆԻԱ»

«ՅԱՌԱՋ»ի ԹԵՐԹՕՆԸ (64)

- ԵՐԲ -
ԵՐԿԻՐԸ ՍԱՐՍԵՑԱԻ

Սավինաքի աւելի պատեհ համարած էր չգալ թէ ձերբակալուած էր եւ դիպուածն ալ ուզած էր որ բնաւ ծանօթ մարդու չհանդիպի Կորոքովայիայի մէջ: Ո՞վ տե – ղեկութիւն տուած էր Նաթալիի: Անուն չը կար անշուշտ: Սիմէոնով: երկար առնէ ի վեր կը կասկածէր թէ դաղտնի յարաբերութիւն մը կար դեղանի Նաթալիի եւ բոլշեւիկ կոմիսարին միջեւ: Բայց ինչ պատմած էր անոր: Լիտիայի վրայ խօսա՞ծ էր: Որքան ալ ինքզինքին տէրն էր, զգաց որ կը կարմրի: Բնազ – դարար նկատեցաւ մանկամարդուհիին, որ բոլոր հրաւիրեալներուն պէս ալեւոալի խօսքը լսած էր: Երջանկութիւնը կը ճա – ռագայթէր: Անշուշտ, Կորոքովայիայի դիչերուան ուղեկցումը այս սրահին մէջ, իրեն համար դաղտնի հրապոյր մը ու – նէր... Զայն տեսնելով, կը թուէր թէ տարուած խոտովանելու ցանկութենէն ընդարմութիւն մը, որմէ հպարտ էր, քիչ մնաց պիտի ըսէր. «Ես ալ հոն էի»:

Սավինաքի զայն զգուչացուց եւ ան – տարբեր չեչտով մը ըսաւ.

— Իրապէս, այնքան ոչինչ բան է որ հետաքրքրական չգտաւեցի անոր մասին խօսիլ: Ո՞վ չէ դացած եւ ո՞վ պիտի չեր – թայ քանի մը ժամ, կամ քանի մը օր ան – ցընելու Կորոքովայիա:

Բայց Նաթալի եւ իր հիւրերը մանրա – մասնութիւն կ'ուղէին: Ստիպուեցաւ տալ: Պէտք եղաւ ամէն բան պատմել: Միայն Լիտիա որեւէ հարցում չըրաւ: Միայն Լիտիա չդիտեցաւ Սավի – Մաիկ կ'ընէր, աչքերը սեւեռած Սավի – ին: Գլխովը հաւանութիւն կը նըսգրի վրայ: Գլխովը հաւանութիւն կը յայտնէր, որպէս թէ հաստատել ուղէր պատմութեան ճչդութիւնը: Սկիզբը Սա – վինաքի չհամարձակեցաւ անոր նայիլ. քիչ քիչ համարձակութիւն առաւ եւ աչ – քերը դեռատի աղջկան վրայ յառելով, մէկ քանի ժամ առաջ իր թեւերուն մէջ եղած ըլլալը կը յիչեցնէր: Հոն էր, իր առջեւ. հագած էր զգեստ մը որ ամբողջովին զայն կը ծածկէր՝ բայ Թողլով միայն բազուկ – ները քիչ մը ներքին եւ լանջքին վերի մա – սը: Բայց Սավինաքի համար զգեստը կ'իյնար: Լիտիա հագուած էր այլեւս միայն նուրբ ներքնազգեստ մը որ հագիւ կը ծածկէր իր սինքը... Կը վարանէր կուտար:

— Մեր չրջանակէն դուք առաջինն էք որ ձերբակալուեցաք: Մեծ պատիւ մըն է ասիկա:

— Ցօժարակամ, ուրիչներու կը ձգէի այդ պատիւը, ըսաւ Սավինաքի բաւական անհամբոյր կերպով:

Նաթալի հեղնեց դինքը: Ինչո՛ւ այդքան մռայլ էր: Ներկայ կացութիւնը պարսա – ւելի երկար տեւած էր քան ինչ որ չէին կրցած նախատեսել: Ո՞վ կրնար երեւա – կայել թէ բոլշեւիկները երեք ամիս պի – տի կրնային պահել իշխանութիւնը: Կըր – գան յաջողցնել իրենց հարուածը՝ պար – զամիտները սխալեցնելով: Բայց այսօր գործարանի բանուորը եւ յետին մուժիքը հասկցան թէ միայն կործանում բերին: Ցանկարծակի պիտի փլչին, ինչպէս Քերե. նըսքի ինկաւ...:

— Եթէ երբեք Գերմանները չգան ա – նոնց հաչիւը մաքրելու, ընդմիչեց Իվան– Շուրոփ Քարամին: Ատիկա ամէնէն հա – ւանական լուծումն է:

Սավինաքի մաիկ չէր ըներ այլեւս: Չեւ մը կը փնտռէր Լիտիայի մօտենալու հա – մար: Քանի մը րոպէ միայն առանձին կրցան ըլլալ անոր հետ:

— Եթէ դիտնայի՛ր, մրմնջեց, ի՛նչ կուտայի քեզ տունս տանելու համար:

Ցաջորդ առտուն, երբ անդամ մը եւս մատնուած էր սեւ դաղափարներու եւ կը յիչէր այն մտալկումները որ նախորդ իրիկունը դինքը այլայլած էին, ժամը 10ին առենը անակնկալը ունեցաւ կնոջ – մէն նամակ մը ընդունելու դոր դրկած էր Ֆինլանտայի չոդեկառքին մէկ պետին մի – ջոցով: Սոնիա իրեն կը դրէր թէ յեղա – փոխութիւնը որեւէ խոտովութիւն չէր պատճառած իրենց. ամարանոցի պզտիկ քաղաքները Վիպոռգի եւ սահմանագլու – խի մէջտեղ, ազդուած չէին: Ֆինլանտայի բոլշեւիկ վարչութիւնները չէին ուղեր անհանդստութիւն պատճառել քաղքենի ժողովուրդին: Շոգեկառքերը կ'երթեւե – կէին սովորականին պէս: Վերջապէս, ներկայիս, պէտք չկար հոդ ընելու: Կը յուսար թէ մօտ օրէն, իր դործերը կար – դադրած ըլլալով, միասին Շուէտ պիտի անցնէին:

Սավինաքի կարդալով այս նամակը, կը դդար որ յուզումը կը չառնար իր մէջ: Ի՛նչ սքանչելի կին էր իր կինը: Կարծես թէ ստեղծուած էր իրմէ հեռացնելու հա – մար բոլոր դժուարութիւնները եւ բոլոր ցաւերը. հիմա հանդիստ կը չնչէր:

Փա՛ռք Աստուծոյ, բնաւանիքը վտանգի մէջ չէր: Կրնար ուրեմն առանց ինքզինքը դատապարտելու մնալ Փեթրոկրատ:

ՔԼՕՏ ԱՆԷ

(Շար.)

Այրի Տիկին Գ. Յակոբեան, Տէր եւ Տիկին Կարպիս Յակոբեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Վազգէն Գայմաքեան եւ զաւակները, Օր. Մարի Յակոբեան, Տէր եւ Տիկին Արթիւր Յովսէփեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Ստեփան Յովսէփեան եւ զաւակը, Տէր եւ Տիկին Պէրնար Կարրուսօ եւ զաւակը, ինչպէս նաեւ Գալանճեան, Քիւրքճեան, Ինճյէթեան, Քէչիչեան, Պոյաճեան եւ Գուլումճեան ընտանիքները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ հօր եւ աղգականին

ԳՐԻԳՈՐ ՅԱԿՈԲԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Սեպտեմբեր 2ին, 63 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի այս Շորեքշաբթի (Սեպտ. 7), ժամը 15,30ին, Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս-Պետրոս եկեղեցին, ուրկէ մարմինը պիտի փոխադրուի տեղւոյն գերեզմանատունը, ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանին մէջ։

ԽԱՉՎԵՐԱՑ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

11 Սեպտ. 1966, կիրակի փրատոյ Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, Խաչվերացի տօնին առիթով պիտի կատարուի հանդիսաւոր Ս. Պատարագ ԳԵՐՇ. Տ. ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆԻ կատարմամբ, որ պիտի քարոզէ Խաչի Որհնութիւնն եւ մեղի համար ունեցած ա-նոր իմաստին մասին։

Կը հրաւիրուի մեր ազգն հաւատացեալ ժողովուրդը, հոգեպէս մխիթարուելու եւ լսելու օրուան սրբազան տօնին հոգեւոր պատգամը։

Ժամերգութիւն ժամը 8, Ս. Պատարագ 10, եւ քարոզ ժամը 11,15ին։

Ս. ՅԱԿՈԲ ԵԿԵՂԵՑԻ (ԼԻՈՆ)

Կիրակի, 11 Սեպտ. Խաչվերացի տօնին առիթով Ս. Յակոբ եկեղեցւոյ մէջ պիտի մատուցուի հանդիսաւոր Ս. Պատարագ եւ Անդաստան։

Պիտի պատարագէ եւ քարոզէ Հոգ. ՏԷՐ ԴԱՒԻԹ Ծ. ՎՐԴ. ՍԱՀԱԿԵԱՆ։

Ս. Պատարագը պիտի երգէ Լիոնի Կոմիտաս երգչախումբը, ղեկավարութեամբ Պ. Օֆլազի։

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8ին, պատարագ ժամը 10ին, Անդաստան ժ. 16ին։

ՇԱՒԻԼԻ Ս. ԳՐ. ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Այս կիրակի, Խաչվերացի տօնին առթիւ, հանդիսաւոր Ս. Պատարագ կը մատուցանէ Տ. ՎԱԶԻ ՎՐԴ. ԻԳՆԱՏԻՈՍ-ԵԱՆ։

Յաւարտ պատարագի Խաչհանդիստի արարողութիւն։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Մարսէյլի Մայր Եկեղեցւոյ վարչութիւնը չնորհակալութեամբ առացած է հետեւեալ նուէրները.— Տիկին Խօքսիւզեանէ 100 Ֆր. եկեղեցւոյ պայծառութեան։ Տիկ. Գասպարեանէ 10 Ֆր. եկեղեցին, 10 Աղքատախնամին եւ 10 Սէն-Ռաֆայէլի Ծերանոցին։ Պ. Ճարութիւն Ալֆարեանէ 50 Աղքատախնամին եւ Պ. Արամ Ալֆարեանէ 50 եկեղեցին։ Պ. Ճարութիւն Արմաղանեանէ 10 եկեղեցին։

ՆՈՒԷՐՆԵՐ

Այրի Տիկին Մարիամ Պզտիկեան (Քլամար), իր ամուսնոյն մահուան 10րդ տարելիցին առթիւ 10 Ֆր. կը նուիրէ Աղքատախնամին։ (Մտանալ «Յառաջ»էն)։

×

Այրի Տիկին Փերուզ Այվազեան (Լիոն), իր ամուսնոյն մահուան 9րդ տարելիցին առթիւ 10 Ֆր. կը նուիրէ Աղքատախնամին։ (Մտանալ «Յառաջ»էն)։

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանը պէտք ունի օդնական խոհարարուհի մը, ինչպէս նաեւ ուրիշ օժանդակ պաշտօնեայի մը։ Դիմել վարժարան ամէն առաւօտ ժամը 9–12։ 1 Պուլվ. տիւ Նօր, Լը Բէնսի։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՅԱՅՏԱԳԻՐ
ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՀԱՅՆԱՍՓԻԻՐԷՆ
ԵՒ ՊԱՏԿԵՐԱՍՓԻԻՐԷՆ

Ձայնասփիւռ.— 11 Սեպտեմբեր, կիրակի առաւօտ ժամը 8ին, Ֆրանս-Քիւլթիւռ կայանէն։ Նիւթ՝ Ս. Ղազարի վանքը։ Կը մասնակցին Գերպ. Ամատունի եւ Քրիստիան Տէտէեան։

Պատկերասփիւռ.— 11 Սեպտ. կիրակի առաւօտ ժամը 9,30ին, Ա. կայանէն։ Նիւթ՝ Հայկական մեծ դարաշրջանը՝ Ժ. դար (Անի, Աղթամար, եւայլն)։ Կը մասնակցին Սիրարփի Տէր-Ներսէսեան, Էմիլ Ասլանեան, Անահիտ Տէր-Մինասեան եւ Եղուարդ Իւթիւճեան։

ՓԱՐԻԶԻ Ս. ՅՈՎՀ. ՄԿՐՏԻՉ

Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ ներքին մասի նորոգութիւնները սկսած են։ Եկեղեցւոյ կեդր. բաժնին նորոգութիւնները պիտի լրանան Սեպտ. ամսոյ կէսէն առաջ։

Երկուշաբթի, 15 Օգոստոսէն մինչեւ Խաչվերացի (11 Սեպտեմբեր) չորեքշաբթի կիրակինները եկեղեցական արարողութիւնները տեղի պիտի չունենան։

Եկեղեցւոյ խորհրդակատարութեանց համար կարելի պիտի ըլլայ բացառիկ կարգադրութիւններ ընել, որոնց համար կը խնդրուի դիմել եկեղեցւոյ դիւանատան։

ՆՈՐ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Աղէտախնամի Ժողովս 19ին կազմակերպած դաշտահանդէսը օդի անյարմար ընթացքին պատճառով, ծրագրուած յարտադիրը կարելի չեղաւ իր ամբողջութեան մէջ իրականացնել։

Աղէտախնամի վարչութիւնը, որուչեց կրկնել Սեպտեմբերի վերջ այս դաշտահանդէսը, որուն մանրամասնութիւնները պիտի յայտարարուին յառաջիկայ։

Կը խնդրուի նկատի ունենալ թուակաները։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Կը փնտռուի Հայկ Թաշճեան, կեսարացի, հօր անունը Թորոս, մօր անունը Գէօղնեա եւ քոյրերը Ազատուհի եւ Պէատրիս։ 1932ին որպէս որբ Ժողնատանէն Մարսէյլ ժամանած է, վերջին պատերազմէն ի վեր իրմէ որեւէ լուր չկայ։

×

Տիկ. Մարիամ Հաճի Աւետիսեան կը փնտռէ իր հայրը Սարգիս եւ հօրեղբայրը Աւետիս, էմէրճկի, բայց կը բնակէին Օվաճըք եւ ծանօթ էին իրրեւ Աւետիքենց Մանամ ապլայի տղաքը։ Կը փնտռէ նոյնպէս Մկրտիչ եւ Կարապետ եղբայրները, որոնք Ուրֆայի որբերու հետ տարուած ու կորսուած են. կը փնտռէ նոյնպէս Աւետիս հօրեղբօր որդին Հաճին որ կիլի-կիա կամաւոր եղած է։ Կը խնդրուի իմացնել Մարսէյլի Մայր եկեղեցին։

ԵՐԵՒԱՆԻ ՁԱՅՆԱՍՓԻՒՌ

Ամէն կիրակի առաւօտ ժամը 9էն 10, կարճ ալիք՝ 25,1, 26,3 եւ 31 մեթրի վրայ։

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL « HARATCH »
32, Rue de Trévise, PARIS (9e)

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Օրեր եւ Ժամեր

ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Սեպտեմբեր 15էն սկսեալ հաշուեցոյցեր պիտի ղրկենք մեր այն բաժանորդներուն, որոնք առկախ հաշիւներ ունին եւ անմիջական կերպով դադրեցնենք թերթին առաքումը, այն բաժանորդներուն, որոնք չեն պատասխաներ։

Կը յուսանք որ առանց սպասելու, մեր հաշուեցոյցին, մեր կարգ մը բաժանորդները կը կարգադրեն իրենց առկախ հաշիւները, աւելի եւս չդժուարացնելու համար, հայկական օրաթերթի մը հրատարակութեան ծանր պայմանները։

Կանխայայտ շնորհակալութեամբ
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋԻ»

ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼԵԱՆ ԳՐԱՏՈՒՆ

51, Rue Monsieur-le-Prince, PARIS - 6e — Chèque Postal : 1278-35
Tél. : DAN. 88-65

LYNCH. ARMENIA, Travels and Studies. 2ème éd. Beirut, 1965, 2 vol. reliure toile, 197 illustration, Carte etc. 125 Fr.
ADONTZ, Etudes Arméno-Byzantines, Lisbonne, 1965, 440 p. 35 Fr.
MANANDIAN, Tigran II et Rome, Lisbonne, 224 pages 15 Fr.
MANANDIAN, The trade and cities of Armenia, Lisbonne, 248 p. 35 Fr.
J. MECERIAN, Histoire et institutions de l'Eglise Arménienne Beyrouth, 1965, Illustr. et Carte 42 Fr.
J. MECERIAN, Le génocide du peuple arménien 9 Fr.
Mgr. JEAN NASLIAN, Mémoires, Vienne, 2 vol. illustrés 60 Fr.
Յ. ՊԱՊԷՍԵԱՆ, *ՀԱՅ ԱՏԼԱՍ*, Լոն-Անճելըս, մեծադիր 328 էջ, լաթակազմ, բազմաթիւ գունաւոր եւ սեւ-սպիտակ նկարներով եւ քարտէսներով 175 ֆր.
Յ. ՔԱՋԱԶՆՈՒՆԻ, *Ձեռ մահու*, հրատ. Ս. Վրացեան, լաթակազմ 10 ֆր.
ԵԼԻՇԷ Յ. ՄԵԼԻՔԵԱՆ, Հարբ-խնուս, Պէյրութ, պատկերազարդ, լաթակազմ, 584 էջ 20,00 ֆր.
ԷԼԻԶ ՄԷՀՏԷՐԵԱՆ, Ստուեր եւ Լոյս, Փարիզ 13,00 ֆր.

ԱՌԱՔՄԱՆ ԾԱԽՔԸ ԳՆՈՂԻՆ ՎՐԱՅ

Ձոխ մթերք հայերէն եւ Հայոց մասին ֆրանսերէն գրքերու եւ Հայաստանեան հրատարակութիւններու։

H. PASDERMADJIAN
Professeur à l'Université de Genève

Histoire de l'Arménie

DEPUIS LES ORIGINES JUSQU'AU TRAITE DE LAUSANNE
Deuxième édition revue avec une carte d'Arménie
Գին 30 ֆր., առաքման ծախքով՝ 32 ֆրանք
Դիմել՝ ԳՐԱՏՈՒՆ ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼԵԱՆ
LIBRAIRIE ORIENTALE H. SAMUELIAN
51, Rue Monsieur-le-Prince, PARIS (6e)
C. C. P. Paris 1278-35
Tél. : DANton 88-65

ԼՈՑԸ ԳՈՑՆ Է···· ԳՈՑՆԸ ԼՈՑ Է
ՁԵՐ ՏԱՆԸ ԼՈՑ ՏՈՒԷ՛Ք···· ԹՈՄԼԱՔԻ ԳՈՑՆ ՏՈՒԷ՛Ք
Ձեր բնակարանը կը լուսաւորուի
Եթէ ներսը եւ դուրսը
ՎԵՐԱՆՈՐՈԳԷՔ – ԶԱՐԴԱՐԷՔ – ՆԵՐԿԷՔ
ԹՈՄԼԱՔ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐՈՎ

PEINTURES THOMLAC

16 bis, Bd. Sébastopol, Paris 4e.
Tél. ARC 26-61 – Métro : Halles et Chatelet

136, RUE DES BOURGUIGNONS — ASNIERES - BOIS COLOMBES (Seine)
Tél : GRE. 09-47
11, BD. DE LA REPUBLIQUE — LA GARENNE (Seine)
Tél. : STA. 19-06

ԱՆՄՐՑԵԼԻ ԳԻՆԵՐՈՎ

Ամէնէն արդիական, նուրբ եւ ընտիր ճաշակով պատրաստուած՝ առաջնակարգ ներկեր։ Բնական եւ արուեստական բազմերանգ գոյներու մեծ ընտրութիւն։ Նորոյթ իւղաներկեր, պատի գեղեցիկ թուղթերու ճոխ ընտրութիւն։ Գետնի համար՝ ամէն տեսակ — լինոլէում եւ փլասթիֆ — ծածկոցներ. —
TAPIFLEX — TAPISOM — CARPETTE
Ձեր բնակարաններուն արտաքին եւ ներքին խնամքներուն համար անհրաժեշտ բոլոր նիւթերը։

Ամէն գիւղի կը նուիրուի յատուկ տետրակ մը, որու շնորհիւ կրնայ 10–30 առ հարիւր զեղչ ունենալ։

ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԵՐ
52, RUE CHALON, PARIS 12e — 64, BLD. DE BELLEVILLE, PARIS 20e
166, AV. ARISTIDE BRIAND — PAVILLONS - SOUS-BOIS (Seine)
4 bis, RUE PAUL VAILLANT COUTURIER — ARGENTEUIL (S. et O.)
24, RUE PAUL VAILLANT-COUTURIER — ALFORTVILLE (Seine)
48 bis, RUE DALAVRAC — FONTENAY - SOUS - BOIS (Seine)

ՀԱՅՐԱՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)

Fondé en 1925
R. C. Seine 57 A 2731

Tél. : PROvence 86-60
C. C. P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա՝	Տար. 60 Ֆ.	Վեցամսեայ՝	35 Ֆ.
Արտասահման՝	Տար. 80 Ֆ.	Հատը	0,30 Ֆ.

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
7
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
MERCREDI
7 SEPTEMBRE
1966

LE NUMÉRO : 0,30 FR.

42ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 10705

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

42e ANNÉE — N° 10.705

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՍԵՒ ԹՈՒԱԿԱՆԸ

Թուրքիոյ ժամանակակից պատմու – թեան մէջ անմոռանալի սեւ էջ մը կը կազմէ 1955 Սեպտեմբեր 6–7ի գիշերը, երբ քանի մը ժամուան մէջ Թուրք խու – ժանը Պոլսոյ զանազան Թագամասերուն եւ արուարձաններուն, մասնաւորապէս Բեյօղլի մեծ պողոտային վրայ Ջարդ ու փշուր ըրաւ Յոյներու եւ Հայերու պատ – կանող հազարաւոր խանութներ եւ տուն – ներ:

Այս ահռելի նախճիրը կազմակերպողն էր հանրապետակա՛ն, ժողովրդավա՛ր, քաղաքակի՛րթ Թուրքիոյ կառավարութիւ – նը, զլուխն ունենալով Հանրուցեալ զե – մոկրատ կուսակցութեան վարչապետ Ատ – նան Մէնտէրէսը:

Այս մեծամիտ, չփացած եւ մենատէր – քանի յաւակնութիւններ սնուցանող կուս – ակցապետը, որ կը կարծէր թէ ինք յա – փտնապէս վարչապետի աթոռին վրայ պիտի բազմի, իր քաղաքականութեան անանկութիւնը եւ երկրին թշուառութիւ – նը ծածկելու, հանրութեան ուշադրու – թիւնը ուրիշ կողմ հրաւիրելու եւ ամբո – խին մոլեռանդութիւնը զրգռելու համար հրապարակ նետեց Կիպրոսի խնդիրը, բո – լորովին արուեստական կերպով, մեզ – ակցութեամբ նենգամիտ Ալպիոնի:

1878 Յունիս 4ին օսմանեան կայսրու – թիւնը ձեռք քաշած էր արդէն Կիպրոսէն, Պոլսոյ դաշնագրով: Ապահով Համիտ զայն նուիրած էր Անգլիոյ, պայ – մանաւ որ բրիտանական բանակն ու նա – ւատորմը օժանդակէն Թուրքիոյ, եթէ Ռուսիա պաթոմը, Կարսն ու Արտահանը դրաւելէ վերջ փորձէր աւելի հարաւ իջ – նել, վտանգելով Հնդկաստանի ճամբան: Ու նաեւ պայմանաւ, որ Բարձրագոյն Դուռը անհրաժեշտ բարենորոգումները մտցնէ հայկական վեց նահանգներուն մէջ:

Ռուսիա չփորձեց աւելի հարաւ իջնել եւ Պերլինի մէջ գլուխ ծռեց Անգլիոյ պա – հանջներուն: Ապահով Համիտ երբեք չդրժադրեց իր խոստացած բարենորո – գումները: Իսկ Անգլիա պահեց Կիպրոսը եւ ո՛չ մէկ լուրջ ճնշում բանեցուց Թուր – քիոյ վրայ՝ ի նպաստ Հայոց:

1914ին Անգլիա վերջնապէս բրիտանա – կան թագին միացուց Կիպրոսը: Եւ 1923 Յուլիս 24ին Լօզանի դաշնագրով քէմա – լական Թուրքիա պաշտօնապէս եւ վերջ – նական կերպով հրաժարեցաւ կղզիէն՝ ի նպաստ Անգլիոյ:

Լօզանէն 31 տարի ետք, Յոյներու ա – պրուստմբութիւնը Անգլիացիներուն դէմ եւ կղզին Յունաստանի կցելու մտավա – խութիւնները առիթ ընծայեցին Թուրքե – րուն, որ միջամուխ ըլլան Կիպրոսի ներ – քին խնդիրներուն եւ 1959ի եւ 1960ի Ցիւ – րիխի եւ Լոնտոնի դաշնագրերով իրա – ւունք ձեռք բերին Թրքական պահակա – զօրք մը ունենալու կղզիին մէջ:

1955 Սեպտեմբերին դեմոկրա՛տ կառա – վարութիւնը մօտակայ դիւղերէն եւ Ա – նատոլուէն մեծ թիւով ջարդարարներ բե – րած էր Պոլիս եւ անոնց բաժնած երկաթ – եայ միատեսակ քանդիչ զործիքներ, նը – ման զրած էր Յոյներու եւ Հայերու պատ – կանող վաճառատուններու եւ չէնքերու վրայ: Որչափ ժամուն, տրուած ազդա – նշանին վրայ զործի անցած էին ջարդա – րարները, որոնց միացեր էին չուտով հա – մալսարանի ուսանողներ եւ փափկասուն թրքուհիներ՝ քանդելու եւ կողոպտելու համար:

Միլիոններու վնաս հասցուած էր քը – րիստոնեաներուն, որոնց եկեղեցիներն ու վերիմանիացիներն անպատ զերծ չէին ե – ղած տականքին խժդժութիւններէն:

Քաղաքակիրթ աշխարհը տասնեամեակ մը վարուած տապալողական ձեւի մը տակ, եւ յետոյ դուրսէն եկող տարբերուն ուղ – ղակի միջամտութեամբ՝ որոնք մուտք զործեցին յարձակումի ենթարկուած երկ – րէն ներս: Այս վերջինը մեր օղնութիւնը խնդրեց, զոր չզլացանք եւ կը չարունա – կենք զործադրել: Այս տրամաբանու – թեամբ, Ամերիկա չի մերժեր ուրեմն բանակցութիւններով պատերազմին վերջ տալու համար բանակներուն քաշուելուն սկզբունքը, բայց, իրեն համաձայն, նը – ման կարելիութիւն մը կ'ենթադրէ երկու պայմաններ. 1) Որ ուժերը եւ քաշելու այս յանձնառութիւնը միակողմանի չըլ – լայ, ինչպէս կը թուին ցոյց տալ Զօր. որ Կոլի խօսքերը, այլ՝ ըլլան փոխադարձ եւ միաժամանակ: 2) Որ «նախայարձակ – ման յանցաւորը», այսինքն՝ Հիւսիսային Վիէթնամը առնէ նախաձեռնութիւնը, եւ ոչ թէ «փրկիչը», «Սուրբ Գէորգը», մէկ բառով՝ Միացեալ Նահանգները:

ՏԸ ԿՈԼ ԹԱՀԻԹԻ ԿԸ ՄԵԿՆԻ

Այս առաւօտ Զօր. տը Կոլ հրաժեշտ կ'առնէ Նումէայէն եւ կը մեկնի Թահի – թի, որ պլխաւոր հանգրուանն է իր եր – կար չրջապտոյտին եւ ուր, եթէ երբեք օդերեւութաբանական պայմանները թոյ – լատրեն, Սեպտ. 10ին ներկայ պիտի ըլ – լայ հիւլէական ռումբի մը պայթումին:

Ֆրանսայի Հանրապետութեան Նախա – գահը Նումէա մնայ չորս օր, ներկայ ե – ղաւ իրեն ի պատիւ տրուած զանազան հանդիսութիւններու, խօսեցաւ բնակչու – թեան, ընդունեցաւ երկրի քաղաքական անձնաւորութիւնները: Նումէա կը բնա – կին եւրոպական ծագումով Քալէտոնա – ցիներուն մեծ մասը: Միւսները, Սեւե – րը, կը բնակին առհասարակ դիւղերուն մէջ: Ճերմակ եւ Սեւ զրեթէ հաւասար թիւ մը կը կազմեն Քալէտոնիոյ մէջ: Եւ տը Կոլ խօսեցաւ անհրաժեշտ «եղբայրու – թեան» մասին, կրկնեց թէ զոյութիւն չունին, չեն կրնար զոյութիւն ունենալ տարբերութիւններ Ֆրանսացիներու մի – ջեւ: Փարիզէն 20·000 քիլմ. հեռու, բայց անքակտելի կերպով կապուած Ֆրանսա – յի, Նոր–Քալէտոնիա պիտի չանայ զար – գացնել երկրագործութիւնը, ճկնորսու – թիւնն ու նամանաւանդ ուսումը: Ուսումն ու կեանքի մակարդակի բարձրացումը Քալէտոնացիներուն համար անհրաժեշտ պայմաններ են որպէսզի այս իրական եղ – բայրութիւնը հաստատուի: Տը Կոլ եր – կարօրէն անդրադարձած է երկրի միակ ճարտարարուեստին, նիքէլի օգտագործ – ման մասին: Մերժելով հանդերձ օտար ընկերութիւններու հաստատուիլը Նոր – Քալէտոնիոյ մէջ, չի ժխտեր սակայն Ֆրանսական այլ ընկերութիւններու ներ – կայութիւնը այնտեղ:

Երկկ, որ Կոլ այցելած էր Նումէայէն 500 քիլմ. հեռու Նոր–Հէպրիտ կղզիները, որոնք կը պատուին Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ հովանաւորութեան տակ: Վերադարձին, որ Կոլ հեռագիր մը կ'ուղղէր Անգլիոյ Թագուհիին, մատնանշելով թէ ի՛նչ լաւ արդիւնքներ տուած է այդ կղզիներուն մէջ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի զործակցու – թիւնը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԲԱՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ընկերակցութիւններու 98րդ համագումարին արտասանած Ուիլ – սընի ճառը կարելի է համարիլ կոչ մը, աղղարարութիւն մը եւ վերջնագիր մը: «Մեծն Բրիտանիոյ տնտեսական ապագա – յին վրայ չէ որ պիտի կեդրոնանան ձեր խօսակցութիւնները, այլ ամբողջ ազ – գին», ըսաւ Անգլիոյ վարչապետը 8 մի – լիոն աշխատաւորներու 1052 պատգամա – ւորներուն: Դպչելով պատգամաւորներու «ազգային ջիղին», ձեւով մը պանոնք պատասխանատու նկատեց ամբողջ երկրի կեանքին, որոնք սակայն հարկ է են – թարկուին դծուած քաղաքականութեան. «կառավարութիւնը պէտք է կարենայ կա – ռավարել»: Օրավարձքերը անփոփոխ պի – տի մնան «ընդհանուրին համար եւ բա – ցարձակապէս», վեց ամիս չարունակ եւ առանց բացառութեան:

ՆԱԽԱԳԱՀ ԹԻԹՕ, համայնավար դե – կավարներու դռնիակ նիստի մը ընթաց – քին յայտարարած է. «Եուկոսլաւ Հա. – մայնավար կուսակցութիւնը կորսնցուցած է ժողովուրդին քով իր ազդեցութիւնը եւ հարկ է հիմնովին վերակազմուի՝ զօա – նալու համար ազդեցիկ եւ արդարացնե – լու համար իր զոյութիւնը»:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՃՈՆՍԸՆ ԿԸ ՊԱՏԱՍԽԱՆԷ ՏԸ ԿՈԼԻ

«Ամերիկեան զօրքերը իրենց երկիրը պիտի վերադառնան եւ իրենց խարիսխ – ները խաղաղ ժամանակաչրջանի մը չինիչ նպատակներուն համար պիտի զործած – ուին, հաղիւ որ վերջ դանէ նախայար – ձակումը: Եթէ երբեք մէկը կարող է ցոյց տալ ինձի ժամանակացոյց մը՝ ուր ճըշ – դուած է թափանցումին եւ ապօրէն կեր – պով Հարաւային Վիէթնամ մուտք զոր – ծած Հիւսիսային Վիէթնամի ուժերուն եւ քաշուելու թուականը, ես սեղանին վրայ պիտի դնեմ մեր ալ ուժերուն քաշ – ուելուն թուականը ճչդող ժամանակա – ցոյց մը»:

Ահաւասիկ Ճոնսընի պատասխանը՝ Փը – նոմ–Փէնհի մէջ տը Կոլի արտասանած ճառին: Ամերիկայի նախագահը յայտր – դարար երկու անգամ, Տիթրոյի – թի եւ Օհիոյի մէջ, բառ առ բառ կրկնեց այս նախագասութիւնը, առանց երբեք ուղղակի ակնարկելու Զօր. տը Կոլի ճա – ռին, բայց կասկածելու հարկ չկայ. Ճոն – սընի յայտարարութիւնները ուղղակի պատասխանն են Վիէթնամի պատերազ – մին վերջ տալու համար տը Կոլի առա – ջարկած պայմաններուն: Այս պատաս – խանը, յստակ եւ ժխտական պատասխան մը ըլլալով հանդերձ, անակնկալ մը չէ սակայն: Նախագահ Ճոնսընն հա – ւաքած ու իր հանդամանքին ծանրու – թեամբ պարզած է միայն Ուոշինկթընի պաշտօնական չրջանակներուն մէջ տիրող կարծիքը:

Այս դիրքաւորումը բոլորովին հակա – ռակ է տը Կոլի Փնոմ–Փէնհի մէջ պար – զած տեսակէտներուն: Հանրապետու – թեան Նախագահին համար «քաղաքա – կան պատերազմ» մըն է եղածը՝ ծան – րացած օտար միջամտութեամբ մը՝ եր – կու կողմերէն մէկուն ի չար: Ուոշինկ – թըն այսպէս չի մտածեր: Իրեն համար թըն այսպէս չի մտածեր: Իրեն համար թըն այսպէս չի մտածեր: Իրեն համար եղածը պարզապէս «նախայարձակումի պատերազմ» մըն է, չատ քիչով տարբեր Քորէայէն.— Բարեկամ երկիր մը, «ա – զատ աշխարհի» պետութիւններուն ըն – տանիքին անդամ, Հարաւային Վիէթնամ, զոհը եղաւ իր համայնավար զրացիին՝ Հիւսիսային Վիէթնամի նախայարձակու – մին: Այս «նախայարձակումը» տեղի ու – նեցաւ երկու յաջորդական փուլերով. նախ թէեւ ներքին, բայց դուրսէն ղեկա – վարուած, ապա բացայայտ արտաքին յարձակումով:

Ճոնսընի պատասխանը՝ Փնոմ–Փէնհի մէջ տը Կոլի արտասանած ճառին: Ամերիկայի նախագահը յայտնի դարձուց իր դիրքորոշումը երեք կէտերու մասին: Ա) Ամերիկա չի մերժեր բանակցութիւններով պատերազմին վերջ տալու համար բանակներուն քաշուելուն սկզբունքը, բայց, իրեն համաձայն, նը – ման կարելիութիւն մը կ'ենթադրէ երկու պայմաններ. 1) Որ ուժերը եւ քաշելու այս յանձնառութիւնը միակողմանի չըլ – լայ, ինչպէս կը թուին ցոյց տալ Զօր. տը Կոլի խօսքերը, այլ՝ ըլլան փոխադարձ եւ միաժամանակ: 2) Որ «նախայարձակ – ման յանցաւորը», այսինքն՝ Հիւսիսային Վիէթնամը առնէ նախաձեռնութիւնը, եւ ոչ թէ «փրկիչը», «Սուրբ Գէորգը», մէկ բառով՝ Միացեալ Նահանգները:

Բ) Ամերիկա չի մերժեր ուրեմն Զօր. տը Կոլի առաջարկը Վիէթնամի հարցը ժնեւեան նոր համաժողովի մը առաջ բերելու, պայմանաւ որ Հիւսիսային Վիէթնամ նախապէս համաձայնի այդ համաժողովին մասնակցիլ: Գ) Ամերիկա չի մերժեր նաեւ Զօր. տը Կոլի առաջարկը Վիէթնամի հարցը ՄԱԿի առջեւ բերելու, պայմանաւ որ Անվտանգութեան Խորհուրդը ունենայ ուժեր՝ զանոնք պահպանելու համար:

Ճոնսընի պատասխանը՝ Փնոմ–Փէնհի մէջ տը Կոլի արտասանած ճառին: Ամերիկայի նախագահը յայտնի դարձուց իր դիրքորոշումը երեք կէտերու մասին: Ա) Ամերիկա չի մերժեր բանակցութիւններով պատերազմին վերջ տալու համար բանակներուն քաշուելուն սկզբունքը, բայց, իրեն համաձայն, նը – ման կարելիութիւն մը կ'ենթադրէ երկու պայմաններ. 1) Որ ուժերը եւ քաշելու այս յանձնառութիւնը միակողմանի չըլ – լայ, ինչպէս կը թուին ցոյց տալ Զօր. տը Կոլի խօսքերը, այլ՝ ըլլան փոխադարձ եւ միաժամանակ: 2) Որ «նախայարձակ – ման յանցաւորը», այսինքն՝ Հիւսիսային Վիէթնամը առնէ նախաձեռնութիւնը, եւ ոչ թէ «փրկիչը», «Սուրբ Գէորգը», մէկ բառով՝ Միացեալ Նահանգները:

Բ) Ամերիկա չի մերժեր ուրեմն Զօր. տը Կոլի առաջարկը Վիէթնամի հարցը ժնեւեան նոր համաժողովի մը առաջ բերելու, պայմանաւ որ Հիւսիսային Վիէթնամ նախապէս համաձայնի այդ համաժողովին մասնակցիլ: Գ) Ամերիկա չի մերժեր նաեւ Զօր. տը Կոլի առաջարկը Վիէթնամի հարցը ՄԱԿի առջեւ բերելու, պայմանաւ որ Անվտանգութեան Խորհուրդը ունենայ ուժեր՝ զանոնք պահպանելու համար:

ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԸ ԿԸ ԿՐԿՆՈՒԻ

Պոլսոյ թերթերը կը զրեն (2 Սեպտ.).

— Վարդոյէն հասած լուրերու համա – ձայն, երկրաչարժին ցնցումները վերսկը – սան արեւելեան զաւառներուն մէջ: Երկկ բուռն ցնցումներ եղան Վարդոյի եւ Խնուս – սի մէջ, ուր կիսովին փլած տուները քանդուեցան այս անդամ ամբողջովին: Անձի կորուստ չկայ:

Գաղթը սկսաւ Վարդոյէն: Տասներկու ընտանիքներ իրենց զոյքերը ժողվեցին վերցուցին փլատակներուն տակէն եւ մեկնեցան անորոշ ուղղութեամբ:

Յաւաջիկայ օրերու ընթացքին, Վար – դոյէն 16 ընտանիք պիտի հաստատուին Սպարթա, երկու ընտանիք՝ Անղարա, 500 ընտանիք երկրին զանազան կեդրոններուն մէջ: Վարդոյի, Խնուսի, Զաթի, Գալը – Օվայի ժողովուրդը կը մերժէ այլեւս մնալ աւերակ չրջաններուն մէջ, եւ ա – մէն դնով կ'ուզէ հեռանալ:

Հինդչաբթի առաւօտ (Սեպտ. 1) պա – տահած ցնցումներուն հետեւանքով, Վար – դոյի եւ չրջակայքին մէջ փլփլած տու – ները զետնին հաւասար զարձան: Ամէն կողմէ կը լսուին թշուառներու, որբերու, ընտանեզուրկ մարդոց օղնութեան աղա – ղակները:

Վարդոյի մէջ չատ ցուրտ են դիչերնե – րը: Երկրաչարժէն փրկուածները կը սա – ռին ցուրտէն: Կարելի չէ եղած օղնու – թիւն փութացնել աղէտեալներուն: Լեռ – նային կարգ մը զիւղերէ լուր չկայ եւ յայտնի չէ թէ քանի՞ հոգի մեռած են, քանի՞ հոգի վիրաւորուած:

Երզրումի կուսակալը կը յայտարարէ թէ չատ քիչ են զրկուած վրանները, եւ երկրաչարժէն ազատողները կը դիչերեն բացօթեայ:

Կառավարութիւնը հրաժարած է տա – զաւարներու չինութենէն, եւ առ այժմ նախամեծար կը համարի աղէտեալները պատսպարել վրաններու տակ: Կարմիր Մահիկին եւ կարմիր Խաչին ներկայացու – ցիչները, տեղւոյն վրայ քննութիւն կա – տարելով, այն եզրակացութեան յանգած են թէ տաղաւարներու չինութիւնը ան – պատեհ է ներկայ պայմաններուն մէջ:

× Հայաստանի թերթերը կը զրեն թէ Լենինականի մէջ եւս զգալի եղած են երկրաչարժի թեթեւ ցնցումներ:

ՄԵՐ ԱՅՑԵԼՈՒՆԵՐԸ

Խմբագրատուն այցելեցին Տէր եւ Տիկ. Զաւէն Սապունճեան, որոնք Հալէպէն ցա – մաքային ճամբով զացած էին Հայաստան եւ կը վերադառնան օդանաւով, Մոս – կուա – Փարիզ – Իտալիա – Յունաստան ճամբով:

Խմբագրութեան արմատան բերին մէկ չիչ անուշահամ դինի, «Գետաչէն» եւ մէկ ողկոյզ Հայաստանի արեւահամ խաղող – ներէն:

× Տոքթ. Վահան Տատրեան, զասա – խօս ընկերաբանութեան, Միացեալ Նա – հանգներէն, որ կ'երթայ մասնակցիլ ընկերաբանական Միջազգային համագու – մարին, Էվիանի մէջ: Հայաստանէն եւս կը մասնակցին երեք հայ մասնագէտներ:

ՓԱՌՔ ՏՊԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Ձեռագիր մատեաններ անբաւական էին ժողովուրդներու ընդհանուր եւ արագ զարգացման համար։

Պէտք է որ ծնէր 14րդ դարու հան – ճարեղ մարդը, մեծ գործաւորը՝ կիւ – թէմպէրկ եւ վիթխարի հանդրուան մը բանար աղդերու քաղաքակրթութեան ընթացքին, առելծելով տպագրութիւնը, որով կարելի ըլլար դիրքերու միջոցաւ ի – մացականութեան ջահը պատգծել երկրէ երկիր եւ հզօր մղում մը տալ միտքերու բարերար զարթնումին։

Քաղաքակրթութեան պատմութիւնը ոսկէ դրուագ քանդակած է անունն այդ թան – կագին մարդուն, որ հսկայ ոտհվիրանե – րէն մին եղաւ հանուր ապագայ մտաւորական յառաջդիմութեան։ Կիւթէմպէրկ թողած է յիշատակ մը, որ յաւէտ ան – վթար պիտի մնայ երախտապարտ մարդ – կութեան հոգիին մէջ, ցորչափ ուսում ու դպրութիւն, դիտութիւն ու արուեստ – ները, — իմացական կեանքի այդ չքնաղ գործունէութիւնները կենդանի մնան տիե – զերքիս վրայ։ Վասնզի կիւթէմպէրկի դիւտը զերազանցապէս սատարած եղաւ ատոնց ամէնուն ալ փոյթընթաց բարգա – ւամման ու ծաւալումի գործին։

Տպագրութեամբ է որ հնարաւոր գար – ցաւ երբեմնի Պապիւրոսի պատառներուն եւ Մագաղաթին յաղորդող Թուղթին վը – րայ գրուածքի մը օրինակներն արագօրէն եւ անհամեմատ առատութեամբ բազմա – պատկել — իրարու քով չարուած մե – տաղեայ կարկառուն տառերու միջոցաւ — եւ տպուած գիրքը տարածել ի սփիւռս աշխարհի։

Տպագրութեամբ է որ մեծ մտքեր սկը – սան աւելի սերտ մտերմութեան մէջ գըտ – նուիլ իրարու հետ եւ գիւտերու անվերջ շարքի մը ծնունդ տալ։

Տպագրութեամբ է որ իրենց աչխա – տանոցներուն մէջ փակուած գիտուններ – րու աչքը կը զօրէ տեսնել հեռաւոր հո – րիզոնի մը վրայ նշուլող նոր լոյս մը, եւ գաղափարներու անմիջական հաղոր – դակցութեամբ ու չփումով յառաջ կու – գան անվերջ գիւտեր ու բարիքներ՝ հա – մօրէն մարդկութեան համար։

Տպագրութեամբ է որ խորհողներ, ի – մաստուններ, գաղափարի թունդ առաջ – նորդներ, բարոյախօսներ եւ հասարակա – կան կեանքի վարիչներ կրնան խօսիլ բիւ – բաւոր մարդոց, անոնց գաղափարներն ուղղել եւ ազդել անոնց վրայ։

Ոչ ոք կրնայ առանձին նկատել ինք – զինք՝ երբ դիտէ կարդալ եւ գիրք մը ու – նի ձեռքը։ Ովկիանոսներէ եւ քաղաքնե – րու խաժամուժ ամբոխէն հեռու՝ ան – կիւն մը, իր գիւղին մենութեան մէջ ապ – րող չինականն իսկ՝ երբ կարդալ գիտէ՝ կրնայ ողղուիլ եւ տաքնալ մեծ միտքերէ ճառագայթող լոյսերով, գիտակ դառ – նալ աչխարհի անցուդարձերուն, օրօրուիլ եւ անրջանքի հեչտալի կեանքն ապրիլ՝ բանաստեղծներու գրուածքներով, մա – նաւանդ տեղեակ ըլլալ մարդասէրներու գործին, ընկերաբաններու տեսութեանց եւ մարդկութիւնը յուզող ու զայն գրա – գեցնող սուրբ եւ սեպուհ հարցերուն։

Տպագրութեամբ է որ դիտութիւն, գրա – կանութիւն ու գեղարուեստ օր քան զօր մեծ զարկ ստացան։ Անով է որ աղդեր սկսան գիրար աւելի ճանչնալ, փոխա – դարձաբար օգտուիլ իրարու ըրած յա – ռաջդիմութիւններէն, հեռաւորութիւն – ները ղլել, անջրպետները ջնջել, համա – սիրտ ու խորհրդակից գառնալ իրարու։

Երբ տպուած գիրքի մը էջերուն մէջ կը թարթափինք, մերթ անհետացող սե – րունդներ են, արօրի ու թագի մարդեր, որոնք իրենց գլուխները կը ցցեն հոն ու կը թուին խօսիլ մեզի՝ դարերու մէջէն, չքացած աղդեր՝ որոնք իրենց փառքի ա – րեւներով կարծես կը նային մեզի, մերթ ժողովուրդներ, անխոնջ վաստակաւոր – ներ, որոնք կը թելադրեն մեզի օգտուիլ իրենց կանքերէն, իրենց ձեռնարկներէն ու յղացումներէն։ Ու մենք մոռցած մեր չուրջի ամայութիւնը՝ երբ առանձին ենք, մոռցած չարութիւնները՝ երբ ապիրատնե – րէ հալածուած, մոռցած չուառութիւնը՝ երբ դժբախտներու լեդէոններէ չրջա – պատուած, մոռցած նաեւ սեւն ու սուգը՝ երբ տխրութիւնն է եկած մտած մեր սե – մէն ներս, առօրին տափակ մտածումներէ ու նկատումներէ պահ մը դերծ, կը մը – խրճինք հատորի մը թերթերուն մէջ ու մտովի կրնանք ապրիլ իմաստասէրներու, քերթողներու, դիտուններու, ճշմարիտին ու դեղեցիկին համար կռուողներու եւ յա – դուտ մարդկութեան՝ կեանքերնին ի սպաս դնողներու թանկագին մտերմութեանը մէջ, աղատելով մեր միտքը խաւարի տիրապետումէն, զայն կաչկանդող թիւր ըմբռնումներու բիրտ դերութենէն։

Ի՞նչ պիտի ըլլար արդեօք աչխարհի վիճակը՝ երբ տպագրութիւնը չստեղծ – ուէր եւ սուղ ու կրակ ձեռագիրներ մե – նաչնորհը մնալին իշխաններու եւ ընչեղ – ներու, կամ, երթալին իբր զարդ ու պեր – ճութիւն հանդչիլ առանձնաշնորհեալ էակ – ներու ժլատ գրադարաններուն մէջ եւ կամ քանի մը բախտաւորներու դղրդյ – ներու մութ անկիւնը։ Հասարակ ժողո – վուրդն ո՞ւր պիտի գտնէր իր սփոփանքին ու ինքնազարգացման աղբիւրը։

Այսպէս, առաւել քան չորս դարէ ի վեր՝ ապդերու յեղաչրջումին ու բարգա – ւամման մեծ դրօչակիրը եղած է Տպա – գրութիւնը։ Անով է որ բռնութիւններ տապալած են ու ժողովուրդներ ազա – տագրուած։ Ճնչուածներու, տառապող – ներու աղաղակները՝ չարժուն տառերու մոգական զօդումներով Մամուլին տակէն սողոսկած՝ հաղարաւոր օրինակներու չը – նորհիւ ալիք ալիք երկիր երկիր կը թռչըտին, կ'արձագանդեն, խոհունին մը – տածել կուտան, անտարբերին՝ զգած – ուել, ընկերաբաններու հնարք որոնել կը դրգռեն։ ու մարդկային եղբայրութիւնը

ԵՂԵՌՆԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒՄ Է ՏԱՃԱՐՆԵՐԻ ԴԷՄ

Սեղանիս վրայ են արտասահմանից ստացուած բազմաթիւ լուսանկարներ։ Նայում եմ դուժկան այդ փաստաթղթե – րին ու սիրտս ճմլւում է, հոգիս փղձկում։ Բանականութիւնս չի հաչտւում այն բանի հետ, որ մեր լուսաւոր ու քաղաքակիրթ օրերում էլ վայրագութիւնները կարող են չարունակուել։ Չես ուզում հաւատալ, սակայն, ցաւօք սրտի, դա անժխտելի փաստ է, այդ մասին են վկայում սեղա – նիս դրուած բոթաբեր լուսանկարները։

Կէս դար առաջ տեղի ունեցաւ ահաւոր մի յանցագործութիւն, որ ցնդեց ամբողջ աչխարհը։ Գլխովին սրի մատնուեց Արեւ – մըտեան Հայաստանի ընդարձակ տարա – ծութեան վրայ դարեր չարունակ ապրող խաղաղ ու չինարար մի ժողովուրդ, եւ նրա այն մասը, որ կարողացաւ փրկուել եաթաղանից, տեղահան եղաւ, ցրուեց աչխարհով մէկ…։

Ձկան այլեւս հայկական բնակավայ – րեր այն աւանդական հողերում, որտեղ հայ ժողովուրդն ապրեց իր դժուարին, հերոսական պատմութիւնը։ Սակայն այն – տեղ մնացին նախնիքների սուրբ գերեզ – մանները, վանքերն ու տաճարները, ա – նոնք ամրոցներն ու դարերի ընթացքում իրականացուած բազում այլ կառուց – ուածքները, լուռ վկաները ստեղծագործ աչխատանքի։

Անհաչիւ են քաղաքակիրթ աչխարհին երբեմն լաւ ծանօթ հայկական պատմա – ճարտարապետական մեծարուեստ յու – չարձանները։ Դժուար է դրանք բոլորը մատնանչել ու յիչատակել, սակայն կան անուններ, որոնք արեւմտեան մտաւորական – են հայ ժողովրդի պատմութեանը։ Ի՞նչ պէս մոռանալ Անին, միջնադարեան հայ ճարտարապետութեան հոյակապ յուչար – ձանների այդ հանրածանօթ բացօթեայ թանգարանը, որ փռուած է Ախուրեանի աջ ափին։ Զափազանց չատ են յուչար – ձանները նաեւ Անիի շրջակայքում։ Նրանք ծուարել են խոր–խոր ձորերի մէջ ու թա – ռել բարձունքներին՝ ներդաչնակելով բը – նութեան հետ ու կազմելով նրա անբա – ժանելի մասը։ Դրանց թուին են պատ – կանում Ցծկոնքի հոյակապ խումբն ու Հոռոմոսի վանքը, Տիգրիսի ու Մուա – բերդի անառիկ ամրոցները, Կարսի բերդն իր միջնադարեան ամրութիւններով, հայ ճարտարապետութեան անզուգական գո – հար Տեկորի տաճարը, Մրենի եկեղեցին, Բագաւանի խումբը եւ չատ–չատերը։

Հնարաւո՞ր է արդեօք չյիչատակել աչ – խարհահռչակ Աղթամարի տաճարը, հայ ճարտարապետութեան ու քանդակագոր – ծութեան արուեստի այդ չնաչխարհիկ կոթողը, Նարեկավանքն ու Վարագայ վանքը, Ս. Բարդուղիմէոսի վանքն ու Մշոյ Առաքելոց եկեղեցին, Վանն ու կա – րինը, Բաբերդն ու Խարբերդը, կիլիկեան Հայաստանի քաղաքներն ու ամրոցները, որոնց անուններն այնքան անխզելիօրէն կապուած են հայ ժողովրդի ազատու – թեան եւ անկախութեան համար մղուած հերոսական պայքարի պատմութեանը։

Մի օրինական հետաքրքրութիւն մչտա – պէս կրծում է մեր սրտերը, իսկ ի՞նչ վիճակի մէջ են այժմ նուիրական այդ յուչարձանները։

Ահա այդ հարցին է, որ մասամբ (քա – նի որ ձեռքս են ընկել լոկ որոչ յուչար – ձանների վերաբերող լուսապատճէնե – ր) պատասխանում են տրամադրու – թեանս տակ դտնուող լուսանկարները։ Բաւական է դրանք համեմատել մեր թան – գարաններում պահուող աւելի հին լու – սանկարների հետ, որպէսզի պարզ լինի պատկերը։

Ձեռքս եմ վերցնում Ցծկոնքի արդի վի – ճակը պատկերող մի լուսանկար, — ցնցւ – ւում եմ ամբողջ էութեամբ։

Մի՞թէ այս է մնացել ճարտարապետա – կան այն հոյակապ համակառոյցից, որ իւրաքանչիւր Հայի հպարտութիւնն էր կազմում։ Հինգ եկեղեցիներից բաղկացած խումբը, (որի պատճառով Ցծկոնքի խում – բը թուրքերէն նաեւ Պէշքիլիսէ էր կոչ – ւում), այնքան ներդաչնակ ու համա – կերպ էր տեղադրուած Տեկորի դեմափի դեղատեսիլ կիրճում, որ կարծես չրջա – կը սկսի ամբողջանդուիլ աւելի սերտ կա – պերով, արհամարհելով պատնէչներն ու սահմանագլուխները։

Իրաւունք ունէր կարմիր Սուլթանը՝ Համիտ քառորդ դար ամբողջ իր ամենա – հզօր ինքնակալի հանդամանքով դոդա – լու Տպագրութենէն ու չարժուն տառե – րէն, ցվերջ առելու դանոնք եւ կաչկան – դելու տպարանի եւ ճուլարանի ամէն աչ – խատութիւն բովանդակ Թուրքիոյ մէջ։ Եըլտըզի իր ոսկեձեղուն որջին մէջ կկը – զած, ինքն էր որ մենախոհեց օրերով. — «Նվոզից–արմատ սա Հայերուն խոչոր խո – չոր պոմպաններէն այնքան չեմ ահաբեկիր կոր, որքան կապարէ այդ պղտըլիկ տա – ռերէն…»։ Այդ խելօք, անվնաս ու ինք – նին աննչան տառերն էին արդարեւ, ո – րոնք հոս գաղտագողի եւ արտասահմանի մէջ սանձարձակ կերպով միտքեր յեղա – չրջեցին ու գինք հուսկ ուրեմն առաչնոր – դեցին դէպի գահավէժ։ Թերթերն ու գիրքերն ալ չուչացան անարդար մարդու իր անունը խարանելու նոյնհետայն։

Փա՜ռք եւ պատիւ Մամուլին։

Գաղաքակրթութեան այդ հրաչարուեստ արօրը դեռ ինչե՛ր կը վերապահէ մեզի՝ իր արտադրած օրաթերթերով, հանդէս – ներով ու հատորներով, ապատ միտքի ու գաղափարի իր արշաւասոյր վարուցան – քին մէջ։

ԹԷՈՂԻԿ

Ա Մ Ո Ք

ԿԱՄ

ՄԱԼԵԶԻՈՅ ԽԵՆԹԸ

Հիմա կը հասկնաք թէ ի՛նչ չմորիչ ազդեցութիւն գործեց վրաս երբ, յան – կարծ, տեսայ կնոջ մը գալը, գոռոզու – թեամբ եւ ատելութեամբ զեղուն, մին – չեւ եղունդներուն ծայրը քօղարկուած ու մխիթամանակ խորհուրդով թրծուած եւ նոր կիրքով մը բեռնաւոր…երբ այդպի – սի կին մը առանձին կը մտնէ այսպիսի մարդու մը վանդակին մէջ, այնքա՞ն ա – ռանձնացած մարդկային գաղանի մը, կեանքէն այնքա՞ն ճնչուած… Ասիկա, ասիկա ուզեցի ձեզի ըսել որպէսզի հաս – կընաք մնացեալը… ինչ որ պատահեցաւ յետոյ։ Ուրեմն… չեմ գիտեր ինչպիսի չարատեղութեամբ, գայն մերկ, ղգացա – կան եւ կրքին յանձնուած տեսնելու մտա – ծումէն թունաւորուած, ինքզինքս հաւա – քեցի եւ անտարբերութիւն կեղծեցի։

— Տանելիս հազար ֆլորէն… ըսի պղարիւնով։ Չէ, ատոր համար չեմ ըներ…։

Ինծի նայեցաւ, քիչ մը ժժդոյն։ Կը դուչակէր թէ դրամի տենչը տեղ չունէր այս գիմաղրութեան մէջ։ Բայց, հակա – ռակ ատոր, աւելցուց.

— Ի՞նչ կը պահանջէք ուրեմն։

Մէկ կողմ ձգեցի պղպ չեչտս ու ըսի.

— Անկեղծ խօսինք։ Ես առեւտրական չեմ… Ռոմէօ եւ ժիւլիէթի խեղճ դեղա – ղործը չեմ, որ իր թոյնը խայտառակ ոս – կիի մը համար կը ծախէ։ Ես ընդհակա – ռակն առեւտրականի մը հակառակն եմ… Այս ձեւով չէք կրնար ձեր փափաքին դո – հացում ստանալ։

— Ուրեմն չէք ընդունիր։

— Դրամի համար՝ ոչ։

Բացարձակ լռութեան պահ մը տիրեց մեր միջեւ։ Այնքան կատարեալ լռութիւն որ, առաջին անգամ ըլլալով, լսեցի մեր չնչառութիւնը։

— Ուրիչ ի՞նչ կրնաք փափաքիլ։

Հիմա այլեւս կը խօսէի առանց սեղ – մումի։

— Դեռ ես կը փափաքիմ որ դուք… որ դուք հետս խօսիք ոչ թէ որպէս նպա – տաւաճառի մը, այլ մարդու մը։ Որ, եթէ օգնութեան պէտք ունիք, չուտով… մէջ – տեղ չդնէք ձեր ամօթալի դրամը… այլ խնդրէք… մարդուն որ ես եմ՝ ձեզ օգ – նելու, ձեզ օգնելու՝ որպէս մարդ էակի … ես միայն բժիչկ մը չեմ. միայն «այ – ցելութեան ժամեր» չունիմ… ինծի հա – մար կան նաեւ ուրիչ ժամեր… Գուցէ այդ ժամերէն մէկուն եկած էք…

Պահ մը լուռ կը մնայ։ Յետոյ քիչ մը չրթները կը նեղմղէ, կը սրսռայ եւ կ'ը – սէ չատ արագօրէն.

— Ուրեմն, եթէ ձեզմէ խնդրէի… պի – տի ընէիք։

— Նորէն կ'ուղէք սակարկութեան մէջ մտնել. կ'ուղէք խնդրել խոստում առնելէ առաջ միայն։ Պէտք է նախ դուք խնդրէք, յետոյ ես կը պատասխանեմ…

Զարալի ձիու մը պէս գլուխը կը ցցէ։ Բարկացայտ ինծի կը նայի։

— Չէ, պիտի չխնդրեմ ձեզմէ։ Կը նա – խընարեմ մեռնիլ։

Ատոր վրայ դայրոյթը բռնեց գլխս, կար – միր դայրոյթ մը, խենթ դայրոյթ մը.

— Ուրեմն, եթէ չէք ուզեր խնդրել, ե՛ս է որ պիտի պահանջեմ։ Կը կարծեմ թէ աւելի յստակ ըլլալու պէտք չունիմ։ Գիտէք թէ ի՛նչ կ'ուզեմ ձեզմէ։ Ցետոյ յետոյ կ'օգնեմ ձեզի։

Մէկ վայրկեան աչքերը սեւեռեց վրաս։ Ցետոյ — ո՛հ, չեմ կրնար, չեմ կրնար ըսել որքան վայրագ եղաւ, — յետոյ դի – մագծերը լայնցան ու յետոյ… խնդալէն ճաթեցան… երեսիս խնդաց աննկարա – գրելի արհամարհանքի արտայայտու – թեամբ մը, արհամարհանքով մը որ, այսպէս ըսած, չանթահարեց գլխս՝ գի – նովցնելով հանդերձ… Այնքան յանկար – ծական, այնքան բուռն պայթումի մը կողմէ չղթայազերծուած — այդ արհա – մարհական ժպիտը — որ կրնայի գեհին իյնալ եւ անոր ոտքերը համբուրել։ Այս վիճակը երկվայրկեան մը տեւեց մէջս… կայծակի մը պէս, ու կրակ կար ամբողջ մարմնիս մէջ… Աղջէն միւս կողմ դար – ձած էր, եւ արագաքայլ դէպի դուռը կը յառաջանար։

Անդիտակցաբար, պատրաստուեցայ ե – տեւէն վազելու… ներողութիւն խնդրե – լու… պաչարելու… Ուժս ամբողջու – թեամբ չէր ոչնչացած… բայց անգամ մը եւս գարձաւ եւ ըսաւ կամ աւելի՝ հրա – հանգեց.

— Ինծի հետեւելու կամ ինձմով գրա – գելու մասին մի խորհիք… կը գղջաք։

Ու արդէն դուռը կը չաչէր եաեւէն։

×

Նորէն վարանում… Նորէն լռութիւն … Նորէն կը լսուէր միայն ծովու յաւէ – նական մրմունջը, որպէս թէ լռանի լոյսը վազէր ալիքներուն վրայէն։ Վեր – ջապէս ձայնը վերսկսաւ.

Դուռը մէկէն չաչեց… բայց ես, տեղ – ույն վրայ մնացի, անչարժ… Անոր հրա – նգը մազնիսացուցած էր գիս… Լսեցի սանդուխէն վար իջնելը, դուռը գոցելը։

ՍԹԵՓԱՆ ՁՎԱՁԿ

կայ ժայռերից էր սերուած նրա իւրաքանչիւր կառուցուածքը:

Մի մեծ ժայռի վրայ, դաշտավէժ գաւաթի վրայ կանգնած էին իրենց ձեւերով տարբեր Ս. Ստեփանոս, Ս. Կարապետ, Ս. Աստուածածին եւ Ս. Սարգիս եկեղեցիները՝ բոլորը կառուցուած Անիի թագաւորութեան շրջանում՝ 10–11րդ դարերում: Առանձին մի ծերպի վրայ յաղթականօրէն վեր էր խոյանում պարզ ու թախանձելի ձեւեր ունեցող հինգերորդ եկեղեցին, կարծես բուսած նոյն ժայռից:

Զարմանալի ամուր էին կառուցուած այդ հինգ եկեղեցիները, հետեւաբար վերջին կէս դարի ընթացքին չէին կարող քանդուել բնական ճանապարհով, այն էլ հիմնայատակ: Կասկածից վեր է, որ դրանք քանդուած են միտումնաւոր կերպով, մեծ ճիգ ու ջանքի գնով: Իմ ձեռքի տակ է երկու լուսանկար: Դրանք պատկերում են մեր ժողովրդի պատմութեան մէջ անփառունակ համբաւ վայելող Վեստ–Սարգիսի կողմից 1027 թուականին կառուցուած Ս. Սարգիս եկեղեցին: Դրանցից առաջինում՝ լուսանկարուած դարիս սկզբին, մենք տեսնում ենք այդ հնաշխարհիկ կոթողն իր անկրկնելիօրէն համաչափ եւ գեղեցիկ ձեւերով, որպէս մի հեռաւոր արձագանգ հայ ճարտարապետութեան գլուխ–գործոց Զուարթնոցի: Յաջորդ լուսանկարը պատկերում է նոյն յուշարձանի արդի վիճակը՝ յօշոտուած բիրտ գործիքների օգնութեամբ, որոնց հետքերը ճանաչւում են հեշտութեամբ: Ակնյայտ է, որ յանցագործները երկար են չարչարուել Խծկոնքի խմբի այս վերջին եկեղեցին եւս տապալելու համար: Սկզբում քչփորել են վերին պատերի ու քիւերի մասերը, իսկ յետոյ սկսել են կտրել գետնախարիսխը՝ հիմքերից անջատելու նպատակով: Սակայն յոգնե՞լ են արդեօք եկեղեցու արտակարգ ամուր լինելուց, թէ մէկ ուրիշ պատճառով, որ լքել, կիսատ են թողել իրենց նենգ մտադրութիւնը:

Կարեւոր շատ ուրիշ յուշարձաններ են աւերուած ու ոչնչացուած Անիի շրջակայքում: Լուսափաստաթղթերը վկայում են, որ հիմնայատակ աւերուած է հայկական վաղ-քրիստոնէական ճարտարապետութեան հանրայայտ գանձերից մէկը՝ Տեկորի տաճարը (5–6րդ դ.): Աւերուած ու պղծուած է Աշոտ Ողորմածի գերեզմանը՝ Հոռոմոսի վանքում: Գոյութիւն չունի այլեւս Շիրակաւանի (Երազգաւորսի) եկեղեցին՝ կառուցուած 10րդ դարի սկզբին Սմբատ Բագրատունի թագաւորի օրօք:

ՎԱՐԱԶԴԱՏ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ՀԱՅ ԳԻՏՆԱԿԱՆՆԵՐ
ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ՄԷՋ

Այս տարի Յունուարին հայ երկու գիտնականներ, Լեւոն Խաչիկեան եւ Սէն Արեւշատեան, Հայաստանէն Երուսաղէմ հասան, Հայոց պատրիարքութեան մատենադարանին մէջ գիտական աշխատանքներ տանելու:

Սկսած հին ժամանակներէն, Երուսաղէմը սրբավայր եղած է բոլոր քրիստոնեայ ազգերուն համար: Շատ ժողովուրդներ՝ Յոյներ, Ասորիներ, Լատիններ, Հայեր, իսկ յետագային՝ նաեւ Եւրոպացիներ, ծանր զոհողութիւններու գնով Երուսաղէմի մէջ կանգնած են հարիւրաւոր եկեղեցիներ, վանքեր ու սրբավայրեր՝ վերածելով զայն քրիստոնեայ ժողովուրդներու հոգեւոր մշակոյթի կեդրոնի:

Նոյնպէս եւ Հայերը, 5րդ դարէն սկսեալ, ձգտած են նման կեդրոններ ստեղծել Երուսաղէմի մէջ: Յիշատակուած է թէ 7րդ դարուն արդէն Ազուաններուն եւ Վրացիներուն հետ միասին Հայերը Երուսաղէմի մէջ ունէին 70էն աւելի վանքեր ու եկեղեցիներ, որոնց մէկ մասը պահպանուած է մինչեւ այսօր:

Երուսաղէմը միջնադարուն եղած է նաեւ հայ մատենագրութեան զարգացման եւ հայերէն ձեռագիրներու ընդօրինակման ամէնէն արգասաւոր օճախներէն մէկը: Երուսաղէմի հայ պատրիարքարանի մատենադարանին մէջ մեծ խնամքով պահուած են այսօր 3.800 հին ձեռագիր գիրքեր, իսկ թանգարանին մէջ՝ տաղանդաւոր հայ վարպետներու ձեռքով պատրաստուած բազմաթիւ ու արժէքաւոր իրեր՝ որոնք ոսկերչութեան, արծաթագործութեան, ոստայնագործութեան եւ ասեղնագործութեան բարձրարուեստ ստեղծագործութիւններ են: Ահա թէ ինչո՛ւ այնքան մեծ եղաւ բերկրանքը, երբ հայ գիտնականներուն հնարաւորութիւն տրուեցաւ երթալու հին ճարտարապետութեան յուշարձաններով հարուստ այդ չքեղ ու սրբազան քաղաքը:

Երուսաղէմի մէջ անոնց գիտական աշխատանքները եղան շատ արդիւնաւէտ, եւ պատրիարքարանը նպաստաւոր պայմաններ ստեղծեց իրենց համար: Հայ գիտնականները ծանօթացան հազուադէպ ձեռագիրներու հաւաքածոներուն, ընդօրինակեցին եւ պատճէնահանեցին հարիւրաւոր ձեռագիր – յիշատակարաններ եւ բնագիրներ: Լուսանկարեցին հայ տաղանդաւոր մանրանկարիչ Թորոս Ռոսլինի եւ միջնադարեան այլ նկարիչներու գործերը: Գիտնականները գացին նաեւ Պէյրութէն 32 քիլ. հեռաւորութեան վրայ գտնուող հայ կաթողիկէներու Զմմառ կոչուող հինաւուրց վանքը, ուր ուսումնասիրեցին հոն պահուող 1300 արժէքաւոր ձեռագիրներ: Այցելեցին Անթիլիաս, Հալէպ, Դամասկոս եւ այլ հայաշատ կեդրոններ:

Երուսաղէմի մատենադարանին մէջ կը պահուին տակաւին անյայտ տասնեակ մը ժամանակագրութիւններ ու պատմական յիշատակարաններ: Երկրի տնտեսական ու քաղաքական կեանքի վերաբերեալ կարեւոր տեղեկութիւններ կուտայ Յակոբ Ջուղայեցի կաթողիկոսը իր մէկ գործին մէջ, որուն միակ եւ անյայտ օրինակը կը պահուի Երուսաղէմի մէջ: Հայ բանասիրութեան անյայտ է նաեւ Սահակ Գողթնացիի ինքնակենսագրական ընդարձակ յիշատակարանը, ինչպէս նաեւ Մինաս Համբեցիի «Օրագրութիւն»ը եւ այլ շատ գործեր, որոնք հարուստ տեղեկութիւններ կը հաղորդեն հայ ժողովուրդի պատմութեան, հոգեւոր կեանքի մասին: Ծողչողուն գոհար մըն է հայ մանրանկարիչ Խաչատուր Խիզանցիի ձեռքով գրուած աւետարանը, զարդարուած բազմաթիւ զարդանաշխերով ու մանրանկարներով: Հազուագիւտ ձեռագիրներու թիւին կը պատկանի 7րդ դարու պաշտօնական գրութիւններու բացառիկ արժէքաւոր «Գիրք Թղթոց» տիտղոսով միակ օրինակը, Մխիթար Գօշի «Դատաստանագիրք»ի ամենահնագոյն ընդօրինակութիւններէն մէկը, 13րդ դարուն ընդօրինակուած ստուարածաւալ բժշկարանը, ինչպէս նաեւ մինչեւ օրս բանասէրներուն միայն ճանչցուած Յովասափատ Սեբաստացիի (16րդ դար) յօրինած եւ իր ձեռքով ընդօրինակուած բժշկարանը, որ իր արժանի տեղը պիտի գրաւէ հայ բժշկութեան պատմութեան մէջ: Իսկ ուրիշ ձեռագիր մը կը խօսի քիմիական ներկեր ու մելաններ պատրաստելու ձեւերուն մասին: Հետաքրքրական եւ արժէքաւոր են նաեւ հայ նորագոյն շրջանին վերաբերող նիւթերը, 1862ի Զէյթունի ապստամբութեան մանրամասն նկարագրութիւնը, որուն ականատես եղած է դէպքերը նկարագրող Մովսէս քահանան: Շապին - Գարահիսարցի վարդապետ մը, 1920ին, պարբերական մամուլէն խնամքով հաւաքած ու գեղեցիկ ձեռագիրով ընդօրինակած է իր հայրենակից, Զօր. Անդրանիկի մասին եղած յօդուածներն ու հաղորդագրութիւնները, ամփոփելով զանոնք տասը հատորներու մէջ:

Գիտական այս աշխատանքը, որ տեւած է երեք ամիս, շատ օգտակար եղաւ: Երկար տարիներէ ի վեր Լ. Խաչիկեան կը զբաղի հայերէն ձեռագիրներու յիշատակարաններու ժողովածուներ կազմելու գործով, 14-15րդ դարերու յիշատակարաններէն կազմած իր հրատարակութիւնները, 4 ընդարձակ հատորներով, մեծ նպաստ կը բերեն հայ եւ դրացի ժողովուրդներու միջնադարեան մշակոյթի ու քաղաքական կեանքի ուսումնասիրութեան: Հրատարակուած ժողովածուներուն մէջ սակայն կը բացակային Երուսաղէմի եւ Զմմառի մէջ պահուող յիշատակարաններէն շատերը, որոնք ցարդ չեն մտած ձեռագիրներու ցուցակներուն, կամ բանասիրական ուսումնասիրութիւններու մէջ: Այդ պակասը լրացնելու եւ յետագայ դարերու յիշատակարանները ամբողջական ձեւով հրատարակելու համար, Խաչիկեան գիտական ուղեւորութեան ընթացքին կատարած է 300է աւելի ընդօրինակութիւն եւ լուսանկարում: Անոնց մէջ շատ հետաքրքրական տեղեկութիւններ կը հաղորդուին հայ ժողովուրդի կեանքի ծանր պայմաններուն եւ տառապալից օրերուն մասին՝ մոնկոլ-թաթարական արշաւանքներուն եւ յաջորդ մըղձաւանջային ժամանակաշրջանին: Խաչիկեան Հայաստանի մեծագոյն ձեռագրագէտ – աղբիւրագէտն է. բազմակողմանի կերպով ուսումնասիրած է հայ ձեռագրական մշակոյթը, այս ուղղութեամբ հրատարակած է ան բազմաթիւ աշխատութիւններ՝ նուիրուած միջնադարեան մատենագիրներուն, յայտնաբերած է կարգ մը նոր բնագիրներ՝ լուսաբանելով անյայտ կամ շատ քիչ յայտնի հեղինակներու գրական ժառանգութիւնը:

Իր գիտական աշխատանքներուն համար Երուսաղէմի եւ Զմմառի մատենադարաններէն նիւթեր հաւաքած է Սէն Արեւշատեան, Տաթեւի փիլիսոփայական դպրոցի պատմութիւնն ամբողջացնելու, ինչպէս եւ Դիոնիսիոս Արիոպագացիի գործերուն ուսումնասիրութեան ուղղութեամբ: Արեւշատեան նուիրուած է հին և միջնադարեան հայ փիլիսոփայական մտքի պատմութեան ուսումնասիրութեան:

ՄԱՐԻՑԱ ՎՇՏՈՒՆԻ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

«ՊԱՇՏՊԱՆՈՒՄ ԵՆՔ ԱՌԱՋԱՐԿԸ»

Արձագանգ տուինք առաջարկին, զոր կը պաշտպանէին Հայաստանի գրողները իրենց հաւաքական պատասխանով, (տես Յառաջ, Օգոստոս 17): Դեռ պիտի արտայայտուինք այդ մասին:

× «Սովետական Հայաստան» թերթի Յուլիս 13ի համարում պատմական գիտութիւնների թեկնածու Վ. Յակոբեանը հանդէս է եկել «Գրի եւ դպրութեան օր» սահմանելու առաջարկով:

Առաջներում մենք ունեցել ենք այդ տօնը «Թարգմանչաց» անունով: Այժմ էլ Սփիւռքում ամէն տարի նշւում է այդ տօնը՝ կապուած Մեսրոպ Մաշտոցի անուան հետ: Այդ օրը յատկապէս դպրոցներում տեղի են ունենում հանդէսներ՝ նուիրուած Հայոց տառերի գիւտին:

Մենք գտնում ենք, որ միանգամայն ճիշդ է «Գրի եւ դպրութեան տօն» սահմանելու առաջարկը եւ ջերմօրէն պաշտպանում եւ միանում ենք այդ առաջարկին՝ խնդրելով Հայաստանի Գերագոյն Սովետի Նախագահութեանը սահմանելու «Գրի եւ դպրութեան տօն»:

Գ. ՍԱՐԵԱՆ, Վ. ՆՈՐԵՆՑ,
Ս. ԽԱՆԶԱԴԵԱՆ, Ա. ԳՐԱՇԻ
ՀՐ. ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ, Պ. ՍեւԱԿ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (65)

-ԵՐԲ-
ԵՐԿԻՐԸ ՍԱՐՍԵՑԱՒ

Յետ դրութիւն մը ուշադրութիւնը գրաւեց. «Կրնա՞ս ինծի պատասխան մը գրկել այս նամակը բերողին հետ. վստահելի մարդ է: Իր կինը եւ տղաքը մեր մօտը կը բնակին եւ ես կը զբաղիմ անոնցմով»: Սավինքի ներս կանչել տուաւ չոգեկառքին պետը որ ճաշարանին մէջ կը սպասէր:

— Կրնա՞ք նամակ մը տանիլ կնոջս, հարցուց:

— Անշուշտ, Ձերդ Մեծութիւն, պատասխանեց մարդը: Այս իրիկուն կը մեկնիմ ժամը 11ին: Եթէ Ձեր Մեծութիւնը պատրաստէ նամակ մը, ժամը 8ի տանելու կ'անցնիմ զայն առնելու:

— Կը սպասեմ ձեզի, ըսաւ Սավինքի, անպատճառ եկէք:

Մինակ մնալով Սավինքի սկսաւ քալել սենեակին մէջ: Երկար ատեն մտմտայն գնաց եկաւ գլանիկներ ծխելով: Երբ կանգ առաւ, իր որոշումը տուած էր եւ գրասեղանին առջեւ գնաց: Նամակ մը գրեց իր կնոջը: Անցագիր կը ղրկէր իր զաւակներուն եւ սենեկապանուհիին համար Շուէտի եւ Անգլիոյ համար վիզաներով: Կը խնդրէր անկէ որ օգտուի այն քանի մը հանդարտ օրերէն՝ որ իրենց առջեւն էին (ռուսական յեղափոխութեան խաղաղ սկզբնաւորութիւնը օրինակ էր) Ապօ երթալու համար ուր նաւ կ'առնէին Սթոքհոլմ երթալու համար: Դիւրին ճամբորդութիւն մը, կարճ հանգրուաններով: Երեք օրուան մէջ առանց յոգնութեան եւ առանց վտանգի, ապահովութեան մէջ պիտի ըլլային: Կրկին նամակ մը կը դնէր մէջը, տնօրէններու այն դրամատուներուն ուր դրամ ունէր՝ Շուէտի եւ Անգլիոյ մէջ: Այսպէսով դրամական հողէ զերծ կը մնար: Ինքն իսկ անոնց պիտի միանար առաջին առիթով: Այս միջոցին սահմանագլուխը գոց էր, բայց ժամանակաւոր բան մըն էր ասիկա: Արտաքին նախարարութեան մէջ ունեցած յարաբերութիւններուն շնորհիւ պիտի կրնար ձեռք ձգել արտասահմանի համար վիզա մը: (Տարուած իր մտածումին ընթացքէն, Սավինքի գրեց այս խօսքը առանց անդրադառնալու ինքն իրեն) Սոնիա կրնար իր լուրերը տալ Շուէտ:

Ժամանակները այնպէս էին որ չէր կրնար վիճարանութիւն ընել հասուն մտածումով եղած ծրագիրի մը վրայ: Եւ կը վստահէր իրեն որ պիտի գործադրէր առանց ժամանակ կորսնցնելու: Իր նամակը սիրալիր եւ զուտր էր, բայց հրամայական:

Յետոյ զբաղեցաւ կարգադրելու դրամական հարցերը, իր կնոջ միջոցներ տալու որ ան ապատ տրամադրութիւնը ունենայ իր հարստութիւնը գործածելու: Մինչեւ կէսօրէ ետք զբաղեցաւ այս գործերով:

Երբ ամէն բան աւարտեցաւ, թիկնաթոռի մը մէջ բազմած, սկսաւ մտածել: Աւելի թեթեւ կը զգար ինքզինք: Կարծես հիմա ուրիշ մոլորակի մը աւելի թեթեւ, աւելի անօսր օդը կը շնչէր: Ամէն բան կը կարգադրէ անյուսալի եղանակով մը: Իր կինը եւ զաւակները բախտի հարուածներէն պաշտպանած պիտի ըլլային: Վայրկեան մը չխորհեցաւ թէ ինք ի՛նչ վտանգներու կ'ենթարկուէր Փեթրոկրատի մէջ: Փեթրոկրատ այս պահուն աշխարհի միակ քաղաքն էր որ իրեն երջանկութիւն կրնար տալ: Հոն տէրն էր իր կեանքին որուն մէկ էջը կը դարձնէր բարեյօժար սաստուած մը...:

Ջանդակի հարուած մը հնչեց: Լիտա կուգար:

ՄԵՐ ԵՐՋԱՆԻԿ ՕՐԵՐԸ

Ձմեռը անցաւ: Քաղաքը խառնակութեանց մէջ էր: Մեծ շարժումներ, երկիւղներ, յոյսեր զայն ցնցեցին: Փետրուարի վերջը Գերմանները մօտեցան: Արդէն Փսքօֆ էին. երկաթուղիով Փեթրոկրատէն մէկ քանի ժամ հեռու: Պիտի զայի՞ն ազատելու այն թշուառները որ կը մեռնէին վախէ, ցուրտէ եւ անօթութենէ: Բոլշեւիկեան կայաններու մէջ խուճապ կար: Պետերը Մոսկուա փախած էին եւ հեռագիրներով կը խնդրէին կեդրոնական իշխանութիւններէն որ խաղաղութիւն ստորագրեն, ինչ գնով որ ըլլայ: Թրոցքի հրաժարած էր: Սէմէնով անոր հետեւած էր իր նահանջին մէջ: Ինքն ալ Մոսկուա կը գտնուէր: Սովետներու շըրջանակին մէջ մեքենայութիւններ զարգանելով, իշխանութեան ա՛լ աւելի հետամուտ՝ զայն կորսնցնելէ ետք:

Սավինքի անոր մեկնումը տեսաւ առանց ցաւելու: Չէր կրնար հանդուրժել այլեւս այն թաքուն բռնաւորութեան, որուն իր վրայ բրած ճնշումը կը զգար:

Լիտիա եւ Սավինքի օգտուեցան քաղաքին խռովութենէն: Բոլշեւիկ ոստիկանութիւնը զբաղած ըլլալով Մոսկուա փոխադրելու իր թղթածրարները, միեւնոյն եռանդը չէր դնէր մասնաւորները հետապնդելու համար: Այսպէս, գինագուլի պէս եղաւ, ուր մէկը միւսին համար, երկուքն ալ ապրեցան գրեթէ կատարեալ մեկուսացումի մը մէջ:

ՔԼՕՏ ԱՆԷ

(Շար.)

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Օրեր եւ Ժամեր

ԽԱՉՎԵՐԱՑ

ՓԱՐԻԶԻ Ս· ՅՈՎՀ· ՄԿՐՏԻՉ

Այս կիրակի, 11 Սեպտ· Խաչվերաց է: Այս առթիւ Փարիզի Ս· Յովհաննէս–Մկրտիչ Մայր եկեղեցւոյ մէջ պիտի մատուցուի հանդիսաւոր բազմաձայն Սուրբ Պատարագ: Պիտի պատարագէ եւ քարոզէ ՍԵՐՈՎԲԷ ԱՐՔԵՊՍ· ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ:

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8: Սկիզբ Ս· Պատարագի ժամը 10: Երեկոյեան ժամը 4,30ին կը կատարուի Խաչվերացի մեծահանդէս Թափօր–Անդաստան:

×

Երկուշաբթի, 12 Սեպտ· Մեռելոց է:

Փարիզի Ս· Յովհ· Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի Ս· Պատարագ ժամը 10ին: Յաւարտ Պատարագի կը կատարուի Հոգեհանգիստ վասն համօրէն ննջեցելոց:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

11 Սեպտ· 1966, կիրակի Փրատոյի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, Խաչվերացի տօնին առիթով պիտի կատարուի հանդիսաւոր Ս· Պատարագ

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ· ՎԱՐԴԱՆԵԱՆԻ

կատարմամբ, որ պիտի քարոզէ Խաչի Տարհուրդին եւ մեղի համար ունեցած առնոր իմաստին մասին:

Կը հրաւիրուի մեզմէն հաւատացեալ ժողովուրդը, հոգեպէս մխիթարուելու եւ լսելու օրուան սրբազան տօնին հոգեւոր պատգամը:

Ժամերգութիւն ժամը 8, Ս· Պատարագ 10, եւ քարոզ ժամը 11,15ին:

Ս· ՅԱԿՈԲ ԵԿԵՂԵՑԻ (ԼԻՈՆ)

Կիրակի, 11 Սեպտ· Խաչվերացի տօնին առիթով Ս· Ցակոբ եկեղեցւոյ մէջ պիտի մատուցուի հանդիսաւոր Ս· Պատարագ եւ Անդաստան:

Պիտի պատարագէ եւ քարոզէ Հոգ· ԴԱՒԻԹ Ծ· ՎՐԴ· ՍԱՀԱԿԵԱՆ:

Ս· Պատարագը պիտի երգէ Լիոնի Կոմիտաս երգչախումբը, ղեկավարութեամբ Պ· Օֆլազի:

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8ին, պատարագ ժամը 10ին, Անդաստան ժ· 16ին:

ՇԱՀԻԼԻ Ս· ԳՐ· ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Այս Կիրակի, Խաչվերացի տօնին առթիւ, հանդիսաւոր Ս· Պատարագ կը մատուցանէ Տ· ՎԱՉԷ ՎՐԴ· ԻԳՆԱՏԻՈՍ–ԵՊՍ:

Յաւարտ պատարագի Խաչհանգիստի արարողութիւն:

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ Ս. ԽԱՉ ԵԿԵՂԵՑԻ

10 bis, Rue Thouin, PARIS

Այս կիրակի Խաչվերաց եւ տօն Ս· Խաչ Եկեղեցւոյ: Հայրապետական ճաշնաւոր պատարագ ժամը 10,30ին: Պիտի պատարագէ եւ քարոզէ

ԳԵՐՊ· Կ· ԵՊՍ· ԱՄԱՏՈՒՆԻ:

ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ՆՈՐՈԳՈՒԹԻՒՆ

Փարիզի Ս· Յովհ· Մկրտիչ Եկեղեցւոյ Դիւանը չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները եկեղեցւոյ նորոգութեան համար:

Տէր եւ Տիկին Վահրամ Մոսուիչեան եւ զաւակները ի յիշատակ Վարուժան Տամլամեանի մահուան տարելիցին 200 ֆր·:

Պ·Թաղւոր Թաղւորեան(Կափ), Պ·Աբամ Գուլումճեան (Ժամկոչ), Պ· Օննիկ Եէ – կէնեան իր ծնողաց Տէր և Տիկ· Եէկէնեան իր յիշատակին, Պ· Հրաչ Տամկաճեան ի յիշատակ Սէֆաքիեան եւ Տամկաճեան զերդաստաններու համար ննջեցելոց, Տիկին Մարեանի Սաատէթեան, Պ· Օչին Լեւոն Մոսուիչեան (Պրազիլ), Ոմն, Օր· Տիրուհի Անդրանիկեանի յիշատակին, Պ· Հրանդ Գուլումճեան 100ական: Տիկ· Մառի Թաղւորեան իր ամուսնոյն մահուան 14րդ տարելիցին առթիւ, Տիկին Մարի Թաղւորեան (Կրընոպլը), Ոմն, Միհրան Պահթիարեանի մահուան առթիւ, Տիկին Վարդանոյշ Թորոսեան, Տիկին Մարիամ Կէօսթէնեան, Տիկին Պօսքէ Սէյլանեան իր ամուսնոյն Արքաեի Արշալոյս Սէյլանեանի մահուան Ա· տարելիցին առթիւ 50ական: Տիկ· Սիրանոյշ Շիրինեան եւ զաւակները 60: Տիկին Վարդենի Գումբուլեան 30, Ոմն 27,34, Տէր եւ Տիկին Գէորգ Շահինեան փոխան ծաղկեպսակի հանգուցեալ Յովակիմ Սուլթանեանի յիշատակին 25, Պ· Գարագաշեան 20, Ոմն 15, Պ· Օննիկ Պօտուրեան, Պ· Սարգիս Վարդանեան իր ննջեցեալներու յիշատակին 10ական ֆրանք:

Նախկին դումար՝ 128·590:

Ընդհ· դումար 130·107 ֆր·

ԵՐԵՒԱՆԻ ՁԱՅՆԱՍՓԻՒՌԸ

Ամէն կիրակի առաւօտ ժամը 9ին 10, կարճ ալիք՝ 25,1, 26,3 եւ 31 մեթրի վրայ:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Շաբաթ, 17 Սեպտեմբերին, Հ· Ց· Դ· Նոր Սերունդի Փարիզի Չրջանի առաջին մեծ ձեռնարկը՝ արձակուրդներէն ետք:

ԾԱԽՈՒ Է

Մէզոն Ալֆոր, *կայարանին մօտ, փակվիյոն մը: Վեց սենեակ, խոհանոց, սալտը պէն, 2 արտաքնոց, ելեկտրական ջեռուցում, հեռաձայն, ընդարձակ դեռնայարկ, ձեղուն, պարտէզ: 300 ք· մ·: Նոր վիճակի մէջ: Գինն՝ 250·000 ֆրանք:*

Հեռաձայնել 368–68–10 թիւին, ժամը 18,30էն ետք:

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Արձանագրութիւն 1966 – 1967 ուսումնական տարեշրջանին:

Տակաւին տրամադրելի տեղերուն համար իրենց զաւակը արձանագրել փափաքողներէն կը խնդրուի ժամադրուիլ՝ զբօսով հետեւեալ հասցէին.

26, Rue Troyon, SEVRES 92

կամ հեռաձայնելով՝ 027–18–28:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՑԱՅՏԱԳԻՐ ՓՐԱՆՍԱԿԱՆ ՁԱՅՆԱՍՓԻՒՌԷՆ ԵՒ ՊԱՏԿԵՐԱՍՓԻՒՌԷՆ

Ձայնասփիւռ·— 11 *Սեպտեմբեր, կիրակի առաւօտ ժամը 8ին, Ֆրանս–Քիւլթիւր կայանէն: Նիւթ՝ Ս· Ղազարի վանքը: Կը մասնակցին Գերպ· Ամատունի եւ Քրիստիան Տէտէեան:*

Պատկերասփիւռ·— 11 *Սեպտ· կիրակի առաւօտ ժամը 9,30ին, Ա· կայանէն: Նիւթ՝ Հայկական մեծ դարապշրջանը՝ ժ· դար (Անի, Աղթամար, եւայլն): Կը մասնակցին Սիրարփի Տէր–Ներսէսեան, Էմիլ Ալանեան, Անահիտ Տէր–Մինասեան եւ Եդուարդ Իւթիւճեան:*

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL « HARATCH »
32, Rue de Trévise, PARIS (9e)

ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼԵԱՆ ԳՐԱՏՈՒՆ

51, Rue Monsieur-le-Prince, PARIS - 6e — Chèque Postal : 1278-35
Tél. : DAN. 88-65

LYNCH. ARMENIA, Travels and Studies. 2ème éd. Beirut, 1965, 2 vol. reliure toile, 197 illustration, Carte etc.	125 Fr.
ADONTZ, Etudes Arméno-Byzantines, Lisbonne, 1965, 440 p.	35 Fr.
MANANDIAN, Tigran II et Rome, Lisbonne, 224 pages	15 Fr.
MANANDIAN, The trade and cities of Armenia, Lisbonne, 248 p.	35 Fr.
J. MECERIAN, Histoire et institutions de l'Eglise Arménienne Beyrouth, 1965, Illustr. et Carte	42 Fr.
J. MECERIAN, Le génocide du peuple arménien	9 Fr.
Mgr. JEAN NASLIAN, Mémoires, Vienne, 2 vol. illustrés	60 Fr.
Ց· ՊԱՊԷՍԵԱՆ, *ՀԱՅ ԱՏԼԱՍ, Լոն–Անճելըս, մեծադիր 328 էջ, լաթակազմ, բազմաթիւ գունաւոր եւ ոսկեդրուագ նկարներով եւ քարտէսներով*	175 ֆր·
Ց· ՔԱՋԱԶՆՈՒՆԻ, *Ցեղ մահու, հրատ· Ս· Վրացեան, լաթակազմ*	10 ֆր·
ԵՂԻՇԷ Ց· ՄԵԼԻՔԵԱՆ, *Հարբ–Խնուս, Պէյրութ, պատկերազարդ, լաթակազմ, 584 էջ*	15·00 ֆր·
ԷԼԻԶ ՄԷՀԷՏԵՐԵԱՆ, *Ստուեր եւ Լոյս, Փարիզ*	13,00 ֆր·

ԱՌԱՔՄԱՆ ԾԱԽՔը ԳՆՈՂԻՆ ՎՐԱՑ

Ձոխ մբերք հայերէն եւ Հայոց մասին ֆրանսերէն գրքերու եւ Հայաստանեան հրատարակութիւններու:

LA MUNICIPALITÉ D'ALFORTVILLE

et Toutes les Organisations Arméniennes de la Commune

PRESENTENT LE 1er OCTOBRE 1966 DANS LE CADRE DU

PREMIER FESTIVAL INTERNATIONAL DU FOLKLORE

La Grande Nuit DE L'ARMÉNIE

sous un chapiteau de 4000 places

UN EXTRAORDINAIRE PROGRAMME

Avec la participation de :

- **Tous les Artistes Arméniens en Renom de France**
- **de la Troupe Folklorique d'Arménie, spécialement venue d'Erévan**

D'ORES ET DÉJA... RETENEZ CETTE DATE :

Samedi, 1er Octobre 1966 à 20 h. 30, Alfortville

ՅԱՌԱՋ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)

Fondé en 1925 — Tél. : PROvence 86-60

R. C. Seine 57 A 2731 — C. C. P. Paris 15069-82

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 8 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ

JEUDI 8 SEPTEMBRE 1966

Օ Ր Ա Թ Ե Ր Թ

Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա՝	Տար. 60 Ֆ.	Վեցամսեայ՝	35 Ֆ.
Արտասահման՝	Տար. 80 Ֆ.	Հատը	0,30 Ֆ.

LE NUMÉRO : 0,30 FR.

42րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 10706

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

42e ANNÉE — Nº 10.706

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՎԵՐԱՄՈՒՏԻ ՆԱԽՕՐԵԱԿԻՆ

Արձակուրդի ամիսները, մանաւանդ Յուլիս ու Օգոստոս բախտաբեր չեղան այս տարի հիւսիսային եւ արեւմտեան Ֆրանսայի՝ մասնաւորապէս Փարիզի համար: Ցուրտն ու անձրեւը ամառէն աւելի աշնան տպաւորութիւնը կը ձգէին:

Սեպտեմբերին հետ թեւակոխեցինք վերամուտի շրջանը:

Տարիներէ ի վեր այս երկրին մէջ գրեթէ օրէնքի կարգ անցած է տարեկան արձակուրդը, որ այլեւս մաս կը կազմէ մարդոց ապրելակերպին:

Աշխատաւորներն ու պաշտօնեաները շնորհիւ ընկերային ապահովագրութեան, եւ յարակից այլ օրէնքներու՝ ամէն դիւրութիւն կը վայելեն տարուան մէջ 3-4 շաբաթ հանգստանալու համար, յաճախ իրենց բնակավայրէն դուրս, ծովերու ափին կամ լեռնային ու դաշտային խաղաղ միջավայրի մէջ, բնութեան ծոցը, հեռու քաղաքի ժխորէն ու տաղտուկներէն:

Վերամուտը ամէնէն աւելի կը հետաքրքրէ դպրոցականները:

Շուտով կը բացուին վարժարանները եւ երկսեռ աշակերտներ՝ կազդուրուած ու թարմացած՝ աշխատանքի կը լծուին:

Ֆրանսայի 48 միլիոն բնակչութեան գրեթէ մէկ քառորդը (11 միլիոն) դպրոց կը յաճախէ, մանկապարտէզէն սկսեալ մինչեւ բարձրագոյն վարժարաններն ու համալսարանները:

Բնակչութեան յարաճուն յաւելումով դպրոցական շէնքերը չեն բաւեր նորեկ աշակերտներուն եւ կառավարութիւնը կը ստիպուի ամէն տարի նոր շէնքեր կառուցանելու երկրին ամէն կողմը:

Ուսուցիչ — ուսուցչուհիներու պակասն ալ զգալի կը դառնայ տարուէ տարի:

Ֆրանսայի — ինչպէս արեւմուտքի այլ երկիրներուն մէջ — ուսուցիչները լաւ կը վճարուին: Բացի ամառնային արձակուրդի շրջանէն, տարուան մէջ Զատկի, Ծնունդի եւ այլ տօներու առթիւ հանգիստի օրեր ունին, վճարովի: Ուստի ուսուցչութիւնը ցանկալի ասպարէզ մը կը կազմէ այս երկիրներուն մէջ: Չի նմանիր հայկականին:

Ֆրանսահայ գաղութին համար եւս վերամուտ է:

Հ. Ց. Դ. Նոր Սերունդը, Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչը և այլ երիտասարդական ու բարեսիրական կազմակերպութիւններ վերջացուցին իրենց տարեկան ամառնային ձեռնարկները — ճամբար կամ կազդուրման կայան — ու կը պատրաստուին նոր տարեշրջանի աշխատանքներուն:

Արձակուրդի առթիւ զանազան շրջաններէ ի մի հաւաքուած հայ տղաք ու աղջիկներ առիթ ունեցան իրարու հետ ծանօթանալու եւ ապրելու հայաշունչ մթնոլորտի մէջ:

Հայերէնի դասընթացքներ, ազգային պատմութեան մասին դասախօսութիւններ եւ զանազան հանդէսներ կազդուրման կայաններու եւ ճամբարներու մէջ օգտակարը միացուցին հաճելիին:

Ամէն տարի ամառուան եղանակին Ֆրանսայի շրջանին մէջ առնուազն 5-600 երկսեռ փոքրիկներ, պատանիներ ու երիտասարդուհիներ հայկականութեան հետ կը շաղախուին: Կը սորվին հայրենասիրական զգացումներով, կը զգան հայ ծնած ըլլալու հպարտութիւնը եւ հոգիին կը կապուին Հայութեան հետ:

Վերամուտի առթիւ ամէն բանէ առաջ հայերէնի ուսուցումն է, որ մեր մշակութային ու բարեսիրական կազմակերպութեանց ուշադրութեան առարկայ պէտք է դառնայ:

Մեր դոյդ մը մեծ վարժարանները —

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՎԱՐՉԱՊԵՏ ՎԵՐՈՒԷՐՏ ՍՊԱՆՆՈՒԵՑԱՒ

Հարաւային Ափրիկէի վարչապետը, Հանրիկ Վերուէրտ, տեսաբան եւ ջատագով «ափարթէյտ»ի, առջի օր, Երեսփոխանական Ժողովին մէջ, կը սպաննուէր յունական ծագումով Եւրոպացիէ մը՝ Տիմիթրի Ցաֆէնտաս: Դրդապատճառը կը մնայ տակաւին անյայտ:

Կէսօրէ ետք ժամը ճիշդ 2ին, զանգակ մը կը յիշեցնէր թէ նիստը կը բացուի: Վարչապետը նոր իր տեղը կը գրաւէր, երբ մարդ մը, որ բարապանի համազգեստ կը կրէր, դաշոյն մը ձեռքին իրեն յառաջացաւ: Վարչապետը կ'ենթադրէ թէ կ'ուզէր խօսիլ իրեն կամ նամակ մը յանձնել, երբ մարդը, յանկարծ, դաշոյնը մխրճեց ճիշդ կոկորդին մէջ: Այս բոլորը կը կատարուէր այնքան բնական եւ արագ, որ, տակաւին ներկայ երեսփոխանները ոչինչ չնկատած, վարչապետը նուազագոյնը դաշոյնի չորս հարուածներ ստացած, կը փռուէր սեղանին վրայ, առանց ճիչ արձակելու:

Կէս ժամ չանցած, հիւանդանոցին, ուր փոխադրուած էր, պաշտօնապէս կը հաղորդէին Հանրիկ Վերուէրտի մահը:

Այս սպանութիւնը բաւական մեծ ցնցում մը յառաջացուց աշխարհի մէջ, յատկապէս Լոնտոն, ուր ժողովի նստած են Անգլիական Համայնապետութեան ներկայացուցիչները: Ուկանտայի նախագահը, Միլթըն Օպոթ, կը նշէր թէ «մինչեւ ալ դէշ բան մը եղած է փորձել սպանութեամբ լուծել քաղաքական հարցերը»: Հարաւային Ափրիկէի եւրոպացի բնակչութիւնը տխրութեամբ լսեց սպանութեան լուրը, իսկ Սեւերը անգամ մը եւս սարսափի մթնոլորտի մը մէջ կը գտնուին: Սեւամորթ կին մը, որուն հարց կուտային այս մասին, հետեւեալ պարզ պատասխանը կուտայ. «Փա՛ռք Աստուծոյ, սպաննողը մեզմէ մէկը չէր»:

Իրապէս, Վերուէրտ իր երկրի ճերմակներու բացարձակ մեծամասնութիւնը ունէր իր հետ եւ «ափարթէյտ»ի քաղաքականութիւնը, որուն առաջնորդը կը նկատուի, այնքան հին է որքան Հարաւային Ափրիկէն: Վերուէրտ բերաւ միայն չնչին փոփոխութիւններ, երբեմն ծայրայեղ եւ ձախորդ, իր կարծիքով ապահովելու համար ճերմակներու ապագան Ափրիկէի մէջ: Հարաւային Ափրիկէի մէջ կ'ապրին երեքուկէս միլիոն ճերմակներ, տասը միլիոն Սեւերու հետ:

Սպանութիւնը ունեցաւ նաեւ իր տնտեսական անդրադարձը: Հարաւ - Ափրիկեան կարգ մը արժէքներ Փարիզի մէջ 8-9 առ հարիւր անկում արձանագրեցին. ոսկիի եւ ադամանդի հանքերուն արժէթուղթերը, Լոնտոնի մէջ, այնպիսի անկում մը կրեցին որ կորուստը կը հասնի միլիոններով սթերլիններու:

ՏԸ ԿՈԼ ԹԱՀԻԹԻԻ ՄԷՋ

Իր առաջին ճամբորդութեան ընթացքին, 1956 Սեպտ. 3ին, երբ կը մեկնէր Թահիթիէն, ջուրին մէջ կը նետէր իրեն տրուած վերջին ծաղկեպսակը: Նման բարք մը Թահիթիի մէջ կը նշանակէ. «Պիտի վերադառնամ»:

Ճիշդ տասը տարիներ ետք Զօր. տը Կոլ կը վերադառնայ հմայուած կղզին: Հրաժեշտ առնելով Նումէայէն եւ 5 ժամ 50 վայրկեան թռիչքէ մը ետք կը հասնէր Թահիթի: Հանրապետութեան Նախագահը կը դիմաւորէին Բանակի նախարար Փիէր Մէսմէր եւ Գիտական փնտռտուքներու նախարար Ալէն Փէյրըֆիթ: Հանրապետութեան Նախագահը Թահիթիի մէջ իր առաջին օրը պիտի յատկացնէ ընդունելութիւններու եւ տեսակցութիւններու:

Տը Կոլի Փարիզ վերադարձը կրնայ 24 ժամով յետաձգուիլ, եթէ երբեք Մուրուրոա կղզիին մէջ, Սեպտ. 10ին, օդերեւութաբանական պայմանները չթոյլատրեն հիւլէական ռումբի մը պայթումը: Ներկայիս այս պայմանները շատ դէշ են: Ալէն Փէյրըֆիթ յայտարարեց թէ պայթումի ազդանշանը պիտի չտրուի, այնքան ատեն որ ապահովութիւնը կատարեալ չէ: «Զօր. տը Կոլ կ'ուզէ պարզապէս իր ներկայութեամբ նշել ազգային, գիտական, թեքնիք եւ քաղաքական մեծ յաջողութիւն մը՝ իրագործուած մօտաւորապէս մէկ օրուան ժամանակաշրջանի մը մէջ»:

ՓԵՔԻՆ - ՈՒՈՇԻՆԿԹԸՆ ՄԵՂՄԱՑՈ՞ՒՄ

Մինչ Չինաստանի մէջ «մշակութային յեղափոխութիւնը» բոլոր թափով կը շարունակուի եւ կարմիր պահակագունդերը կը սպառնան աշխարհի, յատկապէս Միացեալ Նահանգներուն, անդին, Փեքինի մէջ, Չինաստանի Արտաքին նախարար Շէն Եի կը յայտարարէ Թոքիոյէն եկած Երեսփոխաններու խումբի մը, թէ չի հաւատար «որ Միացեալ Նահանգներու եւ Ժողովրդային Չինաստանի միջեւ տիրող լարուածութիւնը յաւիտենական ըլլայ», կը գրէ Թոքիոյի մամուլը: «Կարելի չէ ըսել թէ Չինաստան նպատակ չունի բանակցութիւններով լուծելու Վիէթնամի խնդիրը... Իրականութեան մէջ Չինաստան, Վարշաւայի մէջ, կը բանակցի Միացեալ Նահանգներուն հետ» ըսած է չին նախարարը, շարունակելով. «Եթէ Չինաստան չհաւատար այս բանակցութիւններու օգտակարութեան, շատոնց կը խզէր զանոնք»: Շէն Եի յայտարարած է որ ո՛չ Չինաստան եւ ո՛չ ալ Միացեալ Նահանգները կ'ուզեն դէմ առ դէմ բախումի մը յանգիլ»:

Թոքիոյի մամուլին համաձայն, Չինաստանի Արտաքին նախարարը իր խօսակիցներուն նշած է թէ առ այժմ չէր հաւատար Չինաստանի վրայ ամերիկեան յարձակումի մը, աւելցնելով սակայն թէ Չինաստան, «մշակութային յեղափոխութեան» շնորհիւ, կը պատրաստուի դիմագրաւելու նման հաւանականութիւն մը: «Կարելի չէ ըսել թէ Չինաստան չի փափաքիր բանակցութիւններով կարգադրել Վիէթնամի հարցը, կրկնած է Շէն Եի. մեր կառավարութեան արտաքին քաղաքականութիւնն է բանակցութիւններով վերջ տալ բոլոր վէճերուն»:

Թոքիոյի քաղաքական գէտերուն համեմատ, Շէն Եիի յայտարարութիւնները որոշ փոփոխութիւն մը կը մատնեն ցարդ տարուած Չինաստանի քաղաքականութեան առընչութեամբ: Այս փոփոխութիւնը կարելի է ամփոփել երեք կէտերու մէջ. 1) Շէն Եի, Արտաքին նախարարը, չի հաւատար որ Միացեալ Նահանգները յարձակում գործեն Չինաստանի վրայ: 2) Չինաստանի եւ Միացեալ Նահանգներու միջեւ տիրող լարուածութիւնը յաւիտենական չէ: 3) Չինաստան կը փափաքի Վիէթնամի պատերազմին վերջ տալ բանակցութիւններով:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԷՆ ՊԱՐՔԱՅԻ դատավարութիւնը բացուեցաւ առջի օր, Ռճրադատ Ատեանին առջեւ: Ատեանի նախագահ Փէրէզ, իր լիազօրի հանգամանքով, ներկայ գտնուող ամբաստանեալներու դատավարութիւնը անջատեց Ուֆքիրի եւ միւս փախըստականներուն պարագայէն: Այս վերջինները պիտի դատուին ի բացակայութեան, դատավարութեան վերջաւորութեան: Առաջին նիստին Փէրէզ հարցաքննեց ամբաստանեալները՝ իրենց ապրած կեանքի մասին: Երկրորդ նիստին հարցաքննուեցան Լոփէզ եւ Պէրնիէ, ինչպէս նաեւ գաղտնի ոստիկաններ՝ Սուշոն եւ Վուաթօ:

ՄԱԿ-էն լսատեղեակ աղբիւրներու համաձայն, Ու Թան կրնայ ընդունիլ ՄԱԿի Քարտուղարութեան թեկնածու մնալ՝ երկու տարուան շրջանի մը համար, եթէ երբեք Ապահովութեան Խորհուրդը ուզէ եւ ուրիշ թեկնածու մը չըլլայ: Լրագրող մը հարցուցած է Ու Թանի, թէ արդեօք պաշտօնին վրայ պիտի մնա՞յ Նոյեմբերին. Ու Թան պատասխանած է. «Մինչ Նիւ Եորք պիտի ըլլամ»: — « 38րդ յարկի՞ն մէջ », պնդած է լրագրողը: Ու Թան ժպտած է միայն, առանց պատասխանելու:

ԱՄՄԱՆԷՆ կը հաղորդեն թէ Հիւսէին Թագաւորի հրաւէրին ընդառաջելով, Եթովպիոյ կայսր Հայլէ Սէլասիէ պաշտօնական այցելութեամբ Յորդանան պիտի գայ յառաջիկայ 12-15 Հոկտեմբերին:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ երկրագործութեան նախարար Էտկառ Ֆոռ առջի օր պաշտօնական այցելութեամբ Սթօքհոլմ մեկնեցաւ, ուր պիտի մնայ տասը օր:

ՓԵՔԻՆԷՆ կը հաղորդեն թէ Չինաստանի մէջ ընդդիմութեան կը բախի Մաօ Ցէ Թունկի գաղափարներու (մշակութային յեղափոխութեան) տարածումը:

ՀՐԱՆՏ - ՍԱՄՈՒԷԼ

ՄԱՐԴԸ ԵՒ ԴԱՇՆԱԿՑԱԿԱՆԸ

ԽՄԲ.— Ինը տարի առաջ, երբ Պոլտատի մեր սիրուած ընկերներէն Արամ Տիգեան յանկարծամահ կ'իյնար Հռոմի մէջ, վերի խորագրով մահագրութիւն մը կը հրատարակէր Պաղտատի մեր ընկերներէն Գարմէն, որ իր կարգին յանկարծամահ կ'իյնայ Պէյրութի մէջ, հազիւ «Ազդակ»ի խմբագրութիւնը ստանձնած:

Կը հրատարակենք այս գրութիւնը, նըշխարք մը իրմէ, որ իր խորագրով եւ իր բովանդակութեամբ դամբանական մըն է կարծես նաեւ իր վրայ արտասանուած:

Դաժան եւ անբացատրելի ծանրութիւն մը կը կասեցնէ մտածումին թափը: Կը մշուշէ նայուածքը: Կեանքը կը դառնէ սովորական ու պարպուած իմաստէ եւ ստեղծագործ ճիգը կը վերածէ անհանգրուան եւ ունայն վազքի մը, ամէն անգամ, երբ անակնկալօրէն չարագուշակ թռչունի մը թեւերով կը հասնի մահուան գոյժը՝ սրտակից ընկերոջ մը, որուն հետ ապրած ես կեանքը, պայքարած նոյն գաղափարներուն համար, որուն հետ բաժնած ես մտածումդ, բաժնած աղդ ու հացդ եւ որուն հետ ներշնչուած ես նոյն հաւատքէն եւ նոյն լոյսէն:

Մեծ վարդապետը, Նազովրեցին, երկու հազարամեակ մը առաջ կը պատգամէր.— «Թող մեռելները թաղեն իրենց մեռեալները»: Մեծ վարդապետէն դարեր ետքը՝ Քեսունի Վասիլը նոյն իմաստով, սակայն տարբեր բառերով կը կրկնէր նոյն պատգամը.— «Կեանքը իր ճամբով, մահն իր ճամբով»:

Սակայն, կեանքի պողոտաներէն հաստատաքայլ միշտ յաղթական քալող այս իրապաշտութիւնը մարդկային հոգիին ու զգացական աշխարհին ամբողջական ու ճշմարիտ արտայայտութիւնը չէ: Մարդուն հոգին իր մէջ կը պահէ բոլոր գոյնի արտացոլացումը բոլոր այն ծաղիկներուն, որոնք ճակատագրականօրէն վերջ ի վերջոյ կը թառամին աշնան մահասփիւռ հովերէն:

Ոչ եւս է Տիգեանը: Մարդ մը, որուն հաւանաբար շատեր ծանօթ չեն: Սակայն ծանօթ կամ անծանօթ ըլլալը չափանիշ մը չէ մարդու մը մեծութիւնը բնորոշելու:

Մեծութիւնը կը բխի մարդու մը նկարագրի պայծառութենէն: Ուրիշին համար ապրելու, տառապելու, մտածելու այլասիրութենէն: Իր եսը *նուազագոյնին իջեցուած ու անկէ բարձրացած՝* մենքի *գիտակցութեան:*

Մեծութիւնը կը բխի բոլոր անոնցմէ, որոնք ընդհանրականին, ամբողջականին համար, իրենց հոգիներն ու մտքերը վերածած են բաց ծովու մը, որուն ալիքներուն մէջ կը կորսուին անձնական գձուձ ու նեղմիտ նկատումները, չէ հաշիւներն ու եսէն ծնած՝ ճղճիմ ու անշահ պայքարներն ու բանակռիւները:

Բոլոր անոնք, որոնք ապրեցան ու ճանչցան Տիգեանը, որոնք գործեցին ու մտածեցին իր հետ, նոյնիսկ այն ընկերները, որոնք կարգ մը հարցերու մէջ բուռն կերպով տարակարծիք գտնուեցան իր հետ, զգացին ու կը զգային, թէ կը գործեն, կ'ապրին մարդու մը հետ, որ փշրած ու խորտակած է անձնական ամէն նկատում, որ կը մտածէր, կը տառապէր ընդհանրական մտահոգութիւններով եւ որուն միակ ու գլխաւոր մտասեւեռումն էր, իր պատկանած կուսակցութեան՝ Դաշնակցութեան կառոյցին անաղարտ պահպանումը, զերծ ամէն տեսակի խաթարումներէ ու զեղծումներէ:

Ամրօրէն նստած էր իր մէջ Հայը: Անոր հայկականութիւնը կու գար իր ծննդավայրէն, զուտ հայաբնակ Պարտիզակէն՝ զերծ օտար բարքերէ եւ զերծ հայ հոգեբանութեան արատ բերող բիծերէ: Պարտիզակէն, որ աշխարհագրականօրէն Հայոց բնաշխարհէն հեռու ինկած ըլլալով հանդերձ, անվթարօրէն կրցած էր պահել նոյն այդ հեռաւոր բնաշխարհին հարազատ երանգն ու բոյրը:

Մարդը, Տիգեանի մէջ, կը տարադրուէր, կ'ապրէր ու կ'արտայայտէր ինքզինքը, անոր մէջ սրտի մը պէս տրոփող ու կենդանի հայկականութենէն: Ցեղապաշտ էր ու մնաց ց ե ղ ա պ ա շ տ իր երիտասարդութենէն մինչեւ հասունութիւնը, մինչեւ վաթսունին դռները, եւ ասկէ կը բխէր նաեւ իր դաշնակցականութիւնը: Չէր եղած ան դաշնակցական՝ իմացումի ճամբով: Չէր եղած դաշնակցական կշռելէ ու դատելէ ետք: Չէր եղած դաշնակցական սեւը ճերմակին հետ բաղդատելէ ետք: Այլ եղած էր Դաշնակցական, իր ապրող մարդու խառնուածքին, իր հայկականութեան՝ ամբողջական եւ պայծառ արտացոլացումը տեսնելով այդ կուսակցութեան մէջ:

Այսպէս էր Տիգեանը եւ այսպէս ալ մնաց:

Ընթացիկ ըմբռնումով համահայկական դէմք մը չէր ան: Սակայն վաղը, երբ գրուի Սփիւռքի պատմութիւնը, անխուսափելի կերպով ան պիտի նկատուի գլխաւոր որմնադիրներէն մին, Սփիւռքի միաւորներէն միոյն՝ Իրաքի հայ գաղութին՝ ազգային, հասարակական եւ կուսակցական կեանքին:

Սփիւռքը, որպէս ամբողջութիւն մը՝ կ'իմաստաւորուի եւ զգալի կը դառնէ իր ծանրութիւնը, իր միաւորներուն բերած նպաստովը այդ ամբողջականութեան:

Իրաքի հայ գաղութը անցնող երեսուն տարիներու ընթացքին՝ բերաւ իր համեստ, բայց եւ ամրակուռ ու անխաթար բաժինը այդ ամբողջութեան: Տիգեան մէկն էր այն քիչերէն, որ ոչ միայն ստեղծեց, ճարտարապետեց այդ գաղութը, այլ եւ դարձաւ նախ իր անձին ու ապա ստեղծուած կառոյցին հսկիչը՝ անաղարտ ու անվթար պահելու զայն ամէն տեսակի վնասակար ազդեցութիւններէ ու գոյներէ:

Անցնող երեսուն տարիներուն կեցած էր Իրաքի հայ գաղութի ղեկավարութեան առաջին գծերուն վրայ: Իր ղեկավարութիւնը չէր պարտադրուէր կամ չէր քալեր խմբակի մը կամ հատուածի մը միջոցաւ, այլ կը պարտադրուէր իրեն անխտիր բոլորին կողմէ, նոյնիսկ անոնց, որոնք կուսակցական նոյն յարկին տակ, յաճախ չէին բաժներ իր քիչ մը «բարեխառն» տեսակէտները, կը պայքարէին անոնց դէմ դաշնակցականի վայել կեցուածքով եւ վերջ ի վերջոյ սրտաբուխ եւ տրամաբանուած վստահութեամբ կը հարկադրէին, որ ան մնար հոն ուր որ էր: Եւ այս բարոյական մօտեցումը կը բխի Դաշնակցութեան էութենէն, ինքնավստահութենէն եւ որ դարձաւ այս կազմակերպութեան գոյատեւման մեծագոյն ազդակներէն մին:

Ճակատագրի խաղը ուզեց, որ այս հայ մարդը, այս հաւատաւոր Դաշնակցականը բաժնուի մեզմէ ընդմիշտ հեռաւոր Հռոմի մէջ եւ թաղուի իր ծննդավայրէն այնքան մօտիկ, սակայն մեզի համար դարձեալ հեռաւոր Պոլսոյ մէջ:

Չեմ գիտեր ինչո՞ւ ճակատագրին այս քմայքը: Անո՞ր համար արդեօք, որ աւելի խոցոտուին, աւելի արիւնին սրտերը բոլոր անոնց, որոնք ճանչցան ու սիրեցին զայն անցնող երեսուն տարիներու ընթացքին, թէ ոչ՝ զուցէ անոր համար, որ ինք, մեկնողը, վերջին տարիներուն կ'ապրէր կարօտախտը իր ծննդավայրին ու ճակատագիրը ուզեց, որ ան թաղուի իր այնքան սիրած Պարտիզակին մօտիկ՝ լսելու համար անկէ անցնող հովերուն երգը:

Կ'անցնինք մենք: Կ'անցնինք բոլորս ալ: Կը մնայ կեանքը իր յարիտենական շուրջպարով: Կը մնայ կեանքը իր անվերջանալի յանկերգովը: Կ'անցնինք, սակայն քիչերն են, որոնք իրենց անցքին ընթացքին՝ կը բանան մնացողներուն հոգիներուն մէջ ակօս մը գոյնի, բոյրի ու լոյսի:

Տիգեան մէկն էր անոնցմէ, որ բացած էր այդ ակօսը մնացողներուս հոգիներուն մէջ:

Թող մնայ այդ ակօսը բաց ու ամէն անգամ անկէ բարձրացող բոյրը թո՛ղ յիշեցնէ մեզի մեր ընկերը, որ անդենականին մէջ իսկ պիտի հրճուի, երբ մենք անշահախնդիր ու անանձնական կը քալենք հայ մարդուն դառն ճակատագրով բեռնաւոր, սակայն ամրօրէն կառչած մեր հաւատքին ու գաղափարներուն:

Սիրելի Տիգեան, վերջին անգամ ըլլալով կը կրկնեմ քու այնքան սիրած ճշմարտութիւնդ, թէ հայ կեանքը սերունդի մը սեփականութիւնը չէ, այլ սեփականութիւնն է սերունդներուն, որոնք ընդհանուր շղթայաւորումով մը կ'օղակուին իրարու:

Կը հաւատայիր այս ճշմարտութեան եւ կը հաւատան անոր՝ բոլոր այն գաղափարապաշտ ընկերները, որոնք պիտի գան վաղը լեցնելու քու եւ բոլոր մեկնողներուն բացը:

ԼԵՒՈՆ ԳԱՐՄԷՆ

«ՀՈՒՍԿ ԲԱՆՔ»

ԽՄԲ.— Աղեքսանդրիոյ հայ գաղութը գեղեցիկ սովորութիւն մը ունի, — ամէն տարի, ուսումնական տարին լրանալուն, կը հաւաքէ շրջանաւարտները, եւ անոնք հանդիսաւոր ձեւով կ'արտասանեն իրենց «ուխտը», ծառայել Հայութեան: «Յուսաբեր» միշտ կու տայ անոնց ճառերը: Այս տարի գրագէտ Գաբրիէլ Թագւորեանն է, որ անոնց ուղղած է «Հուսկ բանք»ը, որ ահաւասիկ.—

Ձեր կեանքին առաջին հանգրուանը հասած էք: Ուրախ էք բնականաբար, հանգրուանի մը ընծայած ինքնաբուխ բերկրանքով: Միայն ձեր ծնողքները չեն, որ մասնակից են այս ուրախութեան, այլ նաեւ հայ ժողովուրդը, որ հիմա զուրգուրանքով շրջապատած է ձեզ, որովհետեւ դուք ազգային կրթական կեանքին հունձքն էք եւ ամէն հունձք յոյսի ու սփոփանքի վճիտ աղբիւր մըն է:

Մի կարծէք, որ դուք առաջին ու վերջին հայ շրջանաւարտներն էք, այլ միայն մէկ օղակն էք սերունդներու անսահման շղթայաւորումի մը: Հարիւր տարի է, որ Հայութիւնը ունեցած է կանոնաւոր նախակրթարաններ, միջնակարգ վարժարաններ եւ տարուէ տարի իրարու յաջորդած են տասնեակ հազարաւոր շրջանաւարտներ, որոնք միախառնուելով իրենց ժողովուրդին հետ դարձած են անոր յառաջդիմութեան ու վերելքին անհրաժեշտ ազդակը: Միաժամանակ փոխած են անոր ազգային դիմագիծը, բաղձալի ինքնագիտակցութեան մը հասցնելով զայն: Ինչպէս գետ մը, որ պարբերաբար յորդելով կը տարածուի դաշտերու, արտերու վրայ եւ օրհնութեան մը նման կը բեղնաւորէ ու կ'արգասաւորէ զանոնք, այսպիսի դեր մը կը կատարէ նաեւ դպրոցը:

Ինչպէս ջուրը հողերուն, դաստիարակութիւնն ալ ազգի մը կեանքին ու հոգւոյն նորոգման կը ծառայէ:

Հիմա հարցումը կու գայ ինքնին: Իրերայաջորդ այս շրջանաւարտները իրարու կը նմանի՞ն:

Դժուար է պատասխանել, սակայն անհրաժեշտ է գոնէ հպանցել այս կենսական հարցին:

Այս հարցը կը ներկայանայ մեզի այսօր իմացական ու զգացական կերպարանքով:

Անշուշտ, լեզուներու, գիտութեան եւ ընդհանուր զարգացման մէջ դուք առա-

Ա Մ Ո Ք

ԿԱՄ

ՄԱԼԵԶԻՈՅ ԽԵՆԹԸ

...Ամէն ինչ կը լսէի, ու ամբողջ կամքս դէպի անոր կը ձգտէր... որպէսզի... չեմ գիտեր ինչ... որպէսզի զայն վերյիշեմ, ծեծեմ կամ խեղդեմ, բայց, ամէն պարագայի տակ, միտքս անոր կը վազէր... անոր ետեւէն կը վազէր... եւ սակայն չէի կրնար... անդամներս կարծես լուծուած էին ելեկտրական հոսանքով մը... Զարնուած էի, մինչեւ ծուծս զարուած այդ նայուածքին հրամայական ուժգնութենէն... գիտեմ թէ ասոնք բացատրուելիք եւ պատմուելիք բաներ չեն... կրնայ ծիծաղելի թուիլ, բայց իրականութիւնն այն է որ անշարժ մնացի... վայրկեաններ պէտք եղան, զուցէ հինգ, զուցէ տասը վայրկեան՝ գտնուած տեղէս շարժելու համար...

Բա՛յց հազիւ ոտքս շարժած էի՝ եռանդ ու արագութիւն կը լեցուէր մէջս... Ակնթարթի մը մէջ, սանդուխէն վար իջայ... Հետեւած պէտք է ըլլար վարչական ապարանքը տանող ճամբուն... կառատուն կը փութամ հեծանիւս առնելու համար, սակայն կը տեսնեմ որ բանալին մոռցած եմ. ասոր վրայ միջնորմը կը խորտակեմ, որուն եղէգները կոտրելով կը թռչին չառաչիւնով մը... Հեծանիւին վրայ կը ցատկեմ, եւ կը սլանամ անոր հետքերուն վրայէն... պէտք է... պէտք է հասնիմ իրեն ինքնաշարժին քովը չեղած... պէտք է ըսեմ իրեն:

Ճամբուն փոշին կը բարձրանայ շուրջս... Հիմա միայն կը նկատեմ որքան ատեն անշարժ մնացած ըլլալս, հոն, քիչ առաջ... Անդին, անտառի դարձուածքին, կայարանէն անմիջապէս առաջ, կը նշմարեմ զայն, որ կ'աճապարէ, կորուկ եւ ուղիղ քայլերով, ծառային ընկերակցութեամբ... Սակայն ինքն... ինքն ալ գիս տեսած է, որովհետեւ ահա ծառային կը խօսի եւ այս վերջինը ետեւ ձգելով, ճամբան կը շարունակէ առանձին: Ի՞նչ կ'ուզէ ընել: Ինչո՞ւ կ'ուզէ առանձին ըլլալ... Արդեօք կ'ուզէ հե՞տս խօսիլ առանց որ ան լսէ... Կոյր մոլեգնութեամբ մը կը սուրամ... Յանկարծ, բան մը ճամբուս վրայ կը կենայ... ծառան... Հազիւ ժամանակ կ'ունենամ հեծանիւս շեղելու... գետին կ'իյնամ:

Ոտքի կ'ելլեմ հայհոյանքներ արձակելով... Ակամայ բռունցքս կը բարձրացնեմ հաստապլուխը զգետնելու համար, բայց ան կը քաշուի... Հեծանիւս վեր կ'առնեմ հեծնելու համար, բայց սատանորդին առջեւ կու գայ, անիւը կը բռնէ ու արգահատելի անգլերէնով մը կը բացականչէ. «Եու բիմէյն հիր»: *(Դուք հոս կը մնաք):*

Արեւադարձային շրջաններու մէջ չէք ապրած... Չէք գիտեր թէ ինչ լրբութիւն է երբ Դեղին մը, այս տեսակ անզգամ մը, Սպիտակի մը, «պարոն»ի մը հեծանիւը կը բռնէ եւ «պարոն»ին կը հրամայէ մնալ: Որպէս պատասխան, հարուած մը կու տամ երեսին... Կը տատանի, բայց դեռ պինդ կը բռնէ հեծանիւս... Անոր աչքերը, անոր նեղ եւ երկչոտ աչքերը լայն կը բացուին, ստրուկի անդոհանքով մը... սակայն հեծանիւս կը բռնէ, սատանայականօրէն ամուր... «Եու բիմէյն հիր» *կը կակազէ անգամ մը եւս: Բարեբախտաբար ատրճանակ չունէի, թէ ոչ տեղն ու տեղը կը սատկեցնէի զայն: «— Հեռո՛ւ ասկէ, սատահակ» ըսի միայն: Նուաստացած նայեցաւ ինծի, բայց հեծանիւը թող չտուաւ: Հարուած մը կու տամ քունքին վրայ. դեռ չի ձգեր: Այն ատեն կատաղութիւնը գիս կը բռնէ... կը տեսնեմ որ արդէն* նա *հեռացած է, զուցէ մեկնած է, ու Դեղինի կզակին տակէն արհեստով կափամարտիկի բռունցքի հարուած մը տուի... այնքան ամուր որ թաւալգլոր գետին ինկաւ: Հիմա հեծանիւս ազատ է... բայց հեծնելուս պէս կը տեսնեմ որ ալ չի կրնար քալել... Կոխելէ ատեն դեկը ծռած է... Ջղային ձեռքերով կը ջանամ զայն շտկել... Չեմ յաջողիր... Ահա, հեծանիւս կը նետեմ ճամբուն վրայ, անպիտանին քով, որ ոտքի կ'ելլէ ամբողջովին արիւնլուայ եւ մէկ կողմ կը քաշուի... Ու յետոյ, չէ, չէք կրնար անդրադառնալ թէ որքան ծիծաղելի է ատիկա, հոն, բոլորի աչքին առջեւ, երբ Եւրոպացի մը... Բայց ալ ըրածս չէի գիտեր... ալ միայն մէկ մտածում ունէի. հետեւիլ եւ հասնիլ անոր... Կը սկսիմ վազել, վազել խենթի մը պէս, ճամբու երկայնքին, անցնելով խրճիթներուն առջեւէն, ուր դեղին խառնիճաղանճը կը խռնուէր, զարմացած, այսպիսի տեսարանի մը առջեւ. Սպիտակ մը, բժիշկը որ կը վազէ:*

Քրտինքներու մէջ հասայ ապարանք... Առաջին հարցումը եղաւ՝ «Ո՞ւր է ինքնաշարժը»:

Հիմա ճամբայ ելեր է: Մարդիկը ապշած կը նային ինծի. երեւի կը կարծեն, որ բանականութիւնս կորսնցուցած եմ, տեսնելով թրջուած եւ աղտոտած գալս եւ կանգ առնելէ առաջ հարցում ուղղելս... Հոն, ճամբուն վրայ, կը տեսնեմ ինքնաշարժի ծուխէն սպիտակ պտուտքումը... Յաջողեցաւ... յաջողեցաւ, ինչպէս ամէն ինչ պէտք է յաջողի [illegible]նութեամբ իր հաշիւներուն անդրդուելի տոկունութեամբ:

ՍԹԵՖԱՆ ՑՎԱՅԿ

(15 – Շար.)

-ԵՐԿ-
ԲԱՀԿԻ ՈՍԿԵՑԱՐ

Մեկը ծանր հոգոց հանեց, աչքերը ուղղեց դեպի ծովը, որ ոսկեգույն ճաճանչներով ողողված՝ ժպտում էր նրանց, ու ասաց.

— Ես ինձ միշտ երջանիկ եմ համարել, որովհետև ունեցել եմ մի հոգեհարազատ ընկեր, որի հետ կիսել եմ ուրախությունս ու տրտմությունս, ինչպես նաև իմ գաղտնիքները։ Ես ինձ միշտ հարուստ եմ համարել, որովհետև ունեցել եմ մի ընկեր, որի հարստությունից ես կարող եմ եղել օգտվել, ինչպես իմ սեփականությունից։ Ես ինձ միշտ ազատ եմ համարել, որովհետև ունեցել եմ մի ընկեր, որի ազատությունը ինձ համար ավելի թանկ է եղել, քան իմ սեփական ազատությունը։ Ես ինձ միշտ ուրախ եմ համարել, որովհետև ունեցել եմ մի ընկեր, որի ուրախությունը ինձ համար ավելի թանկ է եղել, քան իմ սեփական ուրախությունը։ Ես ինձ միշտ ուժեղ եմ համարել, որովհետև ունեցել եմ մի ընկեր, որի ուժը ինձ համար ավելի թանկ է եղել, քան իմ սեփական ուժը։ Ես ինձ միշտ իմաստուն եմ համարել, որովհետև ունեցել եմ մի ընկեր, որի իմաստությունը ինձ համար ավելի թանկ է եղել, քան իմ սեփական իմաստությունը։ Ես ինձ միշտ ճարպիկ եմ համարել, որովհետև ունեցել եմ մի ընկեր, որի ճարպկությունը ինձ համար ավելի թանկ է եղել, քան իմ սեփական ճարպկությունը։ Ես ինձ միշտ գեղեցիկ եմ համարել, որովհետև ունեցել եմ մի ընկեր, որի գեղեցկությունը ինձ համար ավելի թանկ է եղել, քան իմ սեփական գեղեցկությունը։ Ես ինձ միշտ ազնիվ եմ համարել, որովհետև ունեցել եմ մի ընկեր, որի ազնվությունը ինձ համար ավելի թանկ է եղել, քան իմ սեփական ազնվությունը։ Ես ինձ միշտ ողորմած եմ համարել, որովհետև ունեցել եմ մի ընկեր, որի ողորմությունը ինձ համար ավելի թանկ է եղել, քան իմ սեփական ողորմությունը։ Ես ինձ միշտ ողջ եմ համարել, որովհետև ունեցել եմ մի ընկեր, որի ողջությունը ինձ համար ավելի թանկ է եղել, քան իմ սեփական ողջությունը։ Ես ինձ միշտ մեռած եմ համարել, որովհետև ունեցել եմ մի ընկեր, որի մահը ինձ համար ավելի դառն է եղել, քան իմ սեփական մահը։

Լիովին չեմ հասկանում, թե ինչու, բայց ես ինձ միշտ ստիպված եմ զգացել ամեն ինչ անել, որպեսզի ինձ համար ավելի թանկ ընկերս ինձ համար ավելի թանկ չդառնա։ Ես ինձ միշտ ստիպված եմ զգացել ամեն ինչ անել, որպեսզի ինձ համար ավելի թանկ ընկերս ինձ համար ավելի թանկ չդառնա, քան ես եմ նրա համար

Օրեր եւ Ժամեր

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԽԱՉՎԵՐԱՑ

ՓԱՐԻԶԻ Ս· ՅՈՎՀ· ՄԿՐՏԻՉ

Այս կիրակի, 11 Սեպտ· Խաչվերաց է։ Այս առթիւ Փարիզի Ս· Յովհաննէս–Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պիտի մատուցուի հանդիսաւոր բազմաձայն Սուրբ Պատարագ։ Պիտի պատարագէ եւ քարոզէ ՍԵՐՈՎԲԷ ԱՐՔԵՊՍ· ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ։

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8։ Սկիզբ Ս· Պատարագի ժամը 10։ Երեկոյեան ժամը 4,30ին կը կատարուի Խաչվերացի մեծ ծահանդէս Թափօր–Աղօթասան։

×

Երկուշաբթի, 12 Սեպտ· Մեռելոց է։

Փարիզի Ս· Յովհ· Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի Ս· Պատարագ ժամը 10ին։ Ցաւարտ Պատարագի կը կատարուի Հոգեհանգիստ վասն հանգուցեալոց։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

11 Սեպտ· 1966, կիրակի Փրատոյի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, Խաչվերացի առնչութեամբ պիտի կատարուի հանդիսաւոր Ս· Պատարագ

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ· ՎԱՐԴԱՆԵԱՆԻ

կատարմամբ, որ պիտի քարոզէ Խաչի Տարհուրդին եւ մեզի համար ունեցած ա–նոր իմաստին մասին։

Կը հրաւիրուի մեր ողջ հաւատացեալ ժողովուրդը, հոգեպէս մխիթարուելու եւ լսելու օրուան սրբազան տօնին հոգեւոր պատգամը։

Ժամերգութիւն ժամը 8, Ս· Պատարագ 10, եւ քարոզ ժամը 11,15ին։

Ս· ՅԱԿՈԲ ԵԿԵՂԵՑԻ (ԼԻՈՆ)

Կիրակի, 11 Սեպտ· Խաչվերացի տօնին առթիւ Ս· Յակոբ Եկեղեցւոյ մէջ պիտի մատուցուի հանդիսաւոր Ս· Պատարագ եւ Անդաստան։

Պիտի պատարագէ եւ քարոզէ Հոգ· ԴԱՒԻԹ Ծ· ՎՐԴ· ՍԱՀԱԿԵԱՆ։

Ս· Պատարագը պիտի երգէ Լիոնի Կո–միտաս երգչախումբը, ղեկավարութեամբ Պ· Օֆլազի։

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8ին, պատարագ ժամը 10ին, Անդաստան ժ· 16ին։

ՇԱՒԻՒԼԻ Ս· ԳՐ· ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Այս կիրակի, Խաչվերացի տօնին առթիւ, հանդիսաւոր Ս· Պատարագ կը մատուցանէ Տ· ՎԱՉԷ ՎՐԴ· ԻԳՆԱՏԻՈՍ–ԵԱՆ։

Ցաւարտ պատարագի Խաչհանգիստի արարողութիւն։

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ Ս. ԽԱՉ ԵԿԵՂԵՑԻ

10 bis, Rue Thouin, PARIS

Այս կիրակի Խաչվերաց եւ տօն Ս· Խաչ Եկեղեցւոյ։ Հայրապետական ճաշնաւոր պատարագ ժամը 10,30ին։ Պիտի պատարագէ եւ քարոզէ

ԳԵՐՊ· Կ· ԵՊՍ· ԱՄԱՏՈՒՆԻ։

Հ. Յ. Դ.

Հ· Յ· Դ· Իսիի «Զաւարեան» կոմիտէն ընկերական ընդհ· ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները այս կիրակի 11 Սեպտ· կէսօրէ ետք ժամը 16ին։ Շատ կարեւոր օրակարգ։ Բոլոր ընկերներու ներկայու–թիւնը պարտաւորիչ է։

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄ

«Հայաստանի Սուրբ» Ընկերակցու–թիւնս այսու կուզայ ծանուցանել որ՝ Ընկերակցութիւնս կոչուած է Սեպտեմ–բեր 17ին Շաբաթ օր, Անձանօթ Զինուո–րին բոցը արծարծելու, էթուալի Ցաղ–թական կամարին տակ։

Ընկերակցութեանս թափօրը կ'առաջ–նորդեն ժեներալներ՝ Քէօնիկ եւ Ֆի–լիփօ, ինչպէս նաեւ զինուորական եւ քա–ղաքական կարեւոր անձնաւորութիւններ, որոնք կը կրեն Ընկերակցութեանս պատ–ուանշանները։

Ժամադրավայր՝ Շան զ'Ելիզէի պողո–տային եւ Պալզաք փողոցին անկիւնը, ժամը ճիշդ 17,45ին, ուրկէ թափօրը կը մեկնի զինուորական նուագախումբի ըն–կերակցութեամբ։

Կը հրաւիրուի Փարիզի եւ արուարձան–ներու երկաբեռ Հայութիւնը։

Զինուորական եւ քաղաքական պատ–ուանշաններ չունեցող Տիկիններն ու Օ–րիորդները թափօրին մասնակցելու իրա–ւունք չունենալով, կը խնդրուի իրենցմէ որ երթան ուղղակի էթուալի Ցաղթական կամարին տակ։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Վարդանեան Լարիսա, Գրիգորի աղջի–կը կը փնտռէ Վարդանեան (Թարվերդ–եան) Գրիգոր Արշակի ծնած Արտաշատ, Ղամարլուի շրջանը։ Կնոջ անունն է Մա–նիա, եղբօրը՝ Նահապետ, մօրը՝ Ցուշ–բեր (Օշական), իսկ քրոջը՝ Վարսօ։

Որեւէ տեղեկութիւն ունեցողներէն կը խնդրուի գրել՝ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ ԼԱՐԻՍԱՅԻ Յակոբ Յակոբեան փող· 9 ԵՐԵՒԱՆ 18

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL « HARATCH »
32, Rue de Trévise, PARIS (9e)

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Շաբաթ, 17 Սեպտեմբերին, Հ· Յ· Դ· Նոր Սերունդի Փարիզի Շրջանի առաջին մեծ ձեռնարկը՝ արձակուրդներէն ետք։

×

Ս· Խաչ Ընկերակցութեան տարեկան պարահանդէսը 26 Փետրուարին։

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

MAISON MICHEL
17, Rue St. Joseph, PARIS (2e)
Մտիպողաբար պէտք ունի
chemisier
կարող լաւ գործաւորուհիներու, տունը աշխատելու համար։ Տեւական գործ։

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանը պէտք ունի օգնական խոհարարուհի մը, ինչպէս նաեւ ուրիշ օժանդակ պաշտօն–եայի մը։ Դիմել վարժարան ամէն առա–ւօտ ժամը 9–12։ 1 Պուլվ· տիւ Նօր, Լը Րէնսի։

ԼՈՑՍ ՏԵՍԱԻ

ՇԱՒԱՐՇ ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ԱՀԱ ԵՍ
ՁԱՆԿԵՐՍ ԼԱՅՆ ԲԱՑԱԾ

ԳՐԱԿԱՆ ՎԻՃԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆՑ ՍՏՈՒԱՐ ԾՈՂՈՎԱԾՈՒ ՄԸ, ՈՒՐ ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵ–ԶՈՒՆ ԻՐԲԵՒ ԳՐԻՉ ԿԸ ԳՈՐԾԱԾ�է ԿԱ–ՏՈՒԻ ՄԸ ՁԱՆԿԵՐԸ,— ԿԱՂԱՄԲԱՎԱ–ՁՈՒՆԵՐ, ԶԳՈՒՇԵ։

Գին 15 Ֆրանք

Դիմել հեղինակին՝ ՅԱՌԱՋի հասցէով։

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Արձանագրութիւն 1966 – 1967 ուսում–նական տարեշրջանին։

Տակաւին արամադրելի տեղերուն հա–մար իրենց զաւակը արձանագրել փափա–գողներէն կը խնդրուի ժամադրուիլ՝ զբ–րելով հետեւեալ հասցէին.

26, Rue Troyon, SEVRES 92

կամ հեռաձայնելով՝ 027–18–28։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՅԱՅՏԱՓԻՒՌ
ՓՐԱՆՍԱԿԱՆ ՁԱՅՆԱՍՓԻՒՌԻՆ
ԵՒ ՊԱՏԿԵՐԱՍՓԻՒՌԻՆ

Ձայնասփիւռ·— 11 *Սեպտեմբեր, կիրա–կի առաւօտ ժամը 8ին, Ֆրանս–Քիւլթիւռ կայանէն։ Նիւթ՝* Ս· Ղազարի վանքը։ *կը մասնակցին Գէորգ· Ամատունի եւ Քրիս–տիան Տէտէեան։*

Պատկերասփիւռ·— 11 *Սեպտ· կիրակի առաւօտ ժամը 9,30ին, Ա· կայանէն։ Նիւթ՝ Հայկական մեծ դարաշրջանը՝ փ· դար (Անի, Աղթամար, Եւայլն)։ կը մաս–նակցին Սիրարփի Տէր–Ներսէսեան, Էմիլ Ասլանեան, Անահիտ Տէր–Մինասեան եւ Եդուարդ Իւթիւճեան։*

ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Սեպտեմբեր 15էն սկսեալ հաշուե–ցոյցեր պիտի ղրկենք մեր այն բաժանորդ–ներուն, որոնք առկախ հաշիւներ ունին եւ անմիջական կերպով դադրեցնենք թերթին առաքումը, այն բաժանորդներուն, որոնք չեն պատասխաներ։

Կը յուսանք որ առանց սպասելու, մեր հաշուեցոյցին, մեր կարգ մը բաժանորդ–ները կը կարգադրեն իրենց առկախ հա–շիւները, աւելի եւս չդժուարացնելու հա–մար, հայկական օրաթերթի մը հրատա–րակութեան ծանր պայմանները։

Կանխայայտ շնորհակալութեամբ
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋի

ՆՈՐ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Ադֆատախնամի Յունիս 19ին կազմա–կերպած դաշտահանդէսը օդի անյարմար ընթացքին պատճառով, ծրագրուած յա–ռաջիկայ կարելի չեղաւ իր ամբողջու–թեան մէջ իրականացնել։

Ադֆատախնամի վարչութիւնը, որուն կը կրկնել Սեպտեմբերի վերջ այս դաշտա–հանդէսը, որուն մանրամասնութիւնները պիտի յայտարարուին յառաջիկային։

Կը խնդրուի նկատի ունենալ թուակա–նը։

ԵՐԵՒԱՆԻ ՁԱՅՆԱՍՓԻՒՌԸ

Ամէն կիրակի առաւօտ ժամը 9էն 10, կարճ ալիք՝ 25,1, 26,3 եւ 31 մեթրի վրայ։

ԼՈՑՍԸ ԳՈՑՆ Է···· ԳՈՑՆԸ ԼՈՑՍ Է
ՁԵՐ ՏԱՆԸ ԼՈՑՍ ՏՈՒԷ'Ք···· ԹՈՄԼԱՔԻ ԳՈՑՆ ՏՈՒԷ'Ք
Ձեր բնակարանը կը լուսաւորուի
եթէ ներսը եւ դուրսը
ՎԵՐԱՆՈՐՈԳԷՔ – ԶԱՐԴԱՐԷՔ – ՆԵՐԿԷՔ
ԹՈՄԼԱՔ ՀԱՅԱՏԱՈՒԹԵԱՆ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐՈՎ
PEINTURES THOMLAC
16 bis, Bd. Sébastopol, Paris 4e
Tél. ARC 26-61 – Métro : Halles et Chatelet
136, RUE DES BOURGUIGNONS — ASNIERES - BOIS COLOMBES (Seine)
Tél : GRE. 09-47
11, BD. DE LA REPUBLIQUE — LA GARENNE (Seine)
Tél. : STA. 19-06
ԱՆՄՐՑԵԼԻ ԳԻՆԵՐՈՎ
Ամէնէն արդիական, նուրբ եւ ընտիր ճաշակով պատրաստուած՝ առաջնա–կարգ ներկեր։ Բնական եւ արուեստական բազմերանգ գոյներու մեծ ընտրու–թիւն։ Նորոյթ իւղաներկեր, պատի գեղեցիկ թուղթերու ճոխ ընտրութիւն։ Գեանի համար՝ ամէն տեսակ — լինոլէում եւ փլասթիֆ — ծածկոցներ։ —
TAPIFLEX — TAPISOM — CARPETTE
Ձեր բնակարաններուն արտաքին եւ ներքին խնամքներուն համար անհրաժեշտ բոլոր նիւթերը։
Ամէն գնորդի կը նուիրուի յատուկ տետրակ մը, որու շնորհիւ կրնայ 10–30 առ հարիւր զեղչ ունենալ։
ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԵՐ
52, RUE CHALON, PARIS 12e
64, BLD. DE BELLEVILLE, PARIS 20e
166, AV. ARISTIDE BRIAND PAVILLONS - SOUS-BOIS (Seine)
4 bis, RUE PAUL VAILLANT COUTURIER — ARGENTEUIL (S. et O.)
24, RUE PAUL VAILLANT-COUTURIER — ALFORTVILLE (Seine)
48 bis, RUE DALAVRAC — FONTENAY - SOUS - BOIS (Seine)

ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼԵԱՆ ԳՐԱՏՈՒՆ

51, Rue Monsieur-le-Prince, PARIS - 6e — Chèque Postal : 1278-35
Tél. : DAN. 88-65

LYNCH. ARMENIA, Travels and Studies. 2ème éd. Beirut, 1965, 2 vol. reliure toile, 197 illustration, Carte etc.	125 Fr.
ADONTZ, Etudes Arméno-Byzantines, Lisbonne, 1965, 440 p.	35 Fr.
MANANDIAN, Tigran II et Rome, Lisbonne, 224 pages	15 Fr.
MANANDIAN, The trade and cities of Armenia, Lisbonne, 248 p.	35 Fr.
J. MECERIAN, Histoire et institutions de l'Eglise Arménienne Beyrouth, 1965, Illustr. et Carte	42 Fr.
J. MECERIAN, Le génocide du peuple arménien	9 Fr.
Mgr. JEAN NASLIAN, Mémoires, Vienne, 2 vol. illustrés	60 Fr.
Յ· ՊԱՊԻԱՆ, *ՀԱՅ ԱՏԼԱՍ, Լոս–Անճելըս, մեծադիր* 328 *էջ, լաթա–կազմ, բազմաթիւ գունաւոր եւ ոսկեդրուագ նկարներով եւ քարտէս–ներով։ Շքեղ տպագրութիւն։*	175 *Ֆր·*
Յ· ՔԱՋԱԶՆՈՒՆԻ, *Յետ մահու, հրատ· Ս· Վրացեան, լաթակազմ*	10 *Ֆր·*
ԵՂԻՇԷ Յ· ՄԵԼԻՔԵԱՆ, Հարբ–Խնուս, *Պէյրութ, պատկերազարդ, լաթակազմ, 584 էջ*	15·00 *Ֆր·*
ԷԼԻԶ ՄԷՀԷՏԵՐԵԱՆ, Ստուեր եւ Լոյս, *Փարիզ*	13,00 *Ֆր·*

ԱՒԱՖՄԱՆ ԾԱԽՔԸ ԳՆՈՂԻՆ ՎՐԱՅ

Ձոխ մթերք հայերէն եւ Հայոց մասին ֆրանսերէն գրքերու եւ Հայաստան–եան հրատարակութիւններու։

ՀԱՄԱԼՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ

Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)

Fondé en 1925
R. C. Seine 57 A 2731

Tél. : PROvence 86-60
C. C. P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա՝ Տար. 60 Ֆ. Վեցամսեայ՝ 35 Ֆ.
Արտասահման՝ Տար. 80 Ֆ. Հատը 0,30 Ֆ.

ՈՒՐԲԱԹ
9
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
VENDREDI
9 SEPTEMBRE
1966

LE NUMÉRO : 0,30 FR.

42րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 10707

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

42e ANNÉE — N° 10.707

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՀԱՄԻՏԵԱՆ ՋԱՐԴԵՐԸ ԵՒ ԵՒՐՈՊԱ

—o—

Համիտեան համատարած ջարդերը արձագանգ գտած էին Եւրոպայի, մասնաւորապէս Ֆրանսայի մէջ, հակառակ կառուցած մամուլի պահած մեղսակից լռութեան:

Ֆրանսայի մտաւորականները եւ կրօնաւորները այդ օրերուն հրապարակային հաւաքոյթներ կազմակերպած էին փարիզեան սրահներու մէջ՝ հանրութեան ծանօթացնելու համար Թուրքիոյ քրիստոնեաներու վիճակը: Ականատեսներու վկայութիւններով եւ պաշտօնական վաւերաթուղթերով ներկայացուցած էին ւերաքաղչիւր քաղաքի մէջ սպաննուած մարդոց, քանդուած եւ այրուած տուներու, կողոպտուած գոյքերու ճշգրիտ պատկերը, մանրամասն վիճակագրութեամբ:

Խօսք տ'Օրիաճի տնօրէն Հ. Ֆելիքս Շարմբեթոն 1896 Մայիս 18ին Սէրքլը ու Լիւքսէնպուրկի մէջ խօսած է հայկական ջարդերու մասին եւ պայրոյթով մատնանշած, որ «ո՛չ մեր ազգական Ֆրան – այլ, ոչ ալ քրիստոնեայ Եւրոպայի մէջ պաշտօնական ձայն մը բարձրացած է ի նպաստ զոհերուն...»:

Ու աւելցուցած է թէ երիցս ամօթ կը պայ՝ իրրեւ մարդ, իրրեւ Ֆրանսայի եւ իրրեւ քահանայ:

Ցետոյ չէշտած է թէ յանցաւոր է մամուլը, որ ուզած է չխոթի մատնել հանրային կարծիքը, անոնք ծածկելով ճշմարտութիւնը: Մեղադրած է նոյնիսկ կաթոլիկ մամուլը, որ պէտք եղած ուժգնութեամբ պայքար չէ բացած հանրութիւնը լուսաբանելու եւ հանրային կարծիքը մղելու, որ ճնշում բանեցնէ կառավարութեան վրայ՝ ձեռք առնելու համար կեղեքուածներու դառը եւ արդիւնաւոր «Հայաստանի մեր եղբայրներուն» ջարդուելը:

Իսկ «Պուլվարի թերթեր»ը, քէչ բացառութեամբ, մերժած են հրատարակել տալի· ջարդերու մասին իրենց ղրկուած հաղորդագրութիւնները: Անոնց լռութիւնը առատաձեռնօրէն վճարուած էր հայկական արեան մէջ թաթխուած ոսկիներով, ըսած է Հ. Շարմբեթոն:

Ուրիշ կրօնաւոր մը՝ Հ. Փիգանի նոյն թուականներուն ուսումնասիրութիւն մը հրատարակած է Փորէսփոնտան թերթին մէջ Հայկական հարցերու մասին: Միա – ժամանակ Էնսիքլիքի կաթոլիկի մէջ ըսած է դասախօսութիւն մը, որ հրատարակուած է կրթական այս մեծ հիմնարկութեան պաշտօնաթերթին մէջ:

Հ. Շարմբեթոն լոյս ընծայած է սեւ չրջանակով եզերուած 96 էջնոց գրքոյկ մը «Հայկական մարտիրոսութիւնը» խորագրով: Անոր վաճառումէն, ինչպէս նաեւ իր կատարած հանդանակութենէն գոյացած գումարը՝ 180·000 ֆրանք գրկած է հայ աղէտեալներուն: Փարիզի Հայերը յանուն «Արարատեան ապր»ին, իրենց երախտապարտական զգացումները յայտնած են բարեսիրտ կրօնաւորին:

Հրապարակային աւելի կարեւոր հաւաքոյթ մը տեղի ունեցած է Փարիզ, Սո – պէրթ Սալոնթի սրահին մէջ 1896 Յու – նիս 13ին: Դասախօսն էր Անթոլ Լերուա-Պոլիէօ, յարդուած մտաւորական մը, պատմաբան եւ հեղինակ արժէքաւոր գրքերու, ինչպէս Փորֆիւէօր Փարիզի Բազաքան Գիտութեանց Ազգ. վարժարանին:

Հաւաքոյթին նախագահած է Ֆրանսական կաճառի անդամ Կոմս մը Մասլաթրի՝ հեղինակ եռահատոր «Կիպրոսի պատմութեան» եւ այլ հատորներու, ժամանակին մէջին գարու եւ Խաչա – յօտ գտնուած են գնդեր, պայթուցիկ – ներ եւ կարեւոր զաղտնի վաւերաթուղթեր:

ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՎԻՒՐՆԱՄԻ Արտաքին նախարար Թրան Վան Տօ յայտարարած է, թէ «բոլոր միջոցները ձեռք պիտի առնուին, եթէ երբեք անհրաժեշտ են, կասեցնելու համար 17րդ զուգահեռականէն հիւսիսային Վիէթնամի գունդերուն թափանցումը, մէջն ըլլալով նաեւ Հարաւային Վիէթնամի եւ դաշնակից բանակներուն արշաւանքը Հիւսիսային Վիէթնամի վրայ: Վերջերս «դէպի հիւսիս արշաւանքի» մը հաւանականութիւնը ստէպ կրկնուեցաւ. նման բաղձանքներ յայտնեցին մանաւանդ զօրավարներ Թիէօ եւ Քի:

ԳԱՀԻՐԻԷն կը հաղորդեն թէ ութ «խնամ եղբայրներ» առջի օր ցկեանս բանտարկութեան եւ տաժանակիր աշխատանքի դատապարտուեցան, իսկ քառասուն ուրիշներ՝ 8–15 տարի բանտարկութեան: Ամենք ամբաստանուած էին նախագահ Նասըը սպաննել եւ պետութիւնը տապալել փորձելու յանցանքով:

ԴԱՄԱՍԿՈՍի ձայնասփիւռը կը հաղորդէ թէ պետական ձախող հարուած մը տեղի ունեցած է Սուրիոյ մէջ: Ձախող հարուածին հեղինակները են «Սուրիական Պաաս կուսակցութեան միջազգային ղեկավարութեան» անդամները: Սուրիական կառավարութիւնը իրրեւ մեղսակից կ'ամբաստանէ Յորդանան ու Սէուտական Արաբիան:

ԱՏԻՍ – ԱԲԵԲԱՅԻՆ կը հաղորդեն թէ Հայլէ Սէլասիէ կայսրը ընդունած է Իտալիոյ նախագահ Սարագաթի հրաւէրը՝ պաշտօնական այցելութեամբ Իտալիա մեկնելու: Այցելութեան թուականը տակաւին չէ ճշդուած:

ԱՆԳԼԻՈՑ Հասարակապետութեան ներկայացուցիչներու ժողովին, Ուիլսըն, ակնարկելով Ռոտեզիոյ, յայտարարած է. «Անգլիան ոչ մէկ պիտի ընէ Շմիթի՝ որ կրնայ վնասել Ռոտեզիոյ Սեւամորթներու մեծամասնութեան: Ժամանակի ընթացքին, տնտեսական պատժականները միջոցները իրենց արդիւնքը պիտի տան. Շմիթի վարչակարգը պիտի կործանի»:

«ԻՆՏՈՆԵԶԻԱ կը փափաքի բարեկամական յարաբերութիւններ մշակել Չինաստանի հետ, բայց կը ցաւի որ այս բարի բաղձանքները փոխադարձ չըլլան, յայտարարեց Ինտոնեզիոյ Արտաքին նախարար Ադամ Մալէք: Մալէք զանազանութիւն մը կը դնէ Ինտոնեզիոյ Համայնավար Կուսակցութեան, որ «կ'ուզէ իր դաւադրաբանութիւնը պարտադրել մարդոց՝ որոնք չեն փափաքիր, եւ Չինաստանի հետ յարաբերութեան մէջնէ: «Այնքան ատեն որ Չինաստան միջամտութիւններ պահել իր հետ», ըսած է նախարարը:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՏԸ ԿՈՒԼ ԿԸ ԽՕՍԻ ԹԱՇԻՔԻԻ ԲՆԱԿՉՈՒԹԵԱՆ

—o—

Կառավարական Խորհուրդի սրահին մէջ տեղւոյն քաղաքական եւ տնտեսական հարցերուն չուրջ մտքերու փոխանակու – թենէ մը ետք, երէկ առաւօտ, Փարիզի մէջ կը խօսէր տը Կոլ Մարէշալ-ժոֆրի

կիրներու չրջանի պատմութեան նուիր – ուած:

Ներկայ եղած են՝ Պարոն տ'Ամրիւ, Պարոն Քարա տը Վօ՝ արեւելագէտ, հետզհետէ թանկագին դրքերու, Պ. Մոնիէ, Հ. Շարմբեթոն, Հ. Փիգանի եւ այլ յայտնի անձնաւորութիւններ:

Դասախօսը ամբողջ մէկուկէս ժամ լրացուցած հետաքրքրութեան մէջ պահած է ունկնդիրները:

Լերուա–Պոլիէօ 3 ղլխաւոր պատճառներ գոյց տուած է հայկական ջարդերուն համար. ա) Անտարբերութիւնն ու անգործութիւնը մեծ պետութեանց, որոնք ոչ մէկ լուրջ ձեռնարկ կատարած են ապահովելի քրիստոնեաներու ապահովութիւնը քրիստոնեաներու համար, ըստ Պերլինի երաշխաւորելու համար, ըստ Պերլինի դաշնագրին: բ) Անգլիոյ, մասնաւորապէս Լորտ Սալզպըրիի դահլիճին մեքենայութիւնները: գ) Իսլամներու մոլեռանդութիւնը:

Ասոնց վրայ պէտք է աւելցնել, ըսած է, պետութեանց դանդաղ շահերը, նաեւ եւրոպական «պնուած մամուլ»ին լռութիւնը:

Դասախօսը չէշտը դրած է այս վերջին կէտին վրայ: Ցայտնած է, որ այդ օր – ուան հաւաքոյթին համար հրաւիրատոմս ղրկուած էր բոլոր թերթերուն անխտիր: Սրդ, միայն երկու կամ երեք թերթեր, — որոնցմէ մէկը անգլիական — ներկայ էին: Թրքական դես – յաց ուչիչ ղրկեր էին: Թրքական պատասխան լրատուն ալ ներկայ եղեր է դասախօսութեան:

Եզրակացնելով, Լերուա–Պոլիէօ ըսած է թէ որպէսզի նոր ջարդեր չպատահին, անհրաժեշտ է որ մեծ պետութիւնները միջամտեն եւ իրարու հետ համաձայնին հսկելու Թուրքիոյ վրայ, նման ոճիրներ կրկնութիւնը արգիլելու համար:

1907ին, «Դրօշակ»ի խմբագրութեան ուղղուած նամակով մը Լերուա–Պոլիէօ կ'ըսէր.

«Պարտ կը զգամ արտայայտելու իմ խորին համակրանքս ձեր ժողովուրդի տառապանքներուն առթիւ եւ իմ հիացմունքս ձեր քաջութեան, ինչպէս եւ անձնուիրութեան համար՝ հանդէպ ձեր հալածական ազգի:

«Հպարտ եմ, որ Փարիզի մէջ առաջինը եղայ՝ հրապարակային ժողովով մը ընդունելու համար 96 էջնոց գրքոյկ մը «Հայկական մարտիրոսութիւնը» խորագրով: Անոր վաճառումէն, ինչպէս նաեւ իր կատարած հանդանակութենէն գոյացած գումարը՝ 180·000 ֆրանք ղրկած է հայ աղէտեալներուն: Փարիզի Հայերը յանուն «Արարատեան ապր»ին, իրենց երախտապարտական զգացումները յայտնած են բարեսիրտ կրօնաւորին:

Հրապարակային աւելի կարեւոր հաւաքոյթ մը տեղի ունեցած է Փարիզ, Սո – պէրթ Սալոնթի սրահին մէջ 1896 Յու – նիս 13ին: Դասախօսն էր Անթոլ Լերուա–Պոլիէօ, յարդուած մտաւորական մը, պատմաբան եւ հեղինակ արժէքաւոր գրքերու, ինչպէս Փորֆիւէօր Փարիզի Բազաքան Գիտութեանց Ազգ. վարժարանին:

Հաւաքոյթին նախագահած է Ֆրանսական կաճառի անդամ Կոմս մը Մասլաթրի՝ հեղինակ եռահատոր «Կիպրոսի պատմութեան» եւ այլ հատորներու, ժամանակին մէջին գարու եւ Խաչա –

ՀՐԱՆՏ – ՍԱՄՈՒԷԼ

հրապարակին վրայ խոնուած աւելի քան 2000 Թահիթիցի բնակիչներու:

«Առաջին խօսքովս կուզամ յայտնելու թէ որքան երջանիկ եմ երկրորդ անգամ հոս գտնուելուս: ... Կ'ողջունեմ այս նիւթական եւ մարդկային իրականութիւնը, զոր կ'իրագործենք այստեղ: Տեսէք թէ ի՛նչ կարեւորութիւն պիտի տայ ան ֆրանսական Փոլինէզիոյ՝ իրրեւ հնոյ ֆրանսական ճառագայթումին ամբողջ Խաղաղականն ի վեր: Ասիկա օրի – նակ մը պիտի ըլլայ, օրինակ մըն է ապագէն, զոր կուտանք աշխարհի բոլոր ժողովուրդներուն՝ մեր հասարակաց աչ – խատանքով, մեր յառաջդիմութեամբ, եւ այս ուղղութեամբ մեր եղբայրութեամբ: Ձեր դերն ալ կարեւոր է: Եւ այդ դերը՝ ես այս օրէն կ'ողջունեմ.— Հողամաս մը իր բնութեամբ, իր նկարագրով, իր հոգիով եւ աշխատանքով, Ֆրանսա մը որ իր կողքին է՝ օգնելու համար իրեն ըստ ամենայնի, Ֆրանսական ամբողջա – կանութիւն մը որ աշխարհի մէջ աւելի եւ աւելի կը զգացնէ իր ներկայութիւնը, որ իր ճառագայթումով, իր քաղաքակա – նութեամբ կը ներկայացնէ մարդոց յառաջդիմութիւնը՝ ո՛ւր որ են, որ կը ներկայացնէ մարդոց մերձեցումն ու վեհութիւնը՝ ո՛ւր որ կը գտնուին, որ կը ներկայացնէ խաղաղութիւնը»:

Վերջին լուրերուն համաձայն, կըը – նայ պատահիլ որ Ջօր. տը Կոլ Սեպ – տեմբեր 10–11ին ներկայ ըլլայ հիւ – լէական ռումբի պայթումին: Օդերեւութաբանական պայմանները չանկարծական փոփոխութիւններ կրած են եւ կրնան պատճառ ըլլալ որ օրերով յետաձգուի Ֆրանսական ռումբին պայթումը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ԱՓՐԻԿԷի վարչապետ Վէրուէրթ Թաղումը պիտի կատարուի Շաբաթ օր: Սպաննուած վարչապետին յաջորդը պիտի ընտրուի Թաղումէն ետք միայն: Ընդհանուր կարծիքը այն է, որ նոր վարչապետը ըլլայ Արդարութեան նախարար Ճոն Ուորթըը:

ՉԻՆԱՍՏԱՆի Արտաքին նախարար Շէն Եիի հաչտարար արտայայտութիւններէն 24 ժամ ետք, վարչապետի մէջ, ուր Ջի – նաստանի եւ Միացեալ Նահանգներու 131րդ բանակցութիւնը կը սկսէր, Զինաստանի դեսպանը չափազանց խիստ յայտարարութիւններ ունեցած է Ամերիկայի հասցէին:

ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻՈՑ Տնտեսական նախարար Շմէյքըր Պոնը չէն պատճառ մը վերադարձին յայտարարած է. «Նախ քան տարեվերջը Դաշնակցային Գերմանիոյ կառավարութիւնը Ռումանիոյ հետ դիւանագիտական բնական յարաբերութիւններ պիտի հաստատէ»: Այսպէսով, Ռումանիա առաջին համայնավար պետութիւնը պիտի ըլլայ, որուն հետ հիւպատոսներ պիտի փոխանակէ Պոն:

ՏԱ. ՆԱՆԿԻ մէջ Հարաւային Վիէթնամի ոստիկանութիւնը ձերբակալած է համայնավար լինը պարապլըխներ, որոնք կը դեկավարէին յատաջիկայ ընտրութիւնները խափանելու կոչուած Վիէթքոնկ գաղտնի կազմակերպութիւն մը: Իրենց

ՄԵՐ ԱՅՑԵԼՈՒՆԵՐԸ

Ամրագրուած այցելեցին.

1) Ընկ. Արշաւիր Յովհաննիսեան, Պէյ – րութէն, որ եկած է Եւրոպա առեւտրական գործով:

2) Պ. Վրոյր Մարմանեան, երաժշտութեան դասախօս Պէյրութի Ս. Ժողկֆ համալսարանին Նոթրը տամ Փոլէճին, որ մասնակցած է Ս. Ժաք տը Քոմփոսթէլի Ֆէսթիվալին (Սպանիա):

ԹԱԼԱԱԹի ԳԵՐԵԶՄԱՆԸ

—o—

Փարիզի փրանսերէն թերթերէն «Քոմպա», կապրիէլ Մածնէֆի ստորագրութեամբ, հրատարակած է յօդուած մը՝ «Թալաաթի գերեզմանը»: Յօդուածագիրը, ցաւելով Թուրքիոյ մէջ պատահած երկրաշարժի աղէտին վրայ, կ'աւելցնէ սակայն. «Բայց ինչ որ աւելի տխուր է, այն է որ ամէն ինչ խեղաթիւրուած է: Շրջանը, ուր երկրաշարժը պատահեցաւ, ոչ թէ Անատոլուն է, այլ՝ Հայաստանը: Զոհերը ոչ թէ Թուրքեր են, այլ՝ Քիւրտեր»: Խեղաթիւրումին պատճառնե՞րը... վաղուան թիւով կուտանք այս շատ շահեկան յօդուածին բովանդակութիւնը:

ՅՈՒՇ ՄԸ ՎՌԱՄԵԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Ես զայն ճանչցայ 1909ի սկիզբը, երբ Ամերիկայէն եկած էր Պոլիս, ուր կեանքը կ'եռար այն ատեն: Կովկասէն եւ Ներքին գաւառներէն Պոլիս եկած էին մեր արժէքաւոր եւ պատասխանատու ընկերները, որոնք նոր ու թարմ գաղափարներով կենդանացուցին Պոլսոյ հայ կեանքը:

Առաջին անգամ Վռամեանը տեսայ ամերիկեան իր կենցաղով, սովորութիւններով եւ մտայնութեամբ: Ինծի, որ լեռներէն կուգայի, խորթ էր իր չափուած-ձեւուած եւ քիչ մը արուեստական վերաբերումը, սովոր չէինք ատոր: Երկրի ընկերները պարզ էին, անսեթեւեթ:

Վռամեան, « Ազատամարտ »ի շէնքին ամէնէն վերի յարկի անկիւնին փոքր սենեակը, իր անկիւնն էր շինած:

Չեմ սխալիր, եթէ ըսեմ թէ ամբողջ օրը հոն էր, ամբողջ օրը գրասեղանին ետեւ բաներ մը կը դրէր՝ «տոմսեր», յօդուածներ միշտ ջղուտ, պահանջկոտ և յարձակողական, ազգային, պետական, կուսակցական թերութիւնները ձաղկող: Ազգային Ժողովի անդամ եղաւ, հոն ալ չէր խնայեր ոչ ոքի:

Իր աշխատութեան ժամերը, որոնք անվերջ էին, ճշդուած էին, վա՜յ անոր, ո՛վ ալ ըլլար, որ ժամանակէն առաջ կը մըտնէր իր սենեակը: Ժամացոյցը սեղանին վրայ, քիթին առջեւ, եթէ անյետաձգելի գործ մըն էր, ոչ մէկ աւելորդ «խօշ-պէշ» չէր հանդուրժեր: Ուշադիր կը լսէր եւ 1-2 վայրկեանէն կը հասկնէր որ դրաւած է, — այլեւս պէտք է հեռանար այցելուն:

Իր խօսակցութիւնը, կուսակցական վէճերու մէջ մասնակցութիւնը կարճ ու հատու էին, կարկուտի պէս իր միտքը եւ գաղափարը կը յայտնէր խիստ ճշդուած տրամաբանութեամբ եւ նոյնը կը պահանջէր իր ընկերներէն:

Բիւրոյի գործավարն էր. ընթացիկ գործերը ժամացոյցի ճշդրտութեամբ գծուած եւ զեկուցումները հակիրճ էին:

Իսկ ճաշերու ատեն նոյն Վռամեանը կը խօսէր, սրամիտ՝ կը կատակէր, զուարճալի դրուագներ կը պատմէր Ամերիկայէն:

Երկրորդ անգամ Վանի մէջ հանդիպեցայ անոր: Ոչ միայն հանդիպեցայ, այլ եւ միեւնոյն յարկին տակ ապրեցանք միասին Գելոնց Վահանի տունը, ռուս հիւպատոսարանին կից:

Ամէն առաւօտ կանուխ գոլով պաղ ջուր կը պարպէր, գլխուն վրայէն, մերկ մարմնին վրայ, ոչ միայն ամռան, այլեւ ձմեռը, երբ սառնամանիք էր դուրսը:

Երկուքս ալ Օսմանեան Խորհրդարանի անդամ էինք՝ ընտրուած Վանէն:

Ես ոչ մէկ ձեւով, երբ Վան էի, կրցայ արդարացնել իմ «արտօնեալ» դրութիւնս: Չէի սիրեր, կը խորշէի Թուրք կառավարական կամ զինուորական շրջանակներէն: Այդ անախորժ գործի «վարպետները» էին Վռամեանը եւ Արամը իր քոր-քոփալ տարպէճաննեան Թուրքերէնով, որ իրեն համար մեծ նշանակութիւն չունէր, իսկ զինքը լսողներուն հասկնելու համար, ձեռքն ու ոտքը եւ մանաւանդ անկաշկանդ, անտանելի արտասանութիւնը զուարճալի կը թուէին:

Վռամեան, բժիշկ Տէր – Դաւթեանի հետ, զրկուած էր Արեւելեան Բիւրոյի կողմէ: Պիտի քննէին Դաւոյի դաւաճանութեան գործը, պատճառները եւ «դուրսէն եկած» Վանի պատասխանատու ընկերներուն ունեցած դերը եւ պատասխանատուութեան բաժինը:

Բժ. Յովսէփ փափկանկատ մեղմութեամբ կը քննէր այդ ատենուան ընկերական բարոյական մթնոլորտը, փոխյարաբերութիւնները եւ իւրաքանչիւրին կատարած դերը:

Իսկ Վռամեան խստագոյն հարցաքննիչ դատաւորն էր, որ մէկ կողմ դրած ընկերական վերաբերումը, հեգնանքով լի, խաչաձեւ հարցումներով կը շփոթեցնէր հարցաքննուողները, մեր դերերը ճշդելու համար:

Ղեկավարներէս զատ, հարցաքննութեան ենթարկուեցան նաեւ տեղացի ղեկավար ընկերները: Ամիս մը տեւեցին այս քննութիւնները, կազմուեցաւ արձանագրութիւնը, ստորագրեցինք եւ բըժիշկը իրեն հետ պէտք էր տանէր Արեւելեան Բիւրոյին, որ իր զեկուցման հետ որոշած էր յանձնել Դաշնակցութեան Ընդհ. Ժողովի վճիռին: Անկէ ետք, երբ երկրէն ելած էինք, մեր արխիւին մէջ շատ փնտռտուք կատարեցինք, բայց գոնէ ես չյաջողեցայ գտնել...

Վռամեան օտարներու հետ ալ տեսակցութիւններու ատեն, անզուսպ էր եւ անկեղծ պոռթկումներ կ'ունենար: Վանի կուսակալ Թահսին պէյը, որ Ջարդերու ատեն Էրզրում փոխադրուեցաւ, քանի մը անգամ այցելեց մեզի: Վռամեանն էր, որ կարկուտի պէս կուսակալի գլխուն կը տեղացնէր մեղադրանքներ՝ կառավարութեան հասցէին, երբ այն թէ կը քաջալերէ աւազակային տարրերը, կ'անտեսէ մեր բողոքները, եւայլն:

«Մէպուսական»ի իր հանգամանքով, ի հարկէ, կրնար այդ դիրքը բռնել, թէեւ մենք Դաշնակցութեան ներկայացուցիչի հանգամանք ալ ունէինք, իսկ Դաշնակցութիւնը, Սահմանադրութեան առաջին օրերուն, մեծ ազդեցութիւն գրաւած էր: Կուսակալը կիրթ, քաղաքավարի եւ զուսպ երիտասարդ մըն էր, որ ջանք ի գործ կը դնէր ինքզինք մեղմ ցոյց տալու: Արամ եւ ես կը ջանայինք մեղմել Վռամեանի յարձակողական սուր արտայայտութիւնները:

Մեր տունը կուգային նաեւ Թուրք բարձր զինուորականներ: Անոնք աւելի վերապահ էին եւ թրքավարի՝ «Պալի էփէնտի, հաքքըն վար»ով կը պատասխանէին:

Աշնան սկիզբը արդէն ռուս-թրքական պատերազմի շշուկներ եւ շարժումներ կը նկատէինք: Նոյնը կը գրէին նաեւ Պոլսոյ ընկերները:

Տարօնէն լուր կ'առնէինք, որ հոն շատ աւելի շեշտուած էր մարմիններու համոզումը: Մինչեւ, Տարօնի «մէպուս» Գեղամը, Խորհրդարանի հրաւէրով, Պոլիս մեկնած էր: Մուշի մեր ընկերները եւ Խարախանեան Սրբազանը մտահոգուած էին: Տեղացիներէն ոչ ոք կար կառավարութեան հետ կապ պահելու ատակ: Կը պահանջէին, որ մեզմէ մէկը հոն երթար:

Շամի Կեդր. Կոմիտէն, երբ «մէպուսներ»էն մէկը, գիս յարմար տեսաւ հոն մեկնելու: Երբ Բաղէշ հասայ, արդէն անխուսափելի դարձած էր ռուսեւթուրք պատերազմը: Բաղէշի «Հռչակաւոր» հրէշ Ապտիւլ Խալիք կուսակալը խառիւ զինուորցու կը պահանջէր: Հալածանքը սկըսած էր տեղացի մտաւորականներուն եւ նախկին ֆետայիներուն դէմ: Երբ դուրս կ'ելլէի քովէն, սաղայէլական ժպիտով մը ըսաւ.— «Ինշալլահ, դուք ձեր պարտականութիւնը լրիւ կը կատարէք, երբ Պոլիս հասնիք: Վռամեան էֆէնտին արդէն ճամբայ ելած է Վանէն՝ Պոլիս երթալու համար, կը մաղթեմ որ ողջ-առողջ տեղ հասնիք եւ ծառայէք մեր հայրենիքին...»:

Եւ ողջ-առողջ ոստիկաններու ուղեկցութեամբ, Վռամեանը ճամբայ դրած էին դէպի Պոլիս, բայց Պաթման Սուի կամուրջին վրայ, ետեւէն ընդակահարած եւ գետը նետած էին:

Այսպէս կորեցին այդ հազուագիւտ մարդուն կեանքին թելերը՝ Թուրք բորենիները:

ԿՈՄՍ

ՄԵՐ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆՆԵՐԸ

ԳԵՂԱՐԴԱՎԱՆՔ - - ԱՅՐԻՎԱՆՔ

Բայց նախ ճանապարհը:

Եթէ դուրս գանք Երեւանից ու շարժուենք հիւսիս կամ հարաւ, արեւմուտք կամ արեւելք, միեւնոյն է, մեր ոտքերի տակ ընկած ճանապարհները ամենուր կը ձգուեն ու ոլորքներ կը տան թանձր ժամանակների միջով: Ժամանակը Հայոց սար ու ձորում քարերէն շատ վկաներ է թողել: Թէեւ տեղ-տեղ մնացել է դրանց փշուրը միայն, տեղ-տեղ տապալուած աւերակուածը, բայց նաեւ այնպիսի զարմանալի կանգունը, որ թւում է նրա սրբատաշ որմերի վրայ սուզուած երէկուայ փոշին շինութեան թարմ հետքն է ու նորաստեղծութեան կնիքը:

Այսպէս է այն սարիվեր ճանապարհը, որ Երեւանից տանում հասցնում է Գեղարդավանք: Եւ քանի որ Գեղարդի ճամբուղին ինչ-որ տեղ միաձուլւում է մեր պատմութեան վաղնջական Դարերում դէպի Տրդատայ Թախտ, դէպի Խորվիրապ տանող՝ արքայական որսատար տանող ճանապարհին, անցորդը հանդիպում է բազմաթիւ հնադարեան կառուցումների մեծ ու փոքր նշխարների:

Մինչեւ Գեղարդավանք հասնելը, առնուազն 13–15 հարիւրամեակի ընթացքում բարձրացուած այնքան շէնք ու շինուածք կայ, որ բաւական է մի հին ժողովրդի շինարարական կեանքի պատմութիւնը հիացքով գնահատելու համար:

Եւ հիմա Գեղարդավանքը:

Բայց նախ այն վանքի մասին, որ գոյութիւն է ունեցել եւ հիմա չկայ: Իսկ գոյութիւն է ունեցել շատ աւելի վաղ, քան առաջին անգամ յիշատակել է Յովհաննէս կաթողիկոս պատմիչը, երբ նկարագրում է, թէ Գեղարդավանքից, սար ու ձորերի դժուար արահետներով ինչպէս է ինքը փախել մինչեւ Սեւան, որպէսզի այնտեղ պատսպարուի արաբական տիրողների հետապնդումից:

Յովհաննէս պատմիչը յիշում է, որ 923 թուականին արաբական ոստիկան Նասրը դաժանօրէն աւերեց վանքը, անձաներում ապրող շատ վանականներ չարչարանքի ենթարկուեցին: Արաբները աւարի առան եկեղեցական մատեանները, վանքի անհամար հօտը եւ մեղուների անթիւ փեթակները: Հեռանալուց առաջ նրանք կրակի և աւերման մատնեցին տեղի գեղեցիկ շինուածքները: (Ինչպէս հաւանաբար այդ նոյն դարավերջին, միեւնոյն մոլեռանդութեամբ պայթեցրին նաեւ մի այլ հանճարեղ կոթող՝ Զուարթնոցը):

Հիմա Այրիվանքի հին շինուածքներից չնչին հետքեր են մնացել: Այժմ կանգուն կառուցուածքը շինուել է արդէն 13րդ դարի ընթացքում: Առաջին թուականը 1215ն է, երբ կանգնել է մայր եկեղեցին, յետոյ բարձրացածը վերաբերում է 1283–1288 թուականներին: Այդ ժամանակ Գեղարդը դարձել է Պռօշ Խաղբակեան իշխանների սեփականութիւնը, եւ նրանք էլ, թերեւս միայն Անիում տարածում գտած ճարտարապետական ձեւերն ու հնարքներն օգտագործելով՝ շինել են վանքի չափուձեւուած զաւիթը եւ անձեռակերտ վիմափոր կառուցուածքները:

Անյայտ է Գեղարդեան մայր եկեղեցու ճարտարապետի անունը: Սակայն կառուցողը զուսպ ու բարեձեւ շինութեան իւրաքանչիւր մանրամասնում վարպետօրէն ցուցադրել է իր մեծ տաղանդը, ժամանակի պարզ գեղեցկութեան իր գիտակցութիւնը: Հարաւային ճակատի, գլխաւոր մուտքի ոչ շատ առատ, իմաստուր եւ խոշոր զարդաքանդակները, թագակիր խոյակներով ուժաւորող սիւները եւ վեր սլացող կենտրոնական գմբէթը, նաեւ հարաւային մասի իւրօրինակ առաստաղը, նոյնիսկ ներսում թագաւորող խոր-

ԱՄՈՔ

ԿԱՄ

ՄԱԼԵԶԻՈՅ ԽԵՆԹԸ

Սակայն փախչիլը անօգուտ է... Արեւադարձային շրջաններու մէջ, ոչինչ գաղտնի կը մնայ Եւրոպացիներու միջեւ ... իրար կը ճանչնան. ամէն ինչ դէպք կը դառնայ... Ի զուր տեղը չէ որ անոր վարիչը մէկ ժամ մնացած է կառավարիչի պընկալոյի մէջ... Քանի մը վայրկեան ետք, ամէն ինչ գիտեմ... գիտեմ թէ ո՛վ է... թէ հոն կը բնակի, մայրաքաղաքը, այստեղէն չորեկառքով ութ ժամ անդին ... թէ ան... ըսենք կինն է մեծ առեւտրականի մը, թէ անհունօրէն հարուստ է. ականաւոր Անգլիացի մը... գիտեմ թէ ամուսինը հինգ ամիսէ ի վեր Ամերիկա է եւ քանի մը օրէն, պիտի վերադառնայ զինքը Եւրոպա տանելու համար...

Գիտեմ — ու այս մտածումը երակներս կ'այրէ թոյնի մը պէս — թէ առաւելագոյնը երկու կամ երեք ամսուան յղի է...:

×

Մինչեւ հիմա, տակաւին չկրցայ ձեւի ամէն ինչ հասկնել... Գուցէ՝ կատարեալ պարզութեամբ, որովհետեւ մինչեւ այդ վայրկեանը, տակաւին ինքզինքս կը հասկնայի... եւ թէ, որպէս բժիշկ, կրցած էի միշտ սեփական վիճակիս ախտաճանաչումը կատարել: Բայց, այդ վայրկեանէն սկսեալ, կարծես թէ տենդի բռնուեցայ... Անձիս հակակշիռը կորսնցուցի... կամ աւելի ճիշդը գիտէի թէ ինչ որ կ'ըսեմ խենթութիւն է, բայց այլեւս որեւէ իշխանութիւն չունէի վրաս... Այլեւս ինքզինքս չէի հասկնար... Միայն մէկ մտասեւեռում ունէի, հակառակ ամէն բանիս, կրնամ տակաւին ձեզի հասկցնել... Գիտէ՞ք թէ ի՛նչ ըսել է Ամոք:

— Ամո՞ք... կարծեմ կը յիշեմ... Մալեզիացիներու մօտ տեսակ մը գինովութիւն է:

— Աւելի քան գինովութիւն... խենթութիւն է, տեսակ մը մարդկային կատաղութիւն, տառացի իմաստով... մահացու եւ խղճամիտ մենամոլութեան տագնապ մը, որուն հետ կարելի չէ բաղդատել որեւէ ալքոլային թունաւորում: Ես ինքս, հոն բնակած ատենս, քանի մը պարագաներ ուսումնասիրեցի, — երբ խնդիրը ուրիշներուն կը վերաբերի միշտ սրատես ու գրական կ'ըլլանք, — առանց երբեք գտնելու անոր ծագման սարսափելի գաղտնիքը... Պատճառը անշուշտ կլիման է, թանձր եւ հեղձուցիչ մթնոլորտը, ու փոթորիկի մը պէս գիշերը կը մղձկէ, մինչեւ որ ի վերջոյ պայթին... Ուրեմն Ամոքը... այո, Ամոքը, ահա թէ ի՛նչ է. Մալեզիացի մը, ոեւէ բարեհամբոյր ազնիւ մարդ, հանդարտութեամբ խմելու վրայ իր գինին... հոն է, անզգայօրէն նստած, անտարբեր եւ կորովաթափ... ճիշդ ինչպէս ես նստած էի սենեակին մէջ... յանկարծ կը ցատկէ, դաշոյնը կ'առնէ եւ փողոց կը նետուի...: ուղիղ առաջ կը վազէ, միշտ առաջ, առանց գիտնալու թէ ո՛ւր... ինչ որ կը տեսնէ իր ճամբուն վրայ, մարդ կամ կենդանի, կը սպաննէ իր դաշոյնով ու արեան հոտը աւելի կը կատղեցնէ զինք... Մինչ կը վազէ, կը վազէ շարունակ, առանց գիտնալու թէ ի՛նչ կայ իր երկու կողմերը, շարունակ վազելով, սուր ճիչ մը արձակելով եւ այս սահմռկեցուցիչ վազքին մէջ, ձեռքին բռնած իր արիւնոտ դաշոյնը... Գիւղերու բնակիչները գիտեն թէ աշխարհի վրայ ոչ մէկ ուժ կրնայ կասեցնել մէկը որ ենթարկուած է արիւնարբու խենթութեան այս տագնապին... ու, երբ անոր գալը տեսնեն, կրցածնուն չափ հեռուէն, կը պոռան, շարաշուք ազդարարութիւնը. «Ամո՛ք, Ամո՛ք» ու բոլորը կը փախչին... բայց ինքը, առանց լսելու, կը շարունակէ իր վազքը. կը վազէ առանց բան մը տեսնելու ու կը շարունակէ սպաննել իրեն հանդիպողները... մինչեւ որ զինքը սպաննեն կատղած շան մը պէս կամ կեր ինքնակամօրէն եւ փրփրերախ...:

Օր մը, սակայն տեսայ պընկալոյիս պատուհանէն... ահռելի բան էր... Ես, քանի որ տեսայ, ինքզինքս կը հասկնամ այդ ժամերուն... որովհետեւ այդպէս, ճիշդ այդպէս որ, առջեւս սեւեռած [illegible] նայուածքով, առանց աջ-ձախ տեսնելու, այդ խենթութեան տիրապետութեան ներքեւ, կը վազէի... այդ կնոջ ետեւէն... Հիմա չեմ գիտեր թէ, ինչպէս բոլ, ամէն ինչ այնքան մոլեգնօրէն ընթացաւ, այնքան խելացնոր արագութեամբ... Տասը վայրկեան ետք... չէ՛ հինգ, չէ՛ երկու... ամէն ինչ գիտէի իր մասին, անունը, տունը, դիրքը, ու շուտափոյթ տուն վերադարձայ փոխ առնուած հեծանիւով մը. հագուստ մը նետեցի պայուսակին մէջ, դրամ առի եւ ինքնաշարժով չորեկառքի կայարանը սլացայ... կը փախչէի մեկնումս առանց յայտնելու նահանգապետին... առանց տեղս մէկը նշանակելու, ամէն ինչ իր տեղը ձգելով ու տունս բաց ամէնուն առջեւ... Սպասաւորներ կը շրջապատէին զիս, կիները կը զարմանային ու կը հարցնէին. չէի պատասխաներ, ետ պիտի չդառնայի...

ՍԹԵՖԱՆ ՑՎԱՅԿ

(16 – Շար.)

հրդեհը կիսախաւարը սահմռնած են դարի այն կէտուած ոգով, որն այնքան բնորոշ է Արեւելեան Հայաստանին, յատկապէս անհատական ճարտարարուեստին:

Այսպէս է եւ դաւիթը իր յատկահատակ տարս պիեռերով, թեւատարած ագռնի – դով, չափաբաշխ դասական առատատ – դով, լոյսի այն մատածուած համաչափութեամբ, որ չպարփակուող խորութիւն ու անդունդեան տպաւորութիւն է տալիս:

Եւ, վերջապէս, վանքի չորղտուն ակաթան՝ վիմափոր Գեղարդը: Պոօշ իշ – խանի տարտուն հանդուստարանը, որտեղ փորուած է նրանց տան բազմխմաստ պինանքը՝ եղան դլուխ, ներս եկողին դուրութեամբ դիտող դոյդ առիւծներ, կիսատոց թեւերով արծիւ՝ ճանկերի մէջ կիսատոց թեւերով արծիւ՝ ճանկերի մէջ դատ... Ու այս ամէնի վրայ՝ միայն ամրան կէսերին արեդակի շատուիղը, որ շատ կարճ ժամանակով կենդանութիւն եւ շարժում է պարգեւում սառը քարերին: Ցեղոյ վիմափոր փոքրիկ ու դողարիկ եկեղեցին, նոյնպէս կառուցուած Պոօշ իշխանի օրօք: Հանդուստարանից չի երեւում, թէ ո՛րտեղից է այդպէս լաւ լուսաւորուած եկեղեցին, եւ թւում է ջահ է, որ վառում է այնտեղ... Ապա Պապակի եւ Բուլուքանի վիմափոր հանդուստարանը՝ կողք քանդակուած դմբեթը պահող նոյնպէս ժայռափոր միահիւս սիւներով...

Վիմափոր եկեղեցու որմին արձանագրուած է իրեն յիշել ազաշող ոմն վարպետ Գալդակի անունը, թերեւս հէնց այն հանճարեղ վարպետ – ճարտարապետի, որին, երբ մանաւանդ խօսքը վիմափոր Գեղարդին է վերաբերում, արժանի է անդրադ անդրադառնալ երախտապարտութեամբ յիշել այժմ եւ միշտ:

Գեղարդավանքը ճարտարապետական ոչ սակաւ հին չինուածքներից է, եւ՛ իր ազդային, եւ՛ համամարդկային նշանակութիւն մշակոյթի բարձր արժէք ներկայացնող:

ՎԻԳԷՆ ՄԵԶՈՒՄԵԱՆ

ՆՈՐԵՐՈՒ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Խալիոյ Փասթալի համալսարանի պիտան բաժնէն վայլուն յաջողութեամբ եւ բարձրագոյն նիշերով Տօքթորայի վկայական ստացած է Օր. Աննա Մարիա Պապիկեան՝ կենսաբանական ճիւղին մէջ:

Օր. Պապիկեան վերջերս չհաց է եւ ամսայ «պուռա» Գիտական Հետազօտութեանց Հիմնարկութեան կոմիէ:

Իր եղբայրը եւս, բժիշկ Գրիգոր Պապիկեան, տարի մը առաջ վկայուած էր Փասթալի բժշկական համալսարանէն, նոյնքան փայլուն յաջողութեամբ եւ իր ատարուեան ճառը չհաց է Հռոմի «Ազգանդի, քթի եւ կոկորդի» ազդային մըրցանակը:

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԻ ԹԱՆԳԱՐԱՆ

ԽՄԲ.— Քաղուածք մը եւս Հայաստանեան տպաւորութիւններէ:

Սերկէյ Գասպարեան չատ համակրելի անձնաւորութիւն մըն է, լուրջ եւ առոյգ միտք: Պատահմանաւոր Հայաստանի չարժանկարի արուեստի դործերուն, աւելի՝ վարչական: Նկատեցի, որ չարժանկարի թէքնիք դործերուն քոչ ծանօթ չէ: Իր ներկայ պաշտօնին անցնելէ առաջ, եղած է կրօնական հարցերու պատասխանատու ներկայացուցիչ: Պէյրութի իր մարին չատ լաւ խօսած էին ու մեր առաջին հանդիպումը հաստատեց տպաւորութիւնս: Ամէնէն արեդակի չատուիղը, որ մեր կարեւոր խօսակցութիւնը անցաւ չատ օդտակար:

Կը տեղեկացնեմ նպատակս, եւ բացատրութիւններ կուտամ պատրաստելիք ժապաւէնիս մասին: Շատ հետաքրքրուած է: Պատրաստ է տալու այն բոլոր օժանդակութիւնը, որ պէտք է:

Ի վիճակի չէ պատասխանելու թէքնիք հարցումներուս:

Կը հեռաձայնէ.

«Վաղը ժամը ճիշդ 9,30ին մասնագէտի հետ կը խօսիք», կ'ըսէ Գասպարեան:

Ինք եւս լսեց ճնճղուկներու ձայները ու հիացումի ժպիտով մը դնահատեց:

Կ'ուզեմ երեւանի փողոցներուն ձայները արձանագրել: Ո՞վ արտօնութիւն տալու է: Ինք չուզեր պատասխանատուութիւնը ստանձնել, բայց եւ արդելք չի հանդիսանար:

Մարտ. Միութեան մէջ մարդիկ պատրաստ չեն պատասխանատուութիւն վերցնելու, բայց ո՞վ է վերջապէս պատասխանատուն, արտօնութիւն տուողը: Կլոր կլոր դառնալէ եաք, կը պատասխանեն.— Նամակ մը դրեցէք «Սփիւռքի Կոմիտէ»ին:

×

Սերկէյ Գասպարեան լուրջ ծրագիրներ ունի հայկական չարժանկարային արուեստի զարդացման համար:

Ան քոչ ծանօթ է իրենց կարիքներուն, ու լրջօրէն պատրաստ է լսելու, եւ հետաքրքրական հարցումներ ունի միշտ:

Սփիւռքի մէջ Հայերը հետաքրքրող ժապաւէններու մասին հարցում կ'ուղղէ, ի՞նչ միլոցներ կան օրինակներ ստանալու համար անոնցմէ:

Կը հետաքրքրուի մեր աշխատանքներով, մեր հաւաքած ժապաւէններով, հին ու պատմական «նեկաթիֆ»ներով: Օրինակները կ'ուզէ:

Սփիւռքի մէջ չարժանկարով զբաղող – ներ մեծ օդտակարութիւն ընծայած կ'ըլլան եթէ իրենց պատրաստած ժապաւէններէն օրինակ մը Հայաստան ղրկեն: Եւ-

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԱՅՎԱԶՈՎՍԿԻԻ ԱՂՋԿԱՆ ԱՊԱՐԱՆՋԱՆԸ

Ֆլորէնս (Պուէնոս Այրէս) «Արծրուն – եան» վարժարանի հոգաբարձութեան ատենապետ Արտաշէս Պարսամեան Հայաստանի պատմական թանգարանին յանձնած է այն ոսկեձոյլ ապարանջանը, որ աշխարհահռչակ ծովանկարիչ Յովհ. Այվազովսկին նուիրած էր իր աղջկան: Ապարանջանի կափարիչին վերի մասին վրայ փորագրուած է ներկապնակ մը եւ նկարիչին ապրանուան առաջին տառը: Ներսի կողմը պատկերացուած է Այվազովսկիի վրձինին պատկանող փոքրիկ նկար մը: Ապարանջանին վրայ քանդակուած է նաեւ Այվազովսկիի դիմանկարը:

Արտաշէս Պարսամեան այս թանկար – ժէք իրը ձեռք բերած է ութ տարի առաջ ուրս ընտանիքէ մը, Ռիօ տը Եանէյրօ քաղաքին մէջ:

Թէ կան Հայեր որոնք նկարած են Սփիւռքի մէջ տեղի ունեցած հաւաքոյթներ, հանդէսներ, մարզական խաղեր, մէկ – կան օրինակ դրկին Գասպարեանին: Ա – նոնք այդ ֆիլմերը կը դասաւորեն ու հաւանաբար օր մը կ'օդտագործեն: Հայաստան պէտք է ունենայ իր չարժանկարային մատենադարանը, պահեստարանը:

Հայաստանի մէջ պատրաստուած բո – լոր ֆիլմերէն օրինակներ պահուած են, ինչպէս նաեւ հին ու պատմական վաւերագրային ֆիլմեր (տոֆիւմաճթէր):

Հայաստանի չարժանկարի արուեստը աւելի քան քառասուն տարեկան եղաւ, բայց դժբախտաբար կը մնայ տակաւ ու դուրկ յառաջդիմութենէ:

Սերկէյ Գասպարեան ունի լուրջ ծրագիրներ:

Հայաստանի չարժանկարի դերասան – ները երկու դասակարդի պէտք է բաժնել: Առաջին՝ անոնք, որոնք չատ լաւ դերասաններ են բեմի վրայ, եւ չարժանկարի մէջ եւս կը խաղան: Երկրորդ դասակարդի դերասանները, որ միայն չարժանկարի մէջ կը խաղան, ապրուած են բեմի մեծ վարպետներէն, եւ իրենց անհատական ոճը կորսնցուցած:

Երեւանի մէջ չորս օրերու ընթացքին չատ ուշեդի հայկական ժապաւէն մը տեսնել, բայց դժբախտաբար ոչ մէկ հայկական ժապաւէն կը ցուցադրուէր: Նոյնը՝ էջմիածին: Ու կարելի ալ չեղաւ չարժանկարի սրահ մը տեսնել: Բարեկամներս չէին հասկցած, որ մենք Հայաստան եկած ենք չատ բաներ տեսնելու չորս օրուան ընթացքին: Իսկ իրենց կեդրոնական մատածումն եղաւ... Հիւրասիրութիւնը: Հայաստանի մէջ կ'ուտեն, ու կարծես կ'ապրին ուտելու համար:

ԼԵՒՈՆ ՔԻՇԻՇԵԱՆ

ԻՄԻԼ ԶՈԼԱՅԻ ՆԻՒԹԵՐԻՆ

Ֆրանսա, մամուլի տակ է Էմիլ Զոլայի գործերուն լիակատար ժողովածուն, որ տասնեւհինգ հատոր պիտի ըլլայ: Առաջին հատորը պիտի ամփոփէ մեծ վիպասանին բանի մը գործերն ու հազարի չափ նամակներ: Այս առիթով ֆրանսական գրական մամուլը տպած է Զոլայի պատասխանները՝ իրեն առաջարկուած հարցարանի մը: Հետաքրքրական է ճանչնալ Զոլայի կարծիքները գինքը ճանչնալու համար:

ՀԱՐՑԱՐԱՆ (1892)

Բնաւորութեանս գլխաւոր գիծը, — չեմ դիտեր: Մարդուն մէջ նախընտրած յատկութիւնս, — բարութիւնը: Կնոջ մէջ նախընտրած յատկութիւնս, — քնքշութիւնը: Լաւ յատկութիւնս — չեմ դիտեր: Գլխաւոր թերութիւնս, — չեմ դիտեր: Նախընտրած զբաղումս, — աշխատանքը: Երջանկութեան երազս — ոչինչ ընել: Ի՞նչ կ'ըլլար ամենամեծ դժբախտութիւնս — կասկածանքի մէջ ըլլալ: Ի՞նչ կ'ուզէի ըլլալ — միշտ առոյգ: Երկիրը, ուր կ'ուզէի ապրիլ, — ուր որ կ'ապրիմ: Նախընտրած գոյնս, — կարմիրը: Նախընտրած ծաղիկս, — վարդը: Նախընտրած կենդանիս, — բոլորը: Նախընտրած թռչունս, — բոլորը: Սիրած արձակագիրներս, — անոնք, որոնք հերոսներ չեն: Սիրած հերոսներս իրական կեանքին մէջ, — անոնք, որոնք հերոսներ չեն: Սիրած հերոսներս արեւակայական ստեղծագործութեան մէջ, — անոնք, որոնք հերոսներ չեն: Սիրած հերոսներս իրական կեանքին մէջ, — իրենց հացը չհողնելը: Սիրած հերոսուհիներս իրական կեանքին մէջ, — նոյնպէս: Նախընտրած խմիչքս եւ սնունդս, — չխմել եւ քիչ ուտել: Նախասիրած անուններս, — ամէնէն պարզերը: Ի՞նչ բան ամէնէն աւելի կ'ատեմ, — չհասկնալը: Իմ ամէնէն չատ արհամարհած պատմական դէմքերը, — դաւաճանները: Զիս ամէնէն աւելի սքանչացնող գինուորական արարքը, — հասարակ գինուորը, որ կը մեռնի առանց գիտնալու թէ ինչո՛ւ: Բնական ձիրքը, որ կ'ուզէի ունենալ, — ճարտասանութիւնը: Ի՞նչպէս կ'ուզէի մեռնիլ, — յանկարծակի: Սխալներ, որոնց նկատմամբ ամէնէն չատ ներողամիտ եմ, — բոլոր սխալները, երբ կ'ափսոսամ անոնց համար: Ներկայ մտավիճակս, — ի՞նչ գիտեմ: Նշանաբանս, — Ուղղա տիէս սինէ լիներէա (լատիներէն՝ «ոչ մէկ օր առանց տողի», այսինքն՝ առանց գրելու):

ԿԱՐԴԱՑԵՔ ՏԱՐԱԾԵՑԵՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

- Ե Ր Բ -
ԵՐԿԻՐԸ ՍԱՐՍԵՑԱՒ

Կիսօրէ մը եաք երբ թէյ կ'առնէին Ցոնթանիլի բնակարանին մէջ եւ խանդավառութեամբ կը խօսէին իրենց յարաբերութիւններու սկզբնաւորութեան վրայ, միատակէն բոլշեւիկեան յեղափոխութեան առաջին օրերը: Սալինաքի որ յանախ խորհած էր Լիտիայի զարմիկին եւ պետական մահուանը վրայ, եւ դեռատի աղջկան երկարատեւ մեկուսացումին վրայ, անդիմադրելի ցանկութիւն մը ունեցաւ պիտնալու թէ ի՛նչ տեղի ունեցած էր երկու երիտասարդներուն միջեւ: Լիտիա պզտի՞ծ էր: Բայց կը վախնար աղջկան սիրտին մէջ, եւ նիւթին չուրջը դառնալով, չէր համարձակիր խօսքը հոն բերելու ուղղակի: Փօլին անունը արտասանուած ըլլալով, Սալինաքի տեղեկութիւն ուղեց Լիտիայէն զարմիկին նկատմամբ իր զգացումներուն մասին: Երկար առեն նորատի աղջիկը կարճ խօսքերով միայն պատասխանեց: Քիչ քիչ, սակայն զօրը վեր կ'ելլէր, Փօլին դէմքը աւելի որոշ կը դծադրուէր, եւ վերջապէս Լիտիա, ենթարկուած նախկին յուզումին, պատմեց Սալինաքի թէ ի՛նչ եղած էր իրեն համար զարմիկին մահը:

— Փօլ, ըսաւ, պատանի մըն էր դեռ, եւ պահած էր հրաշալիօրէն անբասիր եւ ուղիղ հոգի մը: Անկարող էր որեւէ վատութիւն կամ նոյնիսկ տկարութիւն մը ունենալու: Զիս կը սիրէր, ես ալ զինքը կը սիրէի, բայց ուրիշ ձեւով մը, եղբօր պէս: Ատոր համար չատ կը ցաւէր: Զեմ դիտեր ինչո՛ւ, բայց միշտ բարի չէի իրեն հետ: Գիտէի իր վրայ ունեցած իշխանութիւնս, եւ երբեմն չարաչար կը դործածէի. կ'ուզէի որ Փօլ ինծի հնազանդի ամէն բանի մէջ: Չէի հանդուրժեր որ ան ինծի որեւէ դիմադրութիւն մը ընէ... Եւ յետոյ, կը տեսնե՞ս, դեռ այդ միջոցին չատ պզտիկ աղջիկ մըն էի: Բանի մը կարեւորութիւն չէի տար, բայց այն անդրդուելի ցանկութենէն դոր ունէի քեղ տեսնելու համար... Քեղի... Ասկէ դատս, ամէն բանի համար յիմար էի: Ցեղափոխութեան օրերը կ'ապրէի, առանց զգալու հասկնալու: Կը յիշե՞ս, ամէն բան ինձ կ'երեւէր դիտելու տեսարանի մը պէս, որու ինձմէ ոչինչ խառնուած էր... Եւ ահաւասիկ որ պայթեցաւ յանկարծ այս կայծակի հարուածը: Զմեռնային պալատին յարձակումը ուր Փօլ փակուած էր: Այն առեն, քեղի չբան կարծեմ: Այն դազափարը թէ այսքան մօտ ինծի, Փօլ կրնար սպանուիլ, դիս տակնուվրայ կ'ընէր: Միայն այդ պահուն էր որ ճանչցայ մարդկային կեանքին արժէքը, իրենը որ այս պահուն վտանգի տակ էր, քուկդ, ինձ որ կրնային վազն իսկ սպանուիլ: Քանի մը ժամուան մէջ, տարիներ ապրեցայ, եւ ինչ որ խորհեցայ նոյն պահուն, մեծ աղդեցութիւն ունեցաւ անկէ ի վեր մեզ պատահածին վրայ: Այս բոլորը, կը կարծեմ թէ երկար առենէ ի վեր դուն զուչակած ես. դուն, որ դիտես թէ ի՛նչ կայ իմ մէջս... Բայց զարմիկիս վախճանն իսկ պատահեցաւ անթոյլատրելի պարագաներու մէջ: Որոշած էի զայն փախցնել. ամէն բան կարդադրուած էր: Առանց նեղութեան կրնար հեռանալ. զարմացէն իրեն հայթայթած էի միջոցները: Բայց ինչ որ չես դիտեր սա է որ Փօլ մեքժեց փախչիլ: Ինծի երկար նամակ մը դրեց, — զոր այլեւս չունիմ ատ՞դ, այլեցի զայն բարկութեան առաջին նոպայի մը մէջ — ինծի բացատրելու համար թէ պարտաւոր էր բաժնել իր ընկերներուն բախտը... Նեղացայ, զրդուած էի իրեն դէմ. պատասխանեցի իրեն թէ դիս բաւական չէր սիրեր զործադրելու համար ինչ որ իրեն կ'ըսէի, այլեւս չէի ուղեր զինք տեսնել... Վերջին նամակն էր որ ինձմէ ունեցաւ խնդրը: Վստահ եմ որ այն պահուն ուր զինքը սպաննեցին, իմ մասիս խորհած է: Մեռաւ քաջասիրտ տղու մը պէս, բայց սիրտը վիրաւորուած այն զազափարէն թէ ես զինքը չէի սիրեր այլեւս... Եւ այս ինծի այնքա՜ն չատ պատճառեց, որ բնաւ չներեցի ինքզինքս – քիս... կարծեցի թէ այլեւս չեմ կրնար ապրիլ: Աչխարհի մէջ առանձին էի...: Դուն Ֆինլանտա մեկնած էիր, բնականաբար... Որքա՜ն կ'ատէի արդէն այդ Ֆինլանտա ըրած քու ճամբորդութիւններդ. յետոյ, քիչ քիչ, բոլոր այն մտածումները դրոս ունեցայ, փայլակի նման արագ, Ձմեռնային Պալատին առումին գիշերը, զարդացան, լուսաւորեցին իմ մէջս մութ մնացած մասերը... բոլորովին նոր բանի մը պէս կը տեսնէի կեանքը. չատ դժուար է քեղի բացատրելը, և օր մը եաք մեկուսացումէս, քեղ տեսնելու պէտքը զգացի: Այլեւս նոյնը չէի: Հիւանդ էի եւ մկկէն հիւանդութիւնը չքացաւ, երջանիկ ըլլալու ցանկութիւն ունեցայ, ապաքօրէն... Ամէն բան մոռցած էի. կը զգայի թէ չատ առեն չունիմ առջեւս, թէ պէտք էր աճապարել, թէ օրերս կարճ պիտի ըլլային... Եւ ահաւասիկ, քեղի, տունդ եկայ:

Ապրեցան այսպէս մէկ քանի ամիս կատարեալ երանութեան մէջ: Ամէն ինչ ներդաշնակ էր իրենց չուրջը պահելու համար ներկայ ժամուն դիւթանքը:

ՓԼՕՏ ԱՆԷ

(Շար.)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Կիրակի, Սեպտ. 11ին, Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցիին մէջ, յաւարտ պատարագի հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի հանգուցեալ

ՏԷՐ ԵՍԱՅԻ ԱԼԹՈՒՆԵԱՆ

աւագ քահանայի յիշատակին, վախճանման երկրորդ տարելիցին առիթով:

Երիցուհին եւ զաւակները կը հրաւիրեն Տէր Հօր յիշատակը յարգողները:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի Հայ Տիկնանց Միութեան Որբախնամի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Տէր եւ Տիկին Հայկ Պահչէճեանէ 100 ֆրանք, Տիկին Պահչէճեանի ծնողաց՝ Տէր եւ Տիկին Օհաննէսեանի մահուան տարելիցին առթիւ:

Հ. Յ. Դ.

Հ. Յ. Դ. Իսիի «Զաւարեան» կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները այս Կիրակի 11 Սեպտ. կէսօրէ ետք ժամը 16ին: Շատ կարեւոր օրակարգ: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Շաբաթ, 17 Սեպտեմբերին, Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Փարիզի շրջանի առաջին մեծ ձեռնարկը՝ արձակուրդներէն ետք:

×

Ս. Խաչ Ընկերակցութեան տարեկան պարահանդէսը 26 Փետրուարին:

ԾԱԽՈՒ Է

Մէզոն Ալֆոր, կայարանին մօտ, Փավիյոն մը: Վեց սենեակ, խոհանոց, սալոն պէն, 2 արտաքնոց, ելեկտրական ջեռուցում, հեռաձայն, ընդարձակ գետնայարկ, ձեղուն, պարտէզ: 300 ք. մ.: Նոր վիճակի մէջ: Գին՝ 250.000 ֆրանք:

Հեռաձայնել 368-68-10 թիւին, ժամը 18,30էն ետք:

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանը պէտք ունի օգնական խոհարարուհի մը, ինչպէս նաեւ ուրիշ օժանդակ պաշտօնեայի մը: Դիմել վարժարան ամէն առաւօտ ժամը 9-12: 1 Պուլվ. տիւ Նօր, Լը Րէնսի:

ԽԱՉՎԵՐԱՑ

ՓԱՐԻԶԻ Ս. ՅՈՎՀ. ՄԿՐՏԻՉ

Այս կիրակի, 11 Սեպտ. Խաչվերաց է: Այս առթիւ Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պիտի մատուցուի հանդիսաւոր բազմաձայն Սուրբ Պատարագ: Պիտի պատարագէ եւ քարոզէ ՍԵՐՈՎԲԷ ԱՐՔԵՊՍ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ:

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8: Սկիզբ Ս. Պատարագի ժամը 10: Երեկոյեան ժամը 4,30ին կը կատարուի Խաչվերացի մեծահանդէս Թափօր-Անդաստան:

×

Երկուշաբթի, 12 Սեպտ. Մեռելոց է: Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի Ս. Պատարագ ժամը 10ին: Յաւարտ Պատարագի կը կատարուի Հոգեհանգիստ վասն համօրէն ննջեցելոց:

Ս. ՅԱԿՈԲ ԵԿԵՂԵՑԻ (ԼԻՈՆ)

Կիրակի, 11 Սեպտ. Խաչվերացի տօնին առիթով Ս. Յակոբ եկեղեցւոյ մէջ պիտի մատուցուի հանդիսաւոր Ս. Պատարագ եւ Անդաստան:

Պիտի պատարագէ եւ քարոզէ Հոգ. ԴԱՒԻԹ Ծ. ՎՐԴ. ՍԱՀԱԿԵԱՆ:

Ս. Պատարագը պիտի երգէ Լիոնի Կոմիտաս երգչախումբը, ղեկավարութեամբ Պ. Օֆլազի:

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8ին, պատարագ ժամը 10ին, Անդաստան ժ. 16ին:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

11 Սեպտ. 1966, կիրակի Փրատոյի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, Խաչվերացի տօնին առիթով պիտի կատարուի հանդիսաւոր Ս. Պատարագ

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆԻ

կատարմամբ, որ պիտի քարոզէ Խաչի Խորհուրդին եւ մեզի համար ունեցած անոր իմաստին մասին:

Կը հրաւիրուի մեր հաւատացեալ ժողովուրդը, հոգեպէս մխիթարուելու եւ լսելու օրուան սրբազան տօնին հոգեւոր պատգամը:

Ժամերգութիւն ժամը 8, Ս. Պատարագ 10, եւ քարոզ ժամը 11,15ին:

ՇԱՒԻԼԻ Ս. ԳՐ. ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Այս Կիրակի, Խաչվերացի տօնին առթիւ, հանդիսաւոր Ս. Պատարագ կը մատուցանէ Տ. ՎԱԶԷ ՎՐԴ. ԻԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆ:

Յաւարտ պատարագի Խաչհանգիստի արարողութիւն:

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ Ս. ԽԱՉ ԵԿԵՂԵՑԻ

10 bis, Rue Thouin, PARIS

Այս Կիրակի Խաչվերաց եւ տօն Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ: Հայրապետական ձայնաւոր պատարագ ժամը 10,30ին: Պիտի պատարագէ եւ քարոզէ

ԳԵՐՊ. Կ. ԵՊՍ. ԱՄԱՏՈՒՆԻ:

ԵՐԵՒԱՆԻ ՁԱՅՆԱՍՓԻՒՌԸ

Ամէն Կիրակի առաւօտ ժամը 9էն 10, կարճ ալիք՝ 25,1, 26,3 եւ 31 մեթրի վրայ:

ՆՈՐ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Աղքատախնամի Յունիս 19ին կազմակերպած դաշտահանդէսը օդի աննպաստ ընթացքին պատճառով, ծրագրուած յայտագիրը կարելի չեղաւ իր ամբողջութեան մէջ իրականացնել:

Աղքատախնամի վարչութիւնը, որոշեց կրկնել Սեպտեմբերի վերջ այս դաշտահանդէսը, որուն մանրամասնութիւնները պիտի յայտարարուին յառաջիկային:

Կը խնդրուի նկատի ունենալ թուականը:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՇԱՒԱՐՇ ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ԱՀԱ ԵՍ
ՃԱՆԿԵՐՍ ԼԱՅՆ ԲԱՑԱԾ

ԳՐԱԿԱՆ ՎԻՃԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆՑ ՍՏՈՒԱՐ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ ՄԸ, ՈՒՐ ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒՆ ԻԲՐԵՒ ԳՐԻՉ ԿԸ ԳՈՐԾԱԾԷ ԿԱՏՈՒԻ ՄԸ ՃԱՆԿԵՐԸ,— ԿԱՂԱՄԲԱՎԱՃԱՌՆԵՐ, ԶԳՈ՛ՅՇ:

Գին 15 Ֆրանք

Դիմել հեղինակին՝ ՅԱՌԱՋԻ հասցէով:

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL « HARATCH »
32, Rue de Trévise, PARIS (9e)

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Արձանագրութիւն 1966 - 1967 ուսումնական տարեշրջանին:

Տակաւին տրամադրելի տեղերուն համար իրենց զաւակը արձանագրել փափաքողներէն կը խնդրուի ժամադրուիլ՝ գրելով հետեւեալ հասցէին.

26, Rue Troyon, SEVRES 92

կամ հեռաձայնելով՝ 027-18-28:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՅԱՅՏԱԳԻՐ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՁԱՅՆԱՍՓԻՒՌԷՆ ԵՒ ՊԱՏԿԵՐԱՍՓԻՒՌԷՆ

Ձայնասփիւռ.— 11 Սեպտեմբեր, կիրակի առաւօտ ժամը 8ին, Ֆրանս-Քիւլթիւր կայանէն: Նիւթ՝ Ս. Ղազարի վանքը: Կը մասնակցին Գերպ. Ամատունի եւ Քրիստիան Տէտէեան:

Պատկերասփիւռ.— 11 Սեպտ. կիրակի առաւօտ ժամը 9,30ին, Ա. կայանէն: Նիւթ՝ Հայկական մեծ դարաշրջանը՝ Ժ. դար (Անի, Աղթամար, եւայլն): Կը մասնակցին Սիրարփի Տէր-Ներսէսեան, Էմիլ Ասլանեան, Անահիտ Տէր-Մինասեան եւ Եդուարդ Իւթիւճեան:

ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Սեպտեմբեր 15էն սկսեալ հաշուեցոյցեր պիտի ղրկենք մեր այն բաժանորդներուն, որոնք առկախ հաշիւներ ունին եւ անմիջական կերպով դադրեցնենք թերթին առաքումը, այն բաժանորդներուն, որոնք չեն պատասխաներ:

Կը յուսանք որ առանց սպասելու, մեր հաշուեցոյցին, մեր կարգ մը բաժանորդները կը կարգադրեն իրենց առկախ հաշիւները, աւելի եւս չդժուարացնելու համար, հայկական օրաթերթի մը հրատարակութեան ծանր պայմանները:

Կանխայայտ շնորհակալութեամբ

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋԻ»

FOURRURES
Roger YOPIAN
PRIX INTERESSANTS
NEUF et REPARATION
84, Boulevard de Stalingrad, 84
— CHOISY-LE-ROI (Seine) —
Tél. : BEL. 19-37
Autobus : de la Porte de Choisy, descendre 3 Communes ou Rue du Docteur-Roux.

LA MUNICIPALITÉ D'ALFORTVILLE
et Toutes les Organisations Arméniennes de la Commune

PRESENTENT LE 1er OCTOBRE 1966 DANS LE CADRE DU

PREMIER FESTIVAL INTERNATIONAL DU FOLKLORE

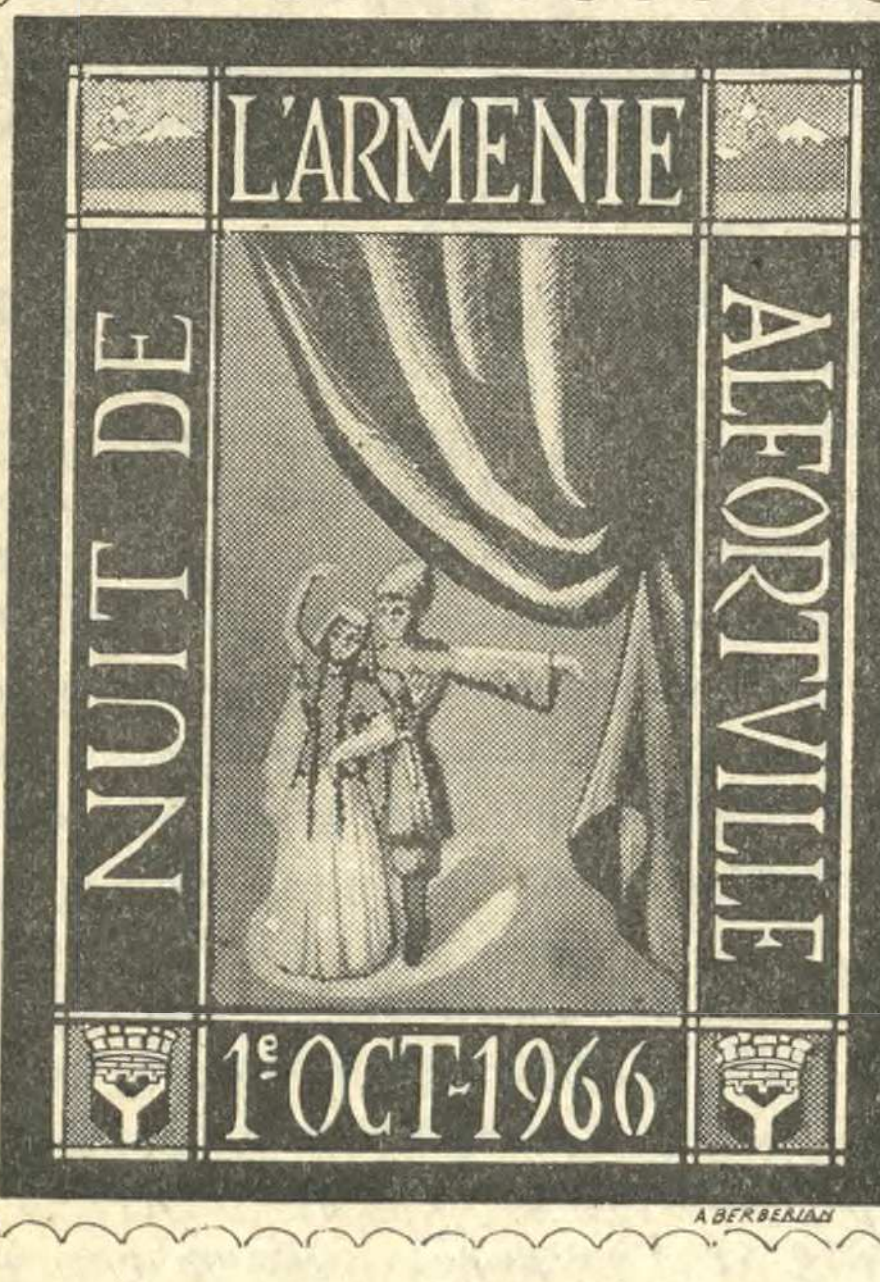

La Grande Nuit DE L'ARMÉNIE

sous un chapiteau de 4000 places
UN EXTRAORDINAIRE PROGRAMME

Avec la participation de :

- **Tous les Artistes Arméniens en Renom de France**
- **de la Troupe Folklorique d'Arménie, spécialement venue d'Erévan**

D'ORES ET DÉJA... RETENEZ CETTE DATE :
Samedi, 1er Octobre 1966 à 20 h. 30, Alfortville

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE
HARATCH
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)

Fondé en 1925 — Tél. : PROvence 86-60
R. C. Seine 57 A 2731 — C. C. P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա՝ Տար. 60 Ֆ. · Վեցամսեայ՝ 35 Ֆ.
Արտասահման՝ Տար. 80 Ֆ. · Հատը 0,30 Ֆ.

ՇԱԲԱԹ
10
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
SAMEDI
10 SEPTEMBRE
1966

LE NUMÉRO : 0,30 FR.

42րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 10708 — Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN — 42e ANNÉE — Nº 10.708

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ
ՖՐԱՆՍ. ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻՆ ԱՌՋԵՒ

Ա.

Համիտեան ջարդերու արձագանգը Եւրոպայի ժողովրդական զանգուածներէն հաք հասած էր մինչեւ խորհրդարանները։

Փարիզի հրապարակային հաւաքոյթներու մէջ բուռն քննադատութեան կ'են – թարկուէին ժամուլն ու կառավարութիւնը՝ իրենց կողմնակալութեան եւ անտարբերութեան համար։

Ֆրանսա իբրեւ երաշխաւոր պետութիւններէն մէկը պարտաւոր էր հաշիւ պահանջելու Բարձրագոյն Դուռնէն՝ հայկական նահանգներու մէջ կատարուելիք բարենորոգումներու մասին։

Օրուան կառավարութեան քաղաքականութիւնը Թրքասիրական էր։ Գաղտնիք մը չէր, որ Արտաքին Նախարար Գաբրիէլ Հանոթօ բացէ ի բաց կը պաշտպանէր Աբտիւլ Համիտը։ Իր կարգադրութեամբ է, որ Փանք Օթոմանի հերոսները իբրեւ «աւազակներ» նախ բանտարկուած էին Մարսիլիոյ մէջ, յետոյ արտաքսուած ֆրանսայէն դէպի Արժանթին, որպէս անբաղձալի տարրեր։

Բոլոր Ֆրանսացիները չէին բաժներ սակայն կառավարութեան տեսակէտը։ Կարգ մը մտաւորականներ՝ մարդասիրական զգացումներէ մղուած, ձեռնարկներ կը կատարէին ի նպաստ Հայերուն՝ բեմերէն եւ մամուլի էջերէն։

Անոնցմէ երեք ականաւոր դէմքեր — Ժան Ժօրէս, Տընի Քօչէն եւ Կոմս Ալպէր տը Մէօն — 1896 Նոյեմբեր 3ին երեսփոխանական ժողովին մէջ հարցապնդում ուղղեր էին կառավարութեան՝ խստիւ քննադատելով անոր բռնած ուղղութիւնը հայկական խնդիրներու հանդէպ եւ պահանջելով կատարել իր պարտականութիւնը իբրեւ երաշխաւոր բարենորոգումներու։

Արտաքին Նախարար Գաբրիէլ Հանոթօ հարցապնդող երեսփոխաններուն պատասխանելով խօսած է երկար ճառ մը։ Որմէ ետք Երեսփոխանական Ժողովը 80ի դէմ 402 ձայնով իր հաւանութիւնը յայտնած է նախարարի յայտարարութեանց եւ խնդիրը փակուեր է։

Կ'արժէ ծանօթանալ այդ պատմական ճառի գլխաւոր կէտերուն։

«Դժբախտաբար անվիճելի է, որ, բաւական անցեալ ձմեռ շատ ծանր դէպքեր պատահեցան Հայաստանի մէջ։ Այս ցաւալի դէպքերը իրաւամբ յուզեցին ամբողջ աշխարհի հանրային կարծիքը։ Ու թէեւ աղէտի ծաւալին եւ հաղորդակցութեանց դժուարութեան պատճառաւ դժուար է գիտնալ բուն ճշմարտութիւնը, սակայն դէպքերու ծանրութիւնը ակներեւ է եւ ամէն ոք համաձայն է մտածելու, որ այսքան խորունկ չարիք մը կը պահանջէ անմիջական դարմաններ»։

Ըստ նախարարին, Հայերը նախկին հայկական Թագաւորութեան Թրքական բաժնին մէջ բնակչութեան հարիւրին 13ը միայն կը կազմեն։

Ամբողջ Օսմ. Կայսրութեան մէջ Հայերու ամբողջական թիւը երեք միլիոնի չի հասներ եղեր։ Ասիական նահանգներուն մէջ Հայերը բաժնուած են անհաւասար կերպով, տեղ մը աւելի խիտ, այլուր ալ ցրուած։ Մէկ խօսքով, այդ նահանգներուն մէջ կարելի չէ եղեր գտնել կէտ մը, ուր այս դժբախտ ժողովուրդը բացարձակ մեծամասնութիւն կազմէ եւ ուր կարենայ կազմել կեդրոն մը, որուն շուրջ հաստատէր որոշ ինքնավարութիւն մը։

«Թուրքիոյ մէջ պատահած վերջին դէպքերը ա՛յնքան ծաւալուն պիտի չըլլային՝ եթէ Եւրոպայի հետ շփումը անոնցմէ ոմանց սրտին մէջ անկախութեան յոյսն ու փափաքը դրած չըլլար։ Ու եթէ, ամէն բանէ վեր, օսմանեան վարչութեան յոռի պայմանները շատ յաճախ շատ օրինաւոր գանգատներու տեղի տուած չըլլային»։

Եւրոպա եւ մանաւանդ Անգլիա զբաղած են եղեր Հայկ. խնդրով 1878ին (Պերլին) եւ 1881ին։ Սակայն 1885ին առաջին անգամ ըլլալով հայկական շարժումի մը մասին լուրեր ստացուեր են։ Ֆրանսա, Անգլիա, Աւստրիա եւ Ամերիկա ցրուած Հայերը կազմակերպուեր են։ Կոմիտէներ կազմեր, թերթեր հիմներ եւ գործօն քարոզչութեան լծուեր են։ Փարիզի Հայերը ցոյցեր կատարեր են Սէն Տընի՝ Լեւոն Ե. Լուսինեանի դամբանին վրայ։

Սակայն Ֆրանսայի մէջ շարժումը շատ չէ խորացեր։ Անգլիոյ մէջ է, որ լայն ծաւալ ստացեր է անիկա։ Սուրբ Գրոց ընկերութիւններ ձեռք առեր են խնդիրը, որ կամաց կամաց բեմերէն անցեր է ակումբները, յետոյ փողոցը, յետոյ խորհրդարանը, եւ կառավարութիւնը ինքն ալ չուզելով ստիպուեր է հաշուի առնել զայն։

Հետապնդուած նպատակն է եղեր՝ մղել Եւրոպան, որ միջամտէ՝ շարունակ մատնանշելով օսմանեան վարչութեան չարաչարութիւնները, հետզհետէ զարգացնել խաչակրութեան ոգին, որ քանիցս Եւրոպան մղած է բռնութեամբ իր կամքը պարտադրելու Արեւելքի գործերուն մէջ։

Հանոթօ տակաւին ուրիշ բաներ ալ ըսած է։

ՀՐԱՆՏ – ՍԱՄՈՒԷԼ

ՃՇԴՈՒՄ.— Երէկուան խմբագրականին մէջ՝ Շարմըլթոնը ուղղել Շարմըլթոն։

ԹԱԼԷԱԹԻ
ՅՈՒՇԱՐՁԱՆ - ԳԵՐԵԶՄԱՆԸ

Ինչպէս երէկ կը հաղորդէինք, *Քոմպա* այն միակ թերթն եղաւ, որ չուզեց ծառայել Թուրքերուն, որոնք կը փորձեն օգտագործել երկրաշարժը՝ օգնութիւն եւ համակրանք մուրալու համար օտար երկիրներէն, միաժամանակ ուզելով մոռացութեան տալ աղէտեալ երկրին աշխարհագրութիւնը եւ պատմութիւնը։

Երզնկայի երկրաշարժին ժամանակ եւս փորձուեցաւ նոյն խաղը, եւ թրքական թերթերն անգամ խոստովանեցան ետքէն թէ հաւաքուած դրամները չօգտագործուեցան վերաշինութեան։

Վարդոյի երկրաշարժին ճակատագիրը չի կրնար տարբեր ըլլալ։

Քոմպայի յօդուածը թարգմանեցինք ամբողջութեամբ։ Ի պէտս Մարսիլիոյ մեր հայրենակիցներուն՝ մեծ թիւով ֆրանսերէն *Քոմպա* թերթը եւս դրկուեցաւ Մարսէյլ.— Դիմել

ՀԱՇԷԹԻ ՔԷՕՇԿԸ
7 Քուռ Անտուէ տ'Էթիէն տ'Օռվ։

Հրու հնազանդ թրքական կառավարութեան հաղորդագրութիւններուն, ֆրանսական օրաթերթերը վերջին օրերս յուղուած յօդուածներ հրատարակեցին երկրաշարժի մը մասին՝ պատահած անապատային շրջանի մը՝ արեւելեան Անատոլուին մէջ, որուն զոհ գացին Թուրք բընակչութենէն աւելի քան 2000 հոգի։

Այս ամէնը շատ ցաւալի է։

Ինչ որ աւելի ցաւալի է սակայն, այն է որ ասոնց ոչ մէկը իրական է։

Շրջանը, ուր երկրաշարժը պատահեցաւ, Անատոլուն չէ, այլ՝ Հայաստանը։ Զոհերը Թուրքեր չեն, այլ՝ Քիւրտեր։ Իսկ ինչ կը վերաբերի Հայաստանի «անապատային» վիճակին, քիչ ետք այդ մասին պիտի անդրադառնանք։

Ինչո՞ւ այս խմբագրանքը, պիտի հարցնեն մեզի։ Երկու պատճառով.

Առաջինը այն է որ պիտի ուզէինք վըստահ ըլլալ թէ դրամական հսկայ գումարները՝ հաւաքուած Եկեղեցիներու տիեզերական Ժողովէն, կաթողիկէ Օգնութենէն եւ բարեգործական այլ կազմակերպութիւններէ՝ իրապէս Ղըզըլպաշ պիտի հասնի՞ն այն քիւրտ չարքաշ պատեբազմիկներուն՝ որոնք աղէտեալ շրջանին մէջ կը բնակին եւ որոնց մասին կրնանք ըսել գոնէ թէ այնքան ալ հաճելի չեն Թուրք կառավարութեան։

Երկրորդ, որ մանրամասնութիւններու այս խեղաթիւրումը կրնայ խտացնել միայն սուտի եւ լռութեան այն մառախուղը, որուն ետեւ կը ջանան ծածկել ժամանակակից պատմութեան առաջին մեծ ցեղասպանութիւնը՝ որու ընթացքին մէկ ու կէս միլիոն Հայեր ջարդուեցան այնպիսի վայրագութեամբ եւ անասնականութեամբ, որոնք ցոյց կուտան թէ գերմանացի Հիթլէրը, այս տեսակէտով, եղաւ միայն աշակերտը, նմանողը Թուրք Թալէաթին։

Նացի պարագլուխները պատժուեցան գոնէ եւ Գերմանիոյ նոր կառավարութիւնները (Արեւմտեան թէ Արեւելեան) դատապարտեցին հիթլէրեան վայրագութիւնները, կտրուեցան այս անպատիւ անցեալէն, մինչդեռ հաստատուած կառաբեցին — հոգ չէ թէ խորհրդանշական կերպով — մահուան կայաններէն վերապրողներուն։

Զենք ըմբռներ թէ ինչո՛ւ Թուրքիոյ ներկայ կառավարութիւնը կը մերժէ հետեւիլ այս ճամբուն։ Զենք ըմբռներ թէ ի՛նչ բանէ մղուած կը մնան համամիտ Թալէաթի գործած վայրագութիւններուն։ Բարոյական թէ քաղաքական տեսակէտով, այսօրուան Թուրքիան պիտի մեծնար՝ դատապարտելով երէկուան չարիքն ու, կարելի սահմաններու մէջ, վնասուց հատուցում կատարելով 1915ի մարտիրոսներուն զաւակներուն եւ թոռներուն։

Թուրքիա, դժբախտաբար, չի հետեւիր այս ճամբուն։ Արդարութեան սիրահար բոլոր մարդոց երեսին ապտակի պէս չաչեց Թուրքիոյ ներկայ ղեկավարներուն այն որոշումը՝ որ Թալէաթը — Թուրք Հիմլէրը — պիտի թաղեն Մեհմեթ Փաշայի կողքին — Թուրքիոյ բարենորոգիչը — եւ վայրի մը մէջ, որ — ո՛վ հեգնանք, — կը կոչուի «Բլուր յաւիտենական ազատութեան»։ Հոն պիտի բարձրացնեն նաեւ դամբարան մը, Թալէաթի դամբարան Կոստանդնուպոլսոյ մէջ... ճիշդ, իբրեւ թէ Այխմանը Ռավէնսբրուքի մէջ իր արձանը ունենար։

Բայց վերադառնանք «անապատային» շրջանին։ Եթէ երբեք անապատ կայ, պատասխանատու են Թուրքերը։ Հողամասը, զոր մամլոյ հաղորդագրութիւնները ամըչնալով կոչած են «արեւելեան Անատոլու» եւ որ Հայաստանն է, ժամանակին, Սուրատոնի վկայութեամբ, աշխարհի մէջ ամէնէն բերրին էր. հոն է որ հինները երկրային դրախտը զետեղեցին, հոն կը փռուէին խիտ անտառներ՝ զորս Ասորեստանցի միապետները կը նկարագրէին կազմուած ամէն տեսակի ծառերով, «այնքան խիտ՝ որքան եղէգները ճամբուտի մը մէջ», հոն է որ կը բարձրանային քրիստոնեայ Հայաստանին հիանալի յուշարձանները։

×

Այսօր... բայց լսենք թէ ինչ կը պատմէ Տոքթ. Ֆայլէեան, որ Օգոստոս 20ի ատեններ Վարդօ եւ Սալլար գտնուելով, անկասկած աղէտին վայրը այցելող վերջին զբօսաշրջիկը եղաւ։

«Կ'ուզէի մեր մէկուկէս միլիոն ազգակիցներուն չարչարանքի եւ մահուան վայրին վրայ խոնարհիլ, խաչակնքել՝ գերեզմանի մը վրայ... բայց Թրքահայաստանի մէջ քրիստոնեայի ոչ մէկ գերեզման մնացած է։ Վստահ եմ որ ոչ ոք կրնայ գտնել։ Ամէն ինչ պղծուած է. հողը փորուած, ոսկորները նետուած դաշտերուն, շիրմաքարերն ու խաչերը ջարդուփշուր, եկեղեցիները քանդուած։ Քանի մը հետքեր կան միայն անմերձենալի վայրերու մէջ։ ... Ցխուն տարուան մէջ Թուրքերը միլիոնաւոր գերեզմաններ քանդած են, որոնք երկիւղածութեամբ պահուած էին դարերէ ի վեր»։

Բնակչութեան կոտորած, յիմարօրէն փճացուած բուսականութիւն, քրիստոնեայ յուշակերտներու մոլեռանդ քանդում. ահաւասիկ Հայաստանի մէջ Թուրքիոյ «քաղաքակրթիչ» գործունէութիւնը։ Իսրայէլի մէջ, հաւաքական գիւղատնտեսութեան ձեռնարկները անապատը դարձուցին բերրի, Հայաստանի մէջ Թուրքերը բերրի հողը վերածեցին անապատի։ Թող օգնեն վերջին երկրաշարժին զոհ Քիւրտերուն, մենք առաջին ուրախացողը պիտի ըլլանք։ Բայց ինչ կը վերաբերի այսպէս կոչուած «արեւելեան Անատոլուին», ինքզինքնիս չխաբենք եւ առիթը չկորսնցնենք պոռալու ճշմարտութիւնը, ցաւալի ճշմարտութիւնը։ Օր մը պիտի լսեն մեզ։

ԿԱՊՐԻԷԼ ՄԱՅՆԷՖ

ՏԽՐՈՒՆԻ.—ՏԻԿ. ՍԻՒԶԱՆ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

Խոր ցաւով կ'իմանանք թէ ընկ. Տոքթ. Լեւոն Գրիգորեան դժբախտութիւնն ունեցած է կորսնցնելու իր կեանքի ընկերը, Տիկ. Սիւզան Գրիգորեան, որ մեռած է Սեպտ. 3ին Սէն Պէչյի մէջ (Օր Կառոն), վիրաբուժական սուր հիւանդութեան մը հետեւանքով, յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Սեպտ. 6ին՝ մարմինը ամփոփելով իր ընտանեկան դամբարանին մէջ, Տանմառի (Սէն–է–Մառն)։

Մեր անկեղծ ցաւակցութիւնը մեր սիրելի ընկերոջ՝ այս դժբախտութեան առթիւ։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹԱՀԻԹԻԻ մէջ Զօր. տը Կոլի շրջապտոյտը կը շարունակուի եւ ժողովուրդը ամենուրեք խանդավառ ընդունելութիւն կը ցուցաբերէ Նախագահին։ Երէկ տը Կոլ շրջապտոյտ մը կատարեց կղզիին շուրջ եւ այդ առիթով խօստացաւ նոր ճամբու մը շինութիւնը։ Վերջին լուրերուն համաձայն շատ քիչ հաւանականութիւն կայ որ Սեպտեմբեր 10–11ին հիւլէական փորձը տեղի ունենայ։

ԴԱՄԱՍԿՈՍԻ ձայնասփիւռը կը հաղորդէ թէ Սուրիոյ մէջ երեւան հանուած է զաւադրական նոր փորձ մը, որ կը ձգտէր տապալել կառավարութիւնը։

ՊԷՆ ՊԱՐՔԱՅԻ դատավարութիւնը կը շարունակուի։ Երրորդ եւ չորրորդ նիստերուն, մինչ ամբաստանեալները կը հարցաքննուէին Պէն Պարքայի դէմ դաւին պատրաստական աշխատանքներուն շուրջ, սպասուած նորութիւնները չյայտնուեցան։ Կ'ըսուի թէ Թիքսիէ Վինեանքուր կրնայ Լոփէզի պաշտպանողականը ստանձնել։

ՕԹԹԱՎԱՅԻ պաշտօնական շրջանակներուն համաձայն, հաւանական է որ Զօր. տը Կոլ յառաջիկայ տարի պաշտօնական այցելութեամբ Քանատա երթայ։

ՄԱԿ-ի քարտուղարը, Ու Թան, մամլոյ ասուլիս մը պիտի տայ յառաջիկայ Սեպտեմբեր 19ին։

ՔԱՓԷՆ կը հաղորդեն թէ յառաջիկայ Երեքշաբթի օր Հարաւային Ափրիկէի Ազգայնական Կուսակցութեան երեսփոխանական խմբակը պիտի ընտրէ իր կուսակցապետը, որ ինքնաբերաբար վարչապետ պիտի ըլլայ՝ յաջորդելու համար սպանուած Հէնրիկ Վէրուէրտի։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ

—o—

ԽՄԲ·— Այս օրերուն, երբ «Հայկական Հարցը» կը ծառայէ··· հայկական մա – մուլը միայն լեցնելու՝ եթէ ոչ կենդա – նացնելու, հետաքրքրական է վերյիշել այն յուսախաբութիւնը եւ շփոթութիւնը, որոնց մատնուած էին «Միացեալ Հայկ· Պատուիրակութեան» անդամները, եւ «բան մը փրկելու» հուսկ յետին ճիգով՝ կը դիմէին «ամօթի պատին», զօրաշարժի ենթարկելով ազգին գերազոյն ուժերը:

«Խաղաղութեան խորհրդաժողով» մը տեղի կ'ունենար Լօզանի մէջ (1922 Նո – յեմբերէն 1923 Փետրուար), — մեր Մեծերը վազեր էին Լօզան, իրենց ետեւէն ֆաշելով Հայասէրներու Լիկան: Այնտեղ են Ա· Ահարոնեան, Գ· Նորատունկեան, Լ· Բաշալեան, — այս վերջինը օրագրութիւն մը ունի այդ օրերու գործունէու – թեան մասին, ճախարարներու դուռները զարնելու աշխատանքին մասին: Կուտանք հատուած մը·—

Կիրակի, 28 Յունուար 1923·— *Լրա – կիրները այս առաւօտ կը հրատարակեն Զիչէրինի նամակը Պ· Նավիլի, որով Մոսկուա կ'առաջարկէ հայ դաշնական – ները Ռուսաստան փոխադրել, ինչպէս նաեւ Պ· Զիչէրինի համխմաստ նոթը Քոն – ֆէրանսին, որուն պատճէնը Պ· Բաշալ – եան առացաւ ուղղակի ռուս պատուիրա – կութեան դիմելով:*

ՊՊ· Տը Մորսիէ, Քրաֆթ–Պոնար եւ Պէրի, որոնք այս իրիկուն Փարիզ կ'եր – թան՝ Ազգերու Ընկերութեան Խորհուր – դին մօտ աշխատելու, եւ որոնք այսօր պիտի տեսնեն Պ· Զիչէրինն ու Պ· Զայլ – ը, ընդհանուր խորհրդակցութիւն մը ունենան մեզի հետ՝ թէ՛ յիշեալ տեսակ – ցութեանց եւ թէ փարիզի մէջ իրենց կա – տարելիք գործին մասին:

ՊՊ· Տը Մորսիէ, Քրաֆթ–Պոնար եւ Պէրի, ընկերակցութեամբ Պ· Մոնթկոմբ – րիի, ժամը 2,30ին տեսան Պ· Զայլը, որ հաղորդեց թէ ինք անընդհատ հա – ղորդակցութեան մէջ է իր կառավարու – թեան հետ՝ հայկական հարցի մասին եւ այս առաւօտ իսկ հեռագիր մը առացած է: Պ· Զայլա ըսաւ որ, եթէ առիթը ներ – կայանայ, Քոնֆէրանսին առջեւ մասամբ պիտի կրկնէ մինչեւ հիմա ըրած յայտա – բարութիւնները, եւ եթէ պետութիւնները Միջազգային Ցանճնաժողով մը նշանակեն զբաղելու համար հայ դաշնականներու վիճակով, եւ ցանկութիւն յայտնուի, Ա – մերիկա պիտի մասնակցի այդ Ցանճնա – ժողովին: Պ· Զայլտի կարծիքով, այդ Ցանճնաժողովը պէտք չէ յոյս ունենայ Պե – տութեանց երմտական օժանդակութեան վրայ, այլ մարդասիրական եւ բարեգոր – ծական ընկերութեանց վրայ:

Ժամը 4ին, ՊՊ· Տը Մորսիէ, Քրաֆթ–Պոնար ու Պէրի, միւս ընկերակցութեամբ Պ· Մոնթկոմբրիի, տեսակցութիւն մը ու – նեցան Պ· Զիչէրինի հետ, որ ըսաւ·

— Մոսկուայէն հեռագիր մը առացած եմ, որ պիտ կ'արտօնէ յայտարարել թէ Տոնի եւ Քուբանի միջեւ հողամաս մը կ'առաջարկենք հոն փոխադրելու համար մինչեւ 250·000 հայ գաղթականներ: Պէտք է անմիջապէս նշանակուի Ցանճնա – ժողով մը, որուն անդամները պէտք է ըլ – լան մէկ հայ ներկայացուցիչ՝ օրինաւո – րապէս արտօնեալ ու պատասխանատու, որ մեզ երաշխաւորէ թէ եկող Հայերը հակառակ չեն եւ որեւէ կապ չունին Դաշնակցականներու հետ, մէկ ներկայա – ցուցիչ այն Մարզասիրական ընկերու – թիւններէն, որոնք իրենց վրայ պիտի վերցնեն այդ գաղթականներուն փոխա – դրութեան եւ տեղաւորման ծախքը, եւ մէկ ներկայացուցիչ խորհրդային իշխա – նութեան կողմէ: Այս մնայուն Ցանճնա – ժողովը պիտի վարչ ամբողջ գործը, իր կեդրոնատեղին պէտք է ըլլայ Պերլին կամ Հռոմ: Բնականաբար տեղւոյն վրայ ալ Ցանճնախումբ մը պիտի գտնուի, որ չո – կէ եւ զտէ գաղթականները, ինչպէս կ'ըլ – լայ այժմ Ռուսիա վերադարձող Հոլաք – ներուն համար, որոնցմէ ամսական 2·000 հոգի իրենց տեղերը կը դառնան: Ինձ պատասխան մը պէտք է մինչեւ Ուրբաթ:

Հայասէրները, ի պատասխանի, իրենց չնորհակալութիւնը յայտնեցին Ռուսիոյ առանձնած այս վեհանձն նախաձեռնու – թեան մասին, եւ ըսին թէ եղած առա – ջարկութիւնը եւ պայմանները պիտի հա – դորդեն հայ պատուիրակութեանց: Յայտ – նեցին նաեւ թէ ռուսական այս առաջարկը կը նկատէին իբր մէկ մասնակի լուծումը հայկական խնդրին եւ թէ Հայերը կը վե – րապահէին իրենց բոլոր իրաւունքները՝ իրենց հայրենիքը ունենալու ապագային:

— Այո՛, ապագային, ըսաւ Պ· Զիչէրին՝ ոչ–քաղաքական չեշտով մը:

Պ· Մոնթկոմբրի ըսաւ թէ ինք Երեւան պիտի երթայ, տեղւոյն վրայ ուսումնա – սիրելու երկրին անտեսական պայմաննե – րը եւ տեսնելու թէ ի՛նչ միջոցներ ձեռք առնելու է, որպէսզի մաս մը հայ գաղ – թականներ ալ հոն փոխադրուին:

Պ· Զիչէրին, որ համակիր չի թուիր այս ծրագրին, պատասխանեց թէ Երեւա – նի մէջ տեղ չկայ:

Պ· Զիչէրին ըսաւ նաեւ թէ կը փափա – քի որ գաղթականները երկրագործ դա – սակարգէն ըլլան, որովհետեւ Քոլաքները պիտի չսիրեն որ հայ առեւտրականներ դան երկրին մէջ:

Պ· Քրաֆթ–Պոնարի հարցման վրայ, Պ· Զիչէրին աւելցուց թէ Քոլաքները դուրս հաշտ աչքով չնային այդ եկուոր Հայե – րուն, եւ պէտք է լրջօրէն ուսումնասիրել այդ խնդիրը:

Բանակցութեան ընթացքին Պ· Զիչէրին յայտնեց թէ Մոսկուայի մէջ ասկից առաջ ալ ուսումնասիրեր էին Հայ Ազգային Տունը, — որ ըսել է հայ պետութիւն մը — հիմնել Մայրագոյն – Արեւելքի մէջ, բայց այն եզրակացութեան եկեր էին թէ անկարելի է ատիկա:

Ըստ Պ· Զիչէրինի, Քուբանի հայ գաղ – թականները պիտի ունենան տեղական բոլոր ազատութիւնները:

Ի վերջոյ, Պ· Զիչէրին ըսաւ որ եթէ իր նոթը չէր գրկած հայ պատուիրակու – թեանց, պատճառը այն էր որ որոշապէս չէր գիտեր թէ երկու պատուիրակու – թիւնները ի՞նչ կը ներկայացնէին, քանի որ անոնք միացած էին եւ քանի որ Դաշ – նակցականներ կան անոնց մէջ, ու խըն – դրեց որ Հայասէրները իրեն նշանակեն թէ որո՞ւ գրկելու է նոթը:

Երեքշաբթի, 30 Յունուար 1923·— *Պ· Հրաչեայ Տէր–Ներսէսեան, որ այս օրերս առիթ ունեցած է երկարօրէն տեսակցե – լու Տոքթ· Րիպա Նաւթի եւ Թուրք չէչե – նակներու հետ, կը հաղորդէ մեզի թէ Թուրքերուն տրամադրութեանց մէջ որեւէ բարւոքում չի նկատուիր դէպի Հայերը: Որեւէ բարի կամեցողութեան նշոյլ ան – գամ ցոյց չեն տար այն Հայերուն նկատ – մամբ՝ որոնք Թուրքիա կ'ապրին կամ պիտի ուզէին Թուրքիա վերադառնալ: Թուրքերը միաբերան կը յայտարարեն թէ Հայերը պէտք է անմիջապէս օգտուին Մոսկուայի առաջարկէն եւ երթան հան – դիստ ապրին Ռուսիոյ մէջ:*

Պ· Նորատունկեան այսօր ընդունեցաւ Թուրք օրագրող Ահմէտ Ճէվտէթ պէյը, որ այն կարծիքէն է թէ քանի որ Ազգա – յին Տունը չհաստատուեցաւ, կարելի չէ որ Հայերը կարենան վստահութեամբ Թուր – քիա վերադառնալ: Անատոլուի մէջ տեղ տեղ Թուրք ժողովուրդը կը փափաքի, որ Հայերը վերադառնան, բայց բնական է որ Հայերը չհամարձակին: Ճէվտէթ պէյ կը կարծէ թէ նոր կառավարութիւն մը պիտի կազմուի Թուրքիոյ մէջ եւ հաւա – նական է որ այն ատեն Հայերուն աւելի նպաստաւոր կացութիւն մը ստեղծուի:

Պ· Լափորթ հաղորդեց մեզի թէ կաբե – լի եղած չէ Քոնֆէրանսին Մասնախում – բերուն օթակարգին մէջ մտցնել հայ գաղ – թականներու լքեալ գոյքերուն հարցը, ոչ ալ անոնց անցպղրի հարցը:

Ուրբաթ, 2 Փետրուար 1923·— *Նորա – տունկեան այսօր տեսակցութիւն մը ու – նեցաւ Պ· Զիչէրինի հետ, որ ըսաւ թէ կ'ուզէ որ իրեն մեմորանտում մը ներկա – յացուի, որու մէջ նշանակուած ըլլայ թէ ո՛րքան հայ գաղթական, գլխաւորաբար հողագործ, կրնան երթալ Քուբան, ու – կի՞ց պիտի երթան, ո՞վ պիտի հոգայ ա – նոնց փոխադրութեան, տեղաւորման եւ ժամանակի մը համար պարենաւորման ծախքերը, ո՞ր մարմինն է որ պիտի կազ – մակերպէ այս բոլոր գործողութիւնները, եւ յանուն այդ գաղթականներուն խօսե – լու հեղինակութիւնը որո՞ւ կը պատկա – նի, որովհետեւ Ռուսիա պէտք է ապահով ըլլայ թէ այդ գաղթականներուն մէջ Դաշնակցականներ պիտի չսպրդին, բան մը որ իրենց համճլի չէ, որովհետեւ այս միջոցիս, իրենց գլուխը ունենալով նըր – դեհ անունով մէկը՝ Պարսկաստանի մէջ հնթրկհներ կ'ընեն Ռուսիոյ դէմ:*

Պ· Զիչէրին այս տեղեկութիւնները կը ապահէր Հայասէրներու Լիկային եւ կը յայտնէր որ մինչեւ հիմա չհաղորդեցին ի – րեն, դի ինք քիչ օրէն պիտի վերադառ – նայ Մոսկուա, ուր պիտի կատարուին հարկ եղած դործողութիւնները՝ խնդրին ընթացք տալու համար:

Պ· Նորատունկեան ըսաւ թէ պատճա – ռաւեցաւ որպէսզի Պ· Մոնթկոմբրի անմիջապէս մեկնի կ· Պոլսոյ վրայով Պաթում, Երեւան, եւ յետոյ Քուպանն ալ ուսումնասիրելով տեղւոյն վրայ երթայ Մոսկուա:

Պ· Զիչէրինի առարկութեանը՝ թէ ա – ւտոյտն կ'ըլլար որ Պ· Մոնթկոմբրի նախ Մոսկուա երթար, Պ· Նորատունկեան ը – սաւ թէ դործին վրայ պիտակցութեամբ եւ ձեռնհասութեամբ խօսելու համար Պ· Մոնթկոմբրի պէտք ունէր նախ տեղւոյն վրայ ուսումնասիրելու դայն:

Պ· Նորատունկեանի խնդրանքին վրայ, Պ· Զիչէրին ըսաւ թէ Մոսկուայէն տրա – հանդ պիտի ղրկուի իրենց կ· Պոլսոյ ներկայացուցիչին, որպէսզի հարկ եղած դիւրութիւնները տրուին Պ· Մոնթկոմ – բրիի՝ իր ճամբորդութեան համար:

Շաբաթ, 3 Փետրուար 1923·— *Միաց – եալ Պատուիրակութեանց կողմէ Դաշնա – կից երեք պետութեանց ուղղուած նոթը խմբագրելիք այսօր եւ յանձնելիք Լօր – Բըրզընի, Պ· Պոնսթարի եւ Մարքիզ Կա – րոնիի, եւ պատճէնները հաղորդելիք միւս բոլոր պատուիրակութեանց, հետ – պրական գործակալութեանց եւ տեղական մամուլին:*

Պ· Նորատունկեան հնթերվիու մը ու – նաւ Կ· Պոլսոյ «Վաղրթ» լրագրին Քըր – թակից Ահմէտ Շիւքրիւ պէյի:

Պ· Քրաֆթ–Պոնար եւ Տիկին Ինկա Նալ – պանտեան այս երեկոյ տեսակցութիւն մը ունեցան Թուրք պատուիրակութեան ըն – հանուր քարտուղար Բէչիմ Սալֆէթ պէ – յի հետ, որ յիշեցուց թէ ո՛րքան իրա – ւունք ունէր իրենց առաջին տեսակցու – թեան միջոցին յայտարարելու թէ ան – լսրդ է ղրպռիլ Հայ Ազգային Տան հար – ցով: Սալֆէթ պէյ ըսաւ թէ այսօր միակ դործը, որուն համար կ'արժէ աշխատիլ, Թուրք եւ Հայ մերձեցումն է, ինչպէս կ'ընէ Կ· Պոլիս կազմուած խառն Ցանճ – նախումբ մը որուն ինքն ալ անդամ է:

Պ· Ահարոնեան տեսաւ պուլկար պատ – ուիրակ Պ· Թոտորոֆը, որ ըսաւ թէ Հա – յերը ուրիչ ճար չունին՝ բայց եթէ ըն – դունիլ Մոսկուայի առաջարկը: Հետա – քրքրական է դիտնալ որ Ռուսերը նմա – օրինակ առաջարկ մըն ալ Պուլկարիոյ ը – րած են՝ Քուպան փոխադրելու համար պուլկար գաղթականներ: Մոսկուայի նր – պատակը կը թուի, ի մէջ այլոց, Քոպա – ներուն միաձոյլ զանգուածը թուլացնել, անոր մէջ մտցնելով եկուոր տարրեր:

Կիրակի, 8 Փետրուար 1923·— *Այս ա – ռաւօտ Պ· Նորատունկեան նամակ մը*

Ա Մ Ո Ք

ԿԱՄ

ՄԱԼԵԶԻՈՅ ԱԵՆԹԸ

———

Կայարան փութացի եւ առաջին չոգե – կառքով քաղաք մեկնեցայ··· ընդամէնը այս կնոջ սենեակս մտնելէն ժամ մը ետք, անցեալս մէկ կողմ նետած էի ու դէպի պարապութիւն կը սուրայի, Ամոքի մը պէս···:

Կը վազէի, գլուխս փակցուցած յար – կաժանի մի՛նոմին··· ժամը իրիկուան վեցին, հասայ··· վեցը տասը անցած, անոր տունը գացի եւ գալուստս յայտնե – ցի··· կը տեսնէք որ ամէնէն ապուշ ա – րարքն էր որ կրնայի ընել: Սակայն Ամո – քին աչքերը պղտոր կը տեսնէին չի տեսներ թէ ո՛ւր կ'երթայ··· Քանի մը վայրկեան եւոք, սպասասւորը վերադար – ձաւ··· եւ կերթի ու պաղ չեշտով մը, յայտնեց թէ Տիկինը հանդիստ չէ ու չի կրնար գիս ընդունիլ···

Դուրս գայ երեսալով··· Ամբողջ ժամ մը տան շրջանը ըրի, այն չիմար մտա – ծումով թէ գուցէ գայ գիս կանչելու··· Ցետոյ Ծովեզերեայ Պանդոկէն սենեակ մը առի ու երկու չիշ ուիսքի վեր բերել տուի··· ուիսքի ու վերնայի կրկին կըր – կին դեղաչափ մը օգնութեան հասան··· Ի վերջոյ քնացայ խռովայոյզ եւ բաղմա – վրդով քունով մը, որ այս կենաց մահու վազքին մէջ միակ դուադարն է:

Նաւուն զանգը հնչեց: Երկու չոր, լե – ցուն հատուածներ, որոնց թրթռացումը երկարաձգուեցաւ դողդղալով քաղցր զը – րնթէ անչափ օդի լճին մէջ, յետոյ եա զարձաւ ողնուիայտին տակ զալ միանա – լու համար դիմացս մութին մէջ նստող մարդուն կրծոտ խօսքերուն ընկերացող անզադրում մրմռոումին: Մարդը երեւի վախցաւ· ձայնը լռեց: Կրկին, լսեցի որ ձեռքը խարխափելով շիշը կը փնտռէ, կրկին թեթեւ գլզլոց մը: Ցետոյ, հան – գարտած կարծես, աւելի վճռական ձայ – նով մը սկսաւ·

*— Հազիւ թէ կրնամ յայնօրդող ժամե – րու մասին խօսիլ: Այսօր կը կարծեմ թէ տագնապիս ունէի այդ տեսնն· ամէն պա – րագայի տակ, խենթութեան մօտեցող զրգռութեան վիճակի մը մէջ կը գտա – նուէի — Ամոք մըն էի, ինչպէս ըսի: Սակայն մի մոռնաք որ Երեքշաբթի իրի – կուն հասայ, եւ չորեքթի օր — մինչ այդ հասկցած էի թուականը — ամուսինը ան – գըդուածանանով պիտի դար եռքոհա – մայէն: Ուրեմն միայն երեք օր կը մնար ինձի, երեք դժբախտ օրեր՝ որոշում մը տալու եւ զայն ազատելու համար: Լա՛ւ հասկցէք ասիկա· դիտէի թէ անմիջական օգնութիւնս անհրաժեշտ էր իրեն, ու չէի կրնար խօսիլ հեռը: Եւ իմ ծիծաղելի վարմունքիս եւ մոլեգին խենթութեանս համար ներողութիւն խնդրելու պահանջ – քը կուզար աւելցնելու ըղձանութիւնս: Գիտէի թէ իւրաքանչիւր վայրկեան որ – քան թանկագին էր· չէի անդիտանար որ իրեն համար կենաց մահու խնդիր էր ու որեւէ կարելիութիւն չունէի իրեն մօտե – նալու կամ բան մը փափաելու, նչան մը ընելու, որովհետեւ, ճիշդ ճախաւեր նոյնքան անմիտ վարմունքս սարսափե – ցուցած էր զինքը: Կարծես·· այո, սպա – սեցէք··· կարծես մէկու մը հետէն կը վազէի ոճրագործէ մը ազատելու համար եւ թէ այդ մէկը, ձեզի ոճրագործ կար – ծելով, իր կորստեան կը վազէր··· Մէջս կը տեսնէի կատաղի խենթ մը որ գինքը կը հետապնդէր նուաստացնելու նպատա – կով, բայց, ես — հոս էր խնդրին վայ – րադ անհեթեթութիւնը — ես այդ մասին այլեւս բնաւ չէի խորհեր··· այլեւս կ'ու – զէի միայն օգնել, ծառայել··· իրեն օգ – նութեան հասնելու համար, մինչեւ իսկ ոճիր կը գործէի, մէկը կը սպաննէի··· Սակայն ինքը չէր հասկնար··· երբ, առ – տուն, արթնցածիս պէս, վազելով տունը գացի, պոյը գրան առջեւն էր — այն պո – յը որուն դէմքին կռուիլ հարուած մը տուած էի: Երբ հեռուէն գիս տեսաւ — երեւի ինձի կը սպասէր — չուտով ներս մտաւ: Գուցէ դաղտնաբար գալս յայտ – նելու··· դուցէ··· Ա՛հ, այս անտղու – թիւնը, որքան կը տառապեցնէ գիս այ – օր··· դուցէ ամէն ինչ պատրաստած էին գիս ընդունելու համար··· բայց, այդ պահուն, երբ պոյը նշմարեցի, ամօթէս յիշատակը արթնցաւ մէջս· չէի համար – ձակիր նոր այցելութիւն մը տալ··· Ծունկերս կը դողային: Ճիշդ սեմին տա – կջեւ, եւս դարձայ եւ մեկնեցայ··· Մէկ – նեցայ դուցէ այն պահուն երբ ան ինձիկը սպասէր, ինձի չափ ինքն ալ տանջալից: Այժմ, չէի դիտեր ի՛նչ ընել այս օրար քաղաքին մէջ, որուն հոդը կրտնկներս ի՛նչերը կրակի պէս···

Ցանկարծ, դադափար մը ծնաւ մէջս· ինքնաշարժ մը կանչեցի եւ փոխ–մարդ – ինքնաշարժ մը կանչեցի եւ փոխ–մարդ – պանին քով դացի, նոյն այն մարդը, դոր առենօք, խնամած էի կայարանին մէջ: Լուր տուի որ եկած եմ···

Արտաքինս տարօրինակ բան մը ունե – ցած պէտք է ըլլար, որովհետեւ սարսա – փած նայեցաւ ինձի, եւ իր քաղաքավա – րութեան մէջ կը յայտնէր որոշ մտա – հոգութիւն մը··· Գուցէ մէջս ճանչցած էր Ամոք մը···

ՍԹԵՓԱՆ ՅՎԱՁԿ

(17 – Շար·)

ՀԱՅԵՐԸ ԱԲԽԱԶԻՈՅ ՄԷՋ

Սուխումը 2500 տարեկան է: Զայն շինած են Յոյները, Քրիստոսէ հինգ դար առաջ: Սկիզբը կոչած են զայն Դիոսկուրիա, յետոյ Սեւաստափոլ, յետոյ Սուխում: Աբխազները Ակուա անունը կուտան անոր:

Վաճառաշահ քաղաք եղած է Դիոսկուրիան: 2000 տարի առաջ Սեւ ծովու եզերքի առեւտուրի այս մեծ կեդրոնին մէջ կը հաւաքուէին բազմաթիւ երկիրներու 300 ազգերու ներկայացուցիչներ, որոնք կը խօսէին 130 թարգմանիչներու օգնութեամբ: Այն ատեն բոլոր թարգմանիչներն ալ ստիպուած էին յունարէն եւ հայերէն գիտնալ:

Այո՛, Հայը երկար դարերէ ի վեր հաստատուած է աբխազական արեւուն տակ: Սերունդներ յաջորդած են սերունդներու, հսկայական գաղթեր կատարուած են Սեւ ծովեան ափերուն վրայ, բայց Աբխազը միշտ ալ հիւրընկալ եղած է իր դրացիին՝ Հային:

Սքանչելի բնութիւն մը ունի ամբողջ Աբխազիան: Ամէնէն զարմանահրաշը սակայն Նոր Աֆոնն է: Աբխազական զրոյցը կ'ըսէ թէ Աստուած եօթը օրուան մէջ մընացեալ աշխարհը ստեղծած է, իսկ եօթը օրուան մէջ ալ Աֆոնի բնութիւնը: Ժամանակին Աֆոնի մէջ նստած էր Աբխազներու քաջ իշխան Գուաը: Անոր հարսանեկան հանդիսութիւններուն ընթացքին թշնամին կը յարձակի Աֆոնի վրայ: Աֆոն ապրող Հայերը գունդ մը կը կազմեն եւ կը դիմադրեն հակառակորդին: Թշնամին կը պարտուի, իսկ Գուաը յաջորդ օրը միայն կ'իմանայ եւ իր խաղաղ հարսանիքը կը պարտի Հայերուն: Կիրճը, ուր ճակատամարտը տեղի ունեցաւ, մինչեւ հիմա ալ կը կոչուի Հայկական:

Աբխազիոյ ինքնավար հանրապետութիւնը կը մտնէ Վրաստանի կազմին մէջ: Ունի 8.700 քառ. քիմ. տարածութիւն: Բնակչութեան թիւը կէս միլիոն է, որոնց 130 հազարը՝ Հայեր: Հայերը կ'ապրին Աբխազիոյ գրեթէ բոլոր շրջաններուն մէջ՝ Գագրա, Գուդաութա, Սուխում, Գուլրիպշ, Օչամչիր, Կալի: Մայրաքաղաք Սուխումի մէջ Հայերուն թիւը կ'անցնի 25 հազարը: Հայկական մեծ բընակավայրեր են Լարրան (1500 բնակիչ), Արադիչը (2000), Հայկական Աթարան (3000), Շահումեանովկան (3000), Բոգոսստան (4000), Վերին Գուլրիպշ (երկու հազար), Ծերելյան (4000), Գումիստան (2000), Գուդաութան (2000), Պըսիրցխան (2000), Մծարան (2000), Գագրան (7000), Բաղնարին (2000), Գանթիադին (2500), եւայլն:

Աբխազիոյ մէջ Հայերը կ'աշխատին տնտեսութեան բոլոր բնագաւառներուն մէջ: Մեծ մասը կը զբաղի գիւղատնտեսութեամբ, Գագրայի շրջանին մէջ 17 հաւաքական գիւղատնտեսութիւններուն եւ խորհ. գիւղատնտեսութիւններուն 80 տոկոսը Հայեր են:

Աբխազիոյ հայաբնակ գիւղերուն մէջ խօսակցական եւ պաշտօնական գրութեան լեզուն հայերէնն է: Շարք մը հաւաքական եւ խորհ. գիւղատնտեսութիւններ կը կրեն Ստ. Շահումեանի, Յովհ. Թումանեանի եւ այլ երեւելի Հայերու անուններ: Գագրա քաղաքին մէջ Սայաթ Նովայի եւ Բոստանջեանի անունով փողոցներ կան: Քաղաքին մեծագոյն բուժարաններէն մէկը կը կրէ «Արմենիա» անունը:

Աբխազիոյ Հայերուն մեծ մասը Արեւմըտեան Հայաստանի Համշէն գաւառէն են, եւ հոն հաստատուած են 80-90 տարիներ առաջ: Տակաւին կը պահեն Համշէնի բարբառն ու սովորութիւնները:

Աբխազիոյ մէջ դպրոցական հայ մանուկներուն շուրջ 90 տոկոսը կը յաճախէ հայկական դպրոցներ:

...ուղղեց Պ. Չիչերինի, խնդրելով որ Պ. Մոնթկոմըրիի պաշտօնին համար հարկ եղած դիւրութիւնները տրուին Մոսկուայի կառավարութեան կողմէ, ներփակելով համառօտ նոթ մը՝ որու մէջ ինչ ինչ տեղեկութիւններ տրուած էին Պ. Չիչերինի յարուցած կէտերուն վրայ: Պ. Բաչալեան անձամբ յանձնեց այդ նամակը ռուս պատուիրակութեան ընդհանուր քարտուղար Պ. Սապանինի, որ ըսաւ թէ Հա[illegible]ներու կողմէ ալ նամակ մը ստացած էին՝ Պ. Մոնթկոմըրիի պաշտօնը դիւրացնելու խնդրանքով, եւ Պ. Նորատունկեանի խնդրանքին հետ միասին հաղորդած էին արդէն Մոսկուա:

Պ. Բաչալեան միանգամայն Պ. Սապանինի յանձնեց մեր վերջին նոթին մէկ պատճէնը:

Երեկոյին տեղեկացանք թէ Քոնֆէրանսը խզուած է եւ անգլիական պատուիրակութիւնը մեկնած:

ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐՈՒ ԻՄԱՍՏՈՒԹԻՒՆԸ

Իմաստուն մարդը կամաց կը խօսի եւ արագ կը գործէ:

Չինական

Կինն ու դանակը լաւ են, երբ հեռուէն նայիս անոնց:

Պարսկական

Հին փուռը աւելի լաւ կը տաքցնէ քան նորը:

Ռուսական

Բութ դանակը հաց չի կտրեր, բայց ձեռք կը կտրէ:

Սպանական

Աւելի լաւ է բուրդը կորսնցնել քան թէ ոչխարը:

Ֆրանսական

ԵՐԲ ԽՆՁՈՐՆԵՐԸ ՀԱՍՈՒՆՑԱԾ ԵՆ...

Այսօր, մեր տան երախաներուն եւ մեծերուն համար երջանիկ օր մըն է: Մովսէս աղբար խոստացաւ մեզ տանիլ պարտէզ... թումպուլով:

Թումպուլը սայլ մըն է, կապուած ջորիի մը կամ էշի, ու գիւղին մէջ կը ծառայէ որպէս փոխադրութեան միջոց հունձքի ու մրգաքաղի եղանակներուն:

— Պարտէզը շատ հեռու չէ, հազիւ քառորդ ժամ, կ'ըսէ Մովսէս աղբար: Կը հաւատանք իրեն, քանի որ ան մանկութենէն իր կեանքը անցուցած է այս հայկական գիւղին մէջ եւ պարտէզներուն տարածութիւնն ու միջոցը կրնայ չափել սանթիմ առ սանթիմ... աչքով: Մովսէս աղբար ծեր մէկը չէ, ընդհակառակն, շատ երիտասարդ, բայց քանի որ իր պըզտիկ քոյրը՝ Լուսինը զինք կը կոչէ Մովսէս աղբար, մենք ալ ամբողջ տունով զինք կոչեցինք Մովսէս աղբար:

Էշ մըն է մեր սայլը քաշողը, ջորիի մեծութեամբ մոխրագոյն էշ մը: Ըստ Մովսէս աղբօր գնահատութեան, կրնայ կրել հարիւրաւոր քիլօ ծանրութիւն: Իսկ մենք 12 հոգի, կը հաշուէինք մօտ 500 քիլօ:

Ճամբայ ինկանք գիւղէն, երթալու համար Մովսէս աղբարենց խնձորի պարտէզը: Սայլին սնտուկին տարածութիւնը հազիւ մէկուկէս քառ. մեթրի չափ բան մըն էր: Կարելի է ըսել՝ ափի չափ: Թըխմուեցանք: Ոմանք իրենց ոտքերը կախեցին սայլէն վար: Մովսէս աղբար «ղեկը» ձեռք առած էր գրեթէ նստած իշուն ծոծրակին:

Հազիւ սայլը շարժած էր, երբ բոլորս մէկ ճչացինք: Երախաներէն ոմանք լալ սկսան, միւսները ծիծաղեցան, քրքջացին: Ճիշդ, քրքիջի այս մթնոլորտը դուր չեկաւ իշուն, որ յանկարծ արագցուց իր քայլերը եւ սկսաւ վազել ձիու մը նման: Վտանգաւոր երեւոյթ է էշուն վազելը: Բոլորս կը ցնցուէինք եւ ենթակայ՝ գըլտորելու վտանգին: Մովսէս աղբար հազարումէկ տեսակ խօսքերով կարգի կը հրաւիրէր էշը: Ան սպառեց էշուն հասկընալի իր բոլոր բառամթերքը, բայց էշը կը վազէր...:

— Զաւխվար է, այդ պատճառով արագ կը վազէ, մեկնաբանեց Մովսէսին քոյր՝ Լուսինը: Գեղջկուհին կը խօսէր անշուշտ իր փորձառութենէն: Մենք չունէինք մը քաշեցինք: Ուրեմն վտանգ չկար: Սայլը պիտի չշրջէր. էշը պիտի չկքէր մեր ծանրութեան տակ: Բայց խեղճը ի՛նչպէս կը ճզմուէր, ու որքա՛ն համբերութիւն եւ ուժ կը սպառէր մեզի հաճոյք պատճառելու համար:

Կ'անցնէինք արահետներէ: Մեր բոլորտիքը պարտէզներ, մրգաստաններ: Հայու սեփականութիւն պարտէզներ, հազիւ տասնամեակ մը տարիքով: Աղէկ առաջ անապատի պէս բան մը եղած է այս շըրջանը: Թամ ու խոպան տարածութիւն մը, ու հայ շինականին քրտինքն է որ կակուղցուցած է կարծրացած այս անկիւնը եւ զայն վերածած բերրի ու արգասաբեր հողի: Զրանցքներ կեանք կուտան այս պարտէզներուն, իրենց առատ ջուրերով: Կը լսուին գեղջուկներու ձայներ, տեսակ մը հայերէնով:

— Ասկէ մինչեւ դիմացի բլուրը մեր հողերն են, մատով ցոյց տուաւ Մովսէս: Կը տեսնէ՞ք, ամէն կողմ կանանչ է, եւ սակայն հազիւ տասը տարուան ընթացքին: Իսկ սա մեր դրացի գիւղը դարերու կեանք ունի: Անոր բնակիչները զայն ժառանգած են իրենց նախահայրերէն, բայց ... բայց ծառ մը կը տեսնէ՞ք:

Իրօք, միայն կաւի ու կիրի խառնուրդգոյնով գիւղ մը կ'երեւէր մեր ձախին: Քրտինք չտեսած հող մը, որ քանի մը տարիէն անկասկած պիտի վերածուի ժայռային կոյտի մը:

Հազիւ վարժուած էինք սայլին գնացքին եւ էշը հազիւ ընտելացած մեր արտասովոր ճիչերուն ու կանչերուն, երբ Մովսէս աղբար կեցուց կառքը:

— Իջէ՛ք, հասանք:

Հոս մեր ականջին հասաւ թիթեղի թակոց:

— Հօրաքոյրն է, ըսաւ Մովսէս, թերեւս վստահեցնելու համար մեզ թէ «ճանկըլ»ներ չկային հոն...:

Յառաջացանք թիթեղի ձայնին ուղղութեամբ: Մտանք խնձորենիներու անծայրածիր տարածութեան մէջ: Ծառերը պիտի կքէին կարծես իրենց չալակին ծանրութենէն: Եւ ի՛նչ խընձորներ, ի՛նչ համաչափ շարքեր խնձորենիներու: Ամբողջ տարուան մը յոգնութեան ու ճիգին արդիւնքն էր այդ: Մըրգաքաղի օրերը մօտ էին:

Թիթեղի թակոցը կը շարունակուէր: Տեսանք այդ ձայնը հանող հօրաքոյրը: Բայց ի՛նչպէս չզարնէր թռչուններու բանակին մէջ: Պարտէզներու ինքնակոչ այդ հիւրերը կը թառէին « ամենածայրուն » ճիւղերուն վրայ ու կը կտցէին կամ ծառը կը շարժէին բունէն: Մինչ Մովսէսին հօրաքոյրը կը շարունակէր իր թակոցը: 80 տարեկան պառաւ մըն է: Տեսողութիւնը դեռեւս զօրաւոր: Լսողութիւնն ալ: Դէմքը այրած է արեւէն: Կատարեալ թուխ մը: Չէ ամուսնացած: Իր ամբողջական սէրը նուիրած է պարտէզներուն, ՃէպէլՄուսայէն մինչեւ Այնճար: Առաւօտ կանուխ կ'երթայ պարտէզ երբեմն քալելով, յաճախ սայլով, կամ իր ճամբուն վրայ հանդիպած թրաքթորով կամ թրեյլայով: Պարտէզներուն մէջ իր մեծագոյն գերն է հալածել թռչունները, քանի որ հօրաքոյրը չի սիրեր խրտուիլակ պահել պարտէզներուն մէջ...:

Հարկ չկայ 12 հոգինոց մեր խումբին վիճակը բացատրելու: Երախաներէն ոմանք մագլցեցան խնձորենիներուն վրայ: «Լուրջ» կեցողներուն համար Մովսէս աղբար ինք քաղեց բերաւ ու քիչ եաք սկսաւ ծխել թիկունքը տուած հողին: Ոչ հորիզոն կը տեսնուէր մեր տեղէն եւ ոչ գիւղը: Զորս կողմ մրգաստան: Մեծ մասամբ խնձորենի: Բայց ափսոս որ կարկուտը զարկած է եւ փճացուցած խնձորենիները: Շատ քիչեր զերծ մնացած են քմայքոտ բնութեան այս աղէտէն: Ու Մովսէսենց մրգաստանի բախտաւորներէն մէկն է:

— Տես, մատով ցոյց տուաւ ան ինծի, սա մեր սահմանին վրայ գտնուող դրացիին պարտէզին մէջ մէկ հատ խնձոր չես գտներ, զարնուած է կարկուտէն: Իսկ մեր պարտէզին մէջ՝ լեցուն:

Երիտասարդ մշակը որքա՛ն երջանիկ էր...:

Հօրաքոյրը հեռացած էր մեր մօտէն ու գացած պարտէզին միւս ծայրը: Կարճ զրոյց մը ունեցայ իր հետ, խլելով իր «սուղ» ժամանակէն: Խեղճ կինը մաշած էր հողին սիրով, հողին կարօտով, ու Լիբանանի մէջ իրեն յատկացուած բաժինը խնամած մեծ գուրգուրանքով, զայն վերածելով հայրենի հարազատ հողի:

Ու մենք ունեցանք տարօրինակ զգացումը, հայրենական մրգաստանի մը մէջ ապրած ըլլալու:

Այնճար ՇԱՀԱՆԴՈՒԽՏ

«ՅԱՌԱՋ»ի ԹԵՐԹՕՆԸ (68)

- Ե Ր Բ - ԵՐԿԻՐԸ ՍԱՐՍԵՑԱՒ

Եթէ անցուցած վտանգներու վրայ խորհէին, կը յիշէին թէ միասին բաժնած էին զանոնք եւ այդ յուզումնալից օրերու վերյիշումը աւելի սիրելի կը դարձնէր խաղաղութիւնը զոր կը վայելէին: Ապագային վրայ չէին խորհեր: Ապագան իրենց համար յաջորդ ժամադրութիւնն էր: Իրենց արբշռութիւնը այնքա՛ն խոր էր որ որեւէ ծրագիր չէին շիներ: Ի՛նչ պիտի պատահէր, նոյնիսկ չէին հարցներ իրենք իրենց:

Բարեկարգ, օրինակ, տեւելու սահմանուած ընկերութիւններու մէջ ապրողը կը հաշուէ թէ ի՛նչ պիտի ըլլայ իր կեանքը վեց ամիսէն կամ մէկ տարիէն: Այս երկրաշարժի միջոցին, որ կը ցնցէ նախկին Ռուսիան, ո՛վ յիմար պիտի ըլլայ հոգ ընելու համար թէ ի՛նչ պիտի ըլլայ վաղը: Այսօրն է որ ապրիլ պէտք է: Օրէ օր ապրելու զգացումը իրենց երջանկութեան աւելի թանկագին բան մը կու տար: Ապահովութեան մէջ աճած սիրոյ մը բոլոր յոռի կողմերը իրենցմէ խնայուած էին: Չէին ճանչնար ո՛չ անդրադարձութենէ առաջ եկած վէճերը, ո՛չ իրարանցումը աշխարհիկ կեանքին խառնուած կապի մը՝ զոր ծածկել պէտք է, ո՛չ ձանձրոյթը որ կ'ընկերանայ յափրացումին, ո՛չ այն անհրապոյր ժամերը որ յառաջ կուգան երբեմն վայելքի մը ապահովութենէն որու ոչ մէկ բան կը սպառնայ:

Ամէն վայրկեան իր արժէքը ունէր, վասնզի աղօտ կերպով կը զգային թէ կրնար վերջինը ըլլալ եւ պէտք էր սպառել անոր տեւողութիւնը, անհունութիւն մը սիրոյ, Փեթրոկրատի դաժան բնութիւնը հիմա իրենց կը ժպտէր: Գարունը վաղահաս էր այդ տարին: Օրերը կ'երկարէին, լոյսը քիչ քիչ կը տարածուէր երկինքը աւելի ուժգին, աւելի պայծառ, եւ հովի փչումներ, անհաւատալի մեղմութեամբ, կ'անցնէին ծառերուն դեռ անկենդան ոստերուն ընդմէջէն, կ'արթընցնէին անոնց կոճղին մէջ քնացած աւիշը եւ կը բերէին տարտամ յոյսեր մարդոց սիրտերուն մէջ:

Սակայն, արտաքին քաղաքականութեան տագնապը կը մեղմանար: Գերմանները որ ատեն մը խորհած էին միջամտել Ռուսիոյ ներքին գործերուն, ինչպէս որ Պալիքէի Լէնինի յայտարարութիւնը ընդունմարել կուտար, եւ կեցած էին այս ծրագիրէն: Լէնին հիմա կրնար լայնօրէն ընդարձակել համայնավարութեան իր ծրագիրը, եւ քաղաքային պատերազմը վերածել արիւնալի իրականութեան մը: Ամէնուրեք կը հետապնդուէին նախկին վարչութեան կամ յեղափոխութեան առաջին շրջանի երեւելի մարդիկը: Զանոնք կը բանտարկէին: Ատանց դատավարութեան անոնցմէ մեծ մասը գնդակահարել սկսած էին: Օր չէր անցներ որ չիմացուէր անուանի մէկու մը ձերբակալումը:

Փեթրոկրատի մէջ, Մարք Սալոմոնովիչ Ուրիցքի հակայեղափոխականներու փընտռտուքի սպասարկութեան պետը՝ բացարձակ իշխանութիւններու տիրացած էր եւ գործունէութիւնը կ'ընդարձակէր:

Նաթալի-Շուփոֆ Քարամինի խմբակը ուրախութեան մէկ ծայրայեղութենէն — այն գաղափարին թէ Գերմանները կարգը պիտի վերահաստատէին Ռուսիոյ մէջ — անցած էին ծայրայեղ յուսահատութիւն, տեսնելով որ անոնք կ'անշարժանան մայրաքաղաքէն երկու հարիւր վերստ հեռու: Սրահը կը թողար ողբուկեծէն զոր քանի մը հաւատարիմներ կ'արձակէին խմբովին փոխ ի փոխ: Տանտիրուհին կրկնակ կորուստներ ունեցած էր, որմէ շատ զգացուած էր: Լորտ Տրկլաս Անգլիա մեկնած էր դեսպանին հետ եւ Մէմէնոֆ թողած էր Փեթրոկրատը Մոսկուա երթալու համար:

ՔԼՕՏ ԱՆԷ

(Շար.)

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ԽԱՉՎԵՐԱՑ

ՓԱՐԻԶԻ Ս· ՅՈՎՀ· ՄԿՐՏԻՉ

Այս կիրակի, 11 Սեպտ· Խաչվերաց է։ Այս առթիւ Փարիզի Ս· Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր եկեղեցւոյ մէջ պիտի մատուցուի հանդիսաւոր բազմաձայն Սուրբ Պատարագ։ Պիտի պատարագէ եւ քարոզէ ՍԵՐՈՎԲԷ ԱՐՔԵՊ· ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ։

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8։ Սկիզբ Ս· Պատարագի ժամը 10։ Երեկոյեան ժամը 4,30ին կը կատարուի Խաչվերացի մեծ ծահանդէս Թափօր-Անդաստան։

×

Երկուշաբթի, 12 Սեպտ· Մեռելոց է։ Փարիզի Ս· Յովհ· Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի Ս· Պատարագ ժամը 10ին։ Յաւարտ Պատարագի կը կատարուի Հողեհանդիստ վանն Համօրէն Ննջեցելոց։

Ս· ՅԱԿՈԲ ԵԿԵՂԵՑԻ (ԼԻՈՆ)

Կիրակի, 11 Սեպտ· Խաչվերացի տօնին առթիւ Ս· Յակոբ եկեղեցւոյ մէջ պիտի մատուցուի հանդիսաւոր Ս· Պատարագ եւ Անդաստան։

Պիտի պատարագէ եւ քարոզէ Հոգ· ԴԱՒԻԹ Ծ· ՎՐԴ· ՍԱՀԱԿԵԱՆ։

Ս· Պատարագը պիտի երգէ Լիոնի Կոմիտաս երգչախումբը, ղեկավարութեամբ Պ· Օֆլազի։

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8ին, պատարագ ժամը 10ին, Անդաստան ժ· 16ին։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

11 Սեպտ· 1966, կիրակի Փրատոյի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, Խաչվերացի տօնին առթիւ պիտի կատարուի հանդիսաւոր Ս· Պատարագ

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ· ՎԱՐԴԱՆԵԱՆԻ

կատարմամբ, որ պիտի քարոզէ Խաչի Խորհուրդին եւ մեզի համար ունեցած անոր իմաստին մասին։

Կը հրաւիրուի մեր ողջ հաւատացեալ ժողովուրդը, հոգեպէս մխիթարուելու եւ լսելու օրուան սրբազան տօնին հոգեւոր պատգամը։

Ժամերգութիւն ժամը 8, Ս· Պատարագ 10, եւ քարոզ ժամը 11,15ին։

ՇԱԻԻԼԻ Ս· ԳՐ· ԼՈՒՍԱԻՈՐԻՉ

Այս կիրակի, Խաչվերացի տօնին առթիւ, հանդիսաւոր Ս· Պատարագ կը մատուցանէ Տ· ՎԱՉԷ ՎՐԴ· ԻԳՆԱՏԻՈՍ-ԵԱՆ։

Յաւարտ պատարագի Խաչհանդիստ արարողութիւն։

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ Ս. ԽԱՉ ԵԿԵՂԵՑԻ

10 bis, Rue Thouin, PARIS

Այս կիրակի Խաչվերաց եւ տօն Ս· Խաչ Եկեղեցւոյ։ Հայրապետական ճաշնաւոր պատարագ ժամը 10,30ին։ Պիտի պատարագէ եւ քարոզէ

ԳԵՐՊ· Կ· ԵՊՍ· ԱՄԱՏՈՒՆԻ։

Այրի Տիկին Ալիս Պարտաքճեան եւ զաւակը՝ Յովհաննէս, Տէր եւ Տիկին Կարապետ Պարտաքճեան եւ զաւակները, Այրի Տիկին Հռիփսիմէ Իզմիրեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Մարաշլեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Հրանդ Մարաշլեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Եղիա Մարաշլեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Մարաշլեան եւ զաւակները, ինչպէս նաեւ բոլոր պարագաները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, եղբօր, հօրեղբօր, մօրեղբօր եւ ազգականին՝

ՍԱՐԳԻՍ ՊԱՐՏԱՔՃԵԱՆԻ
(Այնթապցի)

մահը, որ պատահեցաւ Շորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 7ին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի այս Երկուշաբթի, Սեպտ· 12, ժամը 10,45ին, Սէնթ-Ֆամիյլ եկեղեցիին մէջ, 34 Ռիւ Տանթոն, Քրեմլէն-Պիսէթր, ուրկէ մարմինը պիտի փոխադրուի Քրեմլէն-Պիսէթրի գերեզմանատունը, ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանին մէջ։

Հ· Յ· Դ· ԹԱՆԳԱՐԱՆԻՆ
(Այցելութեան առթիւ)

Ընկ· Յ· Սէրէնկիւլեանէ (Ուշլինկթըն) 20 տոլար։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Կիրակի, Սեպտ· 11ին, Շաւիլի Ս· Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցիին մէջ, յաւարտ պատարագի Հոգեհանդստեան պաշտօն պիտի կատարուի հանդուցեալ

ՏԷՐ ԵՍԱՅԻ ԱԼԹՈՒՆԵԱՆ

աւագ քահանայի յիշատակին, վախճանման երկրորդ տարելիցին առիթով։

Երիցուհին եւ զաւակները կը հրաւիրեն Տէր Հօր յիշատակը յարգողները։

Հ. Յ. Դ.

Հ· Յ· Դ· Խիպ «Զաւարեան» կոմիտէն ընկերական ընդհ· ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները այս կիրակի 11 Սեպտ· կէսօրէ ետք ժամը 16ին։ Շատ կարեւոր օրակարգ։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանը պէտք ունի օգնական խոհարարուհի մը, ինչպէս նաեւ ուրիշ օժանդակ պաշտօնեայի մը։ Դիմել վարժարան ամէն առաւօտ ժամը 9–12։ 1 Պուլվ· տիւ Նօր, Լը Բէնսի։

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL « HARATCH »
32, Rue de Trévise, PARIS (9e)

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

MAISON MICHEL
17, Rue St. Joseph, PARIS (2e)
Սպիտակեղէնի պէտք ունի
chemisier
կարող լաւ գործաւորուհիներու, տունը աչխատելու համար։ Տեւական գործ։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Շաբաթ, 17 Սեպտեմբերին, Հ· Յ· Դ· Նոր Սերունդի Փարիզի շրջանի առաջին մեծ ձեռնարկը՝ արձակուրդներէն ետք։

×

Ս· Խաչ Ընկերակցութեան տարեկան պարահանդէսը 26 Փետրուարին։

ՆՈՐ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Ազգատախսնամի Ժունիս 19ին կազմակերպած դաշտահանդէսը օդի աննպաստ ընթացքին պատճառով, ծրագրուած յաւտադիրը կարելի չեղաւ իր ամբողջութեան մէջ իրականացնել։

Ազգատախսնամի վարչութիւնը, որոշեց կրկնել Սեպտեմբերի վերջ այս դաշտահանդէսը, որուն մանրամասնութիւնները պիտի յայտարարուին յառաջիկային։

Կը խնդրուի նկատի ունենալ թուականը։

ԵՐԵՒԱՆԻ ՁԱՅՆԱՍՓԻՒՌ

Ամէն կիրակի առաւօտ ժամը 9էն 10, կարճ ալիք՝ 25,1, 26,3 եւ 31 մեթրի վրայ։

MUSEE DE L'ATHENEE
— GENEVE —

CARZOU

Du 7 Juillet au 30 Septembre

HUILES — AQUARELLES
DESSINS — LITHOGRAPHIE

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Արձանագրութիւն 1966 – 1967 ուսում-նական տարեշրջանին։

Տակաւին տրամադրելի տեղերուն համար իրենց զաւակը արձանագրել փափաքողներէն կը խնդրուի ժամադրուիլ՝ ընդունելով հետեւեալ հասցէին.

26, Rue Troyon, SEVRES 92
կամ հեռաձայնելով՝ 027-18-28։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՅԱՅՏԱԳԻՐ
ՓՐԱՆՍԱԿԱՆ ՁԱՅՆԱՍՓԻՒՌԷՆ
ԵՒ ՊԱՏԿԵՐԱՍՓԻՒՌԷՆ

Ձայնասփիւռ·— 11 *Սեպտեմբեր, կիրակի առաւօտ ժամը 8ին, Ֆրանս-Քիւլթիւր կայանէն։ Նիւթ՝ Ս· Ղազարի վանքը։ կը մատնակցին Գերպ· Ամատունի եւ Քրիս-տիան Տէտէեան։*

Պատկերասփիւռ·— 11 *Սեպտ· կիրակի առաւօտ ժամը 9,30ին, Ա· կայանէն։ Նիւթ՝ Հայկական մեծ դարպասը՝ Փ· դար (Անի, Աղթամար, եւայլն)։ կը մասնակցին Սիրարփի Տէր-Ներսէսեան, Խմիլ Ասլանեան, Անահիտ Տէր-Մինասեան եւ Եդուարդ Իւթիւճեան։*

ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Սեպտեմբեր 15էն սկսեալ հաշուեցոյցեր պիտի ղրկենք մեր այն բաժանորդներուն, որոնք առկախ հաշիւներ ունին եւ անմիջական կերպով դադրեցնենք թերթին առաքումը, այն բաժանորդներուն, որոնք չեն պատասխաներ։

Կը յուսանք որ առանց սպասելու, մեր հաշուեցոյցին, մեր կարգ մը բաժանորդները կը կարգադրեն իրենց առկախ հաշիւները, աւելի եւս չդժուարացնելու համար, հայկական օրաթերթի մը հրատարակութեան ծանր պայմանները։

Կանխայայտ շնորհակալութեամբ

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋԻ

FOURRURES
Roger YOPIAN
PRIX INTERESSANTS
NEUF et REPARATION
84, Boulevard de Stalingrad, 84
— CHOISY-LE-ROI (Seine) —
Tél. : BEL. 19-37
Autobus : de la Porte de Choisy, descendre 3 Communes ou Rue du Docteur-Roux.

ԼՈՑԸ ԳՈՑՆ Է···· ԳՈՑՆԸ ԼՈՑ Է
ՁԵՐ ՏԱՆԸ ԼՈՑ ՏՈՒԷ՛Ք···· ԹՈՄԼԱՔԻ ԳՈՑՆ ՏՈՒԷ՛Ք
Ձեր բնակարանը կը լուսաւորուի
եթէ ներսը եւ դուրսը
ՎԵՐԱՆՈՐՈԳԷՔ – ԶԱՐԴԱՐԷՔ – ՆԵՐԿԷՔ
ԹՈՄԼԱՔ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐՈՎ
PEINTURES THOMLAC
16 bis, Bd. Sébastopol, Paris 4e
Tél. ARC 26-61 – Métro : Halles et Chatelet
136, RUE DES BOURGUIGNONS — ASNIERES - BOIS COLOMBES (Seine)
Tél : GRE. 09-47
11, BD. DE LA REPUBLIQUE — LA GARENNE (Seine)
Tél. : STA. 19-06
ԱՆՄՐՑԵԼԻ ԳԻՆԵՐՈՎ
Ամէնէն արդիական, նուրբ եւ ընտիր ճաշակով պատրաստուած՝ առաջնակարգ ներկեր։ Բնական եւ արուեստական բազմերանգ գոյներու մեծ ընտրութիւն։ Նորոյթ իւղաներկեր, պատի դեղեցիկ թուղթերու ճոխ ընտրութիւն։ Գեանի համար՝ ամէն տեսակ — լինոլէում եւ փլասթիֆ — ծածկոցներ։ —
TAPIFLEX — TAPISOM — CARPETTE
Ձեր բնակարաններուն արտաքին եւ ներքին խնամքներուն համար անհրաժեշտ բոլոր նիւթերը։
Ամէն գնորդի կը նուիրուի յատուկ տետրակ մը, որու շնորհիւ կրնայ 10–30 առ հարիւր գեղջ ունենալ։
ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԵՐ
52, RUE CHALON, PARIS 12e — 64, BLD. DE BELLEVILLE, PARIS 20e
166, AV. ARISTIDE BRIAND — PAVILLONS - SOUS-BOIS (Seine)
4 bis, RUE PAUL VAILLANT COUTURIER — ARGENTEUIL (S. et O.)
24, RUE PAUL VAILLANT-COUTURIER — ALFORTVILLE (Seine)
48 bis, RUE DALAVRAC — FONTENAY - SOUS - BOIS (Seine)

ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼԵԱՆ ԳՐԱՏՈՒՆ

51, Rue Monsieur-le-Prince, PARIS - 6e — Chèque Postal : 1278-35
Tél. : DAN. 88-65

LYNCH. ARMENIA, Travels and Studies. 2ème éd. Beirut, 1965, 2 vol. reliure toile, 197 illustration, Carte etc.	125 Fr.
ADONTZ, Etudes Arméno-Byzantines, Lisbonne, 1965, 440 p.	35 Fr.
MANANDIAN, Tigran II et Rome, Lisbonne, 224 pages	15 Fr.
MANANDIAN, The trade and cities of Armenia, Lisbonne, 248 p.	35 Fr.
J. MECERIAN, Histoire et institutions de l'Eglise Arménienne Beyrouth, 1965, Illustr. et Carte	42 Fr.
J. MECERIAN, Le génocide du peuple arménien	9 Fr.
Mgr. JEAN NASLIAN, Mémoires, Vienne, 2 vol. illustrés	60 Fr.
Յ· ՊԱՊԻԵՍԵԱՆ, *ՀԱՅ ԱՏԼԱՍ*, Լոս-Անճելըս, մեծադիր 328 էջ, լաթակազմ, բազմաթիւ գունաւոր եւ սեպիագրուած նկարներով եւ քարտէսներով։ Շքեղ տպագրութիւն։	175 ֆր·
Յ· ԹԱՋԱԶՈՒՆԻ, *Յետ մահու*, հրատ· Ս· Վրացեան, լաթակազմ	10 ֆր·
ԵՂԻՇԷ Յ· ՄԵԼԻՔԵԱՆ, Հարբ-Խնուս, Պէյրութ, պատկերազարդ, լաթակազմ, 584 էջ	15·00 ֆր·
ԷԼԻՋ ՄԷՀՏԷՐԵԱՆ, Ստուեր եւ Լոյս, Փարիզ	13,00 ֆր·

ԱՌԱՔՄԱՆ ԾԱԽՔԸ ԳՆՈՂԻՆ ՎՐԱՅ

Ձոխ մթերք հայերէն եւ Հայոց մասին ֆրանսերէն գրքերու եւ Հայաստանեան հրատարակութիւններու։

ՀԱՐԱՉ

ՕՐԱԹԵՐԹ

Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)

Fondé en 1925
R. C. Seine 57 A 2731

Tél. : PROvence 86-60
C. C. P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա՝	Տար. 60 Ֆ.	Վեցամսեայ՝	35 Ֆ.
Արտասահման՝	Տար. 80 Ֆ.	Հատը	0,30 Ֆ.

ԿԻՐԱԿԻ
11
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
DIMANCHE
11 SEPTEMBRE
1966

LE NUMÉRO : 0,30 FR.

42e ANNÉE — Nº 10.709

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

42ԵՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 10709

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ

ՖՐԱՆՍ. ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻՆ ԱՌՋԵԻ

Բ.

Երեք ականաւոր երեսփոխանները՝ Ժօրէս, Տըճեի Քուչէն եւ Ալպէր տը Մէօն՝ Արեսփ. Ժողովին առջեւ փաստերով ապացուցեր էին, որ 1894–1896 հայկական նահանջներուն մէջ պատահած ջարդերը կազմակերպուած էին Բարթրաղդն Դրան եւ զաւառի կառավարիչներուն կողմէ:

Արտաքին նախարարը իր պատասխան – նին մէջ կ'ուզէր չխոթ ձգել մաքերու մէջ, ըսելով թէ ճշդիւ կարելի չէր որոշել թէ որո՞նք էին առաջին յանցաւորները: Այսինքն կը ձգտէր այն տպաւորութիւնը թողուլ, որ Հայերն էին նախաձարձակը:

Կը խոստովանի սակայն, որ դէպքերը հետզհետէ ծանրակշիռ հանգամանք ստացան: «Ջսլումը խիստ եղաւ», այսինքն Ղարդ տեղի ունեցաւ, ըսել կ'ուզէ: 1894 Սեպտեմբեր եւ Հոկտեմբեր ամիսներուն երկրին ամէն կողմը խռովութիւններ ծագեցան: Բոլոր տեղերէն միաժամանակ նոյն մտահոգիչ լուրերը կը հասնէին: Թոքատ, Տիարպէքիր, Պիթլիսի, Մուշի, Սասունի, քաղաքներու եւ գիւղերու մէջ ամէնուրեք կռիւ կար:

Որո՞նք էին պատճառները ստեղծուած այս կացութեան: Նախ ա՛յն, որ այդ չորքանի բնակիչները՝ անապահովաբար՝ ենթակայ են վաչկատուն Քիւրտերու յարձակումներուն: Երկրորդ՝ յոռի վարչութիւնը: Յետոյ՝ օտար միջամտութիւնները և երկրին ամէն կողմը տարածուած ոչ-պատասխանատու գործակալներու զրպարտութիւնները: Ժողովուրդի յուսահատութիւնը հասած է իր ծայրագոյն աստիճանին՝ տեսնելով որ իր հաւատքին արգիլուած են սպանդին, վանքերը կը քանդուին: Տեղական իշխանութիւնները անկարող են կամ չարամիտ: Հաւանական է նաեւ, որ կեդրոնէն տրուած ցաւալի հրահանգները լայն իրաւասութիւններ կուտային անխոհեմ եւ տմարդի իշխանութեանց:

Զարդի լուրերը առանձով, իրրեւ թէ գիշերով դեսպանները իրար անցեր են ճընշումի բանեցնելու համար Սուլթան Համիտի վրայ:

Ըստ Հանոթոյի, երկար առենէ ի վեր անգլիական դիւանագիտութիւնը ուշադրութեամբ կը հսկէ եղեր Թուրքիոյ վրայ, որ մօտիկ դրացի է Կովկասի, Սեւ Ծովուն, Վոսփորի եղերքներուն: Տիկրիսի եւ Եփրատի ակունքներուն մօտ պահած զէնքերը վճռական դեր կրնային խաղալ Ասիոյ ճակատագրին համար: Անտարանական մխիթարիչներ, որոնք հիւպատոսներու եւ դիւանագէտներու բնակութեան իրաւունքներուն են՝ մեծ թիւով տարածուած էին այդ չրջանին մէջ:

Սակայն անպէտ· դիւանագիտութիւնը չուզելով առանձին գործել, Կամմբր Սուլթանի խնդրանքովն իսկ տեսակ մը ներ – պաշտպանութիւն առեղծուեր է Անգլիոյ, Թուրքիոյ եւ Ֆրանսայի Պոլսոյ դեսպանատան մէջեր: Ֆրանսա, որ մասնաւոր շահեր չունի եղեր Թուրքիոյ մէջ, տեսակ մը միջնորդի դեր կատարեր է երեք դեսպաններուն եւ Ապտիւլ Համիտի միջեւ: Արդիւնքն եղած է 1895 Հոկտեմբերի բարենորոգումներու Թրքական ծրագիրը, որ եթէ գործադրուէր՝ նոր դժբախտութիւններ չէին պատահեր, կ'ըսէ Հանոթօ, որ ի յիշեր 1895ի «Մայիսեան Ծրագրի» անթափուկը Կամմբր Սուլթանին կտմէ: Դեսպաններու միջամտութիւնը ո՛չ մէկ օգուտ ունեցած է: Ընդհակառակն 1895 Նոյեմբերէն սկսեալ կռիւներն ու ջարդերը սկսեր են ամէն կողմ: 1895–1896ի ձմեռը չատ զարհուրելի եղաւ, կը խոստովանի նախարարը, որ ժողովին կը կարդայ Անատոլուի իր գործակալներէն մէկուն տեղեկագիրը հայի· ջարդերուն մասին:

Եօթը Հարիւր Քաչաճեր (վախճանական դինուոր) եւ Քիւրտեր, մասնաւորաբար Համիտիէ հեծելազօրքը աւերներ գործած են հայաբնակ չրջաններու մէջ:

Հանոթօ կը յիշէ Պանք Օթոմանի գրաւումը, «այս տարօրինակ գաւաղրութիւն»ը, որ պատրուակ ծառայեց օրերով Հայ ջարդելու Պոլսոյ մէջ: Եւրոպա նախապէս զայրացած էր եղեռնագործի հեղինակներուն դէմ, սակայն չուտով զայրոյթը փոխուեցաւ յուզումի՝ երբ զգացմունքը ծայրայեղութեան հասաւ:

Չկարծէ՛ք, որ մեծ պետութիւնները անզգայ մնացին այդ դէպքերուն հանդէպ, կը չարունակէ նախարարը: Երկու տեսակ պարտականութիւններ կը ծանրանային իրենց վրայ· կասեցնել բռնութիւնները եւ պաշտպանել իրենց վտանգուած զաղութները (այսինքն Եւրոպացիները): Այս երկու պարտականութիւններն ալ կատարած են յաջողութեամբ:

Սակայն միայն հայկական նահանջները չեն, որ կը տառապին եղեր Թրքական յոռի վարչութեան երեսէն: Մակեդոնիա եւ Կրետէ եւս թատր եղած են նման դէպքերու: Այս երկու տեղերն ալ մեծ պետութեանց համերաչխ միջամտութիւնը բարերար արդիւնքներ տուած են:

Մեծ պետութիւնները փափաքելով հանդերձ, որ բարենորոգումները գործադրէր ուին Թուրքիոյ բնակիչներուն հանրային եւ մասնաւոր ապրելակերպի բարելաւման համար, համերաչխ էին մէկ կէտի վրայ, Օսմ. կայսրութեան ամբողջութեան եւ գաչնագրերով անոր ունեցած իրաւունքներուն:

«Այս տեսակէտը Ֆրանսայինը եղած է միչտ: Կարելի է ըսել թէ անիկա իր քաղաքականութեան եւ պատմութեան ամէնէն յարգելի աւանդութիւններէն մէկն է եղած: Ֆրանսա ուրախ է, որ ուրիչ պետութիւններ ալ միացած են այս տեսակէտին, իրրեւ ամէնէն հաստատուն խափանիչներէն մէկը եւրոպական ներդաչնակութեան», չեչտած է Հանոթօ:

Այս սկզբունքէն մեկնելով, նախարարը կ'ըսէ թէ պետութիւնները ո՛չ մէկ ուղղակի միջամտութիւն պէտք է ընեն Թուրքիոյ գործերուն, ո՛չ ալ հաւաքական տիրապետութեան (քոնտոմինիում) տպաւորութիւնը ձգեն: Անիկա չատ խախուտ եւ վտանգաւոր գործ մը պիտի ըլլար: Եւ – րոպական դիւանագիտութիւնը պէտք է օսմ. կառավարութեան հետ ձեռք ձեռքի տուած դարմանէ վէրքերը եւ արդիւնէ նոր դէպքերու կրկնութիւնը:

Ֆրանսայի նախարարը յոյս կը յայտնէ, որ Եւրոպան պիտի կրնայ ինքզինքը հասկցնել Սուլթանին, ապացուցանելով որ իր ուղածը նպաստաւորել չէ կացութեան այս կամ այն մասը, այս կամ այն կրօնքը՝ ի վնաս միւսներուն: Յոյս տալով, որ բոլորը՝ կաթոլիկ, հայ, օրթոտոքս, իսլամ նոյն չաւէնը կը տանջուին եւ նոյն բարւոքումները կը պահանջեն: Զանրիբին ապրիլը քաղաքական, ելմտական եւ վարչական յոռի եղանակներն են: Սուլթանին պէտք է յիշեցնել բարենորոգումներու մասին իր խոստումները: Պահանջել որ վերջ արուին խիստ զսպում – ներուն, բացառին բանտերու դուռները եւ օգնութիւն հասցուի թշուառութեան մէջ տուայտողներուն:

Այս կարգի սնամէջ խօսքերով կը վերջացնէ Թրքասէր նախարարը իր ճառը: Ու երեսփոխանները — որոնցմէ ոմանք չահեր ունէին Թուրքիոյ մէջ — առուտր մեծամասնութեամբ հաւանութեան քուէ կուտան երկրի արտաքին քաղաքականութեան պատասխանատու վարիչին:

ՀՐԱՆՏ – ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՏԸ ԿՈՒ ՏԸ ԿՐԱՍ ՅԱԾԱՆԱՒԻՆ ՎՐԱՅ

Զօր· տը Կոլ, ընդհակակշռութեամբ Բանակի նախարար Մէմմէրի եւ պետական Փոխադարձութեանց նախարար Փէյրըֆիթի, « Տը Կրաս » հակահրէլէական յածանաւին վրայ կը սպասէ, ներկայ ըլլալու համար հրէլէական ռումբի պայթումին:

Ֆրանսական իշխանութիւնները կը փափաքին որ փորձը կատարուի կատարեալ ապահովի պայմաններու մէջ: Այս մասնաւորութեամբ ընտրեցին Մուրուրոա խարիսխը, Թահիթիէն 1·200 քիլմ· հեռու: Իրապէս, թէեւ ընտրուած վայրը հեռու է բնակուած հողամասերէն (ամէնէն մօտիկը Կամպիէ կղզին է, 500 քիլմ· հեռու), բայց, եթէ երբեք օդերեւութաբանական պայմանները չբարւոքին, այնպէս որ հրէլէական ռումբին փուչիները, հովերուն չնորհիւ, բնակուած հողամասերուն վրայ իյնալու վտանգը ներկայացնեն, փորձը պիտի յետաձգուի: Այս պարագային Զօր· տը Կոլ 24 ժամ եւս պիտի սպասէ յածանաւին վրայ, բայց ոչ աւելի:

Հրէլէական փորձէն եաք (եթէ երբեք օդերեւութաբանական պայմանները նէրեն եւ տեղի ունենայ) տը Կոլ պիտի անցնի Հօսյի խարիսխը, ուր պիտի դայ նաեւ իր չքախումբը: Հանրապետութեան Նախագահին չրջապտոյտը վերջ պիտի գտնէ Սեպտ. 12ին եւ Փարիզ պիտի հասնի ժամը 23,30ին:

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՐՈՒԱԾԻ ՆՈՐ ՓՈՐՁ ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԷՋ

Առջի պիչեր Դամասկոսի ձայնասփիւռը կը հաղորդէր թէ նոր գաւաղրութիւն մը երեւան հանուած է Սուրիոյ մէջ: Աչխատաւոր զինեալ միլիսները գործի ան – ցած են ժողովուրդի թշնամիին դէմ: Երկրին մէջ յուսաթրգել հաստատուած է եւ փակուած են սահմանները: Հրապարակներ դրբք դրաւած են մայրաքաղաքի կառավարական վայր: Քանի մը ժամ եաք, վարչապետ Եուսէֆ Զուէյն կ'ընդհատեցնել յայտարարութիւնը· «Ժողովուրդը կրնայ հանդարտիլ, որովհետեւ չախչախեցինք յետադիմականներն ու ժողովուրդին թշնամիները: Ամբողջ երկրին վրայ կարգը վերահաստատուած է»:

Նախ քան այդ, ձայնասփիւռը կոչ ըրած էր զինուորականներուն, որպէսզի միանան «ճմռելու համար ընդդիմադիր – ներն ու ապստամբները»: Ապա խօսնակը դիմած էր զիւղացիութեան, աչխատաւորներուն եւ զինուորականներուն, յորդորելով որ պատրաստաւին յեղափոխութեան վարչակարգին դէմ դաւադրական ծախնդիրներուն դէմ վճռական պատերազմի մը»:

Ձայնասփռուեցաւ նաեւ փաղանգի դեբադոյն հրամանատարութեան պատգամը· «Աչխատաւոր դունդերը, զինուած ի խնդիր յեղափոխութեան պաչտպանութեան, սկսան գործադրել իրենց պարտականութիւնները՝ ջախջախելու համար Ռոգզպէ, Աֆլաքի եւ Պիթարի ածկոմեան տարրերը, ինչպէս նաեւ արկածախնդիրներ եւ խափանարարներ»:

Դամասկոսի ձայնասփիւռին համաձայն, կառավարութիւնը «սկսաւ հաւաքել ու ձերբակալել յետադիմական բոլոր կասկածելի տարրերը, որոնք դաւեցին՝ գործադրելու համար կայսերապաչտու – թեան ծրագիրները»:

Դամասկոսէն հասած լուրերու համաձայն, զինուորներ կը հսկեն ձայնասփիւռի կայանին եւ Պաչտպանութեան նախարարութեան չուրջ: Կ'ըսուի նաեւ թէ բախումներ պատահած են արուարձաններուն մէջ:

×

Վերջին պահուն, Դամասկոսի ձայնասփիւռը կը հաղորդէ թէ Սուրիոյ մէջ կացութիւնը բնականոն դարձած է եւ լուսարձակը վերջ դրած: Վարչապետ Զուէյն յայտարարեց թէ դաւադրութեան դեկավարներուն «հաչիւը մաքրուած էր վերջնական կերպով»: Լիբանանի մամուլին համաձայն, ծանր բախումներ պատահած են փոզոյներուն մէջ, որոնց ընթացքին մեռած է Սուրիոյ նախկին վարչապետ Սալահ Պիթար:

51 ՏԱՐԻ ԱՌԱՋ

ՆԱԽԱԲԱՆ

Սեպտեմբեր 25ը տարեդարձը պիտի ըլլայ Շամփանեը ռազմադաչտին Ֆրանսական մեծ յարձակողականին՝ առաջին աչխարհամարտի ընթացքին:

Պատերազմը կը տեւէր մէկ տարիէ ի վեր: Երկու կողմէն բանակները ծայրէ ի ծայր ամրացած էին խրամատներու եւ ղիմացի դիծերը ճեղքելու փորձերը չանգած էին անյաջողութեան:

Ֆրանսական հրամանատարութիւնը այդ նպատակին հասնելու համար մեծ – ատրած յարձակողական մը ծրագրեց, որ գործադրութեան դրուեցաւ 1915ի Սեպ – տեմբեր 25ին:

Իմ գունդս, որ հարուածային միաւորներու մաս կը կազմէր, առաջին ժամուն նետուեցաւ կռիւին մէջ: Հինգ օր եաքը, ծանր կորուստներ կրած եւ տարուեցաւ: Գունդին կէսը պակսած էր եւ սպայ չէր մնացած:

Յարձակողականը քանի մը չաբաթ չարունակուեցաւ: Բայց արդէն ձախողութեան դատապարտուած էր՝ հակառակ տեսնուած պատրաստութիւններուն եւ լաւատես պաչտօնական հաղորդագրութիւններուն:

Ժամանակին պատմած եմ Արմենիայի մէջ թէ ինչպէս անցուցինք այդ հինգ օրերը: Թղթակցութիւնս լոյս տեսաւ Հոկտեմբեր 20ի թիւին մէջ: Ուրեմն գրեթէ կռիւէն տաք տաք ելլելով գրուած է, ոճէն կը դգացուի: Անփոփոխ կուտանք ընդօրինակութիւնը: Վիէննայի Մխիթարեաններուն բարեհաճութեան կը պարտիմ յօդուածիս բնագիրը, որուն միքրոֆիլմը ղրկելու նեղութիւնը կրած են, Արմենիայի իրենց հաւաքածոյէն հանած:

Դիտելի է որ յօդուածիս մէջ (ԽՄԲ.— Տես Գ. էջ), կ'ակնարկեմ Մեծ Եղեռնին որուն լուրերը, դեռ անկատար եւ կցկտուր, հասած էին մեզի:

Վ. ՓՈՐԹՈՒԳԱԼԵԱՆ

ոի կայանին եւ Պաչտպանութեան նախարարութեան չուրջ: Կ'ըսուի նաեւ թէ բախումներ պատահած են արուարձաններուն մէջ:

×

Վերջին պահուն, Դամասկոսի ձայնասփիւռը կը հաղորդէ թէ Սուրիոյ մէջ կացութիւնը բնականոն դարձած է եւ լուսարձակը վերջ դրած: Վարչապետ Զուէյն յայտարարեց թէ դաւադրութեան դեկավարներուն «հաչիւը մաքրուած էր վերջնական կերպով»: Լիբանանի մամուլին համաձայն, ծանր բախումներ պատահած են փոզոյներուն մէջ, որոնց ընթացքին մեռած է Սուրիոյ նախկին վարչապետ Սալահ Պիթար:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՌՋԻ ՕՐ Լոնժիւմոյի մէջ (Խոն) չորս ինքնաչարժներ իրարու բախեցան: Վիրաւորուեցան 10 հոգի, որոնց չորսը՝ Հայեր, — Գրիգոր Դաւիթեան (60 տարեկան) եւ իր կինը, Սերոբեան (55 տարեկան) եւ Ֆելիփ Պէրանեան (վեց տարեկան):

Փեճինի Հիւանդային Քորչայի դեսպանատան մէջ տրուած ընդունելութեան մը ընթացքին, Զինաստանի Արտաքին նախարար Շէն Եի խստօրէն քննադատելէ եաք ճափոնի կառավարութիւնը («Սա – պոյի կառավարութիւնը ամէնէն յետադիմական է, որ ճափոն ճանչցած է պատերազմէն եաք») , յայտարարած է· «Մաղպուրիթեան բանակցութիւնները, որոնց մասին Միացեալ Նահանգները կը խօսին, խեղկատակութիւն մըն են միայն»:

ԳԱՂՏՆԻՔ ԿԱՆԱՆՑ ԵՒ… ՎԱՐԴԱՊԵՏԱՑ

Զ.

De Secretis Muliorum (*), *Թարգմանի* Գաղտնիք Կանանց, — *հետաքրքրականն այն է որ Ֆրանսերէն հրատարակութիւնը ծանօթ է «Ալպէր Լը Կրան» խորագրով միայն, բայց աւելի ընդարձակ, ժողովածու քաղդէական գիրքերու, որոնց առաջինը՝ «Գաղտնիք Կանանց»:*

Աճառեան նկատած է որ «գուշակական» բովանդակութիւն ունի գրքոյկը, զոր լեզուական քննութեան կ'ենթարկէ՝ համարելով Հայերէն հեղինակութիւն, մինչ խորագրին «գաղտնիք» բառը, իր միջնադարեան իմաստի երանգով, կը մատնէ արդէն Յովհան արքեպիսկոպոսին կնաբանութեան արժէքն ու նկարագիրը:

Փորձել կը վկայէ թէ լատիներէնը, որու աւանդաբար հեղինակ ցոյց կը տրուի Ալպէր Լը Կրան աստուածաբան եպիսկոպոսը, գրուած է անծանօթ վարդապետի մը խնդրանքով:

Աճառեանի քննած հայերէն գրքոյկը եւս, որու հեղինակ ցոյց տրուած է Յովհան անուն հայ անծանօթ արքեպիսկոպոս մը, գրուած է նոյնպէս անծանօթ կրօնաւորի մը խնդրանքով, — դէթ այդ վկայութիւնը կուտայ յառաջաբանը:

Եւ այսպէս կ'ունենանք Գաղտնիք Կանանց *գրքոյկ մը, հայացուած մինչեւ նոյնիսկ… կեղծիքը:*

Լատիներէնին բնագիրը, Ֆրանսերէն թարգմանութիւնը, երկուքն ալ կը բաղկանան տասներեք գլուխներէ:

Հայերէնը եւս կը բաղկանայ տասներեք գլուխներէ, — հարկ կը համարիմ աւելցնել թէ հայերէնը աւելի սեղմ խմբագրուած է, յապաւումներով եւ կարգ մը տեղեր՝ բուսական անուններու փոփոխութեամբ: Օրինակ, կուսութիւնը ստուգելու համար Ֆրանսերէնը կը յանձնարարէ «դեղին շուշանի» գործածութիւն, մինչ Հայերէնը՝ «կաթսակաj խոտ»:

Գաղափար մը տալու համար թէ ի՛նչ հաւատարմութեամբ կատարուած է կալfածը, *զոր հեղինակութիւն կը համարի Աճառեան, քանի մը օրինակ ահաւասիկ.—*

Ութերորդ գլուխը նուիրուած է այն հարցին թէ ի՛նչպէս կարելի է գիտնալ ծնելիք զաւկի մը սեռը, մանչ կամ աղջիկ ըլլալը՝ դեռ աշխարհ չեկած:

1.— *Եթէ, կը գրէ Յովհան արքեպիսկոպոս, յղի կնոջ ստինքին պտուկին վրայ փոքր մը աղ դնէք եւ աղը հալի՝ ջուր կտրի, ծնելիքը աղջիկ է: Եթէ չոր մնայ, մանչ է:*

2.— *Եթէ, կը գրէ Յովհան արքեպիսկոպոս, յղի կնոջ կաթը կամ աջ բազուկէն վազած արեան մէկ կաթիլը մաքուր ջուրի մէջ կաթեցնէք եւ կաթիլը իսկոյն իջնէ ջուրին յատակը, ծնելիքը մանչ է: Եթէ ծփայ ջուրին երեսը, աղջիկ է:*

Եւ նման բազմաթիւ «սառյդ փորձերու» թուում մը, զոր զանց կ'առնեմ, վասնզի յոյժ… ափապոէօ, *նոյնիսկ իւրաքանչիւր խորագիր՝ որ կը կրէ ամէն մէկ գլուխ, — արքեպիսկոպոսները կրնան գործածել առանձ բառեր, անոնք արտօնուած են:*

Կ'ընդունիմ որ բանագողութիւն չկայ գիտութեան մէջ: Օրինակ, հարսանիթ հիւանդութեան ախտանշանները չեն կրնար ցոյց տրուիլ հեղինակէ հեղինակ տարբեր, — ամէն բժիշկ պիտի կրկնէ նոյնը: Բայց այլ է պարագան այստեղ, — 13 գլուխներէ բաղկացած գրքոյկ մը, նոյն խորագիրներով եւ նոյն բովանդակութեամբ խմբագրուած, երբ հայերէնը կը ներկայանայ Ֆրանսերէնին ընդօրինակութեան ձեւով, դժուար է ըսել թէ հեղինակութիւն է, կեղծողը հեղինակ ցոյց տայ Ալպէր Լը Կրան աստուածաբանը կամ Յովհան անուն հայ արքեպիսկոպոս մը:

Եւ ահա հարց մը կը ծագի.— Պէտք է ճշդել թէ ո՛վ է Գաղտնիք Կանանց *գրքոյկին հեղինակը՝ երբ կը պնդեմ թէ Ալպէր Լը Կրանը չէ, եւ ո՞վ է* Գաղտնիք Կանանց *գրքոյկին հայ թարգմանիչը՝ երբ կը պնդեմ թէ Յովհան արքեպիսկոպոսը չէ:*

×

Արդի բանասէրները կը մերժեն Ալպէր Լը Կրանի անուան կապել Գաղտնիք Կանանց *գործը:*

Հայ մատենագրութեան մէջ՝ Ալպէր Լը Կրան ծանօթ է երկու գործով.—

1.— Համառօտութիւն աստուածաբանութեան *երանելւոյն Մեծին Ալպերտի, Թարգմանեցեալ ի վաղնջուց ժամանակաց ի մեծամեծաց վարդապետաց մերոց ի լաթին լեզուէ ի հայ բարբառ: Եւ նորդենիս ի լոյս ածեցեալ եւ սրբագրեցեալ ըստ հնոց օրինակաց եւ ըստ նախատպին իւրոյ հոգաբարձութեամբ եւ աշխատութեամբ Մխիթարայ վարդապետի Սեբաստացւոյ եւ տպագրեցեալ արդեամբք եւ ռոյիւք Պարոն Սարգսի, որդւոյ տիրացու Գէորգի Կոստանդնուպոլսեցւոյ: 1715 Յուլիս 22, Վենետիկ, 512 էջ: (Մխիթարեանց գրացուցակը կը գրէ 680 էջ, 1713):*

Ունի յաւելուած մը.—

Լուծմունք *դժուարիմացից եւ տարակուսանաց բանից Ալպերտին: Շարադրեցեալ ի Մխիթարայ վարդապետէ Սեբաստացւոյ, ըստ մտաց եւ ճանապարհի սրբոյն Թովմայի Աքուինացւոյ եւ այլոց տիեզերալոյս վարդապետաց: 1716:*

2.— Գիրք երանելւոյն Ալպերտի, *որ կոչի «Դրախտ Հոգւոյ»: Թարգմանեցեալ ի լաթինականէ լեզուէ ի հայ բարբառ, աշխատասիրութեամբ Տեառն Մխիթարայ վարդապետի Սեբաստացւոյ Աբբայ Հայր կոչեցելոյ, եւ նորին աշակերտի Յովհաննիսի վարդապետի իւրոյ քաղաքացւոյ: Տպագրեցեալ ի օգուտ մանկանց եկեղեցւոյ: Յամի Տեառն 1729 Նոյեմբեր 4, Վենետիկ, 300 էջ: (Մխիթարեանց գրացուցակը կը գրէ 1724):*

Սպառած գործեր են ասոնք: Չեմ կարծեր թէ լոյս մը կը բերեն պրպտումներուս ճամբուն: Կ'արձանագրեմ օգտագործելու նպատակով… ապագային, (վանք չունիմ ձեռքիս տակ):

Ալպէր Լը Կրանի հետքը կը գտնեմ հին գիրքի մը մէջ, — շատ կարեւոր է այս հետքը.—

Գրգուկ (**) որ կոչի էփիմէրտէ, — *այս գիրքն է որ պիտի լուսաբանէ մեզ… յաջորդիւ:*

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

---

*) Գոյութիւն ունի ուրիշ գրքոյկ մը եւս, « Գաղտնիք Արանց » խորագրով, — De Secretis Virorum.

**) Կը զարմանամ որ մեր հայկաբաններն անգամ կը գրեն գրգուկ, գրկուք, փոխանակ գրելու գրքոյկ: *Մէթամէտ* չէ այս վերջին ձեւը, այլ սխալ: Եւ այս սխալ ձեւով գրած են «հայ լեզուի աշխարհակալը»՝ Ն. Բիւզանդացի եւ հայ լեզուի անյաղթ տիտանը՝ Բագրատունի, նոյնիսկ Աստուածաշունչ Մատեանը (*Յայտ. Ժ.* 8, ուր յունարէնը կը դնէ *վիվլիդարիոն*՝ կազմելով *վիվլիոն* բառէն, երբեմն *վիվլիդոն* բառէն, վերջինը նուազական՝ առաջին աստիճանի, առաջինը՝ երկրորդ աստիճանի):

Յ. ՊԱՐՈՆԵԱՆԻ «ԵՓՐԱՏ» ԵՐԳԻԾԱԹԵՐԹԸ

Հրանտ Ասատուր, որ ուսումնասիրած է Յ. Պարոնեանի կեանքն ու գրական վաստակը, ցաւով կ'արձանագրէ, թէ չէ յաջողած գտնել վերոյիշեալ թերթին ամբողջական հաւաքածոն: Ահա թէ ի՛նչ կը գրէ այս մասին իր «Դիմաստուերներ»ու հատորին մէջ. «Պարոնեան Եփրատի *խմբագիր եղած է 1871 Նոյեմբերէն մինչեւ 1872 Յունիսի սկիզբը. դժբախտաբար չեմ կրցած ձեռք անցընել* Եփրատի *այդ թերթերը: Քանի մը անջատ թիւեր միայն տեսած եմ, որոնց մէջ կ'ուրուագծուի արդէն իսկ իր նկարագիրը իբր երգիծաբան»:*

Այժմ, երբ մեծ երգիծաբանին գրական ժառանգութիւնը գիտական հրատարակութեամբ լոյս ընծայելու մտադրութիւն կայ, անհրաժեշտ է գտնել թերթին հաւաքածոն: Այս իմաստով դիմում կատարուեցաւ Վիեննա, Մխիթարեան միաբանութեան եւ ստացուեցաւ թերթին 16 թիւերուն մանրաժապաւէնները: Յետագային գտնուեցաւ նաեւ թերթին մէկ ուրիշ համարը եւս: Այսպէսով պարզուեցաւ, որ Պարոնեան խմբագրած է 27 թիւ, որոնցմէ 17ը ներկայիս կը գտնուի Թանգարանին (Երեւան) տրամադրութեան տակ:

Հիմա արդէն որոշ կարելի է ըսել հետեւեալը. «Եփրատ» թերթին արտօնատէր Սիմոն Ֆելեքեան թերթին խմբագրութեան պաշտօնը յանձնած է Պարոնեանին 1871 Նոյեմբեր 13էն սկսեալ: Թերթին առաջին թիւը (41) Պարոնեանի ստորագրութեամբ լոյս տեսած է այդ օրը, վերջինը (67) ստորագրած է 1872 Մայիս 27ին:

Պարոնեան «Ազգային ջոջեր»ու մէջ ներկայացնելով Ֆելեքեանը կը նկարագրէ նաեւ «Եփրատ»ի եւ անոր արտօնատիրոջ ճգնաժամը. Թերթը չէր կարդացուեր, ուստի «Սիմոնիկ ստիպուեցաւ դադրեցունել իւր հանդէսը. քանի մը ամիսէն վերահրատարակել սկսաւ, նորէն դադրեցուց, դարձեալ հրատարակեց: Այս պայմաններուն մէջ թերթին խմբագրութիւնը կը յանձնուի լրագրական ասպարէզ մըտած եւ «Փող առաւօտեան» երգիծաթերթին մէջ անուն չինած երգիծաբանին: Պարոնեան ամէնէն առաջ կը փոխէ թերթին նկարագիրը. «ազգային, բանասիրական եւ արհեստական օրագիրը» կը վերածէ երգիծական շաբաթաթերթի:

Թերթը մեծ տպաքանակ ունեցած չէ, բաժանորդներուն թիւը հարիւրը անցած չէ, մօտաւորապէս նոյնքան ալ հատավաճառ ունեցած է: Պէտք է նաեւ յիշել, որ այդ օրերուն «լրագիր մը իր բաժանորդաց թիւէն քսան–երեսուն անգամ աւելի ընթերցող կ'ունենար»: «Եփրատ»ի ծաղրանկարներէն մէկը այդ երեւոյթը կ'երգիծէր. ընթերցողներուն բազմութիւնը իրարու վրայ թափուած կ'ունկնդրեն թերթին ընթերցումը՝ քառասուն փարանոց թերթը «չորսերնին մէկ փարայի» կարդալով:

Պարոնեան թերթին վրայ աշխատած է «անձնական զրպարտութենէ աւելցած ժամերուն, ծառայած է «անկուրի»՝ առանց նիւթական ակնկալութեան, «աշխատանքի վարձքը չառնելէն զատ, վրայ ալ տուեր է»:

Շաբաթաթերթի էջերուն մէջ ծաղկած է Պարոնեանի երգիծելու տաղանդը. «Եփրատայ առաւօտեան աղօթքը», «Եփրատայ իրիկուան աղօթքը», «Եփրատայ բարկութիւնը իւր մուսային դէմ», «Եփրատայ ճակատագիրը դնչուհիէ մը գուշակեալ» եւ այլ գործեր մեծ թարմութիւն կը բերեն մեր գրականութեան մէջ: Այս գործերուն մէջ կուգայ երգիծաբան լրագրողին պարկեշտութիւնը, համարձակութիւնը, հայրենի ժողովուրդին անշահախնդրօրէն ծառայելու պատրաստակամութիւնը, որոնցմով ան կը տարբերի իր ժամանակի խմբագիրներու հիմնական զանգուածէն: Հեղինակը վստահ է, որ իր պարկեշտութիւնը բաւական է լրագրութեան ասպարէզին մէջ առանց մուսաներու օգնութեան յաջողութեան հասնելու՝ «թէպէտ եւ մահկանացու՝ անմահներն ալ ծաղրելու, հազար մոլութիւն մէկ ապտակով մեռցնելու»:

Ուշագրաւ փաստ մը: «Եփրատ»ին մէջ լոյս տեսած է Պարոնեանի «Տեղեկագրութիւն» երգիծանքը, որ Պօղոս Վրդ. Նաթանեանի Սիվրիհիսարի եւ այլ գիւղերու մասին գրած տեղագրութեան ծաղրական նմանութիւնն էր (փարոտի)*: Այդ յղացումը երգիծաբանը յետագային օգտագործեց «Թատրոն»ի մէջ իր «Նկարագրութիւն գիմաց եւ բնաւորութեանց մայրաքաղաքիս թաղերու ազգայնոց» ակնարկներու շարքին մէջ, որ աւելի ետքը՝ մշակուելով դարձաւ՝ «Պտոյտ մը Պոլսոյ թաղերուն մէջ» ծանօթ գործը:*

«Եփրատ»ի սակաւաթիւ աշխատակիցներէն եղած է Պետրոս Դուրեան: Պարոնեան տուած է անոր բանաստեղծութիւնները:

Գ. ՄԱԴՈՅԵԱՆ

ԱՄՈՔ

ԿԱՄ

ՄԱԼԵՉԻՈՅ ԽԵՆԹԸ

Ըսի, յանկարծ որոշելով, թէ եկած եմ իրմէ խնդրելու որ պաշտօն մը տրուի ինծի իր քաղաքին մէջ, թէ անկարելի է աւելի երկար ապրիլ կայանիս մէջ… թէ անմիջապէս պէտք է փոխուիմ…:

Վրաս նայեցաւ… ճիշդ այն ձեւով որ բժիշկ մը կը նայի հիւանդին… «— Ջըղային կքում մըն է, Տօքթէօր», ըսաւ, ապա, «շատ լաւ կը հասկնամ: Կը զարմանանք, բայց սպասեցէ՛ք… ըսէք չորս շաբաթ… նախ պէտք է փոխարինող մը գտնեմ»: — «Չեմ կրնար սպասել, նոյնիսկ մէկ օր», պատասխանեցի: Կրկին, այդ զարմացական նայուածքը ճնշեց վրաս: — «Պէտք է, Տօքթէօր, անկարելի է կայանը առանց բժիշկի թողուլ: Բայց ձեզի կը խոստանամ որ այսօրուընէ սկսեալ, հարկ եղածը կ'ընեմ»: Անշարժ մընացի, ակռաներս սեղմած. առաջին անգամ ըլլալով յստակօրէն կը գիտակցէի թէ ծախուած մարդ մըն եմ, ստրուկ մը: Արդէն ինքզինքս կը հաւաքէի մարտահրաւէրի կեցուածքով մը: Բայց ան, ճարպիկութեամբ եւ կանխահասութեամբ՝ «Ձեր նմաններուն հետ յարաբերութենէ զրկուած էք եւ ատիկա, եթէ երկար տեւէ, հիւանդութեան կը փոխուի: Մենք բոլորս կը զարմանանք որ քաղաք չէք գար, թէ բնաւ արձակուրդ չէք առներ: Դուք ընկերութեան, զուարճութեան պէտք ունիք: Այս իրիկուն եկէք, ընդունելութիւն կայ կառավարիչին մօտ, գաղութին բոլոր անդամները կը գտնէք հոն. անոնցմէ շատեր երկար ատեն է պիտի փափաքէին ծանօթանալ ձեզի, յաճախ ձեզ ուզած են եւ մաղթած որ հոս գաք»:

Այս վերջին բառերը նոր հորիզոն մը բացին առջեւս: Զիս ուզած էին: Արդեօք ա՞ն էր: Յանկարծ ուրիշ մարդ մը եղայ: Մեծ քաղաքավարութեամբ շնորհակալութիւն յայտներ էի իր հրաւէրին համար եւ ապահոված թէ ճիշդ ժամանակին պիտի գամ: Ու իսկապէս, ժամանակին, նոյնիսկ ժամանակէն առաջ եկայ:

Հա՞րկ է ըսեմ թէ անհամբերութիւնս զիս առաջին տանողը եղաւ կառավարական պալատի ընդարձակ սրահը: Քառորդ ժամ մը մնացի անշարժ, լուռ, շրջապատուած ցեղին սպասաւորներով, որոնք արագօրէն կ'երթային ու կուգային օրօրուելով իրենց բոպիկ ոտքերուն վրայ եւ — խոովքիս մէջ կ'երեւակայէի — կռնակէս զիս կը ծաղրէին: Միակ Եւրոպացին էի այս պալատի պատրաստութիւններու մէջտեղ, այնքան միակ ինքզինքիս հետ որ կը լսէի բաճկոնակիս գրպանին մէջ եղող ժամացոյցիս թիքթաքը: Վերջապէս հասան կառավարութեան քանի մը պաշտօնեաները իրենց բնտանիքներով, յետոյ եկաւ նաեւ կառավարիչը, որ երկար խօսակցութեան մը բռնեց զիս, որու ընթացքին, կը խորհիմ, պատասխանեցի համարձակութեամբ եւ տեղին, մինչեւ որ… մինչեւ որ աւելծուածային ջղայնութեան մը զոհ դառնալով, անձիս հակակշիռը կորսնցուցի եւ սկսայ կակազել: Թէեւ կռնակս մուտքի դրան դարձուցած էի, յանկարծ զգացի թէ մտած պէտք է ըլլայ, ներկայ պէտք է ըլլայ. չեմ կրնար ըսել թէ այս յանկարծական ստուգութիւնը ինչպէս տարտամօրէն տիրեց ինծի, բայց երբ տակաւին կը խօսէի կառավարիչին հետ, երբ անոր խօսքերուն ձայնը կը հնչէր ականջիս, զուշակեցի անոր ներկայութիւնը: Բարեբախտաբար, խօսակիցս աւարտեց տեսակցութիւնը, թէ ոչ կարծեմ յանկարծ պիտի դառնայի, այնքան որ ջիղերս խաղալիկ կը դառնային այս անեղծուածային քաշողութեան, այնքան որ բուռն էր զայն վերջապէս տեսնելու մարմաջս:

ՍԹԵՖԱՆ ՑՎԱՅԿ

(18 – Շար.)

ՄԵԾ ՄԱՐԴԻԿԸ… ԱՆԾԱՆՕԹ

Պատերազմի շրջանին, օր մը երբ Սըր Ուինսթըն Չըրչիլ Սկովտիա կը ճամբորդէր երկաթուղիով եւ պահ մը միջանցք ելած էր փուռ մը ծխելու համար, քովէն անցաւ ճամբորդ մը, որ զարմացած իրեն նայեցաւ եւ հարցուց.

— Ներողութիւն պարո՛ն: Արդեօք Չըրչի՞լ կը կոչուիք:

— Այո՛, պատասխանեց անվրդովցի վարչապետը:

— Ուինսթը՞ն է ձեր անունը:

— Այո՛:

— Ձեզ լա՛ւ յիշեցի: Հարրոյի քոլէճը դասընկերներ էինք 1890ին: Ի՞նչ գործ կ'ընէք հիմա:

ԿՈՒՏԱԿ ՆԱՀԱՊԵՏԻ

— Ե Ց Ե —

Ա

Ամառ էր, ամռան ծաղկազարդ ու բուրավետ ժամանակը։ Ամբողջ գյուղը ոտքի էր ելել, ամեն մարդ գործի էր գնացել, ամեն մարդ աշխատում էր, ամեն մարդ ուրախ էր, ամեն մարդ երգում էր։ Միայն Կուտակ Նահապետն էր, որ ամեն առավոտ, ամեն ցերեկ, ամեն երեկո, ամեն գիշեր, ամեն ժամ ու ամեն վայրկյան տխուր էր, տրտում էր, մռայլ էր, մտախոհ էր, ինքնամոռաց էր, ինքնամոռանալու աստիճան։ Ամեն ինչ նրան ձանձրացրել էր, ամեն ինչ նրան ձանձրույթ էր պատճառում, ամեն ինչ նրան ձանձրալի էր թվում։ Ամեն ինչ նրան ձանձրալի էր թվում, ամեն ինչ նրան ձանձրալի էր թվում, ամեն ինչ նրան ձանձրալի էր թվում։

Ամեն ինչ նրան ձանձրալի էր թվում, ամեն ինչ նրան ձանձրալի էր թվ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի Աղքատախնամ Ընկերակցութիւնը կը փութայ յայտնել իր անկեղծ շնորհակալութիւնը հետեւեալ անձնաւորութեանց, որոնք իր հիմնարկութեան 75ամեակի հանդիսութեան առթիւ ըրին նուիրատուութիւններ :

Ճիէրճեան եղբայրներ 1000 ֆրանք (Անիէռ) : Տիկ. Տիարպէքիրեան, ՊՊ. Սէյահի, Սեդրակ Սանճեան, Ստեփան Սըրապեան, Գէորգ Պապրճեան 500ական, ՊՊ. Պալիօղեան, Հայկ Թօփալեան, Գասպար Ապունայեան, Յակոբ Թահան (Պէյրութ) 300ական, ՊՊ. Բ. Պէկլէրեան, Ժիրայր Զիլինկիրեան 250ական, Ա. Փոռթոյեան, Ժագ Քէփէնէկեան 225ական, Արմենակ Սիրունեան, Էգնայեան 200ական, Տիկ. Մուրատեան, ՊՊ. Պալըգճեան, Բարեկամեան, Ռ. Ներսէսեան, Սեպուհ Սարեան, Միսաքեան, Տէր եւ Տիկին Տ. Ներսէսեան, Ապրօ Խանճեան, Ալեքսան Օհանեան, Պահատուրեան 100ական :

Տիկիններ Պէրանժէ, Կարապետեան, Առաքել Նուպար, Վահրամ Նուպար, Պապեան, ՊՊ. Սարաֆեան, Բ. Քիրքէճէլի, Լինտէրեան, Տէտէեան Հրանդ, Պօյաճեան, Մարոնեան Արթիւր, Թագւորեան, Մատոյեան, Թոփուզեան, Այնաճեան, Ն. Սանճեան, Տոքթ. Պիպէրեան, Վարդանեան, Ժոհաննէսեան, Ժագ Մաթոսեան, Քիլիճեան, Գէորգ Գազազեան, Շահլամեան, Կ. Նագաշեան, Մարգարեան ընտանիք եւ Օրիորդ Օլկա Ճէվահիրճեան 50ական : Տիկին Մարգարեան 40 :

Տիկիններ Մանուկեան, Կարապետեան, ՊՊ. Վարդան Պանտիքեան, Պարոյր Թուրեան, Խաչատուրեան, Իւժհազարեան, Աղամեան, Երազեան, Ս. Մանուկեան, Կիւլպաստեան եւ Վահանեան ընտանիք 30ական ֆրանք : (Շար.)

Հ. Յ. Դ.

Հ. Յ. Դ. Իսիի «Զաւարեան» կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները այս Կիրակի 11 Սեպտ. կէսօրէ ետք ժամը 16ին : Շատ կարեւոր օրակարգ : Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է :

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Շաբաթ, 17 Սեպտեմբերին, Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Փարիզի շրջանի առաջին մեծ ձեռնարկը՝ արձակուրդներէն ետք :

×

Ս. Խաչ Ընկերակցութեան տարեկան պարահանդէսը 26 Փետրուարին :

ԽԱՉՎԵՐԱՑ

ՓԱՐԻԶԻ Ս. ՅՈՎՀ. ՄԿՐՏԻՉ

Այս կիրակի, 11 Սեպտ. Խաչվերաց է : Այս առթիւ Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պիտի մատուցուի հանդիսաւոր բազմաձայն Սուրբ Պատարագ : Պիտի պատարագէ եւ քարոզէ ՍԵՐՈՎԲԷ ԱՐՔԵՊՍ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ :

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8 : Սկիզբ Ս. Պատարագի ժամը 10 : Երեկոյեան ժամը 4,30ին կը կատարուի Խաչվերացի մեծահանդէս Թափօր-Անդաստան :

×

Երկուշաբթի, 12 Սեպտ. Մեռելոց է : Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի Ս. Պատարագ ժամը 10ին : Յաւարտ Պատարագի կը կատարուի Հոգեհանգիստ վասն համօրէն ննջեցելոց :

Ս. ՅԱԿՈԲ ԵԿԵՂԵՑԻ (ԼԻՈՆ)

Կիրակի, 11 Սեպտ. Խաչվերացի տօնին առիթով Ս. Յակոբ եկեղեցւոյ մէջ պիտի մատուցուի հանդիսաւոր Ս. Պատարագ եւ Անդաստան :

Պիտի պատարագէ եւ քարոզէ Հոգ. ԴԱՒԻԹ Ծ. ՎՐԴ. ՍԱՀԱԿԵԱՆ :

Ս. Պատարագը պիտի երգէ Լիոնի Կոմիտաս երգչախումբը, ղեկավարութեամբ Պ. Օֆլազի :

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8ին, պատարագ ժամը 10ին, Անդաստան ժ. 16ին :

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

11 Սեպտ. 1966, կիրակի Փրատոյի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, Խաչվերացի տօնին առիթով պիտի կատարուի հանդիսաւոր Ս. Պատարագ

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆԻ

կատարմամբ, որ պիտի քարոզէ Խաչի Խորհուրդին եւ մեզի համար ունեցած անոր իմաստին մասին :

Կը հրաւիրուի մերազն հաւատացեալ ժողովուրդը, հոգեպէս մխիթարուելու եւ լսելու օրուան սրբազան տօնին հոգեւոր պատգամը :

Ժամերգութիւն ժամը 8, Ս. Պատարագ 10, եւ քարոզ ժամը 11,15ին :

ՇԱՒԻԼԻ Ս. ԳՐ. ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Այս Կիրակի, Խաչվերացի տօնին առթիւ, հանդիսաւոր Ս. Պատարագ կը մատուցանէ Տ. ՎԱԶԷ ՎՐԴ. ԻԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆ :

Յաւարտ պատարագի Խաչհանգիստի արարողութիւն :

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ Ս. ԽԱՉ ԵԿԵՂԵՑԻ

10 bis, Rue Thouin, PARIS

Այս Կիրակի Խաչվերաց եւ տօն Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ : Հայրապետական ձայնաւոր պատարագ ժամը 10,30ին : Պիտի պատարագէ եւ քարոզէ

ԳԵՐՊ. Կ. ԵՊՍ. ԱՄԱՏՈՒՆԻ :

GROSSISTE rue d'ABOUKIR

APPEL OFFRES DIRECTES

FABRICANTS SPECIALISES ROBES, MANTEAUX, ENSEMBLES etc... style 20 ans, 30 ans articles soignés

tél. 488-69-57

ԾԱԽՈՒ Է

Մէզոն Ալֆոր, կայարանին մօտ, Փավիյոն մը : Վեց սենեակ, խոհանոց, սալ տը պէն, 2 արտաքնոց, ելեկտրական ջեռուցում, հեռաձայն, ընդարձակ դետնայարկ, ձեղուն, պարտէզ : 300 ք. մ. : Նոր վիճակի մէջ : Գին՝ 250.000 ֆրանք :

Հեռաձայնել 368-68-10 թիւին, ժամը 18,30էն ետք :

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանը պէտք ունի օգնական խոհարարուհի մը, ինչպէս նաեւ ուրիշ օժանդակ պաշտօնեայի մը : Դիմել վարժարան ամէն առաւօտ ժամը 9-12 : 1 Պուլվ. տիւ Նօր, Լը Րէնսի :

ԵՐԵՒԱՆԻ ՁԱՅՆԱՍՓԻՒՌԸ

Ամէն Կիրակի առաւօտ ժամը 9էն 10, կարճ ալիք՝ 25,1, 26,3 եւ 31 մեթրի վըրայ :

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL « HARATCH »
32, Rue de Trévise, PARIS (9e)

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Արձանագրութիւն 1966 - 1967 ուսումնական տարեշրջանին :

Տակաւին տրամադրելի տեղերուն համար իրենց զաւակը արձանագրել փափաքողներէն կը խնդրուի ժամադրուիլ՝ դըրելով հետեւեալ հասցէին.

26, Rue Troyon, SEVRES 92

կամ հեռաձայնելով՝ 027-18-28 :

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՅԱՅՏԱԳԻՐ
ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՁԱՅՆԱՍՓԻՒՌԷՆ
ԵՒ ՊԱՏԿԵՐԱՍՓԻՒՌԷՆ

Ձայնասփիւռ.— 11 Սեպտեմբեր, կիրակի առաւօտ ժամը 8ին, Ֆրանս-Քիւլթիւռ կայանէն : Նիւթ՝ Ս. Ղազարի վանքը : Կը մասնակցին Գերպ. Ամատունի եւ Քրիստիան Տէտէեան :

Պատկերասփիւռ.— 11 Սեպտ. կիրակի առաւօտ ժամը 9,30ին, Ա. կայանէն : Նիւթ՝ Հայկական մեծ դարաշրջանը՝ Ժ. դար (Անի, Աղթամար, եւայլն) : Կը մասնակցին Սիրարփի Տէր-Ներսէսեան, Էմիլ Ասլանեան, Անահիտ Տէր-Մինասեան եւ Եդուարդ Իւթիւճեան :

ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Սեպտեմբեր 15էն սկսեալ հաշուեցոյցեր պիտի ղրկենք մեր այն բաժանորդներուն, որոնք առկախ հաշիւներ ունին եւ անմիջական կերպով դադրեցնենք թերթին առաքումը, այն բաժանորդներուն, որոնք չեն պատասխաներ :

Կը յուսանք որ առանց սպասելու, մեր հաշուեցոյցին, մեր կարգ մը բաժանորդները կը կարգադրեն իրենց առկախ հաշիւները, աւելի եւս չդժուարացնելու համար, հայկական օրաթերթի մը հրատարակութեան ծանր պայմանները :

Կանխայայտ շնորհակալութեամբ

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի

FOURRURES

Roger YOPIAN

PRIX INTERESSANTS
NEUF et REPARATION

84, Boulevard de Stalingrad, 84
— CHOISY-LE-ROI (Seine) —
Tél. : BEL. 19-37

Autobus : de la Porte de Choisy, descendre 3 Communes ou Rue du Docteur-Roux.

LA MUNICIPALITÉ D'ALFORTVILLE

et Toutes les Organisations Arméniennes de la Commune

PRESENTENT LE 1er OCTOBRE 1966 DANS LE CADRE DU

PREMIER FESTIVAL INTERNATIONAL DU FOLKLORE

La Grande Nuit

DE L'ARMÉNIE

sous un chapiteau de 4000 places

UN EXTRAORDINAIRE PROGRAMME

Avec la participation de :

Tous les Artistes Arméniens en Renom de France

de la Troupe Folklorique d'Arménie, spécialement venue d'Erévan

D'ORES ET DÉJA... RETENEZ CETTE DATE :

Samedi, 1er Octobre 1966 à 20 h. 30, Alfortville

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)

Fondé en 1925
R. C. Seine 57 A 2731

Tél. : PROvence 86-60
C. C. P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա՝ Տար. 60 Ֆ. Վեցամսեայ՝ 35 Ֆ.
Արտասահման՝ Տար. 80 Ֆ. Հատը 0,30 Ֆ.

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 13 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
MARDI 13 SEPTEMBRE 1966

Le Numéro : 0,30 Fr.

42րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 10710

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

42e ANNÉE — N° 10.710

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՏԸ ԿՈԼ ՆԵՐԿԱՅ ԵՂԱՒ ՀԻՒԼԷԱԿԱՆ ՓՈՐՁԻՆ

Շաբաթ օր օդերեւութաբանական աննպաստ պայմաններուն պատճառով 24 ժամով յետաձգուած ըլլալով, Ֆրանսական հիւլէական ռումբի պայթումը տեղի ունեցաւ Կիրակի, ժամը 18,30ին: Փորձը կատարուեցաւ լաւ պայմաններու մէջ: Քառորդ ժամ ետք Թահիթիի մէջ հրատարակուած կառավարական հաղորդագրութիւն մը կը նշէր, առանց մանրամասնութիւններու, թէ փորձը կատարուած է առանց միջադէպի, Մուրուրոայի ջուրերուն մէջ:

Զօր. տը Կոլ, 40 քիլմ. հեռուէն, Տը Կրաս հակահիւլէական յածանաւին վրայէն հետեւեցաւ պայթումին: Հանրապետութեան Նախագահը տեղեակ պահուած էր փորձը կանխող թէ փորձին յաջորդող բոլոր գործողութիւններուն:

«Տը Կրաս» յածանաւին վրայ վերջին ճաշէ մը ետք, մասնաւոր թռան մը Ֆանկաթաուֆա կը բերէր Ֆրանսայի Նախագահը, ուրկէ կը թռչէր Հաօ խարխիսը:

Հիւլէական պայթումը, որուն ներկայ եղաւ տը Կոլ, Յուլիսէն ի վեր Մուրուրոայի մէջ կատարուած չորրորդ փորձն է, որուն պիտի յաջորդեն, մինչեւ Սեպտեմբերի վերջը, երկու փորձեր եւս:

ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՎԻԷԹՆԱՄԻ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Հարաւային – Վիէթնամցի քուէարկողներու 72 առ հարիւրը քուէատուփ դիմեց, Կիրակի, ընտրելու համար Սահմանադրական ժողովը: Անկասկած որ յաղթանակ մը արձանագրեցին զօր. Քի եւ իր կառավարութիւնը: Քուէարկութենէն աւելի քուէարկողներուն թիւն էր կարեւորը: 1965ի Սեպտեմբերէն ետք այս առաջին ընտրութիւնը եկաւ հաստատելու, թէ հակառակ Վիէթքոնկներու ահաբեկչական գործունէութեան եւ պուտտայական նուիրապետութեան ընտրութիւնները խափանելու ճիգին, կառավարութիւնը կը մնայ զօրաւոր: Տակաւին քանի մը օր առաջ, զօր. Քի յայտարարած էր թէ 50 առ հարիւր ընտրողներու թիւը յաղթանակ մըն է արդէն: 1965ին ընտրողներու թիւը հասած էր 74 առ հարիւրի, թէեւ այդ ընտրութեան ընթացքին Վիէթքոնկը աւելի դիտողի դիրք մը որդեգրած էր: Այս անգամ պարագան նոյնը չէ. Վիէթքոնկը ամիսներով պայքարեցաւ ընտրութիւնները ձախողեցնելու համար: Տակաւին Շաբաթ օր 150 ահաբեկչական գործունէութիւն կատարեցին, որոնց զոհ գացին 25 մեռեալ եւ 65 վիրաւոր: Պուտտայական նուիրապետութիւնն ալ, իր կարգին, երեք օրուան հացադուլի մը ձեռնարկած էր: Եւ սակայն, քուէատուփերու գոցուելէն տակաւին մէկ ժամ առաջ, կառավարութեան թշնամի ճանչցուած քաղաքներուն մէջ իսկ քուէարկողներու մեծ թիւ մը կը նշէին.— 72 առ հարիւր Հուէի մէջ, 60 առ հարիւր Տանանի մէջ, 72 առ հարիւր Փլէյքուի մէջ եւ 62 առ հարիւր Տալաթի մէջ: Հարկ է աւելցնել նաեւ, թէ առհասարակ բոլոր դէտերն ալ — ինչ ալ ըլլայ իրենց հպատակութիւնը — համաձայն են ըսելու թէ քուէարկութեան գործողութիւնները, ընդհանուրին մէջ, յարաբերաբար կանոնաւոր ու ազատ էին:

117 ընտրեալները ըստ օրէնքի պէտք է 15 օրէն ժողով գումարեն: Վեց ամսուան մէջ հարկ է Սահմանադրութիւն մը պատրաստեն, զոր պիտի ներկայացնեն կառավարութեան: Կառավարութիւնը մէկ ամիս ունի զայն քննելու եւ փոփոխութիւններ առաջարկելու համար: Յետոյ պիտի հրատարակուի եւ սահմանադրական նոր օրէնքներ պիտի հաստատուին: Քաղաքական դէտերու համաձայն, սահմանադրական այս օրէնքներէն շատ քիչ փոփոխութիւններ սպասելի են: Իրապէս, թեկնածուներուն մեծ մասը աւելի համաձայն է զօրաւոր եւ նախագահական վարչակարգի մը, քան թէ երեսփոխանական:

Վերջին պահուն Սայկոնէն կը հաղորդեն թէ քուէարկողներուն 80 առ հարիւրը մասնակցած է ընտրութեան:

ՀԱՅԵՐՈՒ ՋԱՐԴԸ ԷՐԶՐՈՒՄԻ ՄԷՋ

Այս խորագրին տակ, փարիզեան ամէնէն տարածուած Ֆրանսերէն օրաթերթը՝ «Ֆրանս-Սուար», կը գրէ.

«Սարսափելի երկրաշարժէն ետք, որ երեք շաբաթ առաջ Թուրքիոյ մէջ 3 հազարէ աւելի զոհերու պատճառ եղաւ, Էրզրումի նահանգին մէջ, բազմաթիւ նամակներ ստացանք ծագումով հայ ընթերցողներէ եւ ընթերցողուհիներէ, որոնք կը բնակին Մարսէյլ կամ Լիոն: Ահաւասիկ այդ նամակներէն մէկը, ստորագրուած Անի Տէր-Պօղոսեան, 16, Ռիւ Լիւլլի, Մարսէյլ (13):»

«Ընտանիքէս մաս մը Էրզրումցի ծագում ունի: Երբ անոնք Ֆրանսա եկան հրաշքով ազատելով Թուրքերու ջարդէն, որոնք 1915-1916ին բնաջնջեցին 1.500.000 Հայեր, իրենց անձնաթուղթերուն վրայ նշուած հպատակութիւնը տարագիր Հայ *էր, եւ ոչ թէ Թուրք: Հարց կուտամ թէ ինչպէս այդ շրջանը, որ իրականութեան մէջ Հայաստան կը կոչուի, Թուրքիա դարձաւ:»*

Ահաւասիկ «Ֆրանս-Սուար»ի պատասխանը.

«Իրապէս, աշխարհագրականօրէն Էրզրում գլխաւոր քաղաքներէն մէկն է Հայաստանի, ուր Հայերը կը բնակէին դարերէ ի վեր: Բայց 1915-1916ի այդ ահռելի ջարդերէն ետք, Հայաստան քաղաքականօրէն բաժնուած է Թուրքիոյ, Պարսկաստանի եւ Խորհ. Միութեան միջեւ: Այս վերջինը միայն կը կրէ այսօր Հայաստանի անունը»:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍՈՒՐԻԱՅԻ 22 սպաներ եւ զինուորականներ, ինչպէս նաեւ քաղաքացի մը, անցեալ Ուրբաթ օր սուրիական սահմանը անցան եւ ապաստանեցան Յորդանան, ուր իրենց տրուեցաւ քաղաքական ապաստանելի իրաւունք, կը հաղորդէ յորդանանեան պաշտօնական բանբեր մը: Ապաստանեալներուն մէջ է գնդ. Սալիմ Հաթում, որ նկատուած է պետական հարուածի ձախող փորձին գլխաւոր հեղինակը:

Ա. Մ. Հ.Ի ՄԷՋ կառավարական մեծ փոփոխութիւններ տեղի ունեցան: Նախագահ Նասըր վարչապետ նշանակեց Սիտքի Սուլէյմանը, որ 1962էն ի վեր Ասուանի ամբարտակին կառուցման նախարարն էր: Նախկին վարչապետ Զաքարիա Մոհիէտտին կը մնայ Ա. Մ. Հ.ի փոխնախագահ: Արտաքին նախարարութիւնը կը մնայ անփոփոխ, մինչ փոխ-վարչապետ Քայիսունի կը հեռանայ կառավարութենէն: Հասան Ապպաս Զաքի կը դառնայ Տնտեսական նախարար փոխարինելով Լապիպ Շուքէյրը՝ որ իր կարգին Փլանաւորումի նախարարութիւնը կը ստանձնէ: Պատերազմական նախկին նախարար Ապտէլ Վահապ կը դառնայ Պատերազմական արտադրութիւններու նախարար, որ նոր նախարարութիւն մըն է: Պատերազմական նախարար կ'ըլլայ գնդ. Շամս Էլտին Պատրան:

Օրը Օրին

ԵՓՈՒՆ ԱՆՁԵՐՈՒ ՊԷՏՔԸ

Ո՛չ աղուո՛ր, աղուո՛ր յօդուածներ գրողը, ո՛չ ալ աղուո՛ր աղուո՛ր ատենաբանութիւններ յօրինողը կրնայ քաղաքական դատ պաշտպանել: Մանաւանդ մե՛ր քաղաքական դատը, որ աւելի բարդ է քան Գորդեան հանգոյցը:

Այս վերջինը Աղեքսանդրի սուրին մէկ հարուածով լուծուեցաւ: Մերը՝ հազար հարուածի պէտք ունի քակուելու համար:

Միամտաբար, կը կարծենք որ երբ մէկը հայրենաշունչ ճառով մը — «կեցցէ՛ Հայաստան»ներով — որոտընդոստ ծափեր խլելու տաղանդը ունի, ա՛լ կրնանք իրեն վստահիլ մեր դատին պաշտպանութիւնը:

Եթէ այս տեսութիւնը ճիշդ եղած ըլլար, մինչեւ հիմա շատո՜նց փրկուած կ'ըլլայինք: Վասնզի, աշխարհի մէջ չկայ մեր հասակը ունեցող ժողովուրդ մը, որ, մեզմէ աւելի, ինքզինքին համար «կեցցէ՛» պոռայ:

Աղօթքի նմանող երգ մըն ալ չունի՞նք.

— Տէ՛ր, կեցցո՛ հայս...

Բայց, պատմութիւնը կը վկայէ թէ ո՛չ հռետորական մարզանքներով ազգ կը փրկուի, ո՛չ հոգեշահ «կեցցէ»ներով, ո՛չ ալ աղօթքներով:

Քաղաքական դատի մը պաշտպանութիւնը ստանձնողները պէտք է քաղաքական պատմութիւն կարդացած ըլլան:

Յետոյ, պէտք է մարզուած ըլլան դիւանագիտութեան ասպարէզին մէջ, որպէսզի չխաբուին ու անգիտակցաբար ալ չխաբեն այն բազմութիւնը, որուն շահերուն պաշտպան նշանակուած են:

Դիւանագիտութիւնը արուեստ է:

Ձեռք մըն է, որ կը ծառայէ առաւելագոյնը ձեռք անցընելու, նուազագոյնը ձեռքէ հանելով: Ատոր համար է որ վարպետ դիւանագէտը վարպետ ալ ստախօս է: Իր միակ արդարացումը այս մեղքին մէջ, այն է որ սուտը կը գործէ յանուն իր հայրենիքին շահերուն:

Մենք, անփորձ ու անվարժ, գրեթէ միշտ առաւելագոյնը ձեռքէ հանած ենք, առանց նոյնիսկ նուազագոյնը ձեռք անցընելու: Որովհետեւ քաղաքական կեանքի մէջ սուտ խօսիլ չենք գիտեր:

Միշտ բան մը վրայ տուած ենք, առանց վրայ-դիրքը ստանալու: Կարդացէք մեր նորագոյն պատմութիւնը, սկսելով Խրիմեանի շերեփի օրերէն:

Միշտ հաւատացեր ենք դիւանագէտներու ճառերուն եւ խոստումներուն:

Եթէ մեր լսած ճառերն ու խոստումները իրապէս բան մը նշանակած ըլլային, բոլորովին տարբեր վիճակ ունեցած պիտի ըլլայինք այսօր:

Մեզի տրուած պիտի ըլլային Սեւրի Դաշնագրով սահմանուած մեր հողերը: «Արտասահման» ունեցած պիտի չըլլայինք քանի որ 1920ին, աշխարհի չորս ծագերուն թափառող մեր համրանքը Հայաստան վերադարձած պիտի ըլլար:

Փոխանակ *դուրսը* եկեղեցի եկեղեցիի ետեւէ շինելու, *ներսը* դպրոց ու գործարան իրարու ետեւէ շինած պիտի ըլլայինք:

Փոխանակ *դուրսը* մեր անհատական հարստութիւնը ցուցադրելու, *ներսը* մեր ազգային հարստութեամբ պիտի հպարտանայինք:

Ա՛լ պէտք պիտի չունենայինք «հայերէն սորվեցէք» պոռալու նոր սերունդին ետեւէն:

Մէկ խօսքով, փոխանակ մեր քրտինքով ուրիշին արտը ոռոգելու, մեր արտը ջրած պիտի ըլլայինք մեր առուներով:

×

Անցեալի սխալներն ու վրիպումները կրնանք, գոնէ մասամբ, դարմանել ներկայի եւ ապագայի մեր «ճիշդ»երով:

Ամէնէն հնարամիտ միջոցի պէտք է դիմենք, որպէսզի մեր ոտքը նորէն չսահի ու նորէն չխաբուինք:

Մեր տեսած փոթորիկներն ու մեր յուսախաբութիւնները մեզի ուղեցոյց ունենալով, պէտք է թօթափենք մեր դիւրահաւատութիւնը եւ միանգամ ընդմիշտ համոզուինք որ մեր ցաւին պատմութեան ականջ տուողը մեր պապուն թոռը չէ:

Ա՛լ չենք կրնար սպասել որ օտար ազգերը մեզի օգնեն հին ձեւերով ու գոհացնեն մեր բաղձանքները՝ յանուն մարդասիրութեան, յանուն կրօնաշունչ բարոյականի:

Ընդհակառակն, պէտք է գիտնանք որ անոնց գլխաւոր մտահոգութիւնն է իրենց շահը, որուն պէտք է ներդաշնակ ընթանայ նաեւ մերը:

Դժբախտաբար, ուժերու եւ շահերու ներկայ դասաւորումին մէջ, արդէն, որոշապէս կ'երեւայ որ մեր ազգային շահերը եւ Մեծերու քաղաքական ու տնտեսական շահերը իրարու ներդաշնակ չեն:

Վասնզի աւազակը, որ փռուեր է մեր հողերուն վրայ, սրտակից բարեկամն է Արեւմուտքի այն ազգերուն, որոնցմէ ճար ու ճարակ կը սպասենք հարիւր տարիէ ի վեր:

Ուրիշ խօսքով, ոստիկանը, որ ի պաշտօնէ գողին օձիքէն պիտի բռնէր, ազգական եղած է անոր:

×

Այս յուսալքիչ կացութեան մէջ, ա՛լ իրաւունք չունինք փքուռոյց յայտարարութիւններ ընելու եւ պարծենալու թէ մենք ալ ոյժ մը կը ներկայացնենք այս կամ այն երկրին մէջ, ա՛յս կամ այն ճակատին վրայ:

Դժբախտաբար, միջազգային քաղաքականութեան կրկէսին մէջ, կը նմանինք թատրոնի մը *վերնայարկ*ին վերջին շարքին վերջին աթոռին վրայ նստած ուսանողին, որուն վրայ, սա՛նկ, աչք մը նետող ալ չկայ:

Խորհրդային Միութեան սահմաններէն ներս անգամ զանցառելի քանակ կամ միաւոր ենք՝ իբրեւ քաղաքական ազդակ: Նոյնիսկ իբրեւ համրանք:

Այն աստիճան որ մեր ամէնէն արդար պահանջներուն եւ բողոքներուն վրայ իսկ ծուռ աչքով կը նային:

×

Բացատրած եմ ուրիշ առթեն թէ Արտասահմանը, իր ներկայ թափթփածութեամբ, չի կրնար քաղաքական – դիւանագիտական աշխատանք կատարել՝ ընկալեալ տարողութեամբ:

Որովհետեւ իր քաղաքացիական դիրքը իրաւունք չի տար իրեն որ անջատ արտաքին քաղաքականութիւն վարէ այն երկիրներուն մէջ, ուր տուն-տեղ եղած է:

Պատկերը զգալի չափով տարբեր կրնար ըլլալ, եթէ ունեցած ըլլայինք համազգային կեդրոնական մարմին մը — տեսակ մը *Ալեանս Իսրայէլիթ* — մեր դատին պաշտպանութեան լիազօրութիւնը անոր վերապահելով:

Դժբախտաբար, այդքան խելք եւ լըրջութիւն չունինք:

Ուրեմն, մեր ամբողջ ընելիքը քարոզչականէն անդին չի կրնար անցնիլ:

Բայց, այս քարոզչականն ալ կրնայ, մասամբ, դիւանագիտական համարուիլ եթէ անոր նպատակը ըլլայ մեր դատին շուրջ համակրութիւն ստեղծել՝ դիւանատուններէ եւ խորհրդարաններէ ներս:

Ամէն պարագայի մէջ պէտք ունինք եփուն դիւանագէտներու: Իրենց ըսածն ու թողածը գիտցող ու մեր դատին պատմութեան քաջատեղեակ անձերու:

Եւ ո՛չ թէ կէս-խելագարներու որոնք բեմ կը բարձրանան՝ ըսելու համար

—ՄԵՆՔ... եւ միջազգային քաղաքականութիւնը...

ԵՒՐՈՊԱՑԻ

ՀԱՂԲԱՏԻ ՎԱՆՔԸ

———o———

Պատմիչներուն վկայութեամբ Հաղբա–ատ, ինչպէս եւ Հարեւան Սանահինի վան–քերը հիմնած են Բիւզանդիոնի Ռոմանոս կայսրէն հալածուած հայ կրօնաւորներէ, Ժ. դարու առաջին կիսուն: Հաղբատի յուշարձաններուն առեղծման ժամանա–կաշրջանը (10–13րդ դարեր) կը յատկա–նշուի հայ ժողովուրդի ընկերային–անտե–սական կեանքի վերելքովը, հանդամանք մը՝ որ բարենպաստ հող պատրաստած էր շինարարական արուեստին ու ճար–տարապետական բուռն զարթօնքին հա–մար:

Հաղբատի վանքին բազմաթիւ կրօնա–կան եւ այլ շէնքերուն ու կառուցուածք–ներուն մէջ լաւագոյններն են Ս. Նշան եւ Ս. Գրիգոր Աստուածածին եկեղեցիները, դաւիթը, ժամատունը, դրատունը, գան–դակատունն ու աղբիւր–յուշարձանը: Ա–ռանք բոլորն ալ ակնառու են յատկա–գծային եւ ծաւալային լուծումներու կուռ միասնութեամբ: Հաղբատի վանքի յատ–կանշական կողմերէն մէկը պէտք է տես–նել վայրին ու շրջապատին հետ իր սերտ կապին մէջ: Իրապէս, Լոռիի բնութեան դեղեցկութիւնը հոս իր լրումին կը հաս–նի վանքին ճարտարապետութեամբ, իսկ վանքին տիրական կեցուածքը կ'ամբողջ–ացուի բնութեամբ:

Հաղբատի վանքին դլխաւոր եկեղեցին, որուն հիմնադիրն է, 967ին, Յոսեփոս – նոյն թագուհին եւ որու որդիները, Սմբ–բատ եւ Գուրգէն, չինութիւնը սարսած են 991ին, կը ներկայանայ 10րդ դարուն Հայաստանի մէջ չատ սիրուած եւ տա–րածուած դմբէթակիր սրահով մը՝ դուր–սէն քառանկիւն եւ ներսէն խաչաձեւ յա–տակագիծով: Ցեւտպային ներսէն ծեփ–ուած են պատերը, որոնց վրայ տեղ–տեղ պահպանուած են որմնանկարներ եւ արձանագրութիւններու հետքեր: Երկու ճակատներն ալ հարուստ են զարդաքան–դակներով, վիմագիր արձանագրութիւն–ներով: Արեւելեան ճակատին վրայ քան–դակուած են Սմբատ եւ Գուրգէն եղ–բայրներուն բարձրաքանդակները: Ա–յս թէ միւս յուշարձանները կառուցուած են տեղական մուգ կապտաւուն բազալտի մաքուր տաշուած խոշոր կաորներէ:

Գաւիթն ու Ս. Նշան եկեղեցին կը զբա–ղեցնեն մէկեզոյն երկրաչափական առանց–քին վրայ, իրարու կից: Գաւիթին հիմը դրուած է 1185ին եւ յետագային են–թարկուած է վերակառուցման:

Հաղբատի վանքը այցելողներուն ա–ռաձին հետաքրքրութիւն կը պատճառէ զանգ–կատունը, որ կը զտնուի յուշարձանա–բու խումբին արեւելեան կողմը՝ վանքի պարիսպին դլխաւոր մուտքին դիմաց: Զանգակատունը կառուցած է վանահայր Յովհաննէս եպիսկոպոսը, 1245ին: Քա–ռակուսի յատակագիծով երկյարկանի շի–նութիւն մըն է: Երկրորդ յարկը ունի խաչաձեւ յատակագիծ մը՝ ուղղանկիւն թեւերով՝ ծայրերուն խորաններ:

Հաղբատի վանքը հայ ժողովուրդի հո–գեւոր եւ մտաւորական կեանքին մէջ մեծ դեր խաղացած է Բաղբատաւնիներու, Զա–քարեաններու շրջանին: Վանքը հոգեւոր դպրոց մը ունէր, որուն յատուկ չէնքը բանասէրները կոչած են Համազասպ Ժա–մատուն: Քառակուսի ընդարձակ դահլիճ մըն է ասիկա, որուն ներսը տեղաւոր–ուած չորս սիւներուն վրայ բարձրացող կամարները վեր կը բռնեն տանիքը: Սիւ–ներն ու որմնասիւները լի են չէնքին ներ–քին տեսքը հարստացնող զարդարանքնե–րով եւ քանդակներով:

Հաղբատի դպրոցը իր դոյութիւնը եր–կար տասեն պահած է: Պատմագիրները կը վկայեն թէ հոս ուսած եւ յետոյ ուսուց–չութիւն ըրած են, 11–12րդ դարերուն, Յովհաննէս Սարկաւագն ու Գրիգոր Ի–մաստասէրը. 18րդ դարուն հոն ուսած է Սայաթ Նովան, իսկ 19րդ դարու 26–28 տարիներուն դպրոցին մէջ ուսուցչութիւն ըրած է Խաչատուր Աբովեան:

Հաղբատի վանքին ամբողջութիւնը կազմող բոլոր յուշարձաններն ալ ակնա–ռու են իրենց արտակարգ պարզութեամբ, արտայայտիչ եւ կատարեալ ձեւերով, ճարտարապետական արժէքաւոր մանրա–մասնութիւններով, զարդանկարներով, քանդակներով եւ վիմագիր արձանագրու–թիւններով: Հիմնական յուշարձաններու խումբին չուրջը տարածուած է պարիս–պը, որուն ներսը տեղաւորուած են նաեւ սեղանատունն ու բնակարանները: Պա–րիսպներէն դուրս, հիմնական խումբէն ոչ հեռու, կը գտնուին միջնադարեան աղբիւրն ու Դպրեվանք կոչուած փոքրիկ եկեղեցին՝ շրջապատուած բազմաթիւ խաչքարերով ու մահարձաններով:

Հաղբատի վանքը քանիցս ենթարկուած է օտար ասպատակներու վայրագութիւն–ներուն եւ խոր աւերումներու: Սա–կայն բոլոր յուշարձաններն ալ տարբեր ժամանակներու մէջ վերանորոգուած են եւ ներկայիս կը գտնուին լաւ վիճակի մէջ, այնպէս որ հիացում կը պատճառեն ամբողջ կառուցուածքներուն ճարտարա–պետական – գեղարուեստական կուռ մի–ասնականութեամբ:

ԴԱՆԻԷԼ ՇԱՀԿԵԱՆ

ՄԻ ՓՈՔՐԻԿ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

Պոլսոյ «Մարմարա» օրաթերթը հաղոր–դում էր թէ Պրազայում, Յուլիսի 16ին, յանկարծամահ է եղել Դոկտ. Նչան Մար–մրոսեանը: Այս դոյժը յայտնելու կա–պակցութեամբ, մի շարք ոչ ճիշդ տեղե–կութիւններ են տեղ դտել: Վատահ լինե–լով, որ մեր մամուլը չատ անկողմնակալ եւ ճիշդ վերաբերմունք ունի յատկապէս հայ դիւտութեան հանդէպ, անհրաժեշտ համարեցինք հետեւեալ բացատրութիւն–ները տալու, որով նաեւ՝ բառնալու այն ծանր մեղանչումը հայ դիւտութեան հան–դէպ, որ արուել է այդ ոչ ճիշդ տեղե–կութիւններն հաղորդող մեզ անծանօթ պրէսի կողմից:

Նախ, թէեւ առանձնապէս կարեւոր չէ այն տեղեկութիւնը, ըստ որի հանդուցեալ Նչան Մարմրոսեանը, ողբացեալ բա–նաստեղծ Ահարոն Տատուրեանի հետ է Պրազա եկել եւ կարդոսեան համալսարանն ընդունուել, բայց եւ այնպէս այս սխալն անհրաժեշտ է սրբագրել: Շատ հնարաւոր բանաստեղծ Ահարոնը Պրազա էր եկել Հայաստանի նախկին Հանրապետութեան ներկայացուցչութեան կողմից — Զեխո – սլովակիոյ այդ ժամանակուայ Արտաքին դործոց նախարար Դոկտոր Բենեշին ներ–կայացուած թեկնածուների ցուցակով. մինչդեռ Նչան Մարմրոսեանը դրանից աւելի առաջ, իր անձնական միջոցներով էր Պրազա եկել, այնտեղ հաստատուել, ամուսնացել մի Զեխուհու հետ եւ բնաւ Հայաստանի հանրապետութեան ներկա – յացրած ցանկի թեկնածու չի եղել:

Այս հանդամանքն այնքան կարեւորու–թիւն չէր ներկայացնի, եթէ հանդուցեա–լի մահուան բոթն հաղորդող անծանօթ հեղինակը, մի քանի տարի առաջ Ֆրան–սիայում մահացած բանաստեղծ Ահարոն Տատուրեանի արժանաց դովինն Նչան Մարմրոսեանի հետ կիսելու միտումը չունենար: Գոնէ կարդացողն այդ տպա–ւորութիւն է ստանում: Յաւօք սրտի ե–կուսն էլ այլեւս կենդանի չեն, բայց խըղ–ճի դէմ է, նաեւ՝ արդարութեան, ե–կուսին մէկ նժարի մէջ դնելու ջանքը, այն էլ իրականութիւնը խեղաթիւրելու դնով:

Աւելի վրդովեցուցիչ են յաջորդ խե–դութիւրումները կամ անտեղի ներբողները թէկուզ յետ մահու: Ճիշդ է այն, որ հան–դուցեալ Նչան Մարմրոսեանը դալով Պրազա, որպէս մասնագիտութիւն ընտը–րեց հիթիթերէն լեզուն եւ երկար տարի–ներ աշակերտեց հիթիթաբանութեան ու–սուցչապետ Պրոֆ. Հրոզնիին: Այդ ան–շուշտ մի հերոսութիւն էր նրա կողմից, որովհետեւ բեւեռադիր մի լեզու ուսանե–լու համար անհրաժեշտ էր ունենալ դա–սական լեզուների՝ հին յունարէնի եւ լա–տիներէնի լաւ ծանօթութիւն, միաժա–մանակ սովորել սանսկրիտերէն, դեղե–րէն եւ այլ հնդեւրոպական լեզուներ, հին հայերէն–դրաբար, հետեւել համեմատա–կան լեզուաբանութեան: Այս բոլորին ա–տակ չէր եւ չեղաւ յետագային: Դրանով հանդերձ Նչան Մարտիրոսեանը եղաւ Պրոֆ. Հրոզնիի միակ ուսանողը, որով–հետեւ ոչ մի չեխ ուսանող այդ պետա–թեամբ, երբ տղերքս գրողը նաեւ նոյն Ֆաքիւլտէի ուսանող էր, չէր հետաքրքրո–ւում: Հանդուցեալը, պատիւ իրեն, յա–րատեւութիւն ցոյց տուեց եւ արտակարգ հետաքրքրութիւն հիթիթերէնի հանդէպ ու այնքան էր տարուել նրանով, որ բա–նաստեղծ Ահարոնը, որ յայտնի էր իր սրախօսութիւններով՝ նրան « Հիթիթ » մականունով կնքեց, որ յետագային պրա–գայի ուսանողների բերանին ծամօն դար–ձաւ: Երկար տարիների յամառ աշխա–տանքով Ն. Մարտիրոսեանը դոքտորա–տուցաւ, սակայն մնաց միշտ սիրող իր մասնագիտութեան մէջ, յայտ չբերելով բնաւ պետական քանքար ու կարդուղ–թիւն:

Բնաւ իրականութեան չի համապատաս–խանում, որ իբր Նչան Մարտիրոսեանն է «քնորոշել եայաս կամ Հայաս կոչուող հատաֆականութեան հանգամանքը, որ – պէս կորիզ Հայերի»: Այս թիւր հայերէ–նի եւ պատմական աղճատուած անուն–ների եւ յաջորդ տողերի մէջքն այն է, որ Հայասա ազգի եւ Հայութեան նոյն ազգը լինելու վարկածը իբր պատկանում է հանդուցեալին եւ կամ նա է Հայասա անուան վերծանողը: Այդ մի ծանր մե–ղանչում է հայ լեզուաբանութեան անման սիւների՝ Հրաչեայ Աճառեանի եւ Գրիգոր Ղափանցեանի հայագիտութեան համար կատարած մեծագոյն ծառայութեան հան–դէպ: Այդ մեծ լեզուաբանների կատարած դործը վերապրել մեկին, որը, ցաւում ենք, տոխրուած ենք յետ մահու ասելու՝ նրանց տասերն էլ դառնալ չի կարող, մեծագոյն մեղանչումն է նաեւ հայագի–տութեան հանդէպ: Գոնէ պետութիւնը պիտի չչահագործել, յանուն որեւէ մեկի հանդէպ ունեցած ընկերական համակ–րանքի: Դրուատանքն արուած ու կատա–րած դործերի համար է միայն:

Հայաստանի պետական կառոյ ան–դամ, Երեւանի համալսարանի երկարամ–եայ ուսուցչապետ, Դէորդեան ճեմարանի մեր նախկին ուսուցիչ Գրիգոր Ղափանց–եանը դեռեւս 1947 թուին Երեւանում ատ–տերէն լեզուով հրատարակած «Հայասան Հայերի քնօրրան» վերտառութիւնը կրող ուսումնասիրութեան մէջ արծարծեց եւ մանրամասն քննութեան ենթարկեց Հա–յասաններն եւ Հայերի ազգակցական կա–պի հարցը եւ աշխատեց ապացուցել, որ Հայերը նախկին Հայասաներն են: Նա ժխտում է նաեւ, որ Հայերն որեւէ այլ վայրերից Փոքր Ասիա դաղթած ժողո–վուրդ են եւ պնդում է որ Հայութիւնը բնիկ ժողովուրդ է եւ ոչ թէ եկուոր, թէեւ կարող է յետագային Փոքր Ասիա կամ Հայկական բարձրաւանդակ ներխու–ժած հնդեւրոպական այլ ազգեր նաեւ ձուլուած լինեն Հայութեան հետ, ինչ–պէս օրինակ, Փռեւդիացիները: « Հայ » անունը նա բխեցնում է Հայասայից, են–թադրելով «Հայ» արմատը եւ «սա» վերջ–ածանցը «ա» չաղկապով միանում են մի–մեանց: Վերջածանց «սա» նոյնացնում է

(19 – Շար.)

Ա Մ Ո Ք

ԿԱՄ

ՄԱԼԵԶԻՈՑ ԽԵՆԹԸ

———

Եւ, խնայեցէք, հապա՛ւ դլուխս դարձու–ցած էի, դայն տեսայ ճիշդ այն տեղը ուր, անպիտակցաբար, դցացած էի: Պա–տանդէսի դեղին հագուստ մը կը կրէր, որ իր բարակ եւ ուղիղ ուսերուն կուտար փղոսկրի դոյն մը, ու կը խօսէր խումբի մը մէջ: Կը ժպտէր. եւ սակայն ինծի կը թուէր թէ իր դիմապիծերը լարուած բան մը ունէին: Մօտեցայ — դիս չէր կրնար տեսնել կամ չէր ուզեր տեսնել — եւ դի–տեցի իր կանխահաս եւ աղուոր ժպիտը, որ իր բարակ շրթները կը չարժէր թեթեւ դողով մը: Այս ժպիտը դիս կրկին դի–նալցուց, որովհետեւ... որովհետեւ, դի–տէի որ խարէութիւն է միայն — ար–ուեստ կամ դիտութիւն — կատարեալ – դործում քօղարկումի մէջ: Կը մտածէի. այսօր, Շորեքշաբթի է, եւ Շաբաթ օր ամուսինը կը հասնի նաւով... Ինչպէս կրնար ժպտիլ այնպէս, այսքան... այս–քան անձնասատահ, այսքան հանդարտ եւ այսքան անկիտակցօրէն խաղալ իր հո–վահարին հետ փոխանակ դայն պատռե–լու անձիկադին դալարումի մէջ: Ես, օ–տարս, երկու օրէ ի վեր կը դողայի այս վերադարձի դաղափարէն. ես, օտարս կ'ապրէի իր անդոհալի մտահոդութիւնը, կը զդայի իր սարսափը մինչեւ դայրոյթ ... եւ պարահանդէսի կուդար եւ կը ժպտէր, կը ժպտէր, կը ժպտէր...

Անդին, երաժշտութիւնը կը սկսէր լը–ուիլ: Պարը բացուեցաւ: Ծերունի սպայ մը հրաւիրած էր դայն: Ներողութիւն խնդրելով ձեռց խօսակցողներու շրջանա–կը եւ; իր պարակիցին թեւին, իմ կողմս ուղղուեցաւ՝ քովի սրահը երթալու հա–մար:

Երբ դիս նշմարեց, դէմքը յանկարծ բուռն կերպով լարուեցաւ երիվայրկեանի մը տեւողութեամբ միայն —յետոյ դլուխը քաղաքավարօրէն ծռելով հանդիպի, այնպէս ինչպէս կ'ընեն երբ հանդիպին մարդու մը որ պատահմամբ ճանչցած են (եւ տակաւին չորոշած դինքը բարեւելու կամ չբարեւելու) բաւ. «Բարի իրի – կո՛ւն, Տօքթէօր», եւ անցաւ:

Ոչ ոք պիտի կրնար դուշակել թէ ինչ կայ պահուած այս դորշ կանաչ նայուած–քին մէջ, ես ինքս, չէի դիտեր: Ինչո՞ւ կը բարեւէր դիս... Ինչո՞ւ յանկարծ, կը ճանչնար դիս... Պաշտպանութեան կամ մերձեցումի միջո՞ց, թէ պարզա–պէս անակնկալի յուդմունք: Չեմ կրնար նկարագրել թէ զդդուածքեան ի՛նչպիսի վիճակի մը մէջ կը գտնուէի. ամէն ինչ տակնուվրայ եղած էր մէջս, խառնած, պատրաստ պայթելու, եւ տեսնելով սպա–յի թեւին անոր հանդարտ պարելը, ճակ–տին վրայ, անիոյթ հանդարտութեան փայլով մը, երբ դիտէի տակայն որ... որ ինծի պէս միայն այդ մասին կը մտա–ծէր... այդ մասին... թէ այստեղ միայն մենք երկուքս տակալի զաղանիք մը ու–նէինք... անոր պատրիլը տեսնելով քա–նի մը երկվայրկեանէն, անձկութիւնս, փոփաքս, զարմանքս աւելի քան երբեք զօրացուցին կիրքս: Չեմ դիտեր թէ որ–դեօք մէկը դիս դիտե՞ց, բայց անշուշտ, վարմունքէս, ես աւելի կը մատնէի ինք–դինքս, քան ան ինքզինքը կը պահէր. անկարելի էր աչքս իրեն չդատել: Պէտք է... այո, պէտք է որ զայն տեսնէի. ամ–բողջ ուժերս կը հաւաքէի. հետեւէն ինծի կը քաշէի իր զոյ երեսը ծածկող դիմա–կը՝ տեսնելու համար թէ պահ մը պիտի չկրնամ զայն ձդել: Կատկած չկայ որ նայուածքիս անչեղութիւնը անհաճոյ ըղ–դացում մը պատճառեց իրեն: Երբ պա–րակիցին հետ քովէս անցաւ, կայծակի արագութեամբ նայեցաւ ինծի կարուկ եւ տիրական ձեւով մը, հրահան–դելու համար կարծես որ երթամ. անոր չարացած ճակտին վրայ, կրկին երեւցաւ բարձրամիտ բարկութեան այն փոքր ծալ–քը որ արդէն կը ճանչնայի:

Բայց... բայց... ըսի ձեղի... Ամօթէ հետեւ, ես ալ ինծի ըսի թէ ինչ որ ալ ըլլայ, ես պիտի չդողամ, չդիջանիմ, չխոնարհիմ: Ես ալ ուղեցի անտարբեր երեւնալ,

ՎՈՍՏՈՑՈՂ ՆԱՎԱՀԸ
- ԲՈՎ -

Լուսնյակ ու ձնծաղիկ, թռչուններ եւ ծիլեր,
Ամառ, շերտ եւ լճափնյա, բոլոր ստեղծ սրտի
Սրտի ամենաթաքուն ցանկությունները մեր
Հոգու խորքերում ես դու միշտ ներկայացնում։

Գիտես ինչ է ուզում ամեն մի մարդ, ինչ է ուզում
Ամեն մի ծաղիկ, ամեն մի ծիլ, ամեն մի ծառ,
Ամեն մի ալիք, ամեն մի ծիածան, ամեն մի ամպ,
Ամեն մի ճերմակ ճամբորդ, ամեն մի ճանապարհ։

Ես գիտեմ, որ ամեն մի ծաղիկ ուզում է ծաղկել
Ամենագեղեցիկ ծաղիկը դառնալ ամենքի համար,
Ամեն մի ծիլ ուզում է ծիլել, ծիլել ու ծիլել
Ամենաերկար ծիլը դառնալ ամենքի համար։

Ամեն մի ճերմակ ճամբորդ ուզում է ճամբորդել
Ամենաերկար ճամբան, ամենաերկար ճանապարհը,
Ամեն մի ալիք ուզում է ալիքել, ալիքել ու ալիքել
Ամենաերկար ալիքը դառնալ ամենքի համար։

Ամեն մի ամպ ուզում է ամպել, ամպել ու ամպել
Ամենաերկար ամպը դառնալ ամենքի համար,
Ամեն մի ծառ ուզում է ծառել, ծառել ու ծառել
Ամենաերկար ծառը դառնալ ամենքի համար։

Ամեն մի ծիածան ուզում է ծիածանել
Ամենաերկար ծիածանը դառնալ ամենքի համար,
Ամեն մի ամառ ուզում է ամառել, ամառել ու ամառել
Ամենաերկար ամառը դառնալ ամենքի համար։

Ամեն մի ամառ ուզում է ամառել, ամառել ու ամառել
Ամենաերկար ամառ

Տէր եւ Տիկին Երուանդ Փանոսեան, Տէր եւ Տիկին Ալէն Ֆիլօ, Օր. Էվլին Փանոսեան, Պարոն Լեւոն Փանոսեան, Տէր եւ Տիկին Գատօղլեան (Պոլիս), Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Իփէկեան եւ զաւակները (Պոլիս), Տէր եւ Տիկին Ֆայիք Իփէկեան եւ զաւակները (Թոքաթ), ինչպէս նաեւ բոլոր ազգականներն ու պարագաները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց սիրեցեալ մօր, մեծ մօր, քրոջ, մօրաքրոջ, հօրաքրոջ եւ ազգականին՝

ՏԻԿ. ՊԷԱԹՐԻՍ ԿԻՒՏԻՒՆԵԱՆԻ

(Ծնեալ Իփէկեան)

անսպասելի մահը, որ պատահեցաւ Ուրբաթ, Սեպտ. 9ին:

Յուղարկաւորութիւնը պիտի կատարուի այս Չորեքշաբթի, Սեպտ. 14, ժամը 10,30ին, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին, ուրկէ մարմինը պիտի փոխադրուի ՍԷՆԹՈՒԷՆի Փարիզեան գերեզմանատունը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայ իբրեւ այդ նկատել:

72, Ռիւ Ժուֆրուա, Փարիզ (17րդ):

Տէր եւ Տիկին Բագրատ Գրգոյեան, Տէր եւ Տիկին Եդուարդ Գրգոյեան եւ զաւակները՝ Ալիս, Ռոզ-Մարի եւ Ժան-Զաւէն, Այրի Տիկին Սաթենիկ Երկանեան եւ զաւակները (Միացեալ Նահանգներ), Տէր եւ Տիկին Տոքթ. Ֆրանսուա Պուժէյլ եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Տոքթ. Սիլվիօ Քուրիոնի եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Ժորժ Սերգոյեան եւ զաւակները (Միացեալ Նահանգներ), Տէր եւ Տիկին Հանրի Յոխիկեան եւ զաւակները (Միացեալ Նահանգներ), ինչպէս նաեւ բոլոր պարագաները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ մօր, քրոջ, մօրաքրոջ եւ ազգականին՝

ԱԶՆԻՒ ԳՐԳՈՅԵԱՆԻ

(Ծնեալ Կակոսեան)

մահը, որ պատահեցաւ Հինգշաբթի, Սեպտ. 8, 82 տարեկանին, իր բնակարանին մէջ, 24 Ռիւ Լէոնար-Մաֆրան, Շաթիյոն-սու-Պանիէօ:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի այս Երեքշաբթի, Սեպտ. 13, ժամը 14ին, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին, ուրկէ մարմինը պիտի փոխադրուի Պանէօյի Փարիզեան գերեզմանատունը, ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանին մէջ:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայ իբրեւ այդ նկատել:

ՆԿԱՏԻ ՌԻՆԵՆԱԼ

Ս. Խաչ Ընկերակցութեան տարեկան պարահանդէսը 26 Փետրուարին:

ՎԵՐԱՄՈՒՏԻ ԱՌԱՋԻՆ

ՊԱՐԱՆՑԻԿ ՑԵՐԵԿՈՅԹԸ

կազմակերպուած

Հ. Յ. Դ. ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ

ՇՐՋ. ՎԱՐՁՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Շաբաթ, Սեպտ. 17, երեկոյեան ժամը 5էն մինչեւ կէս գիշեր:

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ ՄԷՋ

17, Ռիւ Պլէօ, Փարիզ (9րդ):

Գեղարուեստական ճոխ բաժին:

Անակնկալներ:

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄ

«Հայաստանի Սուրբ» Ընկերակցութիւնս այսու կուգայ ծանուցանել որ՝ Ընկերակցութիւնս կոչուած է Սեպտեմբեր 17ին Շաբաթ օր, Անծանօթ Զինուորին բոցը արծարծելու, Էթուալի Յաղթական Կամարին տակ:

Ընկերակցութեանս Թափօրը կ'առաջնորդեն Ժեներալներ՝ Քէօնիկ եւ Ֆիլիփօ, ինչպէս նաեւ զինուորական եւ քաղաքական կարեւոր անձնաւորութիւններ, որոնք կը կրեն Ընկերակցութեանս պատուանշանները:

Ժամադրավայր՝ Շան զ'Էլիզէի պողոտային եւ Պալզաք փողոցին անկիւնը, ժամը ճիշդ 17,45ին, ուրկէ Թափօրը կը մեկնի զինուորական նուագախումբի ընկերակցութեամբ:

Կը հրաւիրուի Փարիզի եւ արուարձաններու երկսեռ Հայութիւնը:

Զինուորական եւ քաղաքական պատուանշաններ չունեցող Տիկիններն ու Օրիորդները Թափօրին մասնակցելու իրաւունք չունենալով, կը խնդրուի իրենցմէ որ երթան ուղղակի Էթուալի Յաղթական Կամարին տակ:

ԵՐԵՒԱՆԻ ՁԱՅՆԱՍՓԻՒՌԸ

Ամէն կիրակի առաւօտ ժամը 9էն 10, կարճ ալիք՝ 25,1, 26,3 եւ 31 մեթրի վըրայ:

MUSEE DE L'ATHENEE

GENEVE

CARZOU

Du 7 Juillet au 30 Septembre

Huiles — Aquarelles

Dessins — Lithographie

Հ. Յ. Դ.

ԼԻՈՆ.— Հ. Յ. Դ. «Վարանդեան» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները, այս Ուրբաթ, ժամը 20,30ին սովորական հաւաքատեղին:

Կարեւոր օրակարգ:

ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Սեպտեմբեր 15էն սկսեալ հաշուեցոյցեր պիտի ղրկենք մեր այն բաժանորդներուն, որոնք առկախ հաշիւներ ունին եւ անմիջական կերպով դադրեցնենք թերթին առաքումը, այն բաժանորդներուն, որոնք չեն պատասխաներ:

Կը յուսանք որ առանց սպասելու, մեր հաշուեցոյցին, մեր կարգ մը բաժանորդները կը կարգադրեն իրենց առկախ հաշիւները, աւելի եւս չդժուարացնելու համար, հայկական օրաթերթի մը հրատարակութեան ծանր պայմանները:

Կանխայայտ շնորհակալութեամբ

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋԻ

GROSSISTE rue d'ABOUKIR

APPEL OFFRES DIRECTES FABRICANTS SPECIALISES ROBES, MANTEAUX, ENSEMBLES, TAILLEURS style « Boutique », 20 ans, 30 ans articles soignés.

tél. 488-69-57

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

MAISON MICHEL

17, Rue St. Joseph, PARIS (2e)

Ստիպողաբար պէտք ունի chemisier կարող լաւ գործաւորուհիներու, տունը աշխատելու համար: Տեւական գործ:

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Արձանագրութիւն 1966 - 1967 ուսումնական տարեշրջանին:

Տակաւին տրամադրելի տեղերուն համար իրենց զաւակը արձանագրել փափաքողներէն կը խնդրուի ժամադրուիլ՝ գըրելով հետեւեալ հասցէին.

26, Rue Troyon, SEVRES 92

կամ հեռաձայնելով՝ 027-18-28:

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանը պէտք ունի օգնական խոհարարուհի մը, ինչպէս նաեւ ուրիշ օժանդակ պաշտօնեայի մը: Դիմել վարժարան ամէն առաւօտ ժամը 9-12: 1 Պուլվ. տիւ Նոր, Լը Րէնսի:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՇԱՒԱՐՇ ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ԱՀԱ ԵՍ

ՃԱՆԿԵՐՍ ԼԱՅՆ ԲԱՑԱԾ

ԳՐԱԿԱՆ ՎԻՃԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆՑ ՍՈՒԱՐ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ ՄԸ, ՈՒՐ ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒՆ ԻԲՐԵՒ ԳՐԻՉ ԿԸ ԳՈՐԾԱԾԷ ԿԱՏՈՒԻ ՄԸ ՃԱՆԿԵՐԸ,— ԿԱՂԱՄԲԱՎԱՃԱՌՆԵՐ, ԶԳՈ՛ՅՇ:

Գին 15 Ֆրանք

Դիմել հեղինակին՝ ՅԱՌԱՋի հասցէով:

Imprimerie Spéciale

du Journal « Haratch »

32, Rue de Trévise, Paris (9e)

H. PASDERMADJIAN

Professeur à l'Université de Genève

Histoire de l'Arménie

DEPUIS LES ORIGINES JUSQU'AU TRAITE DE LAUSANNE

Deuxième édition revue avec une carte d'Arménie

Գին 30 փր., առաքման ծախսով՝ 32 փրանք

Դիմել՝ ԳՐԱՏՈՒՆ ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼԵԱՆ

LIBRAIRIE ORIENTALE H. SAMUELIAN

51, Rue Monsieur-le-Prince, PARIS (6e)

C. C. P. Paris 1278-35

Tél. : DANton 88-65

ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼԵԱՆ ԳՐԱՏՈՒՆ

51, Rue Monsieur-le-Prince, PARIS - 6e — Chèque Postal : 1278-35

Tél. : DAN. 88-65

LYNCH. ARMENIA, Travels and Studies. 2ème éd. Beirut, 1965, 2 vol. reliure toile, 197 illustration, Carte etc.	125 Fr.
ADONTZ, Etudes Arméno-Byzantines, Lisbonne, 1965, 440 p.	35 Fr.
MANANDIAN, Tigran II et Rome, Lisbonne, 224 pages	15 Fr.
MANANDIAN, The trade and cities of Armenia, Lisbonne, 248 p.	35 Fr.
J. MECERIAN, Histoire et institutions de l'Eglise Arménienne Beyrouth, 1965, Illustr. et Carte	42 Fr.
J. MECERIAN, Le génocide du peuple arménien	9 Fr.
Mgr. JEAN NASLIAN, Mémoires, Vienne, 2 vol. illustrés	60 Fr.
Յ. ՊԱՊԷՍԵԱՆ, ՀԱՅ ԱՏԼԱՍ, Լոս-Անճելըս, մեծադիր 328 էջ, լաթակազմ, բազմաթիւ գունաւոր եւ ոսկեզօծ նկարներով եւ քարտէսներով: Շքեղ տպագրութիւն:	175 Փր.
Յ. ՔԱՋԱԶՆՈՒՆԻ, Յետ մահու, հրատ. Ս. Վրացեան, լաթակազմ	10 Փր.
ԵՂԻՇԷ Յ. ՄԵԼԻՔԵԱՆ, Հայրէ-Խնուս, Պէյրութ, պատկերազարդ, լաթակազմ, 584 էջ	15.00 Փր.
ԷԼԻԶ ՄԻՀՐՏԻՐԵԱՆ, Ստուեր եւ Լոյս, Փարիզ	13,00 Փր.

ԱՌԱՔՄԱՆ ԾԱԽՔԸ ԳՆՈՂԻՆ ՎՐԱՅ

Ձեր մեծ փափաք հայերէն եւ Հայոց մասին ֆրանսերէն գիրքերու եւ Հայաստանեան հրատարակութիւններու:

ԼՈՅՍԸ ԳՈՅՆ Է.... ԳՈՅՆԸ ԼՈՅՍ Է

ՁԵՐ ՏԱՆԸ ԼՈՅՍ ՏՈՒԷ՛Ք.... ԹՈՄԼԱՔԻ ԳՈՅՆ ՏՈՒԷ՛Ք

Ձեր բնակարանը կը լուսաւորուի

Եթէ ներսը եւ դուրսը

ՎԵՐԱՆՈՐՈԳԷՔ - ԶԱՐԴԱՐԷՔ - ՆԵՐԿԷՔ

ԹՈՄԼԱՔ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐՈՎ

PEINTURES THOMLAC

16 bis, Bd. Sébastopol, Paris 4e

Tél. ARC 26-61 – Métro : Halles et Chatelet

136, RUE DES BOURGUIGNONS — ASNIERES - BOIS COLOMBES (Seine)

Tél : GRE. 09-47

11, BD. DE LA REPUBLIQUE — LA GARENNE (Seine)

Tél. : STA. 19-06

ԱՆՄՐՑԵԼԻ ԳԻՆԵՐՈՎ

Ամէնէն արդիական, նուրբ եւ ընտիր ճաշակով պատրաստուած՝ պաստառկարդ ներկեր: Բնական եւ արուեստական բազմերանգ գոյներու մեծ ընտրութիւն: Նորոյթ խուղաներկեր, պատի գեղեցիկ թուղթերու ճոխ ընտրութիւն: Գետնի համար՝ ամէն տեսակ — լինոլէոմ եւ փլասթիք — ծածկոցներ.

Tapiflex — Tapisom — Carpette

Ձեր բնակարաններուն արտաքին եւ ներքին խնամքներուն համար անհրաժեշտ բոլոր նիւթերը:

Ամէն գնորդի կը նուիրուի յատուկ տետրակ մը, որու շնորհիւ կրնայ 10-30 առ. հարիւր զեղչ ունենալ:

ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԵՐ

52, RUE CHALON, PARIS 12e — 64, BLD. DE BELLEVILLE, PARIS 20e

166, AV. ARISTIDE BRIAND — PAVILLONS - SOUS-BOIS (Seine)

4 bis, RUE PAUL VAILLANT COUTURIER — ARGENTEUIL (S. et O.)

24, RUE PAUL VAILLANT-COUTURIER — ALFORTVILLE (Seine)

48 bis, RUE DALAVRAC — FONTENAY - SOUS - BOIS (Seine)

ՀԱՐԱՒԱՆԴ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)

Fondé en 1925 — Tél. : PROvence 86-60

R. C. Seine 57 A 2731 — C. C. P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա՝ Տար. 60 Ֆ. Վեցամսեայ՝ 35 Ֆ.

Արտասահման՝ Տար. 80 Ֆ. Հատը 0,30 Ֆ.

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
14
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
MERCREDI
14 SEPTEMBRE
1966

LE NUMÉRO : 0,30 FR.

42ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 10711

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

42e ANNÉE — N° 10.711

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ԹՐՔԱՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԸ

—o—

«Աստուածայի՜ն պատուհաս», «հայ – կական արեան փոխ–վրէժը», «անիծեալ երկիր»:

Այս կարգի որակումներով կ'արտա – յայտին իրենց սրտին ցաւը 150նոցներու ու ցանկին պատկանող վարիպարնակ կարգ մը Թուրքեր, — որոնք Լօզանի դաշնագրով ազատած էին իրենց երկիրը վերադառնալու իրաւունքէն— երբ 1939ին ամենի երկրաշարժ մը աւերներ կը զոր – ծէր երկնակ քաղաքին ու շրջանի գիւղե – րուն մէջ, մէկ գիւղուան ընթացքին ամենամեծ հազարաւոր մարդիկ թաղելով փլատակներու տակ:

Աղէտին վերապրողները իրենք ալ նոյն ինքնարուխ արտայայտութիւններն էին ունեցած, համաճայն ժամանակի թուր – քերէն թերթերու զրոյցներուն: Ճակատա – գրապաշտ եւ նախապաշարեալ, Թուրքե – րը, մանաւանդ Անատոլուի գիւղացիները կը հաւատան աստուածային նախախնամու – թեան եւ այն ատեն համակերպած էին ընդունելու, որ հայ նահատակներու խը – ռովեալ հոգիներն էին, որ կը ցնցէին այդ հողամասն ու քաղաքները, իրենց դարա – ւոր հայրենիքը:

Նման բացատրութիւններ լսուեցան այս անգամ ալ, երբ անցեալ ամիս օրեր առաջ երկրաշարժի սաստիկ ցնցումներ հիմնայատակ կործանեցին Թրքահայաս – տանի կարգ մը քաղաքներն ու գիւղերը՝ էրզրումի եւ Մուշի մէջեւ:

Ամէնէն աւելի վնասուած գիւղաքա – ղաքներն էին Վարդոյ եւ Խնուս (Թուր – քերը Հինիսի փոխած են հայկական այս անունը, ինչպէս Սղերդն ալ դարձուցեր են Սիիրտ):

Ցեղասպանութեան տարիներուն Վարդոյ եւ Խնուս (Թուր – քերը Հինիսի փոխած են հայկական այս անունը, ինչպէս Սղերդն ալ դարձուցեր են Սիիրտ):

Ֆրանսական մամուլը, ձայնասփիւռն ու հեռատեսիլը լայն տեղ յատկացուցին Թուրքիոյ արեւելեան նահանգներու այս վերջին երկրաշարժին ու այդ առթիւ խօսեցան նաեւ Հայոց մասին:

Յատկանշական էր մանաւանդ Ֆրան – սական Մամուլի Գործակալութեան (Ա – ժանս Ֆրանս Փրէս) խմբագրած եւ բոլոր թերթերուն ղրկած հաղորդագրութիւնը: (Տե՛ս, Յառաջ, Օգոստ. 24):

Կիրակի օրուան զուգադիպած ըլլալո՞ւն թէ այլ անբացատրելի պատճառներու պէտք է վերագրել այն պարագան, որ միւնոյն փաստացի զրոյցները լոյս չտե – սած մայրաքաղաքի թերթերուն մէջ:

Աւորը փոխարէն դաւառական բազմա – թիւ թերթեր իրենց առաջին էջին վրայ ունէին սիւնակնոց խորագիրներով կարեւոր տեղ յատկացուցին աւորը:

Նմանապէս էսք Ռեփիւպլիքէնը մասնաւոր ենթախորագիրներով չեչտած էր թէ այդ հողամասերը ժամանակին Հայաստան կը կոչուէին եւ այնտեղ է, որ տեղի ունե – ցած «ժամանակակից պատմութեան առա – ջին ցեղասպանութիւնը»: Մէկուկէս մի – լիոն Հայեր, այրեր, կիներ ու մանուկ – ներ ջարդուեցան, իրենց դիւղերը հիմ – նայատակ քանդուեցան: Եւ ոչ ոք տեղեակ եղաւ իրենց նախկին հայրենի տուներուն վրայ:

Երկրաշարժին արձագանգները կը չա – րունակուին տակաւին Ֆրանսական մա – մուլին մէջ:

Ամէն Հայ սրտի զոհունակութեամբ կարդացի Գաբրիէլ Մացնէֆի յօդուածը Ֆիգարոյի Սեպտ. 8ի թիւին առաջին էջին վրայ, հինդ սիւնակնոց խորագրով: (Յա – ռաջ, 10 Սեպտ.):

Յօդուածագիրը, որ մօտէն ծանօթ է հայկական հարցին, չի վարանիր հրա – պարակաւ ըսելու այնպիսի ճշմարտու – թիւններ, որոնք դժբախտաբար մոռ – ցուած կամ ուրացուած են չատոնց:

Թրքական քարոզչութիւնը մէկ կողմէն, Ա. Միւթեան, Մ. Նահանդներու եւ այլ մեծ պետութեանց Անդարայի հետ անմի – բռնելի սիրաբանութիւնը միւս կողմէն տարիներէ ի վեր կը ձգտին մոռացութեան դուրին մէջ թաղելու Հայկական Հարցը:

Մացնէֆ քաջութիւնը կ'ունենայ անար – դութեան սիւնին դամելու ջարդարար Թալէաթը՝ զայն ներկայացնելով իբրեւ Հիթլէրի վարպետը, ցեղասպանութեան մարդին մէջ:

Կը մեղադրէ բոլոր անոնք, որ մէկու – կէս միլիոն Հայեր ջարդող ցեղասպան – ներու մասին աւտի ու լուութեան մշուշը կը թանձրացնեն:

Ու մինչ Գերմանացիք պախարակեցին ու պատժեցին հիթլէրեան ջարդարար – ները եւ հատուցում տուին զոհերու պա – րագաներուն, Թուրքերը Հայերուն ո՛չ մէկ հատուցում տալէ եւ ջարդարարները չմեղադրելէ զատ իրենք յուշա – դրան կանգնեցին անոնց պատին՝ հրէշ Թալէաթին, Պոլսոյ Ազատութեան Բլու – րին վրայ, իբրեւ «ազգային նահատակի»:

Մենք քանիցս կրկնած ենք այս ճշմար – տութիւնները մեր թերթերու էջերէն:

Սակայն անոնց հրատարակութիւնը ֆը – րանսական կարեւոր թերթի մը մէջ կոչ – ուած է լուսաբանելու միջազգային հա – սարակութիւնը եւ մեր գատը որոշ չա – փով ճանչցնելու անոր:

Շնորհակալութեան արժանի են Ֆրան – սայի Մամուլի Գործակալութիւնն ու հրապարակագիր Պ. Մացնէֆ, որոնք Թրքահայաստանի երկրաշարժին առթիւ ողեկոչեցին յիշատակը մեր մկուկէս մի – լիոն նահատակներուն, չնչտելով, որ այդ հոգերը — ներկայիս աւերակ — ժամա – նակին չէնցնողները Հայերն էին, իրա – կան տէրերը:

Մենք հաւատացած ենք, որ այդ հոգե – րը օր մը գարձեալ Հայոց պիտի պատ – կանին:

ՀՐԱՆՏ – ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՃԷՄԻՆԻ ԼԼ-Ի ԲԱՑԱՌԻԿ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

—o—

Քոնրատ եւ Կորտոն զլխիչ յաջոդու – թիւն մը արձանագրեցին առջի օր, զէպի տիեզերք արշաւին մէջ: Իրարէս, իրենց – մէ 97 վայրկեան առաջ արձակուած Ա. – ճէնային հետ յաջողեցան կատարել «ժա – մադրութիւն» մը եւ կցում մը՝ տակաւին երկրին շրջանը չրջած, իրենց մեկնումէն ճիշդ 80 վայրկեան առաք: Փորձը էական էր եւ յաջողութիւնը անհրաժեշտ. այս է որ պիտի կատարեն Լուսինին վրայ էջք կատարող առաջին երկու տիեզերագնաց – ները, որոնք յետոյ հարկ է վերադառնան — մէկ անգամէն — Ափոլլօ այրանաւը, որուն մէջ երրորդ տիեզերագնաց մը ի – րենց պիտի սպասէ Լուսինին շրջապտին վրայ: Այն ատեն, լքելով իրենց հրթիռը պիտի անցնին Ափոլլոյին մէջ, վերադառ – նալու համար երկիր: Յառաջիկայ տա – րիներուն մէջ «ժամադրութեան» նման դեր–արարք բազմաթիւ փորձեր պիտի կա – տարուին: Ասիկա, որ առաջինն էր, իրա – գործուեցաւ բացարիկ դիւրութեամբ, ինչ որ կը փաստէ թէ Ամերիկացիները, ՃԷմի – նիներու նախորդ փորձերէն ետք, կատա – րելագոյն տիրացած են այլեւս թեխնիքին:

Աճէնայի մեկնելէն 97 վայրկեան ետք, ժամը 15,42ին, որոշեալ ժամուն, կ'տա – ճակուի Թիթան 2ը, որ ՃԷմինիին կը կրէ: Արձակման ընթացքին Քոնրատի սիրտը չատ արագ կը զարնէ, 170 զարկ մէկ վայրկեանի մէջ. չուռով կը հանդարտի սակայն: Վեց վայրկեան 48 երկվայրկեան ետք ՃԷմինիին իր շրջապիծին վրայ է, Աճէնայէն 24 քիլմ. ցած եւ 395 քիլմ. հե – ռու: Անհրաժեշտ է երկրին շրջանը չրո – րտած միանալ Աճէնայիին: Առաջին զոր – ծողութեամբ հարկ է արագութիւնը ա – ւելցնել եւ Աճէնայիին տակը դալ ճիշդ: Ժամը 16,19ին ՃԷմինիի կը խօսի Թանա. նարիւի վրայէն.— «կը տեսնեմ Աճէնան, կ'ըսէ Քորտոն: 120 քիլմ. հեռու է: Արա – գութիւնը կ'աւելցնեմ ժամական 150 քի – լոմեթրով»: Ժամը 16,40ին հեռաւորու – թիւնը 63 քիլմ. է միայն: Քոնրատ կը սկսի դանդաղեցնել արագութիւնը. կը լսուի իր ձայնը.— «կարծեմ թէ պիտի յառաջանամ ու զսպեմ արագութիւնը... 2 քիլմ... 1200 մեթր... 800 մեթր... 400 մեթր... Ամէն ինչ լաւ կ'ընթանայ, հասանք»: Ժամը 17,2 է ճիշդ: Տիեզերա – դնացները «Քափ Քենըսի»էն մեկնեցան 80 վայրկեան առաջ: «Ժամադրութիւն» մը կրնք այսքան արագ չէր կատարուած:

Կը մնայ կատարել փորձին երկրորդ մասը՝ կցումը: Այս գործողութիւնն ալ պիտի կատարուի անհամեմատօրէն ա – րագ, 15 վայրկեանի մէջ, ժամական 28 հազար քիլմ. արագութեան վրայ: Կցում փորձը կը կրկնուի չորս անգամ:

Քափ Քենըսիի մէջ գոհունակութեամբ կը նշեն թէ այս գործողութիւնները կա – տարուեցան գրեթէ առանց երկրէն օգ – նութեան ու ցուցմունքներու: Աւելին, Քոնրատ գործածած է վառելանիւթին 44 առ հարիւրը միայն, հակառակ 75 առ հարիւր նախատեսութեան: Նախորդ «ժամադրութիւններուն» ընթացքին տիե – զերագնացները միշտ ալ նախատեսածէն աւելի վառելանիւթ գործածած էին:

Տիեզերագնացները 71 ժամ պիտի մը – նան տիեզերքին մէջ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՉՈՐ. ՏԸ ԿՈՀ. Փարիզ վերապառնալէ առաջ, իր շրջապտոյտին վերջին ճաշը արտասանած է Օթեվիլի մէջ. «Կ'ողջու – նեմ ձեզ Ֆրանսայի անունով: Ուրախ եմ որ ձեր կղզին նոր գարկ մը կը ստանայ: Այսօր Օթեվիլի մէջ երեք անգամ աւելի բնակչութիւն կայ, քան անցեալ տարի: Ֆրանսական Փոլինեզիան յեղաշրջող այն մեծ փոփոխութիւններուն մէջ, ուրախ եմ որ կը պահուին աւանդութիւններն ու նկարագիրը, բայց միաժամանակ կ'ներ – թաք դէպի յառաջդիմութիւն: Խաղաղա – կանի հետազօտական փորձերու կեդրոնը միշտ հոս պիտի չմնայ... Երբ մեկնի, անհրաժեշտ է որ մայր Հայրենիքին ա – ջակցութեամբ նոր գործունէութիւններ հաստատուին այստեղ»:

ՀԱՐԱԻԱՅԻՆ ՎԻՒԹՆԱՄԻ վարչապետ զօր. Քի, մեկնելով կիրակի օրուան ըն – արութիւնները, յայտարարած է. «Ակէ առաջ, համաձնաժողովները երբեք այսքան ջախջախիչ պարտութիւն չէին արձանա – գրած: Ասիկա իրենց համար սկիզբն է վերջնական պարտութեան: Ասիկա յաղ – թանակն է ազատութեան՝ համայնավա – րութեան դէմ»:

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՔԱՌՈՒՂԻՆԵՐՈՎ

Ա.

Մինչեւ Ճրզ դար (Ք. Ա.) Հայաստանի մէջ գոյութիւն ունէր Ուրարտական պետութիւնը, որ մշակութային յատկանշական ժառանգութիւն մը ձգեց:

Հնագիտական եւ մասնագրական ուսումնասիրութիւնը գոյց կուտայ, որ ուրարտական պետութեան անկումին յաջորդող ժամանակաշրջանը հայ ժողովուրդին պատմութեան կարեւոր դարաշրջաններէն մէկը եղած է:

Նախ՝ այդ ժամանակներուն, այսինքն 2500 տարի առաջ, հիմնականին մէջ վերջնական ձեւաւորումի կը յանգայ հայ ժողովուրդին կազմաւորումը, որ սկսած էր ուրարտական պետութեան ծագումէն ալ առաջ: Երկրորդ՝ սկսաւ գոյութիւն ունենալ հայկ. պետութիւնը:

Ճիշդ է, որ այդ պետութիւնը երկար չապրեցաւ, եւ երկիրը ինկաւ նախ Մարտանի, ապա Աքեմենեան Պարսկաստանի տիրապետութեան տակ, սակայն 4րդ դարու վերջերուն (Ք. Ա.) երեւան եկան հայկ. պետական նոր կազմաւորումներ, իսկ 2րդ դարուն սկիզբներուն ստեղծուեցաւ ամբողջ Հայաստանի մի-ասնական պետականութիւնը, որ աւելի ղօրացաւ Ա. դարուն Տիգրան Մեծի օրով: Այդ դարաշրջանին Հայաստան ունեցաւ անտեսական եւ մշակութային յատկանշական զարգացում եւ դարձաւ Մերձ. Արեւելքի ամէնէն կարեւոր պետութիւններէն մէկը:

Չորրորդ դարուն արեւմտեան յունական անտեսական – ընկերային կարգերը, քաղաքային կեանքը, մշակոյթը յունա-մակեդոնական ներխուժումին հետ զանգուածաբար թափանցեցին Մերձ. Արեւելք, միաճուլուեցան տեղական ընկերային, քաղաքական յարաբերութիւններուն եւ մշակոյթին հետ, ծնունդ տալով հելլենական կոչուած հասարակութեան եւ մշակոյթին: Հայաստանի մէջ եւս յառաջդիմեց անտեսութիւնը, հիմնուեցան բազմաթիւ քաղաքներ, որոնք դարձան արհեստագործութեան, առեւտուրի եւ մշակոյթի կեդրոններ: Հայ թագաւորները հովանաւորեցին հելլենականութիւնը, եւ դարմանալի չէ, որ հելլենական մշակոյթի ականաւոր ներկայացուցիչներէն մանք՝ Աթենացի հռչակաւոր ճարտարապետ Ամֆիկրատես, պատմաբան եւ իմաստասէր Մեղրոդոր Սկեպսիացի, ղեկավարեցին Եռաս ապաստանեցող Տիգրանի եւ Արտաւազդի մօտ: Այս վերջիններուն մեծ թիւով հելլէններ բնակեցուցին Տիգրանակերտ, Արտաշատ, Երուանդաշատ, Վան, Զարիւրատ եւ այլուր: Հայոց քաղաքները ա՛լ աւելի ծաղկեցան: Նպաստելով անտեսական կեանքին եւ առեւտուրին զարգացման, Հայոց արքաները իրենց պատկերներով դրամ կտրեցին: Արտաշատ եւ Տիգրանակերտ մայրաքաղաքները մեծ հռչակ կը վայելէին, հոն կը գործէին հելլենական թատրոններ: Արտաւազդ Բ. Ք. Ա. 53ին Արտաշատի մէջ ներկայացուց Եւրիպիդէսի «Բագոսուհիներ» ողբերգութիւնը: Արտաւազդ ինքն ալ կը գրէր ողբերգութիւններ եւ պատմական երկեր:

Հայոց հեթանոս աստուածները համադրուեցան յունական, փոքր-ասիական, ասորական աստուածներուն հետ եւ ըստացան հելլենական կերպարանք: Հայրենի կուռքերու կողքին հաստատուեցան հելլէն աստուածներու արձաններ:

Միջերկրական դիրքէն առաջ Հայաստանի մէջ կ'օգտագործէին արամերէն (հին ասորական) եւ յունարէն գիրերը, որոնցմով հայ արքաները ձգած են բազմաթիւ արձանագրութիւններ: Ծանօթ էր Գառնիի ամրոցը իր հեթանոսական տաճարով: Երուանդի կազմած բուն հայկական պետութեան սկիզբէն (Ճրզ դար Ք. Ա.) մինչեւ Հայաստանի մէջ աւատապետական հասարակութեան արշալոյսը (4րդ դար), շուրջ 900 տարուան մէջ, հայ ժողովուրդը մեծ յաջողութիւններ արձանագրած է մշակոյթի անդաստանին մէջ: Դեռ կանգուն մնացած յուշարձանները, հարկաւ, կերտուածին մէկ աննշան մասն են, անոնց օդնութեամբ կարելի չէ ճշդել յիշեալ 9 դարերու հին հայ մշակոյթին քիչ թէ շատ պարզ պատկերը, անոր զարգացման ընթացքը եւ անցած փուլերը:

Այդ ժամանակաշրջանի մասին լայն տեղեկութիւններ ունենալու համար ձեռնարկուեցան Գառնիի եւ Արմաւիրի պեղումներուն:

Արարատեան դաշտին՝ Արաքսի ձախ ափին կը գտնուի Արմաւիրի բարձրադիր բլուրը: Ք. Ա. 776ին ուրարտական Արղիշտի Թագաւորը հոն հիմնեց Արղիշտիխինիլի քաղաքը, որ դարձաւ Ուրարտացիներու ռազմական յենարանը: Վեցերորդ դարուն սկիզբները (Ք. Ա.), երբ ուրարտական թագաւորութիւնը քայքայուեցաւ, քաղաքը, ինչպէս կ'երեւայ, մըննաց իբրեւ ամրոց եւ կարեւոր բնակավայր, իսկ 4րդ դարուն վերջերը՝ դարձաւ Այրարատեան թագաւորութեան կեդրոնը: Արմաւիրը չուտով դարձաւ Հայոց առաջին մայրաքաղաքը: Հոս հաստատուած էին Երուանդունի արքաները, հոս հաստատուեց իր արքունիքը միացած Հայոց Աշխարհի՝ Մեծ Հայքի Թագաւոր Արտաշէսը: Արմաւիրը Հայոց մայրաքաղաքն էր, մինչեւ որ Արտաշէս 180–170ին հիմնեց իր նոր ու չքեղ մայրաքաղաքը՝ Արտաշատը, դարձեալ Արաքսի ափին, Արտաշատի դիմաց:

Արմաւիրի մէջ կատարուած պեղումներուն շնորհիւ բացուած է միջնաբերդին պարիսպին մեծ մասը շուրջ 300 մեթր ընդհանուր երկարութեամբ եւ 20 աշտարակներով: Բացուած են նաեւ երեք մեծ

ՆՇԱՒԱՐՔ ՄԸ Ն. ԱՂԲԱԼԵԱՆԷՆ

ԽՄԲ.— Ն. Աղբալեանի մահուան բանաստեղծական առթիւ (մեռած 1947 Օգոստոս 15), իր յիշատակը արծարծելու համար կը հրատարակենք այս նամակը, զոր ուղղած է Վահան Նաւասարդեանի:

1933, Յունուար 10 Պէյրութ

Սիրելի Վահան եւ որ ընդ քեզ,

Այնքան խրտնած եմ անյուսալի հաշիւներէ եւ անտանելի հոգսերի մէջ, որ ժամանակ չգտայ ոտները չնորհաւորելու հետու եւ մօտիկ բարեկամներէ. եւ հիմա դիմի ցաւով գրում եմ քեզ՝ վախենալով որ եթէ այս կէս ժամն էլ թողնեմ՝ գուցէ

չէնքերու քարակերտ հիմերը, որոնք կը պտնուին բլուրին վրայ:

Արմաւիրի, ինչպէս նաեւ Գառնիի մէջ յայտնաբերուած են մեծ քանակութեամբ պղնձադրոշ խեցեղէն, որոնց մէջ կան նաեւ 6–4րդ դարերուն պատկանող նմոյշներ: Գտնուեցան նոյնպէս կաւէ անօթներ, արեւելեան երկիրներ եւ եռաթեւ ծայրապահակներ, ապարանջաններ, մանեակներ, սկահակներ եւայլն:

Այս իրերուն մեծ մասը կը կրէ հայկական լեռնաշխարհի բնիկ ցեղերուն մշակոյթին կնիքը, անով իսկ ցոյց տալով, որ հին հայկական (6–4րդ դարեր) մշակոյթին արմատները պէտք է փնտռել հայկ. ցեղերուն դարաւոր մշակոյթին մէջ: Ասոր կողքին կը նկատուի նաեւ ուրիշ երեւոյթ մը՝ կ'ընդարձակուին հայ ժողովուրդին անտեսական եւ մշակութային կապերը դրացի երկիրներու հետ, մէջտեղ կուգան նոր կապեր, նոր ապրելաձեւեր, եւ հայ մշակոյթը կը հարստանայ նաեւ նոր նիւթերով եւ ձեւերով, առանձնապէս աւելի բազմակողմանի եւ բազմաբովանդակ, բայց եւ համապարփակ նկարագիրը: Ինչ կը վերաբերի ուրարտական մշակոյթին, անոր ազդեցութիւնը մեծ է հայ մշակոյթին վրայ: Այնուհետեւ ընդարձակուեցան կապերը Փոքր Ասիոյ եւ Միջերկրականեան ափունքի երկիրներուն հետ: Սխալ է կարծել, թէ վերոյիշեալ կապերը սկսան Ալեքսանդր Մակեդոնացիի օրով եւ չարունակուեցան անկէ ետք: Փաստերը ցոյց կուտան, որ այդ կապերը գոյութիւն ունէին հինէն ի վեր: 3–1 դարերուն Հայաստան ո՛չ միայն հաղորդակից, այլեւ մասնակից դարձաւ հելլենական կոչուող մշակոյթին: Հայ ժողովուրդը համադրելով տեղական դարաւոր մշակոյթը յունական եւ դրացի հելլենական երկիրներու մշակոյթին հետ, ստեղծեց իր սեփական հելլենական մշակոյթը:

ՓՐՈՖ. Բ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

(Շար. – 1)

դրելու հնար չունենամ: Նոր տարուան չէմքին յաջողութիւն քեզ ու «Ցուսաբեր»ին եւ նրա չուրջը հաւաքուած բնկերներին եւ նրան յենարան դարձած բնկերներին: Ցուսով եմ, որ այս տարի եւս «Ցուսաբեր»ը կը մնայ դիւշակիրը հայ մտածողքի եւ զգացումի, նոյնքան անկաշառ եւ անվեհեր, ինչպէս միշտ: Գաղափարները պարզելու եւ դիրքերը ճշդելու համար ուրիշ հնար չկայ, քան լինել դիրք ու որոշ. իրականութիւնը բարդ է եւ հոսանուտ եւ խստօրէն չի սահմանազծուում, բայց սահմանագծերից դուրս մնում են մանրամասներ ու երանգներ, դոյները միշտ գաղել կարելի է եւ պիտի գաղուին, որ ամէնքը հասկանան թէ ինչ ընչոց է: Գաղափարների եւ զգացումների չփոթը ստեղծում է չփոթ կացութիւններ եւ վերաբերմունքներ. «Ցուսաբեր»ը մեծապէս նպաստում է գաղափարների յստակութեան եւ զգացումներին տալիս է որոշ հուն: Ցայտնութեան մէջ աստած է. երանի թէ դու լինէիր սառ կամ տաք, բայց դու գաղջ ես եւ գաղջութիւնը համարուած է թերութիւն: Համաձայնութիւնը լաւ բան է, բայց որոշ նկարագիրների միջեւ, որոնք մի կէտի մէջ համաձայնելով՝ միւս կէտերի մէջ մնում են խստօրէն տարբեր: Այսպէս տարիների ընթացքին կը մշակուի մի որոշ մտայնութիւն եւ ուրեմն՝ հանրային կարծիք, որի չգոյութիւնից տառապում է գաղութահայ կեանքը: — Գրում էք մարզարէութեան մասին. այնպիսի ծանր հոգիի տակ մնացել այս տարի, որ դիւերները քունս չի տանում. ի՞նչպէս պէտք է դուրս գանք այս «ճեմարանի նիւթական» կոչուած հրէշի ճանկերից եւ ե՞րբ պիտի չունէ քաշենք — չգիտեմ: Յանձնաժողութիւններ կան, որ պէտք է կատարուին. իսկ ես բծախնդիր եմ. պարտքեր կան, որ պէտք է հատուցուին. օրուան ծախքեր կան, որ պիտի հոգացուին. իսկ նրանք որ յանձնաժողեցած են մեր հանդէպ՝ չեն կատարում իրենց պարտականութիւնը. ինչպէս հանրային կեանքում այնպէս եւ մեր ճեմարանի կեանքում կարգին մարդը դէմ է դնում անկարգ մարդուն: Չես կարող իջնել նոյն մակարդակին, որովհետեւ կոչուած ես դէպի քեզ քաշելու ուրիշները, իսկ կեանքը ձգում է քեզ եւ ապառնում է պատառել. այսպէս ժամանակ չի մնում հանգիստ խոհումի եւ մտածումի համար եւ թմրում են հոգու աչքերը այս անվայել պայքարի մէջ. ի՞նչ կարող եմ ասենել, որ ինչ մարդարէ – նամ: Սիրտս մաշուել է այս անպտուղ եւ չարչրկող պայքարի մէջ: Տանից ոչ մի լուր. ես ինքս չեմ գրում ահա երրորդ տարին է. ի՞նչ գրեմ եւ ի՞նչ լսեմ այստեղից. միակ ղէնքս է չյիշել ու չմտածել, որովհետեւ օդնել չեմ կարող. իմ ծնողները մեռցնել... յետոյ, նաւահանգիստին մէջ թափառեցայ:

ՍԹԵՓԱՆ ՅՎԱՅԿ

(20 – շար.)

Ա Մ Ո Ք

ԿԱՄ

ՄԱԼԵԶԻՈՅ ԽԵՆԹԸ

Սակայն տեղէս չէի չարժեր, իբ միակ խօսքին ծարաւէն, դաղանի նշան մը սպասելով, կը կենայի անշարժ, աչքերս սեւեռուն, խօսակիցներուս միջեւ, մարմարէ կոտրի մը պէս: Անկասկած, արդէն, վարմունքս դարմանք պատճառած պէտք է ըլլար, այո, որովհետեւ, ոչ ոք կը խօսէր հիմա, եւ ծիծաղելի ներկայութիւնս երեւի կը տառապեցնէր զինքը:

*Չեմ դիտեր թէ որքա՜ն առեն մնացի այդպէս... յաւիտենութիւն մը, գուցէ ... Չէի կրնար ազատիլ կամքիս այս կախարդանքէն, ճիշդ կատարութեանց մոլեգնութիւնը զիս կ'անզամալուծէր... Սակայն ան չէրցաւ աւելի երկար տակել: Ցանկարծ չբջապատին կողմը դարձաւ իր հիանալի թեթեւաչարժութեամբ եւ ըսաւ. «Քիչ մը յոգնած եմ: Այսօր կ'ուզեմ աւելի կանուխ քնանալ... Գիշեր բարի»: Ու արդէն կ'անցնէր առջեւէս, պզտ քաղաքավարութեամբ մը գլխու բարեւ մը տալով... Կրկին տեսայ իր ճակտին ծալքը, ու յետոյ միայն կռնակը, մերկ, թարմ եւ սպիտակ կռնակը: Երկվայրկեան մը անցաւ մինչեւ որ անդրադառնամ թէ կ'երթայ... Թէ գայն այլեւս պիտի չտեսնեմ, թէ այլեւս այս իրիկուն պիտի չհրնամ խօսիլ երբեք, չին իրիկուն պիտի չհրնամ խօսիլ երբեք, վերջին իրիկուն... երբ տակաւին կարելի էր յուսալ իր փրկութիւնը... Ուրեմն մէկ երկվայրկեան անշարժ մնացի

ինքնուրույն, բայց թուշակները անկումը կ– ապրեցնէ եւ տոլարի անկումը մէկ եր – րորդով՝ այնպիսի ահաւոր բացեր առեղ– ծելին, որ հին պարտքերի մասին մտա– ծելն իսկ ահելորդ դարձաւ: Անցան երեք ամիսներ, բայց դեռ կայ վեց ամիս. պի– տի կարենա՞նք դոնէ նուազցնել աշխատաւորներին որ մեծ նե – ցուցանել տագնապը: Աւելի քան 100 հնչ. տաճկ. ռուպլի: Ամէն ամիս ունինք ամսական, որին Ե– ռուպլի ծախս ունինք ամսական, որին Ե– պէտք մանակցում է տարով 16 ռուպլի (տաճկական). Մնացած 84 ռուպլին պէտք է հանել ամէն ամիս եւ անպատճառ հանել. անհնարին է չհանել, քանի որ անկարելի է դադարեցնել. նրանց ըս– ապատճէնել. նրանց ըս– ապատճէնել. նրանց ըս– ապատճէ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՅԱՅՏԱԳԻՐ
ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՀԱՅՆԱՍՓԻՒՌԻՆ ԵՒ ՊԱՏԿԵՐԱՍՓԻՒՌԻՆ

Զայնասփիւռ.— Ֆրանս Քիւլթիւռ կայանէն:

Սեպտեմբեր 18, կիրակի առաւօտեան ժամը 8ին: Հայկական պատարագ, ուղղակի ճայնասփռում Նիսի Հայ Առաքելական եկեղեցիէն:

Հոկտեմբեր 9, կիրակի առաւօտեան ժամը 8ին: Նիւթ՝ Հայ եկեղեցական երաժշտութիւնը, մասնակցութեամբ Արա Պարթեւեանի:

Պատկերասփիւռ.— *Հոկտեմբեր 9, կիրակի առաւօտեան ժամը 9,30ին, Ա. կայանէն: Նիւթ՝ Կապադովկիան: Կը մասնակցին Հ. Ժան Տանիէլեան՝ տեսուչ Փարիզի Առաւածարանական Համալսարան – նին եւ Տէր եւ Տիկին Տոքթ. Միչել Թիւրքի:*

ՆԱՒԱԿՐԹՈՒԹԱՆ ՄԱՐՍԷՅԻ ՄԷՋ
(167, Շրմէն տէ Քայոլ, Մարսէյլ (12րդ)
ԱՆԱՐԱՏ ՅՂԱՒԹԵԱՆ ՀԱՅ ՔՈՅՐԵՐԸ

Կը ծանուցանենք բացումը իրենց նախակրթարանին, Սեպտ. 26էն սկսեալ, արտօնութեամբ Ֆրանսական Իշխանութեանց եւ օժանդակութեամբ կառավարական վարժուհիներու:

Կ'ընդունուին կերեկօթիկ եւ ղիշերօթիկ աշակերտներ:

ՇԱՒԻԼ

Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը չնորհակալութեամբ ըստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները.— Այբի Տիկ. Երիցուէի Ալթունեանէ՝ Տէր Եսայի քահանայի վախճանման երկրորդ տարելիցին առթիւ 100 ֆրանք: Պ. Ռուբէն Տօնիկեանէ (Ալֆորվիլ) 50 ֆրանք նոյն առիթով: Տիկին Լիւսի Կիւլեանէ, Շաւիլի դպրոցին 50 ֆ. ողջոյն եւ քրոջ, Տիկին Զապէլ Փիլիպոսեանի մահուան տարելիցին առթիւ:

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

Շաւիլի հայ դպրոցը կը վերաբացուի Հինգշաբթի 22 Սեպտեմբերին: Ուսուց – չուհի՝ Տիկ. Փափազեան: Արձանագրութիւնները տեղւոյն վրայ, կամ հոգաբարձութեան անդամներու մօտ:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄԻ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 23ին, ժամը 16էն կէս ղիշեր, Ժորժ Ե.ի սրահներուն մէջ: Մանրամասնութիւնները յայտնուին:

ՎԵՐԱՄՈՒՏԻ ԱՌԱՋԻՆ ՊԱՐԱՆՑԻԿ ՅԵՐԵԿՈՅԹԸ

Կազմակերպուած
Հ. Յ. Դ. ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ
ՇՐՋ. ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Շաբաթ, Սեպտ. 17, երեկոյեան ժամը 5էն մինչեւ կէս գիշեր:

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ ՄԷՋ

17, Rue Hoche, Fare (9rd):
Գեղարուեստական ճոխ բաժին:
Աճակնկալներ:

Հ. Յ. Դ.

ԼԻՈՆ.— Հ. Յ. Դ. «Վարանդեան» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները, այս Ուրբաթ, ժամը 20,30ին սովորական հաւաքատեղին:

Կարեւոր օրակարգ:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ս. Խաչ Ընկերակցութեան տարեկան պարահանդէսը 26 Փետրուարին:

ԵՐԵԻԱՆԻ ՁԱՅՆԱՍՓԻՒՌԸ

Ամէն կիրակի առաւօտ ժամը 9էն 10, կարճ ալիք՝ 25,1, 26,3 եւ 31 մեթրի վրայ:

ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Սեպտեմբեր 15էն սկսեալ հաշուեցոյցեր պիտի ղրկենք մեր այն բաժանորդներուն, որոնք առկախ հաշիւներ ունին եւ անմիջական կերպով դադրեցնենք թերթին առաքումը, այն բաժանորդներուն, որոնք չեն պատասխաներ:

Կը յուսանք որ առանց սպասելու, մեր հաշուեցոյցին, մեր կարգ մը բաժանորդները կը կարգադրեն իրենց առկախ հաշիւները, աւելի եւս չդժուարացնելու համար, հայկական օրաթերթի մը հրատարակութեան ծանր պայմանները:

Կանխաւյայտ չնորհակալութեամբ
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ԾԱՒԱԶԻ

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL « HARATCH »
32, Rue de Trévise, PARIS (9e)

ԱՇՆԱՆԱՅԻՆ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄԻ

(Ամառուան հանդէսի շարունակութիւն որ կարելի չեղաւ լրացնել օդի աննպաստ ընթացքով)

ԿԻՐԱԿԻ, 25 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1966 ՄՈՆՄՈՐԱՆՍԻԻ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ՏԱՆ ԴԱՐԱՍՏԱՆԻՆ ՄԷՋ (44–50, Ավբնիւ Շառլ տը Կոլ (հին թիւ 36): Դուռները կը բացուին ժ.ը 11ին

ՄՈՒՏՔԸ ՁՐԻ

Ինամուած ճոխ պուֆէ, առատ ուտեստեղէն եւ ըմպելիներ, մատչելի գիներով: Ժամը 12ին համեղ խորոված չամփուրով:

Բացօթեայ եւրոպական պար, նուագախումբի ընկերակցութեամբ մինչեւ պիչեր: Ժամը 20ին, առաջին անգամ ըլլալով հրախաղ (ֆէյ ա'արթիֆիս):

ԾԱՆՕԹ.— Մոնմորանսի երթալու համար, կառ տիւ Նորէն շոգեկառք առնել մինչեւ Անկէն–լէ–Պէն, ասցնիլ կամրջակը եւթիւ 6 օթոպիւսով իջնել Կրոլէյի կայաքը:

Շոգեկառքի ժամեր
10,15, 10,45, 11,13, 11,26, 11,59, 12,05, 12,17, 12,32, 12,47, 13,26, 13,54, 14,00, 14,30, 15,00

GROSSISTE rue d'ABOUKIR

APPEL OFFRES DIRECTES

FABRICANTS SPECIALISES ROBES, MANTEAUX, ENSEMBLES, TAILLEURS style « Boutique », 20 ans, 30 ans articles soignés.

tél. 488-69-57

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

MAISON MICHEL

17, Rue St. Joseph, PARIS (2e)

Սահպողարար պէտք ունի
chemisier
կարող լաւ գործաւորուհիներու, տունը աշխատելու համար: Տեւական գործ:

ՆՈՐ ՀՐԱՊԱՐԱԿ ԵԼԱԻ

ԳՐԻԳՈՐ – ՎԱՀԱՆԻ

«ՈՏԱՆԱՒՈՐՆԵՐ»
ԵՒ
«ԱՌԱՆՑ ՍԻՐՈՑ»

Տաղաչափեալ թատերգութիւնը պարուսնակող գրքոյկը՝ 10 ֆրանք:

Ստանալու համար դիմել հետեւեալ հասցէին՝

K.-V. MAKSOUDIAN
53, Rue Richer — PARIS (9e)

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Արձանագրութիւն 1966 – 1967 ուսումնական տարեշրջանին:

Տակաւին տրամադրելի տեղերուն համար իրենց զաւակը արձանագրել փափաքողները կը խնդրուի ժամադրուիլ՝ ղբ րելով հետեւեալ հասցէին.

26, Rue Troyon, SEVRES 92
կամ հեռաձայնելով՝ 027-18-28:

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանը պէտք ունի օգնական խոհարարուհի մը, ինչպէս նաեւ ուրիչ օժանդակ պաշտօնեայի մը: Դիմել վարժարան ամէն առաւօտ ժամը 9–12: 1 Պուլվ. տիւ Նօր, լը Բէնսի:

ՀԱՅ ԸՆԾԱՅԱՐԱՆ

Բացուած են
Արձանագրութիւնները
Ուսումնական 1966 – 1967 տարւոյն

Կ'ընդունուին 10 – 12 տարեկան բարեկիրթ եւ ուսումնասէր աշակերտներ, որոնք ունին իրենց տարիքին համապատասխան նաեւ ուսումնական աստիճան: Դիմել՝

École Apostolique Arménienne
3, Av. de Grandchmp
78 - LE PECQ Tél. 963-01-72

LA MUNICIPALITÉ D'ALFORTVILLE
et Toutes les Organisations Arméniennes de la Commune

PRESENTENT LE 1er OCTOBRE 1966 DANS LE CADRE DU

PREMIER FESTIVAL INTERNATIONAL DU FOLKLORE

La Grande Nuit DE L'ARMÉNIE

sous un chapiteau de 4000 places

UN EXTRAORDINAIRE PROGRAMME

Avec la participation de :

- **Tous les Artistes Arméniens en Renom de France**
- **de la Troupe Folklorique d'Arménie, spécialement venue d'Erévan**

D'ORES ET DÉJA... RETENEZ CETTE DATE :
Samedi, 1er Octobre 1966 à 20 h. 30, Alfortville

ՅԱՌԱՋ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)

Fondé en 1925 — Tél. : PROvence 86-60

R. C. Seine 57 A 2731 — C. C. P. Paris 15069-82

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 15 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ

JEUDI 15 SEPTEMBRE 1966

Օ Ր Ա Թ Ե Ր Թ

Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա՝ Տար. 60 Ֆ. Վեցամսեայ՝ 35 Ֆ.

Արտասահման՝ Տար. 80 Ֆ. Հատը 0,30 Ֆ.

LE NUMÉRO : 0,30 FR.

42րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 10712

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

42e ANNÉE — N° 10.712

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

«ԿԱՊՈՅՏ» ԵՒ «ԴԵՂԻՆ» ՏԵՏՐԱԿՆԵՐԸ

(Համիտեան ջարդերու 70-ամեակին առթիւ)

Ա.

Եւրոպայի հանրային կարծիքը վրդովուած էր, քաղաքակիրթ մարդկութեան խիղճը ըմբոստացած էր, արտասահմանի պարկեշտ մարդիկ պայթակցած էին ի լուր համիտեան համատարած ջարդերուն, որոնց զոհ գացեր էին հարիւր հազարաւոր Հայեր՝ արեւելեան նահանգներէն մինչեւ Կիլիկիա, 1894էն 1896, երեք տարուան ընթացքին:

Համատակ կաշառուած միջազգային մամուլի լռութեան եւ մեծ պետութեանց մեղսակից անտարբերութեան, ջարդի լուրերը հասեր էին ամէն կողմ: Եւ հրապարակ նետուած էին քաղաքական նշանաւոր դէմքեր, ընկերվարական տրիբուններ, մարդասէր մտաւորականներ, ընդդիմադիր երեսփոխաններ եւ հրապարակագիրներ, որոնք քաջութիւնն ունեցան բարձրաղաղակ մատնանշելու գործուած անլուր չարիքը եւ բողոքելու բարենորոգումներու երաշխաւոր պետութեանց լռութեան եւ անգործութեան դէմ:

Հանրային կարծիքի ճնշումներուն տեղի տալով էր անշուշտ, որ Անգլիա եւ Ֆրանսա հրատարակութեան տուին իրենց պաշտօնական դիւանաթուղթերը հայկական նահանգներու բարենորոգումներու առնչութեամբ:

Անգլիական առաջին Կապոյտ Տետրակը (Պլու Պուք) երկու մեծադիր հատորներով (208+378 էջ). կը պարունակէ Սասունի դէպքերու մասին Մուշի միջազգային քննիչ մարմնի մանրամասն տեղեկագիրը՝ ներկայացուած անգլիական զոյգ խորհրդարաններուն 1895 Սեպտեմբերին:

Անգլիոյ Արտաքին նախարարութիւնը յաջորդ տարին լոյս ընծայեց ուրիշ Կապոյտ Տետրակ մը՝ բարենորոգումներու եւ յարակից խնդիրներու մասին, աւելի ընդարձակ հատորով մը:

Հետեւելով Անգլիոյ օրինակին, Ֆրանսայի Արտաքին նախարար Գաբրիէլ Հանոթօ 1897ին հրատարակեց «Դիւանագիտական վաւերաթուղթեր»ու շարքէն երկու մասէ բաղկացեալ հատոր մը (Ժթ. 381+Ժե. 124 էջ), «Հայկական գործեր», «Օսմ. կայսրութեան մէջ բարենորոգումներու ծրագիրներ» (1893-1897) խորագիրներով, ծանօթ՝ Դեղին Տետրակ (Լիվրը ժօն) անունով:

Այս վերջինի հրատարակութիւնը առիթ տուաւ մեծանուն պատմագէտի մը՝ Էրնէսթ Լավիսի քննադատական մէկ գրութեան, որ լոյս տեսաւ Լա Ռըվիւ տը Փարի 15 Մարտ 1897ի թիւին մէջ (էջ 443-456):

Էրնէսթ Լավիս (1842-1922) պատմութեան ուսուցիչ եղած է Սորպոնի մէջ 1888էն սկսեալ: 1892ին ընտրուած է անդամ Ֆրանս. Ակադեմիային, 1904էն 1919 եղած է տնօրէն Փարիզի Էքոլ Նորմալ Սիւփերիէօրին: Հեղինակ է պատմութեան բազմահատոր գրքերու, — «Պատմութիւն Ֆրանսայի», 10 հատոր (1900-1912), «Ժամանակակից Պատմ. Ֆրանսայի», 9 հատոր (1920-22): Իսկ Ալֆրէտ Ռամպոյի աշխատակցութեամբ հրատարակած է «Ընդհանուր Պատմութիւն, Դ. դարէն մինչեւ մեր օրերը», 12 հատոր (1893-1900):

Ահա՛ այս մտաւորական ականաւոր դէմքն է, որ փաստերով կ'ապացուցանէ համիտեան Թրքասիրութիւնը եւ «Դեղին Տետրակ»ի մէջ տեսնուած թերութիւնները:

Բաղդատութեան դնելով «Կապոյտ» եւ «Դեղին» Տետրակները, Էրնէսթ Լավիս կը մատնանշէ, որ մինչ ֆրանսականը 1893 Ապրիլ 1էն մինչեւ 1897 Փետրուար 10, այսինքն չուրջ չորս տարուան համար կը հրատարակէ 371 էջնոց հատոր մը 369 վաւերաթուղթերով, անգլիականը միեւնոյն շրջանին համար լոյս ընծայած է 2000 էջնոց Կապոյտ Տետրակ մը 2400 վաւերագրերով:

Ի՞նչ կը նշանակէ այսքան մեծ տարբերութիւն: Ուրեմն, կ'ըսէ Լավիս, պակասներ կան Դեղին Տետրակին մէջ:

Ու թղթատելով այս վերջինը, կը տեսնէ, որ 1895 Օգոստոս 27էն մինչեւ Սեպտեմբեր 28 ո՛չ մէկ վաւերաթուղթ կայ: Եւ սակայն այդ օրերուն Քոնթրեքսեվիլի մէջ հանդիպում ունեցան երկու Արտաքին նախարարներ, — Իշխան Լոպանոֆ եւ Հանոթօ: Դժուար է հաւատալ, որ այդ շրջանին որեւէ հեռագիր ղրկուած չըլլայ Ֆրանսայէն: Դարձեալ, նոյն տարուան Հոկտ. 18էն 30 ո՛չ մէկ տող: Եւ սակայն այդ թուականներուն է, որ նախարարութիւն հասած էին ջարդերու առաջին լուրերը:

Թրքասէր Հանոթօ փոխանակ ընթացք տալու Պոլսոյ իր դեսպանին՝ պարկեշտ դիւանագէտ Փօլ Քամպոնի հնչեցուցած ահազանգին, ձեռնածալ նստած է Քէ տ'Օրսէի մէջ:

Մեծ պետութեանց անտարբերութենէն — հաւանաբար նաեւ ոմանց դրդումէն — քաջալերուած՝ Ապտիւլ Համիտ անպատիժ գործադրած է ջարդի իր հրէշային ծրագիրը՝ արեան մէջ խեղդելով ամբողջ Հայաշխարհը:

ՀՐԱՆՏ — ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԶՕՐ. ՏԸ ԿՈԼ ՎԵՐԱԴԱՐՁԱՒ

Զօր. տը Կոլ քանի օրուան մէջ յաջորդաբար այցելելէ ետք Սոմալիի Ֆրանսական Քոթ, Եթովպիա, Քամպոճ, Նոր-Քալետոնիա, Նոր-Հեպրիտ, Ֆրանսական Փոլինեզիա եւ Կուատըլուփ (այս վերջինը քանի մը ժամուան համար), առջի գիշեր կը վերադառնար Փարիզ: Նախագահական օդանաւը Օրլի կը հասնէր ժամը 23,25ին, ուր կ'ընդունուէր վարչապետ Փոմփիտուէ, բոլոր նախարարներէն ու քաղաքական բազմաթիւ անձնաւորութիւններէ:

Կուատըլուփէն չմեկնած, Փուանթ-ա-Փիթրի մէջ, Հանրապետութեան Նախագահը հիւրը եղաւ քաղաքապետութեան, որմէ ետք Ցաղթանակի հրապարակին վրայ խուռն բազմութիւն մը ծափողջունեց զայն: Խուռն բազմութիւն մը նեկայ էր նմանապէս օդակայանին մէջ, երբ տը Կոլ Փարիզ կը վերադառնար: Օդանաւին մէջ հազիւ տեղ գրաւած, տը Կոլ կ'ընդունէր հեռագիր մը, ուր փոխ-նախագահ Ժիւլան Կուատըլուփի բնակչութեան համակրանքը կը յայտնէր Նախագահի անձին ու Ֆրանսայի:

Զօր. տը Կոլ երէկ կ'ընդունէր վարչապետ Փոմփիտուն եւ Միշէլ Տըպրէն: Այս առաւօտ պիտի նախագահէ Նախարարաց Խորհուրդի նիստին: Այս վերջինը պիտի գումարուէր երէկ, բայց Քուվ տը Միւրվիլի առաջարկին վրայ, որ պաշտօնական այցելութեամբ Ճուկոսլաւիա կը գտնուի, յետաձգուեցաւ այս օրուան:

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՌՈՏԵԶԻԱ

Անգլիական Հասարակապետութեան համագումարին, առջի օր Ուիլսըն ձեւով մը յաջողեցաւ «մէջտեղէն վերցնել» Ռոտեզիոյ հարցը: Կրկին օրակարգի հարց կը դառնար թէ ի՛նչ քաղաքականութիւն պէտք է որդեգրել Սալիզպուրիի հանդէպ: Այս ուղղութեամբ ամէն ինչ ըսուած էր արդէն եւ նորութիւն մը չէր կրնար յայտնուիլ: Աւստրալիոյ վարչապետ Հարոլտ Հոլտ ցաւ յայտնեց որ ժողովը իր ութեբորդ օրը կը բոլորէ արդէն եւ տակաւին չէ քննած աւելի ծանրակշիռ հարցեր, օրինակ Վիէթնամի խնդիրը: Թեր եւ դէմ զանազան վիճաբանութիւններէ ետք, որոշուեցաւ «փակել» Ռոտեզիոյ հարցը: Այս վերջինը սակայն նորէն պիտի արծարծուի, երբ պիտի խմբագրուի, յառաջիկայ Հինգշաբթի, համագումարը փակող վերջնական յայտարարութիւնը: Շատ հաւանական է որ յայտարարութիւնը բաւականանայ նշելով Ռոտեզիոյ հարցին առնչութեամբ տիրող անհամաձայնութիւնը:

Ընդհանուր գիծերու մէջ յայտնի է այսօր Ռոտեզիոյ կապակցաբար Ուիլըսնի ծրագիրը, զոր Երկուշաբթի օր ներկայացուցած էր համագումարին: Այս առաջարկ-ծրագիրը կարելի է համառօտել հինգ կէտերու մէջ.— 1) Մեծն Բրիտանիա կը խոստանայ Սեւերուն մեծամասնութեամբ կառավարութիւն մը հաստատել: 2) Մեծն Բրիտանիա կը նախատեսէ իր կառավարիչ Հըմֆրէյ Ճիպսով կառավարուած ժամանակաշրջան մը՝ հազիւ Իան Սմիթի կառավարութիւնը հեռացուի: Այս շրջանին Կառավարիչը պիտի ջանայ պատրաստել կառավարութիւն մը՝ կազմուած Սեւերէ, ազատական ճերմակներէ եւ նոյնիսկ աջակողմեան խմբակէ մը՝ որոնց մէջ նաեւ Սմիթ: 3) Անգլիական Հասարակապետութեան անդամ երկիրները տագնապին վերջ տալու աւելի սերտ մասնակցութիւն մը պիտի բերեն՝ կազմելով «մնայուն յանձնախումբ» մը: Այս վերջինը, յետագային կրնայ երթալ Ռոտեզիա ուղղակի շփումներ ունենալու երկու համայնքներու ներկայացուցիչներուն հետ: 4) Ինչ կը վերաբերի պատժական միջոցներուն, Անգլիոյ կառավարութիւնը կրնայ ընդունիլ Միացեալ Ազգերու քուէարկութիւնը՝ որ պարտաւորիչ դարձնէ Ռոտեզիոյ կարգ մը էական արտադրութիւններուն (ամիանթ, քրոմ եւ երկաթ) ներածման արգիլումը: 5) Այս համաձայնութեան մեկնակէտը, եթէ երբեք Հասարակապետութեան անդամները ընդունին, կրնայ ըլլալ դիմում մը Սմիթի վարչակարգին, թելադրելով նոր եւ օրինաւոր կառավարութեան մը կազմութիւնը՝ ճիպսի նախաձեռնութեամբ, որ կը մնայ նախապայման անկախութեան:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՃԵՄԻՆԻ 11 կը շարունակէ դառնալ Երկրին չուրջ: Առջի օր, ժամը 14,44ին, Կորտոն Ճեմինիէն դուրս ելաւ: Միջոցին մէջ այս ելքը պիտի տեւէր 115 վայրկեան. 44 վայրկեան ետքը սակայն, Կորտոն անհանգիստ (սրտի արագ զարկ, քրտինք, սրտախառնուք)՝ հրաման կը ստանար այերանաւ մտնելու: Ասով մէկտեղ Կորտոն յաջողեցաւ իր գլխաւոր առաքելութիւնը կատարել, իրար կապելով Աճենան եւ Ճեմինին, այնպէս որ Քափ-Քենըտիի համար յաջող օր մը կը նկատուի:

ՊԷՆ ՊԱՐՔԱՅԻ դատը կը շարունակուի իր այրին եւ եղբօր ներկայութեան: Առաջին շաբաթը յատկացուած էր ամբաստանեալներու հարցաքննութեան, իսկ այս շաբաթը վկայութիւններու: Այս առիթով ոստիկանապետ Պուվիէ ցաւ յայտնած է, որ չկրցաւ, ինչպէս մտադրած էր, ողջ կամ մեռած գանել Մարոքցի ղեկավարը: Պէն Պարքայի եղբայրը, իր կարգին, փափաքած է որ ճշմարտութիւնը յայտնուի:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ նախկին նախագահ Կիւրսէլ, որ երկար ատենէ ի վեր մահաքունի մէջ էր, մեռաւ երէկ առաւօտ:

ՆԱԽԱԳԱՀ ԹԻԹՕ առջի օր ընդունեցաւ Ֆրանսայի Արտաքին նախարար Քուվ տը Միւրվիլը: Տեսակցութիւնը տեւեց մէկ ժամ: Խօսակցութիւնը կեդրոնացաւ Վիէթնամի եւ Գերմանիոյ հարցերուն առնչութեամբ երկու երկիրներու համաձայնութեան չուրջ: Այս տեսակցութենէն ետք Եուկոսլաւիոյ Արտաքին նախարար Նիքեզիչ յայտարարեց թէ ֆրանսական եւ եուկոսլաւ տեսակէտները «շատ մօտիկ» են:

ԻՆՁՊԷՍ քաղաքական դէտերը կ'ենթադրէին արդէն, երէկ Հարաւային Ափրիկէի վարչապետ ընտրուեցաւ Արդարութեան նախարար Վորսթէր: Նախագահ Շարլ Շուարթ պաշտօնապէս պիտի հրաւիրէ Վորսթէրը, որպէսզի նոր կառավարութիւնը կազմէ:

ՈՒՈՇԻՆԿԹԸՆԷՆ կը հաղորդեն թէ նախագահ Ճոնսըն իր գոհունակութիւնը յայտնած է Հարաւային Վիէթնամի ընտրութիւններուն զանգուածային մասնակցութեան համար: «Լաւ նշան մը կը նկատենք», յայտարարած է մամլոյ ասուլիսի մը ընթացքին, մերժելով ուրիշ որեւէ մեկնութիւն ընել: Արտաքին նախարարութեան բանբերը իր կարգին յայտարարեց, թէ Հարաւային Վիէթնամցի ընտրողները ցոյց տուին «իրենց ազգը կազմելու որոշումը, պատերազմի ընթացքին մէջ իսկ: Ընտրական մասնակցութեան կարեւորութիւնը պերճախօս է ինքնին»:

ԹԱՍ գործակալութիւնը, մեկնելով Հարաւային Վիէթնամի ընտրութիւնները, կը հաղորդէ. «Ընտրական խեղկատակութիւն մը կատարուեցաւ Կիրակի օր Հարաւային Վիէթնամի մէջ: Իրապէս, գրնդացիրներու սպառնալիքին տակ է որ քուէարկողները առաջնորդուեցան քուէատուփ»:

ՎԻԷԹՔՈՆԿԸ կը յայտարարէ թէ «անկարելի է որ հինգ միլիոն քաղաքացիներ մասնակցած ըլլան Հարաւային Վիէթնամի ընտրութիւններուն, ինչպէս երես ունին յայտարարելու Ամերիկացիներն ու Սայկոնի իրենց ծառաները: Նման թիւ մը կարելի չէ հասնիլ՝ եթէ նոյնիսկ ընտրութեան մասնակցէին ծծկեր երախաները, մանուկներն ու ամերիկացի 300 հազար զինուորները»:

ԱՌՋԻ ԳԻՇԵՐ, ֆրանս. հեռատեսիլի «Դէմ առ դէմ» յայտագրին մէջ, երեք լրագրողներ հարցուփորձեցին նախագահութեան նախկին թեկնածու Ժան Լըքանիւէն: Վերջինս, ակնարկելով յառաջիկայ երեսփոխանական ընտրութիւններուն, նշեց թէ երկրորդ ընտրութեան իր կուսակցութիւնը կրնայ համաձայնիլ կողմերուն հետ՝ իւրաքանչիւր ընտրողական շրջանի տեղական պայմաններուն համեմատ: Ժան Լըքանիւէ մերժած է սակայն համայնավար կուսակցութեան հետ որեւէ գործակցութիւն: Ցոյց յայտնած է, որ նոր ընտրութիւններու պարագային իր կուսակցութիւնը հարիւրէն աւելի աթոռներ պիտի ապահովէ եւ այդ պարագային կրնայ Իւ. էն. էռ.-ի հետ կառավարական գործակցութիւն ունենալ, պայմանաւ որ իր հիմնական պայմաններէն մէկ մասը ընդունուի (Եւրոպա եւ Ատլանտեան Ուխտ):

ԱՆԳԼԻՈՅ համայնավար կուսակցութիւնը մասնաւոր հաղորդագրութեամբ մը կը դատապարտէ «Չինաստանի մշակութային յեղափոխութիւնը, որ աստուածացումն է միայն Մաօ Ցէ Թունկի եւ ոչնչացումը ստեղծագործ որեւէ միտքի: Այս շարժումը, կ'աւելցնէ հաղորդագրութիւնը, հիմնովին օտար է համայնավարութեան եւ ամբողջ աշխարհի մէջ ընտանկար համայնավար դատին»:

«ԵՍ ՁԵԶ ՈՂՋՈՒՆՈՒՄ ԵՄ ԹՐՔԱԿԱՆ ԱԻԱՆԴԱԿԱՆ ՀՈՂԻ ՎՐԱՅ»

Այս բառերով, այս նախադասութեամբ է, որ Թուրք սահմանապահ պինուորա – կանը, 1965 Թուին կարասում, ընդունել է Ա. Միութիւնից Թուրքիա այցելող մի խումբ մտաւորականների, որոնց մէջ է եղել նաեւ Հայաստանի արձակագիրներից Վարդգէս Պետրոսեանը: (Տե՛ս իր զրու – ցիւնը Յառաջ, 9 եւ 10 Օգոստոս):

«Ես ձեզ ողջունում եմ Թրքական աւան – դական հողի վրայ», նախամտածուած, դիտակցաբար ու դիտաւորեալ կերպով, սովետական այցելուների երեսին է նե – տել Թուրք պինուորականը, համոզուած լինելով, սակայն, որ ինքը կանգնած չէ Թրքական աւանդական հողերի վրայ, այլ հայկական հողերի վրայ, որ գտնուում են Թրքական բռնագրաւման տակ:

«Ես ձեզ ողջունում եմ Թրքական աւան – դական հողի վրայ», ասել է Թուրք պին – ուրականը՝ Կարսում, Բագրատունեաց Թագաւորութեան մայրաքաղաքում:

«Ես ձեզ ողջունում եմ Թրքական աւան – դական հողի վրայ», ասել է Թուրք սահ – մանապահ պինուորականը՝ Կարսում, Կարսի բերդի հովանու տակ, Առաքելոց եկեղեցու մօտ, ի ներկայութեան հայ հո – գու, հայ մտքի ստեղծագործութիւնն Ա – ռաքելոց եկեղեցու գմբէթի չուրջբոլոր քանդակուած 12 Առաքեալների:

«Ես ձեզ ողջունում եմ Թրքական աւան – դական հողի վրայ», ասել է Ֆիդիքա – պէս եւ բարոյապէս քայքայուող, հողե – պէս, անտեսապէս ու քաղաքականապէս դէպի անկում դիմող մի երկրի, Թուր – քիայի սահմանապահ պինուորականը՝ Կարսում, Հայաստանի երբեմնի մայրա – քաղաքում:

«Ես ձեզ ողջունում եմ Թրքական աւան – դական հողի վրայ», ասում է քաղաքա – կրթութեան, դիտութեան եւ յառաջդի – մութեան անատակ եւ անհատրդ մնացած ու համատարած աղքատութեան, չքաւո – րութեան, թշուառութեան եւ անճարա – կութեան մատնուած, սակայն անմիջ յոխորտանքներով լեցուն Թուրքիոյ սահ – մանապահ պինուորականը՝ Կարսում, Հա – յաստանի երբեմնի ծաղկուն ու բարգա – ւաճ, սակայն այսօր կեղտի, մթութեան եւ թշուառութեան մէջ գալարուող, մայ – րաքաղաքում:

«Ես ձեզ ողջունում եմ Թրքական աւան – դական հողի վրայ», ահա՛ մի զառն ու չնական հեգնանք, որ Թուրք պինուորա – կանը, յանուն Թուրքիոյ եւ Թուրք ի – խանութեան, ուղղում է Պետրոսեաննե – րին եւ նրանց միջոցով՝ ամէն մի Հայի եւ ամբողջ Հայութեան:

«Ես ձեզ ողջունում եմ Թրքական աւան – դական հողի վրայ», ահա՛ մի դառն հեգ – նանք, մի քաղաքական չնականութիւն, որ ուղղուած է մի ժողովուրդի, որը, հակառակ իր կրած քաղաքական խաչե – լութեան, կտտրածների, ջարդերի ու բռնի աքսորի, պահեց, պահպանեց, իր հայրենի լեռների պէս բարձր, առաքինի ու հզօր կամքն ու նկարագիրը. եւ դար – ձեալ ստեղծագործում է, դարձեալ կա – ռուցում է, դարձեալ չինում ու չէնցնում է, դարձեալ որդեգրել է յառաջդիմու – թեան եւ լոյսի ճամբան:

Եւ այսօր, հակառակ իր անպատ եւ ցիրուցան զոյավիճակի, հայ ժողովուրդն ունի իր կեանքը եւ հետապնդում է «Թըր – քական աւանդական հողերի» ազատա – գրութիւնը: Իսկ ի՛նքը, «Թրքական աւան – դական հողերի» կեղծ տէրը, հայկական հողերի բռնագրաւիչ Թուրքը, հակառակ իր ազատ ու անկախ լինելուն, մնացել է տգիտութեան, խաւարի ու չքաւորու – թեան մէջ, եւ առանց օտարի օդնութեան չի կարողանում կանգնել իր սեփական ոտքերի վրայ:

×

Թուրք պատմաբանները եւ Թուրք քա – ղաքական դէկավարները, կեղծելով, նեն – գափոխելով պատմութիւնը, մանաւորա – պէս Հայոց պատմութիւնը, «պատմական» եւ քաղաքական ծիծաղելի ճի – գեր են անում, կարենալ ապացուցելու համար, որ Կարսը, ինչպէս նաեւ ամ – բողջ Արեւմտեան Հայաստանի երկրամա – սը կազմում են «Թրքական աւանդական հողերը»:

Այս նենգափոխումների, կեղծիքների եւ «պատմագիտական» ու «քաղաքական» ճիգերի մասին, շատ ենք խօսել այս էջե – րում եւ հերքել հայկական հողերը սե – փականացնելու նրանց քեզիսը եւ այս քեզիսը հիմնաւորող նրանց փաստարկու – թիւնները:

Այժմ, ուզում ենք մի քանի խօսք ասել մանաւորապէս Կարսի եւ Կարսի նահան – գի մասին, որ Թուրք սահմանապահ պին – ուորականը համարել է Թրքական եւ կանգնած «Թրքական աւանդական հողի վրայ» բարի զալուստ է ասել այցելու – ներին:

Կարսը եւ Կարսի նահանգը մտնում էին Հայաստանի Ազգային Հանրապետու – թեան մէջ եւ կազմում Ազատ, Անկախ եւ Միացեալ Հայաստանի անբաժանելի մա – սը՝ հաստատուած ու ճանաչուած Սեւրի դաշնագրով, 1920 Օգոստոս 10ին:

Շատ վաղ ժամանակներից ի վեր, Կար – սը եւ Կարսի մարզը եղել են պատմական Հայաստանի անբաժանելի մասերը, հայ ժողովրդի ազգային օրգաններից մէկը, անտեսական, մշակութային օջախներից մէկը:

Կարսում եւ Կարսի նահանգում կերա – ուել են հայ ժողովրդի Ազգային–Ազատա – գրական պայքարի փառապանծ էջերը:

Ըստ պատմական դիտութիւնների թեկ – նածու դոցենտ Ա. Պօղոսեանի հրատա – րակած ուսումնասիրութեան, Կարսը եւ Կարսի նահանգը պատմական Հայաստանի նշանաւոր վաճառդի երկրամասն է, որը մտնում էր Այրարատի նահանգի մէջ, որը յետագայում դարձաւ մի առանձին վար – չական միաւոր, սահմանակից լինելով, արեւմուտքից, հարաւից եւ արեւելքից՝ Այրարատեան աշխարհին, հիւսիսից՝ Գուգարքին, Ջաւախքին, իսկ հիւսիս–ա – րեւմուտքից՝ Տայոց աշխարհին:

387 Թուին, Հայաստանի առաջին բա – ժանումից յետոյ, Վանանդը, այսինքն Կարսը եւ Կարսի նահանգը, մտնում էր Պարսկաստանին ենթակայ Հայաստանի մէջ:

450–451 Թուականներին, Վանանդը դործօն մասնակցութիւն է ունեցել այդ ժամանակ տեղի ունեցող ազատագրական կռիւներին:

451 Թուի Աւարայրի ճակատամար – տում, Վարդան Մամիկոնեանի հայկական չորս զօրաղնդերից մէկը Վանանդի զօրա – բաժինն էր, հրամանատարութեամբ Թա – թուլ Վանանդեցու:

828 Թուին, այսինքն 1138 տարի սրա – նից առաջ, Աչոտ Երկաթ Թագաւորի մա – հից յետոյ, երբ դահ բարձրացաւ նրա եղբայր Աբբասը, Վանանդը, այսինքն Կարսը, դարձաւ Բագրատունեաց մայրա – քաղաքը:

Ըստ «Հայ ժողովրդի պատմութիւն» (1956 Թուի Երեւանեան հրատարակու – թիւն) աշխատութեան, «10–11րդ դարե – րում, Կարս քաղաքում եւ Վանանդ գա – ւառում, բաւականաչափ զարգացել էին արհեստներն ու առեւտուրը: Կարս քա – ղաքը մեծ չափերով մասնակցում էր մի – ջազգային առեւտրին: 11րդ դարում Կարսը Հայաստանի ամենահարուստ քա – ղաքներից մէկն էր»:

Կարսի բնակչութեան հարստութիւնը կուտակուել էր «ծովից ու ցամաքից», վկայում է Աբիստակէս Լաստիվերտցին:

Իսկ այժմ՞ւ նրա կացութիւնը:

Լուսաւորութեան եւ յառաջդիմութեան դարում, «Թրքական աւանդական հող Կարսը» զալարւում է խաւարի, յետա – մնացութեան, կեղտի, աղքատութեան ու թշուառութեան ճիրաններում:

Ուրեմն, հակառակ Թրքական նենգափո – խութեան ու կեղծիքների, Կարսը եւ Կարսի նահանգը կազմում են Հայաստանի անբաժանելի մասերը եւ ունեցել են իրենց պատմական, քաղաքական եւ անտեսական դերը՝ Հայոց պատմութեան մէջ եւ հայ ժողովրդի ազգային–քաղաքական–անտե – սական կեանքի մէջ:

Արդ, Թուրք պինուորականը գոնէ չա – սի թէ «Ես ձեզ ողջունում եմ Թրքական աւանդական հողի վրայ», այլ պարզիչ – ութիւնն ունենայ ասելու՝ «Ես ձեզ ող – ջունում եմ մեր կողմից բռնագրաւուած հայկական հողի վրայ», որովհետեւ «Թրքական աւանդական հող» հասկացո – ղութիւնը, Թուրքիային, Թուրքին եւ Թուրք պինուորականին կը տանի դէպի չատ հեռուները, առնուազն դէպի Ա – սիական Աչխարհը, ուր նրանք կը հանդի – պեն Արաբական Ազգային բռունցքին, ձիշդ այնպէս ինչպէս յետագայում, նը – րանք, իրենց «աւանդական հողում» պի – տի հանդիպեն այդ աւանդական հողերի իսկական տիրոջ, հայ ժողովրդին:

Խմբ. «ԱԼԻՔ»

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՔԱՌՈՒՂԻՆԵՐՈՎ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Գառնիի հոյակապ հեթանոսական տա – ճարը, որ կառուցուած է Ա. դարուն, 1600 տարուան հնութիւն ունի:

Գառնիի ամրոցին մէջ յայտնաբերուած են նաեւ պալատական չէնքեր, որոնք չինուած են Բ. եւ Գ. դարերուն: Բաղ – նիքը ունեցած է կրկնակի յատակ, վերի յատակը յենած է կլոր աղիւսներէ շար – ուած սիւներու վրայ եւ տաքցուած է տը – նոցէն անոր տակ մտնող տաք օդին մի – ջոցաւ: Բաղնիքին հանդերձարան–հան – գըստարանը պարզարուած է խճանկար յատակով: Բնական քարերէ պատրաս – ուած հատիկներով պեղանկարիչ վար – պետները չինած են աստուածներու, ծո – վային առասպելական արարածներու՝ ձիու ոտքերով եւ ձուկի տուտով մար – դոց, ծովինարներու, ձկնորսներու, ձու – կերու պատկերներու բարդ յօրինուածք մը՝ հարուստ, ներդաշնակ ձեւով համա – դրուած գոյներով եւ երանգներով: Խճա – նկարը կը պատկերացնէ կեանքին ծնունդը ծովուն մէջ եւ անոր յարատեւութիւնը սիրոյ եւ ամուսնութեան միջոցաւ: Այս խճանկարը, որ պատրաստուած է Գ. դա – րուն, հին հայկական գեղանկարչութեան եղակի ստեղծագործութիւն մըն է:

Գառնիի մէջ յայտնաբերուած են նաեւ մարմարէ արձաններու, անոնց պատ – ուանդաններուն, չէնքերու քանդակա – գարդ բեկորներ, գտնուած է նաեւ մար – մարէ արձանի մը իրանը՝ վիպէն մինչեւ ծունկերը: Հեթանոսական շրջանի մար – մարէ արձան Հայաստանի մէջ կը յայտ – նաբերուի առաջին անգամ ըլլալով, սա – կայն այդ ձեւի արձաններ եղակի չեն գ – տած: Հայկական եւ յունա–լատինական մատենադրութիւնները կը վկայեն, թէ Հայաստանի տաճարներուն մէջ գոյու – թիւն ունեցած են Հայոց հեթանոս աստ – ուածներու կուռքերը, արքաներու նախ – նիքներուն արձանները՝ պատրաստուած քարէ, փայտէ, պղինձէ, ոսկիէ:

Ագաթանգեղոս կը վկայէ, որ քրիստո – նէութիւնը ընդունելէ ետք հեթանոսական կուռքերը ամէն տեղ կործանուեցան. «եւ այսպէս բազում տեղերից վերացուցին պայծակղեցուցիչ, անմռունչ, ձուլուած, կռուած, կոփուած, քանդակուած, ան –

Այլեւս Աստուծոյ չեմ հաւատար… ըսա ես, ո՛չ երկինք կայ, ո՛չ դժոխք… եւ եթէ դժոխք մը գոյութիւն ունենար, չեմ վախնար, որովհետեւ չի կրնար ա – ւելի ահաւղուռ ըլլալ քան այն ժամերը որ ապրեցայ յետ–միջօրէին մինչեւ իրի – կուն… Երեւակայեցէք պղպեղ սեւնակ մը, որ կ'այրի մէջս առելի բորբոքուն կէսօրուան արեւու մը ներքեւ… նեղ սենեակ մը, մէկ մահճակալով, ա – նեղ սենեակ մը, մէկ մահճակալով, Թոռով եւ սեղանով: Սեղանին վրայ, մէյն ժամացոյց մը եւ արճճանակ մը, առջեւը՝ մարդ մը… մարդ մը որ միայն կը նայի սեղանին եւ ժամացոյցի սլա – քին… մարդ որ չուտեր, չի խմեր, չի ծխեր, չի չարժիր… որ, միշտ… կը հասկնաք… միշտ, երեք ժամ չարունակ … աչքերը յառած է ժամացոյցի սպի – տակ շրջանակին եւ փոքրիկ սլաքին, որ կը դառնայ այդ շրջանակին չուրջ թիք – թաքով մը… Այնպէս անցուկ այդ օրը, սպասեցի, սպասեցի… բայց սպասելէ ամօթի մը պէս, առանց խորհրդածելու, կենդանիի պէս, միայն առջեւը նայող մա – րդուն պէս, մտայ ներս:

Ա Մ Ո Ք

ԿԱՄ

ՄԱԼԵԶԻՈՅ ԽԵՆԹԸ

Առջանակս տունը ձգած էի, այլապէս անձնասպան կ'ըլլայի: Ուրիշ մտածում չունէի եւ պանդոկ վերադարձայ… մը – տածելով պայուսակիս ձախ բաժնին ուր կը պահուէր զէնքը… միայն այդ զգա – փարով:

Ինչո՞ւ անձնասպան չեղայ: Կ'երդնում որ վատութեան համար չէր… ինծի հա – մար փրկութիւն պիտի ըլլար սպաղ պողպատին վրայ կոխելը… բայց ի՞նչպէս բացատրել ասիկա ձեզի… Կը զդայի թէ ատկաւին պարտականութիւն մը ունէի լրացնելիք… Այո, օդնութեան այս պարտականութիւնը, այս զարշելի պարտականութիւնը… այն մտածումը թէ կրնար պէտք ունենալ ինծի, թէ պէտք ունի՞ ինծի, կը խեղճեցնէր զիս… Հինդշաբթի արշալոյսին պանդոկ զար – ձայ եւ Շաբաթ օր… ինչպէս կ'ըսէ… Շաբաթ օր կը հասնէր նաեւ, ու պիտի թէ այս բարձրաթիռ եւ զոռոզ կինը կը նախընտրէր մահը քան թէ իր ամուսինին եւ աչխարհին խոստովանիլ իր ամօթը… Ա՛հ, որքա՜ն տանջուեցայ մտածելով ան – խոհեմաբար վատնուած թանկագին ժա – մանակին, խենթ ամպարանքիս որ ձա – խողեցուցած էր ամէն բարեդէպ օդնու – թիւն… Ամբողջ ժամեր, այո, ժամեր չարունակ, կ'երդնում ձեզի, սենեակիս մէջ քալեցի, ուղղս չարչարեցի գտնելու թէ ի՛նչպէս կրնամ ծառնալ իրեն դար – մանել սխալները, օդնել… որովհետեւ, որոշ գիտէի, որ Թոյլ պիտի չտար այլ – եւս որ իր տունը մտնեմ: Անոր քրքիջը տակաւին կը չարժէր ջիղերս ու չարու – նակ կը տեսնէի իր ատնգերը չարժող բարկութիւնը… ամբողջ ժամեր, մեծ քայլերով չափեցի նեղ սենեակիս երեք մեթրերը, ու արդէն լոյսը ծաղած էր, արդէն առաւս եղած…:

Ցանկարծ սեղանին վրայ նետուեցայ, նամակախուզքի սրցակ մը հանեցի եւ սկսայ գրել իրեն… գրել լալագին նա – մակ մը՝ չան մը ողբերուն պէս, որուն մէջ կը պատասէի որ նեղէ ինծի, կ'ըսէի թէ խենթ եմ ոճրագործ մը… որուն մէջ կը թախանձէի որ վատահութիւն ունենայ վրաս… Երդում կ'ընէի հետանալ քաղա – քէն, եւ եթէ կ'ուզէր՝ աչխարհէն… Պէտք է որ չնորհէր իր ներումը եւ վս – տահութիւնը, թոյլ տար որ օդնեմ իրեն, հիմա որ ժամանակը եկած էր, ճիշդ ժա – մանակը… Գրեցի քանի տենդագին է – ջեր… Խենթ, անհատւատալի, զառանցա – պէն նամակ մը պէտք է եղած ըլլար, ո – րովհետեւ, երբ սեղանիս վրայէն ելայ, քրտինքներու մէջ թաթխուած էի… Ա – մէն ինչ կ'երեւար չուրջս, սոխակուեցայ զլուխ մը ջուր խմել… Ցետոյ ուղեցի նամակը կարդալ, բայց առաջին բառե – րուն սարսռացի… Այդ միջոցին, սար – սուռ մը յանկարծ անցաւ բոլոր անդամ – ներէս: Իսկական բառը, վճռական բառը յանկարծ եկած էր միտքս: Կրկին գրիչը առի, եւ վերջին թուղթին վրայ գրեցի. «Կը սպասեմ ձեր ներումին հոս, Ցովա – փի Պանդոկը: Եթէ ժամը եօթնին, պա – տասխան չտաննամ, պնդակը կը պարպեմ գլխուս»:

Նամակը առի, ապատուրը կանչեցի եւ անոր տուի հրահանգելով որ անմիջապէս տանի: Վերջապէս, հարկ եղածը բսած էի — ամէ՛նը:

×

Մեր կողքին պատթի ձայն մը, յետոյ դղրդոց մը: Զղայնութեան չարժումի մը մէջ, ուխտքի չիշը ձգած էր. լսեցի որ ձեւքը գետինը կը չօշափէ գտնելու հա – մար, յետոյ կը բռնէ կարուկ չարժումով մը, լայնաբաշակ չարժումով մը նետեց ջուրին մէջ: Զայնը քանի մը վայրկեան կեցաւ, յետոյ ջերմութեան տիրապետու – թեան տակ, վերսկաւ, աւելի խռովա – յոյզ, աւելի տարուած քան երբեք:

պետան, անօդուտ, վնասակար (կուռքեր), որ առեղծուած (չինուած) էին անոնց ձեռքով ցնորուած մարդոց կողմէ եւ զարձեալ սրտի մոտք հաւատքի մէջ էին հաստատուած»: Այս աւերումին հետքերը նշմարելի են նաեւ Գառնիի մէջ, ուր, չնայելով ներկայ հեթանոսական տաճարը խնայելիդ է, հեթանոսական տաճարը խնայած են իբրեւ եղակի շինութիւն եւ վերապահած թողալուրի «տուն հովանոց»ի, իսկ տաճարներուն արձաններուն ջարդ ու փշրուած են, այնպէս, որ անոնց բեկորները միայն գտնուած են պեղումներ ընթացքին:

Հայաստանի քանի մը վայրերուն մէջ՝ Գեղի, երեւանի մօտերը, Սեւանի ափին եւ այլուր յայտնաբերուած են հեթանոսական զարշելիքներ՝ պատրաստուած տուֆէ եւ կրաքարէ: Աստղ իբրեւ արուեստով, ոճով եւ այլ առանձնայատկութիւններով կապ չունին հելլենական մշակոյթին հետ եւ կը հանդիսանան հին հայ մշակոյթին մէջ կարեւոր տեղ գրաւող ժողովրդական ստեղծագործութեան ուղղութեան յուշարձաններ:

Արմաւիրի եւ Գառնիի մէջ գտնուած են ք. ա. 3րդ դարէն մինչեւ ք. ե. 3րդ դարու պատկանող մեռոզէ զոհարձիքներ, դէնքեր, կենցաղային իրեր եւ զարդեր: Գոհարձիքները՝ արծրի խոփ, ուրագ, քարաշէն բրիչ, մուրճ, ասկեբիչի պողպատ մուրճ, դանակներ, ինչպէս նաեւ դէնքեր՝ նիզակի ծայրեր, սուր, զալարներ պատրաստուած են երկաթէ:

Հին գաբերէն ի վեր Հայաստանի գարշելիներուն ծանօթ էր երկաթը «եռ բերելու» եւ չիկացած վիճակին մէջ պաղ ջուրով «պողպատ» ստանալու կերպը: Կենցաղային իրերը եւ զարդերը կը պատրաստէին պղինձէ, անագապղինձէ, ոսկիէ եւ արծաթէ: Գառնիի մէջ գտած են նոյնիսկ արծաթի փայլ ունեցող հայելիներ՝ պատրաստուած կարծր համաձուլուածքէ:

Ուշագրաւ է, որ զարդերուն մէկ մասը կրկնելով կը զարդացնեն աւելի հին ժամանակներէն յայտնի տեղական-ժողովրդական ատաղձական ձեւերը, իսկ միւս մասը կը ստանան բոլորովին նոր ձեւեր, որոնցմով անոնք կը մերձենան զրացի հելլենական երկիրներուն՝ մանաւանդ Փոքր Ասիոյ, Սուրիոյ եւ Միջագետքի մշակոյթին հետ:

Մեծ յառաջդիմութիւն արձանագրած է ապակեզործութիւնը: Ապակեայ ուլունքներ կ'արտադրուէին Հայաստանի մէջ անապատնինի դարէն սկսեալ: Փչելու եղանակով ապակի պատրաստելու եղանակը գտնուեցաւ Ա. դարուն եւ յետագային արհեստը:

Հայաստանի այլ եւ այլ վայրերու մէջ — Վաղարշապատ, Աշնակ, Սեւան, Գառնի — յայտնաբերուած են փչելու եղանակով պատրաստուած մեծ քանակութեամբ ապակեղէններ, որոնք աչքի կը զարնեն իրենց ձեւերու, գոյներու եւ զարդերու բազմազանութեամբ եւ չքնաղութեամբ: Ատոնց մեծ մասը ներածուած է Սուրիայէն, մասամբ՝ Եգիպտոսէն եւ այլ վայրերէ, բայց մէկ մասն ալ պատրաստուած է Հայաստանի մէջ:

Արմաւիրի եւ Գառնիի պեղումներու ժամանակ յայտնաբերուած նիւթերը, որոնք կը վերաբերին հայ մշակոյթի հին դարաշրջանին (6–3րդ դար ք. ա.) չատ են եւ բազմազան: Անոնք ցոյց կուտան, որ Հայաստանի մէջ 2000–2500 տարի առաջ զարգացած էին բազմաթիւ արհեստներ, կապուած չինարարութեան, մետաղներու, քարի, փայտի, կաւի, ապակիի, ոսկորի, բուրդի, կաշիի եւ այլ նիւթերու մշակութեան հետ: Արհեստները զարգացած էին քաղաքներու մէջ եւ հասած բարձր մակարդակի: Պեղումները ցոյց կուտան նաեւ, որ հին Հայաստանը ունէր բաւականաչափ սերտ կապեր տնտեսական, առեւտրական եւ մշակութային մարդերու մէջ Կովկասի, Իրանի, Միջագետքի, Սուրիոյ, Փոքր Ասիոյ, Միջերկրականի ափունքներուն հետ եւ կ'ընթանար անոնց տնտեսական եւ մշակութային զարգացման համաքայլ:

Հին Հայաստանի մշակոյթին յայտնաբերումը եւ ուսումնասիրութիւնը յաջողութեամբ սկսած է Գառնիի եւ Արմաւիրի պեղումներով, իսկ յառաջիկայ տարիներուն կ'ընդգրկեն նաեւ ուրիշ հնավայրեր: Ուսումնասիրութիւնները կը խոստանան աւելի բազմակողմանի կերպով եւ խոր ձեւով բացայայտել մեր նախնիքներուն հինաւուրց մշակոյթին համայնապատկերը:

ՓՐՈՖ. Բ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

ՇԱՄՓԱՆԵԻ ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏԸ

Գ.

(Դ. եւ վերջին մաս)

Հետեւեալ օրը մեր դունդը իր դիրքին վրայ ամբացաւ՝ պահեստ դառնալով: Միւս դունդերը դէպի առաջ պիտի անցնէին:

Սկսանք մեզի համար, պինուորական իժ չհակասեալ, իր սիրլիսքը եւ ես, չուտով ծակ մը չինել ապաստանելու: Նեղ խրամատ մը, 60 սանթիմեթր լայն ու երկու մեթր երկար, տակէն մի քիչ լայնցուցինք, մէջտեղը կլորակ չրջան մը չինելով ուր կը խմբուէինք ռմբակոծութեան փոթորկալի ժամերուն: Այդ չրջանին առնուը դրինք Փլաս տը լ'Օփերա: Հազիւ 80 հարիւրամեթր տրամագիծ ունէր եւ մէկը միւսի վրայ նստած էինք:

Պարկնը մեզի չհասնելով՝ ստիպուած էինք մեռելներուն մախաղներուն մէջ ուտելիք փնտռել: Այդպէս դիմացանք այնպիսի ռմբակոծութիւններու, որ մարդ երբեք կարող չէ երեւակայել: Զինուորները, որոնք Շաղըռուայի եւ Մառնի պատերազմին ներկայ եղած էին անցեալ տարի, կ'ըսէին թէ անոնք ոչինչ էին առ քով: Հաչիւ ըրինք, ժամացոյց ի ձեռին, որ մէկ վայրկեանի մէջ Մարսէյլի Փարք Պոռէլիի մարզադաշտին չափ չրջանի մէջ 32 ռումբ կ'իյնար եւ հողը կը ցնցուէր: Քանի՛, քանի՛ հատ ինկան մեզի մօտ, հողին տակ պրեթէ թաղելով մեզ: Քանի՛ ռումբի կտորներ մեզի դը պան՝ առանց մեծ վնասի, իրենց ուժը կորսնցնելով մեզի հասնելէ առաջ: Պէտք է ըսել թէ ամէն օր մեր ապաստանը կը կատարելագործէինք, զործածելով թըզնամիին ձեռքէն խլած զործիքներ:

Ամէնէն ազդու կրակն էր ֆաուն–ռեվոլվէրը, որ փոքր ռումբ մը կը նետէր հողը քերելով ու ամէն ինչ ճամբու վրայ փըշրելով: Մեր քովի ծառերը կտոր կտոր եղան, մեր վրայ տերեւ ու ճիւղ թափելով:

Մեր չար բախտէն, օդը դէշ էր: Հինգ դիշեր մնացինք այդտեղ, հինգ դիշեր անձրեւը պաղ պաղ ինկաւ մեր վրայ եւ մեղ ցեխին մէջ ձգեց:

Հինգ օր չարունակ մեր առջեւէն անցան ուրիշ զօրքեր, որ կը չարունակէին յարձակումը եւ դէպի առաջ դիրքեր կը բռնէին: Առանց առաջն առնելու համար թշնամին մեր չրջանին վրայ ահռելի անպարկեշտ նշանառութիւններ (բիւտը պառաժ) կ'ընէր առաւօրէն չնչահեղձ կաղ զործածելով: Կռիւ այս միջոցը չատ նեղձուկ բան մըն է եւ աւելի բարոյական կռիւ վրայ ազդելու նպատակ ունի: Ի հարկէ մի քիչ կը նեղէ, բայց չնչին կերպով՝ եթէ մարդ բարոյապէս չընկճուի:

Սեպտեմբեր 30ի առաւօտեան ժամը 1ին մեզի լրտեր եկաւ թէ մեր դունդը եա կուգայ հանգիստ առնելու եւ վերակազմուելու համար, կէսէն աւելին պահած ըլլալով: Մէկ ժամ եաքը կը վերադառնայինք դէպի Սուէն: Գիշերը նախկին պերմանական հանդստեան խրամատներուն մէջ անցընելէ եաքը՝ ցերեկին վերադարձանք դէպի եաեւի կողմը, չունչ առնելու համար: Արդէն այդտեղ հասած էին 1100 պինուոր պահեստի կայանէն, մեր դունդին պակասները լեցնելու:

Այդ կռիւին մէջ ծանրապէս վիրաւորուեցաւ մեր զօրաբաժնի պետ զօրավար Մարշան (նախկին հրամանատար Մարշան), սպանուեցաւ մեր վաշտի պետ դնդապետ Սքալ, սպանուեցաւ մեր դունդին տեղապահ – դնդապետ Քոչ, երեք հրամանատարներէն երկուքը սպանուեցան, մէկը վիրաւոր, 12 երկհարիւրապետներէն (ֆափիթէն) 11ը վիրաւոր կամ սպաննուած, եօթը բժիշկներէն չորսը վիրաւորուած:

Մեր կորուստները, սպանեալ, վիրաւոր, անհետացած, 1300 մօտաւորապէս:

Վ. ՓՈՐԹՈՒԳԱԼԵԱՆ

ՇԱՆՕԹ.— «Արմենիա»յի մէջ տարաբաղդութիւնը՝ Ֆրանսացի հայ պինուորականներ մը:

«ՀԵՐՈՍՆԵՐՈՒ ՕՐԸ»

ՊԵՐԼԻՆ.— Սեպտ. 4ին, կիրակի, Պերլինի հայ երիտասարդները նախաձեռնութիւնը ունեցած էին կատարելու «Հերոսներու Օրը»:

Ընդհանուր հայ հերոսներու յիշատակին նուիրուած այս հաւաքոյթին մէջ մասնաւորաբար յիշուեցաւ Թանասորի արշաւանքին պատմական երեւոյթին վրայ, որ չարաչարուելով հասցուց մեզ Հայաստանի կազմութեան:

Ձոնս յայտարարով մը կ'արձարծուէր այն տաճնի համար բացատրի եւ հերոսական երեւոյթը, որով կամայականութեանց, կեղեքումի եւ բնաջնջման չար ճակատներու դէմ ծառացաւ 250 հոգի – նոց խումբը հայ կորիճներու եւ ապագոյցը տուաւ, որ Հայերը պիտեն չարիքին փոխադարձ հարուածով պատասխանել եւ պատժել:

«Մեր Հայրենիք» երգին յանկերգը ընդհրութեամբ յորդանք մատուցուեցաւ 19 նահատակներու, ինչպէս նաեւ բոլոր նուիրեալ հերոսներու յիշատակին, որոնք հայ ազգի համար զոհուեցան: Ծանօթ հայդուկային երգին նշանակալից երկտողակը կրկնուեցաւ նաեւ օրուան նախագահին կողմէ. «Հայեր, յիշէ՛ք, մի՛ մոռանաք նուիրական այդ օրը, — Յուլիս ամսու 25ին կատարեցէ՛ք մեր տօնը»:

Օրուան նշանակութիւնը հանդամանօրէն վերլուծող ճառեր, արտասանութիւններ, ընթերցումներ եւ երգեր ոգեւորեցին ներկաները: Բայց նշենք նաեւ որ երիտասարդները իրենց սիրայօժար մասնակցութենէն զատ, զաղափարը յղացած էին վերջին կերակուրեանները «Երեւանն է խօսում»ի յայտարիրներէն մասեր առնելու ձայներիզի վրայ, որոնցմէ յիշատակելի էին մանաւանդ՝ «Լռեց ամպերը» եւ Յովհ. Շիրազի անձնապէս Սփիւռքի Հայութեան համար կարդացած քերթուածները:

Ժամը 16էն մինչեւ ուշ առեն կը չարունակուէին երիտասարդական չրջանակի խօսակցութիւնները եւ ձայներիզի հայերէն երգերու եւ արտասանութիւններու, բայց եւ ուշագրութեան արժանի էր յատկապէս երէց հայրենադիրներու խոր հուրդները հայ երիտասարդութեան ուղղուած իրենց ելոյթներուն մէջ, թէ հարկ է ուսմունքի եւ արհեստի մէջ խորանալ, եւ թէ երէցները միշտ պատրաստ պիտի գտնուին օժանդակ հանդիսանալու նորահաս երիտասարդներուն:

ԹՂԹԱԿԻՑ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՊՐԻՄՄԱԿ, քերթուածներ, գրեց Ե. Պարսումեան, տպ. Սեւան, Պէյրութ, 1966, գին 3 տոլար:

- Ե Ր Բ -
ԵՐԿԻՐԸ ՍԱՐՍԵՑԱՒ

— Լաւ կը հասկնամ, բաւ ապշահար Սալինաքին, թէ հոս մեծ վտանգի մէջ ես եւ միայն ինծի համար անոնց կը հանդուրժես: Կրնաս բանտ նետուիլ: Աւելի դէշն ալ կրնայ պատահիլ: Եթէ կը վախնաս, ի՛նչպէս քեզի նեղանամ... Բաւ տեղը, քեզի պէս պիտի դգայի: Այն ատեն ինչո՞ւ վիճաբանիլ: Բան մը չկայ բսելու: Պատրաստուէ մեկնելու: Ամէն բանի մէջ քեզի կ'օգնեմ: Բայց ես պիտի չնահանջեմ Ռուսիային: Աւելի կը սիրեմ հոս մեռնիլ, քան տպրիլ այլուր:

Բայց երկար չկարողացաւ պահել այս ձեւը: Բազմոցին վրայ իննաւ, գլուխը թաղելուն մէջ թաղած, ամբողջովին ցնցուած ջղային չարժումներէ: Եւ երբ Սալինաքի երեսն կը հակէր, իր երկու ձեռքերուն մէջ առաւ սիրականին գլուխ – կը տատապէի... Մի՛ ձգեր զիս: Դուն, որ իմս ես... պիտի հետեւիմ քեզի ո՛ւր որ կ'ուզես... Դուն ես ամբս, քու աղաչինդ պիտի ըլլամ...:

Տարփագին համբոյրներով կը ծածկէր զայն: Սալինաքի զայն սեղմելով, ատեները թրջած սիրուհին արցունքներէն, կը կրկնէր միայն.

— Լեթոչքա, չատո՞նց է որ ըսած եմ արդէն քեզի: Երբեք քեզի պիտի չթո – ղում:

. . . . . .

Քանի մը չարաթ անցաւ: Անգամ մը եւս Ծնունդը եւ Նոր Տարին ծանուցեցան ախորժեան եւ ընդհանուր թշուառութեան մէջ: Փրկութեան յոյսերը ամէն օր կը նահանջէին: Հիմա ամառուան ըսպասել պէտք էր տեսնելու համար որ ծովակալ Քոլչաք եւ զօրավար Տենիքին յարձակողականի ձեռնարկեն Սիպերիա – յի եւ Հարաւի մէջ: Պիտի յաջողի՞ն: Նուազ հաւանականութիւն կար, սակայն պէտք էր անցընել ձմեռուան սառուցիկ ամիսները անբաւական սնունդով եւ ջերմութեամբ: Լիտիա յամառ մտահոգ էր եւ ինքն իրեն կը նեղանար այս տխրութեան համար: Կ'ուզէր որ իր երիտասարդութեամբը միայն դուարթութիւն եւ ուրախութիւն տայ իր սիրահարին: Ինքն իրեն կ'ըսէր թէ այսօր ամէն բանի տեղը բռնել պէտք էր անոր համար: Փեթրս – կրաա մնացած չէ՞ր ան, իրեն համար, առանձին, բաժնուած իրեններէն... եւ սակայն ի՞նչպէս համակերպիլ մեկնելու ... Եթէ առոր ուժը ինք ունենար ինչպէս պիտի համոզէր մայրը՝ փակուած իր տունը եւ հայրը՝ անկարող զժուար ճամբորդութեան մը յանձնութեան դիմանալու: Ու յետոյ, պիտի կրնայի՞ն վիզա ունենալ: Այս բոլոր խոչընդոտները իրեն անյաղթելի կը թուէին, եւ ամէնէն մեծը իր մէջն էր որ կը գտնէր:

Այդ պահուն էր որ չնախատեսուած դէպք մը, անգամ մը եւս, եկաւ փոխելու կացութիւնը:

Յունուարի յետ–միջօրէի մը եկաւ Սալինաքիի քով, որ նոր վերջացուցած էր իր մենուար ճաշը՝ աչխատութեան սեն – եակին վառարանին վրակած պզտիկ սեղանի մը վրայ: Դեռատի աղջկան դէմքը ոգեւորուած էր եւ առաջին խօսքերէն իսկ իմացուց Սալինաքիի ինչ որ պատահած էր:

— Երեւակայէ որ, ըսաւ, մենք ալ այս դիշեր խուզարկութիւն մը ունեցանք: Բայց, վա՛ռք Աստուծոյ, մեզմէ ոչ մէկը ձերբակալեցին: Կուզային տեսնելու թէ պահած զէնք կամ վտանգաւոր վաւերաթուղթեր ունի՞նք... Եւ յետոյ, պոռնկ պատահեցաւ յարմար ժամու մը: Կէս դիշեր չէր դեռ եւ ոչ ոք քնացած էր... Ամէնէն ծիծաղելին, սիրելի՛ս, ան էր որ դինուորական քամիսէրը նոյն Իվանոֆն էր որ հոս եկաւ. կը յիշե՞ս... Զիս ճանչցաւ, հարկ չկայ ըսելու. բառ մը չըսաւ մօտս առջեւ... Միայն թէ երբ պահ մը երբ առանձին էինք, ինծի ժպտեցաւ եւ ըսաւ որ միշտ նոյնքան դեղեցիկ էի... երեւակայէ՛... Ես՛ղճ հայրիկը չատ լաւ կեցաւ: Ո՛չ մէկ երկիւղ, ո՛չ իսկ զարմացում մը... կարծես կը սպասէր եւ միայն զարմացաւ որ այսքան ուշ եկան: Իմա – նոփ իրմէ ներում խնդրեց եւ հպիւ տասը վայրկեան մնացին անոր յարկաբաժինը... Գալով մայրիկին... բոլորովին տարբեր եղաւ: Պէտք եղաւ որ դրանը առջեւ սպասեն... Հոն վախուեր էր իր սենեկապանուհիին հետ, եւ երբ բացաւ դուռը — պիտի հաւատա՞ս — պարահանդէսի մեծ արդուզարդով էր. վրան կը կրէր բոլոր զոհարեղէնները, զորս դեռ ունէր: Տեւեւի պէս կը զգար, խե՛ղճ մայրիկս, բայց արժանապատուութիւնով լի, բաւ զոմխէրին. «Պարոննե՛ր, պատրաստ եմ ձեզի հետեւելու, ներեցէ՛ք որ սպասցնել տուի ձեզ»: Չէր ուզեր մտիկ բնել ինչ որ կ'ըսէին:

ԲԼՕՏ ԱՆԻ

(Շար.)

ՍԻՄՕՆ.

— Այս օրիորդը շատ կը սիրէ կենդանիները:

— Այն ատեն զիս ալ պիտի սիրէ, որովհետեւ երէկ աւանակ կոչեց զիս:

Այրի Տիկին Իսկուհի Զպուքքեարեան եւ զաւակը՝ Դանիէլ Վարուժան, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Տէրտէրեան, Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Տէրտէրեան եւ զաւակները, Տիկին Վերոն Սաֆրասեան եւ զաւակը (Նիւ Եորք), Տէր եւ Տիկին Արմէն Վարուժան եւ զաւակները (Քալիֆորնիա), Տէր եւ Տիկին Հայկիկ Վարուժան եւ զաւակները (Քալիֆորնիա), Տէր եւ Տիկին Վարուժան Արփեան (Մարոք), եւ համայն Զպուքքեարեան գերդաստանը, ինչպէս նաեւ Տէր Աստուրեան, Խաչատուրեան, Օնսեան եւ Պալապանեան ընտանիքները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց սիրեցեալ ամուսնոյն, հօր, փեսային, քեռայրին, հօրեղբօր եւ ազգականին՝

ՎԱՀԱՆ ԶՊՈՒՔՔԵԱՐԵԱՆԻ
(Սեբաստիոյ Բրգնիկ գիւղէն)

մահը, որ պատահեցաւ Երկուշաբթի, Սեպտ. 12ին, իր բնակարանին մէջ, 62 տարեկանին:

Թափօրը կը մեկնի իր բնակարանէն (15, Ռիւ Պաթանի, Քլամար):

Յուղարկաւորութիւնը տեղի կ'ունենայ Մրտոնի «Նահատակաց» մատուռին մէջ, Ռիւ տիւ Լէօփըլտան Պաթանի, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Քլամարի էն – թէրէքոմիւնալ գերեզմանատունը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Պր. Պարգեւ Մարգարեան, Այրի Տիկին Զարուհի Ֆէրէչէթեան, ինչպէս նաեւ եղբայրներն ու քոյրը կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի այս Կիրակի (Սեպտ. 18) առաւօտ, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին, իրենց կնոջ, աղջկան եւ քրոջ՝

ՊԷԱԹՐԻՍ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ:

Կը հրաւիրուին ողբացեալին յիշատակը յարգողները ներկայ գտնուիլ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ՊՕՄՈՆ.—

«Շանթ» գրադարանի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Պէյրութի Համազգային Հրատարակչականէն՝ Ս. Վրացեանի «Կեանքի Ուղիներով» (4 հատոր) եւ Արշաւիր Շիրակեանի «Կտակն էր Նահատակներուն» գիրքերը: Փարիզէն Պ. Գարեգին Վարդանեանէ իր այցելութեան առթիւ 20 Ֆր. գրադարանիս ճոխացման համար:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՅԱՅՏԱԳԻՐ
ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՁԱՅՆԱՍՓԻՒՌԷՆ
ԵՒ ՊԱՏԿԵՐԱՍՓԻՒՌԷՆ

Ձայնասփիւռ.— Ֆրանս Քիւլթիւռ կայանէն:

Սեպտեմբեր 18, Կիրակի առաւօտեան ժամը 8ին: Հայկական պատարագ, ուղղակի ձայնասփռում Նիսի Հայ Առաքելական եկեղեցիէն:

Հոկտեմբեր 9, Կիրակի առաւօտեան ժամը 8ին: Նիւթ՝ Հայ եկեղեցական երաժշտութիւնը, մասնակցութեամբ Արա Պարթեւեանի:

Պատկերասփիւռ.— Հոկտեմբեր 9, Կիրակի առաւօտեան ժամը 9,30ին, Ա. կայանէն: Նիւթ՝ Կապադովկիան: Կը մասնակցին Հ. Ժան Տանիէլու՝ տեսուչ Փարիզի Աստուածաբանական Համալսարանին եւ Տէր եւ Տիկին Տոքթ. Միշել Թիէրի:

ՎԵՐԱՄՈՒՏԻ ԱՌԱՋԻՆ
ՊԱՐԱՆՑԻԿ ՑԵՐԵԿՈՅԹԸ

կազմակերպուած
Հ. Յ. Դ. ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ
ՇՐՋ. ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Շաբաթ, Սեպտ. 17, երեկոյեան ժամը 5էն մինչեւ կէս գիշեր:

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ ՄԷՋ

17, Ռիւ Պլէօ, Փարիզ (9րդ):
Գեղարուեստական նոխ բաժին:
Անակնկալներ:

Հ. Յ. Դ.

ԼԻՈՆ.— Հ. Յ. Դ. «Վարանդեան» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները, այս Ուրբաթ, ժամը 20,30ին սովորական հաւաքատեղին:

Կարեւոր օրակարգ:

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄ

«Հայաստանի Սուրբ» Ընկերակցութիւնս այսու կուգայ ծանուցանել որ՝ Ընկերակցութիւնս կոչուած է Սեպտեմբեր 17ին Շաբաթ օր, Անծանօթ Զինուորին բոցը արծարծելու, Էթուալի Յաղթական Կամարին տակ:

Ընկերակցութեանս Թափօրը կ'առաջնորդեն Ժեներալներ՝ Քէօնիկ եւ Ֆիլլիփօ, ինչպէս նաեւ զինուորական եւ քաղաքական կարեւոր անձնաւորութիւններ, որոնք կը կրեն Ընկերակցութեանս պատուանշանները:

Ժամադրավայր՝ Շան զ'Էլիզէի պողոտային եւ Պալզաք փողոցին անկիւնը, ժամը ճիշդ 17,45ին, ուրկէ Թափօրը կը մեկնի զինուորական նուագախումբի ընկերակցութեամբ:

Կը հրաւիրուի Փարիզի եւ արուարձաններու երկսեռ Հայութիւնը:

Զինուորական եւ քաղաքական պատուանշաններ չունեցող Տիկիններն ու Օրիորդները Թափօրին մասնակցելու իրաւունք չունենալով, կը խնդրուի իրենցմէ որ երթան ուղղակի Էթուալի Յաղթական Կամարին տակ:

ՆԱԽԱԿՐԹԱՐԱՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ
(167, Շըմէն տէ Քայոլ, Մարսէյլ (12րդ)
ԱՆԱՐԱՏ ՅՂՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅ ՔՈՅՐԵՐԸ

Կը ծանուցանեն բացումը իրենց նախակրթարանին, Սեպտ. 26էն սկսեալ, արտօնութեամբ Ֆրանսական Իշխանութեանց եւ օժանդակութեամբ կառավարական վարժուհիներու:

Կ'ընդունուին ցերեկօթիկ եւ գիշերօթիկ աշակերտներ:

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

Շաւիլի հայ դպրոցը կը վերաբացուի Հինգշաբթի 22 Սեպտեմբերին: Ուսուցչուհի՝ Տիկ. Փափազեան: Արձանագրութիւնները տեղւոյն վրայ, կամ հոգաբարձութեան անդամներու մօտ:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄԻ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 23ին, ժամը 16էն կէս գիշեր, Ժորժ Ե.ի սրահներուն մէջ:

Մանրամասնութիւնները յաջորդիւ:

ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Սեպտեմբեր 15էն սկսեալ հաշուեցոյցեր պիտի ղրկենք մեր այն բաժանորդներուն, որոնք առկախ հաշիւներ ունին եւ անմիջական կերպով դադրեցնենք թերթին առաքումը, այն բաժանորդներուն, որոնք չեն պատասխաներ:

Կը յուսանք որ առանց սպասելու, մեր հաշուեցոյցին, մեր կարգ մը բաժանորդները կը կարգադրեն իրենց առկախ հաշիւները, աւելի եւս չդժուարացնելու համար, հայկական օրաթերթի մը հրատարակութեան ծանր պայմանները:

Կանխայայտ շնորհակալութեամբ

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋԻ

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ս. Խաչ Ընկերակցութեան տարեկան պարահանդէսը 26 Փետրուարին:

ԵՐԵՒԱՆԻ ՁԱՅՆԱՍՓԻՒՌԸ

Ամէն Կիրակի առաւօտ ժամը 9էն 10. կարճ ալիք՝ 25,1, 26,3 եւ 31 մեթրի վրայ:

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Արձանագրութիւն 1966 – 1967 ուսում. նական տարեշրջանին:

Տակաւին տրամադրելի տեղերուն համար իրենց զաւակը արձանագրել փափաքողներէն կը խնդրուի ժամադրուիլ՝ դիմելով հետեւեալ հասցէին.

26, Rue Troyon, SEVRES 92

կամ հեռաձայնելով՝ 027-18-28:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՇԱՒԱՐՇ ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ԱՀԱ ԵՍ
ՃԱՆԿԵՐՍ ԼԱՅՆ ԲԱՑԱԾ

ԳՐԱԿԱՆ ՎԻՃԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆՑ ՍՏՈՒԱՐ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ ՄԸ, ՈՒՐ ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒՆ ԻԲՐԵՒ ԳՐԻՉ ԿԸ ԳՈՐԾԱԾԷ ԿԱՏՈՒԻ ՄԸ ՃԱՆԿԵՐԸ,— ԿԱՂԱՄԲԱՎԱՃԱՌՆԵՐ, ԶԳՈ՛ՅՇ:

Գին 15 Ֆրանք

Դիմել հեղինակին՝ ՅԱՌԱՋի հասցէով:

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL « HARATCH »
32, Rue de Trévise, PARIS (9e)

ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼԵԱՆ ԳՐԱՏՈՒՆ

51, Rue Monsieur-le-Prince, PARIS - 6e — Chèque Postal: 1278-35
Tél.: DAN. 88-65

LYNCH. ARMENIA, Travels and Studies. 2ème éd. Beirut, 1965, 2 vol. reliure toile, 197 illustration, Carte etc. — 125 Fr.
ADONTZ, Etudes Arméno-Byzantines, Lisbonne, 1965, 440 p. — 35 Fr.
MANANDIAN, Tigran II et Rome, Lisbonne, 224 pages — 15 Fr.
MANANDIAN, The trade and cities of Armenia, Lisbonne, 248 p. — 35 Fr.
J. MECERIAN, Histoire et institutions de l'Eglise Arménienne Beyrouth, 1965, Illustr. et Carte — 42 Fr.
J. MECERIAN, Le génocide du peuple arménien — 9 Fr.
Mgr. JEAN NASLIAN, Mémoires, Vienne, 2 vol. illustrés — 60 Fr.
Յ. ՊԱՊԷՍԵԱՆ, ՀԱՅ ԱՏԼԱՍ, Լոս-Անճելըս, մեծադիր 328 էջ, լաթակազմ, բազմաթիւ գունաւոր եւ ոսկեզրուած նկարներով եւ քարտէսներով: Շքեղ տպագրութիւն: — 175 Ֆր.
Յ. ՔԱՋԱԶՆՈՒՆԻ, Ցետ մահու, հրատ. Ս. Վրացեան, լաթակազմ — 10 Ֆր.
ԵՂԻՇԷ Յ. ՄԵԼԻՔԵԱՆ, Հարք-Խնուս, Պէյրութ, պատկերազարդ, լաթակազմ, 584 էջ — 15.00 Ֆր.
ԷԼԻԶ ՄԷՀՏԷՐԵԱՆ, Ստուեր եւ Լոյս, Փարիզ — 13,00 Ֆր.

ԱՌԱՔՄԱՆ ԾԱԽՔԸ ԳՆՈՂԻՆ ՎՐԱՅ

Ծոխ մթերք հայերէն եւ Հայոց մասին փրանսերէն գրքերու եւ Հայաստանեան հրատարակութիւններու:

ԼՈՅՍԸ ԳՈՅՆ Է.... ԳՈՅՆԸ ԼՈՅՍ Է
ՁԵՐ ՏԱՆԸ ԼՈՅՍ ՏՈՒԷ՛Ք.... ԹՈՄԼԱՔԻ ԳՈՅՆ ՏՈՒԷ՛Ք
Ձեր բնակարանը կը լուսաւորուի
Եթէ ներկ եւ դուրս
ՎԵՐԱՆՈՐՈԳԷՔ – ԶԱՐԴԱՐԵՔ – ՆԵՐԿԵՔ
ԹՈՄԼԱՔ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐՈՎ

PEINTURES THOMLAC
16 bis, Bd. Sébastopol, Paris 4e
Tél. ARC 26-61 – Métro: Halles et Chatelet

136, RUE DES BOURGUIGNONS — ASNIERES - BOIS COLOMBES (Seine)
Tél: GRE. 09-47
11, BD. DE LA REPUBLIQUE — LA GARENNE (Seine)
Tél.: STA. 19-06

ԱՆՄՐՑԵԼԻ ԳԻՆԵՐՈՎ

Ամէնէն արդիական, նուրբ եւ ընտիր ճաշակով պատրաստուած՝ առաջնակարգ ներկեր: Բնական եւ արուեստական բազմերանգ գոյներու մեծ ընտրութիւն: Նորոյթ իւղաներկեր, պատի գեղեցիկ թուղթերու ճոխ ընտրութիւն: Գետնի համար՝ ամէն տեսակ — լինոլէոմ եւ փլասթիք — ծածկոցներ.—
TAPIFLEX — TAPISOM — CARPETTE
Ձեր բնակարաններուն արտաքին եւ ներքին խնամքներուն համար անհրաժեշտ բոլոր նիւթերը:

Ամէն գնորդի կը նուիրուի յատուկ տետրակ մը, որու շնորհիւ կրնայ 10–30 առ հարիւր զեղչ ունենալ:

ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԵՐ
52, RUE CHALON, PARIS 12e — 64, BLD. DE BELLEVILLE, PARIS 20e
166, AV. ARISTIDE BRIAND — PAVILLONS - SOUS-BOIS (Seine)
4 bis, RUE PAUL VAILLANT COUTURIER — ARGENTEUIL (S. et O.)
24, RUE PAUL VAILLANT-COUTURIER — ALFORTVILLE (Seine)
48 bis, RUE DALAYRAC — FONTENAY - SOUS - BOIS (Seine)

H. PASDERMADJIAN
Professeur à l'Université de Genève

Histoire de l'Arménie

DEPUIS LES ORIGINES JUSQU'AU TRAITE DE LAUSANNE
Deuxième édition revue avec une carte d'Arménie
Գին 30 Ֆր., առաքման ծախսով՝ 32 Ֆրանք

Դիմել՝ ԳՐԱՏՈՒՆ ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼԵԱՆ
LIBRAIRIE ORIENTALE H. SAMUELIAN
51, Rue Monsieur-le-Prince, PARIS (6e)
C. C. P. Paris 1278-35
Tél.: DANton 88-65

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)

Fondé en 1925 — Tél. : PROvence 86-60

R. C. Seine 57 A 2731 — C. C. P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա՝ Տար. 60 Ֆ. — Վեցամսեայ՝ 35 Ֆ.

Արտասահման՝ Տար. 80 Ֆ. — Հատը 0,30 Ֆ.

ՈՒՐԲԱԹ 16 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ

VENDREDI 16 SEPTEMBRE 1966

LE NUMÉRO : 0,30 FR.

42րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 10713

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

42e ANNÉE — No 10.713

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

«ԿԱՊՈՅՏ» ԵՒ «ԴԵՂԻՆ» ՏԵՏՐԱԿՆԵՐԸ

(Համիտեան ջարդերու 70-ամեակին առթիւ)

—o—

Բ.

Դեղին Տետրակին մէջ հրատարակուած է հեռագիր մը, ուրուն Թուականը ուշադրութիւն կը գրաւէ: Հեռագիրը ղըրկուած է Բերլինէն 1895 Հոկտ. 31ին, տակը աւելցուած է՝ «ստացուած փարիզ՝ նոյեմբեր 6ին»: Ասիկա միակ հեռագիրն է, որուն ստացման Թուականը նշանակուած է:

Հեռագիրը ուղղուած է Արտաքին նախարար Հանոթոյին՝ Պոլսոյ դեսպան Փօլ Քամպոնի կողմէ: Հոկտ. 31ի եւ Նոյ. 6ի միջեւ դաշնիճի փոփոխութիւն տեղի ունեցած է Ֆրանսայի մէջ եւ Արտաքին նախարար նշանակուած Պերթըլօ: Հանոթօ, որ հրատարակած է Դեղին Տետրակը, ըսել ուզած է. «Ես չէի այդ պարհուրելի լուրերն ստացողը, այլ իմ յաջորդը»:

Քամպոնի այդ հեռագիրը շատ տխուր լուրեր կը հաղորդէր ջարդերու, Թուրքերու սպառնալիքներու եւ նախապատրաստական ղանազան կասկածելի աշխատանքներուն մասին Տրապիզոնի, Էրզրումի, Երզնկայի, Խարբերդի, Զէյթունի, Հաճընի, Տիգրանակերտի, Մարաշի եւ Ակնի մէջ:

Դեսպանը սխալողաբար կառավարութեան ուշադրութիւնը կը հրաւիրէր Թուրքիոյ մէջ տիրող անիշխանական վիճակին վրայ:

Էրնէսթ Լավիս իր քննադատական գրութեան մէջ կը մատնանշէ հեռագրին հետեւեալ տողերը.

«Տրապիզոնի մէջ դէպքերը շատ աւելի ծանր են եղած քան ինչ որ կը կարծուէր նախապէս... Էրզրումի մէջ կացութիւնը ծանրացած է... Տիարպէքիրի մէջ, ուր կը կարծուէր թէ կացութիւնը բարւոքած է...»:

Ու կը խորհրդածէ. «Ընթերցողը կը կարծէ անշուշտ, որ հեռագրին հեղինակը արդէն նախապէս նախարարին խօսած է Տրապիզոնի դէպքերուն մասին, որոնք «շատ աւելի ծանր են եղած», Էրզրումի մասին, ուր կացութիւնը «ծանրացեր է», Տիարպէքիրի մասին, ուր կացութիւնը գէշ է եղեր առաջ, յետոյ բարւոքեր է, յետոյ բոլորովին «աւրուեր» է: Ուստի կ'եզրակացնէ, որ նախապէս հեռագիրներ ստացուեր են Տրապիզոնի, Էրզրումի եւ Տիարպէքիրի դէպքերուն մասին: Ու Ֆրանսականին պակասը լրացնելու համար կը դիմէ անգլիական Կապոյտ Տետրակին:

Հաւանելի է որ, կ'ըսէ, Ֆրանսայի Արտաքին նախարարը մեզի չսպարդէ մեր դիւանագիտութեան բոլոր գաղտնիքները: Սակայն պարտաւոր է գոնէ կատարեալ տեղեկութիւններ տալ դէպքերու մասին: Հատոր մը, որուն խորագիրն է Դիւանագիտական Վաւերաթուղթեր, Հայկական Գործեր, եւայլն, հրատարակուած է մեզ տեղեակ պահելու համար Հայաստանի գործերուն մասին, լայնօրէն եւ առանց կողմնակալութեան:

Դեղին Տետրակը իբրեւ յառաջաբան հրատարակած է վիճակագրութիւն մը ասիական Թուրքիոյ բնակչութեան մասին, որուն ընդհանուր թիւ ցոյց կուտայ 14 միլիոն 856.118 հոգի, որոնցմէ մահմեդականներ՝ 11.801.485, քրիստոնեաներ՝ 2.760.864 (1.475.011ը Հայ), Հրեաներ՝ 123.947, օտարներ եւ զանազան՝ 170.822:

Էրնէսթ Լավիս համաձայն չէ այս վիճակագրութեան, որուն մասին վերապահումներ կ'ընէ Դեղին Տետրակը, որ անմիջապէս վերջ կը հրատարակէ Պոլսոյ դեսպան Փօլ Քամպոնի 1893 Ապրիլ 1 հետեւեալ հեռագիրը.—

«Անգլիական դեսպանը իր կառավարութենէն շատ ստիպողական հրահանգներ ստացած է Հայերուն ի նպաստ աւելի արդար վարչաձեւ մը պահանջելու համար»:

Ասոր կը հետեւին երեք կարճ հեռագիրներ եւս, վերջինը Օգոստոս 6ին եւ 1893ը առով կը փակուի: Այնուհետեւ կատարեալ լռութիւն՝ ամբողջ վեցուկէս ամիս:

Յաջորդ տարուան առաջին հեռագիրը՝ 1894 Փետր. 20 Թուակիր՝ կը բացատրէ Հայկ. Խնդրին ծագումը:

Երկու տարի առաջ, Թուրք բարձրաստիճան պաշտօնատար մը ըսեր է Փօլ Քամպոնի թէ «Հայաստանի հարց գոյութիւն չունի, բայց մենք պիտի ստեղծենք զայն»: Գուշակութիւնը իրականացած է այսօր, կ'ըսէ դեսպանը: Աւելի քան տարիէ մը ի վեր բուն Հայաստանը եւ շրջակայ նահանգները թատր դարձած են ծանր դէպքերու: Մեր հիւպատոսները ամէն շաբաթ կը տեղեկագրեն մեզի նոր ձերբակալութեանց ու Հայերու եւ կառավարութեան միջեւ տեղի ունեցած արիւնալի բախումներու մասին: Բարձրագոյն Դուռը վերջերս իր դեսպաններուն ուղղած շրջաբերականով մը կը խոստովանէր թէ արիւն հոսած է Եոզղատի մէջ... Թուրքերը Արեւելեան խնդիրը բանալու վրայ են Ասիոյ կողմէն...

Ցիշել եւս թէ Թուրքերը իրենց անարգար վերաբերումով, կեղեքումներով եւ «կողոպուտի պաշտօնական կազմակերպութեամբ» օգնած են Հայ յեղափոխական ազգային շարժման քարոզչութեան, դեսպանը կ'աւելցնէր.

«Անցած տարուան հեռագիրներով ձեզ տեղեակ պահեր էի Կեսարիոյ եւ Մարզուանի (1893 Յունուար) դէպքերուն, կատարուած ձերբակալութեանց, Անգարայի դատավարութեան (Մայիս, Յունիս) եւ հինգ դատապարտեալներու մահապատիժի ենթարկուելուն (Յուլիս) մասին: Իր խստութեամբ Բ. Դուռը կը նուիրագործէ շարժում մը, որ այսօր ունի իր մարտիրոսները: Հայաստանի մէջ խուկական սարսափի, ձերբակալութեանց, բռնաբարումներու եւ վարչաձեւ մը պահելու իր յամառութեամբ, կարծես թէ հաճոյք կը զգայ դէպքերը դահավիժելէ»:

Էրնէսթ Լավիս հարց կուտայ թէ ինչո՞ւ Դեղին Տետրակը լուռ կը մնայ 1893ին Թուրքերու եւ Քիւրտերու կատարած չարագործութեանց մասին: Ինչո՞ւ չի հրապարակեր հիւպատոսներու տեղեկագիրները: Ինչո՞ւ 1893 Օգոստոս 6էն մինչեւ 1894 Փետր. 20 ահաւոր բաց մը կայ:

Անգլիոյ դեսպանին ակնարկելով, Դեղին Տետրակը հրատարակող նախարարը այնպէս կ'ուզէ ցոյց տալ, որ իբր թէ հայկական շարժումին մէջ Անգլիոյ մատը կայ: 1896 Նոյ. 3ին Երեսփ. Ժողովին մէջ խօսած իր ճառով Հանոթօ յստակօրէն հաւկցուցած էր ատիկա:

Էրնէսթ Լավիս կը ծառանայ այս ակնարկութեան դէմ: Ու կը պահանջէ հրատարակել այնպիսի վաւերաթուղթեր, որոնք հնարաւորութիւն տան ընթերցողին անձամբ գաղափար մը կազմելու Հայկական Հարցերու մասին, առանց դիմելու Կապոյտ Տետրակի օգնութեան:

ՀՐԱՆՏ – ՍԱՄՈՒԷԼ

ՀԱՅԵՐԸ ԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Գիտական միջազգային համագումարները յաճախադէպ դարձան: Հաղորդակցութեանց միջոցներու արագութիւնը մեծ դեր ունի համագումարներու ծնունդին մէջ: Գիտութեանց նուիրեալներուն այս հանդիպումները օգտակար են բազմաթիւ տեսակէտներով, — ծանօթանալ իրարու՝ բարեկամութեան եւ խաղաղութեան մթնոլորտ մը ստեղծելով, ծանօթացնել կատարուած նուաճումները երկրէ երկիր:

«Ժընեւի Հանդիպումները» բոլորովին նոր ձեւ մը կը կազմեն, մտաւորականներու արիսպագոսի մը առջեւ՝ դարուն մեծագոյն գաղափարներուն շուրջ միտքերու փոխանակութիւն կատարել եւ յետոյ հատորով հրատարակել վիճաբանութիւնները:

Զուտ գիտական համագումարները եւս իրենց կարգին միջազգային հանդիպումներու առիթներ են: Նաեւ բեմեր, ուր կ'երեւան արդէն Հայերը եւս:

Այս տարի Էվիանի մէջ տեղի ունեցաւ ընկերաբանական միջազգային համագումար մը, որու կը մասնակցէր Խորհ. Միութիւնը 100 ներկայացուցիչներով, — ատոնց մէջ չորս Հայեր, մէկը Երեւանէն, հեղինակ Անանիա Շիրակացիի նուիրուած ուսումնասիրութեան մը:

Սեպտեմբերի սկիզբը երկու համագումար տեղի ունեցաւ Վիեննայի մէջ:

Մէկը լեզուաբանական միջազգային համագումարը, որու կը մասնակցէր Երեւանէն՝ Փրոֆ. Արարատ Ղարիբեան:

Միւսը կենսա-բնագիտական միջազգային համագումար, որ տեղի ունեցաւ Աւստրիոյ մայրաքաղաքին համալսարանի շէնքին մէջ, 5–9 Սեպտեմբերին: Հայերը կը մասնակցէին 8 հոգիով:

Ամերիկայէն՝ Ինսանեան Մինաս (Պաֆըլօ), որ նախագահեց 6 Սեպտեմբերի նիստին, (Ինսանեան Մինաս համագումարին ներկայացուցած է նաեւ ուսումնասիրութիւն մը «կեանքի մաթեմաթիքական տեսութեան մասին»), նաեւ Վահունի (Ուաշինկթըն), Թարեան (Պուտափէշթ), Խաչատուրեան (Ամերիկա), Սալըճեան (Ֆրանսա), Կարապետեան, Զայլաքեան, Ադամեան, Պալըքճեան (Խորհ. Միութիւն):

Համագումարներու մասնակցութեամբ՝ հայ երիտասարդութիւնը հրապարակ կ'իջնէ, միջազգային բեմ կը բարձրանայ մեծ խոստումներով: Ինսանեան կ'ըսէր. «Մինչեւ այժմ հրեայ գիտնականներն էին որ կը տիրապետէին համագումարներու մէջ, կը վստահեցնեմ ձեզ որ տասը տարի չանցած՝ հայ գիտնականներն են որ պիտի տիրապետեն միջազգային այս համագումարներուն մէջ»:

Հայկական հանճարն է որ, վերջապէս, կը պատռէ մեկուսացման պատեանը եւ կը դառնայ միջազգային արժէք:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՃԵՄԻՆԻ 11-Ի ՆՈՐ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Երեքշաբթի օրուան դժուարութիւններէն ետք (Կորտոնի ելքը միջոցին մէջ 44 վայրկեան միայն տեւեց, փոխանակ 115 վայրկեանի), Չորեքշաբթի ամերիկացի տիեզերագնացները կատարեալ յաջողութեամբ կատարեցին երկու էական փորձեր: Հազիւ արթնցած, երկվայրկեանի ճշգրտութեամբ հետեւելով իրենց թռիչքի ծրագրին, Քոնրատ եւ Կորտոն գրեթէ կրկնապատկեցին բարձրութեան նախկին մրցանիշը (761 քիլմ.), զոր կը պահէր Ճեմինի 10: Ճեմինի 11 բարձրացաւ մինչեւ 1370 քիլմ.: «Անհաւատալի է, ամբողջ Աւստրալիան կը տեսնեմ, սքանչելի է», բացագանչեց այդ բարձրութենէն գլխաւոր տիեզերագնացը՝ Քոնրատ: Այս յաջողութեան շնորհիւ, Ամերիկացիները նոր հանգրուան մըն ալ անցան դէպի լուսին երկար ճամբուն վրայ: Իրապէս, այդ բարձրութիւնը կը նկատուի Լուսինին վտանգաւոր սահմանը եւ յաջողութիւնը, որ մրցանիշ մը կոբելէն աւելի տիեզերագնացութեան էական հանգրուաններէն մէկն է:

Այս առաջին յաջողութենէն ետք, Չորեքշաբթի երեկոյեան, երկու տիեզերագնացները երկրորդ յաջող նոր փորձ մը եւս կատարեցին, կամաց մը Աենեային շուրջը դարձնելով Ճեմինին:

Այս երկրորդ փորձէն առաջ Կորտոն, երկու ժամէ աւելի կիսով դուրս ելած Ճեմինիէն, լուսանկարած էր տիեզերքը, այս անգամ առանց որեւէ անհանգստութիւն զգալու:

Հետեւցնելով Երեքշաբթի օր Կորտոնի հանդիպած դժուարութիւններէն, կարելի է եզրակացնել թէ տիեզերագնացութեան մեծագոյն հարցերէն մէկը կը մնայ մարդուն յարմարումը տիեզերքի պայմաններուն: Այս յարմարումը — ամերիկեան թէ խորհրդային բազմաթիւ թռիչքներու վրայ հիմնուած — իրականալի չէ, եւ ասիկա երկու պատճառով. մարդը երկրի բնակիչ մըն է, սկիզբէն իսկ վարժուած ծանրութեան բնական պայմաններու մէջ ապրելու, շրջապատի մը մէջ, ուր իր մըկանները — ինչպէս եւ իր հոգեկան մըտայնութիւնը — կը հակազդեն հիմնական մը համաձայն: Միջոցին մէջ տարբեր են պայմանները. ծանրականութեան պակասը կը յառաջացնէ երանութիւն մը, սակայն միաժամանակ ուղղութեան պակասն ու ֆիզիքական անհանգստութիւններ:

Այս դժուարութիւնները չեն խափաներ սակայն տիեզերագնացներուն քաջութիւնն ու խիզախութիւնը: Միաժամանակ կը փաստեն սակայն թէ «միջոցի աշխատաւոր» տարազը, որքան ալ հմայիչ, կը մնայ տակաւին կանխահաս: Կացութիւնը երբեմն զարմանալի է քիչ մը: Մէկ կողմէն ներկայ կ'ըլլանք — ՃԵՄԻՆԻ 11ին արձակումը եւ այդքան արագ իրագործուած «ժամադրութիւնը» կը փաստեն արդէն — մեքենական գլխիչ յաջողութիւններու, միւս կողմէն սակայն հարց կուտանք թէ արդեօ՞ք մարդկային մարմնին կարելիութեան սահմանները պիտի տոկան տիեզերագնացութեան յառաջդիմութեան եւ միջոցի յաղթանակին:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՃԻՊՈՒԹԻԻ մէջ լուսարգել հաստատուած է, ուր կացութիւնը շատ ձգտուած է: Երիտասարդներու խումբեր ցոյցեր կատարած են, պահանջելով Երեսփոխանական Ժողովի լուծումն ու անկախութեան հռչակումը: Ոստիկանութիւնը զանոնք ցրուելու համար ստիպուած արտասուաբեր ռումբեր գործածած է:

ԱՏԼԱՆՏԵԱՆ ՈՒԽՏԻ մնայուն ներկայացուցիչներու Խորհուրդի Ֆրանսայի ներկայացուցիչը՝ Փիէր տը Լէօս, առջի օր յայտարարեց թէ Ֆրանսա, Հոկտեմբեր 1էն սկսած, Ուաշինկթընի զինուորական կոմիտէէն պիտի քաշէ իր ներկայացուցիչը:

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ժողովը, թեր եւ դէմ վիճաբանութիւններէ ետք համաձայն գտնուեցաւ 100 օրուան պայմանաժամ տալու Սմիթի, որպէսզի լուծէ իր կառավարութիւնը:

ՆՈՐ ՏԵԼՀԻԷՆ կը հաղորդեն թէ հնդկական եւ փաքիստանեան բանակներու ընդհ. հրամանատարները կը տեսակցին, կարգադրելու համար երկու երկիրներուն սահմաններուն վրայ տիրող ձգտուած կացութիւնը:

ԱՆԳԱՐԱՅԻ մէջ Թուրքիա եւ Խորհ. Միութիւն աշխարհի էական հարցերուն շուրջ կարծիքներու փոխանակութեան մը սկսած են: Խորհ. Արտաքին նախարարութեան կցորդ Սեմենով կը մասնակցի այս խորհրդակցութիւններուն:

ԳԱՀԻՐԷԻ մէջ իսլամ եղբայրներու ամբաստանուած նոր խմբակի մը դատավարութիւնը բացուեցաւ:

ԳԻՏՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԿՐՕՆՔԸ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

—o—

Հինէն ի վեր մարդկութիւնը հետաքրքրուած է երկրաշարժներուն պատճառով։ Պատահական չէ ատիկա։ Չէ՞ որ բնական այդ յանկարծակի երեւոյթին հետ կապուած են բազմաթիւ ազէտներ, որոնց պատճառով կ'աւերուին չէնքերը, կը մեռնին մարդիկ։

Իսկ ի՞նչ է երկրաշարժը։

Երկրաշարժ կը կոչեն գետնի ցնցում – ներն ու երերումները, որոնք կը յառա – ջանան բնական պայմաններով։

Մ. Կորքին, ականատես ըլլալով Իտա – լիոյ երկրաշարժներէն մէկուն (1908), որ ամբողջութեամբ աւերեց Մեսինա քաղա – քը, գրած է. «Երկիրը խուլ կը դղրդայ, կը տնքայ, կը կորանայ եւ կ'ալեկոծի ոտքերուն տակ, յառաջացնելով խոր ճեղ – քեր՝ իբրեւ թէ երկրի խորքին մէջ ար – թընցած են ու սկսած չարժիլ զարերով նիրհած հսկայական որդեր»։

Գրագէտին բառերէն դատելով, երկիրը կ'ալեկոծի ծովու պէս, իր մակերեսին վրայ խորտակելով պալատներն ու խրը – ճիթները, տաճարները ու ղեկտիները իր ցնցումներով հաղարաւոր մարդիկ ո – չընչացնելով։

Զօրաւորագոյններէն մէկին էր Փորթու – գալի մէջ 1755 թուականին տեղի ունե – ցած երկրաշարժը։ Ականատեսներուն վը – կայութեամբ գետնին մակերեսը մէկ մեթր կ'իջնէր ու կը բարձրանար։ Այդ տաեն Լիզպոնի նաւահանգիստին մէջ ո – չընչացան աւելի քան 300 նաւեր, իսկ 25 մեթր բարձրութեան հասած ալիքներ յորդեցան դէպի ափը, ծածկեցին զայն 15 քիլմ. լայնութեամբ չրջապիծի մը վը – րայ, բազմաթիւ զոհեր պատճառելով։

Որո՞նք են երկրաշարժներուն պատ – ճառները։

Գիտական եւ կրօնական տեսակէտները այս հարցին մէջ ուղղակի կը հակասեն դիրքեր։

Կրօնքը կը պնդէ, թէ Աստուած կը յա – ռաջացնէ երկրաշարժները, պատժելու համար մարդիկը, իբրեւ մեղքերուն հա – մար։ Այսպէս, Աստուածաշունչին մէջ գրուած է. «Եւ հրեշտակը վերցուց խըն – կամանը, լեցուց զայն զոհասեղանէն ա – ռած կրակով, եւ թափեց երկրին վրայ, եւ լուսեցան ձայներ եւ որոտներ, եւ ա – ղի ունեցան կայծակներ և երկրաշարժ...» Աստուածաշունչին մէջ երկրաշարժի մա – սին յիշատակութիւն կայ քանի մը այլ տարբերակներով եւս, բայց անոնց պատ – ճառը նոյնն է միշտ. Աստուած նման ա – պէտներ կը յառաջացնէ իր հայեցողու – թեամբ, անոնցմով որեւէ իրողութիւն կը նչէ կամ կը պատժէ մարդը՝ իր մեղքե – րուն համար։

Ի՞նչպէս կը բացատրէ երկրաշարժները ժամանակակից գիտութիւնը։

Երկրին ներսը, որուշ խորութեան մը վրայ, ռատիոակտիւ քայքայման եւ հրա – հեղուկի բիւրեղացման ժամանակ որոշ ուժ մը կը յառաջանայ, որուն չնորհիւ նիւթերու տեղափոխութիւն մը կը կա – տարուի։ Այն վայրերը, ուր չատ կը յա – ռաջանայ ջերմային ուժը, աւելի ենթա – կայ են երկրաշարժներու։ Այս ուղղու – թեամբ փոքր դեր չեն խաղար երկրի ձը – ղողական ուժը, Լուսնի եւ Արեւու ձգո – ղական ուժին հետեւանքով յառաջացող կեղրոնախոյս ուժերը։

Բոլոր այս ուժերուն համատեղ զոր – ծողութեան հետեւանքով կը յառաջանան լարուածութիւններ, որոնց պատճառով կը պայթին, կը քայքայուին երկրին կե – ղեւին լեռնապարները, եւ ատիկա կը յանգի երկրաշարժին։ Այս երեւոյթը դիւ – րին է բացատրել հետեւեալ օրինակով.— Եթէ առաձգական մարմին մը առնենք եւ սկսինք աստիճանաբար ծռել, սկիզբը ղիւրաւ կը ծռի, բայց աւելի ուշ կը հա – նի տեղ մը, երբ առարկան, չդիմանալով լարուածութեան, կը կոտրուի եւ վրան կը յառաջանան տարբեր ձեւերով բազմա – թիւ ճեղքուածքներ։

Նման երեւոյթ մը տեղի կ'ունենայ երկրի ներսն ալ։ Այնքան աւելի որ ան – նման են տեկտոնիկ լարուածութիւնները, ժայռին ամրութիւնը կը դիմանայ։ Բայց երբ լարուածութիւնը կը մեծնայ, երկրի կեղեւը չի դիմանար, լեռնապարերու հա – մատարածութիւնը կը խախտի եւ անոնց մէկ մասը կը տեղափոխուի, որուն պատ – ճառով ճեղքեր կը յառաջանան։ Այս ա – մէնը տեղի կ'ունենայ չատ արագ, եւ մենք, երկրի մակերեսին վրայ, այս ե – րեւոյթը կը զգանք երկրաշարժի ձեւով։

Երկրաշարժի օճախները ամէնէն աւելի տարածուած են Երկրի մակերեսէն 300 քիլմ. խորութեան վրայ, բայց օճախներ կը պատահին նաեւ 500–600, նոյնիսկ 800 քիլմ. խորութեան վրայ։ Յատկապէս ա – ւերիչ են այն երկրաշարժները, որոնց օ – ճախները կը գտնուին Երկրի մակերեսէն մինչեւ 100 քիլմ. խորութեան վրայ։ Այս – պէս, Աշխապատի երկրաշարժի օճախը կը գտնուի 15–20, Արմինը (1927)՝ 30–40, Կարպատեան երկրաշարժինը (1940)՝ 80–100 քիլմ. խորութեան վրայ։

Գիտնականները պարզած են Երկրի կե – ղեւին երկրաշարժներու ենթակայ մասե – րը։ Այսօր կարող ենք վստահ ըսել թէ ո՛ր մասերը այս կամ այն չափով ենթա – կայ են երկրաշարժի, եւ ո՛ր մասը՝ ո՛չ։ Պարզուած է երկրաշարժին կապը տուեալ չրջանին երկրաբանական պայմաններուն հետ։ Այսպէս, հոլոգունդին մակերեսին երկրաշարժները անհամաչափ են. տեղ տեղ գօրաւոր են, եւ տեղ տեղ՝ տկար։

Եթէ ենթադրենք, թէ երկրաշարժները կը յառաջանան աստուածային ուժերով, ինչպէս կը պնդեն եկեղեցականները, ու – րեմն այդ տաեն ինչո՞ւ Աստուծոյ պայ – րոյթը կ'ուղղուի ճիշդ այն երկիրներուն դէմ՝ ուր ամէնէն աւելի տարածուած եւ յարգուած է կրօնքը։ Օրինակի համար Իտալիոյ մէջ, ուր կը գտնուի Կաթոլիկէ եկեղեցւոյ կեդրոն Վատիկանը, կործա – նարար երկրաշարժները չատ աւելի տեղի ունեցած են, քան աշխարհի որեւէ այլ մասին վրայ։

Ինչպէս ցոյց կուտան փաստերը, աստ – ուածաբանական վարդապետութիւնները չեն համապատասխաններ իրականութեան, կը ժխտուին գիտական տուեալներով։ Գիտութիւնը պարզած է որ երկրաշարժ – ները, իրրեւ կանոն, կը յառաջանան այն վայրերուն մէջ, ուր երկրին մակերեսը անհարթ է, այսինքն՝ լեռներն ու ձորերը իրարու կը յաջորդեն, իսկ մեծ հարթա – վայրերը գրեթէ պերճ են երկրաշարժնե – րէն։ Ասկէ զատ, երկրաշարժները չատ յաճախ կը զուգադիպին այս կամ այն չրջանի հրաբխային գործունէութեան հետ։ Այսպէս, բնութեան մէջ բազմիցս նկատուած է որ երկրաշարժները որոշ դէպքերու մէջ կը նպաստեն հրաբուխնե – րու կենդանացման, իսկ երբեմն բնդհա – կառակն կը մարեն զանոնք։ Օրինակ, Լիզպոնի երկրաշարժէն ետք վեսուվը զադրեցաւ գործելէ։

Ինչո՞ւ երկրաշարժի ընթացքին որոշ չէնքեր կը փլին, իսկ ուրիշներ՝ ոչ։ Պատճառը կառուցուածքին որակն է։ Ուստի, ստորերկրեայ ցնցումներուն են – թակայ չրջաններուն մէջ կ'օգտագործեն հակաերկրաշարժային կառուցման չինա – նիւթեր, որպէսզի չէնքերը աւելի կայուն ըլլան, սովորաբար կ'ընտրեն թեթեւ տա – նիք, եւ այնքան ալ բարձր չեն չիներ չէն – քերը։ Պէտք է նչել, թէ հին տաեն իսկ դիտէին ճարտարապետները, որ տարե – բային աղէտէն պաչտպանուելու համար ոչ թէ աղօթել պէտք է, այլ կառուցանել ստորերկրեայ ցնցումներուն դիմացող չէնքեր։ Շնորհիւ անհրաժեչտ միջոցնե – րու ձեռնարկման, երկրաշարժային չրը – ջաններու մէջ տակաւին մինչեւ այսօր պահուած են հին անցեալի հոյակապ չէն – քերը։

Շատ կարեւոր է երկրաշարժներու կան – խատեսումը։ Այս խնդրին լուծումը ժա – մանակակից երկրաշարժային գիտութեան դժուարագոյն հարցն է։ Եթէ գիտութիւնը կարողանար իմանալ երկրաշարժի մա – սին գոնէ քանի մը ժամ առաջ, կարելի կ'ըլլար բնակչութիւնը անվտանգ տեղեր փոխադրել եւ կանխել մարդկային զոհե – րը, քանի որ մարդիկ սովորաբար կը զոհուին ոչ թէ ստորերկրեայ ցնցումնե – րէն, այլ կը մնան չէնքերու փլատակնե – րուն տակ, քանի որ երկրաշարժը կը կա – տարուի չանկարծակի։ Բայց երկրաշար – ժը կանխատեսելու հարցը դեռ լուծուած չէ։ Գիտնականները այս ուղղութեամբ փնտռտուքներ կը տանին, հիմնուելով երկրաշարժէն առաջ կամ երկրաշարժի ընթացքին բնական երեւոյթներուն ու – սումնասիրութեան վրայ։

Դեռ հին անցեալին մէկ նկատուած է, որ չատ կենդանիներ կարծես «կը նախա – զգան» երկրաշարժը։ Այսպէս, կովերը, ոչխարները, չուները եւ միւս կենդանի – ները ստորերկրեայ ցնցումներէն քանի մը ժամ առաջ կը զառնան անհանդիստ։ Նա – խապէս չէին կրնար բացատրել այս երե – ւոյթը, իսկ այսօր նման երեւոյթները կը կապեն երկրաշարժէն առաջ Երկրի խոր – քէն եկող էլեկտրամագնիսական ալիքնե – րուն հետ։ Օրինակ, Աշխապատի երկրա – շարժէն քանի մը օր առաջ բնիկ Թուրք – մէնները հաղորդեցին, թէ չուռով երկ – րաշարժ մը պիտի ըլլայ, քանի որ խը – լուրդները, օձերը եւ մոլեկնները կը հե – ռանային իրենց բոյներէն։ Թաչկենտի երկրաշարժէն առաջ ալ նկատուած է կեն – դանիներու տարօրինակ երեւոյթ մը։ Օ – րինակ, չուները սկսած էին առնալ, ա – ղաւնիները դիչերը օդը բարձրացած էին, կատուները չատ անհանդիստ էին, իրենց համար տեղ չէին գտներ...։

Ե. ՄԱՐՏԵԱՆՈՎ

ԾԱՂԿԱՏՕՆԸ
ՄԱՅՐԻՆԵՐՈՒ ՇՈՒՔԻՆ ՏԱԿ

—o—

ԽՄԲ.— Նման տօներու նկարագրու – թեամբ լեցուն է հին յունական մատենա – գրութիւնը։ Քրիստոնէութիւնը վերջ դր – աւ այս տօներուն։ Նոր ժամանակներու մէջ նշանաւոր է Նիսի տօնը իր Բարեկեն – դանային նկարագրով։ Հեռաւոր Արեւ – մուտք եւս սկսած է վերածաղկեցնել այս տօները։ Անհնար է Փասատենայի ծաղ – կատօնը (Լոս–Անճելըս), որ տեղի կ'ու – նենայ ամէն տարի Յունուար Մէկին։ Նոյնիսկ գեղեցիկ է Ֆրեզնոյի ծաղկատօ – նը, որու կը մասնակցին հաղարին բոլոր աշակերտները, մեծ ու փոքր։ Լիքանճել ալ Արեւելքէն։ Ահաւասիկ առաջին նկա – րագրութիւնը.—

Լիբանանի մէջ գտնուող ծագկարոյր ղիւղերու մէջ յատկանչական տեղ կը գրաւէ Պիբֆայան։ Ծաղիկներու կեդրոն մըն է ան, որ թերեւս այդ իսկ պատճա – ռով Լիբանանեան Ծաղկատօնը տեղի կ'ունենայ ամէն տարի, ամբոխ եղանակ – ին, այս ղիւղաքաղաքին մէջ։

Աւանդութիւնը յարգուեցաւ այս տարի եւս, եւ Սեպտ. 4, կիրակի օր, տեղի ու – նեցաւ 28րդ Ծաղկատօնը՝ Պիբֆայա։

Ծաղկատօն միայն ծաղիկներու ցու – ցադրութիւն չի նչանակեր։ Անոր մէջ կը մտնեն ցուցադրութենէն աւելի, տպա – ւինի տպրում մը, յատերժական ատենդու – թիւն մը, ինքնաթիռ բարքեր, եւ պիտու – թեան ու արուեստի հետ քայլ պահելու ձգտումը։

Տօնական այս թուականը մօտ կը տեւէ չարաթ մը։ Շրջանը կը գտնայ տատել եռուն, ու տեղւոյն ծանօթ ընտանիքները իրենց զատկիներով կը լծուին աչխատան – քի, իրենց միջոցներով պատրաստելով ծաղկալից կառքեր։

ՀԱՅԿԱԶՆ ԱՄՕՓ
ԿԱՄ
ՄԱԼԵԶԻՈՅ ԽԵՆԹԸ

Այդ ժամերը չեմ նկարագրեր ձեզի... անկարելի է նկարագրել... ես ինքս չեմ կրնար հասկնալ թէ ի՛նչպէս կարելի է նման պահեր ապրիլ առանց... առանց խենթենալու... Ուրեմն... ժամը երկու – քը քանի անցած... Աչքերս ժամացոյցին վրայ յառած էի... յանկարծ դուռը կը զարնեն... կը գլանամ ինչպէս վագր մը իր զոհին վրայ. ոստումով մը, անհնակը կ'անցնեմ և կը հասնիմ դրան առջեւ, զոր ուժգին կը բանամ...

Փոքր Զինապի մը կեցած էր երկչոտ, ձեռքը թուղթի ծալլուած կտոր մը, ա – րագօրէն կ'առնեմ. նոյն տաեն, տղեկը ոստում մը կ'ընէ եւ կ'անհետանայ։

Թղթիկը կը բանամ աճապարանքով, կ'ուզեմ կարդալ... անկարելի... Ամէն ինչ կը դեղեւի, ամէն ինչ կարմիր է աչ – քերուս առջեւ... Երեւակայեցէք տա – ռապանքս, վերջապէս, վերջապէս տա – ցած եմ իրմէ սպասածս... ու հիմա ամէն ինչ կը դողայ եւ կը պարէ բիբերուս առ – ջեւ... Գլուխս չուրին մէջ կը խօթեմ... ու տեսողութիւնս աւելի կը պայծառանայ ... Թղթիկը կ'առնեմ եւ կը կարդամ.

«Շատ ուշ։ Բայց սպասեցէք ձեր տունը դուցէ տակաւին կանչեմ»։

Սարսղդութիւն չկար հինցած տետ – բակի մը եկող այս ճմռթկուած թուղթին վրայ... մատիտով մրոտուած արագ դի – ծեր, սովորաբար աւելի ինքնավստահ գրութեան մը պատկանող... Չեմ դիտեր թէ ինչո՞ւ այսքան յուզում կը զգայի այս թղթիկին առջեւ... խորհրդաւոր եւ ա – հեղի բան մը կար անոր մէջ, կարծեմ փախուստի մը ժամանակ գրուած էր, պատսհանի մը կամ կառքի մը չուրթին վրայ... Այս թղթիկէն եկող անձկութե – նէն եւ աճապարանքէն ծնած աննկարա – գրելի բան մը կը սառեցնէր հոգիս... եւ սակայն... եւ սակայն երջանիկ էի. գրած էր, տակաւին պէտք չէր մեռնիլ, կրնայի օդնել իրեն... դուցէ... կարողանայի... ո՛չ, ամբողջովին կը կորսուէի ամէնէն արտառոց կռահումներու եւ յոյսերու մէջ։ Հարիւր անգամ, հազար անգամ կարդացի թղթիկը, չրթներուս տարի... քննեցի, փնտռելով մոռցուած փախած բառ մը։ Երազս չարունակ աւելի կը խա – րանար, աւելի կը պղտորէր, բայց աչքե – րուս քունի մը ցնորային ձեւը կ'առնէր... տեսակ մը անդամալուծում, քունարթնուն բան մը, քունի եւ արթնութեան մէջ տա – րուբերք, որ դուցէ աւելց քառորդ ժա – մեր, դուցէ ժամեր...։

Յանկարծ, սարսափի չարժում մը ու – նեցայ... Արդեօք դո՞ւռն էր։ Շունչս բռնեցի... վայրկեան մը երկու վայրկեան բացարձակ լռութիւն... Յետոյ նորէն, մեղմօրէն, մուկի մը կրծումին պէս, թե – թեւ փոքր հարուած մը, բայց բուռն... Դէպի դուռը կը սլանամ, տակաւին ըն – դարմացած, եւ յանկարծակի չարժումով մը կը բանամ... Դուրսը կը տեսնեմ սպա – սաւոր մը, իր սպասաւորը, ան որուն դէմքը կռատիւ հարուածով մը վիրաւո – րած էի... Թուխ դէմքը մոխրագոյնի վե – րածուած էր. պղտոր նայուածքը դժբախ – տութիւն կը դուժէր։ Անմիջապէս ահռելի ողբերգութեան հոտը առի...։

— Ի՞նչ... ի՞նչ պատահեցաւ, կափափե – ցի հարցի։

— Շուտ, եկէք, ըսաւ...։

Ոչ մէկ ուրիչ բառ... Անմիջապէս սա – տիճաններէն իջայ չորս–չորս, ինքը հետ – ևս... Պզտիկ կառք մը կը սպասէր մե – զի, մէջը մտանք...

— Ի՞նչ պատահեցաւ, հարցուցի։

Ինծի նայեցաւ դողդոջուն եւ անխօս, շրթները սեղմուած... Անդամ մը եւս հարցապնդեցի — ոչ մէկ պատասխան... Կ'ուզէի երկինն կռատիւ հարուած մը տալ դէմքին, բայց... անոր հանդէպ իր ունե – ցած չունի հաւատարմութիւնը յուզեց զիս... ու ալ բան չհարցուցի իրեն... Կառքը այնքան արագ կը սուրար փոզոց – ներու խառնաչփոթութեան մէջ, որ մար – դիկը կը քաչուէին հայհոյանքներ ար – ձակելով. կայծակի պէս անցաւ ծովեզեր – եայ եւրոպական թաղամասէն, ցած քա – ղաքէն, եւ աւելի հեռուն, չատ աւելի հե – ռուն, մտաւ չինական թաղամասի ժխո – րալի քաոսին մէջ... Վերջապէս բոլորո – վին մեկուսի փոզոց մը մտանք... կառքը կեցաւ ցած տունի մը առջեւ... Ազատա – էր եւ կարծես ինքն իր վրայ կծկուած. կանթեղով մը լուսաւորուած խանութ մը կը կպմէր առաջամասը... այն խանութ – ներէն մէկը, ուր կը ծածկուին ափիոնի ծխարաններ կամ հանրատուներ, զոզե – րու բոյն մը կամ զոզոնապահներու որջ մը... Սպասաւորը ուժգին զարկաւ դու – ռը... Ձայն մը հարցումներ եւ հարցում – ներ փսփսաց ձեղքէ մը...։

*Համբերութիւնս հատած էր, աթոռէն վար ցատկեցի եւ ուժգին հրեցի կիսա – բաց դուռը։ Պառաւ Զինուհի մը փո – խաւ փոքր ճիշեր արձակելով... սպասա – տորը հետեւեցաւ ինծի, մինչդեռ ին – ծի տրբը հետեւեցաւ։

Պաղհատոնին պաշտօնական մասը սկսաւ Շաբաթ, 3 Սեպտեմբերի երեկոյեան, չեզ պարահանդէսով մը, Պիքֆայալի հրապարակին վրայ։ Խանդավառութիւնը մեծ էր։ Զայդ նուագախումբ, ըլ – լաթի մթնոլորտ, որ տեւեց մինչեւ առաւօտեան ժամերը։

Մարզական մրցումները չարունակուե – ցան կիրակի կէսօրէն, իսկ կէսօրէ ետք ժամը 4ին սկսաւ պաշտօնական տողանցքը Պաղհատոնի կառքերուն։

Չաղարաւոր հանդիսականներ տեղ ըլ – բաւած էին Պիքֆայալի հրապարակին վրայ պատրաստուած հանդիսաւայրին մէջ։ Ներկայ էին, բացի պետի երեւելի – ներէն, օտար հիւրեր, պետական անձնա – ւորութիւններ, պաշտօնական մարմիններ – ու ներկայացուցիչները, լրագրողները։ Նախագահ Շարլ Հէլուն կը ներկայացնէր վարչապետ Ալպասլան Եաֆէի։

Լիբանանի դրեթէ բոլոր չէզոքներէն սպառուհական մարմիններ խումբեր առա – քած էին։ Եւ «էլ Ժարահ» սկաուտական նաւապետարանին առաջնորդութեամբ սկսաւ առաջնորդը։ Իրարու հետեւէ առան – ցնցին չեզ կառքեր։ Նախ էՍՍՕ Ընկե – րութեան կողմէ պատրաստուած կառքը, որ կը ներկայացնէր «Դէպի Լուսին» թե – ման՝ երկիրը եւ մոլորակները։

«Արքայն ըմպելին» նիւթը ունեցող կառքը երկու տար էր։ Նախ հսկայ բա – ժակ մը, ծաղիկներով հիւսուած եւ ապա նոյնքան հսկայ դինիի չիշ մը, դարձեալ ծաղիկներով պատրաստուած։

«Եէ–եէ»ները եւս բացակայ չէին։ Կառք մը յատկացուած էր անոնց, որ առեղծուց հիացումէ ուելի՝ ծիծաղ։ Այս ալ թեւեւս Պաղհատոնին հիւմուրի բաժինն էր։

Լիբանանի Փաղանգաւորներուն կողմէ ներկայացուեցաւ «Ապաղայ Տուն»ը նիւ – թէ ունեցող կառքը։ Ապահիէ տուն մըն էր, բարձր սիւներու վրայ չինուած, տա – կը պարապ (անչուչա փարֆիւմի համար)։ Ցաղող դորձ։

Վերջին կառքն էր «Կանաչ Ծրագիրը»։ Հսկայ սայլ մը, որուն կարծես կը պակ – սէր «բան մը»։

Կարելի է յիշել նաեւ «Ծովանոյշ»ը կառքը, բաւական սիրուն, եւ «Ալի Պապա եւ քառասուն դաղերը», ինչպէս նաեւ «Փիլի հարսանիքը» կառքերը, որպէս արուեստ պարունակող յայտնումներ։

Ժամ մը ուելի տեւող այս տողանցքը, նպաստաւորութեան կշռոյթով, քիչ մը վա – խեց Լիբանանցիներու առօրեան, որոնք նկած էին, խուռներամ, դիտելու ար – ուեստի, գիտութեան, երդիծանքի ու մր – ցակոյթի խորհրդանշումները պատկերող չքեղ կառքերը։

Նոյն դիշերը տեղի ունեցաւ մեծ ճեր – մէս մը, Պիքֆայալի մէջ, որպէս վա – կուն Ծաղհատոնին։

ԹՐՔԱԿԱՆ ՓԱՅԼՈՒՆ ՁԱՐՏԱՐԱՐՈՒԵՍՏ ՄԸ

«Միլիյէթ»ի աշխատակիցներէն Ու – լոնայ կը գրէ.—

Անդարայի ընթերցողներէն մին նամակ մը ուղարկեր է ինծի։ Նամակին վրայ, չրջանակի մը մէջ, հետեւեալ տողերը. «Ատաուծոյ սիրոյն, անպայման կարդա այս դրուածը»։

Սովորութիւն ունիմ, ոչ մէկ նամակ կը նետեմ առանց կարդալու, պայմանաւ որ դրուած ըլլայ կարճ եւ ընթեռնլի։ Այս նամակն ալ, նկատելով որ կարճ էր եւ մաքուր դիրով մը դրուած, կարդացի։ Նիւթը չատ հետաքրքրական է ու կարե – ւոր։ Նոյնիսկ պահ մը մտածեցի չարտա – յայտուելու մասին, անոր համար որ այս հարցը լրջօրէն կապուած է մեր ապրելին արժանապատուութեան հետ։ Սակայն ի վերջոյ յարմար տեսայ խօսիլ այդմասին, քաղելով այդ նամակի դէթ կարեւոր ու հետաքրքրական մասերը։

Նամակագիրը կը գրէ ի մէջ այլոց.—

1) Քաղաքներու մէջ, մասնաւորաբար մեծ քաղաքներու, կը տեսնենք մարտա – կիրներ, որոնք հաչմանդամ են ու ան – պայման վնասուած աս կամ նա ձեւով։ Այս մարտակիրները մեծ մասամբ էլաղըղ – կիներ են, ինչ որ ուշագրաւ պարագայ մըն է։ Անոնք արկածահարներ չեն, այլ դիտումնաւոր կերպով, յատկապէս այդ վիճակին բերուած՝ մասնաւոր կազմա – կերպութեան մը կողմէ։ Էլաղըղի մէջ կը դանուի այս կազմակերպութիւնը։ Ինչ – պէս որ կան բեկաբուժութեան մասնա – դէտները (բրրբճի), կան նաեւ մասնա – դէտներ, որոնք թեւի եւ ոտքի ոսկորները կը կոտրեն կամ այլ դործողութիւններով կը հաչմեն տղոց անդամները կամ կը կուրացնեն, երբ տակաւին չատ փոքր են անոնք։

Էլաղիզի մէջ իր կեդրոնն ունի այս կազմակերպութիւնը, որուն դործն է ընել այդ բոլորը։ Անոնք կը դիմեն այն ապ – քատ ընտանիքներուն, որոնք բազմանդամ են ու մանաւանդ անոնց, որոնք դաւակ – ները մանչ են եւ տարիքով փոքր։ Կապ – մակերպութեան ներկայացուցիչները կը սակարկեն ընտանիքի նախապահին հետ ու կը համաձայնին անպայման, կամ ծա – խու առնելով տղաքը կամ ընտանիքը բաժնեկից դարձնելով իրենց չահուն, որոշ պայմաններով։ Ամէն անդամ որ տեսնեն ընտանիքի վարանումը, կ'ըսեն անոր.

— « Տակաւին ի՞նչ կը մտածես։ Տղաղ եթէ առողջ մեծնայ ու դինուորական տա – րիքը դայ, դինուոր պիտի երթայ ու պի – տի մեռնի։ Մինչդեռ եթէ այսօրուընէ դրամ չահելու վիճակին բերենք զայն, դրամին խերը կ'անիծես։ Այսպէսով, ան մինչեւ կեանքին վերջը դերծ կ'ըլլայ ապ – րուստի հոդէն ու կը հարստանայ։ Մինչ – դեռ դուն ներկայիս ի վիճակի չես անոր չոր հացն իսկ ապահովելու»։

Իրենց այս խօսքերուն կը կցեն նաեւ մէկ երկու օրինակ եւ ի վերջոյ թեզճ հայրը, որ տպէտ է, ճարահատ տեղի կու – տայ եւ իր զաւակը կամ կը ծախէ անոնց կամ կը թողու, որ իրենց ուզածն ընեն, չահուն ընկեր ըլլալու պայմանաւ։

Տղան անդամ մը ծախու առնելէ ետք, կը մնայ զայն ողբմելի վիճակի մը բե – րել, որովհետեւ երբ առողջ է եւ առոյդ, այդ վիճակով ոչ ոք կ'ողորմի անոր։ Այն ատեն, զայն կը տանին իրենց աչքա – տանոցները, կամ թեւին մէկը կը հանեն, հակառակ կը զարճենն, կամ ոտքին մէկը կը կոտրեն կաղ կ'ընեն։ Նկատելով որ չահուտը չէ բոլորն ալ միօրինակ կերպով պատրաստել, ոմանց ալ աչքերուն մէկ մէկ մէկ կաթիլ արկաղ կը կաթեցնեն ու կը կուրացնեն։ Անկէ ետք ալ, երբ ա – մէն դործ լրանայ, տղաքը կը քշեն հրա – պարակ, առեւտուր սկսելու համար։

2) Կայ կարեւոր կազմակերպութիւն մը, որ կը վարէ այս դործերը։ Ունի ե – կու կեդրոններ, — ամաչկինը կը դտնուի էլաղըղի մէջ, իսկ երկրորդը Խոթանպուլ։ Էլաղըղի կեդրոնին դլխաւոր պարտա – կանութիւնն է հաւաքել առողջ տղաքը եւ անոնց վրայ հարկ եղած «փոփոխու – թիւն»ները կատարելէ ետք Խոթանպուլ ուղարկել դանոնք։ Խոթանպուլի կեդրոնն ալ ունի իր պարտականութիւնը։ Ան ալ մուրալու կը դրկէ այդ քաղաքը, որոշ տեղերու մէջ ու կը հաւաքէ անոնց մու – բացած դումարները։

Այս կազմակերպութիւնը օղնութեան կը հասնի նաեւ այն մուրացկիներուն ո – րոնք կը ձերբակալուին։ Կը փրկէ դա – նոնք ու միջոցներ ձեռք կ'առնէ, որպէս – զի անդամ մըն ալ չբռնուին։ Իր տրա – մադրութեան տակ ունի նաեւ հսկայ դու – մարներ, դորս կը ծախսէ հարկ եղած պարագային։

Հաչմանդամներ ու կոյրեր կը դրկէ նաեւ դլխաւոր քաղաքները, ինչպէս Ան – կարա, Իզմիր, Ատանա, Գոնիա եւ այլ մեծ կեդրոններ։ Այս խեղանդամ առեւ – տուրով դրաղող մասնաճիւղեր կան նաեւ այդ քաղաքներուն մէջ, նոյն կեդրոնն – րուն կապուած։

3) Այս ձեւով, կազմակերպութիւնը ա – մէն տարի անհամար տղաք հաչմանդամ կը դարձնէ եւ այս պարագան ծանօթ է դրեթէ բոլոր էլաղըղցիներուն, անխտիր»։

Ահաւասիկ կարեւոր հարց մը, որ երի – ընտրանքի ու վարանումի մէջ ձգած էր դիս, աղդային արժանապատուութեան տեսակէտով։

Ատոնած իմ։ Ո՞ր դարուն մէջ կ'ապ – րինք։ Եթէ, իսկապէս, նամակագրին դը – րածին պէս այս իրողութիւնը ծանօթ է բոլոր էլաղըղցիներուն, ամէն բանէ առաջ պէտք է որ ոստիկանութիւնը օձիքին կառչի այդ ոճրագործներուն։ Ապահո – վութեան պաշտօնեաներուն դործն է երե – ւան հանել այդ յանցանքներն ու պատի – ժի ենթակայ արարքները։ Մարմնին որ – եւէ մէկ անդամը, եթէ արկածով իսկ ըլ – լայ, երբ կը հաչմուի անձի մը կողմէ, այդ անձը օրինական պատասխանատուու – թիւն մը ունի եւ կը պատժուի։ Ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ այսպէս հարիւրաւոր տղաք հաչմանդամ դարձնողները անպատիժ կը մնան ու կը չարունակեն իրենց դպրեվի դործունէութիւնը օր ցերեկով, հրապա – րակաւ եւ անպատկառօրէն։

Ես այս բոլոր հաչմուածներուն ու կոյ – րերուն համար կը մտածէի իւրովի. «Մեր երկրին մէջ ո՛րքան դժբախտներ կան։ Խեղճերը ո՛րքան անխնամ կը մեծնան որ այսքան կոյր ու հաչմուած կը հասնին»։ Մինչդեռ կազմութիւնը բոլորովին տար – բեր է եղեր։

Պետութիւնը հիւանդանոցներ հիմներ է, հսկայ կազմակերպութիւններ երեւան բերեր ու միլիոններ կը ծախսէ, որպէսզի երկրին դաւակները հասնին առոյդ, ա – ռողջ ու զօրաւոր։ Եթէ փոքր կազացում մը կամ ապօրինութիւն մը տեսնենք ա – ռողջապահական այս կազմակերպութեան մէջ, ազմուկ մըն է կը փրցնենք, կը պո – ռանք կը կանչենք։ Ուրեմն ի՞նչ պէտք է ընել այն կազմակերպութեան, որ տղաքը հաչմանդամ կ'ընէ, կը կտրէ անոնց թե – ւերը, սրունքները տեղէն կը հանէ, ար – ջասպով աչքերը կը կուրացնէ։ Այնքան սարսուռ կը պատճառէ այս պարագան, որ հարկ է անպայման երեւան հանել այդ կազմակերպութիւնը, պէտք է դրաւել անոր դրամադլուխը եւ խմբակին անդամ – ները մէկ մէկ հանել դատաւորին առջեւ։ Ըստ իս, այս մարդիկը կախաղանի ար – ժանի են։

ՄԻՄԱՂ

Երկու բսակահատներ կը հանդիպին պառի մը մէջ։

— Ներողամիտ եղիր, կ'աճապարեմ, կ'ըսէ մէկը, կը մեկնիմ նոր հագուստնե – րու ներկայացումի մը։

— Խե՞նթ ես, ինչ։ Կորսնցնելիք շատ ժամանակ ունիս երեւի, կը պատասխանէ միւսը։

— Բնաւ երբեմ։ Պարտականութեան գի – տակցութիւն է պարզապէս։

— Չեմ հասկնար։

— Այո՛, կ'ուզեմ հասկնալ թէ յառա – ջիկայ ամեռ ո՛ւր պիտի գետեղեն գրպան – ները։

ԵՐԲ – ԵՐԿԻՐԸ ՍԱՐՍԵՑԱԻ

Իվանոֆ է գուր կը ջանար հանդարտե – ցնել զինքը. կը կրկնէր չարունակ. «Զեզի ցոյց պիտի տամ, պարոններ, թէ ի՛նչ – պէս ճշմարիտ Ռուս մը պիտի մեռնի»։ Նախ ինդալ եկաւ, կը հասկնա՞ս, յետոյ աչքերի մեղքցայ, որ աչքս արցունքով լեցուեցաւ... Երբեմն վիս թեւերուն մէջ կ'առնէր եւ կ'ըսէր. «Կը յուսամ որ մայ – րդ ձեզի կը բաւէ, պարոննե՛ր, թող ան ալ աղջիկս համբուրեմ»։ Սրտա – կիզիչ ու աղերսկոտ համբոյրով մը։ Դուրս ելան, վերջապէս, ճաթիայի հետ գայն թող – ուով, դրեթէ նուաղած... Եւ ես սարսռ – ալով կը երթայի ընկերանալ պանդոկին ճաչասրահին մէջ, ուր մարդ յուր – տնցած մահերուն մէջ, ուր մարդ կը կարկամի... Մեկնեցան ժամը ութուկէսին ոչինչ դանելով. ոչ թուղթ, ոչ դինք, բացի հայրիկին հին մէկ առ – նեղ, զոր թողուցին... Զինուորները այս անդամ քանի մը առարկայ զողցան...։

Իվանոֆ առաւ յանկարծակի, որ – պէս թէ բան մը ունէր դեռ ըսելիք, բայց կը վարանէր։ Սակայնքի որ աչքէն չէր հեռացներ գայն, տեսաւ որ կը խորհէր։ Ձակատը խորչոմեցաւ. ակնարկները կը խուսափէին սերտողին աչքերէն։ Մօտե – ցաւ, իր ղլուխը դրաւ անոր ուսին եւ երկար առեն լուռ մնաց։

— Ի՞նչպէս են այսօր ծնողքդ, հար – ցուց վերջապէս։

— Սմէն բան պիտի ըսեմ քեզի, ըսաւ։ Հայրիկը լաւ է... եւ նոյնիսկ զարմանա – լի բան, երկար առենէ ի վեր առողջու – թիւնը այսքան լաւ եղած չէր։ Այս առ – աւ իր սենեակին մէջ, իր երկու դաւա – կաններուն կթնած, բոլորովին միտկը երկու քայլ երաւ, եւ կամաց մը կ'երդէր հին երդ մը զոր կը սիրեմ եւ չէի լսած իրմէ յեղափոխութենէն ի վեր... բայց խեղճ մայրիկը բոլորովին տակնուվրայ եղած է... երանի առամ մըն է... խոր – հէ քիչ մը, թէ դիչերը բնաւ չքնացաւ։ Ոչ, այլեւս միայն մէկ դաղափար ունի — հետանալ Ռուսիայէն։ Գիչերուան մէջ նոյնիսկ, սկսաւ պայուսակները պատ – րաստել։ Քաթիայէն հետ ամբողջ առ – աւոտն աչքատեցաւ։ Անդադար կը կրկնէ. «Մէկ օր չեմ կենար այլեւս երկրի մը մէջ, ուր կիներուն հետ այսպէս կը վար – ուին...», կարծեմ թէ քիչ մը խելքը կորսնցուցած է...։

Այս առաւ բացագանչեցաւ ուղեց դրկել զօրավար Վասիլիեֆը առաջակ առ – նելու համար Ֆինլանտայի կայարանէն Սթոքհոլմի համար։ Կը կարծէր թէ կա – րելի էր առաջակ ունենալ առաջուան պէս արտառաճանքի համար... պէտք եղաւ որ խեղճ զօրավարը հոն երթայ, եւ երբ նկաւ ձեռքերը պարապ, տեսարան մը ը – րաւ որ... ըսաւ իրեն թէ ի՛րն է յան – ցանքը, թէ բանի մը օգտակար չէ, յա – ւտարարեց թէ քեզի տեսնել կ'ուզէ, թէ դուն միայն կրնաս ամէն բան կարգա – դրել։ Ինքն է որ գիս դրկեց։ Քեզի կը սպասէ։

Նորէն երկար լռութիւն մը տիրեց։

Լիախա վարած կը մնար Սավինքովի, որպէս թէ չէր համարձակեր իրեն նա – յիլ։ Կը լսէր սրտին ուժգին տրոփիւնն – երը։ Հարկ չկար գայն հարցաքննելու. դի – տէր թէ ի՛նչ յուղումէ կը տառապէր այդ պահուն։

— Ո՛ւր որ ալ ըլլանք, միասին պիտի ապրինք, հուսկա՛ս։ Սիրուհի՛, կը խըն – դրեմ...։

— Կը զդամ թէ քեզ պիտի կորսնցնեմ, կ'ըսէր Լիախա արցունքով լեցուած, եւ յուսահատօրէն կը կառչէր սիրականին։

ՄԵԿՆՈՒՄԸ

Պէտք էր մեկնումի պատրաստուիլ եւ կառավարութենէն վիզաներ առանալ։ Լի – ախա յայտարարած էր թէ Ռուսիայէն պիտի հեռանար այն օրը, երբ Սավինքի օրինաւոր անցագիր ունենար արտասահ – մանի համար։ Դրամի եւ զարճուած քնե – րու չնորհիւ կրցաւ գնել անցագիր մը, Իվան Իլիչ Փեթրով անունով, միջնորդ վաչչի գործերու։ Պէ՞տք էր փորձել այս անունին տակ մօտակայ էսթոնիա եր – թալ։ Ռեվալի մէջ, այս պահուն, վաչչ գնորդներ կային Եւրոպայի համար, եւ թեւեւս պատրուակը բաւարար պիտի ըլ – լար։ Արդեօ՞ք աւելի լաւ էր, ընդհակա – ռակն Ֆինլանտայի ճամբով զպտնարար փախչիլ։ Մաքսանենդներու գործակալու – թիւններ յանձն կ'առնէին ահմանապահ – խէն անդին անցընել, միջին հաչիւով 20 հազար ռուբլիով։ Լիախա չատ հակառա – կեցաւ այս ծրագրին, մինչդեռ Սավինըս – քիի դիւրին կը թուէր։ Իրրեւ վերջին հնարք մը կ'ուզէր ընդունիլ այդ, եթէ Ռեվալի համար վիզան մերժուէր։ Սա – վինքի անով դրպեկաւ առանց ժամա – նակ կորսնցնելու։

Սակայն Լիախա յոյսը չէր կորսնցներ, Սէմէոնովի միջոցաւ, իր եւ իրենների համար անցագիր մը առանալու, որ թոյ – լատրէր իրենց Ֆինլանտա անցնիլ մէկ քանի ժամէն։

ՔԼՕՏ ԱՆԷ

(Շար.)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Պրիւսէլէն Օր. Այտա Մաթոսեան հո-գեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ իր սիրելի ծնողաց՝

ՆՇԱՆ եւ ԱՆՆԻԿ ՄԱԹՈՍԵԱՆՆԵՐՈՒ

մահուան վեցերորդ եւ երկրորդ տարելի-ցին առթիւ, Կիրակի (Սեպտ. 18) առտ-ւօտեան Փարիզի Ս. Յովհաննէս Մկրտիչ եկեղեցւոյ մէջ:

Այս առթիւ Օր. Ա. Մաթոսեան 300ա-կան պելժիական ֆրանք կը նուիրէ Պէյ-րութի Ն. Փալանճեան Ճեմարանի ազ-քատ ուսանողաց ֆոնտին եւ Լիբանանի Հայ Օգն. Խաչին:

×

Այրի Տիկին Թագուհի Պոյաճեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ հոգեհան-գստեան պաշտօն կը կատարուի այս Կի-րակի (Սեպտ. 18) առաւօտ, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին, իրենց ամուս-նոյն եւ հօր՝

ԳՐԻԳՈՐ ՊՈՅԱՃԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ:

Կը հրաւիրուին ողբացեալին յիշատակը յարգողները:

×

Այրի Տիկին Զուարթ Գչիկեան եւ զա-ւակները կը ծանուցանեն թէ այս Կիրակի առաւօտեան յաւարտ պատարագի, հոգե-հանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցիին մէջ, իրենց սիրեցեալ ամուսնոյն եւ հօր՝

ՆԵՐՍԷՍ ԳՉԻԿԵԱՆԻ

մահուան առաջին տարելիցին առիթով:

Կը հրաւիրուին հանգուցեալին յիշա-տակը յարգող ազգականները, ընկերնե-րը, հայրենակիցներն ու բարեկամները:

Այս տխուր յիշատակին առիթով փո-խան հոգեճաշի Այրի Տիկին Զուարթ Գը-չիկեան եւ զաւակը՝ Գէորգ, 200 ֆրանք կը նուիրեն հետեւեալ միութիւններուն. — Հալէպի (Սուրիա) Ծերանոցին՝ 100 ֆրանք: Իսկի Ֆ. Կապ. Խաչին՝ 50, Իսկի Հ. Յ. Դ. «Զաւարեան» կոմիտէին՝ 50 ֆրանք:

Վերոյիշեալ գումարները ստանալ «Յա-ռաջ»էն:

×

Պր. Պարգեւ Մարգարեան, Այրի Տիկին Զարուհի Ֆէրէչէթեան, ինչպէս նաեւ եղբայրներն ու քոյրը կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի այս Կիրակի (Սեպտ. 18) առաւօտ, Փա-րիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին, ի-րենց կնոջ, աղջկան եւ քրոջ՝

ՊԷԱԹՐԻՍ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ:

Կը հրաւիրուին ողբացեալին յիշատա-կը յարգողները ներկայ գտնուիլ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ՊՈԻԼ. ՕՏՏՕ.— Եկեղեցւոյ պայծառու-թեան համար Պուլ. Օտտոյի Ս. Յակոբ եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը շնորհակա-լութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէր-ները.— Մինասեան ընտանիք 50 ֆրանք: Պ. Պ. Սահակեան իր թոռնիկի մկրտու-թեան առթիւ 50, Պ. Վ. Տուրսունեան իր տղուն մկրտութեան առթիւ 40, Պ. Վ. Աստուրեան 50, Պ. Յ. Տէրոյեան 20, Պ. Սիրունեան, Պ. Տէր-Արէլեան 10ա-կան, Պ. Ս. Մինասեան տեղւոյս դպրո-ցին՝ ողբ. Տիկ. Մարգարեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի 30, Ս. Քէօ-միւեան 30, Մ. Ծառուկեան, Ճիհանեան 20ական:

ՎԵՐԱՄՈՒՏԻ ԱՌԱՋԻՆ

ՊԱՐԱՆՑԻԿ ՑԵՐԵԿՈՅԹԸ

կազմակերպուած

Հ. Յ. Դ. ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ

ՇՐՋ. ՎԱՐՁՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Շաբաթ, Սեպտ. 17, երեկոյեան

ժամը 5էն մինչեւ կէս գիշեր:

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ ՄԷՋ

17, Ռիւ Պլէօ, Փարիզ (9րդ):

Գեղարուեստական ճոխ բաժին:

Անակնկալներ:

Հ. Յ. Դ.

ԼԻՈՆ.— Հ. Յ. Դ. «Վարանդեան» կո-միտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բո-լոր ընկերները, այս Ուրբաթ, ժամը 20,30ին սովորական հաւաքատեղին:

Կարեւոր օրակարգ:

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

Շաւիլլի հայ դպրոցը կը վերաբացուի Հինգշաբթի 22 Սեպտեմբերին: Ուսուց-չուհի՝ Տիկ. Փափազեան: Արձանագրու-թիւնները տեղւոյն վրայ, կամ հոգաբար-ձութեան անդամներու մօտ:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄԻ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 23ին, ժամը 16էն կէս գիշեր, Ժորժ Ե.ի սրահներուն մէջ:

Մանրամասնութիւնները յաջորդիւ:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՅԱՅՏԱԳԻՐ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՁԱՅՆԱՍՓԻՌՈՒԷՆ ԵՒ ՊԱՏԿԵՐԱՍՓԻՌՈՒԷՆ

Ձայնասփիւռ.— Ֆրանս Քիւլթիւռ կա-յանէն:

Սեպտեմբեր 18, Կիրակի առաւօտեան ժամը 8ին: Հայկական պատարագ, ուղ-ղակի ձայնասփռում Նիսի Հայ Առաքե-լական եկեղեցիէն:

Հոկտեմբեր 9, Կիրակի առաւօտեան ժամը 8ին: Նիւթ՝ Հայ եկեղեցական երա-ժշտութիւնը, մասնակցութեամբ Արա Պարթեւեանի:

Պատկերասփիւռ.— Հոկտեմբեր 9, Կի-րակի առաւօտեան ժամը 9,30ին, Ա. կա-յանէն: Նիւթ՝ Կապադովկիան: Կը մաս-նակցին Հ. Ժան Տանիէլէու՝ տեսուչ Փա-րիզի Աստուածաբանական Համալսարա-նին եւ Տէր եւ Տիկին Տոքթ. Միշէլ Թիէ-րի:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ս. Խաչ Ընկերակցութեան տարեկան պարահանդէսը 26 Փետրուարին:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՇԱՒԱՐՇ ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ԱՀԱ ԵՍ
ՃԱՆԿԵՐՍ ԼԱՅՆ ԲԱՑԱԾ

ԳՐԱԿԱՆ ՎԻՃԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆՑ ՍՏՈՒԱՐ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ ՄԸ, ՈՒՐ ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵ-ԶՈՒՆ ԻԲՐԵՒ ԳՐԻՉ ԿԸ ԳՈՐԾԱԾԷ ԿԱ-ՏՈՒԻ ՄԸ ՃԱՆԿԵՐԸ,— ԿԱՂԱՄԲԱՎԱ-ՃԱՌՆԵՐ, ԶԳՈ՛ՅՇ:

Գին 15 Ֆրանք

Դիմել հեղինակին՝ ՅԱՌԱՋի հասցէով:

GROSSISTE rue d'ABOUKIR
APPEL OFFRES DIRECTES
FABRICANTS SPECIALISES ROBES, MANTEAUX, ENSEMBLES, TAILLEURS style « Boutique », 20 ans, 30 ans articles soignés.
tél. 488-69-57

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Արձանագրութիւն 1966 – 1967 ուսում-նական տարեշրջանին:

Տակաւին տրամադրելի տեղերուն հա-մար իրենց զաւակը արձանագրել փափա-քողներէն կը խնդրուի ժամադրուիլ՝ դը-րելով հետեւեալ հասցէին.

26, Rue Troyon, SEVRES 92

կամ հեռաձայնելով՝ 027-18-28:

ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Սեպտեմբեր 15էն սկսեալ հաշուե-ցոյցեր պիտի ղրկենք մեր այն բաժանորդ-ներուն, որոնք առկախ հաշիւներ ունին եւ անմիջական կերպով դադրեցնենք թերթին առաքումը, այն բաժանորդներուն, որոնք չեն պատասխաներ:

Կը յուսանք որ առանց սպասելու, մեր հաշուեցոյցին, մեր կարգ մը բաժանորդ-ները կը կարգադրեն իրենց առկախ հա-շիւները, աւելի եւս չդժուարացնելու հա-մար, հայկական օրաթերթի մը հրատա-րակութեան ծանր պայմանները:

Կանխայայտ շնորհակալութեամբ

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋԻ

ԵՐԵՒԱՆԻ ՁԱՅՆԱՍՓԻՌԸ

Ամէն Կիրակի առաւօտ ժամը 9էն 10, կարճ ալիք՝ 25,1, 26,3 եւ 31 մեթրի վը-րայ:

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL « HARATCH »
32, Rue de Trévise, PARIS (9e)

H. PASDERMADJIAN
Professeur à l'Université de Genève

Histoire de l'Arménie

DEPUIS LES ORIGINES JUSQU'AU TRAITE DE LAUSANNE
Deuxième édition revue avec une carte d'Arménie

Գին 30 ֆր., առաքման ծախսով՝ 32 ֆրանք

Դիմել՝ ԳՐԱՏՈՒՆ ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼԵԱՆ
LIBRAIRIE ORIENTALE H. SAMUELIAN
51, Rue Monsieur-le-Prince, PARIS (6e)
C. C. P. Paris 1278-35
Tél. : DANton 88-65

LA MUNICIPALITÉ D'ALFORTVILLE

et Toutes les Organisations Arméniennes de la Commune

PRESENTENT LE 1er OCTOBRE 1966 DANS LE CADRE DU

PREMIER FESTIVAL INTERNATIONAL DU FOLKLORE

La Grande Nuit DE L'ARMÉNIE

sous un chapiteau de 4000 places

UN EXTRAORDINAIRE PROGRAMME

Avec la participation de :

- **Tous les Artistes Arméniens en Renom de France**
- **de la Troupe Folklorique d'Arménie, spécialement venue d'Erévan**

D'ORES ET DÉJA... RETENEZ CETTE DATE :

Samedi, 1er Octobre 1966 à 20 h. 30, Alfortville

ՅԱՌԱՋ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)

Fondé en 1925
R. C. Seine 57 A 2731

Tél. : PROvence 86-60
C. C. P. Paris 15069-82

ՇԱԲԱԹ 17 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
SAMEDI 17 SEPTEMBRE 1966

Օ Ր Ա Թ Ե Ր Թ

Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա՝	Տար. 60 Ֆ.	Վեցամսեայ՝	35 Ֆ.	
Արտասահման՝	Տար. 80 Ֆ.	Հատը	0,30 Ֆ.	

Le Numéro : 0,30 Fr.

42րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 10714

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

42e ANNÉE — No 10.714

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

«ԿԱՊՈՅՏ» ԵՒ «ԴԵՂԻՆ» ՏԵՏՐԱԿՆԵՐԸ

(Համիտեան ջարդերու 70-ամեակին առթիւ)

Գ.

Դեղին Տետրակի Թիւ 91 վաւերաթուղթը՝ 16/28 Սեպտ. 1895 թուակիր՝ Հնչակեան կուսակցութեան կողմէ Քամպոնի ուղղուած նամակ մըն է, որով կազմակերպիչ յանձնախումբը կը տեղեկացնէ Ֆրանս. դեսպանին թէ մօտ օրէն բողոքի խաղաղ ցոյց մը պիտի կատարեն՝ պարզելու համար իրենց պահանջները Հայկ. նահանգներուն մէջ մտցուելիք բարենորոգումներու մասին: Ցոյցը ոչ մէկ յարձակողական նպատակ ունենալով, ոստիկանութեան եւ զինուորներու միջամտութիւնը՝ զայն արգիլելու համար՝ կրնայ ունենալ ցաւալի հետեւանքներ, որոնց պատասխանատուութիւնը առաջուց կը մերժեն:

Այս նոյն նամակը հրատարակուած է նաեւ անգլ. Կապոյտ Տետրակին մէջ, կազմակերպիչներու պահանջմնագրին հետ միասին, որ լոյս չէ տեսած Դեղին Տետրակին մէջ:

Հնչակեան կուսակցութիւնը դեսպաններուն կը պարզէր Հայոց ցաւերն ու պահանջները: Կը բողոքէր հալածանքներու, ձերբակալութիւններու եւ բանտարկեալներու ենթարկուած չարչարանքներուն, պաշտօնեաներու եւ հարկահաւաքներու կեղեքումներուն, Քիւրտերու եւ կանոնաւոր զօրքի ամէնօրեայ յարձակումներուն դէմ: Ու կը ներկայացնէր ցանկ մը բարենորոգումներու, որոնց չարքին... ժամուլի ազատութի՛ւն: Ո՛չ մէկ քաղաքական պահանջ:

Էրնէսթ Լավիս կ'ըսէ թէ մատծոզ ոեւէ մարդու համար Հնչակեաններու պահանջը ո՛չ միայն կը համապատասխանէին Հայոց ամէնէն տարրական իրաւունքներուն, ա՛յն իրաւունքներուն, որոնք պայմանն իսկ են կեանքի, այլեւ նոյնինքն Թուրքիոյ իսկական շահերուն:

Ու երբ Հնչակեաններու շատ չափաւոր քարոզչութեան յաջորդեց Դրօշակեաններու զինեալ ձեռնարկը, ինչո՞ւ կ'ուզուի անգիտակ պահել մեզ այս նոր յեղափոխականներու նպատակներուն մասին, դիտել կուտայ:

«Անոնք ալ Պանք Օթոմանը գրաւելէ առաջ լուր տուեր էին դեսպաններուն. անոնք ալ իրենց նամակին ընկերացուցեր էին իրենց պահանջներուն ցանկը: Այս անգամ Դեղին Տետրակը ո՛չ նամակը կը հրատարակէ, ո՛չ ալ՝ ցանկը: Դրօշակեաններու ծրագիրը զգալի տարբերութիւն մը չունի, կ'ըսէ, Հնչակեաններէն, բացի կարգ մը պահանջներէ, որոնք շատ իրաւացի էին տասներկու ամսուան ջարդերէ ետք: Այս Դրօշակեանները յեղափոխական միջոցներով կը գործեն, — իրաւունք ունին ատոր, որովհետեւ տարիէ մը ի վեր աւելի քան հարիւր հազար սպանութիւններ գործուած են կառավարութեան կողմէ. իրենց նպատակները ո՛չ ցնորական են եւ ո՛չ անարդար, ո՛չ անգործադրելի, ո՛չ իսկ քաղաքական. անոնց ուզածն է պարզապէս իրաւունք՝ ապրելու եւ տէր ըլլալու իրենց անձին ու ինչքին»:

Դեղին Տետրակը կարդացողը այն տպաւորութիւնը կ'ունենայ թէ, կ'ըսէ, Հայը չարչս յեղափոխական, ընկերվարական, անիշխանական եւ սոփոխարար ուժեր կործանող է, առանց խղճահարութեան: ... Մակերեսային եւ միամիտ ընթերցողը պիտի կարծէ, որ Հայաստան անիշխանութեան հանգ մըն է, զոր կը չահագործեն անգլիական ընկերութիւն — ներ... կ'եզրակացնէ Լավիս հեղինակով:

Դեղին Տետրակը մէկ կողմէ կարելի եղածին չափ կը ծածկէ Հայաստանի դէպքերը, միւս կողմէ կարելի չափով դիմակ եւ քօղ կ'անցընէ Թուրքիոյ երեսին:

Ծանօթ են Սասունի 1894ի դէպքերը, որոնց մանրամասնութիւնները հրատարակուած են Կապոյտ եւ Դեղին Տետրակներու մէջ: Փաստերով ապացուցուած է, որ զարհուրելի ջարդերը կատարուած են Սուլթանի զինուորներուն կողմէ:

Սակայն Բ. Դուռը դեսպաններուն ղրկած է յուշագիր մը, որով կ'ըսէ թէ Հայ ապստամբները օտար զէնքերով զինուած՝ միացեր են քիւրտ ապստամբներուն եւ այրած իսլամական գիւղեր: Հայ հրոսակները ողջ ողջ այրեր են իսլամը՝ փորին մէջ դիւրավառ նիւթեր խօթելով... Ծիշդ չէ եղեր, որ Քիւրտերը Հայ կիներ առեւանգած ըլլան. այդ կիները իրենց յօժա՛ր կամքով գացեր են քիւրտ ապստամբներուն մօտ...

Այս յուշագիրը հրատարակուած է Կապոյտ Տետրակին մէջ, սակայն չկայ Դեղինին մէջ:

Ամբողջ չորս տարի Ֆրանս. կառավարութիւնը հաւատք ընծայած է Փարիզի Թրքական դեսպան Մինիր Պէյի եւ Ապտիւլ Համիտի սուտ խօսքերուն եւ պէտք եղած կարեւորութիւնը չէ ընծայած հայկական խնդիրներուն, հակառակ Պոլսոյ դեսպան Փոլ Քամպոնի կրկնակի զգուշացումներուն: Թիւ 296 վաւերաթուղթը պերճախօս է այս մասին:

1895ի աշնան Զէյթուն ապստամբած էր եւ պարտութեան մատնած Թրքական բանակը: Պոլսոյ վեց դեսպանները միջամտեր էին եւ 1896ի Յունուարին հաշտութիւն կնքուած էր: Պայմաններէն մէկն այն էր, Զէյթունի գայմագամը (կառավարիչ) քրիստոնեայ պէտք է ըլլար:

Դեղին Տետրակը 1896 Յունիսին արձանագրած է, որ այս պայմանը յարգուած է: Մինչդեռ, կ'ըսէ Լավիս, Ապրիլին սուլթանը դրժած է իր խոստումը եւ Զէյթունի համար իսլամ կառավարիչ մը նշանակած: Վեց մեծ պետութեանց թարգմանները Քամպոնի դրդումով բողոքագիր մը ներկայացուցած են Բ. Դրան, բայց այս մասին ո՛չ մէկ բան գրուած է Հանոթոյի հրատարակած Դեղին Տետրակին մէջ:

Էրնէսթ Լավիս դեռ ուրիշ իրաւացի դիտողութիւններ ալ կ'ընէ այս վերջինին մասին:

ՀՐԱՆՏ - ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՆԱԽԱՐԱՐԱՑ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՆԻՍՏԸ

Նախարարաց Խորհուրդը, երեք ժամ 40 վայրկեան տեւող երկար նիստով մը, առջի առտու քննեց երկու էական խնդիրներ.— 1967ի պիւտճէն եւ Զօր. տը Կոլի շրջապտոյտին մասին եզրակացութիւններ: Միշէլ Տըպրէ ներկայացուց 1967ի պիւտճէն, որ 10 միլիառ Ֆրանքի յաւելում մը կը կրէ այս տարեշրջանին վրայ, հասնելով 118,2 միլիառի: 10 միլիառի յաւելումը թելադրուած է նոր ծախքերու նախատեսութենէն, այսպէս, գիտական փնտռտուքներու եւ կազմածներու ծրագիրը կը պահանջէ 52 առ հարիւր յաւելում, փոխադրութիւն ու հաղորդակցութիւն՝ 23,4 առ հարիւր: Յաւելում կը կրեն նաեւ պետական վարկերը. — Ուսուցումի՝ 11,5 առ հարիւր, առողջապահական հաստատութիւններու՝ 39 առ հարիւր, երկրագործութեան՝ 22 առ հարիւր: Պիւտճէն հաւասարակշռելու համար յաւելում կրած են նաեւ տուրքերը:

Յաւելեալ այս ծախքերը հայթայթելու համար անխուսափելի է անշուշտ ապրուստի սղութիւնը: Այսպէս յառաջիկայ տարի պիտի բարձրանան ելեկտրականութեան, կազի, երկաթուղիի, ընկերային ապահովութեան սակի գիները:

Նախարարաց Խորհուրդին առջեւ Զօր. տը Կոլ հաշուեկշիռը բրաւ իր շրջապտոյտին: Եթովպիա իր այցելութեան կապակցութեամբ նշեց թէ Նեկիւսին մտահոգութիւնները «կը միանան Ֆրանսայի մտահոգութիւններուն»: Քամպոճի մէջ եղած ընդունելութիւնը կոչեց բացառիկ, «Երկիր մը՝ որուն հետ Ֆրանսա առանձնաշնորհեալ յարաբերութիւններ կը պահէ»: Փնոմ-Փէնհի ճառը իր «ճամբորդութիւնը ամէնէն աւելի յատկանշող տարրն է»: Տը Կոլ գոհ է նոյնիսկ յուզուած ՏՈՄ-ԹՈՄ իր այցելութենէն: Բացառութիւն մը միայն ճիպութիի մէջ, բայց «Մենք երկար ատեն ապրած ենք առանց ճիպութիի: Եթէ բնակչութիւնը հարկ է բաժնուի մեզմէ, Ֆրանսա արգելք պիտի չըլլայ»: Հուսկ, տը Կոլ զարմացած է Խաղաղականի հիւլէական փորձերու կեդրոնին արձանագրած յաջողութիւններէն:

ՃԵՄԻՆԻ 11-Ի ՅԱՋՈՂՈՒԹԵՆԷՆ ԵՏՔ

Ճեմինի 11ի Երկիր վերադարձը կատարուեցաւ բացառիկ ճշգրտութեամբ, այս գետնի վրայ ալ կոտրելով բոլոր մրցանիշները: Հինգշաբթի, տեղական ժամով 14,59ին, ճիշդ որոշուած վայրկեանին եւ իրենց սպասող մարտանաւէն հազիւ 2-3 քիլմ. հեռու, երկու տիեզերագնացները՝ Քոնրատ եւ Կորտոն կ'իջնէին Խաղաղականին մէջ:

Ճեմինի 11ի արձակուելէն ութ օր առաջ Քոնրատ յայտարարած էր թէ «ալ մուկ պիտի յարուցանէր» այս թռիչքը: Այսօր, իրապէս, Քափ-Քէնըտիի գիտնականները կը համարեն թէ Ճեմինի 11ի յաջողութիւններէն ետք Ամերիկա Խորհ. Միութեան վրայ որոշ չափով աւելցուցած է մինչ այս «թեթեւ» գնահատուած առաւելութիւնը՝ դէպի Լուսին վազքին մէջ: Տակաւին Մայիսին, ՆԱՍԱյի մասնագէտները կը խորհէին թէ ամերիկացի տիեզերագնացները կրնային Լուսին մեկնիլ 1968ի Ապրիլին կամ Յունիսին: Այսօր, երբ այս արդիւնքներով վերջ կը գտնէ «Ճեմինի» ծրագրին տասնեմէկերորդը՝ որ նախավերջինն է, պատասխանատու շրջանակները կը նկատեն թէ 1968ի Փետրուարին իսկ «Սաթիւրն 5» հսկայ հրթիռ մը կրնայ մեկնիլ դէպի Լուսին:

ՀԱՅԵՐԸ ԹՈՒՐՔԵՐՈՒ ԴԷՄ

ԽՄԲ.— Գրած էինք թէ Թուրքերը սկըսան հակայարձակումի՝ ջնջելու համար իրենց կատարած ցեղասպանութեան յիշատակները: Այսպէս, Մէհմէտ Արան պատմագրի հով տալով իրեն՝ Ադրբէյճանի հին դէպքերը կը պատմէ Ենի Իսթանպուլի մէջ, հետեւեալ խորագիրներուն տակ.— «Հայերու գործած չարիքները Թուրքերու դէմ.— Ադրբէյճանի Թրքութիւնը փճացնելու համար՝ Հայերը ի՞նչպէս գործակցած էին Ռուսերուն հետ», ու կը շարունակէ.—

Հայերը մէկ կողմէ կը հաւաքէին ցարական բանակի մէջ մարզուած իրենց զինուորները, զանոնք Ռուսերուն հետ միացնելով՝ կ'արձակէին անզէն եւ անպաշտպան Թուրք ժողովուրդին վրայ, եւ միւս կողմէ վայրագօրէն եւ անխղճօրէն կը փճացնէին Թուրքերը, կ'այրէին անոնց տուները, աւարի կուտային անոնց ինչքերը, ամէնէն անմարդկային չարիքները արժանի կը տեսնէին Թուրք ժողովուրդին: Հայերը լոկ Պաքուի մէջ 32 հազար անմեղ Թուրքեր սպաննեցին (30-31 Մարտ 1918ի ողբերգութիւնը): Անոնցմէ 8000 հոգին խեղճ բանուորներ էին, Իրանի Ազէրի Թուրքերէն, որոնք Պաքէժի մօտերը կ'աշխատէին նաւթահորերու մէջ: Այն ատենուան Պարսից Շահը չոր ու ցամաք բողոքագիր մը անգամ չտուաւ այս արիւնալի կոտորածին դէմ: Պաքուի Թրքական թաղերուն մէջ եւ կեդրոնական հրապարակներու վրայ, Թրքապատկան բոլոր մշակութային ու բարեգործական հաստատութիւնները, Իսլամական Միութեան անման պալատը, հարուստներու տուները, վաճառատուները հրկիզուած եւ աւարի տրուած էին: Այս գուլումներու ընթացքին, ռուս զինուորները զօրավիգ կը կանգնէին Հայերուն, ծովէն, ցամաքէն եւ օդէն:

Հայոց Դաշնակ - Հնչակ - Կոմունիստ կուսակցութիւնները, որոնք ցարական թէ համայնավար Ռուսիոյ վարչաձեւերուն տակ՝ լրտեսութեան եւ դաւաճանութեան օրինակը տուած են, «Մեծ Հայաստան» մը հիմնելու ցնորքէն տարուած, ուզեցին Ադրբէյճանի Թուրք ժողովուրդը փճացնել Ռուսերու օժանդակութեամբ, եւ անոնց թողած հողերը Հայաստանի կցել: Այս նպատակով է որ այրեցին եւ հրոյ ճարակ ըրին Ադրբէյճանի հին եւ պատմական քաղաքը, Շամախ Շիրվանը, որուն ժողովուրդը սուրէ անցուցին: Այս քաղաքին մէջ եւ շրջակայքը, մեռեալներու թիւը 25 հազարէն աւելի էր: Այդ օրերուն, Ղարաբաղի Զանգեզուր գաւառին մէջ Դաշնակները կը շարունակէին ջարդել եւ դրդռել, կոտորածը կը տեւէր իր բովանդակ սաստկութեամբ: Ղարաբաղի Սիսիան աւանին մէջ, Հայերը միացան արիւնարբու յելուզակ Անդրանիկի հրոսախումբին հետ, որ Թուրքիայէն փախած եւ այդ լեռնուտ տեղերը ապաստանած էր: Այսպէս կ'այրէին անպաշտպան Թուրք գիւղերը եւ ժողովուրդն ալ բնաջինջ կ'ընէին: Այդ վայրերուն մէջ, Հայերու զուլումները կը սկսին 1905ին: Ռուսիա, որ պարտուած էր ռուսեւճաբոն պատերազմին, ցարական պաշտօնեաներու դրդումով Հայերը յանկարծ արձակած էր Թրքական գիւղերու վրայ: Հայ յելուզակ եւ ֆոմիթէճի Ստեփանեան իր դերակչիռ զէնքերով կը յարձակէր Թուրք ժողովուրդին վրայ եւ ահուսարսափ կը սփռէր, եւ այս վայրագ զուլումներուն դիմաց, Ռուսերը լուռ կը մնային: Թուրք ժողովուրդը բնաւ հրազէն չունէր, հին սուրեր, դաշոյն, կացին եւ մանգաղ ունէր եւ անոնցմով կը պաշտպանէր ինքզինքը: Հակառակ ասոր, ձմրան խստաշունչ օր մը Թուրքերը յաջողեցան այդ յելուզակը սպաննել իր 10 սպայակոյտով: Ակուտիվակատիի արիւնալի կռիւներուն ընթացքին, Հայոց ուժերը փէրիշան ըրին, բայց ուս թնդանօթաձիգ ուժերը Հայերու վրէժը լուծելու համար ռմբակոծեցին Թրքական գիւղերը: Այս դէպքերը բացէ ի բաց ցոյց կուտան թէ Հայերը ամէն առթիւ Թրքութեան դէմ գործակցած են Ռուսերու հետ:

(Շար.)

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԱՄՈՒԼԻՆ տրուած հարցազրոյցի մը ընթացքին խօսք առնելով, Ու Թան անգամ մը եւս հաստատած է թէ յառաջիկայ Նոյեմբեր 3էն ետք այլեւս պիտի չմնայ ՄԱԿի ընդհ. քարտուղարութեան թեկնածու:

ՄՕՏ ՕՐԷՆ

ՄԵՐ ՆՈՐ ԹԵՐԹՕՆԸ

«ՎԱՆ-ԲԵՐԴԱՔԱՂԱՔԻ ԺՈՂՈՎՐԴ. ՀԵՐՈՍԱՊԱՏՈՒՄԸ»

ԽՄԲ.— Մեր վաղեմի աշխատակիցը, Հայկակ Կոսոյեան, հրապարակ հանեց այս խորագրով հատոր մը, իբրեւ մէկը հերոսական այս գոյամարտին ղեկավարներէն, եւ այս իսկ հանգամանքով՝ մեծ կշիռ եւ արժէք կը ներկայացնէ հատորը: «Ալիք»ի խմբագրութիւնը կը գրէ թէ «Վան – Բերդաքաղաքի դիւցազնամարտի այս պատմագրութիւնը, այս առումով եւ այս ծաւալով, որեւէ տեղ ու որեւէ ան – հատի կողմից թուղթին չի յանձնուել», պարզ այն պատճառով որ «հեղինակը եղել է ականատես, անմիջական մասնակից – ղեկավարներից 27օրեայ այդ գոյամարտի, 1915 Ապրիլ 7ից Մայիս 3»:

Կուտանք հատուած մը իբրեւ նախաճաշակ:

ՎՐԷԺԽՆԴՐՈՒԹԵԱՆ ԳԻՇԵՐ՝ 4 ՄԱՅԻՍ

Թուրքերու փախը աննկարագրելի է...

Գաղթողներու կարաւանը բռնած էր այս անգամ եւ այն ճամբան, որ «Փաշի աղբիւր»էն կը բաժնուի դէպի Այգեստան: Շամիրամայ բոլոր Թաղերու Թրքութիւնն է որ կը շարժուի այդ գծով դէպի Հայոց Ձոր:

Մայիս 3ին կուլը քաղաքի չուրջ խիստ մեղմացած էր, Թուրք դիրքերէն Թոյլ հրացանաձգութիւն կար, իսկ Թնդանօթները շատ դանդաղ կը գործէին: Միայն Շամիրամայ այգիներու մէջէն շարապ – նէլը մինչեւ կէսօր՝ ցրուած ուղղութեամբ երկու տասնեակի չափ գնդակներ արձակեց եւ լռեց:

Երեկոյեան ժամը 10ին (եւրոպ. 3) տիրեց ընդհանուր լռութիւն եւ հանդարտութիւն: Նոյն պահուն խիստ Թնդանօթի գոռոցներ լսելի եղան Այգեստանէն: Մեր դիտարանէն նայելով՝ դիտակը շատ յըստակ ցուցուց, որ երկու Թնդանօթներ Հաջի Պէքիրի զօրանոցի քովէն անդադար կը ռմբակոծէին Պօղպատի դարի ուղղութեամբ, որ տեւեց մինչեւ 11 (եւրոպ. 4):

Ընդհանուր դրութեան մասին Շտապին մէջ խորհրդակցութիւն սկսաւ: Կը մտածէինք քանի մը կէտերէ դուրս գալով յարձակում գործել: Սակայն, կացութեան մասինստոյգ ոչ մէկ բան չգիտնալով՝ խոհեմութիւն համարեցինք դեռ սպասել, մի գուցէ վերջին դաւ մը լարէ, թշնամին մեզ մեր դիրքերէն դուրս հանելով՝ յանկարծակիի բերէ: Այգեստանցիներու կողմէ քանի որ այդպիսի ձեռնարկ մը չերեւիր, լաւ է դեռ սպասել քանի մը ժամ եւս:

Ժամը ուղիղ 12 եւ կէսին տեսանք արդէն, որ Յանկոյններու զօրանոցը բռնկած է, որուն յաջորդեց եւ Թօփրաք Գալէի պահականոցի այրումը: Որոշ չգիտցանք՝ նահանջող Թրքութի՞ւնն է որ վառեց, թէ Այգեստանցիները: Եթէ Հաջի Պէքիրի մեծ զօրանոցն ալ կրակ առաւ, որոշ է թէ Այգեստանի մեր կռուողները յարձակողական անցած են: Ուստի, որոշեցինք սպասել այդ ազդանշանին: Եւ հրահանգուեցաւ մեր դիրքերուն դուրս չելլել եւ պատրաստ վիճակի մէջ կենալ, հետախուզութիւն կատարելով, թէ Թուրք դիրքերուն մէջ մարդ չկա՞յ արդեօք:

Գիշերը սկսեց: Համատարած խաղաղութիւն: Չկայ ամենօրեայ գիշերային աղմուկը, որ յատուկ էր անցնող այդ պահերուն: Բոլորս աղատ, դիտարանի տանիքը բարձրացած՝ կը դիտէինք Այգեստանը, ուր հետզհետէ հրդեհումներու լոյսերը շատցան, հեռաւոր խաւարին մէջ՝ մերթ երեւնալով, մերթ կորսուելով: Հրային կարմիր գիծ մը հիւսիսարեւելքէն՝ հարաւ–արեւմուտք կը ճեղքէր Այգեստանի սեւ տարածութիւնը: Մի քանի վայրկեան եւս, ահա արեւելքէն ծագեց ահաւոր հրդեհումի շողարձակումը, բերդը կարմրեց, տժգոյն աղօտ լուսաւորութեամբ:

— Հաջի–Պէքիրի զօրանոց–ամրոցն է, որ կը բոցբոքի, ցնծացին զոչեցին ամէնքը,

Ազդանշանը ա՛լ պարզ էր, Այգեստանցի մարտիկները յարձակողականի անցած են: Ոչ մէկ տարակոյս:

Անմիջապէս Շտապէն հրահանգուեցաւ շրջանապետներուն եւ խմբապետներուն.

— «Դիրքերու մէջ հսկողութիւնը պահելով, գլխաւոր խմբապետները շրջանապետի ղեկավարութեամբ դուրս ելլեն եւ հրդեհեն բոլոր Թուրքական դիրքերը, անոնց ներս մտնելու եւ հրազէն բանալու, եթէ պատասխան չկայ»:

Սրտատրոփ պահ մը, եւ ահա մեր կռուողները ամենայն կարգապահութեամբ մեկնելով իրենց դիրքերէն՝ միաժամանակ վառեցին Կաղոյեանի Թուրքական դիրքը, Մէհմէտ էֆ.ի տուները, Աքէֆ էֆ.ի շէնքը, Ամջու դիրքը ու գծի վրայ գտնուած ամբողջ Թշնամու դիրքերը: Կրակէ գօտին բռնեց Քաղաքամիջի չուրջը կարմիր երիզով: Դեռ լոյսը հրացուած վրէժի արշալոյսն էր, որ կը պատռէր Թանձր խաւարը: Վեց հարիւր տարուայ բռնակալ լուծը կը ճարճատէր, մոխիրի կը վերածուէր:

— Դէպի բանտ, դէպի պետական հաստատութիւնները, վառել Վանի Պաշթիյը, Ջէվտէթի պաշտօնական որջը:

Շրջանապետները երկու թեւով յառաջացան, մէկը՝ դէպի բանտ ու կառավարչատուն, եւ միւսը՝ դէպի Ակիզէ զօրանոցը:

Առաջին խումբը մտաւ Վանի Քաղաքապետարանը, ու դաշլիճէն իսկ հրդեհեց: Ապա այնտեղէն երկու երկու մասի բաժնուելով՝ մէկը յառաջացաւ դէպի կեդր. բանտը եւ միւսը վիլայէթի կառավարչատունը, նահանգային ոստիկանատուն եւ հեծելազօրաց գըշլան: Առանց շէնքերէն ներս մտնելու՝ դուռներէն եւ սանդուխներէն կրակի տուեցին իրենց ամբողջ գոյքերով, իրենց ամբողջ հարստութեամբ: Նոյն վիճակին ենթարկուեցան Սուլթանիէ մէքթէպը եւ Նիզահէթխանէն եւ պետական բոլոր հաստատութիւնները:

Երկրորդ խումբը՝ Ակիզէ մեծ զօրանոցը, փրգայի բաժանմունքը եւ զրահեց կառավարական ցորենի շտեմարանը, որն իր մէջ կը պարունակէր 5000 չափ ցորեն (20.000 փութ), 1500 լիտր ալիւր (մօտ 700 փութ):

Գրաւուեցան հետզհետէ Երկրագործական Տեսչութեան պահեստը, Ռէժիի ալի ամբարները:

Դեռ կը մնար Վանի բերդը: Կէս գիշերը անցել էր, մօտ էր աղօթարանի բացուիլը:

Հ. ԿՈՍՈՅԵԱՆ

ՕՐԹԱԳԻՒՂԻ ՀԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Պոլսոյ Հայութեան պատմական թաղերէն մին ալ Օրթագիւղն է, որ հինէն Միջագիւղ կը կոչուէր: Ըստ Ինճիճեանի, գիւղը բիւզանդական շրջանին անուանուած է Արգիոն, յետոյ Այաֆոքա՝ տեղւոյն եկեղեցիին անունէն առած: Անցեալին մէջ ամիրայական եւ մշակութային կարեւոր կեդրոն մը հանդիսացած է: Դեռ ԺԷ. դարու երկրորդ կիսուն ունեցած է իր եկեղեցին: Արդարեւ, Երեմիա Չէլէպի, տեղւոյն Հայութիւնը «Փոքր մի Հայք են ժամատամբ» ձեւով կը յիշէ: Նշանաւոր եղած է մանաւանդ իր դպրատունը, որ իր ոսկեդարը ապրած է մեծ հայկաբան եւ քերթող Գրիգոր պատուելի Փէշտիմալճեանի (1773–1837) օրով: Օրթագիւղ եղած է նաեւ Թրքահայ Թատրոնի առաջին օրրաններէն մին: Տեղւոյն ազգային Թատրոնը, 1878–1879 եղանակին ներկայացումներ տուած է Թուրք Թատրոնի հիմնադիր Յակոբ Վարդովեան: Վերջապէս հոն է որ իր գործունէութիւնը շարունակած է Արապեաններու տպարանը, որուն համար Տոքթ. Վ. Թորգոմեան կը վկայէ թէ գործած է 1820էն մինչեւ 1835 Թուականը, հիմնուելով 1901 տարւոյ Ազգ. Հիւանդանոցի Տարեցոյցին վրայ: Մինչդեռ 1853 Թուականին հոն հրատարակուած է Թովմաս Արծրունիի Պատմութիւնը: Սոյն տպարանը ըստ Բ. Քէչեանի, 1859 տարւոյ Փետրուար ամսուն գնուած է Ազգային Հիւ. Հոգաբարձութեան կողմէ:

Եկեղեցին 1726 Թուականին վերաշինուած է: Ըստ Ինճիճեանի, մինչեւ այդ Թուականը Ս. Կիրակոս անունը կրած է: Օծման ներկայ գտնուած է նոյն տարւոյ 27 Փետրուարին Գումգաբուի մայր եկեղեցին կաթողիկոս օծուած Կարապետ Ուլնեցին: Այս կառուցումէն մնացած են ցարդ վեց արձանագրութիւններ, որոնց հինգը կը գտնուի եկեղեցւոյ շրջաբակին մէջ եւ մին ալ Ս. Ստեփանոսի պահարանին սեղանին վրայ:

Վերջինս գրի առնուած է Իգնատիոս անձի մը կողմէ: Շրջաբակին մէջ գտնուածներէն երկուքը վերհրատարակուած է Տոքթ. Վ. Թորգոմեանի կողմէ, « Երեմիա Չէլէպի » ծանօթագրութեանց մէջ (Բ. էջ 665): Առանցմէ առաջինին Թուականը Թերի կարդացուած է: Ռձէի տառերէն վերջինը չէ նշմարուած վարի կարգը գտնուելուն պատճառաւ: Իսկ երկրորդին մէջ Ակնցի վերդաստանին անունը Շահաստանենցի տեղ Շահաստրաձենց վերծանուած է: Տոքթ. Վ. Թորգոմեան գտնուք առած է 1925 տարւոյ Յուլիս ամսուն Ա. Մուպահեաճեանի կողմէ «Նոր Լոյս» Թերթին մէջ լոյս ընծայուած յօդուածաշարքէ մը:

Մօտաւորապէս դար մը եաք եկեղեցին նորոգութիւն մը կրած է: Ըստ Ա. Պէրպէրեանի՝ օծումը տեղի ունեցած է 15 Դեկտ. 1824ին: Դռներուն վրայ, 1825 Թուականաւ ցարդ գոյութիւն ունին մէկէ աւելի մեսրոպեայ արձանագրութիւններ, ինչ որ կը յայտնէ թէ օծումէն եաք նորոգութիւնը դեռ շարունակուած է: 15 Դեկտ. 1824 Թուականը կը կրէ նաեւ Մկրտութեան պահարանը գտնուող Աւազանին արձանագրութիւնը: Բարերարն է Ակնցի Աբրահամ Ամիրայի մայր Աննա Խաթունն: Այս անձը Թէրզանց կամ Քաբաքչեա մականունը կրող Աբրահամ Ամիրան (1767–1827) պէտք է ըլլայ, որ ծանօթ է մանաւանդ Հասան փաշա խանը հիմնած իր տպարանով:

Ս. Ստեփանոսի պահարանին գրան մարմարիոն շրջապատը կառուցած է սեղանաւոր Արզումանն Ամիրա Արզումանեանն: Իսկ Մկրտութեան պահարանին դուռն ալ կառուցած է փողերանոցի պաշտօնատարներէն Մինաս Աղայի դուստր Քոնչէ Տուտուի կողմէ: Սոյն Մինաս աղան Մանասեանը պիտի ըլլայ: Իր միւս դուստրը Եսայեթ ալ ամուսնացած է Արքունի վառօդապետ Յովհ. Ամիրա Տատեանի (1798–1869) հետ:

Ըստ Թորգոմեանի (էջ 667) եկեղեցին 1881 եւ 1912ին ալ մասնակի նորոգութիւններ կրած է: Վերջին կարեւոր նորոգութիւնը կատարուած է երկու տարի առաջ եւ տաճարը ներքինով, արտաքինով եւ շրջաբակով չքնաղ եւ աչքառու տեսք մը ստացած է:

Եկեղեցին ունի բազմաթիւ սրբերու պատկերներ, որոնց մէջեւ բարձրաստիճան հին եկեղեցականի մը կենդանագիրն ալ կայ: Եկեղեցւոյ մէջ ցարդ մեր հանդիպած հնագոյն նկարը ԺԸ. դարու երկրորդ կէսին է: Ս. Ստեփանոսի Սեղանին վրայի պատկերը վարպետ նկարչի մը Յովհ. Տէվլէթեանի գործն է եւ իր կողմէ 1799ին նուիրուած եկեղեցիին: Ցիշեալ նկարչին մեզի ծանօթ երկու նկարներէն մին կը գտնուի Պէյօղլուի Ս. Երրորդութիւն եկեղեցին եւ կը կրէ 1790 Թուականը եւ «Միրտ Յիսուսի Քրիստոսի» անունը: Իսկ միւսն ալ Սկիւտարի Ս. Խաչ եկեղեցւոյ զանձատունն է: Կը կրէ 1808 Թուականը եւ կը ներկայացնէ Աստուածամայրը:

Հոս կը ներկայացնենք Ս. Մինասի պատկերին բաւական խաթարուած արձանագրութիւնը որ խոշոր նօտր տառեր կը կրէ:

«Յիշատակ է պատկեր Սառաֆ Սուքիաս աղային եւ որդւոյն Մինաս աղային եւ համայն կենդանեաց ՌՄՀԸ»:

Եկեղեցին պաշտօնավարած հնագոյն քահանան կը կոչուի Առաքել, որ ձեռագիր ճաշոցի մը վերջաւորութեան 1690ին 31 տարեկան կը յիշուի: 1808 Թուականի գրչագիր եկամուտի տետրակին մէջ սոյն Թուին կը յիշուին Տէր Մուրատ, Տէր Իգնատիոս եւ աւագերէց Տէր Գրիգոր: Տոքթ. Վ. Թորգոմեան նշանաւոր քահանաներէն կը յիշէ (էջ 668) Ամիրաներու խորհրդական Տէր Գալուստը, կրօնաւէտ

ԱՄՈՔ

ԿԱՄ

ՄԱԼԵԶԻՈՅ ԽԵՆԹԸ

Ձայնը կրկին կեցաւ, ու ինչ որ լսեցի յետագային աւելի հեծկլտանքներու կը նմանէր քան թէ խօսքերու:

Խարխափելով յառաջացայ... եւ հոն... ալատ խսիրի մը վրայ... հոն ցաւագար, կը հանգչէր տեսակ մը մարդկային ձեւ... Պառկած էր հոն... Դէմքը չէի կրնար տեսնել մութին մէջ... Աչքերս տակաւին չէին վարժուած... հետեւաբար միայն խարխափեցի... հանդիպեցայ իր ձեռքերուն... տաք... այրած... տենդէն, զօրաւոր տենդ մը... եւ սարսափ... Իսկոյն ամէն ինչ գիտէի... հոս փոխած էր ինծմէ... Թոյլ տուած էր որ մի ամն կեղտոտ Չինուհի մը կորատէ զինքը, պարզ անոր համար որ կը կարծէր թէ հոս աւելի պաշտպանպահ կ՚ըլլան.Թոյլ տուած էր որ սատանորդի կախարդ մը զինքը սպաննէ փոխանակ ինծի վստահելու... որովհետեւ, անմիտս, որովհետեւ ես չէի յարգած իր հպարտութիւնը: Անմիջապէս չէի օգնած իրեն... որովհետեւ մահէն աւելի կը վախնար ինծմէ...:

Բարձրաձայն լոյս ուզեցի: Սպասաւորը փութաց, գողդոջուն ձեռքերով, անպիտան Չինացուհին քարիւղի մխալի լապտեր մը կը բերէր... Սոսկալիեցայ ինքզինքս զսպել այդ զանհիկին կոկորդէն չբռնելու համար... Լապտերը դրին սեղանին վրայ... Դեղնագոյն նշոյլ մը ինկաւ խոշտանգուած մարմնին վրայ... Ցանկարծ, յանկարծ, ամբողջ խուլքս ամբողջ բարկութիւնս, կիրքի ամբարուած ամբողջ անմաքուր ալտը, այս բոլորը անհետացած էին... դարձած էի բժիշկ մը, նուիրումի, մաքի եւ գիտութեան մարդ մը... Հրաժարած էի ինքզինքս... զգայարանքներուս եւ մաքիս բովանդակ պայծառութեամբը կը պայքարէի «զարհուրելի»ին դէմ...:

Մերկ մարմինը որուն տենչացած էի երազներուս մէջ, ինծի համար այլեւս դարձած էր... ինչպէս բացատրել սակա... նիւթ եւ մարմին... ինքը չէր առջեւինս, այլ կեանքը որ կը պաշտպան – ուէր մահուան դէմ, մահացու տանջանքներու մէջ զալարուող մարդկային էակ մը... Անոր արիւնը, անոր տաք եւ սուրբ արիւնը ձեռքերս կ՚ողողէր, բայց ասիկա մէջս ո՛չ փափաք կ՚արթնցնէր ո՛չ սարսափ... Բժիշկ մըն էի միայն... կը տեսնէի միայն տառապանքը... եւ կը տեսնէի...:

Անմիջապէս տեսայ որ ամէն ինչ կորսուած է եթէ հրաշք մը չպատահի... Զախուեր եւ ոճրագործ ձեռքը վիրաւորած էր զայն, եւ ան կէս արիւնաքամ... ու այս ախտաժէտ որջին մէջ ոչինչ ունէի արիւնը կեցնելու համար, ոչ իսկ մաքուր ջուր, բոլոր դպածներս կեղտոտ էին:

— Պէտք է որ անմիջապէս հիւանդանոց երթանք, ըսի: Բայց հազիւ թէ այս խօսքերը արտասանած էի, որ չարչարուած մարմինը ցնցուեցաւ:

— Ոչ... ոչ... աւելի լաւ է մեռնիլ... ոչ ոք պէտք է գիտնայ ատիկա... ոչ ոք ... Տունս... տունս:

Հասկցայ... կեանքը պահելու, պահելու համար ալ չէր պայքարեր, այլ գաղտնիքը պահելու, իր պատիւը փրկելու... Եւ հնազանդեցայ... Սպասաւորը բերաւ պատգարակ մը որուն վրայ պառկեցուցինք զայն... եւ, այս ձեւով, արդէն դիակի մը պէս, անուժ եւ դառանցալին, զայն փոխադրեցինք գիշերուան մէջ... իր տունը... մէկ կողմ ընելով հետաքրքիր եւ սարսափած ծառաները... Գողերու պէս զայն տարինք իր սենեակը եւ գոցեցինք դռները... Ու յետոյ սկսաւ պայքարը, երկար պայքարը մահուան դէմ...:

×

Ցանկարծ ձեռք մը ցնծագին թեւերս սեղմեց այն աստիճան, որ քիչ մնաց պիտի պատայի սոսկումէն ու ցաւէն: Մութին մէջ մարդուն դէմքը յանկարծ տեսած էր ինծի, ծամածռելով, յանկարծ տեսայ իր սպիտակ ակռաները, որ ակնոցներուն ապակիները կը փայլին կամուր երկու հսկայական աչքերուն պէս լուսնի տժգոյն լոյսերուն տակ: Ու այսպէս խօսեցաւ, այլ գրեթէ մրմնջեց իր բարկութեան տիրապետութեան ներքեւ:

ՍԹԵՓԱՆ ՑՎԱՅԿ

(23 – Շար.)

ԱԲԽԱԶԻԱՅԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑՆԵՐԸ

Յառաջի Սեպտեմբեր 10ի թիւով ներ – կայացուցինք Հայերը Աբխազիայի մէջ։ Այսօր՝ դպրոցները։

Աբխազիոյ հայկական դպրոցներուն թիւն է 105, — այս թիւէն 97ը, լրիւ հայկական, մնացեալ ութ դպրոցները ունին խառն դասարաններ, հայկական, վրացական եւ ռուսական։ Դպրոցներուն մէջ բոլոր առարկաները կը դասաւանդ – ուին հայերէն, համաձայն Հայաստանի դպրոցներուն ուսումնական ծրագրին։

Այս դպրոցներուն մէջ մեծագոյնը Սու – խումի հայկական միջնակարգ վարժա – րանն է, ունօքսնը՝ Արշաւիր Զիլպարեան։ Անցեալ տարի այս վարժարանէն չրջնա – ւարտ եղած են 23 հոգի ոսկեայ եւ ար – ծաթեայ չքանշաններով։

Այս տարի Աբխազիոյ հայկական վար –

եւ հեղինակ Տէր Սահակ Տէր–Սարգիս – եանը եւ ուսուցիչ ու ժողովական Տէր Վրթանէս Պալեանը։

Դարձեալ Տաքթ. Վ. Թորգոմեան քա – րոզիչներէն կը յիշէ Մատթէոս պատ – րիարք Զուխաճեանը (1848–1859), Գէորգ պատրք. Քէչէոթճեանը, Նիկողոս եպսկ. Ագաեանը, Յակոբ եպիսկ. Աչոտը եւ Վարդան եպիսկ. Մանկունին որ մեծ երաժշտագէտ մը եղած է։

Ասոնց վրայ մեր կողմանէ աւելցնենք Սարգիս Արք. Սարգսեանը (1699–1773), որ ըստ իր ձեռնասունին Յովհ. վրդ. Նալբանեանի (1747–1803) Օրթպատիզ հաստատուած եւ հոն քարոզիչ եղած է (1766)։

Եկեղեցւոյ միաբէվկլիներէն ծանօթ է միմայն Յակոբեան Ամիրա Զերագեանը, որ 1808ին կը յիշուի դպրատան եկամուտի տետրակին մէջ։ 1815 թուակիր ար – ձանագրութենէ մը յայտնի կ'ըլլայ թէ մեռած է մօտաւորապէս նոյն թուակա – նին։ Ան Գէորգ ամիրա Զերագեանի որդին է, որովհետեւ դպրատան տետրա – կին յառաջաբանը ստորագրողներուն մի – ջեւ «Յակոբեան Մահտեսի Գէորգեան» անուանեալ անձ մըն ալ կայ։

Եկեղեցիին դէմը հինէն դոյութիւն ու – նեցած է կարեւոր ապրիւր մը, որուն կմախքը միայն մնացած է այժմ։ Եկե – ղեցւոյ բակը պտնուող արձանագրութեան մը համեմատ՝ կառուցուած է 1814ին Սկրոսեան Մելիքբէգոսի սրտի Սառաֆ Նիկողոս Ագայի կողմէ։

Ահաւասիկ հպանցիկ ակնարկ մը Օր – թպիտի եկեղեցիին եւ տեղւոյն Հայու – թեան փառաւոր անցեալին վրայ։ Ցաւա – լի է նշել որ ցարդ ոչ ոք խորհած է կամ ձեռնարկած այս պատմական թաղին մա – սին հատոր մը երեւան բերելու։

Գ. ԲԱՄՊՈՒՔՃԵԱՆ

ժարաններուն մէջ պիտի աւելցուին ինը դասարաններ։

Շրջանաւարտները իրենց ուսումը կը շարունակեն Երեւանի բարձրագոյն վար – ժարաններուն մէջ։

Այժմ ներկայացնենք Աբխազիոյ վար – ժարաններուն վայրերը, աշակերտներուն թիւը։

Միջնակարգ վարժարան

Սուխում 1038 աշակերտ, Գագրա 600, Գանթիադի 608, Բոդնարի 203, Վերին Եաչարա 168, Վերին Եաչուխա 160, Գու – միստա 335, Բողդոգոտա 487, Մերխեու – լի 113, Շահումեանովկա 291, Ծեբելդա 184, Անուխվա 114, Գուգաուրթա 80, Ա – պարակ 132, Մծարա 227, Պրիմորսկ 267, Պսիրցխա 315, Ապոպիչ 426, Հայկ. Աթա – րա 347, Լարրա 273։

Ութամեայ վարժարան

Մխալրիպշի 168, Լեսելիձէ 119, Ցինա – վլա 90, գարձեալ Ցինավլա 188, Նակա – դուրի 90, Մոխնարի 100, Աչմարդա 82, Վախէ 69, Խոլոզնորեչկայա 133, Կոլ – խիդա 149, Բզիբի 169, Ալախադէ 166, Պիցունդա 131, Վերին Եաչարա 132, Եա – չարա 155, Գումիստա 55, Լեչխում 147, Զեւոբոլսկի 9, Կվարդա 9, Բեչկարդաչ 33, Թավիսաբլեբա 168, Ախալի Սոփելի 6, Բառնաուաթի 82, Նաա 85, Խուչում – կուրի 173, Մերխեուլի 76, Ներքին Մեր – խեուլի 122, Վերին Գուլրիպշ 71, գար – ձեալ Վերին Գուլրիպշ 81, Կվեմացկարա 68, Աբլուխվարա 55, Կվեմաբանակայա 38, Խատոնկա 33, Անուխվա 43, Վեսե – լովսկի 58, Զիրխվա 83։

Տարրական վարժարան

Մխալրիպշի 19, գարձեալ Մխալրիպշի 16, Նակադուրի 26, Զեղանի 11, Կղմա – նի 31, Ցիպնարի 17, Խաչուրի 37, գար – ձեալ Խաչուրի 11, Խոլոզնորեչկայա 6, Վերին Խոլոզնորեչկայա 6, Կոլխիդա 42, Զեմոխեւի 38, Լիհավի 22, Բեր – բուլսկ 6, Օբաղվաղորսկ 15, Վերին Եա – չարա 18, գարձեալ Վերին Եաչարա 35, Աչադարա 27, Գորնոկայա 22, Վերին Եաչուխա 18, գարձեալ Եաչուխա 32, Զե – ւելենսկայա 7, Բառնաուաթի 9, Կապետա – նովկա 33, Վալչեանով 22, Վերին Մեր – խեուլի 23, Ցիձլովանոկայա 21, Վերին – Նեգկարակայա 11, Աչակելսկայա 13, Բուղուկսկայա 7, Շօանսկայա 25, Յաց – քնարի 33, Կապսկայա 11, Ցերուկսկայա 7, Բողդոգոտա 33, գարձեալ Բողդոգո – տա 18, Մաչարկա 39, Աբումծարա 11, Ապուխվա 16, Ներքին Մծարա 34, Պե – վերցսկայա 47, Ռիսաչ 36, Դասբանակա – յա 22, Սանիդվարդի 36, Ապոպիչ 40, Հայկական Աթարա 34, գարձեալ Հայկա – կան Աթարա 31, գարձեալ Հայկական Ա – թարա 16, Լարրա 35։

Աբխազիոյ հայկական վարժարանն – րուն աշակերտութեան թիւն է 11·013։

"ՀԱՆԴԷՍ ԱՄՍՕՐԵԱՅ"

Վիեննական Մխիթարեան Միաբանու – թեան այս ուսումնասիրութիւը 1967 Յուն – ուարին պիտի լրացնէ իր ութսունամեայ դոյութեան չրջանը։ Ամբողջ հայ լրա – դրութեան եւ պարբերաթերթերու հաւա – քածոյին մէջ, սկիզբէն մինչեւ այսօր, չէ եղած հայ թերթ մը, որ այնքան նուիր – ուած ըլլայ հայ ազգի պատմութեան, լեզուին ու աչքարհագրութեան ուսում – նասիրութեան, որքան «Հանդէս Ամսօր – եայ» հրատարակութիւնը։ Զկայ գրեթէ որեւէ հայագիտական մարզ, զոր ուսում – նասիրութեան նիւթ չըրած չըլլայ «Հան – դէս»ը։ Այն հայ պարբերականն է ան, որ իրեն մասնաւոր նպատակ ընտրած է խու – զարկել, հետազօտել, լոյս աչքարհ հա – նել եւ քննարկել ամէն ինչ որ հայկական է։ Ան գոհ չէ եղած աւանդուածը նոյ – նութեամբ ընդունելով, այլ եւրոպական լուրջ մեթոտով, դիտական, բանասիրա – կան ուղղութեամբ չանացած է ամէն բան քննութեան ենթարկել եւ ճշմարտութիւնը երեւան բերել։

Ո՞վ եղած է այսպիսի լուրջ, դիտական, բանասիրական հայութերթի մը հիմնադի – րը։— Հ. Աբսէն Այտընեան (1825–1902), մին ամենափայլուն աստղերէն Վիեննա – կան Մխիթարեաններուն։

1887 Յունուարին է, որ ան հիմը դրած է «Հանդէս Ամսօրեայ»ի՝ իրեն աչխատա – կից ունենալով Հ. Սերովբէ Տերվիչեան, Հ. Գրիգոր Գովրիկեան, Հ. Գրիգորիս Գալեմքեարեան, Հ. Գաբրիէլ Մինեվիչ – եան, Հ. Յակոբոս Տաչեան, Հ. Ղեւոնդ Յովնանեան եւ ուրիշներ։

Ութսուն երկար տարիներ պեղած, փորփրած, քրքրած, մչակած է «Հանդէս Ամսօրեայ» հայագիտութիւնը եւ իր էջե – րուն մէջ տպուած նիւթերէն արտատպու – թեամբ լոյս հանած է ցարդ երկու հա – րիւր հատոր գիրք, որոնց չորքը կոչ – ուած է «Ազգային Մատենադարան»։

Այսքան արժէքաւոր հայագիտերթ մը քանի՞ բաժանորդ ունենայ ներկայիս, — կ'աթսուն։ Միայն կ'աթսուն վճարող բա – ժանորդ։ Կրնա՞յ թերթ մը ապրիլ վաթ – սուն բաժանորդով միայն։

Թերթը սկիզբէն ամսագիրի եղած է։ Առաջին տարիին տարեկան բաժնեդինը եղած է ութ ֆրանք, մէկ թիւը մէկ ֆր – անք, ներկայիս տարեկան բաժնեդինն է ութ տոլար։

Վիեննահայ աչխատաւոր մը իմանալով թէ «Հանդէս Ամսօրեայ» Հայ Ազգին պատմութիւնը լաւագոյն կերպով պրելու կ'աչխատի, բաժանորդ կը դրուի վճարե – լով տարեկանը։ Ցետոյ տեսնուած է որ մարդը «Հանդէս»ի թերթերուն մէջ պա – նիր փաթթած է։ «Պանիր փաթթելո՞ւ համար դնեցիր թերթը» կը հարցնեն ի – րեն։ «Ի՞նչ ընեմ, կ'ըսէ, դրուածը բարձր դիտութիւն է, ես չեմ հասկնար որ կար – դամ»։ «Ինչո՞ւ դնեցիր, երբ պիտի չկար –

ՆՈՐԱՅԱՅՏ ԺԱՅՌԱՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

Սիսեանի չրջանի կեդրոնէն 30 քիլո – մեթր հեռու, Ուղտասար լերան կռնակին, աւելի քան 3000մեթր բարձրութեան վրայ բազմած է լճակ մը՝ չրջապատուած ժայ – ռերով։ Լճակին մօտերը՝ ալպեան դալար արօտատեղիներ, սառնորակ ադբիւրներ։ Ժամանակին այս բնական բարձրանիստ բեմին վրայ հրաբխային զօրութիւնը կը – րակ փսխած է։

Լիճին հարաւը՝ ձորի պռունկին, ա – հաւիկ եւ անմշակ խոչոր վիմաբէ չոր – ուած ամրոցն է, որուն երկայնքին, կիկ – լոպեան պարիսպներու նմանութեամբ կա – ռուցուած պատը քառանկիւնաձեւ բուր – դեր ունի։ Պարիսպին հիւսիս–արեւելեան մասին մէկ կտոր չէնքեր՝ 3 մեթր երկարութեամբ, 1,5 մեթր խորութեամբ եւ 80 սմ. լայնութեամբ։ Այս չէնքերէն մէկուն մուտքին մօտ որձաքարի վրայ պատկերուած ժայռապատկերներ կան։ Ուրիշ ժայռապատկերներ գտնուեցան նաեւ մօտակայ ժայռերուն եւ քարայր – ներուն մէջ։

Սիւնեաց լեռնաչխարհի ժայռապատ – կերներով հարուստ այս հնավայրին մէջ գտնուեցան քանի մը հարիւր պատկերա – զարդ ժայռաբեկորներ, որոնց մակերեսին անաղարտ վիճակի մէջ պահպանուած են հազարներու հասնող ժայռագրեր, որոնք փորագրուած են նախնադարեան քարէ գործիքներով։ Փորագիրները 5–10 միլլի – մեթր լայնութիւն եւ 3 միլլիմեթր խորու – թիւն ունին։ Լիճին չուրջը սփռուած մե – ծաքար գանգուածներու վրայ կը գտնենք բարձրեկղեր քարայծի, ցուլի, եղջե – րուի, ձիու, զազաններէն՝ առիւծի, վագ – րի, արջի, գայլի պատկերներ, որսկան չունի, ազուէսի, վարազի, կարիճի, ինչ – պէս նաեւ խորհրդանչական երկրաչափա – կան պատկերներ եւ մանուածապատ տե – սարաններ։ Զափազանց հարուստ ներկա – յացուած են որսի, պատերազմութեան, ծի – սական պարի, վիչապի պաշտամունքին հետ կապուած արտայայտիչ եւ լրապաշտ պատկերներ։

Սիւնեաց երկրին այս ժայռապատկեր – ները կը պատկանին նոր քարէ դարուն եւ կը հանդիսանան մեր նախնիքներուն տես – լատեսչ եւ իրատեսչ արուեստին, նա – խամարդու հոգեկան կշռոյթին, հնագոյն աչխարհայեցողութեան արտայայտու – թիւնը։

Պ. ՍԱՖԵԱՆ
ԳՐ. ԿԱՐԱՄԱՆԵԱՆ

դաս»։ «Գնեցի որպէսզի ապրի թերթը, քանի որ հայ ազգին պատմութիւնը կը պրէ, ես չեմ հասկնար, բայց ուրիչ հաս – կըցողներ կ'ըլլան»։

Եւ խորհիլ որ Հայեր կան դեռ, որ չեն պիտեր իրենց նուէրներով ծառայել ան – մահութեան։ Հայկական անմահութեան չիշատակարան մըն է այս Հանդէսը։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (73)

– ԵՐԹ – ԵՐԿԻՐԸ ՍԱՐՍԵՑԱՒ

Ներսէսի իչխանը չէր կրնար աւելի եր – կար համբորդութեան պիմանալ, որքան ալ առողջութեան բարելաւումը ակնարկ – ելի։ Իչխանուհին կ'ապրէր մեծ յու – զումի մէջ։ Իր պայուսակները պատրաստ եւ զոցուած էին խուզարկութեան յաջորդ օրն իսկ։

Ճամբորդութեան պէտք վրայէն չէր տանէր։ Իր վազեմի բարեկամ Վասիլիէֆի հետ ունեցած յարաբերութիւնները տա – րօրինակ փոփոխութիւն մը կրած էին։ Հիմա գայն կը նկատէր իբր անարժան արդ մը, իբր անօգուտ մէկը, որուն ներկայութեան կը հանդուրժէն, բայց ոչինչ կը սպասէն իրմէ։ Զէր ներեր ա – նոր ծիննդեանտյի կայարանէն առմսակ վերադնալ գանելը, մինչ ինք գայն պըր – պոջուիլ կը ձեւացնէր, եւ երբ խնդճ պօ – լսոյը՝ որ կը պար թէ պինք կ'անտե – սին տունը տահնուվրայ ընող յուզումին մէջ, կը համարձակեցնէր հարցնել. «Եւ ե՞ս ի՛նչ պիտի ընեմ»։ Կը բաւականանար պատասխանել. «Տղայ մը չէք որ պիտ – նամ։ Եթէ կ'ուղէք մեզի հետեւիլ, կար – գադրութիւն տեսէք»։ Գալով իչխան Սեբաին, կը ջանար ամէն օր իր սենեա – կին մէջ քանի մը քայլ ընել, ոտքմական քայլերգ մը սուլելով։ Սավինոքսի կա – յութիւնովը կը հետաքրքրուէր։ Եւ Լի – սիա, առանց մանրամասնութիւններ տա – լու, պինքը ապահովեց անոր մասին։ Սա – վինոքսի Հելսինկիոր պիտի ըլլար իրենցմէ մէկ քանի օր առաջ։

Պաչտօնատուններուն մեծժած ըլլալով վիզա տալ, պէտք եղաւ որ Լիսիա Սէ – մէոնովի երթայ։ Հոն գնաց առանձին։

Սէմէոնով մտիկ ըրաւ պինքը բարեա – կամ քաղաքավարութեամբ։ Ոչ մէկ դժուարութիւն նախատեսեց իչխանին եւ իչխանուհիին վիզաներուն համար և խոս – տացաւ որ պիտի ջանար գանոնք ձեռք ձգել Արտաքին գործերու ատիկանատու – նէն։ Իչխանին առողջութեան յոռի վի – ճակը կը թոյլատրէր գարմանում մը ը – նել արտասահմանի մէջ։ Բժիչկ մը պիտի երթար գայն տեսնելու եւ իր կարծիքը պիտի տար։ Բայց գործը ընդունուած պէտք էր նկատել։

Լիսիա տարօրինակ դղայնութիւն մը կ'ունենար Սէմէոնովին դէմ ելլելուն։ Զայն տեսնելուն, դժուար եղաւ իրեն ե – րեւակայել թէ մին էր պետերէն այն ատեանի բոլչեւիկ կուսակցութեան, որ տարտաի կը տարածէր Ռուսիոյ մէջ եւ որու համար մարդոց կեանքը հաչիւի չէր առներ։ Իրեն կը ցուցարերէր անթերի քաղաքավարութեամբ մը, ալ աւելի քան երբ իրեն կը հանդիպէր Նաթալի–Շուրոֆ Քարամզինի տունը։ Ինամուած, վայել – չաձեւ էր։ Կարելի՞ էր որ այս սպիտակ ձեռքը այնքան մահավճիռներ ստորա – գրած ըլլար։ Սավինոքսին ապատած էր։ Բայց ինք չէ՞ր արդեօք գայն քանտարկել տուողը։ Չէր կրնար հար – ցումին պատասխան մը գտնել։

Սակայն ինքզինքը չատ սիրալիր կը ցուցնէր եւ չատ մեծարանքով կը վար – ուէր իր այցելուհիին հետ։ Ցայտնապէս անոր համճլի ըլլալ կ'ուզէր։

— Կը հասկնամ թէ, կ'ըսէր, ձեր հայ – րը եւ մայրը փեթրոկրատէն հեռանալ ուզեն եւ ինչ որ ինձմէ կախում ունի դիւրացնելու համար իրենց մեկնումը, պիտի ընեմ, բայց դո՛ւք, Լիսիա ինչո՞ւ մեկնիք։ Եթէ սովորական աղջիկ մը ըլլայիք, բնական պիտի գտնէի որ վախ – նայիք բնակելու քաղաքի մը մէջ, ուր դեռ կարգ կանոնը այնքան կատարեալ չէ որքան պէտք է, ուր մարդ պէտք է – պածին պէս չի տաքնար եւ միջակ անունդ կ'առնէ։ Բայց դուք վեր էք այսպիսի եր – կիւղներէ։ Քաջասիրտ էք, դիտեմ։ Դիւրին չէ ձեզ վախցնելը։ Դուք չէ՞ք դղար այն հրաչալի չհասկըցութիւնը որ կայ հիմակուան Ռուսիոյ մէջ բնակելու։ Երբեք որեւէ երկիր չէ եղած դաչտը մարդկային աւելի խանգաւառ փորձա – ռութեան մը քան այն, զոր կը փորձենք։ Ամբողջ աչխարհի աչքը մեր վրայ է։ Մեր անցեալ տահմանադրութիւնները, դրա – ւեց Եւրոպան եւ ծովերն ալ պէտք անցաւ։

Այս հիւանդութենէն նոր մարդկու – թիւն մը պիտի ծնի։ Հո՛ս է որ ծնունդ պիտի առնէ ան... Ռուսիա՛ն է որ անկէ նուէր պիտի ընէ աչխարհի։ Երբեք Ռու – սիա ասկէ աւելի ազնիւ եւ սրատես ա – տեն մը չէր ապրած... Խորհեցէք մեր մեծ մարդերուն, մեր համաչխարհանուն – րուն, Տոսթոյեւսքիի վրայ զոր այնքան կը սիրէք։ Ամէնքն ալ զգացած են թէ Ռուսիոյ վերապահուած էր ըսել նոր խօսքը, որուն սիեղերքը կը սպասէ։ Ի՛, ուրեմն, այս խօսքը, մենք ենք որ կը բե – րենք Լիսիա Սերկիեւնա, եւ այս պահուն է որ երբ Ռուսիա որպեծնութեան մէջ է, դուք կ'ուզէք երթալ, արտասահմանի մէջ ապրելու անպարտներու դիւրին կեանքը, եւ ասիկա խուսափելո՞ւ համար միայն այսօրուան Փեթրոկրատի ոչ–հանդուրժո – ւէտ վիճակէն... Լիսիա Սերկիեւնա, թոյլ տուէք ինձ ըսել ձեզ, ասիկա ձեզի արժանի չէ...

Լիսիայի կը խօսէր այն լեզուն, որուն ան կը սպասէր։

ՔԼՕՏ ԱՆԷ

(Շար.)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այրի Տիկին Թագուհի Պօյաճեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգըստեան պաշտօն կը կատարուի այս Կիրակի (Սեպտ. 18) առաւօտ, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին, իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝

ԳՐԻԳՈՐ ՊՕՅԱՃԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ:

Կը հրաւիրուին ողբացեալին յիշատակը յարգողները:

×

Այրի Տիկին Զուարթ Գչիկեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ այս Կիրակի առաւօտեան յաւարտ պատարագի, հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցիին մէջ, իրենց սիրեցեալ ամուսնոյն եւ հօր՝

ՆԵՐՍԷՍ ԳՉԻԿԵԱՆԻ

մահուան առաջին տարելիցին առթիւ:

Կը հրաւիրուին հանգուցեալին յիշատակը յարգող ազգականները, ընկերները, հայրենակիցներն ու բարեկամները:

×

Տէր եւ Տիկին Օննիկ Պօյաճեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ յաւարտ պատարագի հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի իրենց մօր եւ մեծ մօր

ՄԱՐԻ ՊՕՅԱՃԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ, այս կիրակի առաւօտ (Սեպտ. 18), Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցիին մէջ:

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

Կապոյտ Խաչի Կրընոպլի կիրակնօրեայ դասաւանդութիւնը կը սկսի Հոկտ. 2ին, կիրակի առաւօտեան ժամը 9ին, սովորական սրահին մէջ: Դասատու Պ. Երուանդ Մարաշլեան: Կը խնդրուի բոլոր ծնողքներէն անխտիր իրենց զաւակները վերոյիշեալ ժամուն արձանագրել:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ս. Խաչ Ընկերակցութեան տարեկան պարահանդէսը 26 Փետրուարին:

ՕՐ. ԳԵՂԱՆՈՅՇ ՅԱԿՈԲԵԱՆ
եւ
ԱՒԵՏԻՍ ՄԵՍՈՒՄԵՆՑ

Ամուսնացած
11 Սեպտ. 1966
Կնքահայրութեամբ
Տէր եւ Տիկին Յ. եւ Հ. ՆԵՐԿԱՐԱՐԵԱՆԻ

ՎԵՐԱՄՈՒՏԻ ԱՌԱՋԻՆ
ՊԱՐԱՆՑԻԿ ՑԵՐԵԿՈՅԹԸ

Կազմակերպուած
Հ. Յ. Դ. ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ
ՇՐՋ. ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Շաբաթ, Սեպտ. 17, երեկոյեան ժամը 5էն մինչեւ կէս գիշեր:

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ ՄԷՋ

17, Ռիւ Պլէօ, Փարիզ (9րդ):
Գեղարուեստական եռխ բաժին:
Անակնկալներ:

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

Շաւիլի հայ դպրոցը կը վերաբացուի Հինգշաբթի 22 Սեպտեմբերին: Ուսուցչուհի՝ Տիկ. Փափազեան: Արձանագրութիւնները տեղւոյն վրայ, կամ հոգաբարձութեան անդամներու մօտ:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՅԱՅՏԱԳԻՐ
ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՁԱՅՆԱՍՓԻՒՌԷՆ
ԵՒ ՊԱՏԿԵՐԱՍՓԻՒՌԷՆ

Ձայնասփիւռ.— Ֆրանս Քիւլթիւռ կայանէն:

Սեպտեմբեր 18, Կիրակի առաւօտեան ժամը 8ին: Հայկական պատարագ, ուղղակի ձայնասփռում Նիսի Հայ Առաքելական եկեղեցիէն:

Հոկտեմբեր 9, Կիրակի առաւօտեան ժամը 8ին: Նիւթ՝ Հայ եկեղեցական երաժշտութիւնը, մասնակցութեամբ Արա Պարթեւեանի:

Պատկերասփիւռ.— Հոկտեմբեր 9, Կիրակի առաւօտեան ժամը 9,30ին, Ա. կայանէն: Նիւթ՝ Կապադովկիան: Կը մասնակցին Հ. Ժան Տանիէլու՝ տեսուչ Փարիզի Աստուածաբանական Համալսարանին եւ Տէր եւ Տիկին Տոքթ. Միշէլ Թիէրի:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄԻ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 23ին, ժամը 16էն կէս գիշեր, Ժորժ Ե.ի սրահներուն մէջ:
Մանրամասնութիւնները յաջորդիւ:

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Արձանագրութիւն 1966 – 1967 ուսումնական տարեշրջանին:

Տակաւին տրամադրելի տեղերուն համար իրենց զաւակը արձանագրել փափաքողներէն կը խնդրուի ժամադրուիլ՝ գրելով հետեւեալ հասցէին.

26, Rue Troyon, SEVRES 92

կամ հեռաձայնելով՝ 027-18-28:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՇԱՒԱՐՇ ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ԱՀԱ ԵՍ
ՃԱՆԿԵՐՍ ԼԱՅՆ ԲԱՑԱԾ

ԳՐԱԿԱՆ ՎԻՃԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆՑ ՍՏՈՒԱՐ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ ՄԸ, ՈՒՐ ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒՆ ԻԲՐԵՒ ԳՐԻՉ ԿԸ ԳՈՐԾԱԾԷ ԿԱՏՈՒԻ ՄԸ ՃԱՆԿԵՐԸ,— ԿԱՂԱՄԲԱՎԱՃԱՌՆԵՐ, ԶԳՈ՛ՅՇ:

Գին 15 Ֆրանք

Դիմել հեղինակին՝ ՅԱՌԱՋի հասցէով:

Imprimerie Spéciale
du Journal « Haratch »
32, Rue de Trévise, Paris (9e)

ԵՐԵՒԱՆԻ ՁԱՅՆԱՍՓԻՒՌԸ

Ամէն Կիրակի առաւօտ ժամը 9էն 10, կարճ ալիք՝ 25,1, 26,3 եւ 31 մեթրի վըրայ:

MUSEE DE L'ATHENEE
—— GENEVE ——

CARZOU

Du 7 Juillet au 30 Septembre

Huiles — Aquarelles
Dessins — Lithographie

FOURRURES
Roger YOPIAN
PRIX INTERESSANTS
NEUF et REPARATION
84, Boulevard de Stalingrad, 84
— CHOISY-LE-ROI (Seine) —
Tél. : BEL. 19-37
Autobus : de la Porte de Choisy, descendre 3 Communes ou Rue du Docteur-Roux.

ԱՇՆԱՆԱՅԻՆ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄԻ

(Ամառուան հանդէսի շարունակութիւն որ կարելի չեղաւ լրացնել օդի աննպաստ ընթացքով)

ԿԻՐԱԿԻ, 25 *ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ* 1966 *ՄՈՆՄՈՐԱՆՍԻԻ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ՏԱՆ ԴԱՐԱՍՏԱՆԻՆ ՄԷՋ* (44–50, Ավընիւ Շառլ տը Կոլ (հին թիւ 36): Դուռները կը բացուին ժ.ը 11ին

ՄՈՒՏՔԸ ՁՐԻ

Խնամուած ճոխ պիւֆէ, առատ ուտեստեղէն եւ ըմպելիներ, մատչելի գիներով:

ժամը 12ին համեղ խորոված չամփուրով:

Բացօթեայ եւրոպական պար, նուագախումբի ընկերակցութեամբ մինչեւ գիշեր:

ժամը 20ին, առաջին անգամ ըլլալով հրախաղ (ֆէօ տ'արթիֆիս):

ԾԱՆՕԹ.— Մոնմորանսի երթալու համար, կառ. տիւ Նորէն շոգեկառք առնել մինչեւ Անկէն–լէ–Պէն, անցնիլ կամրջակը եւ թիւ 6 օթոպիւսով իջնել Կրոլէյի կայանը:

Շոգեկառքի ժամեր

10,15, 10,45, 11,13, 11,26, 11,59, 12,05, 12,17, 12,32, 12,47, 13,26, 13,54, 14,00, 14,30, 15,00

H. PASDERMADJIAN
Professeur à l'Université de Genève

Histoire de l'Arménie

DEPUIS LES ORIGINES JUSQU'AU TRAITE DE LAUSANNE
Deuxième édition revue avec une carte d'Arménie
Գին 30 ֆր. առաքման ծախքով՝ 32 ֆրանք
Դիմել՝ ԳՐԱՏՈՒՆ ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼԵԱՆ
LIBRAIRIE ORIENTALE H. SAMUELIAN
51, Rue Monsieur-le-Prince, PARIS (6e)
C. C. P. Paris 1278-35
Tél. : DANton 88-65

ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼԵԱՆ ԳՐԱՏՈՒՆ

51, Rue Monsieur-le-Prince, PARIS - 6e — Chèque Postal : 1278-35
Tél. : DAN. 88-65

LYNCH. ARMENIA, Travels and Studies. 2ème éd. Beirut, 1965, 2 vol. reliure toile, 197 illustration, Carte etc.	125 Fr.
ADONTZ, Etudes Arméno-Byzantines, Lisbonne, 1965, 440 p.	35 Fr.
MANANDIAN, Tigran II et Rome, Lisbonne, 224 pages	15 Fr.
MANANDIAN, The trade and cities of Armenia, Lisbonne, 248 p.	35 Fr.
J. MECERIAN, Histoire et institutions de l'Eglise Arménienne Beyrouth, 1965, Illustr. et Carte	42 Fr.
J. MECERIAN, Le génocide du peuple arménien	9 Fr.
Mgr. JEAN NASLIAN, Mémoires, Vienne, 2 vol. illustrés	60 Fr.
Յ. ՊԱՊԷՍԵԱՆ, *ՀԱՅ ԱՏԼԱՍ*, Լոս–Անճելըս, մեծադիր 328 էջ, լաթակազմ, բազմաթիւ գունաւոր եւ ոսկեզօծուած նկարներով եւ քարտէսներով: Շքեղ տպագրութիւն:	175 ֆր.
Յ. ՔԱՋԱԶՆՈՒՆԻ, Յետ մահու, հրատ. Ս. Վրացեան, լաթակազմ	10 ֆր.
ԵՂԻՇԷ Յ. ՄԵԼԻՔԵԱՆ, Հարք–Խնուս, Պէյրութ, պատկերազարդ, լաթակազմ, 584 էջ	15.00 ֆր.
ԷԼԻԶ ՄԷՀՏԷՐԵԱՆ, Ստուեր եւ Լոյս, Փարիզ	13,00 ֆր.

ԱՌԱՔՄԱՆ ԾԱԽՔԸ ԳՆՈՂԻՆ ՎՐԱՅ

Ճոխ մթերք հայերէն եւ Հայոց մասին փրանսերէն գրքերու եւ Հայաստանեան հրատարակութիւններու:

ԼՈՅՍԸ ԳՈՅՆ Է.... ԳՈՅՆԸ ԼՈՅՍ Է
ՁԵՐ ՏԱՆԸ ԼՈՅՍ ՏՈՒԷ՛Ք.... ԹՈՄԼԱՔԻ ԳՈՅՆ ՏՈՒԷ՛Ք

Ձեր բնակարանը կը լուսաւորուի
Եթէ ներսը եւ դուրսը
ՎԵՐԱՆՈՐՈԳԷՔ – ԶԱՐԴԱՐԷՔ – ՆԵՐԿԷՔ
ԹՈՄԼԱՔ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐՈՎ

PEINTURES THOMLAC
16 bis, Bd. Sébastopol, Paris 4e
Tél. ARC 26-61 – Métro : Halles et Chatelet

136, RUE DES BOURGUIGNONS — ASNIERES - BOIS COLOMBES (Seine)
Tél : GRE. 09-47
11, BD. DE LA REPUBLIQUE — LA GARENNE (Seine)
Tél. : STA. 19-06

ԱՆՄՐՑԵԼԻ ԳԻՆԵՐՈՎ

Ամէնէն արդիական, նուրբ եւ ընտիր ճաշակով պատրաստուած՝ առաջնակարգ ներկեր: Բնական եւ արուեստական բազմերանգ գոյներու մեծ ընտրութիւն: Նորոյթ իւղաներկեր, պատի գեղեցիկ թուղթերու ճոխ ընտրութիւն: Գետնի համար՝ ամէն տեսակ — լինոլէոմ եւ փլասթիք — ծածկոցներ.—
Tapiflex — Tapisom — Carpette
Ձեր բնակարաններուն արտաքին եւ ներքին խնամքներուն համար անհրաժեշտ բոլոր նիւթերը:

Ամէն գնորդի կը նուիրուի յատուկ տետրակ մը, որու շնորհիւ կրնայ 10–30 առ հարիւր զեղչ ունենալ:

ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԵՐ

52, RUE CHALON, PARIS 12e
64, BLD. DE BELLEVILLE, PARIS 20e
166, AV. ARISTIDE BRIAND PAVILLONS - SOUS-BOIS (Seine)
4 bis, RUE PAUL VAILLANT COUTURIER — ARGENTEUIL (S. et O.)
24, RUE PAUL VAILLANT-COUTURIER — ALFORTVILLE (Seine)
48 bis, RUE DALAYRAC — FONTENAY - SOUS - BOIS (Seine)

ՅԱՌԱՋ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)

Fondé en 1925
R. C. Seine 57 A 2731

Tél. : PROvence 86-60
C. C. P. Paris 15069-82

ԿԻՐԱԿԻ 18 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
DIMANCHE 18 SEPTEMBRE 1966

ՕՐԱԹԵՐԹ
Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա՝ Տար. 60 Ֆ. Վեցամսեայ՝ 35 Ֆ.
Արտասահման՝ Տար. 80 Ֆ. Հատը 0,30 Ֆ.

Le Numéro : 0,30 Fr.

42րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 10715

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

42e ANNÉE — No 10.715

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

«ԿԱՊՈՅՏ» ԵՒ «ԴԵՂԻՆ» ՏԵՏՐԱԿՆԵՐԸ

(Համիտեան ջարդերու 70–ամեակին առթիւ)

Դ.

Տընի Քոշէն, Ալպէր տը Մէօն եւ Ժան Ժօրէս 1896 Նոյ. 3ին երեսփոխանական ժողովին մէջ փաստաթուղթերու վրայ հիմնուած բազմաթիւ մերկացումներ ըրեր էին հայկական ջարդերուն մասին:

Արտաքին նախարար Հանոթօ իր պատասխանին մէջ շատ մը կէտերու վրայէն լուռ անցեր էր:

Իրենք Լավիս գիտել կուտայ, որ Դեղին Տետրակին մէջ բազմաթիւ եւ շատ ծանր պակասներ կան: Օրինակ Սասունի դէպքերուն եւ գնդապետ Վիալարի տեղեկագիրները հրատարակուած են, սակայն ինչո՞ւ չեն հրատարակուած ֆրանս. հիւպատոսներու տեղեկագիրները Էրզրումի, Սվազի, Վանի եւայլն ջարդերու մասին:

Հանոթօ իր ճառին մէջ ըսած էր թէ անոնք պահուած են Պոլսոյ դեսպանատան եւ հիւպատոսարանին մէջ «ըստ սովորութեան»: Կարելի չէ՞ր բերել տալ զանոնք մինչեւ Դեղին Տետրակին հրատարակութիւնը, կը հարցնէ: Եթէ կարելի չէր, նախարարը կրնար Կապոյտ Տետրակէն առնելով հրատարակել այնպիսի միջնագոյն վաւերաթուղթեր, — ֆրանսերէն խմբագրուած — որոնց տակ ստորագրած է նաեւ Ֆրանսայի ներկայացուցիչը:

Օրինակ, Կապոյտ Տետրակը կ'ըսէ թէ Էրզրումի ջարդերէն վերջ եւրոպական հիւպատոսները բողոքած են մասնանշելով, որ կառավարութիւնը նախապէս տեղեակ էր Թուրքերու տրամադրութեանց: Ու խռովութիւնները դադրեցուցած է այն ատեն միայն, երբ խանութները կողոպտուած եւ բնակիչները ջարդուած էին արդէն:

Անկատար են երկու կարգի վաւերաթուղթեր, մէկը Հայերու գանգատներուն եւ արդար պահանջներուն, միւսը Թուրքերու վայրագութեանց եւ սուտերուն մասին: Ուրեմն, Դեղին Տետրակը Հայերուն թշնամի եւ թրքասէ՞ր է: Այս եզրակացութեան յանգելու համար բազմաթիւ փաստեր կան, կ'ըսէ Լավիս, որ «երկայ տաղնապը դարուս ամէնէն ծանրերէն մէկը» կ'որակէ: Տաղնապ, որ երկար պատրաստութիւններէ ետք վերջնապէս բացուած է Սասունի ջարդերով:

Ֆրանսական կառավարութիւնը հայկական խնդրին մէջ շարժած է կանխակալ գաղափարներով եւ որոշ զգացումներով: Անտարբերութիւն ցոյց տուած է հանդէպ ջարդերուն, որոնց ոճրագործական հանգամանք տալ չէ ուզած, զանոնք նկատելով մէկն օր քրիստոնեաներու եւ իսլամներու միջեւ պատահած հազարումէկ դէպքերէն մէկը: Սխալ գաղափարն է ունեցած, որ Հայաստանի խռովութիւնները հետեւանքն են անգլիական մեքենայութեանց:

Ֆրանսա առաջնորդուած է ա՛յն սկզբունքով, որ պէտք է արգիլել, կամ գոնէ կարելի եղածին չափ ուշացնել Օսմ. Կայսրութեան կործանումը, այն մտավախութեամբ, որ ուժերու հաւասարակշռութիւնը կրնայ խախտիլ ի վնաս իրեն:

Լավիս գիտել կուտայ թէ Կայսրութիւնը եւ ո՛չ թէ Աբտիւլ Համիտի վարչաձեւը տեւականացնելու լաւ միջոցներ պէտք է մտածուէին: Ֆրանսա դժբախտաբար կը պաշտպանէր Կարմիր Սուլթանը, որուն հանդէպ հիացում ունէր Հանոթօ: Կ'ուզէր, որ անիկա բարեփոխէն առաջ ըլլայ մաքրելու խռովարարներու հաշիւը: Եթէ զիջումներ պահանջուէր, խռովարարները պիտի բողոքէին: Պետութեանց միջամտութիւնը տակաւին պիտի ընէր երկիրը: Ֆրանսայի քաղաքական ուղեգիծն էր Թուրքիոյ տաղնապները նկատել ներքին խնդիր, որ պէտք է կարգադրուէր Սուլթանին կողմէ իր ուզած ձեւով:

Լավիս կ'ըսէ թէ Ֆրանսայի Արտաքին նախարարը այդ գաղափարն ունէր 1888էն ի վեր եւ զայն արտայայտած էր Խորհրդարանին մէջ, իբրեւ երեսփոխան:

Հայկական ջարդերու ամբողջ շրջանին Հանոթօ չէ փոխած իր տեսակէտը՝ հակառակ պատահած եղերական դէպքերուն, իրեն տրուած խորհուրդներուն եւ թելադրանքներուն: Մինչդեռ սկիզբէն կարելի էր սահմանափակել աղէտը, խաղաղեցնել Հայաստանը, անհրաժեշտ բարենորոգումները գործադրել եւ կասեցնել ջարդերը:

Դժբախտաբար Հանոթօ շատ թեթեւ կերպով շարժած է, կարեւորութիւն չէ տուած եղածներուն: Ջարդերը կրկնուած են, կարմիր արիւնը հոսած է դարձեալ եւ սուլթանը շարունակած է ստել: Այս բոլորը տեղի կ'ունենային, երբ կառավարութիւն եւ մամուլ կը լռէին, ու հանրութիւնը ո՛չ մէկ բանէ տեղեակ էր:

Սակայն պայթը պայթեցաւ օր մը, Ժօրէս եւ ընկերները ձայն բարձրացուցին Խորհրդարանին մէջ: Ու Հանոթօ շշմած՝ յաջորդ օրն իսկ՝ 1896 Նոյ. 4ին հեռագրեց դեսպան Քամպոնի, որ մասնաւոր տեսակցութիւն մը ունենայ սուլթանին հետ եւ հասկցնէ անոր թէ Երեսփ. Ժողովին մէջ «յայտնութիւններ» եղած են Հայաստանի ջարդերուն մասին: Հետեւաբար անհրաժեշտ է, որ Աբտիւլ Համիտ ինք նախաձեռնութիւն ստանձնէ սփոփողաբար գոհացում տալու համար հանրային կարծիքին, որ իրեն դէմ դարձած է:

«Եւրոպայի մէջ բոլորը միաձայնութեամբ կը պահանջեն, որ այլեւս ո՛չ մէկ կաթիլ արիւն պէտք է թափի. որ բանտերը պէտք է բացուին եւ թշուառներուն օգնութիւն պէտք է ըլլայ», կը շեշտէ նախարարին հեռագիրը:

Լավիս կը խորհրդածէ իրաւամբ. Ի՜նչ տարօրինակ հեռագիր: Ի՞նչ կը նշանակէ այս, եթէ ոչ ըսել թէ «Մի՛ սպաննէք այլեւս, որովհետեւ մինակ մենք չենք, որ գիտենք թէ կը սպաննէք: Յայտնութիւններ եղած են: Մի՛ ջարդէք այլեւս: Խորհրդարանն ու հանրային կարծիքը կը յուզուին. գործերը կը դէշնան. մի՛ սպաննէք այլեւս»:

Ու կ'աւելցնէ. «Եթէ կը կարծուէր թէ այլեւս չսպաննելու մասին տրուած այս հրամանը կրնար ազդեցութիւն մը ունենալ, ինչո՞ւ այսքան ուշ, 1896 Նոյեմբեր 4ին կը տրուի անիկա»:

«... Սկիզբէն չարիքին առաջքն առնուած չըլլալով կարելի չէր կասեցնել զայն: Ամբողջ Եւրոպա սկսաւ խորհրդակցիլ. անկեղծ ճիգ մը ըրաւ համաձայնեցնելու համար անհամաձայնութիւնները»:

«Համաձայնեցնել անհամաձայնութիւնները», այսինքն պահպանել Եւրոպայի ներդաշնակութիւնը:

Պետութեանց փոխադարձ նախանձը, աւարը բաժնելու համար համաձայնութիւն գոյացնելու անկարելիութիւնը, արիւնարբու սուլթանը չվշտացնելու հոգածութիւնը պատճառ դարձան, որ Հայաստան աշխարհ արիւնով ներկուի:

Ֆրանսայի մէջ ազնիւ հոգիներ, պարկեշտ մարդասէրներ արդար զայրոյթով ծառայեցին պաշտօնական իշխանութեանց չհասկնալի քաղաքականութեան դէմ եւ պաշտպան կանգնեցան անիրաւուած հայ ժողովուրդի արդար դատին:

Անոնց անունները միշտ երախտագիտութեամբ պիտի յիշենք:

ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼ

ՀԱՅԵՐԸ ԹՈՒՐՔԵՐՈՒ ԴԷՄ

Մեհմէտ Արան կը շարունակէ իր բարբանջանքները «Ենի Իսթանպուլ»ի մէջ.—

Բ.

Ցարական շրջանին ըլլայ թէ այսօրուան Համայնավար վարչաձեւին տակ, Հայերը միշտ Ռուսերու կողքին կանգնած են, ուզած են անոնց հաճելի երեւիլ, բուռն փափաքով եւ նուիրումով մը ծառայած են անոնց, եւ միշտ ալ վարձատրուած են Ռուսերու կողմէ: Ինչպէս որ Խորհ. Միութեան նախագահ կարգուեցաւ Անաստաս Միկոյեան: Միութեան այս հայ նախագահը անգամ էր նաեւ Դաշնակ կոմիտէին Կեդր. Վարչութեան, եւ չէր ծածկեր այս պարագան, հակառակ անոր որ հայ Դաշնակ կոմիտէն հակախորհրդային կազմակերպութիւն մըն էր արեւմտեան երկիրներու մէջ: Միկոյեան երբ իշխանութեան գլուխ կը գտնուէր, Ատրպէյճանի հարստութիւնը Հայաստան փոխադրեց, Երեւանը եւ շրջակայքը բարեզարդեց եւ վերաշինեց ծայրէ ծայր: Անկէ զատ Խորհ. Ռուսիա Հայերուն գոհունակութիւն պատճառելու համար Ատրպէյճանը կիսեց, եւ Զանգեզուրի Սիսիան գիւղաւանը, Ղափան – Մեղրիի շրջանը եւ ուրիշ հանքաշատ հողամաս մը Հայաստանի թողուց: Ատրպէյճանի այս բաժանումը իրագործուեցաւ 1921ին, հայ Դաշնակ – Համայնավար ղեկավարներէն Արմենակ Գարակէօզեանի նախաձեռնութիւնով, եւ 1921ին Լենինի հրամանով գործադրուեցաւ: Այս կերպով Ատրպէյճանը մէջտեղէն երկուքի բաժնուեցաւ, Նախիջեւանի նահանգը արեւմուտք մնաց եւ նոյն նահանգին հիւսիսակողմէն սկսելով դէպի Երեւան երկարող հողամասը, (15 հազար քառ. քիլոմեթր) «Հայաստանի մէկ անցքը» եղաւ: Այս հողերը Վերսայլի դաշնագրով ալ Ատրպէյճանի քարտէսին մէջ կ'երեւին եւ անոր մաս կը կազմեն:

ԻՒՂՈՏ ՊԱՏԱՌԸ ՀԱՅԵՐՈՒՆ

Խորհ. Ռուսիա ուզեց մէկ քարով երկու թռչուն որսալ, անկախ Ատրպէյճանի ազգային հողերը բաժան բաժան ընելով: Առաջին՝ գոհ ձգել հայ ազգը, որ ամէն առթիւ օգտակար ծառայ մըն էր իրեն եւ յառաջապահն էր «Կովկասի քրիստոնեայ քաղաքակրթութեան»: Երկրորդ, եւ ամէնէն կարեւորը, Ատրպէյճանը կարելի եղածին չափ անջատել եւ մեկուսացնել Թուրքիայէն: Ինչպէս յայտնի է, Նախիջեւանի նահանգը, Թուրքիոյ սահմանակից է, Ազըր լերան արեւելեան – հիւսիսային գօտիին մէջ: Այդտեղէն ալ մաս մը հող անջատուեցաւ, Հայաստանի տրուելու համար: Բայց մենք այսօր բացարձակապէս չենք ընդունիր Խորհ. Ռուսիոյ գծած կամայական քարտէսը, եւ վճռաբար կը յիշեցնենք թէ այդ հողային նուրբանցքը, որ Ատրպէյճանի սիրտը կը խոցէ եւ զայն կը բաժնէ Թուրքիայէն, վաղուան անկախութեան պայքարին՝ Հայերուն պիտի չպատկանի այլեւս:

«ՀԱՅԵՐՈՒ
ՄԻԽՍ ԴԱՒԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ»

Հայերու դաւադրութիւնները այսքանով չեն լրանար: Ատրպէյճանի անկախութեան նախօրեակին եւ գերիշխանութեան առաջին ամիսներուն, երբ ան կը մաքառէր արիւնի եւ կրակի մէջ, սա՛ Հայերը, այսինքն «մարդկութեան մարմնին վրայ գոյացած այդ պալարը», (Տոքթ. Հէլմոլթ, Ընդհ. Ազգաց Պատմութիւն, հատոր 2–4), գործակցեցան ցարական Ռուսիոյ բանակին եւ աւելի վերջ Կարմիր Ռուսիոյ, որ դեռ նոր տիրացած էր ցարերու ժառանգին: Հայերը Կարմիրներուն ալ համակրանքը շահեցան եւ Մոսկուայի հրահանգով եւ օժանդակութեամբ՝ ամէն տեսակ խռովարարութիւն փորձեցին, Ատրպէյճանը ներքնապէս քայքայելու համար:

(Շար.)

ՁԻՒՆ ՏԵՂԱՑ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԷՆ ԵՏՔ

Չորեքշաբթի ձիւն տեղաց երկրաշարժ պատահած շրջանին վրայ:

Բիւրակնէն (Պինկէօլ) կը հաղորդեն թէ նոյն գիշերը երեք երկվայրկեան տեւողութեամբ, միջին սաստկութեամբ երկրաշարժի նոր ցնցում մը եւս օրօրեց Քարլըօվայի շրջանը, ու փլան բազմաթիւ տուներ, եւ երկու հոգի մեռան: Ցետոյ երկու թեթեւ շարժ եւս:

Քարլըօվայի բարձր շրջաններուն, Բիւրակնի լանջքերուն վրայ, գիւղերուն մէջ սկսաւ ձիւն տեղալ:

Շարժի աղէտեալները կը մնան դեռ անպատսպար, վրան չունին: Կառավարութեան կողմէ եւս ծրագրուած տաղաւարները պատրաստ չեն, որովհետեւ չինանիւթ չկայ:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԵԹՈՎՊԻՈՅ ԿԱՅՍՐԸ ՃԻՊՈՒԹԻՆ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԷ

«Սոմալիի Ֆրանսական Քոթը Եթովպիոյ լրացուցիչ մէկ մասն է՝ պատմական, տնտեսական, ռազմագիտական, ցեղային թէ աշխարհագրական տեսակէտով», յայտարարեց առջի օր Եթովպիոյ Հայլէ Սելասիէ կայսրը, շարունակելով. «Ճիպութին Եթովպիոյ ծովեզերեայ հողամասն է եղած անյիշատակ ժամանակներէ ի վեր, մինչեւ այն ատեն, երբ բաժանում մը կատարուեցաւ ԺԸ. դարու գաղթատիրական ծաւալման ընթացքին: Այս հաստատումը հիմնուած է իրողութիւններու վրայ: Բնակչութեան մեծամասնութիւնը, կազմուած Աֆար ցեղախումբի անդամներէն, եթովպական ծագում ունի, ինչպէս նաեւ Իսսաները: Չենք պահանջեր ինչ որ մերը չէ: Ճիպութին ռազմագիտական կարեւորութիւն մը ունի Եթովպիոյ համար եւ եթովպական կառավարութիւնը պիտի ընդդիմանայ այս հողամասը անդամահատելու որեւէ փորձի: Ֆրանսա եւ Ճիպութիի բնակիչները գիտեն թէ չի կրնար ապրիլ Ճիպութին, առանց երկաթուղագծին որ Ատիս-Ապապայի կը միացնէ զինքը: Եթովպիոյ կառավարութիւնն ու բնակչութիւնը երբեք պիտի չընդունին լուծում մը՝ որ խոտոր համեմատի Եթովպիոյ ժողովուրդի իրաւունքներուն եւ շահերուն: Եթովպիա կը մնայ կողմնակից Ճիպութիի ինքնորոշման: Վստահ ենք որ բնակչութեան մեծամասնութիւնը պիտի ընտրէ իր շահերուն համաձայն լուծում մը»:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՑԱՌԱՋԻԿԱՅ ամսուան վերջաւորութեան հաւանաբար մամլոյ ասուլիս մը տայ Զօր. տը Կոլ:

ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ պաշտօնական շրջանները յայտարարեցին թէ վարչապետ Էրհարտ Ուաշինկթըն պիտի մեկնի Սեպտ. 24ին, ուր տեսակցութիւններ պիտի ունենայ Նախագահ Ճոնսընի եւ Արտաքին Նախարար Տին Ռըսքի հետ:

ՆՈՐ ՏԵԼՀԻԷՆ կը հաղորդեն թէ Կոսիգինի այցը Հնդկաստան հաւանաբար տեղի ունենայ յառաջիկայ Նոյեմբերին:

ՄՕՏ ՕՐԷՆ
ՄԵՐ ՆՈՐ ԹԵՐԹՕՆԸ

ԳՐԱԿԱՆ ՄՐՑԱՆԱԿ ԵՒ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉԱԿԱՆ

Տարիներո՛վ լացինք, որ «Գրական Ֆոնտ»եր չեն հաստատուիր ու մեծատուն հայրենակիցներ ցամքած սրտով կը դի – տեն խմացական մեր ամայութիւնն ու աղ – քատութիւնը։

Մեռնողը··· եկեղեցի՛ շինելու մէջ կը փնտռէր իր անմահութիւնը։ Շատ–շատ բարեգործականին կամ մարդասիրական հաստատութիւններուն կը կտակէր իր հարստութիւնը, որպէսզի տարին անգամ մը հոգեհանգստեան պաշտօ՛ն կատարուի իր յիշատակին, կամ տեղ մը իր անունը քանդակուի՝ անցորդներու ուշադրութիւ – նը գրաւելու համար։

— «Չկա՞ն ճանի մը խելքը գլուխը մարդիկ, որ գրքի ու գրականութեան մասին ալ մտածեն ու ճանի մը ոսկի նետեն Հայ Մշակոյթի պնակին մէջ, լոյս ընծայելու համար տաղանդաւոր նորերու եւ խոստումնալից նորագոյններու գործերը։ Չունի՞նք մեկենասներ, որ ուզեն փոշիներու տակ մնացած ձեռագիրները հրատարա – կել, ու փրկել հին թէ նոր մնայուն գործեր···» Հարց կուտայինք տարիներո՛վ, յուսաբեկութեան եւ յուսահատութեան արցունքը մեր աչքերուն։

Պատահեցաւ, որ Տէրը լսէ մեզ ու սա քանի մը տարիներու ընթացքին ուչքի բերէ բարեկեցիկ կամ հարուստ երեք աղ – գակիցներ — Այրի Տիկին Սեբենկիւլեանը՝ Ֆրանսայէն, Գէորգ Թոփալեան–Մելիտինեցին՝ Ամերիկայէն, ու Հայկաշէն Ուզունեանը՝ Լիբանանէն կամ Եգիպտո – սէն···

Թերեւս ուրիշնե՛ր ալ, որոնց անունը կա՛մ չէ հրատարակուած, կամ անծանօթ կը մնայ տակաւին մեզի։

Այսքա՛նն ալ բաւական է, հաւատալու որ սառը հալած է հոգիներու մէջ հան – դէպ Գեղեցիկ Դպրութեանց, ու մաղթե – լու որ վաղը միւս օր աւելի փարթամ մեծատուններ նետուին ասպարէզ, փրկա – րար ու ընդհանուր շարժումի մը ենթա – հող պատրաստելու համար։

Ի դէպ, կը կարծէ՞ք որ Պոլսոյ Հայու – թիւնը 10 մեծատուն չունի՝ վաղն իսկ առանձին ու արժանավայել հրատարա – կութեամբ սերունդներուն սեփականու – թիւն դարձնելու համար, աննախընթաց ծաւալումով՝ սակայն անձապաղ խտու – թեամբ ու համադրական սեւեռումով մը – շակոյթի մեր պատմութեան փոխանցուած պատկառելի գործը Յակոբ Մարթայ – եանի···

Մենք գրի ու գրչի մարդիկը ո՛չ դրամ ունինք, ո՛չ ալ անհաշիւ եկամուտի աղ – բիւրներ։ Սակայն կարծուածին չափ ալ թմմար ու ապուշ չենք։ — Աշխարհի բո – լոր անկիւններուն մէջ, Հայութեան տըն – տեսական վիճակը վերելքի մէջ է։ Ցի – սուն տարի առաջ, նկո՛ւն բեկորներ էինք, առուր հացի կարօտ, այսօր, փա՛ռք Աստուծոյ, ուժը կը գտնենք հարիւրներ ու հազարներ ծախսելու մեր հաճոյքին ու փառքին համար··· Եւ ո՞վ բսաւ թէ աղ – քատ Ղազարոս ժողովուրդ պիտի մնա – յինք ու մեր սեւ ճակատագիրը պիտի ծամէինք ամէն օր։ Շա՛տ լաւ. կ՛ըննենք՝ քիչ մըն ալ խնդալով, յափրանալով ու հաճոյանալով։

Անհասկնա՛լի ցոյց կուտանք, յուշիկ յու – շիկ, թէ կը մտածենք նաեւ՛ միտք ու տա – ղի մասին, «օդային» բաներու մասին, վիրժապետի՛, նոր դպրոցներո՛ւ, մշա – կոյթի՛ մասին։ Ամօթ չէ՞ որ Պոլսոյ նը – ման մշակութային, գրական, ընկերային ու հանրային հին օրրանի մը մէջ՝ քո՛ւն պահենք, երբեմնի Ոստանին համբաւը ա – ղարտելով···։ Եթէ Ամերիկան, Ֆրան – սան ու Եգիպտոսը նոր օրերու նոր մեկե – նասներ կը ծնին, Պոլի՞սն է որ ամուլ ու անդաւակ պիտի մնայ։

Մենք յոռետես չենք այս տեսակէտով։ Ու եղածն ալ բաւական կ՚ նկատենք՝ իր – րեւ սկիզբ ու մեկնակէտ։

Մեզի հետ յուսալից են ուրիշներ ալ, Արտասահմանի մէկ ափէն միւսը։

Գիտենք ընդհանուր է այն գոհունակու – թիւնը, որ ապառաժներու վրայ ալ ծիլ ու ծաղիկ կը բուսնի···

Շաբերին մէկը, Մ· Կալեան, «Ազդակ»ի 13 Յուլիսի թիւին մէջ կը գրէր օրինակ գրական ֆոնտերու փասը ծափահարե – լով, ու մաղթելով որ չուտով հիմ հաս – տատէ նաեւ համազգայնութային Հրատա – րակչական մը, որ անշուշտ, գրական եւ մշակութային ընդհանուր շարժումի ա – մէնէն կենսական կռուաններէն մէկը ըլ – լալու կոչուած է։

Հրատարակչականի մը մասին իր մաղ – թանքը եւ թելադրութիւնը պատշաճ լըր – ջութեամբ ընկէլ եսք, յօդուածագիրը նաեւ կ՚աւելցնէ·

— «Մեզի կը թուի, թէ անկարելին չէ որ կը պահանջենք։ Հրաշալի նուանում – ներու կողքին, կրնանք աւելցնել նաեւ ա՛յս հրաշքը։ Հոն ուր կամք կայ, ո՛չ միջոցը կը պակսի, ո՛չ հիմը, ո՛չ ալ կա – րողութիւնը։ Չմոռնանք·— Կամենալը կարենալ է յանալս···»։

Հարկ կա՞յ ըսելու թէ խսկապէս, «ան – կարելի»ն չէ որ կ՚ակնկալուի։

Ինչո՞ւ «անկարելի» ըլլայ համազգայ – թային հրատարակչականի մը հաստա – տումը եւ կազմակերպումը, երբ մանա – ւանդ նախաձեռնողներուն մէջ հաւաստ – բալէս գրական – մշակութային եւ վար – չական – կազմակերպական կարողութիւն – ներով օժտուած տարբեր դէմքեր· նո՛յն «լեզուն» խօսող ու իրարու հետ ներ – դաշնակուելու տրամադրութիւն ունե – ցող···

Կարելի՛ է, — դիւրի՛ն է նոյնիսկ, երբ հիմնականը ունինք։ Մեր բրածին գի – տակցութիւնը եւ գայն արժեցնելու հաւա – քական կամքը։

Եւ սակայն···

Երէկուան մեր չունեցածը ունենալու նախօրեակին, դժբախտաբար կորսնցնե – լու վրայ ենք երէկուան մեր ունեցա՛ծը· — Ընթերցող···։

Թերեւս մտաւոր անցեալին մէջ ալ փայլուն չնկատուի խնդրանքի եւ մա – տուցման պատկերը այս տեսակէտով։

Սակայն կասկած իսկ չունինք թէ գա – ղութներու մէջ օրէ օր կը նուազի համե – մատութիւնը ընթերցող դանդուածներու։

Հաշուի ենք նստած, ամենա՛յն բարեխ – ղճութեամբ՝ բայց նաեւ իրատեսու – թեամբ։ Մէկիկ մէկիկ նկատի ունեցած ենք մեր օրաթերթերը, մեր պարբերա – կանները, մեր գրական եւ մշակութային հրատարակութիւնները, մեր թիւը՝ շըր – ջանէ շրջան, այդ թիւին մէջ՝ մանուկ, պատանի, երիտասարդ, չափահաս ու տարեց դասերու համեմատութիւնը, եւ այս կարգի վիճակագրութեան մը համար անհրաժեշտ ամէ՛ն տուեալ։ Այսպէս յան – գած ենք այն գրեթէ անսխալ եզրակացու – թեան թէ մեր ժողովուրդին միջին հաշ – ւով չորս առ հարիւրը միայն ընթերցող է։ Եթէ օրաթերթի սպառումը տեղ մը 10 առ հարիւր է եւ ուրիշ տեղ մը 7 առ հա – րիւր, պարբերականներու սպառումը հա – զիւ 4–5 առ հարիւր է· իսկ գրական եւ մշակութային անջատ հրատարակութիւն – ներ՝ 1–2 առ հարիւր սպառում ունին։

Թիւրիմացութիւններու առիթ չտալու համար ըսենք թէ ամէն հայ մարդ թեկ – նածու չէ նկատուած գրական կամ մշա – կութային տարողութիւն ունեցող գործեր կարդալու։ Մենք թէեւ բարձր մշակոյթի տէր ժողովուրդ ենք եղած, սակայն որեւէ դարաշրջանի մէջ չենք յաջողած կամ ճակատագրօրէն չենք կրցած ընթերցող ժողովուրդ ըլլալ։

Համեմատութիւնները ճշդելու համար, ինչպէս ըսինք, նկատի առած ենք ո՛չ թէ մեր ժողովուրդին ընդհանուր թիւը, այլ ըստ տեսակի եւ տարողութեան, մեր հրատարակութիւններուն համար արդար – օրէն ակնկալելի կոտորակներ՝ մեր ժո – ղովուրդին։

Արդ, եթէ նոյնիսկ ընդունինք թէ 4ի տեղ 7 կամ 8 առ հարիւր ընթերցողներ ունինք, այդ 7 կամ 8 առ հարիւրին մէջ արդեօք քանի՞ հոգի թեկնածու պիտի ըլ – լայ գրական եւ մշակութային գործեր կարդալու, — պայմանաւ որ վճարէ եւ կարդայ։

Հոս, ա՛յս հարցումին առիթով միայն, մենք գրեթէ յոռետես ենք։

Եթէ համազգայնութային հրատարակչա – կանը հաշուոյ վնասելու գնով դեր կա – տարելու գաղափարին հետ, — բսելիք չունինք։ Այդ պարագային, հարկ է ա – պահովել մեկենասներ, որոնք պատրաստ ըլլան փակելու գոյացած «բաց»երը, այն մխիթարութեամբ եւ հաւատքով, որ, փոյթ չէ՛, հրատարակչականը շահ չունե – նար եւ միշտ կը կարօտի ժողովրդային օժանդակութեան, սակայն գոնէ քառորդ գնով կամ ձրի գիրք կը բաշխէ հոս ու հոն, 7ի տեղ 17 առ հարիւր ընթերցող պահանջելու համար···

ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԱՊԵՐ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՀԵՏ

Հայ – ֆրանսական մշակութային կա – պերը դարաւոր աւանդներ ունին։ Դեռ ԺԱ.–ԺԴ· դարերուն սերտ յարաբերու – թիւններ կը հաստատուին Կիլիկիոյ եւ Ֆրանքներու պետութեան միջեւ, որոնք իրենց անդրադարձումը գտած են բազմա – թիւ պատմական փաստաթուղթերու, տա – րեգրութիւններու, գիտական աշխատու – թիւններու մէջ։ ԺԴ.–ԺԸ· դարերուն Ֆը – րանսահայերու մշակութային եւ հոգեւոր կեանքը հիմնականին մէջ կը կեդրոնա – նայ երկրին երկու մեծ կեդրոններուն՝ Փարիզի եւ Մարսէյլի մէջ։

Առաջին հայերէն գիրքը Ֆրանսայի մէջ լոյս կը տեսնէ 1633ին եւ կը կոչուի «Բառ – գիրք Հայոց»։ Տարի մը ետք ֆրանսացի աբբայ Ռիքոլա քարտինալ Ռիշլիէօյի յանձնարարութեամբ Փարիզի մէջ կը հը – րատարակէ առաջին ֆրանսերէն–հայերէն բառարանը եւ Հայոց լեզուի քերականու – թիւնը, որոնք պիտի օգնէին Ֆրանսացի – ներուն՝ ուսումնասիրելու հայերէնը, ո – պէսզի դարկ տան երկու ժողովուրդներու առեւտրական եւ մշակութային կապե – րուն։

Քառասուն տարի ետք՝ 1672ին Մար – սէյլի մէջ կը բացուի Ֆրանսայի առաջին հայկական տպարանը, որ իր գոյութեան 38 տարիներու ընթացքին կը հրատարակէ 30 հայերէն գիրքեր, առաւելապէս կրօ – նական բովանդակութեամբ։

ԺԹ· դարու առաջին կիսուն Հայաստա – նի եւ Ֆրանսայի մշակութային կապերուն ընդլայնումին մեծապէս նպաստած են ֆրանսացի յայտնի պատմաբան հայա – գէտներ Ժան Սէն Մարթէն, Էտուար Տիւ – լորիէ եւ Վիքթոր Լանկլուա, իսկ աւելի ետք, ԺԹ· դարու երկրորդ կիսուն եւ Ի· դարու առաջին քառորդին, Ֆրետերիք

Ա՛յն պայմաններուն մէջ, ուր կ՚ապրինք մենք, «անկարելին» միայն ա՛յս կէտին մէջ է որ կը տեսնենք։

Մեկենասներ, կտակներ, մրցանակներ, հրատարակչականներ, — ինչո՞ւ չէ։ Կա՛մ հաստատուած են արդէն, կամ կրնա՛ն իրականանալ ուշ–կանուխ։

Սակայն «ընթերցող» դանդուած ունե – նալ, — ո՛չ կտակով եւ ոչ ալ յիշատակ յատկացումներով կ՚իրականանայ՝ մէկ օրէն միւսը։

Գիտնա՛նք թէ ո՛ւր է գլխաւոր չարիքը, եւ առանց յուսահատելու մտածենք նաեւ ա՛յս մասին։

Թերե՛ւս կան կերպեր՝ ո՛չ թէ ողորմելի համեմատութիւնը աւելցնելու, այլ՝ օր մը «Քիթապսըզ Առնավուտ» կամ գնչու բազմութիւն չդառնալու···

Մ· ՄԱՄԻԿՈՆԵԱՆ

Ա Մ Ո Ք

ԿԱՄ

ՄԱՂՁԻՈՅ ԽԵՆԹԸ

— Գիտէ՞ք, տարակա՛ն, դուք որ հոս հանդարտ նստած էք ձեր աթոռին վրայ, դուք որ աշխարհը կը շրջիք որպէս զբօ – սաշրջիկ, գիտէ՞ք թէ ինչպէս կը պատա – հի մարդու մը մահը։ Այդպիսի դէպքի մը ներկայ եղա՞ծ էք։ Տեսած էք թէ մար – մին մը ինչպէս կը կծկուի, կապոյտ ե – ղունգները պարապութիւնը կը ճանկըռ – տեն, ինչպէս խռպռանչիւր անգամ կը քաշուի, խռպռանչիւր մատ կը ցցուի սոսկալի վախճանին դէմ։ Լսա՞ծ էք սըխ – րաշուք հոնդիւնը, տեսա՞ծ էք տարա – պայման աչքերուն մէջ այն դարհուրան – քը որ ոչ մէկ բառ կրնայ, կրնայ տալ··· Տեսա՞ծ էք տարկա դուք՝ անդրայ, դուք՝ տեղերքի ուխտաւոր, դուք որ օգնու – թիւնը պարտականութիւն կը նկատէք։ Ես յաճախ տեսած եմ մահը, որպէս բը – ժիշկ, գայն տեսած եմ··· որպէս դար – մանական պարագայ մը, իրողութիւն մը ··· Այսպէս ըսած, ուսումնասիրած եմ գայն· բայց, որպէս մարդ, գայն տեսայ միայն մէկ անգամ, գայն զգացի, անոր արհաւիրքը բաժնեցի միայն այն առեն, այդ գիշեր··· այդ ահաւելի գիշերը, երբ աթոռիս վրայ նստած ուղեղս կը չարչա – րէի երեւան բերելու, գտնելով բան, որ կարողանար կեցնել արիւնը որ կը հոսէր, կը հոսէր ու կը հոսէր, մահուան դէմ որ կը մօտենար հետզհետէ եւ որ անկարելի էր մաղձակալէն անդին անցնիլ։

Կը հասկնաք թէ ինչ ըսել է բժիշկ ըլլալ· ամէն ինչ գիտնալ բոլոր հիւանդութիւն – ներու մասին — օգնելու պարտականու – թիւն ունենալ, ինչպէս կ՚ըսէք — եւ սա – կայն անկարող ըլլալ մահամերձի մը սը – նարին առջեւ, գիտնալով ու բան մը չկրնալով··· գիտնալով մէկ բան, այն սոսկալի բանը թէ չէք կրնար որեւէ օգ – նութիւն հասցնել, նոյնիսկ եթէ կարելի ըլլար մարմնին բոլոր երակները պայ – թեցնել··· Տեսնել սիրեցեալ մարմնէ մը անոր խեղճ արեան հոսիլը, տեսնել այդ մարմնին տանջանքի, մարտիրոսութեան յանձնուիլը, զգալ արագընթաց բազկե – բակ մը որ, միաժամանակ կը փաղէ··· մատներուդ մէջէն կը փախի··· Բժիշկ ըլլալ ու ոչինչ ընել, ոչինչ··· Նստած ըլլալ հոն եւ վակայել աղօթք մը, ինչ – պէս պառաւ անապաշտ մը եկեղեցին մէջ, յետոյ բռունցքները կրկին սեղմել Թշուառական Աստուծոյ դէմ, որուն գո – յութիւնը լաւ գիտենք··· Կը հասկնա՞ք սակայն։ Ես միայն մէկ բան կայ որ չեմ հասկնար, ինչպէս··· ինչպէս կ՚ըլլայ որ չենք մեռնիր նման վայրկեաններու մէջ··· կ՚արթննանք հետեւեալ առտու, ատքի կ՚ելլենք, ակռաներս կը լուանք, փողկապ կը դնենք··· տակաւին կարելի կ՚ըլլայ ապրիլ երբ ապրած ենք ինչ որ ապրեցայ ես այն առեն, երբ ինծի պէս կը տեսնենք չունչը մարդ էակին առջեւ որուն համար պայքարած էք եւ կռուած, որ կ՚ուզէք պահել ձեր հոգիին բոլոր ու – ժը··· այդ չունչին սահիլը ձեր մատնե – րուն մէջէն··· անծանօթին մէջ, սահիլը միշտ աւելի արագ, վայրկեան առ վայր – կեան, մինչ ձեր տենդահար ուղեղին մէջ բան մը չէք գտներ կենդանի պահելու համար ձեզի համար սիրելի այդ էակը···

Եւ սադայելական օրէն տանջանքներս կրկնապատկելու գալով, երբ իր սնարին քով էի — մորֆինի սանեղ մը բրած էի ի – րեն տառապանքը ամոքելու համար, եւ կը գիտէի անոր հանդչիլը վառ այտե – րով, վառ եւ տժգոյն այտ··· երբ նստած էի, ետեւս կը զգայի երկու աչքեր, որոնք անդադար ինծի կը նայէին սոսկալի սե – եւռումով մը··· Սպասաւորը ծալապա – տիկ նստած էր գետին եւ ինչ որ աղօթք – ներ կը մրմռար··· Երբ աչքերս հանդի – պեցան իր աչքերուն··· ոչ, անկարելի է նկարագրել տարկա··· այնքա՛ն պայպա – տալից բան մը, այնքա՛ն երախտալից յայտնուեցաւ իր չնիկի նայուածքին մէջ երբ միաժամանակ ձեռքերը դէպի ինձ կը բարձրացնէր, դէպի ինձ, որպէս թէ Աստուած մը ըլլայի··· դէպի ինձ, խեղճ անկարողս, որ գիտէր ամէն ինչի կոր – սուած ըլլալը եւ կը գիտակցէր թէ գետ – նին վրայ չարժող մրջիւնի մը չափ անօ – գուտ է··· Ա՛հ, այդ նայուածքը, որքա՛ն կը չարչարէր զիս, այդ ջերմեռանդ յոյ – սը··· գիտութեանս հանդէպ այդ կենդա – նային յոյսը··· Այնքան ցաւ կը պատճա – ռէր ինծի որ քիչ մնաց պիտի նախատէի, կոխկռտէի խեղճը··· Եւ սակայն կը զգայի թէ որքա՛ն կապուած ենք իրարու անոր հանդէպ ունեցած մեր սէրով··· յարգանքով··· ձիշդ ետեւս էր, անշարժ եւ կծկուած, զարմանալ կենդանիի մը նման··· Հազիւ թէ բան մը կ՚ուզէի ան – միջապէս կը կատարէր ցատկելով իր բո – պիկ ոտքերուն վրայ եւ ինծի կ՚երկարէր դողդոջուն, անհամբերութեամբ, խելա – կան օգնութիւն մը··· փրկութիւնը բերո – ղի պէս··· գիտեմ, իր երակները պիտի բանար անոր օգնելու համար··· Այսպէս էր այդ կինը, այսպէս էր անոր տիրա – պետութիւնը մարդոց վրայ··· եւ, ես, կարողութիւնը չունէի մաղձոտ մը արիւն փրկելու··· Ո՛չ, այդ գիշերը, այդ դար – հուրելի գիշերը, կենաց ու մահու մէջ այդ անվերջանալի՛ գիշերը։

ՍԹԵՖԱՆ ՑՎԱՅԳ

(24 – Շար·)

Մաքլէր, ժաք Մաթորէզ, Ա. Մելէի աշխատութիւնները: Լլլալով Փարիզի ա– զատութիւնները հերոսական դիմադրութեան ամպիոնի փրոֆեսէօր – Հայագիտութեան ամպիոնի վարիչ – նոր՝ անոնք իրենց արժէքաւոր հետազո– տութիւններով կարեւոր աւանդ մուծէ – ցին Հայոց հին պատմութեան ուսումնա– սիրութեան ղործին մէջ:

Անոնց նախաձեռնութեամբ կարգ մը ու– սանողներ կը կազմակերպուին դէ– պի Արեւմտեան Հայաստան ու Արեւելեան եւ Արեւմտեան Հայաստան եւ կը հաւաքուին հարուստ նիւթեր: Յ. Մաքլէրի, Ժ. Մաթորէզի եւ Փրոֆ. Ա. Մելէի նախաձեռնութեամբ 1922ին Փա– րիզի մէջ կը հրատարակուի «Հայաստանի պատմութեան ուսումնասիրութիւններու տետրակ» ֆրանսերէն հանդէսը, որ 1933, իսկ յետոյ կը վերսկսուի հրատա– րակուիլ 1962էն սկսեալ:

Հայ ճամբորդներ, իրենց կարդին, Ժ.-Ժ. զարերուն կ'այցելեն Ֆրանսա եւ ուշագրաւ տեղեկութիւններ եւ յիշա– տակութիւններ կը թողուն Ֆրանսայի այդ օրերու քաղաքական եւ հոգեւոր կեանքին մասին: Այսպէս, օրինակ, Պիթլիսցի հայ ճամբորդ մը՝ Մահտեսի Շահմուրատ նը– կարագրած է Վենասյլի պալատը: Շահ – մուրատ ընդունուած է Լիւդովիկոս ԺԴ. թագաւորին կողմէ: Հայ ճամբորդին հա– մաձայն, թագաւորին չքախումբին մէջ կային տասնէ աւելի Հայեր, անոնց չորք– քին կը թուէ Յովհաննէս եւ Զաքար վար– դապետներ, ծագումով Սիսեանցիներ, թագաւորին թարգմանիչը՝ Յովսէփ, ամն Ղազարոսի գաւակը, Ոսկան վարդապետին եղբօրորդին Սողոմոնը եւ կաթողիկոսական պատմութեան մասնագէտ մը: Ս. Մուրատեան վարժարանին մէջ այս վեր– ջինը կատարելագէս կ'ուսումնասիրէ հին եւ նոր հայերէնը: Այնուհետեւ ճամբոր– դութիւններ կը կատարէ դէպի Հայաս– տան եւ Կիլիկիա: Անոր գրչին կը պատ– կանին հին Հայաստանի պատմութեան նուիրուած հետազրքրքրական գործեր:

Ժթ. դարու երկրորդ կիսուն Հայաս– տանի եւ Ֆրանսայի կապերուն պատմու– թեան մէջ կարեւոր դեր կատարած է Փա– րիզի հայ գաղութը: 1880–1898ին Սալո– նին մէջ ցուցադրուած Շարլ Ազամեանի նկարները, Տիգրան Եսայեանի արուեստ– ևան բնանկարները, Տէր–Մարուքեանի քանդակները, Խակար Շահինի փորա– գրութիւնները եւ այլ գործեր մեծ հետա– քրքրութիւն առեղծեցին արուեստագէտ – ներու շրջանակին մէջ: Աւելի ետք, Ի. զարուն, Փարիզի մէջ իր հրաչալի կտաւ– ներով լաւ տպաւորութիւն ձգեց նկարիչ Արսէն Շարանեան:

Ֆրանսահայ թարգմանիչները Ֆրանսե– րէնի կատարած իրենց թարգմանութիւն – ներով հայ գրասէրներուն ծանօթացու – ցած են Ֆրանսացի ականաւոր բանաս – տեղծները, գրողներ եւ գիտնականներ՝ Փասքալ, Լամընէ, Լամարթին, Տիւմա, Հիւկօ եւ ուրիշներ:

Լամարթին հետազրքրքրուած է Հայերով եւ իր յուշերուն մէջ գովեստով կ'արտա– յայտուի անոնց մասին: Հայերու մասին իր համակրութիւնը յայտնած է Նաբէն Նար – Պէյին (Լամարթինի գործերուն թարգմանիչը) գրած նամակներուն մէջ: Վերջինս թարգմանած է նաեւ Վ. Հիւ – կոյի քանի մը գործերը:

Վ. Հիւկոյի գործերը բարերար ազդե – ցութիւն ձգած են Րաֆֆիի, Մելինցի, Պէշիկթաշլեանի, Մատուրեանի, Յ. Յով– հաննիսեանի վրայ:

Ի. Դարու առաջին քառորդին հայ–Ֆր– անսական մշակութային կապերու պատ– մութեան մէջ իր կարեւոր աւանդը ներ– դրեց Արշակ Զօպանեան: 1909ին Ֆրանսե– րէն լեզուով կը հրատարակէ իր «Վար – դենիք Հայաստանի» հատորը (երեք հատոր):

Բանաստեղծ Մերուժան Պարսամեան (Ժան Մերու) հեղինակ է Ֆրանսերէն լեզուով քանի մը դեղեցիկ բանաստեղ – ծութիւններու: Հարկ է նշել նաեւ բա– նաստեղծուհի Իսկուհի Մինասեանի, վի– պասաններ Լ. Կերասնի, Ա. Թորոսեանի (Հանրի Թրուայա) վաստակը:

1880–1920ին Փարիզի թատրոններուն մէջ իրենց խաղով աչքի կը զարնեն տա– զանդաւոր դերասաններ Արէլ Մինասեան, Հրանդ Ալեանաք, Ժան Երկյեան, Մ. Մաքսուտեան, Գ. Կիւլպէկեան: Աւելի ետք՝ 1920–1939ին Սառա Պեռնար թատ – րոնի դերասան Մաքսուտեան, Քոմէտի Ֆրանսէզի դերասան մը ալ Բադրա – տիզ, ինչպէս նաեւ չարժանկարի դերա – սան Ա. Շահխաթունի, թատերապիր Ար– թիւր Ամամով:

Հայ երաժշտական կեանքին մէջ վաս – տակ ունեցան Փարիզի երաժշտանոցի տա– նօրէնը՝ երկրիշներ Ա. Շահմուրատեան, Մունդունեան, դաշնակահարուհի Շուշիկ Բաբայեան, թաւջութակահար Տիրան Ա– լեքսանեան: Նոյն երաժշտանոցի տնօրէն էր նաեւ քննադատ – երաժշտագէտ Եա– զդուպեան:

Ֆրանսա պնահատած է գրականութեան եւ արուեստի հայ գործիչներուն ներդրած աւանդը Ֆրանսայի մշակութային կեան – քին մէջ: 1870–1925 Պատուոյ Լեգէոնի շքանշանով պարգեւատրուած են 26 հա– յեր:

Տ. ԴՐԱՄՓԵԱՆ

ՎՈՒՅ ԱԼԵՔՍԱՆ

ԽՄԲ.— Հայկական բանահիւսութեան ժողովածուներուն մէջ ծանօթ են անուանի «Անտունիները» եւ «Մոկաց Միրզէն»: Շատ քիչ ծանօթ է «կարօս խաչը», հոյա– կապ դիւցազներգութիւն մը, որու մէկ փոփոխակը հրատարակուած է «Լումայի» մէջ, մէկ ուրիշը՝ «Ալիֆ»ի մէջ Հ. Կոսոյ– եանի կողմէ: Ձեռքի տակ ունինք ձեռա – գիր պատճէններ եւս, մին ընկ. Աւետիս Պուզեանի, միւսը ընկ. Բենեամին Մու – րատեանի կողմէ գրի առնուած, — շատ երկար ըլլալուն համար՝ կարօտ առան – ձին հրատարակութեան: Մեզի բոլորո – վին անծանօթ կը մնար «Վույ Ալեֆսան» դիւցազներգը, զոր գրի առած է ընկ. Հ. Կոսոյեան եւ հրատարակած «Ալիֆ»ի մէջ: Կուտանք ստորեւ.—

Գուժկան.—
Վո՛ւյ Ալեքսան, վո՛ւյ Ալեքսան, վո՛ւյ Ալեքսան:
Հաւարօ՛, հաւարօ՛, լոյ–լոյ հաւարօ՛...

Քաւոր կիներ է կանչում.—
Վո՛ւյ Ալեքսան, վո՛ւյ Ալեքսան, վո՛ւյ Ալեքսան,
Քրդերն էկան թալան թախթապ արին,
տարան դմեր դեղի մալ միւլք,
Վալլա՛հ կասեմ, տարան դմեր դեղի սուրբ կրօնք,
Վալլա՛հ կ'ասեմ, քչին, տարան դմեր դեղի քօլ եղը...
Վո՛ւյ Ալեքսան, վո՛ւյ Ալեքսան, վո՛ւյ Ալեքսան:

Ալեքսան հաւոր կնկան.—
Քաւոր կին, քաւոր կին, տիւ իմ մէրն իս, տիւ իմ քիւրն իս,
Քեզ պան մ'ասեմ, չուտ էրա,
Վալլահ կ'ասեմ, վազի գնա յօղէն վէ,
Առ պատից կախած գճակ,
Պիր տուր գԱլեքսան...
Վո՛ւյ Ալեքսան, վո՛ւյ Ալեքսան, վո՛ւյ Ալեքսան:

Գնաց յօղէն վէ, առից գճակ, պիրաւ տուաւ գԱլեքսան...
Վո՛ւյ Ալեքսան, վո՛ւյ Ալեքսան, վո՛ւյ Ալեքսան:

Ալեքսան առից գճակ, վաղից դչուն Քրդու հիւսանց,
Կանչից. «լօ–լօ՛, լօ–լօ՛, դիւր կանխս դմեր դեղի մալ–միւլք,
Վալլահ կ'ասեմ, դիւր կանխս դմեր դեղի սուրբ կրօնք,
Դիւր կըգչիս, տանիս դքօլ եղ...
Վո՛ւյ Ալեքսան, վո՛ւյ Ալեքսան, վո՛ւյ Ալեքսան:

Քիւրդ Հասօն չիս ձէն չէտու...
Ալեքսան ըզդաւ, ըզդաւ, ըզդաւ ու քոխաւ,
Ծունկ էզարկ դեռին, քչից դհրացանի պճօկ, դչուն Հասօն դլորից դեռին...
Վո՛ւյ Ալեքսան, վո՛ւյ Ալեքսան, վո՛ւյ Ալեքսան:
Զէտ որ լսից դեղի ախրտէր, ծնկւեր տփից, ձեռքեր կցից, մուրտս քչից,
Էկաւ կայնաւ կարմիր փլան վերէն ու կանչից,
«Վո՛ւյ Ալեքսան, վո՛ւյ Ալեքսան, վո՛ւյ Ալեքսան.
Տիւ չծլիս, տիւ չծագկիս, տիւ չբրիս, տիւ խէր չխիս,
Էս ինչ զուլում բերիր մեր դեղի դլխին,
Խին տարուվ ինչ դիւշմանութիւն դրիր Հայ ու Քրդութիւն մէջ...»
Վո՛ւյ Ալեքսան, վո՛ւյ Ալեքսան, վո՛ւյ Ալեքսան:

Ալեքսան զայրացած.—
Վո՛ւյ տէր–տէր, վո՛ւյ տէրտէր,
Արապ խմիր սարսղիր իս, դինի խմիր ծանծղիր իս,
Էկեր կայներ կարմիր փլան վերէն, դլխից պօշ–պօշ տիւս կիտաս,
Վալլա՛հ կ'ասիմ, տիւ չէլներ խոպե– բական մեր ճօշ խէր,
Ես տպռնի դքո մուրտս, քչի մէջ տւին...
Վո՛ւյ Ալեքսան, վո՛ւյ Ալեքսան, վո՛ւյ Ալեքսան:

Հ. ԿՈՍՈՑԵԱՆ

Ծանօթ.— Մի քանի բառերի բացատրու– թիւնը: Թախթապ՝ եղած չեղածը կողոպ– տել: Սուրբ կրօնի՝ եկեղեցու սրբազան անօթներ: Քօլ եզ՝ կոտոշները չզարգա– ցած: Ճակ՝ դէնք, հրացան: Գեաւէր՝ քայլեր: Ըզգաւ՝ խռովեց: Քրոխաւ՝ գոյ– բացաւ: Պէճօկ՝ հրացանի բլթակը: Զքրիլ՝ կեանք չունենալ: Տիլ՝ տիրմ:

Պեռնար Շօ օր մը պարելու կը հրաւիրէ կին մը, որ շատ տգեղ էր: Կինը զարմա– ցած.

— Արդեօք իրապէս հե՞տս կ'ուզէք պա– րել:

— Տիկին, կը պատասխանէ Պեռնար Շօ, բարեգործական երեկոյթ մը չէ՞ տրուածը:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (74)

– ԵՐԲ –
ԵՐԿԻՐԸ ՍԱՐՍԵՑԱՒ

Օր չկար որ սիրտը չցաւէր Ռուսիայէն հեռանալ ստիպուած ըլլալուն, եւ այն նոր փաստերը զոր Սէմէոնոֆ կը բերէր արձագանգ կը գտնէին իր մէջ: Ուստի հետեւեցաւ այս վերջինին այն դեռնին վրայ, ուր ան դինք կը կոչէր եւ սկսաւ պեւտուած խօսակցութիւն մը իրենց մէջ, որմէ բոլշեւիկը մեծապէս հրճուե – ցաւ:

Բայց Լիսիա վերադարձաւ իր մեկնու– մի կէտին.

— Հայրս իր կեանքին վերջին օրերը կ'ապրի, ըսաւ: Միայն դիս կը սիրէ աշ– խարհի վրայ. չեմ կրնար զայն թողուլ, բայց հետաքրքրական է, Էհան Պորիսովիչ, որ մեծապէս պիտի տրամիմ հեղսինկիոր թնակելուս, նախ եւ առաջ, կ'ատեմ ֆին– լանտացիները...:

— Կեցցե՛ս, դոչեց Սէմէոնոֆ, հըր – ձուած, ճշմարիտ ռուս կնոջ պէս կ'ըսէք ... պիտի տեսնէք, Լիսիա Սերկեւնա, թէ ի՛նչեր պիտի ընեն մեր բանակով... բայց եթէ դուք մեկնիք...

Կեցաւ. վարանեցաւ. Լիսիայի երեսին ուղղակի նայեցաւ ու աւելցուց.

— ձի՞շդ է որ մեզ ձգելու քաջութիւնը պիտի ունենաք:

Եւ առանց ժամանակ տալու որ պա – տասխանէ, չարունակեց.

— Է՛, ուրեմն, եթէ երթաք, վստահ եմ որ պիտի վերադառնաք, բայց այն պա – րադային, որ թերեւս մենք կուզանք ֆին– լանտա ձեզ դտնելու...:

Եւ յանկարծ ըսաւ.

— Տեղն է հարցնելու թէ մեր բարեկամ Նիքոլա Վլատիմիրովիչ ի՛նչ կը խորհի այս ամէնուն վրայ: Գիտէ՞ք թէ իրեն թոյլ պիտի չտանք որ մեկնի:

Լիսիա, անակնկալի եկած այս անսպա– սելի յարձակումէն, կարմրեցաւ:

Այս Սէմէոնոֆ վստանգաւոր մէկն էր. առաջին մէկ օրէն լաւ դատած էր դինքը: Ի՛նչպէս կ'ուզէր պռոալ ճշմարտութիւնը Սէմէոնոֆի երեսին որ կ'երեւակայէր թէ կարող էր իրեն հաճելի ըլլալ... չըր – թունքը խածաւ եւ բաւականացաւ պա – տասխանելով.

— Դո՛ւք հարցուցէք այդ իրեն, Էհան Պորիսովիչ:

Տասը օր աւելի վերջ, Վլոնոքի ընտա– նիքը ունէր իր օրինաւոր անցագիրները: Քաթիան իսկ անոնց մէջ նշանակուած էր:

Սավինոքի, սակայն, կ'աշխատէր Իվան Իլիչ Փեթրոֆի անունով վիզա մը ձեռք անցընել: Դրամը ազդեցիկ դեր կատա – րեց ոստիկանատան գրասենեակներուն մէջ, եւ իրիկուն մը երբ Լիսիա եկած էր իրեն հետ ճաշելու, անոր ցուցուց պաշտօնական թուղթ մը որ կը թոյլա – տրէր վուշի միջնորդին Ռէվալ երթալ: Անդամ մը որ հոն ըլլար, Սավինոքի ոչ մէկ դժուարութիւն պիտի ունենար Հել – սինկֆոր անցնելու: Խուզարկութեան մը վախէն, Ֆոնթանիայի բնակարանին մէջ թողուց անցագիրը:

Վոլինոքինները առտու մը պիտի մեկ – նէին Ֆինլանտա, նոյն իրիկուն իսկ Սա– վինոքի Ռէվալի համար չոգեկառք պիտի առնէր: Տասնըվեցի օրէ ի վեր, թողու – ցած էր որ մօրուքը բուսնի եւ թեթեւ դունատ ակնոց մը դնած էր որպէսզի չճանչցուի, եթէ իր ճանչցած անձերէն մէկուն հանդիպէր կայարանը կամ չոգե – կառքին մէջ:

Մեկնումի նախորդ իրիկունը, Լիսիա գարմացաւ Սէմէոնոֆէն կանչուելուն, հե– ռաձայնով: Հիւսիսային բանակի պլիա – ւոր հրամանատարը բարի ճամբորդու – թիւն եւ չատախօսի վերապահ կը մաղ– թէր դեռատի աղջկան: Սահմանապուխին վրայ հրահանգներ տրուած էին՝ ձեւա – կերպութիւնները դիւրացնելու: Սէմէո – նով, վերջապէս, խնայելու համար ծե – բունի իշխանին ահնակով ճամբորդելու յոգնութիւնը, կ'առաջարկէր գրկել իր ինքնաշարժը, զոր կայարան առաջնոր – դելու համար: Վերջացուց այս խօսքե – րով.

— Այնպէս կ'ընեմ որ վստահ ըլլամ ձեզ կրկին տեսնելու, Լիսիա Սերկեւնա:

Ի՞նչ ըսել կ'ուզէին այս առեղծուածային բառերը: Մատանդնեցին դեռատի աղջի– կը: Սէմէոնով իրեն կ'երեւէր առատան – յական կարողութիւնով օժտուած հակի մը պէս: Մինչեւ ո՞ւր կրնային տարած – ուել իր խաւարային մեքենայութիւն – ները...: Բայց առատան տենդագին պրպտումներուն մէջ տակեն չունեցաւ ա– տոր վրայ խորհելու: Ինքնաշարժին և – րենց տրամադրուած ըլլալը իշխանուհին նկատեց իբր բնական եւ պարտաւորիչ: Սէմէոնով առենօք մա՞ս չէր կազմած պահականերու գօրագունդին: Վերջապէս իր գտակարգին մարդ մըն էր: Լաւ գաս– տիարակութիւնը վեր եւ դուրս էր քաղա– քական հարցերէ:

Լիսիա Սավինոքի մօտ անցուց յետ– միջօրէն: Սէմէոնոֆին վերջին խօսքերը չհաղորդեց անոր: Ի՞նչ հարկ կար զայն մատանդնելու: Թող որ, կը խորհէր մի– այն յաջորդ առաւօտեան մեկնումին, որ երկու–երեք օր միայն գինքը պիտի բաժ– նէր իր սիրականէն:

ՓԼՕՏ ԱՆԷ

(Շար.)

ՆՈՒԷՐ

Լը Փիւէն Պ. Ուզունեան 20 ֆրանք կը նուիրէ Ազգասախնամին :
(Ստանալ «Յառաջ»էն) :

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

Կապոյտ Խաչի Կըընոպլի կիրակնօրեայ դասաւանդութիւնը կը սկսի Հոկտ. 2ին, կիրակի առաւօտեան ժամը 9ին, սովորական սրահին մէջ : Դասատու Պ. Երուանդ Մարաշլեան : Կը խնդրուի բոլոր ծնողքներէն անխտիր իրենց զաւակները վերո – յիշեալ ժամուն արձանագրել :

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ս. Խաչ Ընկերակցութեան տարեկան պարահանդէսը 26 Փետրուարին :

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

Շաւիլի հայ դպրոցը կը վերաբացուի Հինգշաբթի 22 Սեպտեմբերին : Ուսուց – չուհի՝ Տիկ. Փափազեան : Արձանագրութիւնները տեղւոյն վրայ, կամ հոգաբարձութեան անդամներու մօտ :

ՆԱԽԱԿՐԹԱՐԱՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

(167, Շըմէն տէ Բայոլ, Մարսէյլ (12րդ)

ԱՆԱՐԱՏ ՅՂՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅ ՔՈՅՐԵՐԸ

Կը ծանուցանեն բացումը իրենց նախակրթարանին, Սեպտ. 26էն սկսեալ, արտօնութեամբ Ֆրանսական Իշխանութեանց եւ օժանդակութեամբ կառավարական վարժուհիներու :

Կ'ընդունուին ցերեկօթիկ եւ գիշերօթիկ աշակերտներ :

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՇԱՒԱՐՇ ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ԱՀԱ ԵՍ
ՃԱՆԿԵՐՍ ԼԱՅՆ ԲԱՑԱԾ

ԳՐԱԿԱՆ ՎԻՃԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆՑ ՍՏՈՒԱՐ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ ՄԸ, ՈՒՐ ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵ – ԶՈՒՆ ԻԲՐԵՒ ԳՐԻՉ ԿԸ ԳՈՐԾԱԾԷ ԿԱ– ՏՈՒԻ ՄԸ ՃԱՆԿԵՐԸ,— ԿԱՂԱՄԲԱՎԱ – ՃԱՌՆԵՐ, ԶԳՈ՛ՅՇ :

Գին 15 Ֆրանք

Դիմել հեղինակին՝ ՅԱՌԱՋի հասցէով :

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Արձանագրութիւն 1966 – 1967 ուսում – նական տարեշրջանին :

Տակաւին տրամադրելի տեղերուն հա – մար իրենց զաւակը արձանագրել փափաքողներէն կը խնդրուի ժամադրուիլ՝ գըրելով հետեւեալ հասցէին.

26, Rue Troyon, SEVRES 92

կամ հեռաձայնելով՝ 027-18-28 :

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄԻ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 23ին, ժամը 16էն կէս գիշեր, Ժորժ Ե.ի սրահներուն մէջ : Մանրամասնութիւնները յաջորդիւ :

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL « HARATCH »
32, Rue de Trévise, PARIS (9e)

ԵՐԵՒԱՆԻ ՁԱՅՆԱՍՓԻՒՌԸ

Ամէն կիրակի առաւօտ ժամը 9էն 10, կարճ ալիք՝ 25,1, 26,3 եւ 31 մեթրի վըրայ :

ՆՈՐ ՀՐԱՊԱՐԱԿ ԵԼԱՒ

ԳՐԻԳՈՐ – ՎԱՀԱՆԻ

«ՈՍԱՆԱՒՈՐՆԵՐ»
ԵՒ
«ԱՌԱՆՑ ՍԻՐՈՅ»

Տաղաչափեալ թատերգութիւնը պարունակող գրքոյկը՝ 10 ֆրանք :

Ստանալու համար դիմել հետեւեալ հասցէին՝

V. MAKSOUDIAN
.., Rue Richer — PARIS (9e)

ԱՇՆԱՆԱՅԻՆ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄԻ

(Ամառուան հանդէսի շարունակութիւն որ կարելի չեղաւ լրացնել օդի աննպաստ ընթացքով)

ԿԻՐԱԿԻ, 25 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1966 ՄՈՆՄՈՐԱՆՍԻԻ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ՏԱՆ ԴԱՐԱՍՏԱՆԻՆ ՄԷՋ (44-50, Ավընիւ Շառլ տը Կոլ (հին թիւ 36) : Դուռները կը բացուին ժ.ը 11ին

ՄՈՒՏՔԸ ԶՐԻ

Խնամուած ճոխ պիւֆէ, առատ ուտեստեղէն եւ ըմպելիներ, մատչելի գիներով :
ժամը 12ին համեղ խորոված չամփուրով :
Բացօթեայ եւրոպական պար, նուագախումբի ընկերակցութեամբ մինչեւ գիշեր :
ժամը 20ին, առաջին անգամ ըլլալով հրախաղ (ֆէօ տ'արթիֆիս) :

ԾԱՆՕԹ.— Մոնմորանսի երթալու համար, Կառ տիւ Նորէն շոգեկառք առնել մինչեւ Անկէն-լէ-Պէն, անցնիլ կամրջակը եւ թիւ 6 օթոպիւսվ իջնել Կրոլէյի կայանը :

Շոգեկառքի ժամեր

10,15, 10,45, 11,13, 11,26, 11,59, 12,05, 12,17, 12,32, 12,47, 13,26, 13,54, 14,00, 14,30, 15,00

ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼԵԱՆ ԳՐԱՏՈՒՆ

51, Rue Monsieur-le-Prince, PARIS - 6e — Chèque Postal : 1278-35
Tél. : DAN. 88-65

LYNCH. ARMENIA, Travels and Studies. 2ème éd. Beirut, 1965, 2 vol. reliure toile, 197 illustration, Carte etc.	125 Fr.
ADONTZ, Etudes Arméno-Byzantines, Lisbonne, 1965, 440 p.	35 Fr.
MANANDIAN, Tigran II et Rome, Lisbonne, 224 pages	15 Fr.
MANANDIAN, The trade and cities of Armenia, Lisbonne, 248 p.	35 Fr.
J. MECERIAN, Histoire et institutions de l'Eglise Arménienne Beyrouth, 1965, Illustr. et Carte	42 Fr.
J. MECERIAN, Le génocide du peuple arménien	9 Fr.
Mgr. JEAN NASLIAN, Mémoires, Vienne, 2 vol. illustrés	60 Fr.
Յ. ՊԱՊԷՍԵԱՆ, ՀԱՅ ԱՏԼԱՍ, Լոս-Անճելըս, մեծադիր 328 էջ, լաթակազմ, բազմաթիւ գունաւոր եւ ոսկեզրուագ նկարներով եւ քարտէսներով : Շքեղ տպագրութիւն :	175 Ֆր.
Յ. ՔԱՋԱԶՆՈՒՆԻ, Յետ մահու, հրատ. Ս. Վրացեան, լաթակազմ	10 Ֆր.
ԵՂԻՇԷ Յ. ՄԵԼԻՔԵԱՆ, Հարք-Խնուս, Պէյրութ, պատկերազարդ, լաթակազմ, 584 էջ	15·00 Ֆր.
ԷԼԻԶ ՄԷՀՏԷՐԵԱՆ, Ստուեր եւ Լոյս, Փարիզ	13,00 Ֆր.

ԱՌԱՔՄԱՆ ԾԱԽՔԸ ԳՆՈՂԻՆ ՎՐԱՅ

Ճոխ մթերք հայերէն եւ Հայոց մասին փրանսերէն գրքերու եւ Հայաստանեան հրատարակութիւններու :

LA MUNICIPALITÉ D'ALFORTVILLE

et Toutes les Organisations Arméniennes de la Commune

PRESENTENT LE 1er OCTOBRE 1966 DANS LE CADRE DU

PREMIER FESTIVAL INTERNATIONAL DU FOLKLORE

La Grande Nuit DE L'ARMÉNIE

sous un chapiteau de 4000 places

UN EXTRAORDINAIRE PROGRAMME

Avec la participation de :

HENRI TACHAN HAIRA MARC ARYAN **LIZ SARIAN**

DANYEL GERARD et **ROSY ARMEN**

de la Troupe Folklorique d'Arménie, spécialement venue d'Erévan

GROUPE DE DANSE « CAUCASE » — ENSEMBLE « SOSSI » — CHORALE SIPAN-KOMITAS SOUS LA DIRECTION DE G. APRIKIAN.

PÈLERINAGE A SOURP-GARABED

Samedi, 1er Octobre 1966 à 20 h. 30, Alfortville

Prix des places 20, 15 et 10 Francs. — S'adresser : MARKARIAN, 32 Rue de Trévise, PALOUYAN, 46 Rue Richer MASSIS, 21 Rue Saulnier.

LES BILLETS DONNENT DROIT AU TIRAGE D'UNE TOMBOLA : PRIX UN VOYAGE EN ARMÉNIE.

ՀԱՅՐԱԼՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)

Fondé en 1925
R. C. Seine 57 A 2731

Tél. : PROvence 86-60
C. C. P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա՝ Տար. 60 Ֆ. Վեցամսեայ՝ 35 Ֆ.
Արտասահման՝ Տար. 80 Ֆ. Հատը 0,30 Ֆ.

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
20
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
MARDI
20 SEPTEMBRE
1966

LE NUMÉRO : 0,30 Fr.

42ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 10716

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

42e ANNÉE — N° 10.716

ՕՐՈՒԱՆ ԹՕՍՓԸ

ԱՐԱՐԱ

(48ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՒԹԻՒ)

—o—

1918 Սեպտեմբեր 19։

Յիշատակելի թուական մը Հայոց նորագոյն պատմութեան մէջ։ Փառապանծ յաղթերգութիւն մը Արարայի բարձունքին վրայ։ Կրակի առաջին մկրտութիւնը Հայկական Լեգէոնին, Պաղեստինի ճակատը, դէպի Կիլիկիա տանող ճամբուն վրայ։

Թրքական զէհենէն դուրս ազատ աչքարէի մէջ ապրող անձնազոհ երիտասարդներ գունդ առ գունդ կը դիմէին դէպի կիպրոս, լեցնելու համար Աբեւելեան Լեգէոնի չարքերը, Ֆրանսական եռագոյնի հովանիին տակ։

Հայ լեգէոնականները կը մարզուէին ամիսներով, պատրաստուելու համար մեծ յարձակողականին, որ կ'ուշանար։

Մեծ Եղեռնի արձագանգները հասած էին մինչեւ հեռաւոր Ամերիկա, ուսկից փութացող կամաւորները միացած էին հերոսական Մուսա Լերան զաւակներուն, որոնք առաջին արձանագրուողներն էին եղած Աբեւելեան Լեգէոնին։

Իրենց ջարդուած հարազատներու վրէժ զրահուած՝ հայ քաջարի կամաւորները կիպրոսի բարձունքներէն իրենց աչքերը կ'ուղղէին դէպի Կիլիկիոյ եզերք – նոր, ուր ամբողջ երեք հարիւր տարի ծածանած էր հայկական դրօշակը։

Ու ոգեւորուած կ'երգէին հայրենասիրական ծանօթ երգը.— «Ցանկամ տեսանել զիմ Կիլիկիա···»։

Կիլիկիան ազատագրելու եւ զայն հայկական ինքնավար «օջախ»ի վերածելու գաղափարը կը խանդավառէր զիրենք։ Անկեղծօրէն հաւատացած էին, որ հինգուկէս դարու տարկուսեան չքնաղ մը վերջ, Կիլիկիան պիտի վերածնէր իր աճիւնէն – ըն եւ իր թեւերուն տակ պիտի պատըսպարէր անապատներէն ազատուելիք հայորդիները։

Վերջապէ՞ս կը հասնէր ա՛յնքան սպասուած ժամը։

Պաղեստինեան ճակատի անգլ. ընդհ. հրամանատարը՝ զօրավար Ալէնպի 1918 Սեպտ. 18էն 19 լուսնալիք գիշերը կ'արձակէր ընդհանուր յարձակողականի հրամանը։

Թնդանօթները կ'որոտային մինչեւ լոյս, ահուսարսափի մատնելով թրքական բանակը, որ պիտի չկրնար 24 ժամ իսկ դիմանալ։

Հայկական Լեգէոնին բաժին ինկած էր Արարայի ամրացեալ բարձունքը, որ կը պաշտպանէին գերման թնդանօթաձիգ – ներն ու թուրք հետեւակազօրքը։

Ռազմավիտական կարեւոր դիրք մը, իսկապէս անառիկ բերդ մըն էր Արարան, որուն դրաւումով պիտի բացուէր ճամբան դէպի Հայֆա եւ Նազարէս, կտրելով թուրքերու նահանջի դիծը։

Առիւծի պէս կռուեցան հայ կամաւորները, հետզհետէ պատճառելով ֆրանսացի պատերուն։ Թուրքերն ու Գերմանները սոսկածահար՝ փախուստի ճամբան բռնեցին։

Արարայի փառապանծ յաղթանակին ոգի զոհեցին 23 հայրենասէր երիտասարդներ՝ նահատակի լուսապսակին արժանանալով։ Վիրաւորուած էին 70 կարիճներ։

Դէպ–դնդապետ Ռոմիէօ՝ Լեգէոնի հրամատարը արտասուէ զամբանական մը խօսեցաւ հերոսներու հոգեկոյտին վրայ՝ փառաբանելով անոնց արտակարգ քաջութիւնը։

«Կ'երդնուիմ ձեր գերեզմանին վրայ, որ կատարեալ եւ տեւական պիտի ըլլայ հաւատարմութիւնը», ըսաւ՝ այն հաստատ հաւատքով, որ զուր պիտի չանցնէր հայկական արիւնը։

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՈՒ ԹԱՆԻ ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐԸ

—o—

ՔԱՐՏՈՒՂԱՐԻՆ ԿՏԱԿԸ ԿԸ ՆԿԱՏՈՒԻ

Ապշաժոպովի բացումէն երեք օր առաջ, ընդհ. քարտուղար՝ Ու Թան ներկայացուցիչ մը կ'ուղարկէ Վիէթնամի մայրաքաղաքը՝ Սայկոն, Ազգային Ժողովի նախագահ Թրան Վան Լամին։ Ու Թան ներկայացուցիչին կը յանձնարարէ հետեւեալ նամակը Վիէթնամի ազգային ժողովի նախագահին։

«Ես կը գրեմ ձեզի՝ ինչպէս ընդհանուր քարտուղար՝ Ու Թան նեղիկ

ՃԱՄԲՈՒ ՆՈԹԵՐ
ԿԱՄ
ԱՆՑԵԱԼԻ ՄԸ ՆԵՐԿԱՆ

Տարբեր է Պոլիսը, տարբեր է Թուրքիան այն սերունդին համար, որ անցեալ չունի հոն։ Զունի յիշատակներ, չունի կարօտի վայրեր, սիրելի ուխտավայրեր։

Ահա թէ ինչո՛ւ այս սերունդին համար, մե՛ր սերունդին համար, կարելի կը դառնայ առարկայօրէն դատել ինչ որ կը տեսնէ։ Կը դիտէ ողբալի ներկայ մը, որուն անցեալը չէ տեսած, այլ միայն լսած, լսած երկար տարիներէ ի վեր, Ապրիլեան օրերու պատմութիւն մը, որ իր նմանը չունի եւ չի կրնար ունենալ։

Անկախ այն կարօտէն, զոր Պոլսահայերը կը պահեն ցարդ, Եւրոպայէն մինչեւ Ամերիկաները, եւ զոր կը փորձեն արդարացնել, գովելով քաղաքի մը բնական գեղեցկութիւնը, մեր սերունդը, որ ծնած ու մեծցած է համայնակուլ պողոտաներու վրայ, չի կրնար յափշտակուիլ Վոսփոր մը դիտելով կամ կղզիներ այցելելով։

Մենք գտանք քաղաք մը որ աղտոտ է ամէն տեսակէտով, ուր փողոցները կը վխտան բանակ կազմած հարիւրաւոր կատուներով եւ աղբերը ամիս մը կը սպասեն որ մէկը իրենցմով զբաղի։ Լսեցինք որ տարիներ առաջ, Թրքական պատուիրակութիւն մը Եւրոպա եկած է, օրերով ու ժամերով ուսումնասիրելու համար աղբահաւաքութեան արդիական մեթոտները ու վերադարձած է ճոխ պայուսակներով, որոնք կը վկայէին իրենց բուն ուսումնասիրութեան առարկան։ Լեցուն պայուսակներ, ուր Թուրք հանըմները դիզած էին... եւրոպական պերճ հագուստներ, գոհարեղէններ, մուշտակներ։ Ու Պոլիսը մնացած է իր աղբերով ու անօթի կատուներով։

Անշուշտ կան քիչ թէ շատ ներկայանալի վայրեր, մաքուր թաղեր, զբօսաշրջիկներու համար պատրաստուած ծովափներ, զորս պէտք է փնտռել, զորս պէտք է գտնել, բայց ատոնք կը հետաքրքրեն դուցէ զբօսաշրջիկը, որ Եւրոպացի է եւ չի գիտեր թէ ժողովուրդ մը կար, այդ ափերուն վրայ, աւա՛ղ, այսօր բացակայ։

Բնական գեղեցկութիւնը Պոլսոյ։ Անունն է Վոսփոր։ Ուրիշ ոչինչ։ Բայց այդ տեսարժան վայրերը չեն խօսիր անոնց՝ որոնք յիշատակ չունին։ Որոնք նման տեսարժան վայրեր շատ են տեսած Միջերկրականի ափերուն, Հարաւային Ֆրանսայէն մինչեւ Իտալիա, մինչեւ Վենետիկ, մինչեւ Պէյրութ։

Իսկ Պոլիսը կը պատկանի այսօր անտադանդ ժողովուրդի մը։ Յետամնաց մարդոց՝ որոնք շինել չեն գիտեր, քար քարի վրայ դնել չեն սորված եւ սակայն կրնանք ըսել ոչ թէ Հայու դղայական ակնոցով, այլ պարզապէս իբրեւ մարդ, ի՛նչ ազգի ալ պատկանիս, ի՛նչ անցեալ ալ ունենաս, ու նոյնիսկ հաշիւ ալ չունենաս մաքրելիք Թուրքին հետ։

Մեզի համար շահեկան էր, սակայն, փնտռել երբեմնի հայկական Պոլիսը, ան որու մասին խօսած են մեզի հայրեր ու մայրեր։

Գեղեցիկ եւ արդիական կատարեալ վարժարանի մը տպաւորութիւնը կը թողու Խասյեան վարժարանը, զոր գտանք իր հիմնական նորոգութեան վերջաւորութեան։ Ունի 881 աշակերտուհի եւ ձեռնհաս տնօրէնուհի մը, յանձին Օր. Հերմինէ Գալուստեանի։ Վարժարան մըն է, որ պատիւ կը բերէ Պոլսոյ Հայութեան։ Բակին մէջ կայ մատուռ մը, ուր երբեք յուղարկաւորութիւն չի կատարուիր։

Մեր կարճ շրջապտոյտներուն ընթացքին, չկրցանք երթալ ամէն տեղ, տեսնել բոլոր հայկ. վարժարանները, եկեղեցիները, հաստատութիւնները։ Ցիրուցան պատկերներ է միայն, զորս կուտանք առանց տեղեկագրութեան մը բնոյթը տալու այս տողերուն։

Գեղեցիկ է Ղալաթիոյ նորակառոյց եկեղեցին, գնահատելի գործը ճարտարապետ Պետրոս Զօլեանի։ Բազմաթիւ են հայկ. եկեղեցիները, որոնք կը վկայեն թէ երբ նոյնիսկ Հայը մոռնայ իր ազգային գիտակցութեան անհրաժեշտութիւնը, չի մոռնար խորան մը բարձրացնել հայերէն խօսելու համար Աստուծոյ հետ։

Ս. Փրկիչ հաստատութիւնը կը նմանի իր նման բոլոր հաստատութեանց, բայց հոն միացած են երեք բաժիններ՝ հիւանդանոց, ծերանոց եւ յիմարանոց։

Գում-Գափուի պատրիարքարանը ապաստան գտած են մօտ հարիւր քրտախօս Հայեր, փախած հայկ. հին գաւառներէն, ոչ միշտ երկրաշարժէն, յաճախ այն վախէն, այն սարսափէն որ իրն է տասնեակ տարիներէ ի վեր, այն երկրին մէջ, ուր երբեք չի դադրիր կեավուր մը ըլլալէ։

Թաղմանական արարողութիւն մը կար այդ ժամուն, երբ մտանք Շիշլիի գերեզմանատունը։ Առանձին առանձին բաժանմունքներու մէջ են եկեղեցականները, մտաւորականները։ Տպաւորիչ է կարդալ միայն հայկական անուններ, միայն հայերէն վերտառութիւններ։

Հոս ամփոփուած են Հայերը։ Զեն կրցած ամփոփուիլ հայրենիքի մը մէջ, ամփոփուած են գերեզմանատուներու մէջ։

Երկիւղածութեամբ մօտեցանք Օրմանեանի շիրիմին, քովը Գարեգին պատրիարքն է, Ասլանեան պատրիարքը եւ ուրիշներ, ծառայ Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ։

Ճակատագիրն է ցիրուցան հայ ժողովուրդին վերջին հանգիստը գտնել օտար հողի տակ, բայց աւելի դառն է հողը, որ ամէնէն օտարն է, վասնզի ձեռքն է՝ Թշնամիին, հոն չեն հանգչիր Հայերու ոսկորները։

(1 – Շար.) ԱՆՑՈՐԴ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ
«ՎՈ՛ՒՑ ԱԼԵՔՍԱՆ» ԵՐԳԻՆ ՄԱՍԻՆ (*)

Այս անունով ծանօթ հերոսական երգը Վասպուրականի Ռշտունեաց աշխարհի հայ ժողովրդական անգիր բանահիւսութեան պատառիկներից մէկն է, որ բանահիւսուած է խոր ժողովրդային շունչով ու բարբառով։

Ֆոլքլորային մի արտայայտիչ դիւցազներգ, որ երգասացների բերնում կենդանի երգւում էր, իր յատուկ եղանակով։

Այս ամէնը դեռ շուրջ մէկ յիսնամեակ առաջ։

Երբ Վասպուրականի ողջ Հայութիւնը ապրում էր հայրենի պատմական բնաշխարհում։ Իւր պապերի ու նախահայրերի թողած ձեռակերտ խօսուն յուշարձաններով, բերդերով, ամրոցներով ու սրբավայրերով հարուստ հայրենիքում։

Ակամայից մղւում ենք յիշատակելու եւ այն, որ Արեւմտեան Հայոց այս հայրենաշունչ վայրերի ժողովրդի բերաններում, սերնդից սերունդ ապրեց հայ ֆոլքլորի գլուխ գործոց «Սասունցի Դաւիթ» դիւցազնավէպը, որի առաջին յայտնաբերողը եղաւ բանահաւաք Գարեգին Եպս. Սրուանձտեանը։ Նա ծանուցեց իւր ժամանակի արժէքաւոր այս յայտնագործութիւնը։ Դրա վրայ յետագային եկան աւելանալու «Մոկաց Միրզէն», «Անտունին», «Կարօս Խաչ» եւ ուրիշներ։

Նաեւ «Վո՛ւյ Ալեքսան»ը։

Վերջինս ժողովրդային անգիր բանահիւսութեան շարքին պատկանելով, ըստեղծագործուել է ինքնաբուխ։ Նա պատկանում է նախայեղափոխական մէկ շրջանին։ Թերեւս 19րդ դարու երկրորդ կէսի ընթացքին յօրինուած։

Իր մէջ արտացոլում է քիւրտ վաչկատուն, կիսամշակոյթ ցեղի յաւիտենական աւարառուի, կողոպտիչի նկարագիրը, հանդէպ հարեւան հայ գիւղին, հայ աշխատաւորին եւ նրա վաստակին։ Միշտ աչք տնկած, յափշտակելու իր հարեւանի արդար վաստակը, նրա ճակտի քրտինքի պտուղը։

Քրտական այս Զարիքը եղել է ընկերային մի պատուհաս եւ պատմականօրէն աղէտաբեր։ Այն իր ուղղակի քաջալերանքն ու պաշտպանութիւնը վայելել է Օսմ. կառավարութեան եւ նրա վարիչ պաշտօնէութեան։ Սրան համընթաց մահմետական կրօնակից Թուրք տարրի կողմից հրահրուել է դէպի քրիստոնեայ քաղաքակիրթ հայ ժողովուրդը։

Ճակատագրական դարձած ընկերային այս Զարեաց հանդէպ հայ զանգուածը, մեր ժողովուրդը տոկացել է։ Համբերութեամբ դիմագրաւել անաշխատ ցեղի հակընկերային ու հակամարդկային վերաբերմունքին։

Բայց եւ հայ լեռնաբնակ տարրի մէջ մերթ հանդէս են եկել երիտասարդական կենսունակ ուժեր, որոնք հարկադրօրէն զէնքով հրապարակ իջել գիւղի եւ ժողովրդի անկապտելի իրաւունքների պաշտպանութեան ի դին։

Դաժան կեանքը պարտադրել է խօսել քիւրտ եւ Թուրք յափշտակիչների դէմ իրենց սիրած միջոցներով։ Խօսել կարաբինայով, շաշխանայով, խանջարով։

Այս ամէնը նախայեղափոխութեան շրջանին։ Ու յետագային մոսինով, մաուզերով եւ ռումբով։

Եւ սա եղել է հարկադրաբար։

Ոչ թէ հարեւան Քիւրտերից անիրաւօրէն խլելու, ինչքի կամ կալուածային իրաւունքները իւրացնելու մտօք։ Ո՛չ։ Այլ իր պատիւը մարդկային, վաստակը արդար, մշակութային գանձերն ու սրբութիւնները անհպելի կացուցանելու իմաստով։

Լեռնցի հայ երիտասարդը ստիպողաբար ապաւինել է զէնքին։ Կիսատ թողել գութանը դաշտում, հունձքը արտում ու գնացել տէր կանգնելու քշուած թալանին ու սրբութեանց։

Սա եղել է կեանքի եւ գոյապահպանութեան ոտնահարուած իրաւունքի մղումով։

Դեռ հայկական յեղափոխութիւնը աշխարհ չեկած ժամանակաշրջանի պարզունակ կերպարներից է նետուած երգի մէջ Ալեքսանը։

Սա դաշտում աշխատանքի մէջ է, երբ գուժկան հասնում է իրեն հաւարի կանչով։ Թէ Քրտերը թալանեցին գիւղը, կողոպտեցին գիւղի եկեղեցին եւ քշեցին տարան մինչեւ իսկ քոլ եզը...։

Այստեղ Ալեքսանը գուժկան քաւոր կընկանից խնդրում է իր զէնքը իրեն հասցնել։ Եւ զէն ի ձեռին ընկնում է թալանչի Քրտերի յետեւից։

Մօտենալով աւարառուներին իսկոյն չի կրակում։ Այլ լեռնցի Հայի ասպետականութեամբ ազդարարում է կանչելով.

— Ո՞ւր կը տանէք գիւղի եւ եկեղեցու կողոպուտը...

Միայն այն պահին, երբ իր ազդարարութիւնից մնում է անպատասխանի, ապա նոր միայն Ալեքսանը արդար զայրոյթով լեցուած, վիրաւորուած ու բորբոքած ծունկը դնում է գետնին, նշան բռնում, քաշում ըլթակը հրացանի եւ մէկ գնդակով «գշուն Համօն գետին գլորում»։

Ինչ խօսք, որ թալանը վերադարձնում է յետ։

Ալեքսանի այս արարքը անէծքով է դիմաւորում միայն գիւղի քահանան, որին, սակայն, յանդիմանութեան խօսք է ուղղում Ալեքսանը։ Շատ առաջ չի գնում, պահելով յարգանքի եւ պատկառանքի չափը, հանդէպ քահանային, որպէս ժողովրդի հոգեւոր մեծ հօրը։

Այստեղ էլ, այս չափով վերջանում է դիւցազներգը։

×

Ես այս լսել եւ սորվել եմ այն շրջանին, երբ պաշտօնավարում էի Աղթամարում։

Ա Մ Ո Ք
ԿԱՄ
ՄԱԼԵՋԻՈՅ ԽԵՆԹԸ

Առտուան դէմ, անգամ մը եւս արթընցաւ... աչքերը բացաւ... Հպարտ եւ սառն ոչինչ ունէին անոնք այժմ... անոնց մէջ կը տեսնուէր փայլուն տենդը, երբ, քիչ մը շմորուն եւ որպէս օտար, կը խարխափէր սենեակին մէջ... Յետոյ ինծի նայեցաւ. կարծես կը մտածէր, կ'ուզէր դիմագիծերս վերյիշել... եւ յանկարծ... տեսայ կը յիշէր... որովհետեւ սարսափը, դիմադրութիւնը... Թըշնամական բան մը ահռելի՝ կը պալարէր իր դէմքը... Թեւերը կը շարժէր փախչիլ ուզելու պէս... Հեռու, հեռու, հեռու ինծմէ... կը տեսնէի որ ատոր մասին կը մտածէր... այն վայրկեանին երբ զէնքը կը հետապնդէի... Բայց մտածումը եկաւ այնուհետեւ... Աւելի հանդարտօրէն նայեցաւ ինծի, հազիւ շնչելով... Կը զգայի թէ կ'ուզէր խօսիլ, բան մը ըսել... ձեռքերը կրկին սկսան ցցուիլ... Կ'ուզէր ելլել սակայն շատ տկար էր... Հանդարտեցուցի, իր կողմը ծռեցայ... Ասոր վրայ իր մարտիրոսի նայուածքը երկարօրէն սեւեռեցաւ վրաս... Շըրթունքները քիչ մը շարժեցան... ձայնը վերջին կանչ մըն էր միայն որ մարեցաւ երբ ըսաւ.

— Ոչ ոք պիտի գիտնայ, չէ՞... ոչ ոք։

— Ոչ ոք, ըսի համոզումի թափով մը, խօսք կուտամ ձեզի։

Սակայն անոր աչքերը մտահոգ կը մնային... տենդահար շրթներով, կրցան անլսելիօրէն սա բառերը արտասանել.

— Երդում ըրէք... ոչ ոք պիտի գիտնայ... Երդում ըրէք։

Ձեռքս վեր առի երդում ընելու պէս։ Անպատում նայուածքով մը դիտեց զիս... քաղցր էր, տաք, երախտագէտ... խեղճալէս երախտագէտ... Կ'ուզէր դեռ բաներ մը աւելցնել, բայց շատ դժուար եղաւ։ Երկար ատեն, պառկած մնաց, աչքերը գոց, բոլորովին սպառած էր ճիգէն։

Յետոյ սկսաւ ահռելին, դարհուրելին... ամբողջ ժամ մը, ահռելի ժամ մը, պայքարեցաւ տակաւին, առանց միայն՝ մեռաւ...։

Դադրեցաւ խօսելէ։ Նկատեցի միայն այն ատեն երբ կամուրջէն, զանգը լռութեան մէջ տուաւ մէկ, երկու, երեք, չոր հարուածներ։ Ժամը երեքն էր։ Լուսինը աւելի աժգունած էր, բայց արդէն ուրիշ դեղին լոյս մը կը պլպլար անորոշ օդին մէջ եւ երբեմն, հովը կը փչէր մեղմ գեղփիւռի մը պէս։ Կէս ժամ մը, ժամ մը եւս, ուր լոյսը բացուեցաւ. պայծառ լոյսը ջնջած էր գորշ արշալոյսը։ Դիմացները աւելի զատորոշ կը տեսնէի, հիմա որ սաւերները կ'իյնային նուազ թանձր եւ նուազ սեւ մեր անկիւնին վրայ։ Հանած էր գլխարկը եւ, իր ճաղատ գանկին տակ, տանջահար դէմքը աւելի սարսափազդու էր։ Բայց արդէն փայլող հայելիներ կը դառնային նորէն իմ կողմըս, մարմինը կը շոկուէր, եւ ձայնը կը վերսկսէր՝ ծաղրական եւ հատու.

— Անոր համար՝ վերջացած էր այժմ — բայց ոչ ինծի համար։ Առանձին էի դիակին հետ — որ աւելին է՝ առանձին, օտար տան մը մէջ, առանձին քաղաքի մը մէջ որ ոչ մէկ գաղտնիք կը ներկայացնէր եւ ես... ստիպուած էի պահել գաղտնիք մը։... Այս, կացութիւնը լաւ ըմբռնեցէք. գաղութին լաւագոյն ընկերութեան պատկանող կին մը, կատարեալ առողջութեան մէջ, որ երկու օր առաջ, երեկոյեան, տակաւին պարած էր կառավարիչի պարահանդէսին եւ զոր յանկարծ մեռած կը գտնէի իր անկողնին մէջ... իր քովը օտար ըժիշկ մը կայ զոր իր ծառան գացած է բերելու... Տան մէջ ոչ ոք տեսած է անոր ներս մտնելը, ոչ ոք գիտէ թէ ուրկէ՞ կուգայ։ Գիշերը տուն բերուած է պատգարակի մը վրայ, յետոյ դուռները գոցած են եւ տատուն մեռած է։ Այն ատեն միայն ծառաները կանչուած են եւ յանկարծ տունը ձայներով լեցուած է, մէկ վայրկեանէն դրացիները տեղեակ են. ամբողջ քաղաքը լուրը իմացած է եւ մէկ հոգի կ'իյնայ ամէն բան բացատրելու պարտականութիւնը, ինծի, օտար, ըժիշկ հեռաւոր վայր մը... Հիանալի կացութիւն, այնպէս չէ՞։

Գիտէի թէ ինչ վտանգ կը սպառնայ ինծի։ Բարեբախտաբար պօյ մը ունէի հետս, աղուոր տղայ մը որ կը հասկնար ամէն մէկ նայուածքս — ան ալ, այս գունաւոր մարդը, անասունի մը չափ յիմար, կը հասկնար թէ հարկ էր այլ պայքարի մը դէմ դնել։ Իրեն ըսած էի միայն.— «Տիկինը կ'ուզէ որ ոչ ոք գիտնայ անցած-դարձածը»։

Աչքերը աչքերուս մէջ, թաց աչքերը, ուր կը կարդացուէր որոշումը սակայն, «Այո, Սըր», ըսաւ, առանց բառ մը աւելի ըսելու։ Բայց անհետացուց արեան հետքերը, ամէն ինչ կարգի դրաւ եւ իր որոշումով, յանկարծ տուի իմ որոշումս։

Կեանքիս մէջ, երբեք այդքան ուժ չեմ հաւաքած մէջս, երբեք նման ուժ չեմ ունենար այլեւս։ Երբ ամէն բան կարգադրուած էր, յուսահատած մէկուն պէս կը պայքարիս փրկելու համար մնացածը — հոս, իր կտակն էր, գաղտնիքը։

ՍԹԵՓԱՆ ՑՎԱՅԿ

(25 – Շար.)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՄՐՑԱՆԱԿԸ

ԱՄԲ.— *Յառաջի հաստատած մրցանակը, 300 Լիբանանեան ոսկի, «Շաւարշ Միսաքեան գրական մրցանակ» անուամբ, որ ամէն տարի պիտի յատկացուի Այն – ծառաջ վարժարանին հայերէն լեզուի ամէնէն ընդունակ աշակերտին, այս տարի յատկացուեցաւ Հուրի Մանճեանին: Այս առթիւ, պսակաւոր աշակերտու – հին մեզի զրկած է շնորհակալութեան նամակ մը, որմէ կը քաղենք քանի մը տող.—*

Շաւարշ Միսաքեան, ինչպէս նաեւ իր հիմնած ու խմբագրած «Յառաջ»ը, մանկութեան օրերէս ի վեր, մեր ուսուցիչներուն երկիւղած բառերուն ընդմէջէն՝ սիրելի անուններ դարձած են ինծի:

Այսօր, ֆիւռիի անդամները երբ ինծի յանկացուցին իր անուամբ հաստատուած գրական մրցանակը, անսահման եղաւ ուրախութիւնս եւ խորունկ: Ինծի կը թուի թէ այս մրցանակը մխիւնդն առնելու պարտականութիւններու տակ կը դնէ զիս: Վստահ կրնաք ըլլալ որ անկիւ, ամբողջ կեանքիս ընթացքին, մշիչ ապագայ մը պիտի ըլլայ ինծի համար: Ես պիտի ապրիմ Շաւարշ Միսաքեանի եւ իր ստեղծած թերթին ոգիով:

ՀՈՒՐԻ ՄԱՆՃԵԱՆ

Լսել եմ երկու փոփոխակով:

Այս գիւղացիները չատ սիրելի ժողովրդական երգերից մէկն էր նաեւ Լեռ – նապարի հայդուկ զեկավար՝ Վանայ Լչխանին, որ իր դոռ ձայնով յաճախ երգում էր այս եւ այն պատեհութեամբ:

Այստեղ պարագ կը համարիմ յիշատակել, որ ես այդ տարիներին ունէի գրի առած ինչտունիքի ժողովրդական որոշ հէքեաթներ, խաղեր, առակներ, հանելուկներ եւայլն: Սրանք բոլորը 1915 թուի վանի մեծ նահանջ-գաղթին մնացին հայրենի տանը եւ կորան անհետ:

Այժմ, երբ Վասպուրականը պարպուած է Հայութիւնից, չկան ակն ու ականջը հայ ժողովրդական բանահիւսութեան, ողբերիս ստորագրողը «Վո՛ւյ Ալէքսան» բանահիւսական պատառիկի կորստից փրկելու համար, կէս գար առաջ լսածս ու անգիր սովորածս եղանակի հետ ձայնագրի ժապաւէնի վրայ առնել տալով, թկկուղ անյաջող ձայնով, թողնում եմ որպէս մի մասունք յետագայի մեր երգահանների բարւոք մշակման:

Այն ծով մնայ անկորուստ որպէս մի խոնարհ ուսանդ հայ ժողովրդական բանի եւ եղանակի հանուր ժողովրդական երգի ֆոնոտամ կամ դանձարանը:

Հ. ԿՈՍՈՅԵԱՆ

*) Տե՛ս «Յառաջ», 18 Սեպտեմբեր:

ՎԱՐԴՈՅԻ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԸ ՑՆՑԵՑ ՄԵՐ ՍՐՏԵՐԸ

Մեր պատմական Մայր Հայաստանի հողին վրայ՝ այս տարուան Օգոստոս 19ին տեղի ունեցած երկրաշարժին կեղրոնը կը գտնուէր Խնուսի եւ Վարդոյի գաւառներուն մէջ:

Գարեգին վարդապետ Սրուանձտեանց, 1884ին հրատարակած իր «Հայոց–հոտով» անուն ղրքին մէջ ի մէջ այլոց տեղեկութիւններ կուտայ նաեւ Խնուսի շրջանին մասին եւ կը գրէ հետեւեալը.

« ԽՆՈՒՍ »:— « Այս գաւառը կարնոյ կ'իյնայ, Բասէն, Աշչկերտ եւ Մշոյ-Վարդոյ, Մանազկերտ եւ Պուլանըխներ գաւառաց մէջեւ: Դիրքը մեծաւ մասամբ լեռնային, ունի նաեւ ընտիր դաշտային մասերը. ջուրն եւ օդը առնման, հողը արգասաւորութեամբ կարի հռչակեալ: Գաւառապետն է Խնուսի բերդը: Կը վերաբերի Կարնոյ: Գեաը՝ Խնուսայ ջուրը, որ կ'իյնայ Բիւրակնէն եւ շրջելով չատ մը գեղերը՝ Գարաչօրան գեղին առջեւէն կ'անցնի կ'երթայ Պուլանըխ եւ կը խառնուի Եփրատին: Երասխայ ծագումն ալ այս գաւառէն է, որ կը բխի նոյնպէս Բիւրակն լեռնէն եւ մեծ վտակ մը կազմելով՝ Թաթոս գեղին մօտէն իջնալով դէպի Քիւլլի եւ Մեճիթլիս գեղերը, ամբելով կ'անցնի Բասէնը: Կան նաեւ չատ մը վտակներ:

« Բոլոր այս գաւառի լեռները նշանաւոր են ջրերով եւ արօտներով, որոց մայր Թաղուհին է Բիւրակն: Բիւրաւոր խաշինք, անդեայ եւ ընտիր նժոյգ կ'որձան եւ ոչխի ոչխի Թուշունք կը գայլայլեն այդ գրախտներուն մէջ: Հնադոյն բերդեր եւ գերբուհներ չատ կան: Բնակիչքը հաստատակամ, առոյգ եւ գեղեցիկ:

« Հայաբնակ գեղօրայք գաւառիս՝ 25: Աչիրաթ Քրտերն են մաս մը Հասնան – ցիք, Զիլանցիք եւ մաս մը Զիբրանցիք: Կայ նաեւ՝ Ղազայ կամ Տմբլիկ ըսուած խեղճ Քրտաց ցեղը, որ Գըզըլպաչ են, 1000 տան չափ: Հայք իբրեւ 14127: Վանք 1, Մժնկերտու Ս. Կարապետ. վարժարանք Հայոց՝ 8, ուսանողք 296 »:

Կը տեսնուի որ, ասկէ 82 տարի առաջ, մեզի Խնուսի գաւառին մէջ կային 25 հայկական գիւղեր 14127 բնակիչով: Կային նաեւ վանք մը եւ դպրոցներ:

Եթէ Գարեգին վրդ. Սրուանձտեանցի տուած թիւը հիմ առնենք եւ հաշուենք տարեկան 2,5 տոկոս բնական աճով, կը գտնենք որ՝ եթէ տեղահանութիւն, հալածանք եւ ջարդ տեղի ունեցած չըլլային եւ բնականոն կեանքը չարունակուած ըլլար, ինչ որ ամէն քաղաքակիրթ երկրի համար ինքնին հասկնալի բան մըն է, այս գաւառին հայոց թիւը այսօր 107·000 պիտի է ըլլար, փոխան այն մատի վրայ համրուող քանի մը հոգիին, որոնք խեղճ ու կրակ վիճակի մէջ ափ առեր են Պոլսոյ Պատրիարքարանին դուռը՝ ապաստան եւ օգնութիւն գտնելու յոյսով:

Այս երկրաշարժը ո՛չ միայն ցնցեց Խնուսն եւ Վարդոն, այլ թունդ հանեց մեր սրտերը՝ անդամ մըն ալ վերյիշել տալով մեր ազգային մեծ դժբախտութիւնը՝ ոճրային եղեռնը եւ մեր հայրենի հողին որբացումը:

ՏԻՐԱՅՐ ՓՐՈՒՆՃԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՐՏԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

Հայաստան ունի հզօր գունաւոր մետաղագործութիւն, գործացած մեքենաշինութիւն, սարքաշինութիւն, գործիքաշինութիւն, էլեկտրական, քիմիական, շինանիւթերու եւ սնունդի արդիւնաբերութիւն: Մեծ քանակութեամբ կ'արտադրուին ժամացոյցներու մեծ սպառողներ են Անգլիա, Հնդկաստան, Զինաստան, Ալժերիա, Եգիպտոս եւայլն:

Երեւանի ջրհաններու գործարանը, որ գործած է Խորհ. Միութեան ջրամպիչներու գլխաւոր ձեռնարկութիւնը, սկսած է արտադրել այնպիսի մեքենաներ, որոնք իրենց նախորդներուն բաղդատմամբ չատ աւելի տոկուն են: Այս մեքենաները կը գրկուին 30 երկիրներ, որոնց չարքին Հունգարիա, Զեխոսլովաքիա, Պրազիլ:

Կիրովի գործարանը կ'արտադրէ արուեստական կաշի, որ կ'օգտագործուի նաեւ կօշիկի պատրաստութեան համար: Ունի բնական կաշիի մը յատկութիւնները:

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՋՈՀԵՐՈՒՆ ՍՐԲԱԴԱՍՈՒՄԸ

Սիրելի հայրենակիցներ,

1966 Փետր. 7ին, Ամենապատիւ եւ Գերերջանիկ Հոգեւոր Տէրն Իգնատիոս–Պետրոս ԺԳ. Պաթանեան՝ Կաթողիկոս–Պատրիարք Կաթողիկէ Հայոց, Մեծ Եղեռնի հայ զոհերուն նահատակութեան եւ սրբապատման դատին համար Ադերբարկու անուանեց Սրբ. Մեսրոպ Եպիսկ. Թերզեանը, որ ամիսներէ ի վեր ձեռնարկած է այս նուիրական գործին, եւ վաւերաթուղթեր կը հաւաքէ եւ գրաւոր վկայութիւններ կ'ընդունի, որոնք կրնան ծառայել փաստելու քրիստոնէական Սուրբ հաւատքին համար նահատակութիւնը մեր զոհերուն:

Դիւրացնելու համար այս գժուարին եւ սրբազան գործը, կը խնդրենք ձեզմէ որ բարեհաճիք փաստաթուղթեր եւ գրաւոր վկայութիւններ հաղորդել եւ մեր զոհերուն նահատակութեան ականատես կամ ականջալուր վկաներու հասցէները գրկել Պէյրութի Հայ Կաթողիկէ Պատրիարքարանը, հետեւեալ հասցէով.

S. E. Mesrob Terzian
Patriarcat Arménien Catholique-Achrafieh
Beyrouth (Liban)

Զերդ ազօթարար
ՄԵՍՐՈՊ ԵՊ. ԹԵՐԶԵԱՆ
Աղերսարկու Հայ Նահատակներու Դատին

Պէյրութ, 20 Յուլիս 1966

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (75)

- Ե Ր Բ -
ԵՐԿԻՐԸ ՍԱՐՍԵՑԱՒ

Նոյնիսկ քանի մը ժամ պինքը փեթեր – պուրկի մէջ առանձին ձգելու դաղափարէն կը դեղուէր: Ասատում առաւ որ ցեքնիկը փողոցներուն մէջ պիտի չերեւայ: Կէսօրէն վերջը Ֆոնթանիա պիտի անցը – նէր եւ պիշերը Պալթիկի կայարանը պիտի երթար. պէտք չէր որ մէկու մը հետ խօսի բաժնակին մէջ, եւ անմիջապէս որ Ռեվալ հասնէր, իրեն պիտի հետա – գրէր Քեմբլ պանդոկը, Հէլսինկֆոր: Այս որոշ մանրամասնութիւնները, գոնէ քանի անպամներ կրկնել էյլաղեցան փարատել իր մտատանջութիւնները: Ջանացաւ դանդաղ ծածկել իր բարեհամբոյրը, չյաղթեցաւ: Եւ նոյնինքն Սաւինաքի, անսնելով իր առջեւ իր նորատի եւ դեղեցիկ սիրուհին սատիկ կը տատապէր այն դաղափարէն, թէ վերջին անդամ է որ իրեն կը նայէր թեւերուս, ամենամութ նայուածքներով կը յուդէին դիրենք:

Փոքրիկ չարկաբաժինին մէջ այնքան թանձրացած էր որ, դրեթէ թեւութիւնն մը դգացին երբ Լիսկային հասատատ երկիւղը ունէր. անհեթեթ վախ մը որ դինքը չէր թողուր եւ որ կը դողդողացնէր դինք բոնի: Ամէն րոպէ ժամացոյցին կը նայէր. «Դեռ տասներհինգ ժամ, դեռ տասներկու ժամ, դեռ տասը ժամ կայ սահմանադրութ հասնելէ առաջ»: Եւ ամէն մէկ սահած վայրկեանէ հետ, դեռ Ռուսիոյ մէջ ապրելիք ժամանակը, կարծես անչափելիօրէն կ'երկարէր: Ոչ մէկ բանի վրայ կը խորհէր: Իր պարապ ուղեղը միմիայն մանրերկրորդները հաշուելու դրաղած էր:

Ժամը հինգի տասն թէյ մը առաւ եւ բան մը կերաւ: Ժամը վեցին, մութ դիշերուան մը մէջ, իջաւ Ֆոնթանիայի վրայ: Պաղ օդը իրեն լաւ եկաւ. ջիլերը հանդչեցան: Արագ քայլերով քալեց մինչեւ Նէվսքի. հոն տահնակ մը առաւ եւ Պալթիկի կայարանէն քիչ հեռու կեցնել տուաւ կառքը: Թէթեւ պայուսակ մը միայն ունէր հետը:

Հետեւան անցաւ այն քանի մը հարիւր քայլի միջոցը, որ դինք կը բաժնէր կայարանէն: Մեկ մը մարդիկ իրարու վրայ կը սեղմուէին վաղէ պատասխանի երթալու կայնքին, որու մուտքը երկու դինուոր կը պահպանէին: Նեթս անցնելու համար պէտք էր ցուցնել՝ անցնելու հրամանագիր մը: Սաւինաքի հանեց իր պատճառադիրը եւ մտաւ նեթս առանց դժուարութեան: Կայարանին մէջ, բազմութիւնը աւելի քիչ էր: Ռեվալի համար գացող չորեկառքը արդէն պատրաստ էր:

Ուղղուեցաւ դէպի երկրորդ կարգի բաժնակ մը:

Երբ ոտքը կը դնէր սանդուխին առաջին աստիճաններուն վրայ, ձայն մը եսաւ դէպի իրեն կոչ ընելով:

— Նիքոլա Վլատիմիրովի՛չ:

Բնազդաբար ետին դարձաւ:

Քաղաքային հագուստով միջահասակ մարդ մը, կարճ կտրուած խարտեաշ մօրուքով, իրեն կը նայէր.

— Չճանչցա՛ր ինծի ընկերանալ, Նիքոլա՛ Վլատիմիրովիչ:

Սաւինաքի առանց բողոք բարձրացնելու անոր հետեւեցաւ:

Ապրած անձկութեան ժամերէն ետք, տեսակ մը տարօրինակ ապաւորութիւն ունէր հանդարտութեան թուլացումի:

Ճակատագիրը կը խօսէր:

Ժամ մը ետք, արդելափակուած էր Ցոքովայիայի մէջ: Բանտարկութեան նշանաբանին վրայ դրուած էր.

«Սովիետական հանրապետութեան դէմ բոլոր ապատամբական չարժումներուն օգնած է փեթերպուրկէն: Զերբակալուած 1919 Մարտ 1ին Պալթիկի կայարանին մէջ այն պահուն, երբ կը ջանար սահմանադլուխ անցնիլ կեղծ անցագիրով մը»:

Այս մելամոյն տարուան աշունին, երբ բոլշեւիկները փսքռիքը դրաւեցին, որ պարպուած էր գօրավար Եուտենիչէի բանակին կողմէ, միայն մէկ հոգի գտան դերեվարելու համար, պժութեան գոյր մը՝ Լիտիա Սերկիեւիչ: Հայրը մեռած էր Ֆինլանտայի մէջ: Բանտին մէջ Սաւինաքի միանալու համար, մէկ մէջոց միայն գտած էր. ինքզինքը գերել տալ կարմիր բանակէն:

ՔԼՕՏ ԱՆԷ

(Վերջ)

Վիեննա 1920 – Փարիզ 1921

ՀՐԱՒԻՐԱԳԻՐ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ

Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան Կեդր. Վարչական ժողովը պատիւ ունի հրաւիրելու Միութեան բոլոր իրաւասու անդամները ներկայ գըտնուելու 53րդ Ընդհ. ժողովին, որ պիտի գումարուի Շաբաթ օր, 3 Դեկտ. 1966, առաւօտեան ժամը 9,30ին, Միութեան Կեդրոնական Գրասենեակին մէջ, 109 Իսթ 40րդ Փողոց, Նիւ Եորք, Ն. Ե.:

Եթէ օրինական մեծամասնութիւն մը ներկայ չըլլայ վերոյիշեալ թուականին, այս ծանուցումը պիտի նկատուի իբրեւ երկրորդ հրաւէր Ընդհ. ժողովի, որ պիտի գումարուի Շաբաթ եւ Կիրակի, 10 եւ 11 Դեկտեմբեր 1966, առաւօտեան ժամը 9,30ին, Սթէթլըր Հիլթըն Պոնդոկին մէջ, Սէվընթ Էվընիւ և 33րդ Փողոց Նիւ Եորք, Ն. Ե. 10001:

Այն բոլոր իրաւասու անդամները որ ներկայ պիտի ըլլան այս ժողովին, օրինական մեծամասնութիւն պիտի կազմեն:

ՕՐԱԿԱՐԳ

1) Ընդհ. Տեղեկագիր 1965 Տարեշրջանի
2) Ընդհ. Հաշուետուութիւն 1965 տարեշրջանի:
3) Ընտրութիւն Կեդր. Վարչ. ժողովի՝ իրենց պաշտօնավարութեան շրջանը աւարտած անդամներու տեղ:
4) Առաջարկներ եւ Թելադրութիւններ:
6) Գնահատանքի բանաձեւեր:

Ի դիմաց Կեդր. Վարչ. ժողովի

Մ. Մ. ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ — Ատենապետ
Ա. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ — Ատենադպիր

Նիւ Եորք, 1 Սեպտ. 1966

ԾԱՆ. — Հեռաւոր վայրերու այն իրաւասու անդամները որ բաւաւոր պատճառով մը չեն կրնար անձամբ Ընդհ. ժողովին ներկայ գտնուիլ, կրնան իրենց փոխանորդ նշանակել Ամերիկա բնակող իրաւասու անդամ մը: Դիւրութեան համար կը ներփակենք ցանկ մը այդպիսիներու որ կը լրացնեն կանոնագրի պայմանները: Ընտրուած փոխանորդ մը եթէ չկարենայ այդ պաշտօնը կատարել, իրաւունք ունի իր տեղ նշանակելու ուրիշ իրաւասու անդամ մը, որ ներկայացնէ իր փոխանորդեալը:

Արտասահմանի մասնաճիւղերէն կը խնդրուի ի հարկին ուրիշ փոխանորդագրեր եւս պատրաստել եւ ամբողջը միատեղ Միութեան Կեդր. Գրասենեակը ղրկել, օդային թղթատարով, մինչեւ Նոյեմբերի կէսը:

Որեւէ փոխանորդագիր որ հաստատուած չէ պատկան մասնաճիւղին Վարչութեան կողմէ՝ անվաւեր կը նկատուի:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանս. Կապ. Խաչի Լիոնի մասնաճիւղի վարչութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ընկերուհի Փափազեանի եւ պարագաներուն իր մօր կսկծալի մահուան առթիւ (Պէյրութ):

×

Ֆրանս. Կապ. Խաչի Լիոնի մասնաճիւղի վարչութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ընկերուհի Աննիկ Գասպարեանի եւ ընտանեկան պարագաներուն իրենց սիրեցեալ քրոջ Հորոփ Փանոսեանի կսկծալի մահուան առթիւ:

Հ. Յ. Դ.

ՓԱՐԻԶ. — Հ. Յ. Դ. Շրջ. Կոմիտէն ներկայացուցչական ժողովի կը հրաւիրէ Փարիզի եւ շրջանի մարմիններու ներկայացուցիչները այս չարաթ (24 Սեպտ.) երեկոյ ժամը 8,30ին Մշակոյթի Տան մէջ, օրակարգ ունենալով՝

1) Զեկուցում Հ. Յ. Դ. 37րդ Շրջ. ժողովի պատգամաւորներուն: 2) Տարեկան զեկուցում Հ. Յ. Դ. Փարիզի Շրջ. Կոմիտէին: 3) Ընտրութիւն:

ՏԵՍԻՆ. — Հ. Յ. Դ. Կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ երեկոյեան ժամը 8,30ին: Կարեւոր օրակարգ: Պարտաւորիչ ներկայութիւն:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Մարսէյլի Միջմասնաճիւղային ընդհ. ժողովը այս չաբաթ ժամը 15ին, «Ահարոնեան» ակումբը: Խիստ կարեւոր օրակարգ: Կը խնդրուի շրջաններու բոլոր վարչութեան ընկերուհիներու ներկայութիւնը:

ԵՐԵՒԱՆԻ ՁԱՅՆԱՍՓԻՒՌԸ

Ամէն Կիրակի առաւօտ ժամը 9էն 10, կարճ ալիք՝ 25,1, 26,3 եւ 31 մեթրի վըրայ:

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆԷՔ

Առնուվիլի Վարդապետ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը կը ծանուցանէ թէ այս կիրակի աւանդական Մատաղօրհնութիւնը տեղի պիտի ունենայ Ս. եկեղեցւոյս մէջ: Այս առթիւ կը պատարագէ եւ քարոզէ ՍԵՐՈՎԲԷ ԱՐՔ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ:

Ով որ կը փափաքի մասնակցիլ մատաղին, կրնայ իր նուէրները ղրկել հետեւեալ հասցէին.

C. C. P. PARIS 16905-06

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

Կապոյտ Խաչի Կրընոպլի կիրակնօրեայ դասաւանդութիւնը կը սկսի Հոկտ. 2ին, կիրակի առաւօտեան ժամը 9ին, սովորական սրահին մէջ: Դասատու Պ. Երուանդ Մարաշլեան: Կը խնդրուի բոլոր ծնողներէն անխտիր իրենց զաւակները վերոյիշեալ ժամուն արձանագրել:

×

Շաւիլի հայ դպրոցը կը վերաբացուի Հինգշաբթի 22 Սեպտեմբերին: Ուսուցչուհի՝ Տիկ. Փափազեան: Արձանագրութիւնները տեղւոյն վրայ, կամ հոգաբարձութեան անդամներու մօտ:

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL « HARATCH »
32, Rue de Trévise, PARIS (9e)

ԼՈՅՍԸ ԳՈՅՆ Է.... ԳՈՅՆԸ ԼՈՅՍ Է
ՁԵՐ ՏԱՆԸ ԼՈՅՍ ՏՈՒԷ՛Ք.... ԹՈՄԼԱՔԻ ԳՈՅՆ ՏՈՒԷ՛Ք

Ձեր բնակարանը կը լուսաւորուի
Եթէ ներսը եւ դուրսը

ՎԵՐԱՆՈՐՈԳԷՔ - ԶԱՐԴԱՐԷՔ - ՆԵՐԿԷՔ

ԹՈՄԼԱՔ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐՈՎ

PEINTURES THOMLAC

16 bis, Bd. Sébastopol, Paris 4e
Tél. ARC 26-61 – Métro : Halles et Chatelet

136, RUE DES BOURGUIGNONS — ASNIERES - BOIS COLOMBES (Seine)
Tél : GRE. 09-47

11, BD. DE LA REPUBLIQUE — LA GARENNE (Seine)
Tél. : STA. 19-06

ԱՆՄՐՑԵԼԻ ԳԻՆԵՐՈՎ

Ամէնէն արդիական, նուրբ եւ ընտիր ճաշակով պատրաստուած՝ առաջնակարգ ներկեր: Բնական եւ արուեստական բազմերանգ գոյներու մեծ ընտրութիւն: Նորոյթ իւղաներկեր, պատի գեղեցիկ թուղթերու ճոխ ընտրութիւն: Գետնի համար՝ ամէն տեսակ — լինոլէոմ եւ փլասթիք — ծածկոցներ. —
TAPIFLEX — TAPISOM — CARPETTE

Ձեր բնակարաններուն արտաքին եւ ներքին խնամքներուն համար անհրաժեշտ բոլոր նիւթերը:

Ամէն գնորդի կը նուիրուի յատուկ տետրակ մը, որու շնորհիւ կրնայ 10-30 առ հարիւր զեղչ ունենալ:

ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԵՐ

52, RUE CHALON, PARIS 12e
64, BLD. DE BELLEVILLE, PARIS 20e
166, AV. ARISTIDE BRIAND PAVILLONS - SOUS-BOIS (Seine)
4 bis, RUE PAUL VAILLANT COUTURIER — ARGENTEUIL (S. et O.)
24, RUE PAUL VAILLANT-COUTURIER — ALFORTVILLE (Seine)
48 bis, RUE DALAVRAC — FONTENAY - SOUS - BOIS (Seine)

LA MUNICIPALITÉ D'ALFORTVILLE

et Toutes les Organisations Arméniennes de la Commune

PRESENTENT LE 1er OCTOBRE 1966 DANS LE CADRE DU

PREMIER FESTIVAL INTERNATIONAL DU FOLKLORE

La Grande Nuit DE L'ARMÉNIE

sous un chapiteau de 4000 places
UN EXTRAORDINAIRE PROGRAMME

Avec la participation de :
HENRI TACHAN — HAIRA — MARC ARYAN — LIZ SARIAN
DANYEL GERARD et ROSY ARMEN

de la Troupe Folklorique d'Arménie, spécialement venue d'Erévan

GROUPE DE DANSE « CAUCASE » — ENSEMBLE « SOSSI » — CHORALE SIPAN - KOMITAS SOUS LA DIRECTION DE G. APRIKIAN.

PÈLERINAGE A SOURP-GARABED

Samedi, 1er Octobre 1966 à 20 h. 30, Alfortville

Prix des places 20, 15 et 10 Francs. — S'adresser : MARKARIAN, 32 Rue de Trévise, PALOUYAN, 46 Rue Richer — MASSIS, 21 Rue Saulnier.
LES BILLETS DONNENT DROIT AU TIRAGE D'UNE TOMBOLA : PRIX UN VOYAGE EN ARMENIE.

ՅԱՌԱՋ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)

Fondé en 1925 — Tél. : PROvence 86-60

R. C. Seine 57 A 2731 — C. C. P. Paris 15069-82

ՕՐԱԹԵՐԹ

Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա՝ Տար. 60 Ֆ. Վեցամսեայ՝ 35 Ֆ.

Արտասահման՝ Տար. 80 Ֆ. Հատը 0,30 Ֆ.

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 21 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ

MERCREDI 21 SEPTEMBRE 1966

Le Numéro : 0,30 Fr.

42րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 10717

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

42e ANNÉE — Nº 10.717

ARMÉNIE,
terre d'amitié française

Այս խորագրին տակ, Սեպտ. 19ին, *Քոմպա* յօդուած մը հրատարակած է, որ մաս կը կազմէ Փիէր Փարաֆի յօդուածաշարքին նուիրուած Խորհ. Միութիւն կատարած իր ճամբորդութեան տպաւորութիւններուն:

Ստորեւ կուտանք գլխաւոր մասերը, զանց առնելով կարգ մը կարեւոր սխալներ:

×

Երկար ատեն է, ծրագրած էի Հայաստանի հետ այս ժամադրութիւնը:

Դարը քանի մը տարեկան էր: Մեր մանկութիւնը կը լսէր ձայները մարտիրոս Հայաստանի, ճնշուած ժողովուրդին, համբերող, գիտուն եւ իմաստուն, եկած դարերու խորքէն, որ չէր յուսահատած: Աւելի ուշ, 1915ին, պատերազմի աղմուկին մէջ, որ Ֆրանսան կը փոթորկէր, ջարդուած մէկուկէս միլիոն Հայերու ճիչերը հազիւ կը հասնէին մինչեւ մեզի: Աշխարհի անտարբերութիւնը, 25 տարի ետք, պիտի ստանար իր պատիժը: Հայերու ջարդարարները անպատիժ կը մնային: Հիթլէր կրնար առանց վարանումի ձեռնարկել հրէական ցեղասպանութեան:

Արհեստաւոր, առեւտրական, արուեստագէտ, Հայերը առանց դժուարութեան, կը ձուլուէին Ֆրանսայի քաղաքական եւ տնտեսական կեանքին:

... Հայաստան 1921էն ի վեր մէկն է խորհրդային Հանրապետութիւններուն: Ըստ Միութեան Սահմանադրութեան, անկախ պետութիւն մը, որ ունի իր կառավարութիւնը, իր նախարարները:

Սկզբունքով, կրնայ, եթէ ժողովուրդը ուզէ, բաժնուիլ Միութենէն: Հաւանականութիւն մը որ մէկ կողմ դրուած է իր արտաքին ապահովութեան անհրաժեշտութեամբ ինչպէս սկզբունքի եւ վարչակարգի հաւաքականութեամբ, որ զինքը կը կապէ Խորհ. Միութեան:

Իր տարածութեան 29 հազար 800 քառակուսի քիլոմեթրը եւ 2 միլիոն 200 բնակիչները չատ անկատար պատկեր մը կուտան իր կարեւորութեան: Պատճառն այն է որ այս Հայաստանը միակ մէկ փոքր մասն է անցեալի Մեծ Հայաստանին, ամէնէն մեծ հողամասը կցուեցաւ Թուրքիոյ: Բայց Խորհ. Միութիւնը, մտահոգուած իր դրացիին հետ խաղաղութիւնը ամրապնդելու խնդրով, կը խուսափի սահմանային հարց արծարծելէ: Երբ անիրաւուած Հայեր լսել տուին իրենց պահանջները, աճապարեց զանոնք հանդարտեցնելու: Միջազգային կացութիւնը չի հանդուրժեր նման առկախ հարցերու: Կենսականն այն է որ փոքրամասնութեանց իրաւունքները կատարելապէս յարգուին:

Բայց իրենց, ինչպէս ազգային բոլոր փոքրամասնութեանց համար, մաղթելի է որ Միացեալ Ազգերը ունենան տեղեկատուութեան, հսկակչուի եւ իրենց իրաւունքներու պահպանման բոլոր միջոցները:

Ապա, այս խորհրդածութիւններէն ետք Փարաֆ կը հասնի Երեւան ու կը փնտռէ Արարատը եւ կը նկարագրէ Հայաստանի մայրաքաղաքը, վերաշինութիւնը, դրպրոցական ու համալսարանական հարըստութիւնը, ծանօթ բոլորին:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՕՐԷՆ
ՄԵՐ ՆՈՐ ԹԵՐԹՕՆԸ

Օրը Օրին

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ՀԱՄԱՅՆՔ ՉԵՆՔ

Ինն անգամ տասը տարի առաջ, ազգին կողմէ Պերլինի վեհաժողովին պատգամաւոր ղրկեր էինք Խրիմեան Հայրիկը: Հետն ալ երիտասարդ քարտուղար մը — Մինաս Չերազը, որովհետեւ ֆրանսերէն գիտէր:

Խրիմեան Հայրիկը — նոր ժամանակներու միակ Հայը, որ այս փառաւորական տիտղոսին արժանացաւ — բարի, քաջարի եւ հայրենասէր Վասպուրականցի մըն էր: Սիրելի՝ ազգին բոլոր խաւերուն համար ալ:

Դժբախտաբար, սակայն, Հայրիկը հայերէնէն զատ ուրիշ լեզու չէր գիտեր եւ սերտած չէր Արեւմտեան աշխարհի քաղաքական – դիւանագիտական պատմութիւնը:

Երեւի, այդ օրերուն, Հայոց ազգը իր աղա–փաշաներով եւ տիրացու–սարկաւագներով կը հաւատար որ երբ հայ բարձրաստիճան հոգեւորական մը վեհաժողովի մը դահլիճին դուրսը — ներսը աթոռ չունէր — սպասէր իր լանջախաչով ու ասայով, ժողովականները պիտի ականջէին եւ առանց բարակը մաղելու, պիտի գոհացնէին մեր պահանջները:

Սրտառո՜ւչ միամտութիւն մը, որ մինչեւ այսօր ալ կառչեր մնացեր է ազգին աղա–փաշայական ու եկեղեցապաշտ հոսանքին վերին խաւերուն մտքին մէջ:

Խրիմեան Հայրիկը ո՛չ ուժ ունէր, ո՛չ քաղաքական հեղինակութիւն, ո՛չ ալ «կռնակ», որպէսզի կարենար չափուիլ Տիզրանելիներու եւ Սոլզպրիներու հետ: Իր ունեցած շերեփն ալ — գոնէ՛ *նայլնէ* շինուած ըլլար — թանապուրի ամանին մէջ փլաւ՝ առանց կորկոտի հատիկ մը իսկ դուրս բերելու:

Պերլինի վեհաժողովը — այլ անուամբ, նահուկ աղուէսուց — կարեւորութիւն անգամ չտաւ Խրիմեանի «անտես մի՛ առնէք»ին ե Ստամպոլ վերադարձուց զայն՝ գլխիկոր:

×

Այս վեհաժողովէն 35 տարի ետք, 1913–ին, ուրիշ բարձրաստիճան հոգեւորական իշխան մը, Էջմիածնայ Գէորգ Ե. կաթողիկոսը պաշտօն կը յանձնէ Պօղոս Նուպար Փաշայի որ Բուրգերու աշխարհէն Սէնի եւ Թէմիզի ափունքը անցնի եւ պահանջէ որ տարիներ առաջ, հայկական նահանգներու վարչական բարենորոգումներու մասին տրուած խոստումները յարգուին:

Վսեմափայլ Փաշային զանձարկղը լեփլեցուն ոսկի կար, բայց, ազգին անունով անոր յանձնուած շերեփը ոսկեձոյլ չէր: Ընդհակառակն, թուղթի կտոր մըն ալ ան, ինչպէս ցոյց պիտի տային յետագայ դէպքերը:

×

Երեսուն երկու տարի ետք, 1945ին, ուրիշ կաթողիկոս մը, Գէորգ Զ. կը նստի նամակ կը գրէ Արտաքին նախարարներու Մոսկուայի խորհրդաժողովին եւ, ի դիմաց ազգին զոյգ կէսերուն, կը պահանջէ որ Կարսն ու Արտահանը եւ ուրիշ քանի մը բաներ հայ ժողովուրդին վերադարձուին:

Աւելորդ է յիշեցնել որ խորհրդաժողովը չլսելու կը զարնէ այդ «պահանջ»ը: Ու երկու տարի ետք — 1947ի Հոկտեմբերին — Խորհրդային Միութեան Միացեալ Ազգերու դեսպանը, Վիշինսկին, կը յայտարարէ թէ Կարսն ու Արտահանը վրացական հողեր են:

×

Թիւրիմացութեան տեղի չտալու համար, անմիջապէս աւելցնեմ որ մեր դառն յուսախաբութեանց պատասխանատու չեմ հռչակեր ո՛չ Խրիմեան Հայրիկը, ո՛չ ալ Գէորգ Ե. եւ Զ. Հայրապետները:

Բայց, մտքիս մէջ կայ յանցանքի ուրիշ տեսակ մը, որուն պատասխանատուն է ազգը՝ իր մեծերով եւ իր պզտիկներով, իր քաղաքական կազմակերպութիւններով եւ այլ հիմնարկութիւններով:

Վերջապէս, քանի՞ մարտանաւ ու քանի՞ օդանաւ կամ քանի՞ հազարնոց բանակ մը տրամադրեցինք «Հայրիկ»ին եւ հայրապետներուն, որ մեզմէ խլուած իրաւունքները ետ առնէին:

Ազգը յանցաւոր է անոր համար որ իր քաղաքական դատին պաշտպանութեան համար հրապարակ կը քաշէ իր հոգեւորականները, փոխանակ այդ առաքելութիւնը վերապահելու իրենիրեն — այսինքն, աշխարհական ազգին:

Քանի՞ տարի եւս մարզուելու ենք քաղաքական – դիւանագիտական կրկէսին մէջ, համոզուելու համար որ Հայոց ազգը, ո՛ւր ալ գտնուի, այլեւս կրօնական համայնք մը չէ եւ իր հոգեւորականներու դասը ա՛լ իրաւունք չունի քաղաքական խնդիրներով զբաղելու:

Արդար ըլլալու համար, պէտք է խոստովանիլ որ ազգն է որ իրաւունք տուեր է իր կաթողիկոսներուն եւ մնացեալ ստորադաս եկեղեցականներուն որ քաղաքական գործերու միջամտեն:

Ու մեր հոգեւորականները, պարզապէս, կը շահագործեն այդ իրաւունքը՝ եկեղեցին տէր ու տիրական հռչակելով ազգին ճակատագիրին:

Ի՞նչպէս, Հայաստանի «անկախ»ութեան հաւատացող ազգը — որ միեւնոյն ատեն ալ չի կրնար չհաւատալ որ ներկայ իրաւակարգով, Պետութիւն ու Եկեղեցի իրարմէ բաժնուած են — կը հանդուրժէ որ մեր քաղաքական դատին հետապնդումը տեղի ունենայ օրուան կաթողիկոսին առաջնորդութեամբ:

Նոյն հարցումը կրնանք ընել մեր կասկածելի «անկախ»ութեան չհաւատացող Արտասահմանեան կէսին. — ի՞նչպէս թոյլ կրնաք տալ որ մեր եկեղեցիին իշխանները վարեն մեր դատը կամ, առնուազն, զբաղին ազգը շահագրգռող քաղաքական խնդիրներով...

Տակաւին երէկ, շալվարով ու *էնթարի*ով պտըտող Թուրքը, մէկ օրէն միւսը, ինքզինքը հռչակեց «աշխարհական ազգ», պատին ետեւը քշելով իր Շէյխ–իւլ–իսլամն ու իր *մոլլա*ները, իսկ մենք, յամի Տեառն 1966, Արտաքին նախարարի կամ դեսպանի դիրք վերապահած ենք մեր եկեղեցականներուն:

Այս երեւոյթը, իր խորքին մէջ ծիծաղելի, կը փաստէ մեր — աշխարհականներուս — ապիկարութիւնը եւ միջնադարեան մտածողութիւնը:

×

Ֆրանսա Պետութիւնն ու Եկեղեցին իրարմէ բաժնեց 1905ին, իբրեւ հետեւանք Տրէյֆիւսեան փորձանքին:

Վաթսուն տարի ուշ մնացած ենք՝ այդ օրինակէն օգտուելու համար:

Բայց, ինչպէս մեր վարժապետը կ'ըսէր, լաւ է անագան քան երբեք:

Մենք, աշխարհականներս, չենք միջամտեր հոգեւորականներու գործերուն: Չկայ աշխարհական մը, որ պահանջէր իր թոռան մկրտութիւնը իր ձեռքով կատարել կամ խորան բարձրանալ՝ պատարագ մատուցանելու համար:

Քահանաներու դասը չհաշուելով, մեր մնացեալ հոգեւորականներուն համրանքը 150էն ալ պակաս է:

Խելքի մօտի՞կ բան է որ 150 հոգի, չորս միլիոննոց ազգին քաղաքական դատը վարելու իրաւունքով օժտուած ըլլան՝ ապիկար ազգին հաւանութեամբ:

Աշխարհական մեր զանգուածը պէտք է իր խելքը տուն կանչէ եւ իր ձեռքին մէջ կեդրոնացնէ մեր քաղաքական դատին հետապնդումի աշխատանքը:

Եկեղեցականին գործունէութեան դաշտը եկեղեցին է՝ իր խորանով, իր գաւիթով, իր բակովը:

Կը բաւէ որքան մեր վրայ խնդացուցին՝ խաչ ու Աւետարան ի ձեռին արդարութիւն պահանջելով:

ԵՒՐՈՊԱՑԻ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԵՊՔԵՐԸ

ՊԱՊԻՆ ԿՈՉԸ
ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ԿՈՆԴԱԿԸ

Պապը խաղաղութեան կոնդակ մը ուղղեց. — «Պատրիարքներուն, առաջնորդներուն, արքեպիսկոպոսներուն, եպիսկոպոսներուն» ուր կը հրաւիրէ բոլորը աղօթելու խաղաղութեան համար:

«Յանուն Տիրոջ, կ'աղաղակենք՝ դադրեցուցէ՛ք» կ'ըսէ Պօղոս Զ., որ կ'աւելցնէ. «Պէտք է հանդիպում կազմակերպել, խօսիլ ու բանակցիլ անկեղծութեամբ: Հիմա է որ պէտք է կարգադրել կռիւները, նոյնիսկ անպատեհութեամբ, վասնզի աւելի ուշ, պէտք է որ կարգադրուին եւ չեն կրնար ըլլալ առանց հսկայ վնասներու եւ աղէտներու, որոնց ահաւոր բնոյթը կարելի չէ երեւակայել այսօր: Խաղաղութիւնը սակայն պէտք է հիմնուի արդարութեան, ազատութեան վրայ եւ ուրեմն յարգէ մարդկանց եւ հաւաքականութեանց իրաւունքները, այլապէս անկայուն եւ ժամանակաւոր կ'ըլլայ»:

Պապը աղօթքի օր նշանակած է Հոկտեմբեր 4ը:

Այս կոնդակը լայն արձագանգ գտած է միջազգային շրջանակներուն մէջ եւ մամուլի խորհրդային Թաս *գործակալութիւնը հաղորդած է կոնդակին քանի մը պարբերութիւնները:*

ՏԽՐՈՒՆԻ
ԸՆԿ. ՍԱՐԳԻՍ ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

Ցաւով կ'իմանանք թէ Երկուշաբթի իրիկուն Լիոնի մէջ յանկարծամահ եղած է ընկեր Սարգիս Առաքելեան, «Տէսինի Սարգիսը» ինչպէս մեր սիրելի ընկերը ծանօթ էր բոլորին:

Բնիկ Սամսոնցի, մեր ողբացեալ ընկերը, շուրջ 65 տարեկան, կը պատկանէր այն որբ ու տառապած սերունդին, որ եկաւ ապաստան գտաւ Ֆրանսա, աւելի 40 տարի առաջ:

Նուիրուած Դաշնակցական, ընկ. Սարգիս Առաքելեան անձնուիրաբար ծառայեց իր կուսակցութեան, ընելով ամէն զոհողութիւն, հասնելով բոլորին, փոքր թէ մեծ ընկեր: Եղաւ անկեղծ շարքային մը, մաքուր կուսակցական մը, որ չէր սիրեր ծուռ ճամբաներն ու յետին հաշիւները եւ պատրաստ էր միշտ ճշմարտութիւնները ըսելու, առանց քաշուելու:

Ով որ ճանչցած է Սարգիսը, դժուար կը հաւատայ այս մահուան: Ինք որ համակ կեանք էր, կատակ ու ժպիտ, ահա կը լռէ յանկարծ: Տէսինը սգաւոր է, այսօր, եւ Ֆրանսայի բոլոր ընկերները միասին, իր մահը կ'ողբայ նաեւ այս թերթը «ուրմէ հայերէնս սորվեցայ», կ'ըսէր միշտ՝ երբ կը պատմէր թէ ի՛նչ ոգեւորութեամբ իր սերունդը, անապատներէն եկած, ողջունած էր առաջին թիւը, 1925ին:

Մեր ցաւակցութիւնները այրիին, զաւակներուն եւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն:

ՃԱՄԲՈՒ ՆՈԹԵՐ
ԿԱՄ
ԱՆՑԵԱԼԻ ՄԸ ՆԵՐԿԱՆ

Բ.— ՍԿԻՒՏԱՐ

Ու շարունակեցինք փնտռել հին հայկական Պոլիսը, որ սերունդ մը հասցուց, ու կը հասնինք Սկիւտար:

Անուն մը, զոր լսած ենք մանկութեան օրերէն սկսեալ, կապուած հայրերու յիշատակներու, մտաւորական սերունդի մը երիտասարդութեան, բանաստեղծական էջերու ներշնչման, տառապած գրագէտի մը անցեալին:

Սեպտեմբերի այս կիրակնօրեայ առաւօտուն, Սկիւտարը գագրեցաւ անուն մը ըլլալէ, դարձաւ շօշափելի իրականութիւն մը, գոյութիւն ունեցող վայր մը, որու հողին վրայ կը քալենք հիմա:

Կոմիտասեան պատարագը կը լուսի Ս. Խաչ եկեղեցւոյ բակէն իսկ: Ներկաներուն ոչ մէկը կրնայ ունենալ մեր ապրումները:

Սկիւտարցին, որ մեր քովն է, մասնաւոր ապրում մը չունի: Հոն ծնած է, հոն մեծցած է եւ չի մտածեր ուրիշ տեղ ծերանալ, ուրիշ տեղ մեռնիլ: Անոր համար Սկիւտարը կայ միշտ, պարպուած կարգ մը դէմքերէ, որոնք գացին ուրիշ տեղ ապրելու, որոնք քշուեցան սպաննուելու համար անապատներու մէջ:

Ուրիշ ապրում կրնայ ունենալ ան, որ Սկիւտար ծնած ու մեծցած է, ապա մեկնած այլ ափերու վրայ, այսօր կը վերադառնայ իր անցեալը ապրելու:

Մեր ապրումը առնչմէ ոչ մէկն է:

Սկիւտարը մեզի համար ուրիշներու անցեալն է:

Պատարագը կը շարունակուի, երգուած այնպէս ինչպէս պէտք է երգել Կոմիտասը եւ ինչպէս չեն կրնար երգել հեռաւոր գմբէթներու տակ:

Կը հեռանանք եկեղեցիէն, կը մտնենք պարապ Դպրեվանքը, որ վերամուտին կը սպասէ: Հոս ինչպէս բազմաթիւ հաստատութիւններու մէջ, կը գտնես Գալուստ Կիւլպէնկեանի նկարը, մարդ մը, որ յետ մահու իր ակամայ բարեխրութեամբ սկսաւ ապրիլ հայկական սիրտերու մէջ: Նայուածքը սուր է, կարծես կ'ուզէ ըսել՝ մոռցէք թէ մանչ մը ունեցայ եօթանասուն տարի առաջ, գիտէք որ ես ալ ուզեցի մոռնալ, երբ դեռ ողջ էի: Դուք վշտահար էք ձեր գաւկին համար որ մեռած է, ես վշտահար եմ գաւկիս համար որ կ'ապրի:

Կը քալենք զառիվերէն, ու կը ցուցնեն, աջին՝ փայտաշէն տուն մը: Անունն էր՝ Պէրպէրեան վարժարան: Միտքէդ չանցնիր որ այդպէս կրնար ըլլալ Պէրպէրեան վարժարանը: Կը զարմանաս, ու կը յիշես Շահնուրը եւ այնքան ուրիշներ որոնց համար ամբողջ կեանք մը թաղուած կը մնայ այդ փայտերուն տակ: Տեղացիներ գնած են ու կ'ապրին այդ վարժարանին մէջ, այժմ՝ բնակարան: Ի՞նչ իմաստ կրնայ ունենալ անոնց համար այս շէնքը, այս պարտէզը: Սերունդ մը հասած է հոս, սերունդ մը որ իմաստ տուած էր այդ պատերուն, այդ փայտերուն, այդ պարտէզին:

Ուրիշներու անցեալն է միշտ, որ մեզ կը շրջապատէ: Այս զառիվերէն մտաւորականութիւն մը քալած է, ուր հիմա դիմացդ կ'ելլէ, 8–9 տարեկան, ճերմակ գլխարկով ու կարմիր ժապաւէնով մը կուրծքին երկայնքին, տղեկ մը: Կը բացատրեն թէ տղուն այս տօնական զգեստը կը նշանակէ թէ յաջորդ օրը, մեծ հանդիսութիւններով, պիտի թլփատուի:

Զամլըճայի բարձունքը: Որքան լսած ենք այդ ճամբաներուն մասին: Կը բարձրանանք, մեր միտքը լեցուն ուրիշներու յիշատակներով, հոս քաշուած խմբական նկարներով: Ներշնչարան մը հայ բանաստեղծներուն համար, դիմացդ հիանալի տեսարան մը, ծով մը անտարբեր, դիմացը՝ Եւրոպա, կռնակը՝ Ասիա:

Անդին ծառ մը ցոյց կուտան, ուր կը նստէր Սիամանթօ: Ծառը մնացած է, չի գիտեր թէ ի՛նչ դեր խաղացած է հայ գրականութեան մէջ, չի գիտեր թէ ո՛ւր տարած են իր հաւատարիմ ընկերը: Չի գիտեր թէ ալ չկայ:

Ծանօթ անուններ մտքիդ մէջ, աչքիդ առջեւ անծանօթ դէմքեր կը շարուին:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԲՆՈՒԹԵԱՆ
ՄԱՐԳԱՐԻՏԸ

Գրեթէ ամէն շաբաթ, ամէն ամիս Դիլիջան քաղաքի կեանքին մէջ նորութիւն մը կը պատահի՝ նոր տուն կը կառուցուի, փողոցներ կը բարեզարդուին եւայլն:

Ահա վերջին նորութիւնը՝ մինչեւ հիմա արտադրուող տարեկան 3 միլիոն շիշին փոխարէն, Դիլիջան այսուհետեւ պիտի արտադրէ 10 միլիոն շիշ հանքային ջուր:

— Տարեկան տասը միլիոն շիշն ալ մեզի համար սահման չէ, քանի որ մեր հանքային աղբիւրներուն տարեկան կարողութիւնը աւելի քան հարիւր միլիոն շիշ ջուր է, կ'ըսեն արդէն պատասխանատուները:

Համաձայն ճշդուած ծրագրի մը, քաղաքը հիմնապէս կը վերաշինուի: Մեծ ապաւորութիւն կը գործեն նոր թաղամասերը, ուր տուներուն արտաքին ճարտարապետութիւնը կը համապատասխանէ քաղաքին բնական եւ աշխարհագրական դիրքին:

Արդէն իսկ սկսած են վերաշինել քաղաքին կեդրոնական մասը, որ պիտի դառնայ ինքնատիպ շինութիւններու համար կառոյց մը: Ալպեան դիտը, որ կ'եզերէ քաղաքը, պիտի դառնայ հաճելի հանգստավայր մը, շնորհիւ դեռին երկու եզերքներուն հաստատուած ընդարձակ պարտէզներուն, հանգստեան տուներուն, զբօսարաններուն: Նախատեսուած է բուժարանի թաղամասը տեղափոխել քաղաքէն հեռու:

Այս ձեւով Դիլիջան պիտի դառնայ ճարտարապետական վարպետ ձեւաւորում ունեցող գեղեցիկ քաղաք մը:

Դիլիջանի մէջ գոյութիւն ունի երգահաններու հանգիստի տունը, որ իրականութեան մէջ գեղեցիկ առանձնատուներէ կազմուած ամբողջ թաղամաս մըն է: Եւ երբեք զարմանալի չէ, որ կարգ մը երեւելի արուեստագէտներ, որոնք գտնուած են թէ՛ Զուիցերիոյ գեղատեսիլ հանգստեան վայրերուն եւ թէ Դիլիջանի երգահաններու առանձնատուներուն մէջ, աւելի բարձր կը դասեն Հայոց բնութեան գեղեցկութիւնները եւ անոր կենսարար, առողջարար ուժը:

Դիլիջանէն 7–8 քիլոմեթր հեռաւորութեան վրայ կը գտնուին Հաղարծինի վանքին ձորը եւ Պարզ լիճին բնութեան հրաշալիքները: Առաջինը անտառապատ ձոր մըն է՝ 9 դարերու անցեալ ունեցող ճարտարապետական հոյակապ կոթողներով: Ամենուրեք վիթխարի ընկուզենիներ, լորենիներ, հաճարենիներ, կաղնիներ: Հոս ձմեռը տաք է, իսկ ամառը զով: Երկրորդը՝ Պարզ լիճը, նոյնպէս չքնաղ բնանկար մը ունի: Ծրագրուած է յառաջիկային մաքրել լիճը, բարեկարգել ափերը, կառուցանել հանգստեան տուներ եւ առողջարաններ:

Դիլիջանը նաեւ հազուագիւտ ծաղիկներու եւ բոյսերու բնաշխարհ մըն է: Վերջին տարիներուն հաստատուած բուսաբանական պարտէզը կրնայ մրցիլ մեր հայրենիքին լաւագոյններուն հետ: Ի զուր չէ, որ ամէն տարի Դիլիջանի մէջ տեղի կ'ունենան ծաղիկի ու երգի փառատօներ:

Ականաւոր բժիշկներ եւ փրոֆեսորներ (օրինակ Փրոֆ. Վ. Ալեքսանդրով) Դիլիջանը՝ իր բնական գեղեցկութիւններով եւ անոր ջուրերուն բուժարար յատկութեամբ բարձր կը դասեն Զուիցերիոյ աշխարհահռչակ Տավոս առողջարանէն:

Յ. ՇՈՂԵՆՑ

Ի՞ՆՉ Է ՊԱՏԱՀԱԾ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԷՆ ԱՌԱՋ

ԾԱՆՕԹ ԲԱՆ ՄԸ ԿԱՅ...

«Հէր կիւ» թուրքերէն թերթը տարօրինակ զրոյցիմ մը հրատարակած է վերջերս, խորագիր ունենալով՝ «Շարժի

շրջանէն ԽՕՑՍ ՏՈՒԱԾ կարգ մը Հայեր Իսթանպուլ եկան»: Յօդուածագիրը կը կոչուի Թուրհան Պայրաքտար: Այս գրութիւնը լոյս տեսած է պատկերազարդ, առաջին էջին վրայ, գրաւելով վեց սիւնակ. Նախ ամբողջութեամբ կուտանք յօդուածը, որ շատ մութ, շատ դառն բան մը կը ծածկէ, — այդ մասին՝ յօդուածագրին տալէ ետք.—

Այսպիսիութիւնը լուր անգամ չունի, թէ Իսթանպուլ եկած են հարիւրաւոր հայ հայրենակիցներ, որոնք կը պնդեն թէ Արեւելեան շրջաններու մէջ ամէն ինչ քարուքանդ ըրած է շարժը, մինչ աղանդները կը բռնանան իրենց վրայ:

Հայ հայրենակիցներուն տեղ տրուած է Սամաթիոյ եւ Գումգափուի Հայոց եկեղեցիներուն մէջ: Չէ արտօնուած սակայն, որ անոնք տեսակցին ուեւէ մէկուն հետ: Առանցմէ մաս մըն ալ բնակութիւն գտած է եկեղեցիներուն կից՝ բարենպատակ հաստատութիւններու մէջ:

Դեռ ոչ մէկ լուսաբանութիւն տրուած է թէ ի՛նչ նպատակով եկեղեցիներուն մէջ արգելափակուած են Հայերը, որոնք զանազան պատրուակներով քաղաքս կը լուծեն:

Հայ հայրենակիցները, որոնք կարծէք կ'ուզեն վարկաբեկել կառավարութիւնը եւ երբ այդ յայտարարութիւններ կ'ընեն, զարմանալի խօսքերով կը յայտնեն նաեւ թէ ծանր բռնութիւններու տակ կը գտնուին Արեւելքի մէջ եւ ոչ մէկ օժանդակութիւն եղած է իրենց՝ հակառակ շարժին պատճառած վնասներուն: Հարիւրաւոր հայ հայրենակիցներ այսպէս արգելափակուած են Հայոց Պատրիարքարանին կողմէ:

Շատ դժուար եղած է այն քննութիւնը, զոր ուզած ենք կատարել Իսթանպուլի եկեղեցիներուն մէջ տեղաւորուած Հայերու մասին, երեւոյթ մը՝ որմէ անտեղեակ է Ապահովութիւնը: Գում-Գափուի Հայոց Պատրիարքարանի պատասխանատուները նախ յայտնած են որ հիմ չունի այս զրոյցը, բայց աւելի ետքը մեր պնդումներուն վրայ ըսած են թէ «շարժէն հայրենակից եկած են Արեւելեան շրջաններէն»:

Այն անձը, որ Պատրիարքարանի խօսնակ դէմքերէն էր, փորձած է արգիլել հանդիպումը մեր Պատրիարքարան մուտքին: Մէկ վայրկեանի մէջ մեր շուրջ հաւաքուող եկեղեցականներէն մէկուն հետ հետեւեալ տեսակցութիւնը ունեցանք.

— Անոնց հետ չէք կրնար խօսիլ:

— Բայց քանի որ հայրենակից են, պէտք է որ խօսիմ:

— Արգիլուած է:

— Ինչո՞ւ արգիլուած ըլլայ: Անոր հետ պիտի խօսիմ այնպէս, ինչպէս կը խօսիմ ահա ձեզի հետ:

— Մենք իրաւասութիւն չունինք ձեզ անոնց հետ խօսեցնելու:

— Ո՞վ է իրաւասուն...:

— Թաղական Խորհուրդին հետ տես-

(Շար. – 2) ԱՆՑՈՐԴ

Ա Մ Ո Ք
ԿԱՄ
ՄԱՂՁԻՈՅ ԽԵՆԹԸ

Մարդիկը ընդունեցայ մեծ պաղարիւնութեամբ, բոլորին պատմեցի հնարած նոյն պատմութիւնս.— թէ ինչպէս պօյը գացած էր բժիշկ կանչելու, ճամբան ինծի հանդիպած էր:

Բայց մինչ կը խօսէի, հանդարտութիւն ցոյց տալով, կը սպասէի, անդադար կը սպասէի անոր որմէ ամէն բան կախում ունէր... Բժիշկը, որ պիտի գար մահը հաստատելու, կարենալ մեռեալը եւ իր գաղտնիքը գաղաղ դնելէ առաջ... Հինգշաբթի էր, մի՛ մոռնաք, եւ Շարաթ առաւօտը կուգար:

Վերջապէս, իննին, գաւառական բժիշկը եկաւ: Զինքը կանչած էի, իմ պէտս էր ու նաեւ մրցակիցս, նոյն բժիշկն էր որու մասին այնքան արհամարհանքով խօսած էր եւ, որ անշուշտ տեղեակ էր թէ աշխատավայրս փոխելու դիմում ըրած էի: Առաջին առթիւ, գիտցի, թշնամիս էր: Բայց տակաւ աւելի պրկեց ուժերս:

Նախասենեակին մէջ արդէն,

«Տիկինը ե՞րբ մեռաւ:

«Առաւօտեան վեցին:

«Ձեզ ե՞րբ կանչեց:

«Գիշերուան 11ին:

«Գիտէի՞ք որ իր բժիշկն եմ:

«Այո, բայց ժամանակը կարճ էր, յետոյ ողբացեալը գիս ուզած էր: Արգիլած էր որ ուրիշ բժիշկ կանչուի:

Սառ կերպով, ինծի նայեցաւ, տժգոյն դէմքը քիչ մը կարմրեցաւ, տեսայ որ նեղուած էր: Ճիշդ այդ կ'ուզէի — ամբողջ ուժս չարժման մէջ էր արագ որոշումի մը համար, որովհետեւ կը զգայի թէ այլեւս ջիղերս երկար չեն կրնար տոկալ: Թշնամութեամբ պիտի պատասխանէր, յետոյ ըսաւ.—

«Եթէ կը խորհիք թէ ինծի պէտք չունիք... Բայց օրինաւոր պարտականութիւնս է մահը հաստատել եւ գիտնալ թէ ի՞նչպէս պատահած է»:

Պատասխան չտուի եւ ձգեցի որ յառաջանայ: Այն առեն ետ քաշուեցայ, դուռը գոցեցի եւ բանալին սեղանին վրայ դրի: Զարմացաւ.

«Ի՞նչ կը նշանակէ այս»:

Ճիշդ դիմացը կեցայ.— Հոս հարցը մահուան պատճառը գտնելու մէջ չէ այլ ... ուրիշ պատճառ մը գտնելու: Այս կինը գիս կանչեց որպէսզի զինքը խնամեմ... ճախորդ գործողութենէ մը ետք ... այլեւս չէի կրնար զինքը փրկել, բայց խոստացայ պատիւը փրկել եւ պիտի ընեմ ու կը խնդրեմ որ օգնէք»:

Զարմանքով երեսս նայեցաւ:

«Կ'ուզէք որ, ես պաշտօնական բժիշկ, ոճի՞ր մը ծածկեմ:

«Այո՛, այդ է ուզածս, այդ է որ ստիպուած եմ ուզել ձեր ոճիրը ծածկելու համար, պէտք է...

«Ըսի ձեզի թէ այս կնոջը չեմ դպած, եթէ ոչ, եթէ ոչ հոս, ձեր առջեւ չէի ըլլար, եթէ ոչ չատոնց իմ հաշիւս մաքրած կ'ըլլայի: Մեղքը քաւեց — եթէ կ'ուզէք այդպէս կոչել — մարդ պէտք չունի բան գիտնալու: Եւ չեմ հանդուրժեր որ հիմա կնոջ մը պատիւը աւելորդ տեղը աղտոտի:

Վճռական շեշտս աւելի բարկացուց զինքը:

«Զէ՞ք հանդուրժեր: Ի՞նչ կ'ըսէք, իմ մեծս դարձած էք, բայց կը կարծէք փորձեցէք տեսնենք ինծի հրաման տալ: Անմիջապէս հասկցայ որ տակը բան մը կար որ ձեզի ձեր ծակէն դուրս հանած էին... աղուո՛ր գործ, բայց հիմա քննութիւնս պիտի կատարեմ եւ, եւ կրնաք վստահ ըլլալ որ իմ ստորագրութիւնս կրող տեղեկագիր մը ճշմարիտ կ'ըլլայ: Երբեք ստորագրութիւնս չեմ դներ սուտի մը տակ»:

ՍԹԵՖԱՆ ՑՎԱՅԳ

(26 – Շար.)

...նուեցէք, անոնցմէ արտօնութիւն առա–ցէք:

— Ինչո՞ւ սակայն չէք ուզեր որ խօսինք անոնց հետ:

Այս խօսքիս վրայ յաղթանդամ Հայ մը, հաւերեց մէկը որ կը պտտէր թելերուն տակ եւ ըսաւ.

— Հրամմեցէք, խօսեցէք:

Թերեւս յիսուն զոյգ աչք սեւեռած էին մարդուն, որ կը պտտէր դիմացս: Չէր կրնար վերցնել իր գլուխը հարցումներուս պատասխանելու համար:

— Ի՞նչ է ձեր անունը:

— ......

— Ինչո՞ւ համար Իսթանպուլ եկաք:

— Բան... շարժէն վնաս կրեցինք... հոս եկանք աշխատելու համար:

Ուրիշ մը միջամտեց խօսակցութեան.

— Ձեր յօժար կամքով չէ՞ր որ եկաք:

Մարդը վարանոտ էր.

— Այո, ըսաւ:

— Ուրկէ՞ եկաք:

— Վարդոյէն:

— Քանի՞ մարդ էք, հարցուցի:

— Իրաւ որ ինըսուն–հարիւր մարդ կանք... նախադասութիւնը խոյս տուաւ մարդուն բերնէն:

Ուրիշ մը ուզեց ամբողջացնել այս խօսակցութիւնը:

— Շիտակ չխօսի՞ս, զաւակս:

Հարցը երեւան ելած էր իր ամէն կողմով: Կը նշանակէր որ եկեղեցիներուն մէջ հայ հայրենակիցներ զետեղուած էին, բայց չէր գիտցուեր թէ ասոնք ի՛նչ նպատակով եկած են այստեղ: Ի վերայ ամենայնի Հայոց պատրիարքարանը որ այսքան Հայ հոս բերած էր, տեղեակ իսկ չէր պահած Ապահովութիւնը:

— Նկար մը կրնա՞նք առնել, հարցուցի:

Մէկը «ոչ» ըսաւ, «Թերեւս նկար քաշել չեն ուզեր»:

Ես պնդեցի.

— Նկար քաշելը յանցա՞նք է, քանի որ այս հայրենիքին զաւակներն են, չեն խուսափիր նկար քաշելէ:

Հարցը վիճաբանութեան վերածուած էր այստեղ:

Պատասխանատուները երբ կռահեցին թէ անելի պիտի մատնուին,

— Հրամմեցէք, նկարեցէք, ըսին:

Լուսանկարիչ – լրատու Քէմալ Ճէնկիզի հետ միասին մտանք հանկարծ պէս ընդարձակ տեղ մը, Եօթնասուն–ութսուն մարդ հաւաքաբար կը զուարճանային, ... անգամ թէ իրենց նկարը կ'առնուի: Բայց մեր նուազագոյն շարժումը հակակշռի տակ էր առնուած եւ մեր ետեւէն եկող Հայեր կը հետեւէին մեր ամէն քայլին:

Ապահովութիւն:

Եկեղեցիէն հրաժեշտ առնելէ ետք, Գում–Գափուի աւագ Քոմիսէրին հետ տեսնուեցանք: Ան ժխտեց այս երեւոյթը եւ ըսաւ.

— Ոչ: Եթէ այսքան թիւով մարդ մեր քաղը գար, լուր կ'ունենայինք իսկոյն: Ոչ, այսպիսի բան չկայ: Մեր շրջանին մէջ, նոյնիսկ եթէ ամենափոքր հաւաքոյթ մը կայանայ, պէտք է լուր տալ մեզի: Եթէ ճիշդ ըլլար հարիւրաւոր Հայերու եկեղեցիներու մէջ արգելափակումը, մենք անպայման տեղեակ կ'ըլլայինք...»:

×

Ի՞նչ է պատահած:

Թուրք լրագրողը, լուր առած ըլլալով որ Արեւելեան Նահանգներէն «հարիւրաւոր Հայեր խումբեր են Իսթանպուլ», ուզեր է հասկնալ թէ «ի՛նչ նպատակով եկած են»: Այս առթիւ, կ'աւելցնէ թէ «զանազան պատրուակներով» Իսթանպուլ հասած այս Հայերը ապաստան գտած են եկեղեցիներու մէջ, գրեթէ արգելափակուած», Ապահովութեան տնօրէնութենէն «գաղտնի», եւ «կը վարկաբեկեն կառավարութիւնը», յայտնելով թէ «ծանր բռնութիւններու տակ կը գտնուին Արեւելքի մէջ»:

Եւ արդէն այսքան տեղեկութիւն բաւական է՝ հաստատելու համար թէ «հարիւրաւոր Հայերը», որ Իսթանպուլ են հասեր, երկրաշարժի շրջանէն չեն գար: Երբ երկրաշարժի առաջին լուրերուն հետ՝ գրուեցաւ (27 Օգոստ.) թէ արդէն Իսթանպուլ հասած են 90 Հայեր երկրաշարժի շրջանէն, զարմանք պատճառեց թէ ի՛նչ շուտ հասան եւ այդքան Հայ մնացա՞ծ էր Վարդոյի շրջանը: Թուրք լրագրողին գրութենէն կը հասկցուի, սակայն, թէ... տարբեր շարժի մը աղէտեալներն են այս Հայերը: Երկրաշարժէն առաջ մեկնած:

Ողբերգութի՛ւն մը պատահած է «անիծեալ հողերուն վրայ»: Եւ այդ ողբերգութենէն պատառ բեկորներ են ասոնք: Թրքական մամուլը կը ծածկէ ողբերգութիւնը եւ «պատրուակ» կ'անուանէ պատճառը, «կառավարութիւնը վարկաբեկելու» ամբաստանութեան տակ եւս դնելով Իսթանպուլ «խուժած» բեկորները:

Մեզի անհասկնալի կը մնայ թէ ինչո՛ւ թոյլ չէ տրուած որ խօսին Իսթանպուլի եկեղեցիները ապաստանած այդ դժբախտները: Լաւ էր որ պատմէին, լաւ էր որ նկարագրէին ողբերգութիւնը, փոյթ չէ թէ պատմուածը խեղաթիւրէին Թուրք լրագրողները:

Այսպէս «անիծեալ հողերուն» վրայ կատարուած նոր ողբերգութիւն մը կը ծածկուի ոչ միայն մերոնց լռութեամբ, այլեւ մասնաւորաբար մեղաւորներու խաղերով, — երկրաշարժի աղէտին լուրերուն տակ: Մինչդեռ տարբեր է Վարդոյի աղէտը, բնութեան թշնամութիւն, տարբեր է... Տիարպէքիրի աղէտը, մարդոց թշնամութիւն:

Որքա՜ն ինկած է մարդկութիւնը, որ բարեկամ է ոճիրին:

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

—o—

Ա.

Երկու խօսք Եւրոպայի աթլեթիզմի ախոյենութեանց վրայ: Նախ առնենք արական մրցումները.—

Եթէ միայն առաջնութիւնները նկատի առնուին, գլխաւոր յաղթականը Գերմանացիներն են:

Արեւելեան Գերմանիա 5 առաջնութիւն, 800 եւ 10.000 մեթր վազել, 20 քիլմ. քալել, ձող, սկաւառակ, գրաւելով այս վերջին մասնագիտութեան երեք առաջին տեղերը:

Արեւմտեան Գերմանիա երկու առաջնութիւն՝ 1500 մեթր վազել, տասնամարտ (տեքաթլոն) գրաւելով այս վերջին մասնագիտութեան երեք առաջին տեղերը:

Ֆրանսա չորս առաջնութիւն՝ 200 եւ 5000 մեթր վազք, 4×100 մ. գրօշարշաւ, բարձրութիւն ցատկել (գրաւելով երկու առաջին տեղերը):

Խորհ. Միութիւն երեք յաղթանակ՝ մուրճ եւ նիզակ նետել, 3000 մ. արգելավազք (սթիփըլ), վերջին մասնագիտութեան մէջ Ա. Կուտինոքի 8'26"6, Բ. Գուրեան 8;28" (եթէ Հայ է համահայկական մրցանիշ, բայց եանով վերջացող ամէն մականուն հայկական չէ: Եանով կը վերջանան նաեւ գերմանական, պարսկական եւ այլ մականուններ, Խորհ. Միութիւնը ունի գերմանական ծագումով քաղաքացիներ: Ատոր փոխարէն բազմաթիւ արժէքաւոր հայ մարզիկներ, Իկոր Տէր–Յովհաննիսեանի նման, որոնք կը բնակին համամիութեան այլ հանրապետութեանց մէջ, թերեւս Գուրեանի պարագան նոյնը ըլլայ):

Լեհաստան երեք յաղթանակ 4×400 մ. գրօշարշաւ, 100 եւ 400 մեթր վազք, գրաւելով վերջին մասնագիտութեան երկու առաջին տեղերը:

Իտալիա երեք առաջնութիւն, 110 եւ 400 մ. ցանկարշաւ, 50 քիլմ. քալել, (110 մ. ցանկարշաւի յաղթական Օթթոզի մայրը՝ Ֆրանսուհի):

Անգլիա երկու առաջնութիւն մարաթոն եւ երկարութիւն ցատկել, ոչ մէկ «պատուոյ տեղ»: Հունգարիա գունդ նետելու առաջնութիւն:

Պուլկարիա մէկ յաղթանակ, երեք քայլ ցատկել, Սթոյքովսքի 16 մ. 67, այս արդիւնքը կը հետաքրքրէ Հայերը, որովհետեւ յաճախադէպ կերպով Պուլկարիա եւ Հայաստան իրարու դէմ կը մրցին:

Իկոր Տէր–Յովհաննիսեան իր կարելիութիւններէն վար արդիւնքով մը 7 մ. 88, Բ. Հանդիասցաւ, Գ. Քոշառ 7 մ. 88 (կոտրելով Ֆրանսայի մրցանիշը), առաջնութիւնը վիճակուեցաւ «Ողիմպիական ախոյեան» (1964, Թոքիօ) անգլիացի Լին Տէյվիսի 7 մ. 98 (վերջին ոստումով ձեռք ձգուած արդիւնքներ):

Ֆրանսացի մարզիկը Տէր–Յովհաննիսեանը քաջալերողներէն մին է, ամէն անգամ որ Ֆրանսացի լրագրող մը Հայազգի ախոյեանը հարցաքննելու երթայ, անխուսափելի կերպով Քոշառը իր մօտը կը գտնէ: Երբ վերջին վճռական ոստումին արդիւնքը հաւասար է, աւելի տարիքոտը յաղթական կը հռչակեն (Քոշառի եւ Տէր–Յովհաննէսեանի պարագան): Աւելի տրամաբանական կը գտնեմ Հայաստանի դատաւորները, որոնք այդպիսի պարագայի մը մէջ, երկուքին ալ արծաթէ մետալ կուտան: Լրացուցիչ մրցում տեղի կ'ունենայ միայն ոսկի մետալի համար:

Այս «անակնկալով» չի լուծուիր Լին Տէյվիսի եւ Տէր–Յովհաննիսեանի միջեւ գերակայութեան հարցը: «Լիսէլիցէի մէջ, Տէր-Յովհաննէսեանի ձախ զիստին մկանը վնասուած ըլլալով, ամբողջ 2 ամիս չէր կրցած մարզուիլ: Անգլիացին կ'արժէ 8 մ. 18, Տէր–Յովհաննէսեան 8 մ. 31, (1962–1965, «աշխարհի մրցանիշ»), այս տարի թէ «բաց դաշտի» եւ թէ «գոց սրահի» (ինտոր) մէջ՝ 8 մ. 23 ցատկեց: Բացառ՝ «Թոքիոյի ողիմպիական» խաղերէն ետք թէ՛ «բաց դաշտի» եւ թէ «գոց սրահի» մէջ՝ Տէր–Յովհաննէսեան բազմաթիւ անգամներ յաղթեց Լին Տէյվիսի, միմիայն «գոց սրահի» մէջ՝ մէկ անգամ բախտը ժպտեցաւ այս վերջինին:

«Եւրոպայի ախոյենութիւններէն ետք Անգլիացին Քոլոնիա հրաւիրուեցաւ, ուր Տէր–Յովհաննէսեանի վաղեմի հակառակորդ եւ բարեկամ՝ ամերիկացի սեւամորթ Ռալֆ Պոսթոնէն ջախջախիչ պարտութիւն մը կրեց: Ամերիկացին 8 մ. 08 ոստումով մը Ա. հանդիսացաւ, Լին Տէյվիս 7 մ. 81, Բ. միջակ արդիւնքով մը: Խոհեմութիւն համարեցաւ Անգլիա վերադառնալ:

Կայ նաեւ «տասնամարտի» պարագան, Իկոր Տէր–Յովհաննէսեան 1957–1959 երեք «տասնամարտի» մրցում կատարած է, «1958ին «հին հաշուետախտակով» հաւաքած է 7184 կէտ, այդ թուականի «բոլոր ժամանակներու համաշխարհային ԺԱ արդիւնք»: Եւրոպայի նոր ախոյեանը գերման Ֆոն Մոլթքէ գումարած է «նոր հաշուետախտակ»ով 7740 կէտ: Եթէ «տասնամարտի» մրցումներու մէջ՝ Տէր–Յովհաննէսեանի «լաւագոյն արդիւնքներ» համադրենք գերման «մեծ ախոյեանին», կը տեսնենք որ հայազգի մարզիկը գերադաս է հինգ մասնագիտութեանց մէջ (100, 400, 1500 մեթր վազք, բարձրութիւն եւ երկայնութիւն ցատկել): Զօղով ոստումի մէջ հաւասար: 110 մ. ցանկարշաւի, գունտ, սկաւառակ եւ նիզակ նետելու մէջ՝ առաւելութիւնը կը պատկանի Ֆոն Մոլթքէի, ներկայիս աշխարհի լաւագոյն մարզիկներէն մին:

ԱՐՏԱԽԱԶԴ ԱՆՏՈՆԵԱՆ

(վերջը յաջորդով)

ՊԱՐՊԱ ԽԱՉԻԿ

—o—

«Հայաստան» հրատարակչութիւնը (Երեւան) շուտով լոյս պիտի ընծայէ Զապէլ Եսայեանի «Պարպա խաչիկ» անտիպ վէպը, որուն նիւթը քաղուած է Պոլսոյ հայ կեանքէն: Վէպին ձեռագիրը (երկու կիսատ տարբերակներ, պատառիկներ) կը գտնուի գրականութեան եւ արուեստի թանգարանին մէջ: Բնագիրը վերականգնած է Ս. Պայազատ: Ստորեւ հատուած մը հրատարակելի վէպէն.—

Այստեղ, Երբորդութեան շուկային մէջ, ձկնավաճառները իրենց ձերմակ կրծկալներով, գիրուկ եւ անայլայլ դէմքով կեցած էին իրենց կրպակներուն մէջ եւ կը սպասէին նորաճաշակ յաճախորդներուն: Անոնք ոչ ոք չէին հրաւիրեր եւ չէին գիջեր իրենց ապրանքին գովերգելու: Անոնք թափանցեր էին սովորողներու բնութեան եւ գիտէին պատրաստ է սակարկելու, հակառակ անոր որ շուկային մէջ սակարկութիւն չէր կրնար ըլլալ: Եթէ ուրիշ շուկաներու մէջ վաճառողը կը հանդուրժէր, որ գնողը տարրանհաւատ ապրանքը, աւելի աժան գնով ձեռք բերելու համար, այստեղ այդ տեսակ փորձ ընող կ'ընթադրկուէր բոլոր ձկնավաճառներու ծաղրին ու ծանակին եւ հարկադրուած կ'ըլլար ձեռնունայն ետ դառնալու: Այդ տարօրինակ վաճառողները չէին սիրեր իրենց ապրանքը ծախել մէկու մը, որ անոր յարգը չի գիտեր, նոյնիսկ եթէ գինը վճարէր: Այդ ձկնավաճառները անդորք էին եւ լուտանքներու ամբարտաւանութեան կ'ենթարկէին այդպիսի հաճախ յաճախորդները:

— Ծամբադ գնա', իմ պալըխըս քու բերնիդ լայըխ չէ:

Եւ կամ.

— Դուն իմ պալըխըս չես կրնար ուտել, առապադ քաշէ...

Անոնք չէին հանդուրժեր, որ սեւէ յաճախորդ ձեռք տայ ձուկերուն: Անգամ մը, որ մեծատուն Հաճի Աղա մը ձեռք առնէր խլիփէր մը եւ ձեռնատելով գիտողութիւն ըրեր էր, որ փոքր է, այնպիսի մարակող պատասխան մը տացեր էր, որ այդ պատասխանը, բոլոր շուկաները շրջագայելէ ետք, հասեր էր մինչեւ հեռաւոր արուարձանները:

Այդ ձկնավաճառները ընդհանրապէս իրենք կ'առաջարկէին ծանօթ գնողին այս կամ այն ապրանքը: Անոնք գիտէին ամէն մէկուն գնողական կարողութիւնը, ճաշակը, անոր սեղանին պահանջները, եւ նոյնիսկ հաշուի կ'առնէին, որ պատրաստողը տանտիրուհին էր թէ խոհարար մը: Իսկ պատահական յաճախորդի մը դէմքէն, քալուածքէն, ապրանքին մօտենալու եւ հարցուփորձի եղանակէն կը հասկնային անմիջապէս, թէ ի՛նչ տեսակ մարդու հետ գործ ունին: Անոնց ակնարկը մարզուած էր, եւ երբ իրենցմէ մէկը եղբայրացութեան մը կը հասնէր, անմիջապէս նշանացի կը հաղորդէր միւսներուն իր դիտողութիւնը: Անոնք ոչ միայն պայմանադրական բառեր ունէին, որուն իմաստը միայն իրենք կը հասկնային, այլեւ դիմախաղերու եւ շարժումներու շատ բարդ եւ նուրբ ամբողջութիւն մը, որով իրարու հետ կը հաղորդակցէին առանց բառ մը արտասանելու:

Այսպէս է, որ, յանկարծ յաճախորդ մը, ամէն մէկ վաճառողի առաջ մերժում կը ստանար: Այդ պարագային, ձկնավաճառները ձեռքերնին կը ծալէին իրենց կուրծքին վրայ եւ անշարժ կը մնային: Ի զուր յաճախորդը կը տապլտկէր, կ'երթար մէկէն միւսին, հարցումներ կ'ուղղէր:

— Ապրանքս ծախու չէ, — կը պատասխանէին անոնք:

— Ինծի համար պահեր եմ, — կ'ըսէին, երբ անհամբեր գնողը մատնացոյց ընէր կողովներու մէջ իր ուզած ձուկը:

Անոնք կը սիրէին գործ ունենալ մանաւանդ բարեկեցիկ արհեստաւորներու հետ, որոնք թէ՛ լաւ կը վճարէին եւ թէ՛ ոչ միայն ապրանքին արժէքը գիտէին, այլեւ կը հասկնային թէ այսինչ տեսակը ի՛նչ դժուարութիւններով ձեռք բերուած է: Այդ կարգի յաճախորդներու հետ անոնք կը բացուէին, զրոյց կ'ունենային: Փաղաքշական խօսքերով կ'անուանէին իրենց ալնիւ տեսակի ձուկերը եւ անոնց որսի դժուարութիւնները կը թուէին կարճ ակնարկներով, վստահ ըլլալով, որ խօսակիցը կը հասկնայ թէ՛ տուեալ արկածախնդրութեան տաժանքը եւ թէ՛ ճարպիկութիւնը:

Այդ փաղաքշական խօսքերը յաճախ անլուր հաշհոյութիւններ էին, բայց իրենք ուրիշ բովանդակութիւն կը դնէին անոնց մէջ:

— Էշլիսի Բ...ը խըրլանղըճը, անձրեւ պիտի գայ, որ իր պահուըտած տեղէն դուրս գայ:

Կամ թէ՝

— Օրերով պիտի սպասես ծովուն վրայ, որ աս մեծութիւններով թեքէր անցնի, շան որդին զոքանչիս պէս չո–թախ է:

Իսկ երբ այդ կարգի յաճախորդը գինը հարցնէր, ձկնավաճառները խորհրդաւորութեամբ եւ ցած ձայնով կ'ըսէին գինը, կարծես իրենք ալ համաձայն ըլլային այդ ապրանքին թանկ ըլլալուն, բայց որ այդ իրենցմէ կախեալ չէր:

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

(Շար. – 1)

Ընկեր Կարօ Երանեան դժբախտութիւնն ունեցած է կորսնցնելու իր կինը՝

ԷԼՄՈՆԷ ԵՐԱՆԵԱՆ

Երկուշաբթի իրիկուն Սեպտ. 19։

Յառաջ.— Մեր ցաւակցութիւնները ընկեր Երանեանի եւ ընտանեկան պարագաներուն։

Տէր եւ Տիկին Գարեգին Յովսէփեան, Տէր եւ Տիկին Կարապետ Կուզուքեան եւ զաւակները (Թարար), Տէր եւ Տիկին Անդրանիկ Յովսէփեան եւ զաւակը, Տէր եւ Տիկին Վարուժան Խայեան եւ զաւակը, Տէր եւ Տիկին Կարապետ Թօփալթորոսեան եւ զաւակները (Հալէպ), Տէր եւ Տիկին Աւետիս Պուտաքեան եւ զաւակները (Հալէպ), Տէր եւ Տիկին Մարտիրոս Փէհլիվանեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Խաչիկ Գարեան եւ զաւակները, Քըրըքճեան, Մամրրէեան, Խայեան ընտանիքները ինչպէս բոլոր պարագաները կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ-մօր, հօրաքրոջ, մօրաքրոջ եւ ազգականին

ՄԱՐԻԱՄ ԿՈՒԶՈՒՔԵԱՆԻ

(Ծնեալ Թօփալթորոսեան, Կիւրին)

մահը որ պատահեցաւ Հինգշաբթի Սեպտեմբեր 15ին (կաթուածէ) 76 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի այս Հինգշաբթի (Սեպտ. 22) Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին ժամը 14,30ին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Քլամարի էնթերքոմիւնալ տիւ Փառք գերեզմանատունը ժամը 15,30ին։

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայ իբրեւ այդ նկատել։

ՇԱՒԻԼԻ Ս. ԳՐ. ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Այս Կիրակի Վարագայ Խաչի տօնին առթիւ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցանէ Թաթուլ քհնյ. Մալխասեան։

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Recherche Entrepreneur et mécanicien-nes à domicile. Robe D. S. Frères

13, Rue des Jeuneurs.
Tél. : GUT. 04-60

Հ. Յ. Դ.

ՓԱՐԻԶ.— Հ. Յ. Դ. Շրջ. Կոմիտէն ներկայացուցչական ժողովի կը հրաւիրէ Փարիզի եւ շրջանի մարմիններու ներկայացուցիչները այս շաբաթ (24 Սեպտ.) երեկոյ ժամը 8,30ին Մշակոյթի Տան մէջ, օրակարգ ունենալով՝

1) Զեկուցում Հ. Յ. Դ. 37րդ Շրջ. ժողովի պատգամաւորներուն։ 2) Տարեկան զեկուցում Հ. Յ. Դ. Փարիզի Շրջ. Կոմիտէին։ 3) Ընտրութիւն։

ՏԵՍԻՆ.— Հ. Յ. Դ. Կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ երեկոյեան ժամը 8,30ին։ Կարեւոր օրակարգ։ Պարտաւորիչ ներկայութիւն։

ԿՐԸՆՈԲԼԸ.— Հ. Յ. Դ. Եօթնեղբայրեան Ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Կրընոպլի, Ուրնաժի եւ Լանսէի բոլոր ընկերները այս Շաբաթ երեկոյեան ժամը 8,30ին, դպրոցին սրահը։

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

Կապոյտ Խաչի Կրընոպլի կիրակնօրեայ դասաւանդութիւնը կը սկսի Հոկտ. 2ին, կիրակի առաւօտեան ժամը 9ին, սովորական սրահին մէջ։ Դասատու Պ. Երուանդ Մարաշլեան։ Կը խնդրուի բոլոր ծնողքներէն անխտիր իրենց զաւակները վերոյիշեալ ժամուն արձանագրել։

×

Շաւիլի հայ դպրոցը կը վերաբացուի Հինգշաբթի 22 Սեպտեմբերին։ Ուսուցչուհի՝ Տիկ. Փափազեան։ Արձանագրութիւնները տեղւոյն վրայ, կամ հոգաբարձութեան անդամներու մօտ։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Մարսէյլի Միջմասնաճիւղային ընդհ. ժողովը այս շաբաթ ժամը 15ին, «Ահարոնեան» ակումբը։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։ Կը խնդրուի շրջաններու բոլոր վարչութեան ընկերուհիներու ներկայութիւնը։

ՆԱԽԱԿՐԹԱՐԱՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

(167, Շըմէն տէ Քայոլ, Մարսէյլ (12րդ)

ԱՆԱՐԱՏ ՅՂՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅ ՔՈՅՐԵՐԸ

Կը ծանուցանեն բացումը իրենց նախակրթարանին, Սեպտ. 26էն սկսեալ, արտօնութեամբ Ֆրանսական Իշխանութեանց եւ օժանդակութեամբ կառավարական վարժուհիներու։

Կ'ընդունուին ցերեկօթիկ եւ գիշերօթիկ աշակերտներ։

ԵՐԵՒԱՆԻ ՁԱՅՆԱՍՓԻՒՌԸ

Ամէն Կիրակի առաւօտ ժամը 9էն 10, կարճ ալիք՝ 25,1, 26,3 եւ 31 մեթրի վրայ։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ս. Խաչ Ընկերակցութեան տարեկան պարահանդէսը 26 Փետրուարին։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՇԱՒԱՐՇ ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ԱՀԱ ԵՍ
ՃԱՆԿԵՐՍ ԼԱՅՆ ԲԱՑԱԾ

ԳՐԱԿԱՆ ՎԻՃԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆՑ ՍՏՈՒԱՐ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ ՄԸ, ՈՒՐ ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒՆ ԻԲՐԵՒ ԳՐԻՉ ԿԸ ԳՈՐԾԱԾԷ ԿԱՏՈՒՔ ՄԸ ՃԱՆԿԵՐԸ,— ԿԱՂԱՄԲԱՎԱՃԱՌՆԵՐ, ԶԳՈ՛ՅՇ։

Գին 15 Ֆրանք

Դիմել հեղինակին՝ ՅԱՌԱՋի հասցէով։

Imprimerie Spéciale
du Journal « Haratch »
32, Rue de Trévise, Paris (9e)

ԴԷՊԻ ՀԱՅՐԵՆԻՔ

Ժողովուրդին փափաքին գոհացում տալու համար, Հ. Մ. Ը. Մ.ը հինգ ճամբորդութիւններ կը կազմակերպէ

ԴԷՊԻ ՀԱՅՐԵՆԻՔ

ՁՄՐԱՆ ԵՂԱՆԱԿԻՆ

Ամանորը եւ Ծնունդը Հայաստան անցընելու համար։ Մեկնում Դեկտ. 27ին, վերադարձ 1967 Յունուար 8ին։

3 ՕՐ ՄՈՍԿՈՒԱ եւ

— ՈՒԹ ՕՐ ԵՐԵՒԱՆ —

Առաջին կարգի երթուդարձ օդանաւով միայն 1650 ֆրանք

Դիմել՝ Անտոնեան
17, Ave. des Acacias — 92 - CLAMART — Tél. : 642-58-39

Յետագայ ճամբորդութիւնները կը յայտարարուին ժամանակին։

LA MUNICIPALITÉ D'ALFORTVILLE

et Toutes les Organisations Arméniennes de la Commune

PRESENTENT LE 1er OCTOBRE 1966 DANS LE CADRE DU

PREMIER FESTIVAL INTERNATIONAL DU FOLKLORE

La Grande Nuit
DE L'ARMÉNIE

sous un chapiteau de 4000 places

UN EXTRAORDINAIRE PROGRAMME

Avec la participation de :

HENRI TACHAN HAIRA MARC ARYAN LIZ SARIAN

DANYEL GERARD et **ROSY ARMEN**

de la Troupe Folklorique d'Arménie, spécialement venue d'Erévan

GROUPE DE DANSE « CAUCASE » — ENSEMBLE « SOSSI » — CHORALE SIPAN - KOMITAS SOUS LA DIRECTION DE G. APRIKIAN.

PÈLERINAGE A SOURP-GARABED

Samedi, 1er Octobre 1966 à 20 h. 30, Alfortville

Prix des places 20, 15 et 10 Francs. — S'adresser : MARKARIAN, 32 Rue de Trévise, PALOUYAN, 46 Rue Richer
LES BILLETS DONNENT DROIT AU TIRAGE D'UNE TOMBOLA : PRIX UN VOYAGE EN ARMENIE.

MASSIS, 21 Rue Saulnier.
Autobus : 103 Charenton-Ecoles

ՅԱՌԱՋ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN
RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)

Fondé en 1925
R. C. Seine 57 A 2731

Tél. : PROvence 86-60
C. C. P. Paris 15069-82

ՕՐԱԹԵՐԹ
Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա՝ Տար. 60 Ֆ. Վեցամսեայ՝ 35 Ֆ.
Արտասահման՝ Տար. 80 Ֆ. Հատը 0,30 Ֆ.

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
22
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
JEUDI
22 SEPTEMBRE
1966

Le Numéro : 0,30 Fr.

42ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 10718

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

42e ANNÉE — No 10.718

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՀՐԱՏԱՊ ՀԱՐՑ ՄԸ

Ինչպէս շեշտած ենք քանիցս, օրուան հրատապ հարցերէն մէկն է քարոզչական աշխատանքը, որուն պէտք է լծուինք աղգովին, արտասահմանի այն բոլոր երկիրներուն մէջ, ուր հիւրընկալուած ենք։

Ճանչցնել օտարներուն Հայութիւնը, իր անցեալ պատմութիւնը, իր դարաւոր մշակոյթը, իր ներկայ վիճակը եւ ապագայի ծրագիրներն ու յոյսերը։

Կենսական է մանաւանդ ճշգրիտ կերպով ներկայացնել Հայ դատը, յանուն արդարութեան մեր թափած արիւնը, Թուրքին կատարած ցեղասպանութիւնը, դաշնակիցներու դատին մեր բերած նպաստը համաշխարհային երկնակ պատերազմներու ընթացքին։ Մանաւանդ մեր ազգին հանդէպ գործուած անիրաւութիւնը յաղթական մեծ պետութեանց կողմէ։

Հայաստան այցելող օտար մտաւորականներ իրենց տպաւորութիւնները կը հրատարակեն թերթերու մէջ։ Հայաստան եւ Հայ անունը յաճախ կը յիշուի վերջերս օտար մամուլին մէջ։

Անատոլուի երկրաշարժին առթիւ միջազգային հասարակութիւնը տեղեկացաւ, որ Թուրքիոյ արեւելեան աղէտեալ նահանգները պատմական Հայաստանի մաս կը կազմեն։ Եթէ այսօր Հայեր չկան այդ հողամասերուն վրայ, պատճառն ա՛յն է, որ Թուրքերը մէկուկէս միլիոն հոգի ջարդեցին այնտեղ։

Ֆրանսական ձայնասփիւռն ու հեռատեսիլը վերջերս աւելի լայն տեղ կը յատկացնեն հայկական մշակոյթի եւ երաժշտութեան ծանօթացման։

Ֆրանսայի մէկ ծայրէն միւսը միլիոնաւոր մարդիկ կը լսեն հայ մշակոյթի զանազան ճիւղերուն մասին կատարուած ձայնասփռումները եւ կը տեսնեն ու կը գնահատեն հայ ժողովուրդի քաղաքակրթական արժէքները՝ շնորհիւ հեռատեսիլի հայկական պատահական յայտագրին։

Պատահականը պէտք է վերածել պարբերականի, կազմակերպուած, մնայուն ծրագրով ու յայտագրով։

Ձենք կրնար անշուշտ հաւասարիլ Հըրեաներուն, որոնք ունին շաբաթական որոշ օրեր ու ժամեր, — Ուրբաթ օրերը ձայնասփիւռէն, Կիրակի առաւօտները հեռատեսիլէն։ Ուրիշ զանազան առիթներով ալ անոնք կ'օգտուին քարոզչութեան այդ երկու կարեւոր միջոցներէն։

Մեր կազմակերպութիւնները, մանաւանդ երիտասարդականները, շատ օգտակար դեր կրնային կատարել քարոզչական աշխատանքին կանոնաւոր ուղղութիւն մը տալու առընչութեամբ։

Սակայն բացի քանի մը անհատներու տկար փորձերէն — Մեծ Եղեռնի յիսնամեակին առթիւ — ուսումնասիրուած ո՛չ մէկ ծրագիր կազմուեցաւ մեր դատը միջազգային լայն հասարակութեան, հանրային կարծիքին ներկայացնելու և ճանչցնելու համար արդիական միջոցներով, — ձայնասփիւռ եւ հեռատեսիլ։

Այս վերջինները պետական հակակշռի ենթակայ ըլլալով, հնարաւոր չէ քաղաքական խնդիրներ շօշափել անոնց միջոցաւ։ Սակայն կան ոչ-պետական ռատիոկայաններ զորս կարելի է օգտագործել։ Այդ ալ կը պահանջէ նիւթական զոհողութիւն։ Ֆրանսահայ գաղութը ի վիճակի է կատարելու այդ զոհողութիւնը։

Մինչ այդ, պէտք է ուժ տալ մշակութային հանդամանք ներկայացնող յայտագիրներուն՝ պետական կայաններէն։

Տարիներէ ի վեր այս ուղղութեամբ գնահատելի աշխատանք կը տանի Պ. Ժիրար Սթեֆանեսքու, որ ժամանակին երկու ամիսը անգամ մը հայկական պատարագի ձայնասփռում կը կատարէր։

Ներկայիս աւելի ընդարձակած է իր գործունէութեան դաշտը։ Ֆրանս-Քիւլթիւրի կայանէն զատ պարբերաբար կ'օգտագործէ նաեւ հեռատեսիլը՝ հայկական մշակոյթի զանազան ճիւղերու մասին յայտագիրներ ներկայացնելով։

Իր աշխատանքները աւելի արդիւնաւոր դարձնելու համար վերջերս ծրագրուած է կազմելու յանձնախումբ մը ծանօթ հայ անձնաւորութիւններէ։ Ասոնք պիտի աջակցին իրեն՝ նիւթերու եւ զանոնք ներկայացնելիք ձեռնհաս անձերու ընտրութեան համար։

Կը յուսանք, որ հայկական յայտագրերը այսուհետեւ աւելի կանոնաւոր եւ հետաքրքրական պիտի դառնան։

Կը տեղեկանանք, որ Պ. Սթեֆանեսքու յաջողած է նաեւ ձայնասփռումներու եւ հեռատեսիլի շարք մը ապահովել Մարսէյլիոյ կայանէն յառաջիկայ ամիսներու համար։

Կ'արժէ քաջալերել այս ուղղութեամբ կատարուած աշխատանքները, որոնք կոչուած են լաւագոյնս ճանչցնելու Հայութիւնը հիւրընկալ Ֆրանսայի ժողովուրդին։

ՀՐԱՆՏ – ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԱԶԳԱԺՈՂՈՎԻ ՆԻՍՏԸ

ՓԱՇՎԱՔ ՆԱԽԱԳԱՀ ԸՆՏՐՈՒԵՑԱՒ

ՄԱԿի ընդհ. ժողովի 21րդ նստաշրջանը բացուեցաւ առջի օր, հանդարտ մթնոլորտի մը մէջ։ Բացումը կատարեց նախագահը՝ Ամինթոռէ Ֆանֆանի որ միաժամանակ ներկայացուց իր հրաժարականը։ Ֆանֆանի խօսած է մօտ կէս ժամ հաշուեկշիռը ներկայացնելով նաեւ ՄԱԿի մէկ տարուան աշխատանքին, չմոռնալով յիշատակել Պօղոս Զ.ի պատմական այցելութիւնը։ Գովքը հիւսած է նաեւ Ու Թանի, որ կրցած է վեր կենալ բոլոր կուիներէն։

Ինչ կը վերաբերի ապագային, երեք կէտեր նկատի կարելի է առնել Ֆանֆանիի ճառին մէջ.—

Ա) 21րդ Ազգաժողովը կայուն կերպով կարգադրէ ելմտական տագնապը վաւերացնելով եւ բարելաւելով «17»երու կոմիտէին յանձնարարութիւնները։

Բ) Ժողովը մշտական լուծում գտնէ, խաղաղութիւնը պահպանելու համար։

Գ) ՄԱԿի հեղինակութիւնը տարածուի աշխարհի բոլոր շրջաններուն վրայ եւ չըլլայ շրջան մը, ուր իր հեղինակութիւնը չկարենայ ազդել։

Ապա կը սկսի գաղտնի քուէարկութիւնը, որ պիտի նշանակէ նոր նախագահը։ Վերջապէս 116 ձայնով կ'ընտրուի Աֆղանիստանի պատուիրակը՝ Ապտուլ Ռաման Փաժվաք։

Փաժվաք փայլուն դիւանագէտ մըն է ինքնատիպ գաղափարներով։ Ճշտապահութեան մանիաք մըն է։ Որոշած է նիստերը սկսիլ տալ ճիշդ ժամուն։ Դէմ է ընդունելութիւններուն եւ քոքթէյլներուն, համզուած որ այդտեղ ծախսուած դրամները շատ աւելի լաւ կ'ըլլայ որ տրուին ուրիշ տեղ, օրինակի համար մանուկներու օգնութեան ֆոնտին։ Ծայրայեղ մահմետական, մէկ կաթիլ ալքօլ չի խմեր։

1958էն ի վեր Փաժվաք Աֆղանիստանի մշտական ներկայացուցիչն է ՄԱԿի մօտ, նախագահած է Մարդկային Իրաւանց Իրաւունքներու յանձնախումբին եւ մաս կազմած է զանազան առաքելութեանց։

Ծնած է Քապուլ, 1918ին եւ ուսումը կատարած Լոնտոն։ Ֆրանսերէն չի խօսիր բայց խոր հիացող մըն է Ֆրանսայի եւ անոր մշակոյթին։

Իբրեւ նախագահ, իր առաջին որոշումը եղաւ Կիւյանի (նախկին բրիտանական) անդամակցութիւնը առաջարկել ՄԱԿի, ինչ որ կ'ընդունուի միաձայնութեամբ։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ Արտաքին նախարարը՝ Մորիս Քուվ տը Միւրվիլ, կարճ այցելութենէ մը ետք Քանատա, Նիւ Եորք պիտի անցնի եւ ճառ մը խօսի ՄԱԿի առջեւ, Սեպտեմբեր 28ին։

ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ համայնավար կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարը՝ Բրեժնեւ, Սոֆիա հասած է ուր կը մնայ մինչեւ Սեպտ. 22, ապա կ'անցնի Պելկրատ, ընդառաջ երթալով Թիթոյի հրաւէրին։

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ «Իզվեստիա»ն կը գրէ թէ չին մշակութային յեղափոխութիւնը ողբերգութիւն մըն է չին ժողովուրդին համար։ Կառավարական պաշտօնաթերթը կ'աւելցնէ թէ չին պատասխանատուներու դերը կ'օգնէ համայնավարներու թշնամիներուն, բայց յոյս կը յայտնէ, որ ի վերջոյ չին համայնավար կուսակցութեան առողջ տարրերը երկիրը պիտի բերեն կրկին մարքս – լենինիզմի իսկական ճամբուն վրայ։ Նոյնիմաստ յօդուած մը ստորագրած է Էթիէն Ֆաժոն Փարիզի Իւմանիթէին մէջ։

ՇՈՒԷՏԻ մէջ, ծանր պարտութիւն մը կրած են ընկերային – դեմոկրատները, թաղապետական ընտրութեանց մէջ, 34 երկար տարիներու իշխանութենէ մը ետք։ Այս անակնկալ պարտութիւնը կըրնայ մղել վարպետ Էրլանտէրը, որ արագացնէ երեսփոխանական ընտրութիւնները։

ԼԱ ՀԷՅԻ մէջ ցոյցեր կատարուած են Թագուհիին անցքին ժամանակ եւ երիտասարդներ «կեցցէ՛ Հանրապետութիւնը» պոռացած։ Կը թուի սակայն թէ այս ցոյցերը մասնակի բնոյթ ունին եւ արձագանգ չեն գտներ ղանգուածին մէջ։

ՀՌՈՄԻ ամերիկեան գրադարանին դէմ ահաբեկչական արարք մը կատարուած է։ Իտալացի համայնավարներն ալ քանի մը օր առաջ, տողանցք մը կատարած էին բողոքելու համար Ճոնսընի եւ Վիէթնամի պատերազմին դէմ։

ՎԱՐՁԱՊԵՏ Էրհարտ անգամ մը եւս մերժած է ընկերվարականներ առնել իր դահլիճին մէջ։

ՌՈՏԵԶԻՈՅ վարչապետը՝ Իան Սմիթ յայտարարած է թէ միտք չունին Հանրապետութիւն հռչակելու։ Միւս կողմէ խօսակցութիւններ կը շարունակուին Սոլըզպըրի մէջ, Սմիթի եւ Ուիլսընի ղրկած երկու պատուիրակներուն միջեւ։

ՓԵՔԻՆԻ « Կարմիր Դրօշակ »ը կը գրէ թէ Պօղոս Զ. «յետադիմական կարգերու» բանբերն է, Պապին խաղաղութեան կոչին անդրադառնալով։

ՇՈՒՏՈՎ ՄԵՐ ՆՈՐ ԹԵՐԹՕՆԸ

ՓՈՅՏԱՄԻ ԳԱՂՏՆԻՔՆԵՐԸ

Պատմուած՝
ՍԵՒ ԱՐԾԻՒԻ ԱՍՊԵՏ
ԵՒ ԿԱՅՍԵՐ ԳԱՀԱԺԱՌԱՆԳԻ
Նախկին թիկնապահ
ԿՈՄՍ ԷՐՆՍԹ ՖՈՆ ՀԷԼՑԵՆՏՈՐՖԻ
կողմէ ՈՒԻԼԻԸՄ ԼԸ ՔԷՕԻ

ուր կը պարզուին գերմանական կայսերական պալատի գաղտնիքները, իր բոլոր մանրամասնութիւններով, յափշտակելով ընթերցողը։

Վէպ մը,
զոր կարելի է կարդալ մէկ շունչով։

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՎԱՏԻԿԱՆԸ

Փիէր Փարաֆ կը շարունակէ պատմել Հայաստանեան իր տպաւորութիւնները, յօդուած մը եւս նուիրելով (Քոմպա, Սեպտեմբեր 20)։

×

Ինչպէս Իտալիա, Հայաստանի Խորհրդային Հանրապետութիւնն ալ ունի իր Վատիկանը։ Անկախ պետութիւն մը չէ, ինչպէս Վատիկանը Հռոմի մէջ։ Պապերու քաղաքին տարածութիւնը չունի էջմիածինը։ Բայց հոգեւոր այս կեդրոնը կը ճառագայթէ աշխարհի մէջ ցրուած Հայաստանի քրիստոնեաներուն վրայ։ Հոս է որ կը մնայ Վազգէն Ա., կաթողիկոսը՝ «Պատրիարք Ամենայն Հայոց»։

Էջմիածին իր դպրեվանքն ունի, ուր կը պատրաստուին քահանաները որոնք կը պաշտօնավարեն զանազան եկեղեցիներուն մէջ, իր տպարանը եւ իր նշանաւոր տաճարը, վերանորոգուած որ չորրորդ դարէն կը մնայ։ Հայաստանի քրիստոնէացումը կատարուած է 301ին։ Տաճարին մէջ Պատրիարքին երկու գահերը, մէկը նուիրուած Հնդկաստանի Հայերուն կողմէ, միւսը Ռուսիոյ Կատարինէ կայսրուհիին կողմէ։

Ըստ աւանդութեան, այս Եկեղեցին ծնած է Գրիգոր Առաքեալի մէկ երազէն, որ գիշերը անցուց հոն ուր շինուած է տաճարը եւ Աստուծմէ հրահանգ ստացաւ երկիրը քրիստոնէացնելու։ Պատմաբանները, մարքսիստ կամ ոչ, այս դանդուածային դարձին մէջ ազգային պատճառներ կը գտնեն, Հայ ժողովուրդին կամքը փրկուելու Սասանեաններու պարսկական արքունիքի տիրապետութենէն եւ հաստատելու համար իր անկախութիւնը ծէսին մէջ եւ պաշտամունքին մէջ իսկ, իր աստուածային եւ ոչ թէ մարդկային դիմագծին տակ։

Վազգէն կաթողիկոսը ջերմուկ գացած է Կարլովի Վարի։ Զիս կ'ընդունի բարձրաստիճան եկեղեցական մը որ գովքը կը հիւսէ «այս գեղեցիկ Ֆրանսային ուր այնքան լաւ ապրիլ գիտեն եւ օգտագործել Աստուծոյ շնորհքները»։

Փիէր Փարաֆ կը նկարագրէ ապա Մատենադարանը եւ տասը հազար ձեռագիրները.

«Ամէնէն նշանաւոր ձեռագիրներէն մէկը եւ հաւանաբար ամէնէն ծանրը, վասն զի 32 քիլօ կը կշռէ — 607 էջ հորթի մորթէ — Մուշի Աւետարանն է։ 1204ին, արշաւողները կը սպաննեն անոր տէրը եւ կը գրաւեն ունեցածը։ Քանի մը գիւղերու Հայերը հանգանակութիւն կը բանան ու կը հաւաքեն չորս հազար տրախմին վերադարձնելու համար Աւետարանը։ Աւելի քան եօթը դար կը պահուի Մշոյ Առաքելոց վանքը։ 1915ին Մուշի Հայերը փախելով հալածանքներէն, իրենց հետ կը տանին իրենց նախնեաց Աւետարանը եւ որպէսզի աւելի թեթեւ ըլլայ, երկուքի կը բաժնեն։ Առաջին կէսը կը հասնի Մատենադարան։ Երկար ատեն չէ գիտցուած թէ ո՞ւր է միւս կէսը։ 1921ին դիպուածով կ'իմացուի որ զայն կրողները, ուժաթափ զայն թաղած են Էրզրումի եկեղեցւոյ մէկ բակին մէջ։ Երկու կէսը հիմա միացած է, բացի տասը էջերէ, որոնք պահպանուած են, Ս. Ղազար։

Ձկայ ձեռագիր մը որ կապուած չըլլայ ժողովուրդին տառապանքներուն, ընդօրինակողներու յաճախ քաջութեան յիշատակին, անոնց ձեռքերը ղողացած են, տեսողութիւնը աղօտած, բայց միշտ ժամ մը աւելի դիմացած են որպէսզի ապրի միտքը։ Մելանը կը սառի սենեակին մէջ։ Ընդօրինակողը դեռ կը գրէ։ Մէկէ աւելի մագաղաթներու վրայ արիւնի, կրակի, սուրի նշաններ կան։

Յօդուածագիրը, ապա, կ'երթայ Սեւան ու հիացումը յայտնելէ ետք, կը պատմէ թէ ի՛նչ հիւրասիրութեան կ'արժանանայ ու յաջորդ օրը, կը հեռանայ Երեւանէն։

ՃԱՄԲՈՒ ՆՈԹԵՐ
ԿԱՄ
ԱՆՑԵԱԼԻ ՄԸ ՆԵՐԿԱՆ

Գ.

ՊԱՐՏԻԶԱԿ ԵՒ ԱՐՄԱՇ

Սեպտեմբերեան այս արեւոտ օրը ամբոխուր է մեղի համար: Ամառուան վերջին օրերու նման առաւօտ մըն էր, վեց տարի առաջ, երբ իր աչքերը վերջնապէս կը փակէր սիրելի անձ մը: Մեր մանկութեան օրերէն սիրած էինք ղինքը, Պարտիզակի Միւտիւրը:

Տարիներ աքնած էր պատմելու համար Պարտիզակը, իր Պարտիզակը, բայց գործը լոյս կը տեսնէր միայն յետ մահու:

Իր մահուան տարեդարձի այս օրերուն, գացինք վինտելու Պարտիզակը՝ խաւտուտիկ: Ցիշատակի այց մը ոչ թէ չերքմի մը, ինչպէս աւանդութիւն է, այլ դիւղի մը, որ կ'ապրի միայն հայ ժողովուրդին համար:

Բռնած ենք Անգարայի ճամբան, այն մէկ-երկու հազուագիւտ ճամբաներէն, զորս Պոլիսը ունի չնորհիւ իր ամերիկացի բարեկամներուն:

Մօտ հարիւր քիլոմեթը, եւ յանկարծ աչքիդ կիյնայ կոտրած ցուցատախտակ մը՝ «Պահչեճիք, 5 քիլոմեթր»: Հոս, արդէն ճամբայ չէ եւ կը հասկնանք մանաւանդ որ կառքի տեղ չէ: Հոս հազիւ կարելի է քալել կամ էշ մը առնել: Փոսեր, քարեր, կառքը կը ցատկէ, կը փորձէ յառաջանալ, մինչ մենք կը փորձենք մտքով եւ երթալ:

Կը բարձրանանք, ճիղով, ալ-ձախ նետուելով ու բարձրէն կը վինտուենք Պարտիզակը՝ խաւտուտիկ:

Ձկայ:

Մեր աչքերը կը դոցենք, յիշելու համար թէ ի՞նչ արժէքներ տուած է Հայութեան այս դիւղը, որ չկայ այլեւս:

Շարժանկարի նման մեր դոց աչքերուն առջեւէն կ'անցնին դէմքեր՝ կղզիի մը մէջ, ծերունի վանական մը չարական կը դաչնաւորէ, հեռուոր Ամերիկայի մը մէջ պատուելի մը իր անցեալը կը քրքրէ, վաղամեռիկ երաժիշտ մը իր երգը կ'երգէ, հեռուէն, չատ հեռուէն, Ռոնի ափերուն դրացիս մը կայ թաղուած, իր հայրենի դիւղը իր հետ տարած վոսին մէջ, եկեղեցականներ, որ անմահ անուն մը ձգեցին, կ'աղօթեն հողին տակ, հայկէտ մը տարաբախտ, աքսորուած իր կղզիին հայկական հողէն, չի տեսներ իր պաշտած լեզուին քայքայումը, որ նման է իր ծնած դիւղին: Եւ դեռ դէմքեր, բայմա-թիւ դէմքեր կը չարուրեն, մինչ կը չարունակենք վինտուել՝ Պարտիզակը խաւտուտիկ:

Աւերակ տուներ, կիսաքանդ չէնքեր, աղբիւրներ ու օտար, չատ օտար դէմքեր: Այրեր նստած կը դիտեն այս կառքը, իրենց նայուածքը բարեկամական չէ: Գիտեն թէ եկուոր են հոս, հոս ուր յիսուն տարի է քար քարի վրայ չէ դրուած: Քանդուած, բայց ոչ չինուած: Թուրքը չի դիտեր քար քարի վրայ դնել: Իր առաքելութիւնը քանդել է միայն, ջարդել է միայն:

Շարժանկարի կ'առնենք սա տուները, միակ լաւ վիճակի մէջ մնացած տունը, ու յանկարծ ձեռքերուն մէջ պնակ մը լեցուն թուղով, դէպի մեզի կուգայ Թըրքուհին, որ այդ տունը կ'ապրի: Կը պնդէ որ թուղերը առնենք ու կը հարցնէ. «Այս տունը ձե՞րն է»:

Այո, Թրքուհի, այս տունը մերն է: Այս մնացած բոլոր տուները մերն էին: Մերն էին այս պարտէզները, որոնց վրայ կը հսկէր Կարապետ Աղբարը:

Գիտե՞ս, Թրքուհի, հոս քոյէճ կար, եկեղեցի կար, ու հայ մխիթար մը կար: Պարտիզակն էր Խաւտուտիկ, Թրքուհի, Պարտիզակը, որ պիտի ապրի հայ պատմութեան բոլոր էջերուն մէջ: Պարտիզակը հոս չէ այլեւս, Թրքուհի, աքսորուած է իր զաւակներուն հետ, Ամերիկա է, վենետիկ է, Փարիզ է, հո՛ս չէ: Հոս, Պահչեճիկ է եւ լաւ որ այս փառաւոր դիրքն ունեցող, այս աւերակ դիւղին հին միւթիրը չտեսաւ քեզ, այսօր, աչքերը փակեց, սրտին մէջ պահած՝ Պարտիզակը խաւտուտիկ:

×

Տարիներ առաջ ուխտաղնացութեան կ'երթան եղեր Արմաշ, Զարխափան Աստուածամօր: 10–15 հազար հոգի, չուրջի դիւղերէն եւ հեռաւոր քաղաքներէն:

Այսօր մենք ալ ուխտաղնացութիւն մըն է, զոր կ'ուզենք ընել, թանկագին դրամներ պատմելու համար թէ ի՞նչ տեսանք իր Արմաշին մէջ:

Ճանկերդ բաց պահէ, սիրելի դրադէտ, որպէսզի ճանկես այս թշնամիին երեսը, որ քանդած է քու Արմաշդ: Մղկիթ բարձրացուցած է քու դմբէթիդ տեղ, քանդած է, կործանած է ինչ որ նուիրական է, ինչ որ սրբազան է, ինչ որ հայկական է:

Արմաշի այժմեան անունն է՝ Աքմէչէ, 23 քիլոմեթրէն պիտի հասնինք եթէ կարենանք անցնել այս խճուղիէն: Ժամանման արագութիւնը սահմանուած է տուեալ տաքսիախտակով մը՝ 10 քիլոմեթր, կարճես կարելի բլլար աւելի արագ երթալ:

Ու կ'երթանք անկարելի այս ճամբէն, չորս կոզմդ ամայի: Կարելի չէ երեւակայել թէ ծայրը դիւղ մը կայ, որ փառաւոր անցեալ մը ունեցած է:

Կ'երթանք կամաց – կամաց, խյնալով, ելլելով փոսերու մէջ, բաւական երթալէ ետք, կը մտահոգուինք, արդեօ՞ք տեղ մը պիտի հասնինք:

Մարդ մը կը քալէ: Կը հարցնենք. «Աքմէչէն դեռ հեռո՞ւ է»: Կը պատասխանէ. — «Ժամէ մը կը հասնիք»: Մեզի ընկճացող բարեկամը վերջ կուտայ զարմանքիս ըսելով. «Մի վախնար, մարդը քալելով ըսել ուզեց, 2–3 քիլոմեթր է ուրեմն»:

Այդ ճամբէն ուր հազարաւոր Հայեր անցած են, միայն էշը ու Թուրքը կը քալեն:

Կը հասնինք վերջապէս: Արմաշցի մը սիրալիր դտած էր, անցեալ տարի, տեղացիներուն վերաբերումը: Մենք ընդհակառակն, միայն թշնամական նայուածք դտանք, ու չփորձեցինք իջնել ու ուխտ երթալ մնացած քարերուն, Զարխափան Աստուածամօր մշուշոտ նկարին որ կը դծուէր մեր մտայղ հոդիին մէջ:

Հայոց դրադէտը, որ հոսկէ սկսաւ սիրել ու պաշտել Մայրենիքը հրաշալի, թող չդայ հոս, երբեք չտեսնէ այս աւերակները, չյիշէ իր Արմաշը:

Սիրելի Նարդունի, հոս Արմաշ չէ: Հոս Աքմէչէ է:

ԱՆՑՈՐԴ

(Շար. – 3)

ԿՈՄԻՏԱՍԵԱՆ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹԻՒՆԸ
ՆՈՐ ԼՈՅՍԻ ՏԱԿ

Վերջերս Հայաստանի դիւտութիւններու եւ արուեստի հաստատութիւնը մեր հասարակութեան ներկայացուց Կոմիտասի գործերուն ժողովածուին երկրորդ հատորը: Առաջ սկսաւ մեծ երգահանին ըստեղծագործական ժառանգութեան ամբողջական հրատարակութիւնը, նէն նշանակալից բաժիններէն մէկուն՝ խմբերգներու հրատարակութիւնը:

Ժողովածուին այս հատորը կ'ընդգրկէ այն խմբերգները, զոր Կոմիտաս հրատարակած է: Գեղջկական ժողովրդական երաժշտութեան հիման վրայ ստեղծուած 28 խմբերգներ են ասոնք: Ասոնց մաս կը կազմեն ազգային երաժշտական արուեստի ոսկեայ հիմը կազմող վսեմ ու հզօր «Կալի երգ»ը, ոչեղունչ եւ բանաստեղծական «Լուսնակն անուշ»ը, ոչբերդական «Գարուն ա»ն, երազուն եւ քնարական «Քելեր, ցոլեր»ը, մարզկային խոր ապրումով զրոշմուած «Միրանի ծառ»ը, եւ ուրիշ զլուխ գործոցներ:

Ձեւային–թեմային բազմազանութեամբ ակնառու այս հատորը, ինչպէս եւ նախորդը, կը բնորոշուի ոճական միութեամբ եւ միաձուլումով:

Հատորին ընդհանուր բնոյթէն կը զատանալու միայն վերջինը՝ 29րդ խմբերգը: Ասիկա, Յովհ. Յովհաննիսեանի «Նոր Գարուն» բանաստեղծութեան հիման վրայ Կոմիտասի յօրինած «Գարուն» խմբերգն է: Այս ստեղծագործութիւնը իր մեղեդիական եւ ներդաշնակ ոճով (կը պարունակէ հայ քաղաքային ժողովրդական երգին բնորոշ տարրեր) մօտ ըլլալով Կոմիտասի նախկին՝ ուսանողական շրջանի ստեղծագործութիւններուն, աւելի կատարեալ է եւ արտայայտչական հնարներու տեսակէտով աւելի հետաքրքրական: Այս խմբերգը վերջերս միայն յայտնաբերուեցաւ, շնորհիւ Ռոբերտ Ամթեանի:

Կոմիտասի ստեղծագործական ոճն ու մեթոտը հարազատօրէն ներկայացնելու նպատակով պահուած են երգահանին զբաղանականները, կարճ ու երկար տակտակծերը, բանաստեղծական կտորին դրութեան ձեւը, ինչպէս նաեւ կատարման առանձնայատկութիւնները, այսինքն՝ բանալիի նշանները դնելու ղանակները, կարճ ու երկար տակտակծերը, բանաստեղծական կտորին դրութեան ձեւը, ինչպէս նաեւ կատարման առանձնայատկութիւններուն վերաբերող եւրոպական նշանակէտերուն զուգահեռ դրուած հայերէն նշումները, որոնք նոր, լրացուցիչ խմաստ մը կ'արտայայտեն:

Կոմիտասագէտ Ռոբերտ Ամթեանի պրպտուն ու աքնաչան աշխատանքով լոյս աշխարհ բերուած այս տասբերակներուն նշանակութիւնը բազմակողմանի է: Տարբերակները իրարու հետ վերջնական օրինակներուն հետ համեմատելու միջոցով կարելի է հետեւիլ Կոմիտասի ստեղծագործական մտածելակերպի զարգացման ընթացքին, եւ աւելի բազմակողմանի ու լայնօրէն մեկնել իւրաքանչիւր ստեղծագործական ձեւն ու արտայատութիւնը: Այս տասբերակներէն չատերը հետաքրքրական են նաեւ անով, որ պարզորոշ կերպով ցոյց կուտան դլուխ գործոցներ դարձած երկերու աստիճանական կատարելագործման ամբողջ ընթացքը՝ պարզագոյնէն մինչեւ վերջնականը: Եւ վերջապէս, այդ տասբերակներէն չատերը իրենց արտայայտութեան եւ դեղարուեստական ակնյայտ արժանիքներու ցուցադրման նիւթ կրնան հանդիսանալ:

Հատորին դեղարուեստական արժէքը աւելի կը չեշտուի անով, որ հնարաւորութիւն կը ստեղծէ աւելի լայնօրէն ծանօթանալու Կոմիտասեան երկու դլուխ գործոցներու՝ «Լոռու դութաներդ»ին եւ «Կալի երգ»ին հետ: Բացի ատկէ, քանի մը խմբերգներ, զորս նախապէս հրատարակած էր Կոմիտաս, բայց յետոյ բարեփոխութիւններու ենթարկած, աւելի խորացուցած, ընդարձակած, այս հատորին մէջ առաջին անդամ ըլլալով կը ներկայանան իրենց վերջնական ձեւով: Այս խմբերգներն են «Ալագեազ»ը, «Ինկի ծառ»ը, «Սիփանայ քալեր»ը, «Կալի երգ»ը:

Գիտական նշանակալից արժէք կը ներկայացնեն նիւթի խոր եւ մանրազնին ուսումնասիրութեամբ կազմուած ծանօթագրութիւնները: Անոնք, հնարաւորութեան սահմաններուն մէջ, կը լուսաբանեն կատարման հետ կապուած ոճական ժառանգութեան պիտակն ուսումնասիրութեան կարեւոր խնդիրները: Ծանօթագրութիւնները կը պարզեն թէ ինչպէս եղած է երգահանին մարքի զարգացումը, իր որոնումները իւրաքանչիւր ստեղծագործութեան մէջ, իր երաժշտա-

Ա Մ Ո Ք
ԿԱՄ
ՄԱԼԵԶԻՈՑ ԽԵՆԹԸ

Շատ հանդարտ էի:

«Այս, այս պայմանին մէջ, պիտի ընկճ ատիկա: Այս սենեակէն դուրս չէք ելլեր ցորչափ չէք ըրած:

Ձեռքս դրպանս տարի — ատրճանակս վրաս չէր: Դողաց, քայլ մը դէպի իրեն յառաջացայ եւ երեսը նայեցայ:

Մտիկ ըրէք, երկու խօսք ունիմ ըսելիք, ծայրայեղութեանց չերթալու համար: Կեանքս արժէք չունի աչքիս, ոչ ալ ուրիշին կեանքը: Այնպիսի ատիճանի մը հասած եմ որ... մէկ բան արժէք ունի ինծի համար.— խոստումս յարգել որ այս մահուան պարապանները զպտնի պիտի մնան... Մտիկ ըրէք, պատուոյ խօսք կուտամ որ եթէ վկայական մը տաք որ այս կինը յանկարծ մեռած է, այս քաղաքը եւ Հնդկաստանը կը թողում կ'երթամ այս չարթու խակ... եթէ պահանջէք ատրճանակս կ'առնեմ եւ անմիջապէս անձնասպան կ'ըլլամ, հետս տանելով այն համոզումը որ ոչ ոք, կը լսէք ոչ ոք այլեւս բան կը վնտռէ: Ասիկա կը բաւէ ձեզի, կը խորհիմ, պէտք է որ բաւէ:

Անպայման ձայնս սպառնական բան մը ունէր, վասնզի մինչ կը յառաջանայի ատկամայ իր մօտ, յանկարծ ետ քաշուեցաւ, այնպիսի սարսափով մը զոր մարդիկ կ'ունենան ամոթին առջեւ եւ յանկարծ ուրիշ մարդ մը եղաւ, անշարժացած, անդիմզուելիութիւնը կորսուեցաւ: Դիմադրութեան տկար ու վերջին դիրքի մը մէջ, մրմնջաց.

«Առաջին անդամը պիտի ըլլայ կեանքիս մէջ, որ կեղծ վկայական մը ստորագրեմ, բայց ձեւ մը կը դանենք, կը հասկնաք թէ ինչ է, բայց այսպէս, անմիջապէս, չէի կրնար:

«Անշուշտ չէիք կրնար, ըսի աւելի վըստահութիւն տալու համար իրեն (արա՛գ, արագ կ'ըսէր քունքերուս բիֆ-բաֆը) բայց միայն ողջ մէկը վիրաւորած կ'ըլլաք եւ սարսափելի բան մը գործած մեռեալի մը հանդէպ, այլեւս բնաւ պիտի չվարանիք:

Հաւանութեան նշան մը ըրաւ: Սկսանին մօտեցանք: Քանի մը վայրկեան ետք, վկայականը պատրաստ էր (ան որ յետագային հրատարակուեցաւ թերթին մէջ եւ ըստ որուն մահը սրտի տադնապի արդիւնք էր): Ապա ոտքի ելաւ եւ ինծի նայեցաւ:

«Այս չարթու խակ կը մեկնիք, այնպէս չէ՞»:

«Ասօք կուտամ»:

Կրկին նայեցաւ ինծի: Տեսայ թէ կ'ուզէր վճռական եւ դրական երեւիլ:

«Անմիջապէս դադարով կը վարվիմ», ըսաւ:

Բայց այդքան մտահոգիչ ի՞նչ կայ վըրաս: Ցանկարծ ձեռքս բռնեց եւ սիրալիր վերաբերում մը ցոյց տալով, ըսաւ.

«Քա՛յ եղէք»:

Չհասկցայ թէ ի՞նչ ըսել կ'ուզէր: Իրեն ընկերացայ, դուռը բացի, բայց կրցայ դոցել իր եաեւէն:

Ապա, ամէն բան դարձաւ չուրջս, նետուեցայ անկողնին վրայ, ամոթի մը նըման, անդիտակից:

×

Ջայնը կրկին դադրեցաւ: Կը դողայի, արդեօք առաւօտեան հո՞վը կը բերէր այս դողը: Բայց չարչարուած դէմքը, դոր օրուան ցոլքը հէսով կը լուսաւորէր, կըրկին պրկուեցաւ:

Ո՞ր քա՞ն տաեն այդպէս երկարած մնայ: Չեմ դիտեր: Ցետոյ կը դդամ որ մէկը ինծի կը դպչի: Կ'ելլեմ յանկարծ: Աջկեսս կեցած է պօյը, վարանոտ եւ նուիրուած ինչպէս միշտ: Մտահոգ աչքերը աչքերուս կը նային.

« Մէկը կ'ուզէ մտնել... կ'ուզէ զայն տեսնել», կ'ըսէ:

«Ո՛չ ոք կրնայ մտնել»:

«Այո... բայց...»:

Վախ կայ դէմքին վրայ: Կ'ուզէր խօսիլ բայց չէր համարձակիր: Հաւատարիմ կենդանին կը տառապէր:

«Ո՞վ է»:

Դողալով կը նայէր ինծի, կարծես կը վախնար որ ծեծ ուտէ: Ապա բաւ.— «Վախնար որ ծեծ ուտէ: Ապա բաւ.— ոչ մէկ անուն — բայց ուրկէ՞ կուգայ որ առտուընաս էակի մը մէջ, յանկարծ այնքան դիտակցութիւն կը ծագի, ուրկէ՞ կը պատահի որ, քանի երիվայրկեանի մէջ, դո՛ր ըսես մարդկային ոճրագործութեան նման դէպքերու մասին, դի բոլորովին տղէտ անձը — վախկոտ, չատ վախկոտ ըսաւ.

«Ան է»:

Յանկարծ: Անմիջապէս հակցայ եւ տատրուեցայ այդ մարդը ճանչնալու փափաքով եւ անհամբերութեամբ: Վասնզի, պատրաստ էի, ամբողջ ինքնաիմացութեան մէջ, տատրօրինակ բանը, այս ամբողջ կեանքիս մէջ, փափաքներու եւ անձկութեան ... մոռցած էի որ ուրիշ մարդ մը կրնար գոյ առարկայ էր... ան, զոր այդ կինը կը սիրէր, որու կերբքով առած էր ինծի որ մեծ ուժեցայ ինծի... 24, 12 ժամ առաջ առած պիտի բլլայի դինքը, չիմացէք ինչ կրնար երեւակայել թէ որքա՜ն կ'ուզէի դինքը տեսնել, սիրել, որովհետեւ ան սիրած էր դինքը:

ՍԹԵՓԱՆ ՅՎԱՁԿ

(Շար. – 27)

ՈՍԿԵ ԱՆԱՊԱ

Ա. ՅՈՒՐԻՆԵՑԻՆ

Ոսկեհատիկ էրտուր հյուղ մը կար ձորակի մը մէջ, եւ երբ յաճախ մը ձիաքաշ կառք մը կանգ կ՚առնէր անոր մօտ, որ տեսնէ՝ ամէն տղաք կը վազէին անոր ետեւէն։

— Ոսկի՞ կուգայ, ոսկի՞, կ՚ըսէին միասնաբար եւ կառքին ետեւէն կը վազէին, մինչեւ որ կառքը կանգ առնէր հիւղերուն առջեւ։

Ամէն անգամ որ կառքը կանգ կ՚առնէր, ամբողջ գիւղը կը հաւաքուէր անոր շուրջ։ Ոսկեհատիկ գիւղը ոսկի չունէր, բայց ամէն ինչ կար անոր մէջ։ Ամէն ինչ կար, ինչ որ կարելի է գտնել գիւղի մը մէ

Պ. Կարապետ Երանեան, Այրի Տիկին Յակոբ Աճէմեան, զաւակներն ու թոռները, Պ. Յակոբ Երանեան, Այրի Տիկին Յովհաննէս Երանեան, զաւակներն ու թոռները, Այրի Տիկին Պօղոս Երանեան, զաւակներն ու թոռները, Այրի Տիկին Օննիկ Ֆէսճեան, զաւակներն ու թոռները, ինչպէս նաեւ ընտանեկան բոլոր պարագաները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց կնոջ, քրոջ, մօրաքրոջ, հարսին եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ԿԱՐՕ ԵՐԱՆԵԱՆԻ

(Ծնեալ Էլմոնէ Պանաքեան, Էլկա)

մահը, որ պատահեցաւ Սեպտ. 19ին, իր բնակարանը, 70 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի այս Ուրբաթ (Սեպտ. 23) առաւօտ ժամը 10,45ին, Սարսէլի Սէն-Փիէր-Սէն-Փօլ եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի տեղւոյն գերեզմանատունը:

Հաւաքուիլ բնակարանը,

29, Rue du Beauséjour, Sarcelles

ժամը 10,30ին:

Հաղորդ. միջոց.— Օթոպիւս 268 Փորթ տը լա Շափէլէն, իջնել Մէռի տը Սարսէլ:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՏԷՍԻՆ.— Այրի Տիկին Զ. Առաքելեան, Տէր եւ Տիկին Յ. Գարաճեան եւ զաւակները (Փարիզ), Տէր եւ Տիկին Մ. Առաքելեան եւ զաւակը (Փարիզ), Պ. Ա. Առաքելեան (Փարիզ), Օր. Օր. Նոյեմի, Մարի-Լուիզ եւ Մատլէն Առաքելեան, Այրի Տիկին Վառվառ Պառաւեան, Տէր եւ Տիկին Մ. Պառաւեան եւ զաւակները, Տէր Տիկին Վ. Պառաւեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Յ. Պառաւեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Հ. Ծըրեան եւ զաւակները (Մարսէյլ), ինչպէս նաեւ Պառաւեան, Քէչիշեան եւ Տիլանեան ընտանիքները սրտի դառն կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, աներհօր, փեսային եւ ազգականին

ՍԱՐԳԻՍ ԱՌԱՔԵԼԵԱՆԻ

յանկարծական մահը, որ պատահեցաւ Սեպտ. 19ին, 64 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի այս Շաբաթ (Սեպտ. 24) կէսօրէ ետք ժամը 3ին, Տէսինի եկեղեցւոյ մէջ, ուրկէ հանգուցեալին մարմինը պիտի փոխադրուի տեղւոյն գերեզմանատունը:

ՀՍԿՈՒՄ.— Ուրբաթէն Շաբաթ լուսնալիք գիշերը ընկերական հսկում կը կատարուի ընկ. Սարգիս Առաքելեանի դագաղին, Տէսինի Հայոց եկեղեցին: Ընկերները պէտք է հաւաքուին Ուրբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին եկեղեցւոյ շրջաբակը:

Տէր եւ Տիկին Գարեգին Յովսէփեան, Տէր եւ Տիկին Կարապետ Կուզուքեան եւ զաւակները (Թարար), Տէր եւ Տիկին Անդրանիկ Յովսէփեան եւ զաւակը, Տէր եւ Տիկին Վարուժան Խայեան եւ զաւակը, Տէր եւ Տիկին Կարապետ Թօփալթորոսեան եւ զաւակները (Հալէպ), Տէր եւ Տիկին Աւետիս Պոստաքեան եւ զաւակները (Հալէպ), Տէր եւ Տիկին Մարտիրոս Փէհլիվանեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Խաչիկ Գարեան եւ զաւակները, Քըրըքճեան, Մամբրէեան, Խայեան ընտանիքները ինչպէս բոլոր պարագաները կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ-մօր, հօրաքրոջ, մօրաքրոջ եւ ազգականին

ՄԱՐԻԱՄ ԿՈՒԶՈՒՔԵԱՆԻ

(Ծնեալ Թօփալթորոսեան, Կիւրին)

մահը որ պատահեցաւ Հինգշաբթի Սեպտեմբեր 15ին (կառքի արկածով) 76 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի այս Հինգշաբթի (Սեպտ. 22) Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին ժամը 14,30ին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Քլամարի Էնթերքոմիւնալ տիւ Փառ գերեզմանատունը ժամը 15,30ին:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Մարսէյլի Միջմասնաճիւղային ընդհ. ժողովը այս Չարաթ ժամը 15ին, «Ահարոնեան» ակումբը: Խիստ կարեւոր օրակարգ: Կը խնդրուի շրջաններու բոլոր վարչութեան ընկերուհիներու ներկայութիւնը:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այրի Տիկին Մ. Պահթիարեան, Տէր եւ Տիկին Ռ. Թագուորեան եւ զաւակները ինչպէս նաեւ ընտանեկան բոլոր պարագաները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգըստեան պաշտօն կը կատարուի այս Կիրակի առաւօտ, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին իրենց ամուսնոյն և հօր՝

ՄԻՀՐԱՆ ՊԱՀԹԻԱՐԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

×

Այրի Տիկ. Երէցկին Հայրապետեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ այս Կիրակի (25 Սեպտ.) Տօն Ս. Վարագայ Խաչին, հոգեհանգստի պաշտօն եւ պատարագ կը կատարուի վախճանեալ Տ. ՊՍԱԿ ՔԱՀԱՆԱՅ ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆԻ մահուան տարելիցին առիթով, Մարսիլիոյ Ս. Սահակ-Մեսրոպ մայր եկեղեցիին մէջ:

Տէր Հօր յիշատակը յարգող ազգական, բարեկամ ազգայիններէն կը խնդրուի ներկայ ըլլալ:

×

ՎԱԼԱՆՍ.— Այրի Տիկին Շահնիկ Սարոյեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ այս Կիրակի (25 Սեպտ.) հոգեհանգըստեան պաշտօն կը կատարուի, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցին, իրենց սիրեցեալ ամուսնոյն եւ հօր՝

ԳԵՂԱՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ

մահուան տարելիցին առթիւ:

Ողբացեալին յիշատակը յարգողները կը հրաւիրուին ներկայ գտնուիլ:

×

Տիկին Գարմէն Ղազարեան, Օր. Նաթալի Մելքոնեան, Տէր եւ Տիկին Սարգիս Մելքոնեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի այս Կիրակի (Սեպտ 25) առաւօտ ժամը 10,30ին, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցիին մէջ իրենց հօր, եղբօր, տագրոջ, հօրեղբօր՝

ՂԱԶԱՐՈՍ ՄԵԼՔՈՆԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ:

Կը հրաւիրուին ողբացեալին յիշատակը յարգողները:

ՇԱԻԻԼԻ Ս. ԳՐ. ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Այս Կիրակի Վարագայ Խաչի տօնին առթիւ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցանէ Թաթուլ քհնյ. Մալխասեան:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Այս Կիրակի, Վարագայ Ս. Խաչի տօնի առիթով, տեղի պիտի ունենայ հանդիսաւոր եպիսկոպոսական պատարագ,

ՅԱԿՈԲ Եպիս. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆԻ կողմէ, որ պիտի քարոզէ օրուան զուտ հայկական տօնին մասին:

Սկիզբ ժամերգութեան 8, պատարագ 10, քարոզ 11,15:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Մայր եկեղեցւոյ վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները.— Ողբ. Յակոբ Պէժեանի եւ ողբ. Եաթա Գալայճեանի յուղարկաւորութեան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի՝ Պ. Պ. Պօղոս Գույումճեանէ 10 Ֆր. եկեղեցիի պայծառութեան: Գրիգոր Ռաֆայէլեանէ 25 Կապոյտ Խաչին եւ 25 Հ.Մ.Ը.Մ.ին: Սուրէն Արզումանեանէ 20 Ֆ. Կապոյտ Խաչին:

Տէր եւ Տիկին Զարեհ Գափամաճեանէ 10 եկեղեցիի պայծառութեան: Պ. Յակոբ Փափազեանէ 50, Պ. Ալպէր Տէմիրճեանէ 20 եւ Պ. Վահրամ Թորամանեանէ 20 Ֆր. եկեղեցւոյ պայծառութեան: Տիկին Զաքմաքճեանէ 10Ֆր. Ազքատախնամին:

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆԷՔ

Առնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը կը ծանուցանէ թէ այս կիրակի աւանդական Մատաղօրհնութիւնը տեղի պիտի ունենայ Ս. եկեղեցւոյս մէջ: Այս առթիւ կը պատարագէ եւ քարոզէ ՍԵՐՈՎԲԷ ԱՐՔ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ:

Ով որ կը փափաքի մասնակցիլ մատաղին, կրնայ իր նուէրները ղրկել հետեւալ հասցէին.

C. C. P. PARIS 16905-06

Հ. Յ. Դ.

ՓԱՐԻԶ.— Հ. Յ. Դ. Շրջ. Կոմիտէն ներկայացուցչական ժողովի կը հրաւիրէ Փարիզի եւ շրջանի մարմիններու ներկայացուցիչները այս չարաթ (24 Սեպտ.) երեկոյ ժամը 8,30ին Մշակոյթի Տան մէջ, օրակարգ ունենալով՝

1) Զեկուցում Հ. Յ. Դ. 37րդ Շրջ. ժողովի պատգամաւորներուն: 2) Տարեկան զեկուցում Հ. Յ. Դ. Փարիզի Շրջ. Կոմիտէին: 3) Ընտրութիւն:

ՏԷՍԻՆ.— Հ. Յ. Դ. Կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ երեկոյեան ժամը 8,30ին: Կարեւոր օրակարգ: Պարտաւորիչ ներկայութիւն:

ԿՐԸՆՈՊԼԸ.— Հ. Յ. Դ. Եօթնեղբայրեան ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Կրընոպլի, Ռընաժի եւ Լանսէի բոլոր ընկերները այս Շաբաթ երեկոյեան ժամը 8,30ին, գպրոցին սրահը:

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Հ. Յ. Դ. Շրջ. Կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները Շաբաթ իրիկուն (Հոկտեմբեր 1) ժամը 21ին, Ահարոնեան ակումբը:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ

Կը տօնուի Մարսէյլի մէջ, Հոկտ. 30ին, Կիրակի առաւօտ ժամը 10ին, Սինեմա Վառիէթէ:

×

Նոր Սերունդի օրը կը տօնուի Մարսէյլի մէջ, Հոկտ. 15ին, Քազա տ'Իթալիա:

Կ'ՈՒԶՈՒԻ՝

Recherche Entrepreneur et mécaniciennes à domicile. Robe D. S. Frères

13, Rue des Jeuneurs.

Tél. : GUT. 04-60

ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴ

Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Լիոնի Սիամանթօ խումբը ձեռնարկած է գրադարանի մը կազմութեան ֆրանսական եւ հայկական բաժիններով: Այս առթիւ կը յայտարարէ որ շնորհակալութեամբ կը ստանայ գրադարանի ճոխացման համար եղած ազգային նիւթեր պարունակող ֆրանսերէն եւ հայերէն գիրքերու նուիրատուութիւնը, զանոնք լաւագոյնս օգտագործելու նպատակով:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՍԻՄՈՆ ՎՐԱՑԵԱՆԻ

ԿԵԱՆՔԻ ՈՒՂԻՆԵՐՈՎ

(Ե. Հատոր)

Բովանդակութիւն.— Հայաստանի հանրապետութեան շրջանը — Յեղկոմի իշխանութեան տակ, մինչեւ Փետրուար 18ի նախօրեակը:

Յաւելուածներ:

Պատկերազարդ, 360 մեծադիր էջ, լաթակազմ:

Դիմել՝ Հրանտ-Սամուէլեան Գրատուն:

IMPRIMERIE SPÉCIALE

DU JOURNAL « HARATCH »

32, Rue de Trévise, PARIS (9e)

ԱՇՆԱՆԱՅԻՆ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄԻ

(Ամառուան հանդէսի շարունակութիւն որ կարելի չեղաւ լրացնել օդի աննպաստ ընթացքով)

ԿԻՐԱԿԻ, 25 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1966 ՄՈՆՄՈՐԱՆՍԻԻ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ՏԱՆ ԴԱՐԱՍՏԱՆԻՆ ՄԷՋ (44-50, Ավընիւ Շառլ տը Կոլ (հին թիւ 36): Դուռները կը բացուին ժ.ը 11ին

ՄՈՒՏՔԸ ՁՐԻ

Խնամուած ճոխ պիւֆէ, առատ ուտեստեղէն եւ ըմպելիներ, մատչելի գիներով:

Ժամը 12ին համեղ խորոված չամփուրով:

Բացօթեայ եւրոպական պար, նուագախումբի ընկերակցութեամբ մինչեւ գիշեր:

Ժամը 20ին, առաջին անգամ ըլլալով հրախաղ (ֆէօ տ'արթիֆիս):

ԾԱՆՕԹ.— Մոնմորանսի երթալու համար, Կառ տիւ Նորէն շոգեկառք առնել մինչեւ Անկէն-լէ-Պէն, անցնիլ կամրջակը եւ թիւ 6 օթոպիւսով իջնել Կրոլէյի կայանը:

Շոգեկառքի ժամեր

10,15, 10,45, 11,13, 11,26, 11,59, 12,05, 12,17, 12,32, 12,47, 13,26, 13,54, 14,00, 14,30, 15,00

ԼՈՅՍԸ ԳՈՅՆ Է.... ԳՈՅՆԸ ԼՈՅՍ Է

ՁԵՐ ՏԱՆԸ ԼՈՅՍ ՏՈՒԷ՛Ք.... ԹՈՄԼԱՔԻ ԳՈՅՆ ՏՈՒԷ՛Ք

Ձեր բնակարանը կը լուսաւորուի

Եթէ ներսը եւ դուրսը

ՎԵՐԱՆՈՐՈԳԷՔ - ԶԱՐԴԱՐԷՔ - ՆԵՐԿԷՔ

ԹՈՄԼԱՔ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐՈՎ

PEINTURES THOMLAC

16 bis, Bd. Sébastopol, Paris 4e

Tél. ARC 26-61 – Métro : Halles et Chatelet

136, RUE DES BOURGUIGNONS — ASNIERES - BOIS COLOMBES (Seine)

Tél : GRE. 09-47

11, BD. DE LA REPUBLIQUE — LA GARENNE (Seine)

Tél. : STA. 19-06

ԱՆՄՐՑԵԼԻ ԳԻՆԵՐՈՎ

Ամէնէն արդիական, նուրբ եւ ընտիր ճաշակով պատրաստուած՝ պաստառակարգ ներկեր: Բնական եւ արուեստական բազմերանգ գոյներու մեծ ընտրութիւն: Նորայթ իւղաներկեր, պատի գեղեցիկ թուղթերու ճոխ ընտրութիւն: Գետնի համար՝ ամէն տեսակ — լինոլէոմ եւ փլասթիք — ծածկոցներ. —

TAPIFLEX — TAPISOM — CARPETTE

Ձեր բնակարաններուն արտաքին եւ ներքին խնամքներուն համար անհրաժեշտ բոլոր նիւթերը:

Ամէն գնորդի կը նուիրուի յատուկ տետրակ մը, որու շնորհիւ կրնայ 10-30 առ հարիւր զեղչ ունենալ:

ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԵՐ

52, RUE CHALON, PARIS 12e — 64, BLD. DE BELLEVILLE, PARIS 20e

166, AV. ARISTIDE BRIAND — PAVILLONS - SOUS-BOIS (Seine)

4 bis, RUE PAUL VAILLANT COUTURIER — ARGENTEUIL (S. et O.)

24, RUE PAUL VAILLANT-COUTURIER — ALFORTVILLE (Seine)

48 bis, RUE DALAVRAC — FONTENAY - SOUS - BOIS (Seine)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)

Fondé en 1925
R. C. Seine 57 A 2731

Tél. : PROvence 86-60
C. C. P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա՝ Տար. 60 Ֆ. Վեցամսեայ՝ 35 Ֆ.
Արտասահման՝ Տար. 80 Ֆ. Հատը 0,30 Ֆ.

ՈՒՐԲԱԹ
23
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
VENDREDI
23 SEPTEMBRE
1966

Le Numéro : 0,30 Fr.

42ԵՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 10719

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

42e ANNÉE — No 10.719

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ԾԱՆՐ ԵՐԿՈՒՆՔ

Ամառնային արձակուրդի վազորդայինները չեն, որ վերադարձուեցան։

Վերադառնալ եղաւ նաեւ քաղաքական կեանքի, համաչխարհային ատիճանի հոգսով, մանկի ընդհ. ժողովի նոր նստաշրջանին բացումով։

Յառեհասութեան չունչ մը կը սաւառնի աշխարհի մէկ ծայրէն միւսը, տխուր հեռանկարները ցցելով խաղաղասէրը մարդկութեան առջեւ։

Մտահոգ են բոլորը։ Հոգեւորական թէ քաղաքացի։ Նոր աշխարհամարտի մը սպառնալիքը կը տեսնեն հորիզոնին վրայ։ Եւ ահազանգ կը հնչեցնեն՝ կանխելու համար նոր աղէտ մը, որ այս անգամ մահացու հարուած մը պիտի տայ քսաներորդ դարու քաղաքակրթութեան։

Համաչխարհային առաջին պատերազմը հիմնական յեղաշրջում էր առաջ բերած երկրագունդին վրայ։

Փոխուած էր աշխարհի քարտէսը։ Կործանած էին կայսրութիւններ՝ Եւրոպայի սրտին վրայ եւ Մերձաւոր Արեւելքի մէջ։

Մինչ մէկ կողմէ աշխարհակալ պետութեանց փլատակներուն տակէն կեանքի կը կոչուէին դարերով սպրկութեան մէջ ապրող ազգեր, տիրանալով ազատութեան եւ անկախութեան, միւս կողմէ դաշտաբախտական դեռնի վրայ նոր վարչաձեւ մը կը հաստատուէր աշխարհի մէկ վեցերորդ մասին վրայ, կարմիր բռնակալութեան լուծին ենթարկելով դարերով ազատ ու անկախ ապրող ազգեր։

Երկրորդ աշխարհամարտը աստիճան մը աւելի պիտի չեչտէր այս երեւոյթը։ Աշխարհ պիտի բաժնուէր երկու հակամարտ ճակատներու։

Մէկ կողմը պիտի դառնար «ազատ աշխարհ», հիմնուած ժողովրդավարական սկզբունքներու վրայ, յարգելով մարդոց տարբերական իրաւունքները եւ ազգերու ազատութիւնն ու անկախութիւնը, միւս կողմը պիտի չարունակէր ուրանալ մարդոց եւ ազգերու համար միեւնոյն իրաւունքները։

Ժընեւի Ազգերու Դաշնակցութիւնը կազմուած էր արգիլելու համար պատերազմները։

Առաջին քայլերէն սկսեալ անիկա ապացոյցը տուաւ իր անզօրութեան՝ երբ 1920 Սեպտեմբերին երեսի վրայ ձգեց նորածնած Հայաստանը, թօղլ տալով որ հարեւանն ու հիւսիսի հարեւանները մահացու հարուածը տան անոր։

1935ին չկրցաւ արգիլել Իտալիոյ յարձակումը Եթովպիոյ վրայ։

Իր սնանկութեան ամէնէն պերճախօս ապացոյցը տուաւ 1939 Սեպտեմբերին, երբ պայթեցաւ համաչխարհային երկրորդ պատերազմը։

Երկու տասնեակ տարիներ միայն ապրած էր Ժընեւի արիստպատոսը, աւելի ճիշդ քաշկռտած էր իր կեանքը։

Երկրորդ աշխարհամարտի ծնունդն եղաւ Միացեալ Ազգերու կազմակերպութիւնը, կեանքի կոչուած միեւնոյն սկզբունքներով, — արգիլել պատերազմներ, արթուն պահակ դառնալ խաղաղութեան։

Այս ալ իր անանկութեան ապացոյցները տուաւ քանիցս, քան տարիէ ի վեր։

Վերջին փաստը։ Իր ընդհանուր քարտուղարին անկեղծութիւնն ու հրաժարականը։ Հոմի Պապին կոնդակը՝ յանուն խաղաղութեան պահպանման։

Ծանր երկունքի մէջ է աշխարհ։

ՀՐԱՆՏ – ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՃՈՆՍԸՆԻ ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՍՈՒԼԻՍԸ

Նախագահ Ճոնսըն մամուլի իր հեթանոսական ընթացքին անդրադարձաւ Պօղոս Զ.ի կոնդակին։ «Շատ ուրախ եմ, չեչտեց Ճոնսըն, այն հետաքրքրութեան համար զոր Պապը ցոյց կուտայ խաղաղութեան հանդէպ։ Ինչ կը վերաբերի ինծի պատրաստ եմ ամէն բան ի գործ դնելու քաջալերելու համար իր ճիգերը եւ իրեն բերելու իմ գործակցութիւնս որեւէ նախաձեռնութեան մէջ զոր կրնայ ստանձնել»։

Պապին հետ, Ճոնսըն յիշած է նաեւ Ու Թանը եւ ակնարկած անոր երեք կէտերէ բաղկացած առաջարկներուն, Վիէթնամի հարցին խաղաղ կարգադրութեան համար։ Նախագահը յայտարարած է.— «Կը փափաքինք օգտագործել որեւէ առաջարկ որ կրնայ հետաքրքրել Հիւսիսային Վիէթնամցիները։ Այս ուղղութեամբ որեւէ նախաձեռնութեան, լաւ ընդունելութիւն կ'ընենք»։

Ոմանց համար նախագահ Ճոնսընի այս խօսքերը անուղղակի կերպով կը հաստատեն կարգ մը զրոյցներ, որ կը շրջին Ուաշինկթընի քաղաքական շրջանակներուն մէջ, ինչպէս ՄԱԿի նրբանցքներուն, ըստ որոնց Հանոյ տրամադիր է ընդունելու Ու Թանի առաջարկները։

Կարելի չէ անչուշտ ըսել թէ Ճոնսըն իսկապէս հաստատեց այս զրոյցները, բայց կը թուի թէ բան մը կայ։ Ամէն պարագայի մէջ, Սպիտակ Տան դլխաւոր մտահոգութիւնն է փաստել թէ վճռական կերպով չի մերժեր Ու Թանի առաջարկները, որոնք են.— Ա.) Հիւսիսի վրայ ռմբակոծութեանց դադրեցումը։ Բ) Ամերիկեան եւ Հիւսիսային Վիէթնամեան ուժերու քաշուիլը, հեռացեալ։ Գ) Ազատագրական Ազգ. Ճակատի մասնակցութիւն բանակցութեանց։

ԻՆՔՆՈՐՈՇՈՒՄ ՍՄՄԱԼԻՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

Ֆրանսայի Նախարարաց Խորհուրդի հերթական նիստի վաղորդայնին, Տեղեկատուութեանց Նախարարը կարդաց հետեւեալ հաղորդագրութիւնը.— «Տրուած ըլլալով Սոմալիներու Ֆրանսական Հոթին ներքին թէ արտաքին կացութեան տըւեալները եւ ի նախատեսութիւն այն հաւելները որ կրնան տեղի ունենալ արուիլ Օրէնքին կողմէ, ինչ կը վերաբերի իր կանոնադրին եւ իր ճակատագրին, Հանրապետութեան չհերու ամբողջութեան տարընչութեամբ, գործադրելով Սահմանադրութեան ԺԱ. յօդուածը, կառավարութիւնը որոշեց որ այդ հողամասին բնակչութիւնը հանրաքուէով իր կարծիքը յայտնէ, 1967 Յուլիս մկկէն առաջ։ Այս տարընչութեամբ օրինագիծ մը պիտի ներկայացուի Խորհրդարանին։

Եթէ Սոմալիներու Հոթը անկախութիւն բնաբէ, Ֆրանսա աշխարհագրական եզակի դիրք մը կը կորսնցնէ բայց իրենք ալ դէպի քաոս եւ արկածախնդրութիւն կըրնան երթալ, կառավարձոր դառնալով երկու մեծերու մրցակցութեան։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄՈՍԿՈՒԱՅի Իզվեստիան կ'ամբաստանէ Չինաստանը որ կ'ուզէ համաձայնիլ Միացեալ Նահանգներու հետ, Վիէթնամի չուրջ։ Ծանօթ է որ յարդ նոյն ամբաստանութիւնը կ'ընէր Չինաստան Խորհ. Միութեան դէմ։

ՆԱԽԱԳԱՀ ՆՔ կոչ մամուլի ասուլիս մը պիտի տայ Հոկտեմբերի վերջ։

ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ Արտաքին Նախարարութեան Ներկայացուցիչ Ռոպըրթ Մաքլոսքի տեղը անցաւ Արդարութեան Նախարարը՝ Նիքոլաս Քացընպախ։ Կարեւոր փոփոխութիւն մըն է ամերիկեան արտաքին քաղաքականութեան համար։ Քացընպախ, ծնած է 1922ին, հմուտ իրաւագէտ է եւ հեղինակը Միջազգային Իրաւունքի դասագրքի մը։

ԱԼԺԵՐԻՈՑ կրթական Նախարարը՝ Թալէպ առաջարկած է որ ծնունդները հակակշռի տակ առնուին Ալժերիոյ մէջ։ Տոքթ. Թալէպ չեչտած է թէ ցորչափ նըմանութիւնը մէկուց մը ձեռք չառնուի եւ բնակչութեան աճումը այս ձեւով չարունակուի ալժերացի երախաներու ուսումը երազ մը կը մնայ։

ՄԵԹՐՈՑի եւ օթոպիւսի պաշտօնեաները կրնան գործադուլի ձեռնարկել, ի մօտոյ, դժգոհութեան չարժումները սկսած են։

ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐ ՉԻՆԱՍՏԱՆ գտնուող օտար ուսանողները պէտք է մեկնին մինչեւ ամսուս վերջ, ըստ Թոքիոյի Եմպիրու Շիմպում թերթի փեքինի թղթակիցին։

ՓՕԼ ՌԵՆՈՅԻ ՄԱՀԸ

ՆԱԽԿԻՆ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ ՄԵՌԱՒ 88 ՏԱՐԵԿԱՆԻՆ

Ամբողջ պատմութիւն մը կը թաղուի այսօր, Փօլ Ռենոյի հետ։

Նախ, ըստ աւանդութեան, տափակ կենսագրական մը։ Ծնած էր 1878 Հոկտ. 15ին Պարսելոնէթ, ճարտարարուեստի ու քաղաքականութեան նուիրուած ընտանիքէ մը։ Փայլուն վճռաբան, առաջին աշխարհամարտի վաղորդայնին, ինք եւս, կանուխէն կը նետուի քաղաքական կեանքի մէջ։ Առաջին անգամ երեսփոխան է 1919ին, 1930ին ելմտական նախարար է Թարտիէօլի դահլիճին մէջ։ Երկու անգամ գաղթավայրերու նախարար է Լաւալի յաջորդական դահլիճներուն մէջ, ապա Արդարութեան նախարար։ Ցետագայ վեց տարիներուն որեւէ կառավարութեան մաս չի կազմեր եւ ուշադրութիւն կը դրաւէ կարգ մը ելոյթներով։

Ճակատագրական Բ. աշխարհամարտէն առաջ, Փարիզի երեսփոխան, Ռենո կողմնակից է դիրք բռնելու Մուսոլինեան Իտալիոյ դէմ, Եթովպիոյ յարձակման առեն։ Դէմ ըլլալով հանդերձ ժողովրդական ճակատին, կը փափաքէր, որ իրագործուի Ֆրանքեւխորհրդային դաշինքը։ 1938ին մաս կը կազմէ Տալատիէի դահլիճին, իբրեւ Արդարութեան նախարար։ Դէմ է Միւնիխի, կ'ընդունի սակայն Եւրոպական նախարարութիւնը Տալատիէի բարեփոխուած դահլիճին մէջ։ Այդ շրջանին փորձած է դարձ տալ ռազմական արտադրութեան։

1940 Մարտ 21ին, վարչապետ եւ Արտաքին նախարար։ Մարտ 28ին, հանդիսաւոր յայտարարութեամբ մը Ֆրանսա եւ Անգլիա կ'որոշեն առանձին ոչ բանակցութիւն տանիլ ոչ ալ հաշտութիւն ստորագրել։

Կը փորձէ փրկել Ֆրանսան այս «տրօրինակ պատերազմէն» (տուալ տը կէո), բայց դերմանական արշաւանքը աւելի արագ է։ Մայիս 18ին, Ռենո կամբլէնի տեղը կը դնէ Վէյկանը, Մաորիաէն եւ կը կանչէ մառեշալ Փէթէնը, որ դեսպան է եւ զայն կը նշանակէ փոխ–վարչապետ։ Արտաքին նախարարութիւնը կը յանձնէ Տալատիէի, որմէ կ'առնէ Պաշտպանութեան նախարարութիւնը, ժորժ Մանտէլը կը դնէ Ներքին նախարարութեան դլուխը։ Իր դլխաւոր մտահոգութիւնն է փըլկել բանակին եւ ժողովուրդին բարոյական կորովը։ Քաջալերելի առարկայ կը դառնան, յետագային, իր խօսքերը.— «Պիտի յաղթենք, վասնզի ամէնէն զօրաւորներն ենք, կացութիւնը ծանր է բայց յուսահատական չէ, երկաթի ճամբան կտրուած է, Մաժինօ պիծը հոս է... եւն., եւն.»։

Մայիս 26ին, Ռենո Լոնտոն կ'երթայ պարզելու համար կացութիւնը բայց ոչ մէկ բան ձեռք կը ձգէ։ Կը յայտնէ սա – կան թէ Ֆրանսա կրնայ ի վիճակի չըլլալ յարդելու Մարտ 28ին ստորագրած յայտարարութիւնը։

Յունիս 5ին, Տալատիէէն ետ կ'առնէ Արտաքին նախարարութիւնը, պատերազմական նախարարութեան մէջ կ'առնէ օժանդակ մը՝ Շառլ տը Կոլ։ Գերմանական բանակը կը դրաւէ Փարիզը Յունիս 10ին, Նախարարաց վերջին խորհուրդ մը տեղի կ'ունենայ մայրաքաղաքին մէջ, Փարիզ բաց քաղաք կը յայտարարուի։

Յունիս 15ին, կառավարութենէն եւ հանրային իշխանութիւններէն ինչ որ կը մնայ, կը փոխադրուի Պորտօ։

Մերժելով անձնատուր ըլլալ, Յունիս 16ին, Ռենո իր հրաժարականը կուտայ Նախագահ Ալպէր Լըբրէօնի։ Կառքի ծանր արկածէ մը ետք, ձերբակալուած է եւ 1940 Հոկտեմբերին կը դատուի Ռիոմի Աաեանի կողմէ։ Զանազան վայրերու մէջ արգելափակուելէ ետք, դրաւման շրջանին, կ'ազատի 1945 Մայիսին, ամերիկեան զօրքին չնորհիւ։

Մէջտեղ կ'ելլէ կրկին մառեշալ Փէթէնի դատավարութեան առեն։ Ապա, 1948ին ելմտական նախարար է Անտրէ Մառիի օրով։ Մեծ դեր կը խաղայ Եւրոպայի Խորհուրդին կազմութեան մէջ։

1958ին կ'աղջնունէ տը Կոլի վերադարձը, համաձայն տը Կոլի ալժերական քաղաքականութեան, կը հրաժարի անկախներու Տնօրէն Կոմիտէէն 1960ին, բայց կը դառնայ ընդդիմադիր՝ տը Կոլի Ատլանտեան եւ եւրոպական քաղաքականութեան առթիւ։ Կը մնայ միշտ ընդդիմադիր, վրդոված մանաւանդ որ խորհրդարանական դրութիւնը այն չէ ինչ որ պէտք է ըլլայ դեմոկրատ վարչաձեւին մէջ։

Հեղինակն է նաեւ բազմաթիւ հատորներու, քաղաքական բովանդակութեամբ եւ պատմական։ Սկսած էր իր յուշերը հրատարակել, որոնց Ա. եւ Բ. հատորները լոյս տեսան։

Երկրորդ անգամ ամուսնացած էր 71 տարեկանին եւ ունեցած երեք զաւակ։ Մէկ զաւակ ալ ունէր առաջին կնոջմէն։

Մեռաւ չորեքշաբթի օր, յետ սիրտային դործողութեան մը, որ կատար ուեցաւ Նէօյիլ ամերիկեան հիւանդանոցը։

Ռենո, խորհրդանիշն էր շրջանի մը, մարդն է որու անունը միշտ կապուած պիտի մնայ Ֆրանսայի Պատմութեան ամէնէն ողբերգական էջերուն։ Ոչ անցեալը, ոչ յետ–պատերազմեան պայծառ օրերը պիտի բաւեն որպէսզի Ռենոյի անունը չյիշուի մանաւանդ 1940ի պարտութեամբ եւ կարգ մը լղոզունդներով, որոնք զառն ժպիտ մը թողուցին միայն։ Բայց մարդը, որ կը մեռնի այսօր, փայլուն քաղաքագէտ մըն էր, պայծառ միտք մը, պետական մեծ դէմք մը եւ Ֆրանսական քաղաքական պատմութեան մէկ կարեւոր դէմքը։

ՎԱՂԸ ՄԵՐ ՆՈՐ ԹԵՐԹՕՆԸ

ՓՈՅՏԱՄԻ ԳԱՂՏՆԻՔՆԵՐԸ

Պատմուած՝
ՍԵՒ ԱՐԹԻԻ ԱՍՊԵՏ
ԵՒ ԿԱՑՍԵՐ ԳԱՀԱԺԱՌԱՆԳԻ
Նախկին թիկնապահ
ԿՈՄՍ ԷՐՆՍԹ ՖՈՆ ՀԵԼՑԵՆՏՈՐՖԻ
կողմէ ՈՒԻԼԻԸՄ ԼԸ ՔԻՕԻ

ուր կը պարզուին գերմանական կայսերական պալատի գաղտնիքները, իր բոլոր մանրամասնութիւններով, յափշտակելով ընթերցողը։

Վէպ մը,
զոր կարելի է կարդալ մէկ շունչով։

ՃԱՄԲՈՒ ՆՈԹԵՐ
ԿԱՄ
ԱՆՑԵԱԼԻ ՄԸ ՆԵՐԿԱՆ

ԵՒՐՈՊԱԿԱՀՆ ՊՈԼԻՍԸ

Պոլսեցիները կ'ուզեն ցոյց տալ տեսարժան վայրերը:

Կ'երթանք Վոսփորի երկայնքին, դէպի Սեւ Ծով, ու կը հասնինք Քիլիոս: Գեղեցիկ էր ճամբան եւ Քիլիոսի ծովափը զբօսաշրջիկներու համար պատրաստուած: Արտակարգ բան մը չէ սակայն անոնց համար որ սիրած են Միջերկրականի ու Ադրիականի գեղածիծաղ ափերը: Այս Պոլիսը անտարբեր կը թողու մեզ, մենք ալ կը նայինք ինչպէս պարզ զբօսաշրջիկ մը:

Տարբեր է պատկերը երբ կը հասնինք Կէտիկ-Փաշա: Հին Հայերու օճախը, այսօր ամայացած իր հին տնուրներէն:

Հոսկէ կառք չկանչեր, զառիվեր նեղ փողոցներ, կոտրած սալարկներ: Իրար բռնելով կը քալենք, զարմացած որ չենք իյնար:

«Ամալը փողոց թիւ 23»: Հոս ծնած է Եւրոպացին, ու կը դիտենք տունը այն – պէս ինչպէս ուզած էր որ դիտենք: Մեր չուրջը յետամնաց աղքի մը մնացորդացը, երեսը զոց պառաւներ, բոպիկ ու կիսամերկ տղաք: Հոս Ասիա չէ, հոս Եւրոպա է եւ այս մարդիկը «Ալանեան Ուխտի» անդամ են...

Եկեղեցին հայկական անպակաս է, քովը դեղեցիկ դպրոց մը, արդիականացած: Եկեղեցւոյ բակին մէջ, բարերարներու չիրմներ, հայ ժողովուրդին Պոլսեցի մեծ զաւակները, չիրմներու տակ են հիմա, մատուռ չինած են, դպրոց չինած են, որպէսզի աղքը ապրի, աղքը յաւերժանայ:

Բայց պէտք է չարունակենք տեսնել նաեւ տեսարժան վայրերը, այն վայրերը՝ որոնց կարօտը չէ մեռած ցիրուցան Պոլսահայերու սրտին մէջ:

Թող չըսուի, մեր վերադարձին, թէ չհանդիպեցանք Պոլիսը տեսնելով, վասնզի կղզիները չտեսանք:

Տեսանք կղզիները, եւ երբ կ'երթայինք դէպի Մեծ Կղզի, հեռուէն ցոյց տուին մեզի Շուներու կղզին, Տափակ կղզին, հոն ուր վարչապետ մը կախաղան հանած են եւ յեղափոխութիւն քարոզած...:

Մեծ Կղզին դեղեցիկ է, տուները ժըպտուն, բայց հոս ալ մելամաղձոտ չուք մը կ'իջնէ մեր վրայ: Կը դիտենք սա փառաւոր տունը, հիանալի տեսարան մը դիմացը, այսօր Թուրքի մը ձեռքը, որ մանկութիւն տուած է երաժիշտ ընտանիքի մը: Հոս ալ ուրիշներու անցեալն է որ մեզ կը յուզէ: Կը կենանք տան առջեւ, ուր ծպտիկները թոռամած են ու պատերը չեն յիշեր երախաները, որոնք մեծցան ու գացին հեռու՝ մոռնալու համար Թուրքը:

Քիչ անդին զմբէթ մը՝ Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցին. ու այս փողոցներուն մէջ ուր կառք չկայ, կը պտըտինք փայթոնով մը, հին երազներ փնտռելով:

Ուրիշ կղզի մը՝ Գընալը: Միակը, ուր անվախ մարդիկ հայերէն կը խօսին, գրեթէ բոլորը Հայ են: Հոս ալ, անխուսա – փելի եկեղեցին Հայոց: Հաւանական է որ իր թիւին համեմատութեամբ, ոչ մէկ ժողովուրդ այնքան եկեղեցի չինած ըլ – լայ: Գուցէ անոր համար, որ ոչ մէկ ուրիշ ժողովուրդ այնքան ըսելիք ունի Աստուծոյ, այնքան տառապանք ունի պատմելիք Յիսուսին, այնքան մայրեր ունի լացող, եւ խօսք ունի ըսելիք խորանէն նայող այս միւս Մօր, որ զաւկին խաչելութիւնը տեսաւ:

Այս տարի, չատ աղուոր նորութիւն մը ունի այս կղզին: Շէնք մը դնուած է ուր երեք ամիս է, 200 հայ աղաք, տիարատկամ եւ թշուառ, օդափոխութեան եկած են:

Պատկերը յուզիչ է, երիտասարդ տնօրէնը մեզ կը պտըտցնէ, ու մտիկ կ'ընենք հայ մանչուկներու երգը: Տղոց մէջ կան հինգ Պլթլխցիներ, որ կը խօսին իրենց դաւառաբարբառը եւ նոր կը վարժուին հայերէնի:

Կողքին, դեղեցիկ տուն մը, մայր մը ծերունի ու թրքախօս: Հայերէն չէ կըրցած սորվիլ, յանցաւոր չէ: Անդին զաւակը գրաբարի դաս կուտայ, — Հայոց Պատրիարքն է:

×

Ցիրուցան պատկերները կը դիզուին մեր մտքին մէջ: Զեն դասաւորուած, ինչպէս այս տողերը: Առանց կարօտի եկանք Պոլիս, առանց կարօտի կը մեկնինք: Փառաւոր անցեալի մը մեռած ներկան, դիւղեր քարուքանդ, ուրիշներու մեռած օրերն ու ժամերը, թրքախօս հայ մամիկը ու չիրմներ ու եկեղեցիներ հայկական...

Անհրաժեշտութիւն մը կայ մեր մէջ, քիչ մը մտքուր օդ շնչելու փարիզ հասնելէ առաջ, — Աթէնքն է որ պիտի փրկէ մեզ, ինչպէս փրկեց աշխարհը, քաղաքակրթութիւն տալով անոր:

Գիշերը, փառապանծ ու վհատիտ Ակրոպոլիսին սիւներուն տակ, Պէթհովէնի եօթներորդ Համանուագը:

Այս սիւներուն տակ է միայն, որ կը դտես Պէթհովէնեան անմահութիւնը, ու կը յիշես ներկայի մը անցեալը:

(4 եւ վերջ) ԱՆՑՈՐԴ

ՕՏԱՑԱՆՔ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴՐՕՇԱԿՆԵՐ ԵՒ ՉԻՆԱ – ՆՇՈՒՆՆԵՐ, գրեց Յ. Ստեփանեան, Պէյ – րութ, 1966:

ՏԱՂԱՆԴՈՎ ԵՒ ՈԳԵՇՆՉՈՒՄՈՎ

Ա.

Արտասահմանի հայ երաժիշտներէ մէջ աչքի ընկնող տեղ է գրաւում Գոհարիկ Ղազարոսեանը: Նա չնորհատուտ դաշնա – կահարուհի է, ինքնատիպ երգահան, նուիրուած մանկավարժ եւ երաժշտական գործիչ:

Ղազարոսեանն իր սկզբնական երաժըշտական կրթութիւնն ստացել է Պոլսում, սովորելով Լիսէի աշակերտներից մէկի՝ Էկէի եւ ուրիշների մօտ, ապա երաժըշտական արուեստին բազմակողմանի եւ խորութեամբ տիրապետելու նպատակով անցել է Փարիզ, պարապել այնտեղի երաժշտանոցում, մեծանուն դաշնակահար Լազար Լեւիի եւ Ֆրանսայի նշանաւոր երգահաններ Փօլ Տիւկայի եւ Ռուժէ Տիւքասի դասարաններում:

Գոհարիկ Ղազարոսեանն ստեղծագործ – ծում է աւելի քան 30 տարի: Նա ունի երգային եւ գործիքային բազմաթիւ ստեղծագործութիւններ:

Ինչպէս յաճախ պատահում է իսկական ներշնչում ու մասնագիտական պատրաստութիւն ունեցող արուեստագէտների մօտ, նրա ստեղծագործական առաջին փորձերն իսկ չեն մնացել աննկատ: Վաղ չրջանի գործերից է դաշնամուրային սիւիտը, որ դեռ 1934ին Փարիզում, Շո – փէնի դահլիճում, հնչել է հեղինակի կատարմամբ: Քառամաս այդ սիւիտից ալպատուրիչ «Թռչնակը» հեղինակի երկու այլ կտորների հետ «հայրենաբաղձ հընչիւններ»ում տպագրուելուց յետոյ այժմ յաջողութեամբ տեղ է գտնում նաեւ Հայաստանի դաշնակահարների յայտագրերում:

Ղազարոսեանի քնարական երգերը գըրուած են Վահան Թէքէեանի, Արշակ Զօպանեանի, Անայիսի, Վարուժանի, Մեծարենցի, Ա. Խահակեանի, Վահան Տէրեանի, Ս. Կապուտիկեանի եւ այլ հայ բանաստեղծների ոտանաւորներով: Դրանք տարբեր թեմաներ եւ տրամադրութիւններ ունեցող բաղմաւոր գործեր են՝ սիրային, կատակային, խոհական... հայ ժողովրդի կեանքը, հայրենիքն ու նրա բնութիւնը ներկայացնող մեներգներ եւ խմբերգներ:

Ղազարոսեանի գործիքային երկերի մէջ կան դաշնամուրի, ջութակի, թաւջութակի, սրինգի, լարային քառեակի համար գրուած գործեր, այդ թուում՝ փրելիւտներ եւ փիւկեր, վարիասիոններ, էթիւտներ, սոնաթ: Սրանից մի քանիսը վերաշարադրուած են այլ գործիքների եւ նուագախմբերի համար:

Սկսելով զլխաւորապէս սենեկային երկերից, Ղազարոսեանը վերջին տարիներս ստեղծել է նաեւ մեծ երկեր: Մասնաւորապէս հետաքրքրական պէտք է լինին նրա երկու դաշնամուրային concertները, որոնք մեզ մօտ դժբախտաբար դեռ չեն կատարուել, եւ, թեմայից դատելով, Անահիտի բանաստեղծութեան հիման վրայ գրուած է նորաւարտ «Մի մօր պատմութիւն» պալէն:

Ղազարոսեանի ստեղծագործութեան ճակատն ուղղութիւնը որոշուել է կոմիտասի երկերին նրա ծանօթութեամբ: «Տարիներու պաշտամունքս անմահ կոմիտասի գործին հանդէպ — գրել է երգահանը — պատճառ դարձած է, որ ներչնչուի ու գործերուս մէջ դնեմ տոհմիկ չունչ»: Վաղ չրջանի նրա լաւագոյն երկերից մէկը կոմիտասի «Շուշիկի» պարի նիւթով գրուած փոփոխակներն են, որոնք երեւան են բերել հեղինակի՝ հայ ժողովրդական լեզուի լաւ զգացողութիւնը եւ ինքնուրոյն մտածողութիւնը:

1941ին պոլսահայ բանաստեղծ ու պրակտանպէտ Թորոս Ադամեանը Գոհարիկ Ղազարոսեանին է յանձնում երեւանի նահանգում կոմիտասի հաւաքած հայ գիւղական երգերի մի տետրակ, 70 ձայնագրութիւններով: Ղազարոսեանն այդ երգերից 20ը հայկական ձայնանիչերից վերծանում եւ մշակում է որպէս դաշնամուրային գործեր, որոնք յետագայում գրեթէ Ցովսէփեանի միջնորդութեամբ տպագրուում են:

Ղազարոսեանի ուշադրութեան չրջանակում եղել եւ մնում են հայ ժողովրդական երաժշտութեան բոլոր ճիւղերը: 1940ին Ֆրանսական Տիւրան հրատարակչութիւնը տպագրած է Ղազարոսեանի մշակած հայ աչուղական երեք երգերը: Նա հետաքրքրական փորձեր է անում յատկապէս հնդեւրոպական երգի նմոյշները գործիքային (դաշնամուրային եւ նուագախմբային) երաժշտութեան մէջ որպէս առարձ օգտագործելու կամ պարզապէս մշակելու ուղղութեամբ՝ օգտուելով կոմիտասի, ինչպէս նաեւ մեղանում համեմատաբար սակաւ յայտնի Եղիա Տնտեսեանի ձայնագրութիւններից:

Ղազարոսեանը ինքնօրինակ երգահան է: Լաւատեղեակ լինելով դասական եւ ժամանակակից համաչխարհային երաժըշտութեան փորձին, նա ոչ օքի չի կրկնում, այլ փնտռում նոր ձեւեր եւ թարմ միջոցներ իր երաժշտական պատկերներն արտայայտելու եւ կազապարելու համար: Այդպէս է ստեղծուել, օրինակ, նրա հետաքրքրական գործերից մէկը՝ թեմորի եւ լարաւոր քառեակի համար գրուած փրելիւտը եւ փիւկը:

Ճիշդ է նկատել արտասահմանեան մամուլի մի քննադատ, թէ Ղազարոսեանի բնորոշ գիծը յառաջդիմութեան մշտական ձգտումն է: Հաւանաբար դա կապուած է եւ այն բանի հետ, որ Ղազարոսեանի իր բնաւորութեամբ թէեւ համեստ, բայց մշտապէս ոգեշնչուած, ոգեւորուող անձնաւորութիւն է, որ միշտ ձգտում է ստեղծագործական նոր ուղիներ գտնել:

Ղազարոսեանի ստեղծագործական ուղին ոչ միշտ է եղել հանգիստ: Նա ունեցել է ստեղծագործական ճգնաժամեր, որոնք ունեցել են իրենց ազդեցութիւնը նրա ստեղծագործական ընթացքի վրայ: Ղազարոսեանի ստեղծագործական ճգնաժամերը ունեցել են ոչ միայն ներքին, այլեւ արտաքին պատճառներ: Ղազարոսեանի ստեղծագործական ճգնաժամերը ունեցել են ոչ միայն ներքին, այլեւ արտաքին պատճառներ:

Ա Մ Ո Ք
ԿԱՄ
ՄԱԼԵԶԻՈՅ ԽԵՆԹԸ

Յաւիտեան մինչեւ դուռը: Հոն դաշ եւ բիտասարդ սպայ մը, չատ ժպտուն... եւ բախայի կը նմանէր... Սիրտ կոտրելու ատիճան երիտասարդ էր եւ անմիջապէս անբացատրելի յուզում մը դդացի, տես – նելով որ կը փորձէ մարդ ըլլալ:

Տեսայ որ ձեռքը կը դողար, երբ քեփին տարաւ դլուխ: Պիտի ուզէի դայն ողջա – գուրկել, որովհետեւ ճիշդ այնպէս էր, ինչպէս կը փափաքէի նեբսէս ըլլար ան՝ որ տիրացած էր այդ կնոջ...

Հրապուրիչ, անձնասէր մարդ մը չէր, ո՛չ· այլ պատանիի մը, փափուկ էակի մը յանձնած էր ինքզինքը: Երիտասարդը դիմացս էր ամրողջովին երկչոտ: Հետաքրքիր ակնարկս, ջերմ ընդունելութիւնս աւելի եւս չեչտեցին իր չփոթութիւնը՝ որ կը մատնէին իր բարակ եւ թեթեւ պեխին անհանդիստ չարժումները: Այս պատանին, այս երիտասարդ սպան ինքզինքը կը դպչէր, չփղձկելու համար:

«Ներեցէք ինձի, ըսաւ վերջապէս, պիտի ուզէի տեսնել տիկինը... վերջին անդամ մը»:

Անպիտակցաբար, առանց ուզելու, թեւս այս օտարականի ուսին անցուցի, եւ առաջնորդեցի դայն, ինչպէս կ'առաջնորդեն հիւանդ մը: Զարմացած նայեցաւ ինծի եւ աչքերուն մէջ կարդացի անահանման երախտադիտութեան եւ դորովի ըղդացում մը... այդ երկվայրկեանին արդէն դիտցած էինք թէ կապակցութիւն մը կար մեր երկուքին միջեւ... յաւերժացանք դէպի մեռեալը... Հոն կը հանդչէր· ճերմակ՝ իր ճերմակ պատանքներուն մէջ — դդացի որ ներկայութիւնս կը նեղէր դինքը... ետ քաշուեցայ, դինքը մինակ ձդելու համար... Աւելի մօտ յառաջացայ, դանդաղ, այնքան խռոված, ծանր քայլով մը... ուսերուն եաեւէն կը տեսնէի իր ներքին խռովութիւնը, կսկիծը... կը յաւերժանար ինչպէս... ինչպէս մէկը որ կը քալէ դէմ յանդիման փոթորիկի մը... եւ յանկարծ ծունկերուն վրայ ինկաւ անկողնին առջեւ, ճիշդ ինչպէս ես էի ինկած...:

Շուարեցի չուտով, զայն վերցուցի եւ դրի աթոռի մը վրայ: Ալ չէր ամչնար, եւ իր վիշտը դուրս կուդար հեծկլտանքներով, ոչինչ կրնայի ըսել — միայն ինքնաբերաբար մատներս անցուցի մանկական իր փափուկ եւ խարտեաշ մազերուն վրայ... Ձեռքս առաւ... փափկութեամբ, բայց միաժամանակ իր անհանդստութիւնը մատնող չարժումով մը... եւ մէկէն դդացի որ ակնարկը սեւեռած էր ինծի...

«Ըսէք ինծի ճչմարտութիւնը, տոք – թէօր, Թոթովեց· անձնասպա՞ն եղաւ»:

«Ո՛չ», ըսի իրեն:

«Ուրեմն կը խորհիմ թէ մէկը, մէկը յանցաւո՞ր է իր մահուան համար»:

«Ո՛չ», ըսի նորէն, թէեւ սրտիս մէջ կը դդայի հարկը իրեն պատալու· «Ե՛ս, Ե՛ս, Ե՛ս... եւ դո՛ւն... մենք երկուքս... Եւ իր յամառութիւնը, իր դժնդակ յամառութիւնը»:

Ինքզինքս դսպեցի սակայն եւ անդամ մը եւս կրկնեցի·

«Ո՛չ, ոչ ոք յանցաւոր է... իր ճակատադիրն էր»:

«Չեմ կրնար հաւատալ ասոր, հեծեծեց, կարելի չէ որ հաւատամ: Առջի օր տակաւին ներկայ էր պարահանդէսին, կը ժըպտէր ինծի, պարած առեն ինծի նչան կ'ընէր· ի՞նչպէս կարելի է, ի՞նչպէս պատահեցաւ»:

Երկար եւ տուտ պատմութիւն մը պատմեցի: Նոյնիսկ իրեն չմատնեցի պատճառները:

Յաջորդ օրերը երկու եղբօր նման խօսեցանք, մեր դիմապիծը լուսաւորուած էր մեղ միացնող դդացումէն եւ զոր չէինք խոստովանիր, բայց եւ այնպէս կը դդայինք, որ մեր կեանքը կապուած էր այդ կնոջ: Մէկէ աւելի անդամներ բառերը կը խեղդէին դիս, այնքան մեծ էր փափաքը ամէն բան ըսելու իրեն, բայց չդիտցի՛ր նեբս կը խածնէի: Երբեք չդիտցաւ թէ ծոցին մէջ ունէր երախայ մը, որու հայրն էր, որ երախան, իր երախան, պէտք է սպաննէի, եւ որ ան էր դինքը անդունդը առաջնորդողը: Միայն իր մասին կը խօսէինք սակայն այդ օրերուն, զրոյ իր ակնարկ սակայն այդ օրերուն, զրոյ իր մօտ կ'անցընէի պահուըտելով, վասնզի չէի ըսած ճեզի, դիս կը փնտռէին: երբ ամուսինը հասաւ, զաղտը արդէն զոց – ուած էր, ոչ մէկ կարեւորութիւն տուաւ վկայականին:

Մարդիկ դանազան բաներ կ'ըսէին եւ դիս փնտռէր: Բայց չէի հանդուրժեր այդ մարդը տեսնելու, այն մարդը որ դինքը տառապեցուցած էր, կը պահուըտէի: Զորս օր դուրս չելայ, որպէսզի կարենամ փախչիլ, սիրահարը, կեղծ անուան մը տակ, տեղ մը առած էր ինծի համար նաւու մը մէջ: Գոդի մը պէտք, դիչերը նաւուն կամուրջը բարձրացայ, որպէսզի մարդ դիս չճանչնայ, լքած էի ինչ որ ունէի:

*Տունս եւ եօթը տարիներու աչխատանքս, ամրողջ ունեցածս, ամէն բան ամբողջ ունեցածս, ամէն բան ամբողջ ունեցածս, ամէն բան ամբ

ՄԱՐԳԱՐԻՏՆԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Ձերմակ, արծաթագոյն, փայլուն մարգարիտը անյիշատակ ժամանակներէ ի վեր իր վրայ հրաւիրած է ընչաքաղց մարդոց ուշադրութիւնը: Մարգարիտի նախնական հայրենիքը եղած է Չինաստանն, որ կ'օգտագործէր զայն տուրքի, բուժվճարման համար: Յետագային հասուցեալ, որ Հնդկաստան եւս ունի մարգարիտ: Ալեքսանդր Մակեդոնացիի Հնդկաստան կատարած արշաւներու ժամանակ մարգարիտը ծանօթ էր որպէս պերճանքի առարկայ եւ իբր այդպիսին մուտք գործեց հռոմէական կայսրութեան եւ Հելլադայի սահմաններէն ներս: Հռոմէական հեթանոսական շրջանի տասնամեակները լեցուեցան մարգարիտով: Մարգարիտը երթալով զարճաւ զարդեղէն՝ պարանոցներու համար: Մինչեւ զարուս երրորդ քառորդը մարգարիտի նախասէրները մեծապէս կը գնահատէին մարգարիտը: Կ'ըսուի թէ Սպանիոյ թագաւոր Փիլիպպոս Ա. ունէր ճուտակ մարգարիտ մը՝ ազաւնիի հաւկիթի մեծութեամբ:

Մարգարիտը մեծ քանակութեամբ կը տարուի տաք ծովերու մէջ գտնուած տարէներէն, որոնք աւելի շատ կը գտնուին Պարսից Ծոցին ու Կարմիր Ծովին մէջ եւ նաեւ Ճափոնական կղզիներու, Աւստրալիայ, Վենեսուելայի ջուրերուն մէջ: Ոստրէներ կարելի է գտնել նոյնպէս Սրտ. Մխիթեան, Չինաստանի, Մ. Նահանգներու լեռնային ջուրերուն ու դետերուն մէջ: Այսուհանդերձ Պարսից Ծոցն է մարգարիտին գլխաւոր օրրանը: Դէմ դէն եւ բազմաթիւ դժուարութիւններու, մարգարիտ հաւաքող լուղորդները կը սորվին մինչեւ ծովին յատակը, ու քանի մը վայրկեան եւս կ'ունենան հրճուանքը, որ վերջապէս ձեռք ձգեցին սպասուած մարգարիտը: Սակայն կայ նաեւ ողբերգական մասը, երբ լուղորդը դէմ առդէմ կուգայ չնաճուկի մը, որուն հետ կը սկսի ընդծովեայ լուռ պայքարը:

Մարգարիտը թանկարժէք ուրիշ քարերու կողքին կը վաճառուի սակարաններու կողմէ հաստատուած գիներով: Այս սակարանները կը գտնուին Փարիզի, Լոնտոնի եւ Նիւ Եորքի մէջ: Բնական մարգարիտէն զատ քանի մը տարիէ ի վեր մարգարիտ ձեռք կը ձգուի նաեւ արուեստական մէկոցներով, զորս հարուած մը տալով ձափոնի եւ բնական մարգարիտ ունեցող այլ երկիրներու: Արուեստական մարգարիտի նախահայրն է Միքիմոթօ, որ 1912ին յղացաւ գայն առանալու կերպը: Ան ոստրէները կը բանար ուշադրութեամբ եւ անոնց կափարիչներուն մէջ կը դնէր զորս աւազի հատիկ մը, ու յետոյ գանոնք կ'ընկղմէր ջուրին մէջ գրուած կողովներու մէջ, ուր աւազին շուրջ կը հաւաքուէր բարակ տը բալսիումը:

Ներկայիս արուեստական մէկոցներով ստացուած մարգարիտը մեծ ընդունելութիւն գտած է, այնպէս որ երթալով մոտացութեան կը տրուի անցեալին բազմաթիւ փորձութիւններով ձեռք ձգուած մարգարիտը:

Ա.

ՀԱՑԱՍՏԱՆ

ՄՈՒՇԵՂ ԱՂԱՑԵԱՆ

Հայաստանի մէջ իր մահկանացուն կնքեց ժողովրդական երգերու մասնագէտ Մ. Ալպեան: Ծնած էր Թիֆլիս 1888ին:

Շարա Տալեանի հետ կազմած է Սայաթ-Նովայի եւ Զիւանիի երգերուն հաւաքածոները, Կոմիտասի եւ Ս. Մելիքեանի ժողովրդական երգերու հատորները:

1934-39ին նախագահն էր Հայաստանի Երգահաններու Միութեան:

ԿԵՉԱՌԻՍ

Հին չրջանին Վարաժնունիք անունով երեք գաւառ կար Հայոց աչխարհի երեք տարբեր չրջաններու՝ Այրարատի, Տուրուբերանի եւ Վասպուրականի մէջ:

Համաձայն ժողովրդական դրոյցի մը, Պահլաւունեաց տոհմէն գեղանի օրիորդի մը ցանկութեամբ Այրարատ «աչխարհ»ի Վարաժնունիք գաւառի գեղատեսիլ հովիտին մէջ մեծ ամրոց մը կը չինուի, իսկ անոր կողքին՝ չքեղ ծաղկաստան մը: Զար սիրտ ունէր օրիորդը: Կը պահանջէր, որ Հայոց աչխարհի ամէնէն գեղեցիկ ծառերները աճին իր ծաղկաստանին մէջ, որպէսզի անոր բուրմունքը ըմբռչնէ միայնակ: Բայց գարնան հովը կ'աւերէ այդին եւ ծաղիկները կը ցրուէ ձորն ի վար: Այնուհետեւ ձորահովիտը կը լեցուի ծաղիկներով, մարդիկ կը մոռնան Վարաժնունիք անունը եւ գաւառը կը կոչէ Ծաղկաձոր: Զարութենէ գալարուող գեղանի օրիորդը կը դիմէ հօրը: Վերջինս ամրոցին կից կը չինէ վանք մը եւ կը ստիպէ, որ հովեւոր հայրերը դիւերը ուղիղ ազօթելով ապերսեն Աստուծոյ, որ «տուն վերադարձնէ իր պղկան ցիրուցան եղած ծաղիկները»: Սակայն Աստուած չի լսեր անոնց ազօթքը, եւ բուրմունքէ ծաղիկները կը տարածուին ամբողջ գաւառին մէջ:

Համաձայն այդ զրոյցին, այսպէս է որ հիմնուած է Հրազդանի չրջանի Ծապկաձորին մէջ գտնուող կեչառիսի (կեչառոյք) նչանաւոր վանքը: Հիմնադրութեան տարեթիւականը յայտնի չէ: Վանքի յուչարձաններու խումբին պատկանող կարգ մը չէնքեր չինուած են ԺԱ.-ԺԳ. դարերուն: Ատոնց մէջ ամէնէն մեծը եւ ամէնէն հինը Լուսաւորիչի եկեղեցին է, որ կառուցուած է 1003ին, սրբատաչ սեւ քարերով: Շէնքին զմբէթը կործանած է 1927ի երկրաչարժին հետեւանքով: Ս. Կաթողիկէ եկեղեցին չինած է Պռոչ իչխանին Հայրը՝ Վասակ Խաղբակեան 1214ին: Վանքին յուչարձանախումբին միւս չէնքերը՝ Ս. Նչան, Ս. Ցարութիւն եկեղեցիները եւ դաւիթը կառուցուած են տարբեր մեկենասներու կողմէ:

Կեչառիսի վանքին բոլոր չէնքերը դրեթէ ամբողջութեամբ պահպանուած են մինչեւ այսօր: Միջնադարեան Հայաստանի այս նչանաւոր յուչարձանը հայ ճարտարապետական մեծ արուեստի հնամեայ վկաներէն է:

Կեչառիսը եղած է կրօնական կարեւոր կեդրոն մը եւ ունէր 25 դիւղ եւ մկրտքաղաք: Վանքին կալուածներ նուիրած են Պահլաւունի, Վաչուտեան եւ Պռոչեան իչխանները: Եղած է Խաղբակեաններու տոհմին դամբանարանը: Վանքը ունէր իր դպրոցը: Հոս գործած են փիլիսոփաներ Գրիգոր Մագիստրոս եւ Յաչատուր Կեչառեցի:

Վանքին բակին մէջ կայ խաչքար-յուշարձան, որուն ներքեւ կը հանդչի վանքին գանազան չէնքերուն չինարար վարպետը՝ Վեցիկ: Հայ չինարար վարպետին պատուին չինուած ամէնէն հին կոթողն է:

ՆՈՐ ԳԻՐՔԵՐ

« Հայաստան » հրատարակչութիւնը լոյս ընծայեց Արտաչէս Մխիթարեանի «Վրաստանի սովետահայ գրականութիւնը» խորագրով գիրքը: Նախաբանին մէջ հեղինակը կը խօսի հայ-վրացական մչակութային կապերու մասին: Այնուհետեւ, հանդամանօրէն, առանձին բաժիններու մէջ կը ներկայացնէ Վրաստանի հայ գրականութեան ուղին՝ քառակեան թուա-կաններէն մինչեւ 1963:

Աչխատութեան նպատակն է ցոյց տալ այն մեծ գերը, որ կը կատարեն Վրաստանի ապրող հայ գրողները հայրենի մչակոյթին պահպանման եւ զարգացման նըւիրական գործին մէջ:

×

« Լեռնային Ղարաբաղի բարբառային բառարգը »,— Կ. Դաւթեանի այս աչխատութիւնը, որ վերջերս լոյս ընծայած է Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիան, նուիրուած է Լեռնային Ղարաբաղի բարբառներու ուսումնասիրութեան: Հնչիւնաբանական, ձեւաբանական, բառագիտական տախտակներու եւ քարտէսներու մէջոցաւ համագրուած են Լեռնային Ղարաբաղի բոլոր հայկական գիւղերու խօսուածքները, բացայայտուած լեզուական երեւոյթներու տարածման սահմանները եւ առանձնայատկութիւնները:

Գիրքը մենագրական, քարտիզագրական բնոյթ ունի եւ նոր փորձ է լեզուաբանական աչխարհագրութեան բնագաւառին մէջ:

ԸՆԴԱՐՁԱԿԵԼ ԹԱՆԳԱՐԱՆՆԵՐԸ

Պատմութեան թանգարանի պաշտօնակատար Վ. Մելիքսէթեան հետեւեալը կը գրէ «Սով. Հայաստան»ի մէջ.— «Պետական պատկերասրահը, գրականութեան, մչակոյթի, պատմութեան եւ Հայաստանի յեղափոխութեան պատմութեան թանգարանները տեղաւորուած են Լենինի հրապարակին վրայ գտնուող մչակոյթի տան չէնքում, որի յուցադրական տարածութիւնը չի բաւարարում անգամ մէկ թանգարանի արդի պահանջները: Պատկերասրահը աւելի քան 17·000 գեղարուեստական արժէքներից յուցադրել է միայն 1200ը:

Առաւել վատ պայմաններում է գտնում գրականութեան եւ արուեստի թանգարանը: Տասնեակ հազարաւոր թանգարանային արժէքներից, հազարաւոր գիտանային նիւթերից ու հազուագիւտ փաստաթղթերից յուցադրութեան դրուած են դրանց աննչան մասը միայն: Անհանդուրժելի է երբ պատմութեան թանգարանը իր ունեցած 150·000 թանգարանային արժէքներից յուցադրած է միայն վեց հազար նմոյշ: Թանգարանները զրկուած են նաեւ արժէքների պահպանութեան հրատարակութիւններից»:

×

Հայաստան այցելեց «Փարիզին Լիսէրէ» թերթին պատասխանատու խմբագիր-ներէն Ժեւիքս Լեւիթան:

ՄԱՐԳԱՐԻՏՆԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

(Սկիզբը յաջորդով)

նաւորութիւն է: Նրա երաժչտական պատիարները, յաճախ՝ բաւականաչափ համարձակ մտքեր, «վայրկենապէս» կարող են ծագել եւ ի կատար ածուել: Ցատկապէս նրան ոգեչնչում են հայ ժողովրդական երաժչտութեան իր համար նորահիւս նմոյչները: Այդպէս են գոյացել կոմիտասի ձայնապրած երգերի դաչնամուրային մչակումները, ճիշդ այդպէս են ստեղծուել նաեւ դաչնամուրային 24 էթիւտները (այդ ստեղծագործութիւնն այժմ փարիզում տպագրւում է), տալիս ունենալով երեւանից նրան ուղարկուած ժողովրդական երգերի մի ժողովածուի առաջաբանը:

Անչուշտ, միշտ չէ, որ նորի ձգտումը դրական արդիւնքի է հասցնում. երբեմն նորարարութիւնները մնում են որպէս փորձ, որպէս հեղինակի վարպետութեան ամման ընթացքի մի ատիճան: Բայց այդ ձգտումը ընդհանուր առմամբ դրական յատկանիչ է ամէն մի արուեստագէտի համար, որ չի ուզում եւ մնալ կեանքից, ձգտում է ստեղծել միայն մնայուն երկեր: Մօտաւորապէս այս մասին Զապա Բոսկանը իր նամակներից մէկում հետեւեալն է գրել. «Ամէն արուեստագէտ պէտք է հետեւի իր ուղիին, ինչպէս սկսած է եւ չանգ թափած է պահելու համար արուեստագէտի իր դիմագիծը»:

Ռ. ԱԹԱՅԵԱՆ

ՊԱՌՊԱ ԽԱՉԻԿ

Անոնք եկեղեցի կը մտնէին ոչ թէ պաշտելու, այլ իրենց սիրած դպիրներու կամ մէկ դպրի երգեցողութիւնը լսելու համար: Մեծ պահքի եօթը չաբաթներուն ամէն օր կ'երթային պանդան թաղեր, եկեղեցիներու յատուկ օրերուն արեւածագը լսելու համար: Կրօնական պատգարը կը պահէին մինչեւ այդ ուչերները եւ ազգատախնամին, բանտարկեալներուն եւ որեւէ բարեպաչտական հանդանակու-թեան կը մասնակցէին առատաձեռնու-թեամբ, եթէ, մանաւանդ, իրենց դիմումը վստահելի մարդ ըլլար:

Մեծ յարդ տալով ուսմունքի, անոնք լայնօրէն կը հոգային իրենց զաւակներ-ուն դպրոցական ծախքերը, բայց երբ տեսնէին, որ իրենց տղաքը եւ աղջիկները աւելի բարձր դասակարգի մարդոց ձեւերը կը կապկեն, ցուցերու պէս կը կատղէին եւ երբեմն հօր եւ որդւոց մէջ հոմերական կռիւներ տեղի կ'ունենային: Անոնք դէմ էին ալաֆրանկային, մոտային հետեւելուն, ընճափուչիին եւ եւրոպական պարերուն: Անոնց սիրած հեղինակները երգիծաբաններն էին, Սիմաճեանը, զոր «Մեղուն» կը կոչէին, բայց մանաւանդ Պատմուճանով Հէին գուրսէն եկած բանջարեղէն կամ մրգեղէն գնելու եւ «չահներու» պէս նախախոյրիքներու հետեւ չէին: Անոնք ամէն եղանակին յատուկ անդեղէնով կը սպասէին, որ տեղ պոհանային եւ կը սպասէին, որ տեղ կան բերքը, «երլին», որ գերազանց կը համարէին, իր ժամանակին հասնելը եւ լիուլի վայելէին, ինչպէս՝ նաի Գուլեի կանկառը, Բենեաիկի խաղողը, Վլանկալի վարունգը եւ Սթամպոլի բանջարանոցներու մէջ հասած հազարը:

Անոնք կ'ապրէին առատ եւ լաւ ուտելիքով, օրը օրէն, իրենց վաստկածէն առատ նուէրներ կուտային դպրոցներուն

Պ. Կարապետ Երանեան, Այրի Տիկին Յակոբ Ամէմեան, զաւակներն ու թոռները, Պ. Յակոբ Երանեան, Այրի Տիկին Յովհաննէս Երանեան, զաւակներն ու թոռները, Այրի Տիկին Պօղոս Երանեան, զաւակներն ու թոռները, Այրի Տիկին Օնիկ Ֆէսճեան, զաւակներն ու թոռները, ինչպէս նաեւ ընտանեկան բոլոր պարագաները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց կնոջ, քրոջ, մօրաքրոջ, հարսին եւ աղգականին՝

ՏԻԿԻՆ ԿԱՐՕ ԵՐԱՆԵԱՆԻ

(Ծնեալ Էլմոնէ Պաճաճեան, Էլկա)

մահը, որ պատահեցաւ Սեպտ. 19ին, իր բնակարանը, 70 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի այս Ուրբաթ (Սեպտ. 23) առաւօտ ժամը 10,45ին, Սարսէլի Սէն-Փիէր-Սէն-Փօլ եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի տեղւոյն գերեզմանատունը:

Հաւաքուիլ բնակարանը,

29, Rue du Beauséjour, Sarcelles

ժամը 10,30ին:

Հաղորդ. միջոց.— Օթոպիւս 268 փորթտը լա Շափէլէն, իջնել Մէոի տը Սարսէլ:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՀՐԱՁ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Այրի Տիկին Արշալոյս Հ. Սարգիսեան 50ական ֆրանք կը նուիրէ Դպրոցասէրին եւ Փարիզի եկեղեցւոյ կրթական նպատակներուն, իր ամուսնոյն՝ Հրաչ Սարգիսեանի մահուան 12րդ տարեդարձին առթիւ: (Մտանալ «Յառաջ»էն):

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղը թէյասեղան մը կազմակերպած է Կիրակի (Հոկտ. 2) կէսօրէ ետք ժամը 3ին եկեղեցիի սրահը: Յուլիս և Օգոստոս ամիսներու կայանի սանները իրենց ծնողքներու հետ միասին այս առաջին հանդիպումով պիտի վերապրին կայանի մթնոլորտը:

ՇԱՒԻՒԼԻ Ս. ԳՐ. ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Այս Կիրակի Վարագայ Խաչի տօնին առթիւ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցանէ Թաթուլ քհնյ. Մալխասեան:

ՏԷՍԻՆ.— Այրի Տիկին Զ. Առաքելեան, Տէր եւ Տիկին Ց. Գարագեան եւ զաւակները (Փարիզ), Տէր եւ Տիկին Մ. Առաքելեան եւ զաւակը (Փարիզ), Պ. Ա. Առաքելեան (Փարիզ), Օր. Օր. Նոյեմի, Մարի-Լուիզ եւ Մաուլէն Առաքելեան, Այրի Տիկին Վառվառ Պառաւեան, Տէր եւ Տիկին Մ. Պառաւեան եւ զաւակները, Տէր Տիկին Վ. Պառաւեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Ց. Պառաւեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Հ. Ճըռեան եւ զաւակները (Մարսէյլ), ինչպէս նաեւ Պառաւեան, Քէչիչեան եւ Տիլանեան ընտանիքները սրտի դառն կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, աներհօր, փեսայիին եւ ազգականին

ՍԱՐԳԻՍ ԱՌԱՔԵԼԵԱՆԻ

յանկարծական մահը, որ պատահեցաւ Սեպտ. 19ին, 64 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի այս Շաբաթ (Սեպտ. 24) կէսօրէ ետք ժամը 3ին, Տէսինի եկեղեցւոյ մէջ, ուրկէ հանդուցեալին մարմինը պիտի փոխադրուի տեղւոյն գերեզմանատունը:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ.— Ուրբաթէն Շաբաթ լուսնալիք դիշերը ընկերական հսկում կը կատարուի ընկ. Սարգիս Առաքելեանի դագաղին, Տէսինի Հայոց եկեղեցին: Ընկերները պէտք է հաւաքուին Ուրբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին եկեղեցւոյ չորքակը:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Այս Կիրակի, Վարագայ Ս. Խաչի տօնի առիթով, տեղի պիտի ունենայ հանդիսաւոր եպիսկոպոսական պատարագ,

ՅԱԿՈՒԲ Եպիս. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆԻ կողմէ, որ պիտի քարոզէ օրուան գուտ հայկական տօնին մասին:

Սկիզբ ժամերգութեան 8, պատարագ 10, քարոզ 11,15:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Մարսէյլի Միջմասնայճիւղային ընդհ. ժողովը այս չաբաթ ժամը 15ին, «Հարոնեան» ակումբը: Խիստ կարեւոր օրակարգ: Կը խնդրուի չորքան ներու բոլոր վարչութեան ընկերուհիներու ներկայութիւնը:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այրի Տիկ. Երէցկին Հայրապետեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ այս կիրակի (25 Սեպտ.) Տօն Ս. Վարագայ Խաչին, հոգեհանգստի պաշտօն եւ պատարագ կը կատարուի վախճանեալ Տ. ՊՍԱԿ ՔԱՀԱՆԱՅ ՀԱՑՐԱՊԵՏԵԱՆԻ

մահուան տարելիցին առիթով, Մարսիլիոյ Ս. Սահակ-Մեսրոպ մայր եկեղեցիին մէջ:

Տէր Հօր յիշատակը յարգող ազգական, բարեկամ ազգայիններէն կը խնդրուի ներկայ ըլլալ:

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆԻՔ

Առնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը կը ծանուցանէ թէ այս կիրակի աւանդական Մատաղօրհնութիւնը տեղի պիտի ունենայ Ս. եկեղեցւոյ մէջ: Այս առթիւ կը պատարագէ եւ քարոզէ ՍԵՐՈՎԲԷ ԱՐՔ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ:

Ով որ կը փափաքի մասնակցիլ մատաղին, կրնայ իր նուէրները ղրկել հետեւալ հասցէին.

C. C. P. PARIS 16905-06

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL « HARATCH »
32, Rue de Trévise, PARIS (9e)

Հ. Յ. Դ.

ՓԱՐԻԶ.— Հ. Յ. Դ. Շրջ. Կոմիտէն ներկայացուցչական ժողովի կը հրաւիրէ Փարիզի եւ չրջանի մարմիններու ներկայացուցիչները այս չաբաթ (24 Սեպտ.) երեկոյ ժամը 8,30ին Մշակոյթի Տան մէջ, օրակարգ ունենալով՝

1) Զեկուցում Հ. Յ. Դ. 37րդ Շրջ. ժողովի պատգամաւորներուն: 2) Տարեկան զեկուցում Հ. Յ. Դ. Փարիզի Շրջ. Կոմիտէին: 3) Ընտրութիւն:

ԿՐՔՆՈՊԼԸ.— Հ. Յ. Դ. Եօթնեղբայրեան ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Կրքնոպլի, Ռընաժի եւ Լանսէի բոլոր ընկերները այս Շաբաթ երեկոյեան ժամը 8,30ին, դպրոցին սրահը:

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Հ. Յ. Դ. Շրջ. Կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները Շաբաթ իրիկուն (Հոկտեմբեր 1) ժամը 21ին, Ահարոնեան ակումբը:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ

Կը տօնուի Մարսէյլի մէջ, Հոկտ. 30ին, Կիրակի առաւօտ ժամը 10ին, Սինեմա Վառիէթէ:

ԱՇՆԱՆԱՅԻՆ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ ԱՂՔԱՏԱՆՆԱՄԻ

(Ամառուան հանդէսի շարունակութիւն որ կարելի չեղաւ լրացնել օդի անկայուն ընթացքով)

ԿԻՐԱԿԻ, 25 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1966 ՄՈՆՄՈՐԱՆՍԻԻ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ՏԱՆ ԴԱՐԱՍՏԱՆԻՆ ՄԷՋ (44–50, Ավընիւ Շառլ տը Կոլ (հին թիւ 36): Դուռները կը բացուին ժ.ը 11ին

ՄՈՒՏՔԸ ՁՐԻ

Ինամուած ճոխ պիւֆէ, առատ ուտեստեղէն եւ ըմպելիներ, մատչելի դիներով: Ժամը 12ին համեղ խորոված չամփուրով:

Բացօթեայ եւրոպական պար, նուագախումբի ընկերակցութեամբ մինչեւ գիշեր:

Ժամը 20ին, առաջին անգամ ըլլալով հրախաղ (ֆէյօ տ'արթիֆիս):

ԾԱՆՕԹ.— Մոնմորանսի երթալու համար, կառ տիւ Նորէն շոգեկառք առնել մինչեւ Անկէն-լէ-Պէն, անցնիլ կամրջակը եւ քիւ 6 օթոպիւսով իջնել կրոլէյի կայանը:

Շոգեկառքի ժամեր

10,15, 10,45, 11,13, 11,26, 11,59, 12,05, 12,17, 12,32, 12,47, 13,26, 13,54, 14,00, 14,30, 15,00

LA MUNICIPALITÉ D'ALFORTVILLE

et Toutes les Organisations Arméniennes de la Commune

PRESENTENT LE 1er OCTOBRE 1966 DANS LE CADRE DU

PREMIER FESTIVAL INTERNATIONAL DU FOLKLORE

La Grande Nuit DE L'ARMÉNIE

sous un chapiteau de 4000 places

UN EXTRAORDINAIRE PROGRAMME

Avec la participation de :

HENRI TACHAN HAIRA MARC ARYAN **LIZ SARIAN**

DANYEL GERARD et **ROSY ARMEN**

de la Troupe Folklorique d'Arménie, spécialement venue d'Erévan

GROUPE DE DANSE « CAUCASE » — ENSEMBLE « SOSSI » — CHORALE SIPAN-KOMITAS SOUS LA DIRECTION DE G. APRIKIAN.

PÈLERINAGE A SOURP-GARABED

Samedi, 1er Octobre 1966 à 20 h. 30, Alfortville

Prix des places 20, 15 et 10 Francs. — S'adresser : MARKARIAN, 32 Rue de Trévise, PALOUYAN, 46 Rue Richer MASSIS, 21 Rue Saulnier.
Autobus : 103 Charenton-Ecoles

LES BILLETS DONNENT DROIT AU TIRAGE D'UNE TOMBOLA : PRIX UN VOYAGE EN ARMENIE.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)

Fondé en 1925
R. C. Seine 57 A 2731

Tél. : PROvence 86-60
C. C. P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա՝ Տար. 60 Ֆ. Վեցամսեայ՝ 35 Ֆ.
Արտասահման՝ Տար. 80 Ֆ. Հատը 0,30 Ֆ.

ՇԱԲԱԹ
24
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
SAMEDI
24 SEPTEMBRE
1966

Le Numéro : 0,30 Fr.

42րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 10720

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

42e ANNÉE — Nº 10.720

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ԽՌՈՎԱՅՈՅԶ ԱՐԵՒԵԼՔԸ

Երկրորդ աշխարհամարտէն 21 տարի վերջ կատարեալ խաղաղութիւն չի տիրեր տակաւին աշխարհի վրայ։ Եւ պիտի չտիրէ՝ ցորչափ տեղական, ազգային շահերը կը շարունակեն մնալ աւելի գերակշիռ քան ընդհանուր, միջազգային շահերն ու նկատումները։

Համաշխարհային երկու պատերազմներու միջեւ անցած քսան տարիները բաւական չեղան կարգադրելու բազմաթիւ տակաւին հարցեր, հակառակ Ժընեւի Ազգերու Դաշնակցութեան ջանքերուն։ Ու պայթեցաւ 1939ի երկրորդ մեծ աղէտը, որ նորանոր կնճիռներ աւելցուց առաջիններուն վրայ։

Միայն Հայկական Հարցը չէ, որ իր արդար լուծումին կը սպասէ։ Ուրիշ բազմաթիւ բարդ խնդիրներ չեն կարգադրըւած տակաւին։

Արեւմուտքի մէջ աշխարհակալութիւնն ու գաղթատիրութիւնը ականկալուածէն շատ աւելի մեծ զիջումներ կատարեցին։ Ասիոյ եւ Ափրիկէի մէջ աւելի քան չորս տասնեակ ազգեր ձերբազատուեցան աշխարհակալներու տիրապետութենէն եւ դարձան անկախ։

Հնդկաստան, Փաքիստան, Սէյլան, Հնդկաչին, Ինտոնեզիա եւ ուրիշ փոքր երկիրներ Ասիոյ մէջ, Թունուզ, Մարոք, Ալճերիա, Մաւրիտանիա, Սենեկալ, Քոնկօ եւ բազմաթիւ ուրիշ հողամասեր, գոյնզգոյն բնակչութեամբ, Ափրիկէի մէջ՝ բախտն ունեցան վայելելու ինքնորոշման բարիքները։

Ազգայնական շարժումը հետզհետէ ծաւալեցաւ՝ վարակիչ դառնալով։

Վերջին օրինակը՝ ահա՛ Ճիպութին։

Հակառակ Ասիոյ եւ Ափրիկէի ազգերուն ու ցեղերուն ձեռք բերած նուաճումներուն, անհանդարտ վիճակ կը տիրէ դեռ Ասիոյ եւ Ափրիկէի զանազան կէտերուն վրայ։

Մերձաւոր Արեւելքի մէջ չէ կարգադրուած դեռ Կիպրոսի կնճիռը։

Պաղեստինի արաբ գաղթականներուն հայրենադարձը կը դժուարանայ քանի տարիները կը սահին եւ խռովայոյզ կացութիւնը կը յաւերժանայ Իսրայէլի սահմաններուն վրայ, սպառնալով խաղաղութեան։

Քրտական Հարցը Իրաքի մէջ հինգ տարուան կռիւներէ վերջ ժամանակաւոր կարգադրութեան մը յանգած է։ Սակայն տակաւին կը մնայ դեռ Թուրքիոյ Քիւրտերուն խնդիրը։

Ափրիկէի մէջ Ռոտեզիան եւ Հարաւային Ափրիկէն, մասամբ նաեւ Քոնկօն կը շարունակեն մնալ անհանդարտ վիճակի մէջ։

Սակայն ամէնէն աւելի Վիէթնամն է, որ կը սպառնայ աշխարհի խաղաղութեան։

Քորէան քանի մը տարուան կռիւներէ վերջ հանդարտեցաւ։ Երկիրը բաժնուեցաւ երկու մասերու։ Կողմերը գոհացում տուին։ Համայնավարական շարժումը համանափակուեցաւ հիւսիսային շրջաններու մէջ, շնորհիւ Ամերիկայի եւ իր համախոհներու ռազմական ու նիւթական գործակցութեանց։

Վիէթնամի մէջ Ամերիկացիք աւելի ծանր զոհողութիւններու կ'ենթարկուին՝ համայնավարութեան ծաւալումը արգիլելու համար։

Մինչ Հարաւային Քորէայի բնակիչները անվերապահ աջակցութիւն ցոյց կուտային Ամերիկացիներուն, Հարաւային Վիէթնամի մէջ Վիէթքոնկի գործակալները յաջողած են հինգերորդ զօրասիւն մը կազմել, անել կացութիւն մը ստեղծելով։

Պապին նոր կոնդակը, ՄԱԿի ընդհանուր քարտուղարին ճառը ի նպաստ խաղաղութեան՝ նկատի ունին Վիէթնամը։

Բազմաթիւ շահեր իրարու կը բախին արեւելեան կողմն աշխարհի։

Միայն գաղափարախօսական տարբերութիւնները չեն, որ խնդրոյ առարկայ են։ Քաղաքական, տնտեսական, ռազմագիտական եւ այլ նկատումներ դեր կը խաղան Վիէթնամի մէջ։

ՄԱԿի ընդհանուր ժողովի 21րդ նստաշրջանը իր օրակարգին վրայ չէ դրած Վիէթնամի խնդիրը։ Սակայն բացման նիստին իսկ նախկին եւ նոր նախագահները, ինչպէս նաեւ առաջին ճառախօսները չեշտը դրին Վիէթնամի վրայ։

ՄԱԿը պիտի կրնա՞յ ի վերջոյ արդարացնել իր կոչումն ու առաքելութիւնը, խաղաղութիւնը վերահաստատելով Փրնոմական նախկին գաղթավայրին մէջ, ուր հեղեղաման արիւն կը հոսի, տարիներէ ի վեր։

Սպասե՛նք եւ յուսա՛նք։

ՀՐԱՆՏ - ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԱՌԱՋԱՐԿՆԵՐ

ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐԸ ԶԻՋՈՒՄՆԵՐ Կ'ԸՆԵՆ

Ազգաժողովին առջեւ, ՄԱԿի ամերիկեան պատուիրակը՝ Կոլտպէրկ պարզեց ամերիկեան դիրքը, Վիէթնամի պատերազմի առընչութեամբ եւ ներկայացուց ամերիկեան կարգ մը առաջարկներ։ Ու Թանի առաջարկներուն հետ գլխաւոր տարբերութիւնն այն է որ մինչ ՄԱԿի քարտուղարը կ'ուզէ որ նախ դադրին ամերիկեան ռմբակոծութիւնները, Կոլտպէրկ կ'ուզէ որ միւսները սկսին քաշուիլ։

Ուաշինկթընի բանբերին պարզած կէտերն են.—

Ա) Միացեալ Նահանգները պատրաստ են դադրեցնելու որեւէ ռմբակոծութիւն այն պահուն իսկ երբ ապահովութիւն ունենան, անհատական կերպով կամ որեւէ այլ միջոցով, որ ատոր պիտի համապատասխանէ ընդդիմադիր կողմին ալ պատերազմի մեղմացումը։ Ասոր կը հետեւի Կոլտպէրկի առաջին հարցումը.—«Հանոյ պիտի ընդունի՞, ի շահ խաղաղութեան եւ ի պատասխան ռմբակոծութեանց դադրեցման, վերջ տալ իրենց զինուորական գործողութեանց Հարաւային Վիէթնամի մէջ»։

Բ) Միացեալ Նահանգները միշտ պատրաստ են իրենց ուժերը քաշելու երբ միւսներն ալ քաշեն իրենց ուժերը։ Հարցումը որ կայ այս անգամ Հանոյի համար, հետեւեալն է.— «Հիւսիսային Վիէթնամ տրամադի՞ր է ընդունելու օրացոյց մը արտաքին բոլոր ուժերու հետզհետէ քաշուելուն համար, այդ ուժերը Հիւսիսային Վիէթնամեան ըլլան թէ Միացեալ Նահանգներու։

Գ) Ինչ կը վերաբերի Վիէթքոնկի վերապահուելիք դերին, բանակցութեան մէջ, Կոլտպէրկ կը յիշեցնէ Ճոնսընի յայտարարութիւնը։ Արդարեւ Միացեալ Նահանգներու նախագահը չեշտած էր թէ անհարթելի հարց մը չէ եւ այս առթիւ Կոլտպէրկ երրորդ հարցում մը կ'ընէ Հանոյի կառավարութեան, տարբեր ձեւով. — «Կը հրաւիրենք Հանոյի իշխանութիւնները որ իրենք իրենց հարց տան թէ այս խոչընդոտը բանակցութիւններու աւելի երեւակայակա՞ն չէ քան իրական։

Այս կէտերը պարզելէ առաջ, Կոլտպէրկ հետեւեալ յայտարարութիւնը ըրած էր. — «Որեւէ տարակարծութիւն չի կրնար հարթուիլ առանց զիջումներու, վիճաբանութիւններու և բանակցութիւններու։ Ինչ կը վերաբերի մեզի պատրաստ էինք եւ պատրաստ ենք բանակցելու առանց նախապայմանի։ Պատրաստ ենք բանակցելու Հանոյի չորս կէտերուն շուրջ ինչպէս նաեւ այլ կէտերու զորս կ'ուզեն արծարծել։ Պատրաստ ենք բանակցելու կարգադրութեան մը հիմնուած 1954ի և 1962ի Ժընեւի համաձայնագրերու ճշգրիտ յարգանքին վրայ, յարգանք որ թելադրուեցաւ Վարշաւայի Ուխտի անդամ երկիրներու վերջին ժողովին առթիւ հրատարակուած զեկոյցով, Պուքրէշի մէջ։ Ներպաստաւոր դիրք բռնած ենք Ժընեւի համագումարի մը կամ ասիական խորհրդաժողովի մը կամ որեւէ այլ հաւաքոյթի համար»։

Հիւսիսային Վիէթնամի այն չորս կէտերը որոնց շուրջ Միացեալ Նահանգները պատրաստ են խօսելու, յայտնուած էին 1965 Ապրիլ 8ին, Հիւսիսային Վիէթնամի նախարարապետ՝ Փամ Վան Տոնկի կողմէ Ազգ. Ժողովին առջեւ։

Այս կէտերն էին.—

Ա) Վիէթնամցի ժողովուրդին հիմնական ազգային իրաւունքներու ճանաչում. — խաղաղութիւն, անկախութիւն, գերիշխանութիւն, միութիւն եւ հողային ամբողջականութիւն։ Ըստ Ժընեւի համաձայնագրերուն, ամերիկեան կառավարութիւնը պէտք է Հարաւային Վիէթնամէն քաշէ ամերիկեան զօրքը, զինուորական անձնակազմը, բոլոր տեսակի զէնքերը, քանդէ ամերիկեան զինուորական կայանները, ջնջէ իր զինուորական դաշինքը Հարաւային Վիէթնամի հետ։ Վերջ տայ նաեւ յարձակողական եւ միջամտութեան իր քաղաքականութեան, Հարաւային Վիէթնամի մէջ։

Բ) Սպասելով Վիէթնամի խաղաղ վերամիացման, 1954ի Ժընեւի համաձայնագրերու զինուորական յօդուածները պէտք է յարգուին։ Երկու շրջանները պէտք չէ զինուորական զինակցութիւն կնքեն օտար երկիրներու հետ։ Օտար որեւէ զինուորական կայան պէտք չէ ըլլայ երկու հողամասերուն վրայ։

Գ) Հարաւային Վիէթնամի ներքին գործերը պէտք է որոշուին Վիէթնամցի ժողովուրդին կողմէ, համաձայնութեամբ Ազգ. Ազատագրական Ճակատին, առանց օտար միջամտութեան։

Դ) Վիէթնամի խաղաղ վերամիացումը պէտք է Վիէթնամցի ժողովուրդին խորհրդակցութեամբը կատարուի, երկու շրջաններուն մէջ, առանց օտար միջամտութեան։

Փամ Վան Տոնկ եզրակացուցած էր.— Եթէ այս չորս կէտերը նկատի առնուին, նպաստաւոր պայմաններ ստեղծուած կ'ըլլան վիէթնամեան հարցին խաղաղ կարգադրութեան համար եւ կարելի կը դառնայ միջազգային համագումար մը կատարել 1954ի Ժընեւի համագումարին օրինակին վրայ։

Անդրադառնալով ամերիկացի պատուիրակին առաջարկներուն, խորհրդային Թաս գործակալութիւնը յայտարարած է. «Արթըր Կոլտպէրկ, Միացեալ Նահանգներու ՄԱԿի ներկայացուցիչը, օգտագործեց միջազգային կազմակերպութեան բեմը, անգամ մը եւս արդարացնելու համար ամերիկեան յարձակումը Վիէթնամի վրայ։ Կոլտպէրկ մերժեց ընդունիլ որ Ուաշինկթընն է որ կը կրէ Վիէթնամի արիւնահոսութեան պատասխանատուութիւնը»։

ԱՅՍՕՐ, ԿԱՐԴԱՑԷՔ

ՓՈՑՏԱՄԻ ԳԱՂՏՆԻՔՆԵՐԸ

Պատմուած՝
ՍԷՐ ԱՐԹԻՒՐ ԱՍՊԵՏ
ԵՒ ԿԱՅՍԵՐ ԳԱՀԱԺԱՌԱՆԳԻ
Նախկին թիկնապահ
ԿՈՄՍ ԷՐՆՍԹ ՖՈՆ ՀԷԼՑԵՆՏՈՐՖԻ
կողմէ ՈՒԻԼԻԸՄ ԼԸ ՔԷՕԻ
ուր կը պարզուին գերմանական կայսերական պալատի գաղտնիքները, իր բոլոր մանրամասնութիւններով, յափշտակելով ընթերցողը։
Վէպ մը,
զոր կարելի է կարդալ մէկ շունչով։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ եւ «արբանեակ» մամուլը սկսած են աւելի ծաւալուն կերպով յարձակիլ Չինաստանի վրայ։ Կոմսոմոլսկայա Պրաւդա չեշտը կը դնէ յիմար ծայրայեղութեանց վրայ եւ առանց մեկնութեան կ'արտատպէ Փեքինի խորհրդային դեսպանատան վրայ դրուած հանրանգը, ուր գրուած է.— «Մեր սրտերը լի են ատելութեամբ ձեզի դէմ։ Երբեք պիտի չհանենք զայն մեր սրտերէն։ Երբ ժամը գայ, ձեզի ողջ-ողջ պիտի մորթենք, ձեր ջիղերը պիտի փրցնենք, ձեր մարմինները պիտի այրենք եւ ձեր աճիւնները հովին պիտի ցրուենք»։

ՄԱՏՐԻՏԷՆ հասած լուրերուն համաձայն, հաւանական կը նկատուի որ, Ֆրանքօ հանրաքուէ մը կազմակերպէ, Սպանիոյ նոր հիմնարկութիւններ շնորհելու նպատակով։ Լաւատեղեակ աղբիւրներու համաձայն, այս հանրաքուէն գլխաւորաբար պիտի նախատեսէ պետութեան ղեկավարին եւ վարչապետին պաշտօններուն բաժանումը (ներկայիս երկուքն ալ կեդրոնացած են Քաուտիլլիոյին ձեռքը)։ Ֆրանքօ այս որոշումը կրնայ հաղորդել Հոկտ. 1ին, իր իշխանութեան գլուխ գալուն 30րդ տարեդարձին առթիւ։

ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐԸ մէկ տարուան մէջ երկու միլիոն աւելի բնակիչ ունին։ 1966 Յուլիս մէկին, Միացեալ Նահանգներու բնակչութեան թիւը հասած էր 195 միլիոն 857 հազարի։ Ամէնէն բազմամարդ նահանգներն են՝ Քալիֆորնիա 18 միլիոն 900 հազար եւ Նիւ Եորքի նահանգ՝ 18 միլիոն 300 հազար։ 1960ի մարդահամարէն ի վեր Միաց. Նահանգներու բնակչութիւնը 16 միլիոն 500 հազար հոգիով աւելցած է։

ԹՈՒՐՔԻԱՅԷՆ Ֆրանսա եկող բեռնատար կառք մը որ երեւութապէս ձմերուկ կը փոխադրէր, բռնուած է Զուիցերիայէն Ֆրանսա մտած պահուն։ Մաքսային պաշտօնեաները քիչ մը պրպտում ընելով երեւան հանած են 554 քիլօ հերոյին, մօտ 250 միլիոն հին ֆրանքի արժողութեամբ։

ԱԹԷՆՔԻ մամուլը, մանաւանդ աջ հոսանքի պատկանող թերթերը մեծ խորագիրներով իրենց մտահոգութիւնը կը յայտնեն, հիմնուելով օտար աղբիւրներէ հասած լուրերու եւ բստ որոնց Չինաստան հրթիռներու կայաններ կը հաստատէ Ալպանիոյ մէջ։ «Հիւլէական աղէտ մը իր շուքը կը նետէ Յունաստանի վրայ», «Հրթիռներ Յունաստանի սահմաններուն վրայ», «Ալպանիա՝ Եւրոպայի Քուպան», այս խորագրերով է որ կ'արտայայտուի հելլենական մամուլը։ Ձախ հոսանքի թերթերը վերապահ կը մնան եւ կը շեշտեն թէ ներկայիս Չինաստան ի վիճակի չէ նման կայաններ հաստատել, որոնք թերեւս որոշ զարգացում մը կը պահանջեն։

ԹՐՔԱԿԱՆ ՅԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԵՔԵՆԱՅԻՆ
— ԱՆԻՒՆԵՐԸ —

Ա.

Ակնարկուած «անիւ»ները Իթթիհատի պատասխանատու քարտուղարներն են, ըլլայ Հայաստանի վեց նահանգներուն մէջ, ըլլայ Արեւմտեան Անատոլուի եւ Կ. Պոլսոյ ու Խիրնէի մէջ։

Անոնք հարեւաւորներ են։ Մենք յաջորդաբար պիտի տանք Պետական Դատարանի մը մէկ վճռաթուղթը իբրեւ նմոյշ մի քանիին, վասնզի անոնցմէ չատերը տակաւին անծանօթ կը մնան կամ իրենց հետքերը անհետացուցած էին դատավարութեան ժամանակ։

Այդ պատասխանատու քարտուղարներն էն չատերը անձամբ ընկերացած են մարտագործ չէթէներու խումբերուն եւ խուժանին, եւ յաճախ ղեկավարած էին ո՛ճիրներու ընթացքին՝ մարդասպանութիւն, ջարդ, բռնաբարում, դրամներու, պարղեղէններու, զոհարեղէններու կողոպտում, տարագրութեան ճամբու վրայ կամ մասնաւորապէս պատրաստուած վայրերը՝ իբր ծուղակ՝ կարաւանները բռնաջնջելու, եւ աղղեցիկ անդամ ըլլալով անչարժ կալուածներու յանձնախումբերուն մէջ յափշտակութեանց գործերուն մասնակից եւ հսկիչ եղած էին։

Ինչպէս ըսինք, մեր տալիք փաստաթուղթը, Պատերազմական ատեանի դատաւորութեան վճռագիրը մըն է, որ խիստ կարեւոր է անոնց յանցաւորութիւնը հաստատելու եւ պատիժներ որոշելու, բայց եւ Ատեանին դատաւորները դատաւոր ըլլալէ առաջ՝ Թուրքեր էին, զօրավարներ, որոնք զանազան պատերազմներով, ազատ արձակած են չատերը։ Քանի որ անոնք արտաքնապէս դատաւոր եւ ներքնապէս համաձայն էին կատարուած ցեղասպանական ոճիրներուն։ Այսուհանդերձ Պատերազմական Ատեանի վճռագիրը կը մնայ պատմական փաստաթուղթ մը, թէեւ չէ գործադրուած, բայց եւ այնպէս ոճրապարտութեան յափեանական խարան մըն է թուրք պաշտօնական անձերու եւ աւազակապետներու ճակատին, մանաւանդ վկաներու մեծ մասը՝ Թուրքեր, պաշտօնեաներ, զինուորականներ եղած են։

Դատավճիռին մէջ, դատաւորները չատ ղուշցած են մասնաւոր թուականներ նշանակելէ եւ ընդհանուր բացատրութիւններ արձանագրած են հայկական ջարդի անպղերուն ու բռնութիւններու վոհմակին համար։

ԲՆԱԳԻՐ ԴԱՏԱՎՃԻՌ, ԻԹԹԻՀԱԴԻ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒ ՔԱՐՏՈՒՂԱՐՆԵՐՈՒՆ, ՅԵՏ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ

Թուղթը վկայ՝ թիւ 3772 Յունուար » (1920)։

Թրքական Պատերազմական Ատեանի արձանագրութիւնէն

ՆԱԽԱԳԱՀ

Զօրավար (Մխրխիա) Խասա Փաշա,

Անդամներ.— *Զօրավար (Մխրխիա) Իհսան Փաշա (1), Զօրավար (Մխրխիա) Մուսթաֆա Քէրիմի Փաշա, Զօրավար (Մխրխիա) Իսմայիլ Հաղգը Փաշա, Գընդապետ (Մխր Ալայ) Սուլէյման Շաքիր Պէյ։*

ԻԹԹԻՀԱՏ ԵՒ ԹԷՐԱԳԴԸ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒ ՔԱՐՏՈՒՂԱՐՆԵՐՈՒ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Դատավարութիւն տեղի ունեցած է ներկայութեամբը հետեւեալ ամբաստանեալ անձերուն.—

Մանիսայի պատասխանատու քարտուղար՝ Ավնի Պէյ, Պէյ Օղլիի (Բէրա) պատասխանատու քարտուղար՝ Հասան Սալահէտտին Պէյ, Էսքի Շէհիրի պատասխանատու քարտուղար՝ Տոքթ. Միտհաթ Պէյ (2), Սիրկիւնի (Քիւրկեան) պատասխանատու քարտուղարի փոխանորդ Ձեվտէթ Պէյ, Հալէպի պատասխանատու քարտուղար Ձեմալ Պէյ, Էսքիշնէհիր «Քընդիչ» (Մխիթթիչ) Ապտիւլ Ղանի Պէյ (3), Գոնիայի պատասխանատու քարտուղարի փոխանորդ՝ Ապտիւլ Գաւիր Էֆէնտի, Քասթէմունիի պատասխանատու քարտուղարի փոխանորդ Միւնիր Պէյ, Քասթէմունիի դարձեալ պատասխանատու քարտուղարի փոխանորդ Հասան Ֆէհմի Էֆէնտի, Քարահիսարը Սահիպի (Աֆիոն Քարահիսար) լծակալ դոյքերու Թասֆիկ Քոմիսիոնի նախագահ՝ Ակեոմ Պէյ, Քարահիսարը Սահիպի Թասֆիկ Մէմուրի (հաչուեյարդարի պաշտօնեայ) Խայրէտտին Պէյ (4)։

Տեղի ունեցած դատավարութեանց ընթացքին, երկու կողմերը երկարօրէն լսէյ, դատախազի եւ պաշտպան կողմի բացատրութիւնները քննուելէ եւ կշռուելէ, եւ դատին վերաբերեալ բոլոր դատական թուղթերը եւ արձանագրութիւնները վրէն վար քննելէ, եւ մանրամասնութիւն – ները ուսումնասիրելէ, իրողութիւնները բազմակողմանի կերպով խորացնելէ ետք, եւ անհրաժեշտը տնօրինելու համար, յետ խորհրդակցութեան, տեսնուեցաւ որ, Զինադադարէն ետք (30 Հոկտ. 1918), սմէն կողմ երկպառակութեան եւ դրդռութեան եւ ներքին ապահովութեան խառնակչութեան ամէն միջոցներու դիմած են, եւ տեսնուած է որ, Իթթիհատ եւ Թէրագդը կուսակցութեան պատասխանատու քարտուղարները իրենց ոճրային չարժումներուն մէջ ապատ ձգուած էին։ Սակայն, այլեւս թոյլտուութիւն չտրուելու պատճառով որ չարոնակեն իրենց վրնասները, զանոնք ձերբակալելով, հսկողութեան տակ՝ Կ. Պոլսոյ Պատերազմական Ատեանի առջեւ բերուած են, անոնց մասին քննութիւններ կատարելու համար։ Ներքին նախարարութիւնը եւս չորեքշաբաթական հաղորդած էր, եւ զանոնք ձերբակալել տալով, մաս առ մաս Պատերազմական Ատեանի յանձնած էր։

ՀԱՅԿԱԶՆ Դ. ՂԱԶԱՐԵԱՆ

---

1) Իհսան փաշան հաւանաբար Քէօր Իհսան Փաշան է, որ գերի բռնուած էր Կովկասեան ճակատի վրայ ու փախած, եւ յետոյ կրկին կովկասեան ճակատ երթալով, բռնուած հայ գերիները սպանելէ տուած էր Ալեքսանդրապոլի եւ այլ շրջաններու մէջ, եւ 1921ի սկիզբը մաս կազմած էր այն զին. ատեանին որ դատերեցուց ցեղասպաններու դատավարութեան շարունակութիւնը։

2) Այս Տոքթ. Միտհաթը պէտք չէ շփոթել Միտհաթ–Շիւքրիի հետ, որ Իթթիհատի Կեդրոնին քարտուղարն էր։

3) Այս Ղանի Պէյը Ապրիլէն Օգոստոս 1915 եղած է նաեւ պատասխանատու քարտուղար Սեբաստիոյ նահանգին։

4) Յունիս 21 (1919) դատավարական նիստին կարդացուած ամբաստանագրին մէջ յիշուած էին, Հայոց գոյքերու կողոպտումի եւ սպանդի յանցաւորներու կարգին նաեւ հետեւեալները, որոնք կամ պահուըտած էին Կ. Պոլսոյ մէջ եւ կամ Անատոլուի մէջ եւ ձեռք անցուած չէին. — Անգարայի երեսփոխան Հիլմի, Քարահիսարի (Աֆիոն) երեսփոխան Ադա Օղլու (Աֆիոն Քարահիսար) լծակալ դոյքերու Թասֆիկ Քոմիսիոնի նախագահ՝ Ակեոմ Պէյ, Քարահիսարը Սահիպի Թասֆիկ Մէմուրի (հաչուեյարդարի պաշտօնեայ) Խայրէտտին Պէյ (4)։

ՏԱՂԱՆԴՈՎ ԵՒ ՈԳԵՇՆՉՈՒՄՈՎ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Ղազարոսեան – ստեղծագործողի հա – մար մի նշանակալից դժուարութիւն կայ, այն է, որ նա հետու է Հայաստանի արդի երգահաններէ ստեղծագործական ա – ոգեւորչից, դուրկ՝ փորձի մչտական փոխանակման հնարաւորութիւնից։

Թէեւ ինքը՝ երգահանը եւ ուրիշները Պոլսում չամախ կատարում են իր սենեկային ստեղծագործութիւններն ու երգերը, որոչ գործեր էլ, այդ թւում նաեւ դաշնամուրի առաջին քոնչերթոն, կատարուել են եւրոպական բեմերում (մասնաւորապէս՝ Քոնչերթոն՝ 1960ին, Փարիզի Կալօ դահլիճում) եւ ձայնապրուել Ամիէտ, Հեծելազօրաց փոխ գնդապետ, հանգստեան կոչուած Միւմթազ, Սարուխանի երեսփոխան եւ Թէնէէտտիւտ կուսակցութեան անդամներէն Սապրի, Իսթանպուլի երեսփոխան Սալահէտտին ձիմբոզ, Էրզրումի երեսփոխան եւ Միլլի Ազանսի տնօրէն Հիւսէին Թոսուն, Փերիէ Պաճի ներկայացուցիչ՝ նախապէս Սեյնիկի Իթթիհատի պատասխանատու քարտուղար Իհսան Նամըգ, Պրուսայի պատասխանատու քարտուղար Ալի Բիզա, Գոնիայի նախկին Վալի Սամիհ Րիֆաաթ, համալներու պետ (էհեմ) Ֆերիտ, Ազշէհիրի ձիհանպէյլիի միւտիր Ֆէհմի, Քաղաքապետ Միւֆիթիզատէ Ռեալիլ, Ազշէհիրի Քոմիսէր եւ Սպարթայի նախկին բանտապահ Հասան Պասրի, Հալէպի շրջանի չէթէներու պետ գրածախ Նէճաթի, Պոլվատինի Իթթիհատի ներկայացուցիչ Միւֆիթի Մէհմէտ Ալի, եւ Հաճի Աթթար Գարաֆազի Հասան–Հիւսէին, եւ Էնվէր Փաշայի հայրը Հաճի Ահմէտ Փաշա։

Ասոնց դէմ ալ որոշմնագիր արձակուած էր 10 Յունիս1919ին։

Վերոյիշեալ պատերազմական Ատեանի վճռագիրը, որեւէ ժամանակ որեւէ թերթի մէջ, նաեւ օտար մամուլի մէջ, լոյս տեսած չէ։ Կցուած է թրք. պաշտօնական թերթ Թագվիմը Վէգայիին։ Չէ հրատարակուած նոյնիսկ թրքական թերթերուն մէջ։ Դատարանի այս պաշտօնական արձանագրութիւնը ոճրագործ պատասխատու նատու բարտուղարներու մասին առաջին անգամ ըլլալով լոյս կը տեսնէ հայ մամուլին մէջ, իմ իսկ թարգմանութեամբս։ (ԽՄԲ.— Ընկ. Հայկազն Ղազարեան այս վճռագրին բնագիրը լուսանկարած եւ ֆլիշէ հանելով հրատարակած է *Հայրէնիքի* մէջ, 17 Սեպտ. 1966, — բացառիկ վաւերաթուղթ մը որ կը հաստատէ Թուրքերու ոճիրը Թուրքերու դատաստանով)։

Ա Մ Ո Ք
ԿԱՄ
ՄԱԼԵԶԻՈՅ ԽԵՆԹԸ

Բայց այլեւս չէի կրնար ապրիլ այդ տան մէջ, այդ քաղաքին, այդ աշխարհին մէջ, ուր ամէն ինչ դինքը կը յիշեցնէր ինծի... Գոպլ մը պէս, փախայ դիշերը, միայն մոռնալու համար։

Բայց մինչ նաւուն կը հասնէի, կէս դիշերին, բարեկամ ապան ինծի կ'ընկերանար, այդ պահուն, ճիշդ այդ պահուն, քառանկիւն եւ սեւ բան մը կը բարձրանէին... իր դպաղը, կը լսե՞ք, իր դպաղը, մինչեւ հոս դիս կը հետապնդէր, ինչպէս ես դինքը կը հետապնդէի... Եւ պէտք է ներկայ ըլլայի այդ տեսարանին, անտարբեր ձեւանալով. վասնզի հոն էր, իր ամուսինը... Կ'ընկերանայ դպաղին մինչեւ Անգլիա, խորհեցայ, դուցէ կ'ուզէ հոն դիւանագիտութիւն կատարել, հիմա այդ կինը կրկին իրեն կը պատկանէր, այլեւս մերը չէր, մեր երկուքինը չէր, բայց միշտ հոս եմ, մինչեւ վերջին վայրկեանը պիտի հետեւիմ իրեն, բան պիտի չղանէ, երբեք, այդպէս պէտք է, պիտի պաշտպանեմ իր դպաղին որեւէ փորձի դէմ, այս անիծեալին դէմ որմէ փախաւ, ապաստան դանելու համար մահուան մէջ, բան պիտի չդիտնայ, ոչ մէկ բան, անոր դպաղնիքը միայն իմս է, իմս է միայն...

Կը հասկնա՞ք, հիմա կը հասկնա՞ք, ինչու չեմ ուզեր մարդիկ տեսնել, չեմ կրնար լսել անոնց խնդուքը... երբ կը սիրաբանեն եւ դոյդ դոյդ կը միանան... հոն, վարը, ապրանքներու միջեւ, հընդկական ընկոյզներու եւ թէյի միջեւ իր դպաղը կայ... չեմ կրնար հոն հասնիլ, փակ է... բայց դիտեմ, եւ մէկ վայրկեան չեմ մոռնար, նոյնիսկ երբ դաշնակին ձայնը կ'առնեմ եւ կը լսեմ որ Թանկօ կը պարեն... Ցիմար բան է, ծովը իր ալիքները կը սփռէ մինչեւ մեռելներու վրայ, հողին ամէն մէկ թիզ տակ դիտակ մը կը փոխ, բայց չեմ կրնար, անկարելի է որ հանդուրժեմ իրենց ծպտեալ պարահանդէսները եւ խրնդուքները... այդ մեռելը, կը տեսնեմ դինքը, եւ դիտեմ թէ ինձմէ ինչ կը սպասէ... դիտեմ, պարտականութիւն մը ունիմ կատարելիք։ Դեռ ծայրը չեմ հասած... իր դպաղնիքը դեռ չէ փրկուած, այդ կինը դեռ դիս չէ ապատպրած...

×

Նաւուն մէջտեղէն ազմուկ մը լսուեցաւ, քայլերու ձայներ, նաւատեները կը սկսէին կամրջակը լուալ։ Սարսռաց, իրրեւ թէ յանցանքի վրայ բռնուած ըլլար. ձըղտուած դիմագծերը տագնապ մը կ'արտայայտէին։ Ոտքի ելաւ եւ մրմնջեց.

«Կ'երթամ... կ'երթամ...»։

Յաւելի էր նայիլ իր վչտահար ակնարկին, խմիչքէն ու արցունքէն ուռած իր աչքերուն. իր նուաստացուցիչ մկլ կը զլայի ամօթը, ամօթը՝ որ թող տուի կը զլայի ամօթը, ամօթը՝ որ թող տուի դիշեր առեն իր դպաղնիքը յայտնի ինծի։ Ակամայ ըսի իրեն.

«Եթէ թոյլ տաք, այսօր կէսօրէ առաջ կուզամ տեսնել ձեզ ձեր խցիկին մէջ...»

Նայեցաւ ինծի — հեղնական, ծանր, լիրբ ծամածռութիւն մը կար շրթներուն վրայ — յետոյ ըսաւ, ձայնին մէջ սառնայական բանով մը որ կը կտրատէր եւ կ'աւրէր բառերը.

*«Չա՛... Օդնելու ձեր նշանաւոր պարտականութիւնը... Չա՛... Շնորհիւ ձեր առաքինութիւնը... Չա՛... Շնորհիւ ձեր առաքինութիւնը... Չա՛... Շնորհիւ ձեր առաքին

«ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ»
ՀԻՆ ՕՐԻՆԱԿ ՄԸ

Զարմանալի ճակատագիր ունեցած է հայ ժողովուրդին մտաւոր եւ նիւթական գործօնը: Մեր ժողովուրդին պէս ան եւս գաղթականութեան ցուպը ձեռք առած է եւ, այսօր, աշխարհի զրեթէ բոլոր նշանաւոր թանգարաններուն մէջ կարելի է հանդիպիլ հայ ժողովուրդին մըտքին եւ չնորհքին արդասիքը հանդիսացող թղմաթիւ արժէքաւոր գանձերու, որոնց մեծագոյն ամենէն առաջ հայկական ձեռագրերու պէներու: Բոլորն ալ ունեցած են իրենց ողբերգութիւնը: Ցաճախ կորնչուցած են իրենց մէկ մասը, իսկ երբեմն ալ՝ իրենց

քիւ տեղծագործութիւններով: Իր հայրենի քաղաքում նա վրաղուած է նաեւ հայ երաժշտութեան գործերի հաւաքման, որի համար նա ճանապարհորդել է Եւրոպայի տարբեր երկրներում: Ղազարոսեանը ներկայումս էլ ճանաչուած է որպէս փորձուած եւ յաջողակ դաշնակահարուհի, որ պարբերաբար հանդէս է գալիս մենանուագով, ինչպէս եւ նուագակցում է եւրոպացի այցելած արուեստագէտին:

Իր հայրենի քաղաքում նա վրաղուած է նաեւ երաժշտական – մանկավարժական աշխատանքով: «Շրջապատուած եմ աշակերտներէ՝ մեծը, տարեցը, փոքրը՝ բոլորը կան»: Ընդհանրապէս Ղազարոսեանը մտիկ է կանչած Պոլսահայութեան ազգային – մշակութային կեանքին, մասնակցում է կենաց. Սանուց Միութեան միջոցառումներին, հանդէս գալիս նաեւ որպէս նախաձեռնող: Սանուց Միութիւնը մտնաւոր յաջողութեամբ նշել է կիսասի ծննդեան 95ամեակը: Այդ առթիւ Ղազարոսեանը հանդէս է եկել դեկուցումներով: Երաժշտական հարցերի շուրջ նա գրում է տեղի հայ մամուլում, անյապաղ եւ մեծ ջերմութեամբ անդրադառնում է Հայաստանից իր ձեռքը հասած երաժշտական հրատարակութիւններին, պոլսահայ հասարակութիւնը տեղեակ պահում հայրենի երաժշտութեան նուաճումներին: Նա հոգով եւ սրտով կապուած է Մայր Հայրենիքին. «Հապա՛ր բարեւ, հապա՛ր մաղթանք պոլսէն, — գրում է նա, — ուր կարօտը ունինք ձեր երդերու, ձեր դաշնամուրին, ձեր լարերուն. Սայթ–Նոյան մենք ալ ոտնեցինք, բայց փնտուեցինք ձեր տարազատ մեկնաբանութիւնը, ձեր հեզահնչուն պարն ու սրտին բուռած երգը. ա մէկը, որ ուրի՛չ է... Որքա՛ն ուրախ պիտի ըլլայի օր մը, եթէ պատեհութիւնը ունենայի Մայր երկիրը այցելելու»:

Բազմաբեղուն, տաղանդաւոր եւ ոգեշնչուած արուեստագիտուհուն մաղթենք նոր հանդէս ու նոր ոգեշնչումներ եւ շատ ապրող այցելութիւն Մայր Երկիրը:

Ռ. ԱՓԱՅԵԱՆ

«Սով. Հայաստան»

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԲՈՒԺԱՐԱՆՆԵՐ

«Հայրենիքի ձայն» չարաթաթերթի թղթակիցը տեսակցութիւն մը ունեցած է բժշկական գիտութիւններու դոկտոր Վահան Սադոյեանի հետ, որ փոխ–տնօրէնն է ֆիզիքական եղանակով բուժման եւ հանքային ջուրերու գիտահետազօտական հիմնարկութեան:

— Հիմնարկութիւնը իր աշխատանքները սկսած է 1930ին: Հանքային աղբիւրներու հետազօտութեան գործին մէջ իրենց փայլուն դերը ունեցած են գիտնական Լեւոն Յովհաննէսեան եւ Արշակ Յակոբեան: Հայաստանի հանքային աղբիւրներու վերաբերեալ հետաքրքրական, փաստական մեծագրութիւններ գրեցին 1934–1936ին: Երկու գիտնականները հանքային ջուրերու ուսումնասիրութեան հիմնադիրներն են:

գուած դասագիրքը եւ Ժ. դարուն արժանացած է երկու տպագրութեան (1728, 1794, Կ. Պոլիս), ինչպէս նաեւ երկու անգամ թարգմանուած է վրացերէնի: Ս. Զուղայեցի 1656ին իբրեւ նուիրակ ճամբայ կ'ելլէ դէպի Արեւմտեան Հայաստան, բայց կէս ճամբան կը հիւանդանայ եւ կը վախճանի Եւդոկիայի մէջ (Թոքատ) 1657 Փետրուար 27ին:

Բրիտանական թանգարանին մէջ գտնուող հայկական ձեռագիրներուն գուցակը կազմած է 1933ին Կոնիբիը: Հայկական ձեռագիրներու այս կարեւոր հաւաքածոն կը պարունակէ նաեւ Զուղայեցիի «Քերականութիւն» եւ «Տրամաբանութիւն» դործերուն մէկական օրինակները: Յուցակին մէջ կայ նաեւ ձեռագիր քերականութեան մը նկարագրութիւնը, որուն հեղինակին եւ խորագրին անունները, մանակի պակասութեան պատճառով, ճշդուած չեն: Մանրազնին քննութիւնը ցոյց կուտայ, որ այդ քերականութեան հեղինակը նոյն ինքն Ս. Զուղայեցին է, իսկ ձեռագիրը արտագրողը՝ Սեւերիան Երէցը:

Այսպէսով, Սիմէոն Զուղայեցիի «Քերականութիւն» ձեռագիր օրինակ մը եւս կը գտնուի:

Զուղայեցիի կեանքը, գործունէութիւնը եւ ձգած ժառանգութիւնը կարծէք խորհրդապաշտական ձեւով խտացումը ըլլայ հայ ժողովուրդին ծանր ատամպանքներով եւ հերոսական մաքառումներով լեցուն պատմութեան: Զուղայեցի իր կեանքը եւ մտաւոր կարողութիւնները նուիրեց հայրենի երկրին եւ անոր մշակոյթին զարգացման, մեռաւ հայրենիքէն հեռու, բայց միշտ անոր հետ:

Հ. ՄԻՐՋՈՅԵԱՆ

Հայաստանի հանքային աղբիւրներէն Արզնին ծանօթ է իբրեւ սիրտ–անօթային հիւանդութիւններու առողջարան եւ իր բուժիչ յատկանիշներով կը վայելէ մեծ համբաւ: Իսկ Ջերմուկը ուշադրաւ է հանքային տաք ջուրերով: Հոս կը բուժուին լեարդի, լեղապարկի, ստամոքսի, յօդերու եւ ջիղերու հիւանդութիւն ունեցողները: Սկսած են համբաւ ստանալ Դիլիջան՝ թոքերու հիւանդութիւններով տառապողներուն համար, կիրովական՝ իբրեւ ջղային – մարմնական բժշկութեան առողջարան:

Գիտնականները կը շարունակեն իրենց հետազօտութիւնները Արզնիի, Ջերմուկի, Կիրովականի մէջ: Ակռ պատ, հիւանդացողներու մէջ կը պարզաբանուին փիզիքական ազդակներուն նշանակութիւնը հիւանդութիւններու բուժման եւ կանխարգելման գործին մէջ: Հետազօտութիւնները կը հրատարակուին պիտական հատաքածոներու մէջ: Առողջարաններուն մէջ կատարուած վերջին տարիներու հետազօտութիւնները ամփոփուած են Գ. Աղաջանեանի «Հայաստանի կուրորտներ» խորագիրը կրող աշխատութեան մէջ:

Մօտերս Երեւանի մէջ պիտի գումարուի պիտական համագումար մը, որուն պիտի մասնակցին Անդրկովկասի հանքային աղբիւրներու մասնագէտները:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԵՐԵՒԱՆԻ մէջ Սեպտեմբեր 10ին բացումը կատարուեցաւ Հայաստանի լրագրողներու Միութեան երկրորդ համագումարին:

Օրակարգի հարցերն էին.— Վարչութեան անցնող տարեշրջանի գործունէութիւնը, նոր Վարչութեան եւ Խորհ. Միութեան լրագրողներու երկրորդ համագումարի պատգամաւորներու ընտրութիւններ:

ՀԱՑԱՍՏԱՆԻ մէջ կարեւոր աշխատանք կը կատարուի հայ – արաբական մշակութային կապերը զարգացնելու ուղղութեամբ: Այս առընչութեամբ յատուկ մարմին մը ստեղծուած է, որուն նախագահն է՝ Ա. Շահինեան:

ԹԱՇԿԵՆՏ մեկնեցան երեսուն հայ երիտասարդներ: Ուրիշներ եւս պիտի մեկնին: Ուզպեկիստանի մայրաքաղաքին մէջ պիտի չինեն տուներ:

ԵՐԵՒԱՆԻ պատմութեան թանգարանը նուէր ստացաւ արժէքաւոր իրեր՝ արտատմանէն: Նուէրը ղրկուած իրերուն մէջ կան հոմէական դրամներ, Աւետարանի արծաթեայ ոսկեզօծ պատկանակ մը՝ հայերէն խորագրութիւններով, կեսարացի հայ կնոջ մը վերնազգեստը, ռուսերէն, ֆրանսերէն չգեզարդած դիրքեր:

ՈՒԻԼԵՐՄ ԼԸ ՔԼՕ

(Շար.)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (1)

ՓՈՑՏԱՄԻ ԳԱՂՆԻՔՆԵՐԸ

Ա.

ԼՕՑԹԼՆՊԼԵՐԿՆԵՐՈՒ ՏՌԱՄԸ

Կը յիշե՞ք, սիրելի բարեկամս, հրաշկղ ցեղակից մը հաք Մոնթէ Քարլոյի մէջ ձեր առաջին հանդիպումը, ծանր եւ տօքային մթնոլորտով մը, որ լեցուած էր փարիսեան բարմարոյր անուշահոտու–թիւններով եւ խաղամոլներու քրտնաթոր հառերով:

Կը յիշե՞ք, մենք իրարու քով նստած էինք, ղէսկապէլ (պիլարտօ) այն սեղանին առջեւ, որ խաղասրահ մտնելու առեն առջեւ կ'ելլայիք:

Որքան անելիք կը մնայ դեռ աչքերուս առջեւ այդ սեսարանը: Ականջներուս ջնջուն է դեռ սեղաններուն վրայ հոսող ոսկիներուն հնչիւնը եւ խաղացողներու ձերբինակ ապազակը:

Մ՛հ, սիրելի բարեկամս, պատերազմին նախորդող այդ տարիներուն, բովանդակ Եւրոպան հոն ժամադիր եղած էր՝ անձնատուր ըլլալու համար իր խաղամոլու–թեան կիրքին: Բիլիէրայի այդ հմայիչ դրախտը, — իր մշտակապոյտ երկինքով, իր կողերուն մէջ չափիւղայի պէս ընդլուզուած Մէյջերկրականով, իր սքանչելի ծաղիկաէտումով՝ ուր հսկայ հալուէնները փայլը կը նսեմանայ ձիթենիներու գորշանկարչին, իր պարզամիտ բնիկնե–րով՝ որոնց սեւ աչքերը կ'լսեն թէ վատուան կանխահոդութիւնը չունին, — դարձած էր ընդհանուր բանակատեղին Եւրոպայի հաճոյքներուն:

Թոյլ տուէք ինձ որ առանց չափազանցութեան թէ, նոյնիսկ ամէն տարի այդ աւետեաց երկիրը յաճախողներէն ոչ ոք՝ այս տողերը գրողին չափ կրցած է վայելել անոր պարգեւած հաճոյքները:

Ի՞նչ բարեբախտ դիպուած մը իրարու դէմ հանեց մեզ հոն. դուք՝ անգլիացի վիպասան եւ ես... Ի՞նչպէս ըսեմ. ձեր թշնամիներէն մէ՛կը... Ո՛չ, սիրելիս: Այն կռիւը որ իրարմէ կը բաժնէ մեր ժողովուրդները, չի կրնար արդելք ըլլալ մեզ իրարու միացնող սիրոյն, եւ կը համարձակիմ յուսալ թէ սիրով պիտի թոյլատրէք որ ձեզ բարեկամս կոչեմ, առանց նկատի առնելու այն իրողութիւնը, որ ես Ինքս կամ Իրնէօթ Ֆոնհելգենսորֆ, Մոզէլի Հելգենսորֆի դղեակին տէրը, ծառայած եմ իբր բանբեր սպայ, իբր թիկնապահ թանկագին անձնաւորութեանը այն ցածոդիին որ կը կոչուի Նորին Կայսերական Բարձրութիւն Գահաժառանգը:

Աւա՛ղ, աւելի քան ճշմարիտ է որ մեր ազգերը այսօր պատերազմի մէջ են, այն պատերազմին՝ որ երկար առենէ ի վեր կը հետապնդուէր Քայզերին եւ իր որդուոյն կողմէ, եւ որուն համար, — ինչպէս դուք լաւ դիտէք, — ամենամեծ սոսկում մը ցոյց կուտայի միշտ:

Ես ուրացած եմ յափշտակիչներու եւ մարդասպաններու այս խմբակը, որուն ծոցը ծնած եմ իբր զժբախտ մը, ուր ապրած եմ մինչեւ այն օրը, երբ վերադարձայ Եւրոպայի խաղադրութեան դէմ նիւթուած սոսկ դաւադրութեան:

1914 Օգոստոս 3ին, թօթվեցի իմ մոյկերէս Պերլինի փոշին, անցայ Ֆրանսա–կան սահմանը եւ անկէ ի վեր ապրեցայ այն հնամենի հանգստաւէտ բնակարանին մէջ, որ կը գտնուի Ֆոնթէնպլոյի պաշտելի անտառին եղերքը եւ որ դիտէք ձեր ազակցութեամբը:

Եւ հիմա, նախապատերազմեան կացութեանս բերմամբ, խնդրած էք որ ձեզի տուն տամ Փոցտամի մասին ունեցած դաղանիքներէս մէկ քանին:

Դուք կը դրդէք զիս, որ Քայզերին եւ իմ կայսերական սիրոջս՝ գահաժառանգ «Վիլհէլմիկ»ին հանրային եւ անձնական կեանքի անծանօթ մնացած դրուագներէն մէկ քանին քօղազերծեմ: Կ'ուզէք որ խօսիմ նաեւ դեղեցիկ իշխանուհիին՝ Մենքլէնպուրկի դքսուհիին մասին: «Սիլլի», — ինչպէս ընտանեբար կը կոչուի դքսուհին, — տասը տարի առաջ ամուսնացած է գահաժառանգին հետ, որ իր մտերիմներուն ծանօթ է «Վիլհէլմիկ» անունով: Դքսուհիին կեանքը երկար մարտիրոսութիւն մը եղած է մխայն: Խե՛ղճ կինն: Ան տասը տարիէ ի վեր ենթարկուած է ամենաղաղիր թշուառութեանց, ամուսնական ամենադէշ դժբախտութեանց, որոնք դինքը կանխահասօրէն ծերացուցած են, իր աչքերուն չուրջը դրոշմելով արցունքի խոր ակօսներ, եւ իրեն տուած են այն վշտահար վիճակին ու ողբերգական նայուածքը, որ կը կառչի դինքը մօտէն ճանչցողներու ուշադրութեան:

Մ՛հ, Փոցտամի այն հրաշագեղ Մարմարէ Պալատը, ուր ինծի այցելութեան եկաք, այն չռչղուն արքունիքը, ուր յետոյ հրաւիրուեցաք Նորին Կայսերական Բարձրութեան կողմէ արսւած խրախճանքի ընդունելութեան մը, վիշտով դեղացած է դուն եւ յորդելու վրայ եղող սրտի մը դերեզմանն է:

ՈՒԻԼԵՐՄ ԼԸ ՔԼՕ

(Շար.)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այրի Տիկին Վարդուհեան, Տիկին Մարի Վարդուհեան, Տէր եւ Տիկին Ս. Վարդուհեան եւ զաւակները ինչպէս նաեւ ընտանեկան բոլոր պարագաները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի այս կիրակի առաւօտ Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին իրենց սիրելի թոռնիկին եւ զաւակին

ՎԱՐԴԱՆ ՎԱՐԴՈՒՀԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ։

Ողբացեալին յիշատակը յարգող բնակիչներն ու բարեկամները կը հրաւիրուին ներկայ գտնուիլ։

×

Այս տխուր առթիւ, Այրի Տիկին Վարդուհեան եւ Տիկին Մարի Վարդուհեան 25 ֆրանք կը նուիրեն «Յառաջ»ի։

ՅԱՒԱԿՅՈՒԹԻՒՆ

ՓԱՐԻԶ.— Հ. Յ. Դ. Շրջ. Կոմիտէն իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ընկեր Կարօ Երանեանի եւ ընտանեկան պարագաներուն, իր հնոջ էլմոն Երանեանի մահուան տխուր առթիւ։

×

Փարիզի Շրջ. Կոմիտէն ցաւակցութիւն կը յայտնէ Այրի Տիկին Առաքելեանի (Տեսին), զաւակներուն ու ընտանեկան պարագաներուն, իրենց ամուսնոյն եւ հօր ընկեր Սարգիս Առաքելեանի մահուան տխուր առթիւ։

ԹԻՑԱՍԵՂԱՆ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղը թէյասեղան մը կազմակերպած է կիրակի (Հոկտ. 2) կէսօրէ ետք ժամը 3ին եկեղեցիի սրահը։ Ցուլիս և Օգոստոս ամիսներու կայանի սանները իրենց ծնողքներու հետ միասին այս առաջին հանդիպումով պիտի վերապրին կայանի մթնոլորտը։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Մարսէյլի Մէջմասնաճիւղային ընդհ. ժողովը այս շաբաթ ժամը 15ին, «Ահարոնեան» ակումբը։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։ Կը խնդրուի շրջաններու բոլոր վարչութեան ընկերուհիներու ներկայութիւնը։

Հ. Յ. Դ.

ՓԱՐԻԶ.— Հ. Յ. Դ. Շրջ. Կոմիտէն ներկայացուցչական ժողովի կը հրաւիրէ Փարիզի եւ շրջանի մարմիններու ներկայացուցիչները այս շաբաթ (24 Սեպտ.) երեկոյ ժամը 8,30ին Մշակոյթի Տան մէջ, օրակարգ ունենալով՝

1) Զեկուցում Հ. Յ. Դ. 37րդ Շրջ. ժողովի պատգամաւորներուն։ 2) Տարեկան զեկուցում Հ. Յ. Դ. Փարիզի Շրջ. Կոմիտէին։ 3) Ընտրութիւն։

ԿՐՔՆՈՊԼԸ.— Հ. Յ. Դ. Եօթնեղբայրեան Ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Կրքնոպլի, Ռընաժի եւ Լանսէի բոլոր ընկերները այս Շաբաթ երեկոյեան ժամը 8,30ին, դպրոցին սրահը։

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Հ. Յ. Դ. Շրջ. Կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները Շաբաթ իրիկուն (Հոկտեմբեր 1) ժամը 21ին, Ահարոնեան սրահը։

ՇՈՒՏՈՎ ԼՈՑՍ ԿԸ ՏԵՍՆԷ

ՀԱՅ ԲՈՑԺ

ԺՈՂ. ՊԱՐԲԵՐԱԹԵՐԻ ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ
31ՐԴ ՏԱՐԻ
Խմբ. Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Տարւոյն երրորդ եռամսեակը՝ գերազանցօրէն ճոխ եւ հետաքրքրական, — միշտ «օգտակարը հաճելիին խառնած»։

Բաժանորդագրութեան պայմաններն են.—

ՀԱՅԱՑ – ԲՈՑԺԻ տարեկան բաժնեգինը կը մնայ նոյնը, Ֆրանսա 15 ֆրանք, արտասահման 5 տոլար։

Դիմել խմբագրին անունով, «Յառաջ»ի խմբագրատան հասցէով։

Ch. Aïvazian
32, Rue de Trévise, Paris (9e)

×

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ Է

ՅԱՆՈՒՆ ՄԵՍՈՊ ՄԱՇՏՈՑԻ
ԳՐԵՑ Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Լեզուական հարցեր.— Պաշտպանութիւն հայ լեզուի սեփական օրէնքներու։
մօտ 200 էջ։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Քորֆուէն Ցակոբ Մէսխեան կը փնտռէ իր մօրաքրոջ տղան Օննիկ Սէֆէրեան բնիկ Պանարմայի։

Լուր ունեցողներէն կը խնդրուի զրել՝

BOUDOYAN
18, Rue Constant — 69 - LYON (3e)

ԼՈՑՍ ՏԵՍԱՒ

ԱՐԻՒՆՈՏ ԷՋԵՐ

Հեղ. ՄԵՍՐՈՊ ՏԷՐ-ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ
Ականատեսի վկայութիւններ
կը պտնուի
Գրատուն ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼԵԱՆ
ՀՐԱՆՏ ԲԱԼՈՒԵԱՆ
ինչպէս նաեւ հեղինակին մօտ
77, Rue Robert Dupont — 92 - Asnières
Tél. : 733-11-00

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

Կապոյտ Խաչի Կրքնոպլի կիրակնօրեայ դասաւանդութիւնը կը սկսի Հոկտ. 2ին, կիրակի առաւօտեան ժամը 9ին, սովորական սրահին մէջ։ Դասատու Պ. Երուանդ Մարաչլեան։ Կը խնդրուի բոլոր ծնողքներէն անխտիր իրենց զաւակները վերոյիշեալ ժամուն արձանագրել։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ

Կը տօնուի Մարսէյլի մէջ, Հոկտ. 30ին, կիրակի առաւօտ ժամը 10ին, Սինեմա Վառիէթէ։

×

Նոր Սերունդի օրը կը տօնուի Մարսէյլի մէջ, Հոկտ. 15ին, Քազա տ'Իթալիա։

×

Ս. Խաչ Ընկերակցութեան տարեկան պարահանդէսը 26 Փետրուարին։

×

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
ԱՂՔԱՏԱՒԱՆԱՄԻ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 23ին, ժամը 16ին կէս դիշերը, Ժորժ Ե.ի սրահներուն մէջ։
Մանրամասնութիւնները յայտնուին։

ԵՐԵՒԱՆԻ ՁԱՅՆԱՍՓԻՒՌԸ

Ամէն կիրակի առաւօտ ժամը 9էն 10, կարճ ալիք՝ 25,1, 26,3 եւ 31 մեթրի վրայ։

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL « HARATCH »
32, Rue de Trévise, PARIS (9e)

ԱՇՆԱՆԱՅԻՆ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ ԱՂՔԱՏԱՒԱՆԱՄԻ

(Ամառուան հանդէսի շարունակութիւն որ կարելի չեղաւ լրացնել օդի անբաստ ընթացքով)

ԿԻՐԱԿԻ, 25 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1966 ՄՈՆՄՈՐԱՆՍԻԻ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ՏԱՆ ԴԱՐԱՍՏԱՆԻՆ ՄԷՋ (44–50, Ավընիւ Շառլ տը Կոլ (հին թիւ 36)։ Դուռները կը բացուին ժ.ը 11ին

ՄՈՒՏՔԸ ԶՐԻ

Խնամուած ճոխ պիւֆէ, առատ ուտեստեղէն եւ ըմպելիները, մատչելի գիներով։
Ժամը 12ին համեղ խորոված չամփուրով։
Բացօթեայ եւրոպական պար, նուագախումբի ընկերակցութեամբ մինչեւ գիշեր։
Ժամը 20ին, առաջին անգամ ըլլալով հրախաղ (Ֆէօ տ'արթիֆիս)։

ԾԱՆՕԹ.— Մոնմորանսի երթալու համար, կառ տիւ Նոռէն շոգեկառք առնել մինչեւ Անկէն-լէ-Պէն, անցնիլ կամրջակը եւ թիւ 6 օթոպիւսով իջնել Կրուէյի կայանը։

Շոգեկառքի ժամեր
10,15, 10,45, 11,13, 11,26, 11,59, 12,05, 12,17, 12,32, 12,47, 13,26, 13,54, 14,00, 14,30, 15,00

LA MUNICIPALITÉ D'ALFORTVILLE
et Toutes les Organisations Arméniennes de la Commune

PRESENTENT LE 1er OCTOBRE 1966 DANS LE CADRE DU

PREMIER FESTIVAL INTERNATIONAL DU FOLKLORE

La Grande Nuit DE L'ARMÉNIE

sous un chapiteau de 4000 places
RUE DE SEINE

UN EXTRAORDINAIRE PROGRAMME

Avec la participation de :

HENRI TACHAN HAIRA MARC ARYAN **LIZ SARIAN**
DANYEL GERARD et **ROSY ARMEN**

de la Troupe Folklorique d'Arménie, spécialement venue d'Erévan

GROUPE DE DANSE « CAUCASE » — ENSEMBLE « SOSSI » — CHORALE SIPAN - KOMITAS SOUS LA DIRECTION DE G. APRIKIAN.

PÈLERINAGE A SOURP-GARABED

Samedi, 1er Octobre 1966 à 20 h. 30, Alfortville

Prix des places 20, 15 et 10 Francs. — S'adresser : MARKARIAN, 32 Rue de Trévise, PALOUYAN, 46 Rue Richer MASSIS, 21 Rue Saulnier.
LES BILLETS DONNENT DROIT AU TIRAGE D'UNE TOMBOLA : PRIX UN VOYAGE EN ARMENIE. Autobus : 103 Charenton-Ecoles Descendre Rue de Seine

ՀԱՄԱԼՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)

Fondé en 1925 — Tél. : PROvence 86-60

R. C. Seine 57 A 2731 — C. C. P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա՝ Տար· 60 Ֆ· Վեցամսեայ՝ 35 Ֆ·

Արտասահման՝ Տար· 80 Ֆ· Հատը 0,30 Ֆ·

ԿԻՐԱԿԻ 25 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ DIMANCHE 25 SEPTEMBRE 1966

Le Numéro : 0,30 Fr.

42րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 10721 — Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN — 42e ANNÉE — N° 10.721

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԿՐՕՄԻՔՕՅԻ ՀԱԿԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՔԱՐՈԶԸ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐԸ ՉԻ ՀԱՒԱՏԱՐ ԿՈԼՏՊԼԻԿԻ

ֆաղաքական դէտերու կարծիքով, խորհրդային Արտաքին նախարարին էլոյքը, Ազգաժողովին առջեւ, սահմանուած է վերջ տալու այն յոյսերուն որոնք ծլած էին, Կոլտպլիկի առաջարկներէն ետք: Արդարեւ Կրոմիքօ խիստ էր եւ իր հակամերիկեան բուռն յայտարարութիւններով, կարծես ուզեց փորձել վերջ տալ այն ամբաստանութիւններուն, որ կան ամխներէ ի վեր, մանաւանդ Զինաստանին կողմէ եւ ըստ որոնց Խորհ· Միութիւնը մեղակցութեան չատ ծանր պատասխանատուութիւն մը ունի Վիէթ – նամի պատերազմին մէջ:

Կրոմիքօյի ելոյթին դլխաւոր կէտերն են.— «երեք հարիւր հազար ամերիկացի զինուորներու եւ սպաներու արշաւը Հարաւային Վիէթնամ, բարբարոս ռմբակոծութիւնները Հիւսիսային Վիէթնամի, զինուորական միջամտութիւնը Քամպոճի եւ Լաոսի գործերուն մէջ, այս ամբողջը, յարձակում մըն է: Ուոշինկթընէն եկած խօսքերը առատ են, սահմանուած ապացուցանելու որ Միացեալ Նահանգները լուծում մը կը փնտռեն կացութեան, ապացուցանելու որ իրենց կամքով չէ որ Վիէթնամ կը դտնուին: Անժխտելի իրողութիւն է սակայն որ իւրաքանչիւր նահանեոնութիւն, խաղաղասէր կոչուած, նոր յարձակումի մը առիթ կուտայ: Ի՞նչ կը փաստէ, յանուն Միացեալ Նահանգներու եղած յայտարարութիւնը, հոս, Ազգաժողովին մէջ: Կը փաստէ որ Միացեալ Նահանգներու կառավարութիւնը յարձակողականի իր քաղաքականութիւնը կը պաշտպանէ եւ թէ ոչ մէկ նշան կայ որ վկայէ թէ Ուոշինկթընի տրամադրութիւնները լուրջ են, Վիէթնամի հարցը կարդադրելու համար եւ դադրեցնելու յարձակումը Վիէթնամի ժողովուրդին դէմ:

«Ո՞ւր է Վիէթնամեան հարցին լուծումը: կարդադրութեան ծրագիր մը կայ, որ համապատասխան է միջազդային իրաւունքի սկզբունքներուն, խաղաղութեան չափերուն: Այս ծրագիրը մէջտեղ դրած են Վիէթնամի ժողովրդավար Հանրապետութիւնը եւ Հարաւային Վիէթնամի Ազդ· ճակատը: Պարզ է եւ տրամաբանական, մէջն ունի ռմբակոծութեանց առանց պայմանի դադրեցում, Հարաւային Վիէթնամէն հեռացումը դինեալ ուժերուն, օտար դէնքերու պարպումը եւ կարելիութիւնը Վիէնամցի ժողովուրդին համար, որ ինք կարդադրէ իր ներքին հարցերը: Ցարձակողը Վիէթնամ եկու: Ցարձակողը պէտք է մեկնի»:

Կրոմիքօյի ելոյթը, որ տեւած է մէկուկէս ժամ, կը վերաբերէր նաեւ Քուպային, Գերմանիոյ, որոնց չուրջ անդրադարձ, ոչ մէկ նոր բան կայ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԱՐԻԶի արքեպիսկոպոսը՝ կարդինալ Մօրիս Ֆելթէն, հանդստեան կոչուելու իր փափաքը յայտնեց, համաձայն Պասլին որոշումին: Արդարեւ ծանօթ է որ Մորու ցքտիքիօ մը հրատարակելով, Պօղոս Զ· կը թելադրէր որ եպիսկոպոսները իրենց հովուական պաշտօններէն հրաժարին 75 տարեկանէն սկսեալ: Կարդինալ Ֆելթէն 83 տարեկան է:

ԴԱՇՆԱԿՑԱՅԻՆ ԳԵՐՄԱՆԻՈՑ վարչապետը Ուոշինկթըն մեկնեցաւ, առանց ոեւէ ակնարկ ընելու Արեւելեան Գերմանիոյ ակնկալած ճանաչման մասին:

ՕՐ ԸՍ ՕՐԻՆ

« ԱՆԻ ՓԱՂԱՓ ՆՍՏԵՐ ԿՈՒԼԱՅ »

Լրագրողը տեսակ մը կեսուր է: Կամ գոհանչ:

Որովհետեւ, միշտ կը գանգատի, կը տոտռայ, կը տրտնջայ: Եւ դաս կուտայ:

Ինչպէս կեսուրները հարս, իսկ գոհանչներն ալ փեսայ բարեկարգելու համար աշխարհ եկած են, լրագրողն ալ, կարծէք, ծնած է որ ազգին ականջէն քաշէ, տարին տասներկու ամիս:

— Հա՛րս, շնորհիւով նստէ՛··· Երեսդ մի՛ խաբ··· Թեւերդ գոցէ··· Քիչ խօսէ, քիչ խնդա՛··· Տղուս երեսն ի վեր մի՛ պռոար···

Կամ.

— Փեսա՛յ, ամէն գիշեր դուրս ելլելու պէտք չունիս··· Տունը կեցի՛ր, զաւակներուդ հով··· Քիչ ծխէ, քիչ խմէ··· Աղջկանս հետ շնորհիւով վարուէ՛···

Նմանողաբար ալ·

— Ա՛զգ, խելէդ գլուխդ ժողվէ··· Լրջացիր··· Հերի՛ք լաս, հերի՛ք հառաչես ··· Վերջ տո՛ւր սա «Անի քաղաք նստէր կուլայ» ձեւերուդ··· Արցունք ըսածդ ալ կը հիննայ, կը մաշի··· Երկու հազար տարի է աչէդ թաց է··· Զորցո՛ւր··· Կը բաւէ՝ ուրիշներուն եւ հու զաւակներուդ գութը շարժելու քաղաքականութիւնդ··· Նոր աշխարհի մը մէջ ենք, նոր բաներ սորվէ··· Վերածնունդը դուռդ կը զարնէ, արթնցիր···

Հարս կայ, խօսք մտիկ կ'ընէ:

Փեսայ կայ, խօսք մտիկ չըներ:

Ազգ կայ, տուած խորհուրդներդ կ'օգտուի: Ազգ ալ կայ, ըսածներուդ ականջ չի կախեր:

Մերը — անիմա՛ն — այս վերջին դարասակգին կը պատկանի: Ոչ տեսակէտ կը փոխէ, ո՛չ ալ սովորութիւն:

Ու երբ դիտողութիւն ընես, կը պատասխանէ·

— Մենք հետեւողական ազգ ենք··· Ծանրութիւն ունինք··· Օր մը ասանկ, օր մը անանկ չենք··· Խնճորին համար «կարմի՞ր է» ըսած ենք··· Շատ բարի, ատանկ ալ պիտի ըսենք՝ յաւիտեանս յաւիտենից: Լացո՞վ աշխարհ եկեր ենք··· Շատ բարի, լացով ալ աս աշխարհէն պիտի մեկնինք··· Աս աս է, եթէ գործիդ չի գար, *կուա պայ···*

— Բայց, ա՛զգ, արեւիդ մատաղ, կանանչ խնճոր ալ կայ··· Այո՛, շիտակ ես, լացով ուշխարհ եկեր ենք, բայց ո՞վ ըսաւ որ լացունկոծով պիտի անցընենք մեր օրերը···

— Կ'երեւայ ըսածս չհասկցար, հայրենակից··· «Մենք հետեւողական ազգ ենք» կ'ըսեմ ես զի, խօսք կը հասկնա՞ս···

×

Եւ ի՛նչ սխալ-մխալ բաներ կ'ընենք, որպէսզի մեզ ճանչցողներն ալ ըսեն·

— Հետեւողական ազգ են··· Գոյն չեն փոխեր, իրենց աւանդութիւններէն եւ սովորութիւններէն չեն հրաժարիր···

Կարծեմ ճշմարտութենէն շատ ալ հեռացած պիտի չըլլամ եթէ ըսեմ որ շատ մը երեւոյթներու մէջ, ո՛չ սրբագրութեան, ո՛չ ալ վերաքննութեան մասին կը մտածենք:

Ջատի՞կ է, Ծնո՞ւնդ է — շուկայ կը վազենք նոփզնոր հագուստ եւ *կըճըա կըճըա* կօշիկ գնելու համար:

Բայց, մեր մտքէն անգամ չանցնիր ազգային կարգ մը «արարողութիւններ» բարեփոխել:

Թուրքին համար կ'ըսենք·

— Չի փոխուիր···

Բայց, ներողութի՛ւն··· Գոնէ մէկ արուեստի մէջ փոխուած է: Առաջ, *խաթդանով* Հայ ու Յոյն կը կոտորէր, հիմա սկսեր է փոբրամասնութիւն հալեցնել, ձուլել, նոր օրէնքներով, նոր *իրատ*ներով: Ճնշումով: Երբեմն, նոյնիսկ··· *լոխումով* ու *մուհալէպիով*··· Ա՛լ ի՞նչ պէտք ունի դաշոյն սրելու կամ փամփուշտ վատնելու: Սուրէ անցընելիք բանի՞ հոգի մնացեր է որ···

×

Բայց, մենք ալ չենք փոխուիր:

Երէկ ալ մեր երգերուն մէջ աղի արցունք կար, այսօր կայ:

— *Մեր հայրենիք թշուառ, անտէր···*

Մատով ցոյց տուէք Ափրիկեան նորաձկալ եւ խեղճուկրակ ժողովուրդ մը, որ իր թշուառութիւնը ազգային բայլերգի նիւթ ընէ···

Երէկ ալ կ'երգէինք·

— *Ապաւրել եմ ինչպէս պիշեր,*
Իմ չորս կողմս է փոթորիկ···

Այսօր ալ, տակաւին, կ'երգենք·

— *Էս ի՛նչ գուլում աշխարհ է, սրտակից ընկեր չկայ··· Լաւ օրերս անցան գացին սեւ դարդերս մնացին···*

Երէկ ալ կ'երգէինք·

— *Կարաւանն անցաւ բարձած արցունքով, էդ մեր աշխարհի դարդն ու զուլումն է:*

Այսօր ալ կ'երգենք·

— *Հով արէք, սարեր, հով արէք,*
Իմ դարդին դարման արէք···

×

Կը թուի թէ օրացոյցին վրայ չենք ճայիր: Ու ետ գացեր ենք հարիւր տարի:

Այսիենք, այն օրերը, երբ այս միութեար ազգը իրեն բան ու գործ ըրած էր արցունքը: Լալահառաչ ողբը:

Բայց, ահաւասիկ, եկեր հասեր ենք 1966 թուականը, երբ ամէն ազգ, — մեծագօրէն մինչեւ անգօրը — օդը կը թընդացնէ իր յաղթութեան ու փառքի երգերով: Երբեմն, ծիծաղելի ըլլալու աստիճան:

Ծուռումուռ ճամբու մը վրայ ենք, մենք, Արտասահմանի Հայերս:

Որովհետեւ, տակաւին կը հաւատանք որ հայրենասիրութեան ճրագը վառ պահելու համար··· պէտք է արտասուել: Պէտք է հառաչել: Պէտք է ողբաձայն ադօթքներ արտասանել:

Երեւանը չի լար, այսօր: Թէեւ լալու պատճառներ ալ չեն պակսիր:

Ընդհակառակն, իր բոլոր երգերուն մէջ կայ կեանք ու արեւ, փառ ու պարծանք, սէր ու աշխատանք, յոյս եւ լոյս: Կըրնանք չլսելու զարնել կարգ մը երգեր, որոնց մէջ ի յայտ կուգայ վարչածեւին կերպարանքը:

Բայց, մնացեալները մեր գլխուն վրայ տեղ ունին: Որովհետեւ, կենսաշող արեգակով օծուն, կը խանդավառեն, կը ոգեւորեն բազմութիւնները ե՛ւ ներսը, ե՛ւ դուրսը:

×

Անցեալ տարուան Եղեռնի տարեդարձին առթիւ կը յանձնարարէինք ա՛լ չխօսիլ մեր ողբերգութեան մասին՝ ո՛չ մեր նոր սերունդին, ո՛չ ալ օտար ժողովուրդներուն:

Որովհետեւ, լացող ժողովուրդները կէս ճամբան կը մնան, ինչպէս մենք մնացինք, իսկ ճամբուն ծայրը կը հասնին լացողները, ինչպէս հասաւ Թուրքը:

×

Ժամանակը հասած է որ մեր ազգային թէ ընտանեկան հանդէս – խնջոյքներու յայտագիրներէն դուրս հշենք մեր արտասուաթոր եւ յուսալքիչ երգերը, անոնց տեղը տալով սիրոյ եւ աշխատանքի, յաղթութեան եւ հպարտութեան, կեանքի ու փառքի երգերուն:

Մէկ տուն «Բամ փորտան» հազարաւ – մէկ երիտասարդ ազգին կը մօտեցնէ, իսկ հազարումէկ «Անի քաղաք նստէր կուլայ» մէկ երիտասարդ ալ չի ձգեր ազգին գիրկը:

Երաժիշտնե՛ր Արտասահմանի — եւ բանաստեղծներ — ո՞ւր էք, ի՞նչ կը բանիք:

ԵՒՐՈՊԱՑի

« ...ԻՄ ԽԵԼՔԻՑ ԵՂԱՒ » (*)

Իմ խեղճ գլուխ, որ փորձանքի մէջ ընկար,
Ողջ աշխարհում ծիծաղելի բան դարձար·
Որ կողմը փախար՝ սայթաքեցիր, վայր ընկար,
Վերջում էլ Բէդովլաթ անուն ստացար:

Ո՞ւմ մեղադրեմ, թէ ումից եղաւ,
Այս բոլորը միայն իմ խելքից եղաւ:

Համարեա թէ աշխարհում գոված էի ես,
Ապակու պէս ոսկէ տուփում դրուած էի ես,
Էս ի՞նչ պատահեց ինձ, կամքիս հակառակ,
Իմ անգիտութիւնից եղաւ այս տեսակ:

Ապա ո՞ւմ մեղադրեմ, թէ ումից եղաւ,
Այս բոլորը միայն իմ խելքից եղաւ:

Թագաւորներից մէջլիս կանչուած,
Իշխաններիցը գովուած, մեծարուած·
Ալ կարմիր կապայում զուգուած, զարդարուած,
Հիմա մնացել եմ ես բուրթը հագած:

Ապա ո՞ւմ մեղադրեմ, թէ ումից եղաւ,
Այս բոլորը միայն իմ խելքից եղաւ:

Բրինձ էի, գարի դառնալը ինչի՞ս էր պէտք,
Աղաւնի էի, լոր դառնալը ինչի՞ս էր պէտք,
Աշխարհական էի, բահանայանալն ինչի՞ս էր պէտք,
Մի հարցնող լինի՝ արեղայ դառնալն ինչի՞ս էր պէտք:

Ապա ո՞ւմ մեղադրեմ, թէ ումից եղաւ,
Այս բոլորը միայն իմ խելքից եղաւ:

1) *Սայաթ Նովայի այս տաղը գրուած է վրացերէն եւ յետադային թարգմանուած հայերէնի:*

Իւնէ Մելաչուիլի անունով վրացի աբեղայ մը, օր մը, կ'այցելէ Հաղբատի վանքը, ուր մեծանուն տաղասացը, արդէն կուսակրօն դարձած, ճաշի կը հրաւիրէ զայն եւ կը հիւրասիրէ համադամներով ու ընտիր դինիով:

Ճաշի ընթացքին, երբ տրամադրութիւնները կը բարձրանան, կուսակրօն դարձած աչուղը պատէն վար կ'առնէ քեմանչան եւ կը նուագէ այս տաղը:

ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ՓԱՌՔԵՐԷՆ

ԱԿԱԴԵՄԻԿՈՍ Ե. Ա. ՀԱՍՐԱԹԵԱՆԻ ՀԵՏ

ՈՐԲԱՆՈՑՆԵՐԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ԶԵՆԻԹ

Սեպտեմբեր 15էն 18, Փարիզի մէջ կայացաւ հոգեմարմնական (փսիխոսոմա–թիք) բժշկութեան երրորդ միջազգային համագումարը, որուն կը մասնակցէին 30 տարբեր երկիրներէ հաւաքուած մօտ 800 մասնագէտներ։ Բժշկութեան այն ճիւղն է այս, որ կ'ուսումնասիրէ յոգնութեան, ջղային պրկումի, մոատանջութիւններու, արդիական կեանքի զանազան ժխտական երեւոյթներու յառաջացուցած հետեւանքները՝ մարդ էակի հոգեկան եւ ֆիզիքական առողջութեան վրայ։

Հայ մեծանուն գիտնական ակադեմի–կոս Փրոֆ. եղբայս Ա. Հասրաթեան, Համագումարին մէջ կը ներկայացնէր Մորհ. Մխիթարեանը։

Համագումարին բացման հանդիսաւոր արարողութիւնը, որ սիրուեցաւ հեռա–տեսիլէն, տեղի ունեցաւ Փարիզի բժշկական կաճառի մեծ ամփիթատրոնին մէջ, ի ներկայութեան Փարիզի համալսարանի վերատեսուչ Փրոֆ. Ռոշի, Բժշկական կաճառի տեսուչ Փրոֆ. Պրուէի, Գիտութիւններու կաճառի տեսուչ Փրոֆ. Զամանքիի, Կրթական եւ Երիտասարդու–թեան ու մարզախաղերու (սփոռ) նախարարներու ներկայացուցիչներուն եւ պետական այլ անձնաւորութիւններու։

Փրոֆ. Տրսուայի բացման ճառէն եւ երիտասարդութեան ու Սփոռներու նախարար Կ. Մխոֆի ողջոյնի նամակին ընթերցումէն ետք, Փրոֆ. Ե. Ա. Հասրաթեան խօսք առաւ Համագումարին մասնակցող օտար պատուիրակութիւններուն անունով։

Աչխարհի ներկայ պայմաններուն մէջ, խաղաղութեան հաստատման, միջազգային հասկացողութեան եւ գործակցութեան, խաղաղ գոյակեցութեան պահպանումին եւ տեւականացման մէջ մեծ դեր վերապահուած է դիտնականներուն, ըսաւ ի միջի այլոց Փրոֆ. Ե. Ա. Հասրաթեան, որ իր խօսքը վերջացուց համագումարի կազմակերպիչներուն ուղղուած շնորհա–կալութեան արտայայտութիւններով։

×

Մենք պատիւն ու հպարտութիւնը ունեցանք տեսակցութիւն մը ապահովելու Փրոֆ. Ե. Ա. Հասրաթեանի հետ, եւ խնդրեցինք իրմէ որ իր կեանքին ու գիտական անցեալ եւ ներկայ գործունէութեան մասին տեղեկութիւններ տայ «Յառաջ»ի ընթերցողներուն համար։

Սիրով ընդառաջ դնաց։ Բոլոր իսկական մեծ եւ արժէքաւոր մարդոց նման, սքրտբաց, պարզ, մարդամօտ եւ դիտնականի համեստութիւն ունեցող սիրելի անձ մըն է Փրոֆ. Ե. Ա. Հասրաթեան։ Ու նաեւ դուարթախօս, չէն–չոդ, կատակասէր, լա՛ւ մարդ եւ լա՛ւ Հայ։

Տեղեկութիւննե՞ր իր կեանքի մասին։

Նախ եւ առաջ կը չեշտէ թէ ինք արեւմտահայ է ծագումով, — ծնած է Ախլաթի չրջանի Մեծք գիւղը։

1915ին, Մեծ Եղեռնի օրերուն, մինչ մեր ժողովուրդին դահիճները անխնայ կը կոտորէին ծեր, երիտասարդ ու մանուկ ամէն արու Հայ, ծնողքը՝ ապշիկի հա–զուստներով կը ծպտեն 12 տարեկան եղբայրը, որ անհամար դժուարութիւններէ եւ փորձանքներէ ետք, ինքզինք կը դանէ Հայաստանի որբանոցներէն մէկուն մէջ։

Որբանոցէ որբանոց, անհաստատ եւ անապահով պատանեկութեան չրջան մը կ'ապրի ապագայ մեծ դիտնականը։ Անապահով նոյնիսկ, ի չարս այլոց, ամերիկեան որբանոցին մէջ, ուր Թուրքերը ճնշում կը բանեցնէին ամերիկայի վարիչ–ներուն վրայ՝ վերատին... «Ձեռք ձգելու» համար արեւմտահայ որբերը։ Բարեբախտաբար՝ ի զուր։

Հայաստանի խորհրդայնացումէն ետք, Ե. Ա. Հասրաթեան, որպէս յաջողակ ուսանող, իր ուսումը կը չարունակէ Երեւանի համալսարանին մէջ։ Նախ կ'ուսումնասիրէ պիւզանդական բժշկութեան բաժինը. ապա կ'արձանագրուի բժշկական ճիւղի ուսանող, եւ տակաւին ուսանող՝ կը նշանակուի նոյն բաժնի բնախօսութեան դասախօս։

Որպէս պետական աչխատող, կ'ուսումնասիրէ նաեւ մեծ դիտնական Պաւլովի կեանքն ու գործը, եւ կը սկսի հրատարակել Միութենական զանազան քաղաքներ։ Եւ այսպէս է, որ 1930ին կ'երթայ Լենին–կրատ ու կ'որոչէ հաստատուիլ այնտեղ։

Մինչեւ Երկրորդ Աչխարհամարտը կը մնայ Լենինկրատ, ապա կը հաստատուի Մոսկուա։

Փրոֆ. Ե. Ա. Հասրաթեան 1930էն ի վեր նչանակուած է զանազան բարձրա–դոյն պետական պատիւներու մէջ ամբիոնի վարիչ։

1959էն ի վեր, որպէս Մ. Միութեան ներկայացուցիչ, Բնագիտութեան Միջազ–գային Միութեան գործադիր մարմնի անդամ է։ Անդամ է Մ. Միութեան Գի–տութիւններու Ակադեմիային եւ Հայաս–տանի Գիտութիւններու Ակադեմիային։

Այժմ, Մոսկուայի մէջ, Համամիութե–նական Գիտութիւններու Ակադեմիայի Բարձրագոյն նեարդային (ուղեղի) Գոր–ծունէութեան Ինստիտուտի վերատեսուչն է։

Մորհրդատուն է նաեւ Հայաստանի Բե–նադիտական Ինստիտուտին։ Իր բազմա–թիւ հայ աչակերտները, որոնք մասնա–դիտացման եւ աւարտական ճառի աչխա–տանքները կատարած են իր հսկողութեան տակ, այժմ դիտական կարեւոր պաշտօն–ներով կ'աչխատին Հայաստանի մէջ։

Փրոֆ. Ե. Ա. Հասրաթեան հրատարա–կած է 200է աւելի դուտ դիտական յօդ–ուածներ, առանց հաչուելու 100ի հասնող աւելի «ժողովրդականացուած» յօդուած–ները։ Հրատարակած է ութ մենագրու–թիւններ, որոնք թարգմանուած են բազ–մաթիւ լեզուներու։ Ցիչենք մի քանին.

Ուրուագծեր ցնցումի (չոք) ծագման յօրինուածքի եւ բուժման մասին (1945)։

Պաւլովի կեանքը եւ գործունէութիւնը (1949), թարգմանուած՝ 20է աւելի լեզու–ներու։

Ուրուագծեր կեդրոնական ջղային գոր–ծունէութեան մասին (1958)։

Ֆրանսերէնի թարգմանուած իր գործե–րը կը կրեն Ասրաթեան անունը, որովհե–տեւ ռուսերէնն լեզուն Հ տառը չունի եւ ֆրանսերէնն թարգմանութիւնը կատար–ուած է ռուսական բնագրին վրայէն։

Այս մենագրութեան հրատարակութեան եւ թարգմանութեան առիթով, երկու ան–դամ հրաւիրուած է Անգլիական Արքայա–կան Ընկերութեան կողմէ (Պրիթիշ Ռոյըլ Սոսայիթի) Անգլիոյ գլխաւոր քաղաքնե–րուն մէջ դասախօսութիւններու չարք մը տալու։ Այս ընկերութիւնը Անգլիոյ ամե–նայայտնի, ամենալուրջ եւ գործարհաճ դիտական կազմակերպութիւնն է։

1960ին հրաւիրուած է դասախօսու–թիւններու նմանօրինակ չարք մը տալու Գանատայի գլխաւոր քաղաքներուն մէջ։

Դասախօսութիւններու այս չարքը հրա–տարակուած է առանձին գրքոյկով՝ «Դա–սախօսութիւններ ջղային դրութեան քնա–խօսութեան մասին»։ Առաջին հրատարա–կութիւնը կատարուած է ռուսերէնով, անցեալ տարի, երկու յաւելումներով, ո–րոնցմէ մէկը 1965ին Նիւ Եորքի մէջ իր տուած մէկ դասախօսութիւնն է, իսկ երկրորդը՝ Ուրուկուէյի (Մոնթեվիդէօ) մէջ տուած մէկ այլ դասախօսութիւնը։ Այս գիրքն ալ թարգմանուած է բազմա–թիւ լեզուներու։

Վերջերս հրատարակած է, իր մէկ ա–չակերտին հետ, «Ուղեղին ներդաշնակ գործունէութիւնը» մենագրութիւնը։

Հայերէնի թարգմանուած է Պաւլովի մասին գրած իր ուսումնասիրութիւնը։

Փրոֆ. Ե. Ա. Հասրաթեան բազմաթիւ անդամներ աչխարհի չրջանը կատարած անձ է, անթիւ անհամար միջազգային համագումարներու իր մասնակցութեան չնորհիւ, երբեմն՝ որպէս Համամիութե–նական պատուիրակութեան վարիչ, եր–բեմն՝ որպէս պատուիրակութեան վարիչի տեղակալ, երբեմն՝ ինչպէս այս վերջին անգամն էր՝ որպէս միակ ներկայացու–ցիչ։

Իրաքանչիւր երկրի մէջ ալ, փնտռած ու դտած է Հայութեան բեկորները, ոգե–ւորած է դանոնք, որպէս պարապանքներ՝ ոգեւորուած է անոնցմով։ Իւրաքանչիւր քաղաքի հետ կապուած հայկական համայ–նիքներու ընդհանուր ընդհանրութիւններ ունի, զորս կը պատմէ այնքան հաճելի ու հիւթեղ ոճով։

Մօտէն ծանօթ է Հայաստանի եւ Մ. Միութեան մէջ մահացած կամ ապրող հայ բոլոր մեծ դէմքերուն հետ, որոնց մասին կը պատմէ անսխալ յիչողութիւն–ներ։

Հակառակ անոր որ կ'ապրի Մոսկուա, կլանուած է իր դիտական աչխատանքնե–րով ու միջազգային դիտական յարաբե–րութիւններով, մօտէն կը հետեւի Հա–յաստանի կեանքին ու անցուդարձերուն ու լաւ տեղեակ է նաեւ Սփիւռքի հայ մեր կեանքին։

Որբանոցներէն մինչեւ միջազգային դի–տութեան գեներիթը հասած մեծ դիտնական մը, լաւ մարդ մը, սքանչելի Հայ մը։

Շ. ՏԻՐ–ՄԵԼԻՔՈՆԵԱՆ

ԹՈՒԶՈՒՆՆԵՐՈՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

(ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԱԾՔ)

Անդամ մը արջն ու դայլը, երբ միասին կը թափառէին անտառին խորը, լսեցին գիւղ գեղդեղանք մը համատարած խորհըր–դաւոր լռութեան մէջ։

— Ո՞վ է այս քաղցրահնչուն երգիչը, հարցուց արջը իր ընկերոջ։

Գայլը, հինէն ի վեր երգեցողութեան ճաչակի տէր, պատասխանեց.

— Արքայահաւն է, իր դղեակը կը գըտ–նուի բեհեզ հագած սա հեռակայ չոգա – նակներէն սաղարթախիտ ճիւղերէն մէկուն վրայ։

— Անչուչտ փառաւոր բան մը ըլլալու է արքայական պալատը, որչա՛փ կը փա–փաքէի մօտէն տեսնել անդամ մը, յայտ–նեց արջը եւ կը պատրաստուէր երթալ ծառն ի վեր չուլլուիլ։ Գայլը խորհուրդ տուաւ սպասել եւ օգտուիլ անոնց բացա–կայութենէն եւ աւելցուց.

— Սպասէ քիչ մը, անհամբերութենէն օգուտ չկայ, հաւանաբար անոնք չուտով կը մեկնին իրենց բնակավայրէն ուտելիք ճարելու համար։

Իրապէս, պահ մը ետքը, ճայնը չէր լսուեր այլեւս, ուրեմն պատեհ առիթն էր որ արջը երթար իր նպատակին։

Արջուն համար դժուար չեղաւ մէկ ոս–տումով ծառ բարձրանալ իբր ճարպիկ լարախաղաց։ Եւ դգուչութեամբ ճիւղէ ճիւղ ոստոստելով հասաւ հոն՝ ուր կը դտնուէր արքայահաւին բոյնը, մէջն ալ կիսափետուր երեք ձագուկներ։ Արջը, իր մեղրակաթօտ լեզուն կիսով դուրս ճգած՝ կը քննէր զանոնք, իսկ արքայադուներն ալ իրենց ճաղարաճեւ կտուցները բացած՝ զարմանքով արջը կը դիտէին ակն ընդ ական, անթարթ։ Վա՛յ, վա՛յ, վա՛յ, ա՞յս է եղեր այդ բարձրախօսիկ թռչունին պալատը, մտածեց ինքնիրեն արջը եւ խօսքն ուղղելով թռչնիկներուն ըսաւ.

— Իսկ դուք ալ չըլլա՞յ թէ արքայա–դուն իշխաններ կարծէք ըլլալ աւերե–ներով ծածկուած ձեր բոյնին մէջ։

— Այո՛, թչուառական, քու լկտի ար–տայայտութիւններուդ համար մեր ծնող–քը պիտի պատուհասեն քեզ, որովհետեւ իրապէս մենք հի՛ն ազնուական սերունդէ սերած իշխաններ ենք, պատասխանեցին թոթովախօս ձագուկները մինչեւ իրենց փետուրը դպածուելով։

Արջը այս անախորժ միջադէպէն դըժ–գոհ՝ արհամարհանքով աչ ու ձախ թըք–նելով ծառէն վար իջաւ քանի մը ոտում – մով եւ ականջները քիչ մը կախ՝ իր ըն–կերոջ հետ դէպի քարանձաւները անհե – տացաւ։

Օրը լրիվուն չեղած իշխանազուններուն ծնողքը առատ պաչարով իրենց բոյնը վերազարձան եւ երբ լսեցին կատարուած մե՛ծ դայթակղութիւնը, հրապարակ ի–ջան այր ու կին եւ արտայայտեցին իրենց ցասումն ու վրդովմունքը։ Արդէն իրենցմէ առաջ ամենիմաց դիչերամարտ բուն օր – ուան այս ծանրակչիռ լուրը տարածած էր բոլոր ծառարնակներուն ի դիտու – թիւն։

Հետեւաբար զրացի թռչունները պահ մը մոռնալով իրենց ժամերէժ վէճերը՝ եկան հաւաքուեցան վերատորուած արքայա – զունեներուն բնակավայրին չուրջ։ Իրենց նպատակին դայլայլիկները, մեղեդիները եւ ճոռոզումները խպատ լռեցին եւ կը սպասէին անհամբեր՝ աներատուած ազ – նատատմին որոշումներուն։

Եւ արքայահաւը ներկաներէն քաջալեր–ուած բանաձեւով հետեւեալ կերպով.

— Մենք չենք ներեր դանդաղամիտ ու յամրընթաց արջուկին։ Իր կատարած անները–նելի վերատորանքին համար արժանի է խիստ պատիժի եւ ի հարկին պատերազմ կը յայտարարենք անոր դէմ՝ եթէ նոյն–իսկ ամբողջ անտառի ուժը իր հետ ու–նենայ...

— Արժանի է, արժանի՛, համաձայն ենք, պոռացին, ճչացին, հեծկլտացին, ոռնչացին, թափահարեցին, թեւ–ծայր գարկին, ոստոստեցին բազմաթիւ փետ – բաղխիներ։

«Պատերա՛զմ, պատերա՛զմ» ալաղակը տիրեց անցաւ հետզհետէ չաղանակենի – ներու պուրակը, եւ լսողներն ու լուր աստղոզները չատպով եկան ու մեծ խոր–հուրդի նստան։

Ծիծեռնակներու դեկավարութեամբ ա–րագասլաց պատգամաւորներու հրաւէրով եկան նաեւ երկնի եւ երկրի բոլոր հե–ռաւոր փետրազգիներն ու նոյնիսկ թռ–չուններ

նակը մերն է աներկբայօրէն, մերն է պայմանաւ որ ըլլաք բացարձակապէս հնազանդ եւ կարգապահ: Քանի ես եմ ձեր առաջնորդը՝ անկասկած մենք կը չհինենք պատերազմը: Կուրօրէն հետեւեցէք հրամաններուս եւ այդ հրամանը չատ պարզ է... մանաւանդ:

— Կը տեսնէ՞ք, իմ ծաղկազարդ տղաս միշտ կանգնուն պիտի մնայ իմ քովս մինչ վերջ, ինչպէս փետրախունջը ռազմիկի սպառազինին:

Ետքը դուն՝ «կեցցէ՛ զօրավարը» պոռալին:

— Բա՛յց... բայց երբ արժանապատիւ ծաղկենկիզիկ պոչս վար կախեցի, նշան է նահանջի, այն ատեն առանց առարկութեան իմ ռազմախաղիս պիտի հետեւիք քաջաբար եւ եւ սղոսկելով...:

Այդ միջոցին զարհանակալ մօտակայ ծառի մը խոռոչին մէջէն լսեց վայելուչ բերնի եւ անմիջապէս տեղեկացուց կեղրոնական բանակատեղին:

Այս եւ դանդան սուոյդ տեղեկատուութիւնէրէ հաք արքայահաւն ալ լսած այնմ պատուերից իր ուժերը խորհրդակցարար:

Յառաջապահ պրոհին դունդը կազմեց ու տեղւորեց բոլոր սուսերաւոր, նիզակիր միջատները, որոնք անհետանելի բարձրութիւններէ սաւառնելու առաւելութիւնը ունին: Եւ իր մօտ կանչեց ձիու պիծակը, հանրածանօթ իր զարհուրելի եւ քուռաւոր խայթոցով:

— Սիրելի՛ս, ըսաւ անոր, անչուչա խաչար թշնամիին ղլխաւոր աղղանչանը, պուչին հնարքը: Փութով կազմակերպէ նախայարձակ բանակդ մասնաւոր ընտրութեամբ պուչին ռազմաճեւը խառնակելու համար:

Ձիու պիծակը կրկնել չտուաւ հրամանը եւ հապշտապ ընտրելի խումբով մը — բոլոր եթերաչուներէն բազկացած — սաւառնեցան թշնամիին օդային սահմաններէն ալ անդին, ճիշդ բանակատեղիին վրայ: Սխալած չէին, թշնամի ուժերը չուրզարձով կը յառաջանային: Պուչուկը հանդիսաւոր կերպով կ'առաջնորդէր՝ պոչը վեր անկած, պայմանագրական վեհութեամբ: Հետեւորդները խանդավառ արձագութեամբ կեցցէ մեր զօրավարը կ'ա – զաղակէին, կեցցէ՛:

Թռչուններու պրոհի դունդէն ձիու պիծակը եւ նմանները կը բզզային ու կը խայտային վերը ինքնավստահ մոլեղնութեամբ:

Արժեցնելով յառաջապահի իրենց արժէքը, օդին մէջ քանի մը անգամ բոլոր – ռաձու, հոդմաճապար կերպերով սրանալէ ետք, արշաւեցին թշնամիին վրայ: Ձիպիծակը, իշամեղուն եւ մորեխը իրենց նետին բոլոր ծանրութեամբ վայր իջան, իրենց թունաւոր սուրերը խրեցին պուչուկին խորհրդաւոր տաունին ամենաֆափուկ եթակներուն մէջ, փոխն ի փոխ:

Պուչուկը, պղտցած ցաւին ուժգնութենէն խելայեղ, չուրջպար կը պառնար հնոտհաք, պոչը իր փորին տակ ծածկելով, պարտուրելի ցաւերուն դիմանալու համար մեծ է աներկբայօրէն, մերն է պայմանաւ որ ըլլաք բացարձակապէս հնազանդ եւ կարգապահ: Քանի ես եմ ձեր առաջնորդը՝ անկասկած մենք կը չհինենք պատերազմը: Կուրօրէն հետեւեցէք հրամաններուս եւ այդ հրամանը չատ պարզ է...

— Կը տեսնէ՞ք, իմ ծաղկազարդ տղաս միշտ կանգնուն պիտի մնայ իմ քովս մինչ վերջ, ինչպէս փետրախունջը ռազմիկի սպառազինին:

Ետքը դուն՝ «կեցցէ՛ զօրավարը» պոռալին:

— Բա՛յց... բայց երբ արժանապատիւ ծաղկենկիզիկ պոչս վար կախեցի, նշան է նահանջի, այն ատեն առանց առարկութեան իմ ռազմախաղիս պիտի հետեւիք քաջաբար եւ եւ սղոսկելով...:

Այդ միջոցին զարհանակալ մօտակայ ծառի մը խոռոչին մէջէն լսեց վայելուչ բերնի եւ անմիջապէս տեղեկացուց կեղրոնական բանակատեղին:

Այս եւ դանդան սուոյդ տեղեկատուութիւնէրէ հաք արքայահաւն ալ լսած այնմ պատուերից իր ուժերը խորհրդակցարար:

Յառաջապահ պրոհին դունդը կազմեց ու տեղւորեց բոլոր սուսերաւոր, նիզակիր միջատները, որոնք անհետանելի բարձրութիւններէ սաւառնելու առաւելութիւնը ունին: Եւ իր մօտ կանչեց ձիու պիծակը, հանրածանօթ իր զարհուրելի եւ քուռաւոր խայթոցով:

— Սիրելի՛ս, ըսաւ անոր, անչուչա խաչար թշնամիին ղլխաւոր աղղանչանը, պուչին հնարքը: Փութով կազմակերպէ նախայարձակ բանակդ մասնաւոր ընտրութեամբ պուչին ռազմաճեւը խառնակելու համար:

Ձիու պիծակը կրկնել չտուաւ հրամանը եւ հապշտապ ընտրելի խումբով մը — բոլոր եթերաչուներէն բազկացած — սաւառնեցան թշնամիին օդային սահմաններէն ալ անդին, ճիշդ բանակատեղիին վրայ: Սխալած չէին, թշնամի ուժերը չուրզարձով կը յառաջանային: Պուչուկը հանդիսաւոր կերպով կ'առաջնորդէր՝ պոչը վեր անկած, պայմանագրական վեհութեամբ: Հետեւորդները խանդավառ արձագութեամբ կեցցէ մեր զօրավարը կ'ա – զաղակէին, կեցցէ՛:

Թռչուններու պրոհի դունդէն ձիու պիծակը եւ նմանները կը բզզային ու կը խայտային վերը ինքնավստահ մոլեղնութեամբ:

Արժեցնելով յառաջապահի իրենց արժէքը, օդին մէջ քանի մը անգամ բոլոր – ռաձու, հոդմաճապար կերպերով սրանալէ ետք, արշաւեցին թշնամիին վրայ: Ձիպիծակը, իշամեղուն եւ մորեխը իրենց նետին բոլոր ծանրութեամբ վայր իջան, իրենց թունաւոր սուրերը խրեցին պուչուկին խորհրդաւոր տաունին ամենաֆափուկ եթակներուն մէջ, փոխն ի փոխ:

Պուչուկը, պղտցած ցաւին ուժգնութենէն խելայեղ, չուրջպար կը պառնար հնոտհաք, պոչը իր փորին տակ ծածկելով, պարտուրելի ցաւերուն դիմանալու համար

«ԲՆՈՒԹԻՒՆՆ ԷԼ ՄԵՐ ԴԷՄ...»

Ասոր կը պատկանի մեր վշտի անմահ երկիչ Աւ. Ահարոնեանին: Անիկա այս վշտաբեկ նախադասութիւնը արտասանեց մեր ժողովուրդին տպրած մէկ ողբերգութեան պահերուն, ես այսօր կը կրկնեմ այլ առիթով մը:

Այո, այս օրերուն, կարծես բնութիւնն ալ մեր դէմ է: Տարին տասնըմէկ ամիս չարաչար աշխատանք, արիւն քրտինք, տարուան մէկ մէկ ամիս հանգստի կամ վճարովի արձակուրդի օր: Անհամբերութեամբ, անձկութեամբ կը սպասենք այդ երանելի օրերուն, բայց ճիշդ այդ օրերուն, մեր բախտէն, միլիոնաւորներու բախտէն երկինք–գետին իրար կ'անցնին...

Օդոստո՛ս... Ի՜նչ Օդոստոս — եղբայր, ո՛չ Օդոստոսի տաք արեւը, եւ ոչ ալ անկարող եւ խելացնոր: Սաստիկ էր պոչին ցաւը եւ այլեւս անկարելի էր վեր ցցել· պիծակներու պրոհը զազրում չունէր:

Հետեւորդները, տղուէսին այդ ընդարմանալը պայմանագրական նահանջ կարծելով, ետ ետ սողացին, բայց խումբը չուշացաւ եւ բանակը խուժանի վերած – ուեցաւ: Փախուստի առեն չատ յետոս – պահներ ոռնակոխան եղան, մանաւանդ յամրընթաց կրնաները, ողնիները եւ նրմաններ արդելք կ'ըլլային փախուստին, չուարած եւ անդիտակ, ակամայ:

Զարհուրելի էր տեսարանը: Այլեւս ոչ մէկ հեղինակութիւն կրնար կասեցնել դասալիքներու փախուստը, մանաւանդ այդ ճղնաժամուն թռչուններուն բանակը երամ առ երամ ամէն կողմէ կը յարձա – կէին, ոչ ոքի խնայելով:

Օդի տիրապետութիւնը ղերակչիռ ե – դաւ:

Ահա այս ձեւով վերջացաւ թռչունն ե – րուն պատերազմը:

Ապուէսը մխանգամ ընդմիշտ կորսնցուց իր հեղինակութիւնը եւ ծակամուտ կորսուեցաւ:

Արջը, ղլխիկոր վիրակապերով անձա – նաչելի, դայլին միջնորդութեամբ պար – տաւոր եղաւ արքայահաւին առջեւ ծնրադիր ներողութիւն խնդրելու:

Թռչուններուն ուրախութիւնը չափ ու սահման չունէր:

Անտառը կը ցնծար զարթնալ անոնց խաղաղութեան փառերգով:

Մանաւանդ արքայահաւին ցայղերգը կը տիրապետէր ամէն կողմ, ղեղածիծաղ արշալոյսին թեւերով:

ՀՈՍԲՈՎ ՎՇՏՈՒՆԻ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ մէջ երիտասարդ տարբերեան մեռաւ Ս. Յարութիւնեան: Մանաւանդ էր ելեկտրոնիկ մեքենաներու:

Զեմ մշակոյթի տասնօրեակը բացուեցաւ Սեպտեմբեր 17ին, Երեւանի մէջ:

ՌՈՒՄԹԱՎԷԼԻՒ ծննդեան 800ամեակին նուիրուած երեկոյթ մը տեղի ունեցաւ Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիի նիստերու դահլիճին մէջ:

ԵՐԵՒԱՆի մէջ չինուեցաւ թթուածին արտադրող գործարան մը: Հում նիւթը պիտի ստանայ օդէն: Արդարեւ, օդը սեղմուելով զօրաւոր ճնշիչներու մէջ, պիտի վերածուի հեղուկի, ապա քիմիական բարդ ստրքերու մէջ պիտի վերածուի թուածինի, ազոտի եւ կրիպտոնի:

ԼԻՄՍԷՐնի մէջ (Զուիցերիա) դումարուեցաւ միջազգային համագումար մը, նուիրուած բնութեան եւ բնական պաշարներու պահպանութեան հարցերուն:

Տոքտ. Մխութեան պատուիրակութեան մէջ կը գտնուէր Մ. Մխիթարեան, որուն երկու զեկուցումները մեծ հետաքրքրութիւն առեղծեցին:

Հայպղի փրոֆեսէօրը կը զեկավարէ Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիի բնութեան պահպանման խորհուրդը:

կան թիւը չհաց թիւերուն մօտէն անգամ անցած չէր...

Անչուշտ, մեծ եղաւ մեր յուսախաբութիւնը: Այս յուսախաբութիւնը առաջինը չէր, վերջինն ալ չեղաւ:

Օդէն, արեւէն սկսայ եկայ հասայ բախտին:

Կ'ենթադրեմ որ այս բոլորը անիմանալի կապով մը երարու հետ կապուած բաներ են, մեր խելքին չհասնելիք բաները: «Բնութիւնն էլ մեր դէմ»: Ահա յուրտը, տեւական անձրեւ, կարկուտ, ոչ ապրպային պարզեւը, ոչ բնութեան պարզեւը:

Ափ մը արեւ մուրալու համար Ափրիկէ երթանք, ողնայարնիս քիչ մը տաքցնելու համար Օդոստոսի՞ն ալ վառարան վառենք:

«Աչխարհի վերջն է» յաճախ կը կրկնէ «բուհճի» բարեկամս: Աչխարհի վերջը տեսնել փափաքողներուն ու հաւատացողներուն ալ Աստուած համբերութիւն տայ: Կարճակեացներուս փափաքն է, ցանկութիւնն է, քիչ մը հաճելի օդ, պտղոյ մը տաք արեւ, քիչ մը ջերմութիւն գոնէ մեր չատ մտահոգ մամիկին «թարխանան» չորցնելու առթիւն...:

ՄԻՍԱՔ ՄԻՐՋԻ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (2)

ՓՈՑՏԱՄԻ ԳԱՂՆԻՔՆԵՐԸ

Գիտեմ թէ մեծ խիղախութիւն է, ճըշ – մարտութիւնը ղրչիս վստահելով ձեղի յանձնել այս յայտնութիւնները· բայց եւ այնպէս երբէք չեմ տատամսիր, որովհետեւ այնպէս կը նկատեմ թէ կատարելապէս արդար է որ ձեր անպլիսցի ժողովուրդը իր ինքնութեանը մէջ ճանչնայ նաեւ արդար կը նկատեմ թէ կատարելապէս արդար է որ ձեր անպլիսցի ժողովուրդը իր ինքնութեանը մէջ ճանչնայ նայրն ու իր արժանաւոր որդին՝ «Վիլհելմ»ը, այդ անտանելի համաչխարհիկ տատակը եւ անխիղճը, կուռքը յափթանկի պինով զերման բանակին, որ իր յոյսերը զրած է անոր վրայ, մինչդեռ ան ինքնինքը իրը սուտ կարիճ կը ներկայացնէր եւրոպայի աչքին:

Ստոյդ է որ Մահուան Հիւսարներու այս արիւնարբու պղպատեաը՝ որ պատերազմին է վրը հովանաւորած է կիներու եւ տղոյց պաշարիւն սպանիչները, բանտարկեալներու պղպակահարումը, ատրտութիւններն ու հրկիզումները, եւ իր հրոսակներուն ու մարդասպաններուն ուրիչ ամէն տեսակ պղպանութիւնները, օր մը յայտարարած է թէ «պիտի հնչէ այն ժամը երբ սոցիալ–դեմոկրատները պատա պիտի մտնեն»:

Ստոյդ է, որ տեսնուած է անոր Փոց – տամի մէկ թշուառ հնակարկատին հար – տամի մէկ թշուառ հնակարկատին հար – անիքը իր ներկայութեամբ պատուելը, ստոյդ է, որ ան իր համբաւաւոր լննաուն դեղին ձիաւորներէն — որոնց ցուցանա – կին վրայ փէքիչի ձեւով պղպիկ սեւ դեւ մը նկարուած է — առած է խեղճ պա – տարկապրտ մը՝ զայն հիւանդանոց ա – ռաջնորդելու համար: Վերջապէս ստոյդ է որ, ան ունի իր համբաւաւոր մեծ հօ – րը՝ Ֆրետերիք կայսեր հրապարիչ ձե – ւերը: Բայց ան իր ոճրապարծ հօրը՝ «ե – զական» վիլհելմին չափ ու չար եւ խո – րամանկ է: Սատանայական չուտիկու – թեամբ մը իր յարափոփոխ նկարագրին մէկ երեսը միայն կը ցուցնէր իր հպա – տակներուն, նայած թէ որո՛ւ կ'երեւար· — Եւնքէրներուն փրուսական մասին, թէ կերմանական ժողովրդային զանգուա – ծին՝ խո՛ղճ թնդանօթի մխերուն, որոնց ոսկորները կը փոխն այսօր Ֆլանտրի կամ Լենի պատերազմի դաշտերուն վրայ:

Ա՛հ, սիրելի բարեկամս, ինչ արտասոյ կեանք մըն էր պատերազմին առաջ զեր – ման արքունիքին կեանքը: Յատկապէս ապաւորելու համար պատրաստուած ու – ուսցիկ զրսերեւոյթի մը մէջ, ուր կը զե – նոր չնորհալի տեսքը:

Օ՜դը: Անձրեւ, կարկուտ, փոթորիկ: Օրը քանի մը անգամ արեւ ու հեղեղ: Օր մը քառասուն աստիճան տաք, երկրորդ օրը սաստիկ ցուրտ:

Դրացի մամիկը մասնաւորապէս, մտահոգ է, չա՛տ մտահոգ:

— «Էս արեւով թարխանա՞յ կը չորնայ», կ'ըսէ, «զուրպան մեր երկրի արեւին, օ – դին, հողին: Երկիրը, էս օրերուն, տա – նիքներու վրայ, օսկի արեւին տակ փռած կ'ըլլայինք թութը, պաստեղը, տանձը կէսը, խնձոր կէսը, «թարխանան»: Յուխքներէն վար կախած կ'ըլլայինք պատուական ռոճիկը... որ էսպէս օդ ը – նէր՝ մենք ի՞նչ կրնայինք ընել... երեք հեղ եղաւ, «թարխանայ» կը բռնեմ, ե – րեք անգամ ալ խոնաւ օդէն կը բորբոսի»:

Տրտունջ ունին նաեւ լրենց արձակուր – դը կիսատ ձգած վերադարձողները, ար – ձակուրդի մեկնելու պատրաստուողները:

Ըսեմ, այս արտնջացողներուն քով ու – րախացողները ալ կան: Աւտնց բազմութիւ – նը սրճարաններու բազմութիւնն է, անոնք որ իրենց ժամանակը կ'անցընեն սեղան – ներու չուրջ, թղթախաղի հաճոյքէն տար – ուած:

— Շահատրը մենք ենք, կ'ըսեն ա – նոնք, «փարթի» մը, «պլոթ» կամ «զու – անչ», փարթին մէկ Ֆրանք, ու հատաք – ուած զումարը կը յատկացնենք բախտին: Զիարշաւի կամ ապղային վիճակահանու – թեան տոմսի, ո՛վ գիտէ կը նայիս օր մը չար կամ բարի բախտէն մենք ալ...:

Բախտին ամէն մարդ կը հաւատայ, ա – մէն ոք կը յուսայ:

Կը յիշեմ, տարիներ առաջ, Նարդունին մեր չրջանը եկած էր: Մեկնելիք օրը, մեր տունը նստած, կերանք, խմեցինք կուչա մըն ալ «կալաճի» ըրինք, յետոյ ԶՈՄունեաց Սահակին հետ կայարան տարին չոգեկառք դնելու համար: Երբ կայարան հասանք, ժամացոյցին նայե – ցաւ — «Տղաք, տակաւին ժամանակ ու – նինք, ըսաւ, նստինք, սուրճ մը առնենք, աստիղէն ալ Ազդ· վիճակահանութեան տոմս մը երեքով, ո՛վ գիտէ... դուցէ՛...

Տոմսը առինք: Թիւը, չարքը խնամքով դրեցի, բաժնեցի, հայտէ՛ նայինք «իշալա...»

Նարդունին մեկնեցաւ: Մենք ալ մեր տեղերը: Ճամբան ընկեր Սահակը մեծ ախորժակով պարզեց իր ապահաց ծրա – դրիները: Եթէ չհէինք մխիտները: «Մեզք չէ՞, որ վազուան մասին մտա – ծէ...»: Ես ալ իմ կարգիս ըսի թէ ի՜նչ ծրագիրներ հիւսած էի, եթէ չհէինք ե – րազուած զումարը:

Ապահով եմ, մեր ընկերը եւս որ մեկ – նեցաւ, լիտնէն մինչեւ Լոյս–Քազաքը, ի՜նչ ծրագիրներ դնեց, ինչ երազներ հիւ – սեց գալիք օրերուն համար: Եթէ՛, եթէ՛ չհէինք օրհնեալ զումարը, ի՜նչ հրաշա – գործութիւններ պիտի տար մեզի...

Զորեքշաբթին եկաւ, հաքն ալ հինգ – շաբթին: Աւա՜ղ, մեր յոյսերը օդը ցնդե – ցան: Մեր վիճակահանութեան պատուա – նոր չնորհալի տեսքը:

Օ՜դը: Անձրեւ, կարկուտ, փոթորիկ: Օրը քանի մը անգամ արեւ ու հեղեղ: Օր մը քառասուն աստիճան տաք, երկրորդ օրը սաստիկ ցուրտ:

Դրացի մամիկը մասնաւորապէս, մտահոգ է, չա՛տ մտահոգ:

— «Էս արեւով թարխանա՞յ կը չորնայ», կ'ըսէ, «զուրպան մեր երկրի արեւին, օ – դին, հողին: Երկիրը, էս օրերուն, տա – նիքներու վրայ, օսկի արեւին տակ փռած կ'ըլլայինք թութը, պաստեղը, տանձը կէսը, խնձոր կէսը, «թարխանան»: Յուխքներէն վար կախած կ'ըլլայինք պատուական ռոճիկը... որ էսպէս օդ ը – նէր՝ մենք ի՞նչ կրնայինք ընել... երեք հեղ եղաւ, «թարխանայ» կը բռնեմ, ե – րեք անգամ ալ խոնաւ օդէն կը բորբոսի»:

Տրտունջ ունին նաեւ լրենց արձակուր – դը կիսատ ձգած վերադարձողները, ար – ձակուրդի մեկնելու պատրաստուողները:

Ըսեմ, այս արտնջացողներուն քով ու – րախացողները ալ կան: Աւտնց բազմութիւ – նը սրճարաններու բազմութիւնն է, անոնք որ իրենց ժամանակը կ'անցընեն սեղան – ներու չուրջ, թղթախաղի հաճոյքէն տար – ուած:

— Շահատրը մենք ենք, կ'ըսեն ա – նոնք, «փարթի» մը, «պլոթ» կամ «զու – անչ», փարթին մէկ Ֆրանք, ու հատաք – ուած զումարը կը յատկացնենք բախտին: Զիարշաւի կամ ապղային վիճակահանու – թեան տոմսի, ո՛վ գիտէ կը նայիս օր մը չար կամ բարի բախտէն մենք ալ...:

Բախտին ամէն մարդ կը հաւատայ, ա – մէն ոք կը յուսայ:

Կը յիշեմ, տարիներ առաջ, Նարդունին մեր չրջանը եկած էր: Մեկնելիք օրը, մեր տունը նստած, կերանք, խմեցինք կուչա մըն ալ «կալաճի» ըրինք, յետոյ ԶՈՄունեաց Սահակին հետ կայարան տարին չոգեկառք դնելու համար: Երբ կայարան հասանք, ժամացոյցին նայե – ցաւ — «Տղաք, տակաւին ժամանակ ու – նինք, ըսաւ, նստինք, սուրճ մը առնենք, աստիղէն ալ Ազդ· վիճակահանութեան տոմս մը երեքով, ո՛վ գիտէ... դուցէ՛...

Տոմսը առինք: Թիւը, չարքը խնամքով դրեցի, բաժնեցի, հայտէ՛ նայինք «իշալա...»

Նարդունին մեկնեցաւ: Մենք ալ մեր տեղերը: Ճամբան ընկեր Սահակը մեծ ախորժակով պարզեց իր ապահաց ծրա – դրիները: Եթէ չհէինք մխիտները: «Մեզք չէ՞, որ վազուան մասին մտա – ծէ...»: Ես ալ իմ կարգիս ըսի թէ ի՜նչ ծրագիրներ հիւսած էի, եթէ չհէինք ե – րազուած զումարը:

Ապահով եմ, մեր ընկերը եւս որ մեկ – նեցաւ, լիտնէն մինչեւ Լոյս–Քազաքը, ի՜նչ ծրագիրներ դնեց, ինչ երազներ հիւ – սեց գալիք օրերուն համար: Եթէ՛, եթէ՛ չհէինք օրհնեալ զումարը, ի՜նչ հրաշա – գործութիւններ պիտի տար մեզի...

Զորեքշաբթին եկաւ, հաքն ալ հինգ – շաբթին: Աւա՜ղ, մեր յոյսերը օդը ցնդե – ցան: Մեր վիճակահանութեան պատուա – նոր չնորհալի տեսքը:

Օ՜դը: Անձրեւ, կարկուտ, փոթորիկ: Օրը քանի մը անգամ արեւ ու հեղեղ: Օր մը քառասուն աստիճան տաք, երկրորդ օրը սաստիկ ցուրտ:

Դրացի մամիկը մասնաւորապէս, մտահոգ է, չա՛տ մտահոգ:

— «Էս արեւով թարխանա՞յ կը չորնայ», կ'ըսէ, «զուրպան մեր երկրի արեւին, օ – դին, հողին: Երկիրը, էս օրերուն, տա – նիքներու վրայ, օսկի արեւին տակ փռած կ'ըլլայինք թութը, պաստեղը, տանձը կէսը, խնձոր կէսը, «թարխանան»: Յուխքներէն վար կախած կ'ըլլայինք պատուական ռոճիկը... որ էսպէս օդ ը – նէր՝ մենք ի՞նչ կրնայինք ընել... երեք հեղ եղաւ, «թարխանայ» կը բռնեմ, ե – րեք անգամ ալ խոնաւ օդէն կը բորբոսի»:

Տրտունջ ունին նաեւ լրենց արձակուր – դը կիսատ ձգած վերադարձողները, ար – ձակուրդի մեկնելու պատրաստուողները:

Ըսեմ, այս արտնջացողներուն քով ու – րախացողները ալ կան: Աւտնց բազմութիւ – նը սրճարաններու բազմութիւնն է, անոնք որ իրենց ժամանակը կ'անցընեն սեղան – ներու չուրջ, թղթախաղի հաճոյքէն տար – ուած:

— Շահատրը մենք ենք, կ'ըսեն ա – նոնք, «փարթի» մը, «պլոթ» կամ «զու – անչ», փարթին մէկ Ֆրանք, ու հատաք – ուած զումարը կը յատկացնենք բախտին: Զիարշաւի կամ ապղային վիճակահանու – թեան տոմսի, ո՛վ գիտէ կը նայիս օր մը չար կամ բարի բախտէն մենք ալ...:

Բախտին ամէն մարդ կը հաւատայ, ա – մէն ոք կը յուսայ:

Կը յիշեմ, տարիներ առաջ, Նարդունին մեր չրջանը եկած էր: Մեկնելիք օրը, մեր տունը նստած, կերանք, խմեցինք կուչա մըն ալ «կալաճի» ըրինք, յետոյ ԶՈՄունեաց Սահակին հետ կայարան տարին չոգեկառք դնելու համար: Երբ կայարան հասանք, ժամացոյցին նայե – ցաւ — «Տղաք, տակաւին ժամանակ ու – նինք, ըսաւ, նստինք, սուրճ մը առնենք, աստիղէն ալ Ազդ· վիճակահանութեան տոմս մը երեքով, ո՛վ գիտէ... դուցէ՛...

Տոմսը առինք: Թիւը, չարքը խնամքով դրեցի, բաժնեցի, հայտէ՛ նայինք «իշալա...»

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ· Յ· Դ· Անիէռ – Պուա Քոլոմպի «Ա–րամ» ենթակոմիտէն իր խոր ցաւակցու–թիւնները կը յայտնէ Առաքելեան ընտա–նիքին եւ պարագաններուն, ընկ· Սարգիս Առաֆելեանի կսկծալի մահուան առթիւ։

Ինչպէս նաեւ ընկ· Կ· Երանեանի իր հինգ դառն կորուստին տխուր առիթով ու Մշակոյթի Տան կը նուիրէ 50 Ֆր· փո–խան ծաղկեպսակի։

×

Սէն – Շամոնի Հ· Յ· Դ· «Վարուժան» կոմիտէն խոր կսկիծով կ'ողբայ մահը ընկ· Սարգիս Առաֆելեանի, որ ամբողջ հոգս տասնամեակ նուիրեալ ընկեր մը եղաւ, եւ ցաւակցութիւններ կը ներկա–յացնէ ողբացեալ ընկերոջ ընտանիքին։

ՋԲՕՍԱՊՏՈՅՏ

Կազմակերպուած կապոյտ Խաչի փա–րիզի մասնաճիւղի կողմէ 9 Հոկտ· կիրա–կի առաւօտէն մինչեւ երեկոյ դէպի Ֆոն–թէնպլօ։

Արձանագրութեանց համար դիմել Տիկ· Թագէոսեանի հեռախօսելով 878–27–35 եւ Տիկ· Ուղունեանի 254–17–74։

Երթ ու դարձի դին 15 ֆրանք։

Օթոքառը կը մեկնի Սքուար Մոնթո–լոնէն։ Հաւաքուիլ ժամը ճիշդ 8,30ին։

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղը թէ–յասեղան մը կազմակերպած է կիրակի (Հոկտ· 2) կէսօրէ ետք ժամը 3ին եկեղե–ցիի սրահը։ Ցուլիս և Օգոստոս ամիսնե–րու կայանի սոսերը իրենց ծնողքներու հետ միասին այս առաջին հանդիպումով պիտի վերապրին կայանի մթնոլորտը։

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

Կապոյտ Խաչի Կրընոպլի կիրակնօրեայ դասաւանդութիւնը կը սկսի Հոկտ· 2ին, կիրակի առաւօտեան ժամը 9ին, սովորա–կան սրահին մէջ։ Դասատու Պ· Երուանդ Մարաչեան։ Կը խնդրուի բոլոր ծնողք–ներէն անխտիր իրենց զաւակները վերա–յիշեալ ժամուն արձանագրել։

Հ. Յ. Դ.

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Հ· Յ· Դ· Շրջ· կոմիտէն ընկերական ընդհ· ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները Շաբաթ իրիկուն (Հոկ–տեմբեր 1) ժամը 21ին, Ահարոնեան ա–կումբը։

ՎԱԼԱՆՍ.— Հ· Յ· Դ· կոմիտէն ընդհ· ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս շաբաթ երեկոյ (Հոկտ· 1) ժամը 8,30ին սովորական հաւաքատեղին։

Խիստ կարեւոր օրակարգ։ Պարտաւո–րիչ ներկայութիւն։ Բացակաները նկատի պիտի առնուին։

Կը հրաւիրուին Ռոմանի ընկերները։

ՎԻԻՆ.— Հ· Յ· Դ· Անի կոմիտէն ընդհ· ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս շաբաթ (Հոկտ· 1) ժամը 20,30ին Ահարոնեան ակումբ։ Շատ կա–րեւոր օրակարգ։ Բոլոր ընկերներու ներ–կայութիւնը պարտաւորիչ է։

ՇՈՒՏՈՎ ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԷ

ՀԱՅ ԲՈՑԺ

ԺՈՂ· ՊԱՐԲԵՐԱԹԵՐԹ ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ
31ՐԴ ՏԱՐԻ
Խմբ· Շ· ՆԱՐԴՈՒՆԻ

———

Տարւոյն երբորդ եռամսեակը՝ գերազանց–օրէն ճոխ եւ հետաքրքրական, — մինչ–«օդտակարը հաճելիին խառնած»։

Բաժանորդագրութեան պայմաններն են ։—

ՀԱՅ – ԲՈՑԺԻ տարեկան բաժնեգինը կը մնայ նոյնը, Ֆրանսա 15 ֆրանք, արտա–սահման 5 տոլար ։

Դիմել խմբագրին անունով, «Յառաջ»ի խմբագրատան հասցէով ։

Ch. Aïvazian
32, Rue de Trévise, Paris (9e)

×

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ Է

ՅԱՆՈՒՆ ՄԵՍՐՈՊ ՄԱՇՏՈՑԻ
ԳՐԵՑ Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Լեզուական հարցեր.— Պաշտպանութիւն հայ լեզուի սեփական օրէնքներու։
մօտ 200 էջ։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Նոր Սերունդի օրը կը տօնուի Մար–սէյլի մէջ, Հոկտ· 15ին, Քազա տ'Իթա–լիա։

×

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ

Կը տօնուի Մարսէյլի մէջ, Հոկտ· 30ին, կիրակի առաւօտ ժամը 10ին, Սինեմա Վառիէթէ։

×

Ս· Խաչ Ընկերակցութեան տարեկան պարահանդէսը 26 Փետրուարին։

×

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
ԱՂՔԱՏԱՀՆԱՄԻ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 23ին, ժամը 16էն կէս դիշեր, Ժորժ Ե·ի սրահներուն մէջ։
Մանրամասնութիւնները յայտնուին։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱԻ

ՍԻՄՈՆ ՎՐԱՑԵԱՆԻ
ԿԵԱՆՔԻ ՈՒՂԻՆԵՐՈՎ

(Ե· Հատորը)

Բովանդակութիւն.— Հայաստանի հան–րապետութեան ղրկանը — Ցեղկոմի էչ–խանութեան տակ, մինչեւ Փետրուար 18ի նախօրեակը։

Ցաւելուածներ։

Պատկերազարդ, 360 մեծադիր էջ, լաթակազմ։

Դիմել՝ Հրանտ–Սամուէլեան Գրատուն։

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL « HARATCH »
32, Rue de Trévise, PARIS (9e)

ԴԷՊԻ ՀԱՅՐԵՆԻՔ

ժողովուրդին փափաքին գոհացում տալու համար, Հ· Մ· Ը· Մ·ը հինգ ճամբոր–դութիւններ կը կազմակերպէ

ԴԷՊԻ ՀԱՅՐԵՆԻՔ

ԶՄՐԱՆ ԵՂԱՆԱԿԻՆ

Ամանորը եւ Մնունդը Հայաստան անցընելու համար։ Մեկնում Դեկտ· 27ին, վերադարձ 1967 Յունուար 8ին։

3 ՕՐ ՄՈՍԿՈՒԱ եւ

— ՈՒԹ ՕՐ ԵՐԵՒԱՆ —

Առաջին կարգի երթուդարձ օդանաւով միայն 1650 ֆրանք

Դիմել՝ Անտոնեան
17, Ave. des Acacias — 92 - CL AMART — Tél. : 642-58-39

Յետագայ ճամբորդութիւնները կը յայտարարուին ժամանակին։

LA MUNICIPALITÉ D'ALFORTVILLE

et Toutes les Organisations Arméniennes de la Commune

PRESENTENT LE 1er OCTOBRE 1966 DANS LE CADRE DU

PREMIER FESTIVAL INTERNATIONAL DU FOLKLORE

La Grande Nuit DE L'ARMÉNIE

sous un chapiteau de 4000 places

RUE DE SEINE

UN EXTRAORDINAIRE PROGRAMME

Avec la participation de :

HENRI TACHAN — HAIRA — MARC ARYAN — **LIZ SARIAN**

DANYEL GERARD et **ROSY ARMEN**

de la Troupe Folklorique d'Arménie, spécialement venue d'Erévan

GROUPE DE DANSE « CAUCASE » — ENSEMBLE « SOSSI » — CHORALE SIPAN - KOMITAS SOUS LA DIRECTION DE G. APRIKIAN.

PÈLERINAGE A SOURP-GARABED

Samedi, 1er Octobre 1966 à 20 h. 30, Alfortville

Prix des places 20, 15 et 10 Francs. — S'adresser : MARKARIAN, 32 Rue de Trévise, PALOUYAN, 46 Rue Richer MASSIS, 21 Rue Saulnier.
LES BILLETS DONNENT DROIT AU TIRAGE D'UNE TOMBOLA : PRIX UN VOYAGE EN ARMENIE. Autobus : 103 Charenton-Ecoles Descendre Rue de Seine

ՅԱՌԱՋ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)

Fondé en 1925 — R. C. Seine 57 A 2731

Tél. : PROvence 86-60 — C. C. P. Paris 15069-82

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 27 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ — MARDI 27 SEPTEMBRE 1966

ՕՐԱԹԵՐԹ

Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա՝ Տար. 60 Ֆ. Վեցամսեայ՝ 35 Ֆ.

Արտասահման՝ Տար. 80 Ֆ. Հատը 0,30 Ֆ.

LE NUMÉRO : 0,30 FR.

42րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 10722

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

42e ANNÉE — N° 10.722

ՔԱՐՈԶՉԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Հայ Դատի քարոզչական աշխատանքը կապուած է որքան բարոյական, նոյնքան նիւթական զոհողութեանց հետ:

Անգամ մը պարագային, որ ապահոված ենք քարոզչական բանուոր եւ գրաւոր աշխատանքներու համար համապատասխան ուժեր, զանոնք գործի մղելու եւ անոնց ճիգերուն արդիւնքը տեսնելու համար, նիւթական անհրաժեշտ զոհողութիւններ կան, որոնց մասին պէտք է մըտածել:

Զմոռնանք որ, չփոթ հասկացողութիւն մը կայ այս ուղղութեամբ կատարուելիք աշխատանքներու մասին, շատերու միտքին մէջ:

Քանի մը գրութիւններ կամ օտար որոշ դէմքերու կողմէ հրապարակային արտայայտութիւններ մերթ բաւ կը համարուին շատ կարեւոր գործի մը համար որ Հայ Դատն է:

Օտար դեսպանատանց մէջ կան տեղեկատու դիւաններ, ուրկէ ամէն օր լուրեր կը տեղացուին տեղական եւ օտար մամուլին, իրազեկ պահելու համար զանոնք այն հարցերու մասին զորս կարեւոր կը նկատեն իրենց ազգային շահերու տեսակէտով:

Մեզի պակասը այդ է ահա:

Ինչ որ կը գրուի հայկական թերթերու մէջ, նպատակի մը չի ծառայեր միշտ, քանի որ օտարներուն անմատչելի կը մնան մեր թերթերը:

Իսկ օտար լեզուով փորձուած թերթերն ալ, կը խմբագրուին ոչ թէ օտար ընթերցողներու, այլ հայերէնի անծանօթ երիտասարդներու համար, որոնց քաղաքական հասունութիւնն ու պատրաստութիւնը կը մնան առանձին հարց մը:

Կարեւորը, ուրեմն, օտար այն շրջանակներն են, որոնց Հայ Դատին իրազեկ դառնալը կը նկատենք նպաստ մը մեզի համար:

Քարոզչութիւնը պիտի կատարենք այդ շրջանակներու համար, որպէսզի անոնք ծանօթանան մեր մշակոյթին, մեր պատմութեան քաղաքական մեր պահանջներուն, ու կապուին մեզի ու մեր դատին՝ համակրանքով:

Որքան ալ փոքր ըլլայ թիւը այդ ձեւանձերու, դարձեալ բարիք մըն է ան:

Եթէ բոլոր մեծ ազգերը կրթական մըրցանակներ կը յատկացնեն օտար ազգերու ուսանողներու, կ'ընեն այդպէս, որպէսզի անոնք ստանան բարձրագոյն կամ մասնագիտական ուսում իրենց երկրին մէջ: Անկասկած այդ մրցանակներէն օգտուող երիտասարդ մտաւորականներու համակրանքն ու բարեկամութիւնը ապահովելու նպատակով:

Այդ ուսանողները կրնան օր մը ըլլալ իրենց հայրենիքներուն դեսպանները, նախարարները, զինուորականները եւայլն, ու դառնալ այլապէս օգտակար իրենց:

Այս նպատակով է որ Մոսկուա, Փեքին եւ այլ համայնավար երկիրներ ձրի սենմորթ եւ այլ ուսանողներ ընդունած են իրենց համալսարաններուն մէջ, որոնց ուսում տալով ոչ միայն զանոնք կը կաղապարեն իրենց ուզած ձեւով, այլ եւ զանոնք կը կապեն համակրութեամբ իրենց ու կը դիւրացնեն իրենց քարոզչական աշխատանքները:

Պոլսէն ստացուած թերթերու մէջ կարդացինք որ, Իրաքի եւ Թուրքիոյ միջեւ համաձայնութիւն մը կայացած է, ըստ որու Իրաքցի ուսանողներ պիտի ընդունուին Թուրք համալսարաններու մէջ եւ Թուրք ուսուցիչներ պիտի դասախօսեն Իրաքի մէջ:

Պարզ է, այս համաձայնութեամբ Անգարայի հետապնդած նպատակը:

Հայ Դատի համակիրներ շահելով՝ յաջողութիւններ արձանագրած կ'ըլլանք:

Այս աշխատանքին մէջ կարեւոր բաժին ունին նաեւ հայ համալսարանականները:

Անոնք պէտք է հետամտին իրենց դասընկերներուն մէջ որոշ քարոզչութիւն կատարել:

Պէտք է ստեղծել առիթներ, սիրաշահելու անոնց վստահութիւնը եւ օգտագործելու իրենց մտերմութիւնները՝ ծանօթացնելու համար անոնց մեր պատմութիւնը, մեր մշակոյթը, քաղաքական մեր իրաւունքներն ու դատը:

Այս նպատակով կրնան զանոնք առաջնորդել հայ երգահանդէսներու, Հայ Դատի մասին օտար լեզուով եղած դասախօսութեանց: Ի դէպ, կրնան անոնց տրամադրութեան տակ դնել Հայ Դատի եւ Հայոց պատմութեան ու մշակոյթի մասին լոյս տեսած հրատարակութիւններ: Հայ ուսանողներու համալսարանական այդ դասընկերներն են որ պիտի դառնան իրենց հայրենիքներուն վաղուան ղեկավար դէմքերը: Կապել զանոնք մեզի, կը նշանակէ ապահովել անոնց համակրանքը մեր ժողովուրդին քաղաքական դատին ի նպաստ:

Հայ Դատի հետապնդումը, նիւթականին զուգահեռ բարոյա-մտաւոր աշխատանքներու եւս կը կարօտի: Այս ուղղութեամբ համալսարանական սերունդի մը վրայ դրուած, ամէն տեղ, լուրջ պարտականութիւններ կան:

Քարոզչական գործը ընդհանուրին հետաքրքրութեան եւ պարտականութեան մաս կազմող աշխատանք մըն է: Կը բաւէ որ ամէն Հայ զգայ իրմէ սպասուածը:

Բարեկամներ շահիլ մեզի համար, պարտականութիւն մըն է, որուն մէջ կրնան իրենց բաժինը ունենալ բոլորը, անխտիր, — ուսանող, մտաւորական, առեւտրական նոյնիսկ համեստ գործաւորներ եւ արհեստաւորներ: Մեր ապրումները, պարկեշտ, աշխատունակ վարուելակերպն անգամ, նպաստներ են յօգուտ Հայ Դատին, անկասկած:

«ԱՐՄԵՆԻԱ»

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՑԵՂԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ

ՉԻՆԱՍՏԱՆԻ ԴՊՐՈՑՆԵՐԸ ԿԸ ՓԱԿՈՒԻՆ

Խորհրդային համայնավար երիտասարդութեանց պաշտօնաթերթը Կոմսոմոլըսկայա Պրաւդա երկար յօդուած մը հրատարակած է Չինաստանի եւ անոր տարած «մշակութային յեղափոխութեան» վերաբերեալ: Ըստ այս յօդուածին, Չինաստանի բոլոր դպրոցները կը փակուին մէկ տարուան համար: Համալսարաններու բոլոր տեսուչները հաշակուած են «հակակուսակցական ատաղձներու խըմբակի անդամ» եւ փոխանակ դպրոց երթալու, երիտասարդ Չինացիները պէտք է ուրիշ աշխատանքի լծուին.— ուսումնասիրել, ամենօրեայ կեանքին մէջ փոխադրելու, ժողովրդականացնելու եւ պաշտպանելու համար Մաօ Ցէ Թունկի գաղափարականները:

Ըստ խորհրդային թերթին, դպրոցականները ետ տուած են բոլոր դասագիրքերը, որոնք կրակի տրուած են, անհետացնելու համար ամէն ինչ որ համապատասխան չէ Մաոյի գաղափարականին: Տրուած ըլլալով որ «կարմիր պահակներն» են որոնք կ'որոշեն թէ ի'նչ բան կապ ունի կամ կապ չունի Մաօ Ցէ Թունկի տեսակէտներուն հետ, շատեր, կ'ըսէ Կոմսոմոլսկայա Պաւդա, նախընտրած են նետել այն գիրքերը զորս ունէին, հին գիրքեր, օտար հեղինակներու թարգմանութիւններ, օտար լեզուով գրուած գիրքեր եւ չին արդի գրագէտներու գործեր: Այսպէս միլիոնաւոր գիրքեր փճացուած են այն երկրին մէջ ուր հնարուած են թուղթ շինելու ձեւը եւ տպագրութիւնը:

Թերթը կ'ըսէ նաեւ թէ Հիւսիսային Վիէթնամցի ուսանողուհիներ ալ բախում ունեցած են Փեքինի «կարմիր պահակներուն» հետ որոնք կ'ուզէին կարել իրենց հիւսկէնները: Այս կարմիր պահակները համոզուած են որ ամբողջ աշխարհ համաձայն է իրենց մշակութային յեղափոխութեան: «Սեւ ցանկին» վրայ անցած է նաեւ «Ժողովուրդին Օրաթերթ»ին խմբագրապետը, որ տնօրէնն է նաեւ «Նոր Չինաստան» մամուլի գործակալութեան եւ նախագահը չին լրագրողներու Միութեան:

Փարիզի չինական դեսպանատունը իր պարբերականին մէջ, հրատարակած է Մաօ Ցէ Թունկի ստորագրութիւնը կրող երկու յօդուածներ, գրուած 1940ին եւ 1942ին, ուր չին տեսաբանը դէմ կ'արտայայտուի հին եւ օտար մշակոյթի ուրացման:

ՔՆԱՐ ԱԶՆԱՒՈՒՐԻ ՄԱՀԸ

Երեւանէն դէպի Փարիզ վերադարձի ճամբուն վրայ, Մոսկուայի օդակայանին սպասման սրահին մէջ, սրտի սուր տագնապի մը զոհ գացած է Տիկին Քնար Ազնաւուր: Ողբացեալը տաղանդաւոր դերասանուհի, բնիկ Աստաֆապցի, 66 տարեկան, ծանօթ է Փարիզի Հայութեան, որ երկար տարիներ առիթն ունեցած է գնահատելու անոր արուեստագէտի խմորը, հայկ. թատերգութիւններու մէջ: Ներկայութիւն մը ունէր, ինչպէս կ'ըսուի թատերական լեզուով: Ունէր երկու զաւակ՝ Այտա եւ Շառլ Ազնաւուր: Այս վերջինը որ Միացեալ Նահանգները կը գըտնուի, հաւանաբար Փարիզ վերադառնայ «Մամմային» յուղարկաւորութեան համար:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ մէջ «Աշխատանքի ընկերվարական հերոսի» տիտղոսը տրուած է Շոսթակովիչի, իր 60ամեակին առթիւ: Առաջին երաժիշտն է որ այս պատիւին կ'արժանանայ: Ցարդ միայն երկու ուրիշ արուեստագէտ արժանացած են այս պատիւին՝ արձանագործ՝ Կոնենկով եւ Մարտիրոս Սարեան:

ՉԻՆԱՍՏԱՆ անգամ մը եւս կ'ամբաստանէ Խորհ. Միութիւնը որ մեղսակիցն է Միացեալ Նահանգներուն Վիէթնամի մէջ: «Նոր Չինաստան» մամուլի գործակալութիւնը սփռած է «Ժողովուրդին Օրաթերթին» խմբագրականը, ուր կը շեշտուի վերոյիշեալ ամբաստանութիւնը:

ՄԻԽԱՅԼՈՎ, խուկոյլաւ գրագէտը, որ ձերբակալուած էր ընդդիմադիր գիրք բոնած ըլլալուն համար օրուան վարչաձեւին դէմ, մէկ տարի բանտարկութեան դատապարտուեցաւ, Զատարի ատեանին կողմէ: Ատեանը կ'արգիլէ նաեւ Միխայլովի, որ հրապարակագիրի իր արհեստը կատարէ կամ հանրային ելոյթներ ունենայ: Միխայլով վերաքննութեան դիմեց:

"l'Arménie dans la douleur"

Այս խորագրին տակ, Լիոնի Էքօ-Լիպերթէի, կիրակի Սեպտ. 18ի թիւին մէջ, յօդուած մը հրատարակուած է, ուր Տոքթ. Գ. Խայիկեան կը պատմէ իր տըպաւորութիւնները, Մուշ կատարած իր վերջին ճամբորդութենէն:

Թերթը հետեւեալ խմբագրական ծանօթութիւնով կը ներկայացնէ այդ տպաւորութիւնները.—

×

«Ամիս մը առաջ, երկրաշարժ կը պատահէր Էրզրումի, լեռնային շրջանին մէջ, արեւմտեան Անատոլուի մէջ: Գիւղաքաղաքներ տակնուվրայ կ'ըլլային, Մուշի փոսթի չէնքը կը փլէր: Վարդօ, 4000 բնակիչ ունեցող գիւղը կը սրբուէր քարտէզէն, իր փլատակներուն տակ թաղելով բնակչութեան կէսէն աւելին: Շարժէն հազիւ քանի մը ժամ առաջ, երկու զբօսաշրջիկներ, Ֆրանսայէն եկած, նըկարներ կ'առնէին եւ բնակիչներուն հետ կը խօսէին: Իրականին մէջ, այս ճամբորդները սովորական զբօսաշրջիկներ չէին: Այդ շրջանը երթալով, երազ մը կ'իրագործէին, որ իրենց մանկութենէն ի վեր, մղձաւանջի նման, զիրենք կը հետապնդէր, ինչպէս կը հետապնդէ հազարաւոր ուրիշներ, ցրուած աշխարհի չորս կողմը եւ զորս այնքան յիշատակներ կը կապեն այս լեռներուն, որ պատմական Հայաստանի օրրանն եղած է:

«Ուխտաւոր, աւելի քան զբօսաշրջիկ, կուգային այցելելու այն երկիրը, ուր մօտ 25 դար, իրենց նախնիքները ապրած, պայքարած ու տառապած էին:

«Ասոնց մէկը՝ Տոքթ. Գ. Խայիկեան, Մարսէյլէն, մեզի յանձնեց, գրաւոր, իր տպաւորութիւնները եւ քանի մը նկարներ: Կարելի չէ առանց յուզումի կարդալ, այս տողերը»:

Այս ծանօթութենէն ետք, Պ. Խայիկեան կը պատմէ իր ճամբորդութիւնը, որմէ թարգմանաբար կուտանք կարգ մը մասեր:

×

Կեավուր կիթտի գըմէթ կիթտի:

Անհաւատը գնաց, բախտը գնաց: Այսպէս խօսեցաւ մեզի Զայլարի ծերունի Քիւրտը: 24 ժամ ետք, երկրաշարժ մը կը պատահէր այդ շրջանին վրայ որ ներկայ արեւելեան Թուրքիոյ քարտէզէն, նախկին Հայաստան, պիտի ջնջէր հարիւրաւոր գիւղեր եւ դժբախտութեան մէջ նետէր հազարաւոր հայրենակիցներ:

Մեր կրկնակի հարցումներուն, ծերունին խուսափեցաւ պատասխանելէ որ անհաւատը քրիստոնեայ Հայն էր, որոնցմէ մօտ 300 հազար պիտի ջարդուէին այս անկիւններուն մէջ 1915-1918ին:

Ընկեր մը սակայն պատասխան մը փորձեց.— «Միւսներն էին որ մեզ մղեցին»: «Ո՞ր միւսները»: Նոր լռութիւն: Լռութիւն մը զոր աշխարհ կը պահէ յիսուն տարիէ ի վեր: Շուկայ մը չկորսընցնելու կամ բարդութիւն մը չստեղծելու համար: Լռութիւն մը զոր օր մը հարկ պիտի ըլլայ խզել: Ինչպէս քաջութեամբ ըրին Նանսէն, Քլեմանսօ եւ Ռոմէն Ռոլան: Լռութիւն որ արդէն կը խզուի ի տես Հայերու մշակութային ճառագայթումին եւ աճող տնտեսական ուժին»:

Ապա, Տոքթ. Խայիկեան կը նկարագրէ կարճով իր ճամբորդութիւնը այդ շրջանին մէջ, նկարագրութիւն մը որ շահեկան եւ նոր է մանաւանդ Ֆրանսացիներուն համար: Ուխտագնացութիւն մըն է նախնեաց հողերը, տուները, եկեղեցիներն ու շիրիմները փնտռելու, որոնցմէ անշուշտ հետք չէ մնացած, աւերակ կայ միայն: Յիշելէ ետք թէ 1915ին այդ անապատներուն մէջ կատարուած է «բոլոր ժամանակներու առաջին ցեղասպանութիւնը» եւ շեշտը դնելով այդ բոլոր հայկական հողերու ներկայ աւերակ վիճակին, Տոքթ. Խայիկեան կ'եզրակացնէ.—

«Թող կրնանք թելադրել անոր (իմա՝ Թուրքին) որ վերադարձնէ այս ամայի հողերը անոնց որոնք պիտի կարենային հոն բերել, կրկին, երբեմնի բարեշինութիւնը»:

(*) Թերթին հասցէն է՝ 14 Ռիւ տը լա Շառիթէ, Լիոն:

ՈՒ ԵՍ Կ'ԵՐԹԱՄ...

ՀԱՅՐԵՆԻ ՏՈՒՆ

Օդանաւը ուժգին ցնցումէ մը ետք՝ դեռևին բաժնուեցաւ: Իմ առջեւն օդանաւի ճամբորդութիւնն է: Աստիճանական վերելքով մը հեռադիտակ կը բարձրանանք, եւ ահա ամպերու վրայ ենք:

Իսթանպուլի վրան ամպերով ծած-կուած ըլլալուն, վերէն վոսփորն ու քաղաքը տեսնելու հնարաւորութիւն չենք ունենար:

Երկինքը երկրային ճամբորդութեան դեղեցկութիւնը չունի: Լեռները, իրենց վեհութիւնը կորնչուցած, խարխնե-րուն վրայ կոկորիկ բրած, մտածկոտ ու խոհուն՝ չարաններով կ'երկարին: Ան-տառները իրենց կանանչ գոյնէն չեն կ'ըլլան: Իսկ դետերը օձապտոյտ զար-դումներով կ'երկարին: Սարահարթերն ու հովիտները հոգեբուռ կը նմանին: Միայն ամպերը երբեմն վերթխարի լեռներու նը-ման ճամբորդները կը դիմաւորեն:

Գնացքը հաճելի է, բայց երբեմն ան-կումներու պատճառած ցնցումները վիս անհանգիստ կ'ընեն, որովհետեւ ես այս ճամբորդութեան վարժ չեմ:

Տեսարանները միօրինակ ու նման-տիպ են: Ուստի, հետաքրքրական ոչինչ ունին: Միայն չուտ կ'երթանք: Ձեռքիս դիրքը կարդալու կը տարուիմ... «Տիե-դերքի Սահմանումը»: Եւ ահա «Քանթ» դէմս կ'ելլէ. «Ինծի նիւթը տուէք, ձեզի աշխարհ մը սահմանեմ...»: Ընթերցումը կէս թողլով, կրկին վեր կը նայիմ, նիւ-թական աշխարհէն բաժնուած, աննիւթին դիրկը. ու ես կ'երթամ...:

Այսօր Մեռելոցի յիշատակի օրն է: Հա-սատացեալները իրենց սիրելիներուն հո-գիներուն համար աղօթքներ կարդացնե-լու կը փութան... Ես ալ եթերին մէջ հոգիներուն հետ հաղորդակցելու, ու ես կ'երթամ...:

Ուրիշ անդամներ հիւրընկալ հայրենի օճախներուն՝ այսօր բարձրերէն յուզու-մով կը նայիմ:

Պատուհանէն, օդին զանգուած մը կը տեսնեմ: Պարապութեան դիրկը անկէ պատ բան մը չըլլալուն պատճառով, մեզ օդին վրայ պահող թեւերը ինծի չատ խո-շոր կը թուին: Մինչ օդանաւին չարժակ-ները ահաւոր ժխորով մը օդը պատռե-լով, մէջը մարդիկ ապահոված ձուկի նմանող կառոյցը յառաջ կը տանին: Մենք ալ, Յովնանի նման արդելափակուած, մեզ կուլ տուողին անձնատուր, կ'եր-թանք: Սակայն մենք Յովնան Մարդա-րէէն աւելի բախտաւոր ենք, որ դոնէ մութի մէջ չենք, եւ ծովու խորութիւն-ներուն փոխարէն երկինքի կապոյտին մէջն ենք:

Ժամը 9ին Անգարա կ'իջնենք: Հոս կէս ժամ դադարէ մը ետք, աւելի պզտիկ օ-դանաւով մը կեսարիոյ ուղղութեամբ մեր դնացքը կը շարունակենք: Անվերջ օ-րօրումներ ու ցնցումներ, անկումներ ու խոյանքներ, մեզ անհանգիստ կ'ընեն:

Ա՛խ, կախօրրանը որքա՜ն նախընտրելի է, որ դոնէ միօրինակ ճօճումներով մար-դը կ'օրօրէ: Ցամաքային ուրիշ փոխա-դրական միջոցներ այսքան մտահոգու-թիւն ու անհանգստութիւն չեն պատճա-ռեր: Օդին մէջ տարուբեր, բայց հոգւոյս խորերէն մխացող խզձերով օրօրուելով, ու ես կ'երթամ...:

Կեսարիոյ օդակայանը չատ նախնական է: Ոչ մէկ յարդարում կամ սարքաւորում ունի: Օդանաւերը փոշիի ամպեր բար-ձրացնելով արտերուն մէջ կ'իջնեն ու կ'ելլեն: Սպասման սենեակն ալ դիւղա-կան պարզ տուն մըն է: Հոս ալ կէս ժամ հանգիստ եմ՝ կրկին կը բարձրանանք:

Հոյատեսիլ հսկան, «Էրճիյաս» (Ա-ղէոս) ալեհեր, մեզ կ'ողջունէ: Անոր կո-ղերուն թաքնուած դոներ կը բացուին, որընթաց ձիերու ամբակներէն կայծեր կը փայլատակեն, չեփորներու ձայները օդը կը լեցնեն: Մաժակ իշխանի գլխաւորած չքախումբը մեզի ողջերթի է եկած... Հը-բեղէն նժոյգներու դոփիւնները մեքենա-ներու հռնդիւնը կը խափանեն: Հին նա-հապետական սովորութեան փառքերուն դիրկը հանդչելու, դէպի հայրենի երկիր, ու ես կ'երթամ...:

Ալլեւս վախ ու երկիւղը ինծմէ հե-ռացած են: Մտերիմ ձայներ կը լսեմ... հայրենի տան կաթօտ պանդուխտին վե-րադարձը, երդերով ու նուագներով կ'ող-ջունուի: Վահագնի նման խրոխտ ու տի-բական, երկինքներուն հիւրընկալ, ու ես կ'երթամ...

Վարդեր ցանուած ճամբաներէն անցնե-լով, կէսօրուան 12ին էլազըղի «Վարդա-վիլ» օդակայանը կ'իջնենք:

ՇԱՒԱՐՇ ՔՀՆՑ. ՊԱԼԸՄԵԱՆ

ԹՐՔԱԿԱՆ ՅԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԵՔԵՆԱՅԻՆ
— ԱՆԻՒՆԵՐԸ —

Բ.

Վճռադիր (Գարարնամէ) *Թրքական դատարանի վճռագրին հարատած թարգ-մանութիւնը (բնագրին պատճէնը մեր ձեռքը կը գտնուի).—*

« Այդ պատասխանատու բարտուղար-ներու մասին հետեւեալ տեղեկութիւնները կատարուած են: Եւ ստուգուած է, որ պե-տութեան դեկը բռնակալութեամբ ձեռք անցուցած, Ընդհանուր Պատերազմին մասնակցիլ որոշած, եւ գեղծարարու-թիւններ կատարած են, նաեւ տարագրու-թիւն, ջարդ, աքսոր, սեփականութեանց աւերում եւ այլ գարշելի ոճիրներ գոր-ծած են, Օսմանեան երկիրներն ալ վեր-ջին աստիճանի թշուառութեան մատնած, ու զանազան չարիքներու ենթարկած են: Եւ արտաքին աշխարհին առջեւ ալ պե-տութեան ուժը եւ վեհութիւնը նսեմաց-ուած, եւ ադէտներու մատնած են:

Այժմ Իթթիհատ եւ Թէրագգը կուսակ-ցութիւնը, որ իմքիմիք լուծեր է, իր յայ-տարարած նպատակները իրագործելու համար գործունէութեան դաշտ ընտրած էր Օսմ. Նահանգները: Վերեւ յիշուած ոճրային շարժումներուն մասնակցած եւ ոճիրներ գործած ըլլալու պատճառով, Պատերազմական Ատեանի առջեւ բերուած են »:

Բանակի տրամադրութեան տակ առ-նուած Ամէնէ Թապուրներու զինուորները աշխատացնելու ձեւով ակումբներ շինել տուած են եւ տարագրուած Հայերուն կարդ մը տուները ակումբի վերածած եւ անոնց լքեալ գոյքերով տուն գարդարած են: Եւ ընտրութիւններու ժամանակ ալ խրատներ եւ լուսաբանութիւններով չեն դոհացած այլ անյարդութեամբ՝ չար նը-պատակներու ծառայած են եւ բռնի ուժի վրայ յենլով, չափէն աւելի միջամտու-թիւններ, ճնշումներ կատարած են: Եւ սպառնալիքի քաղաքականութենէն զատ, եթէ մէկը օրինական իրաւունքի վրայ հիմնուելով համարձակէր ընդդիմութիւն ցոյց տալ, դանազան ձեւերով սպառնա-լիքի եւ սարսափի կ'ենթարկէին զայն եւ սահմանադրական իրաւունքով ընդդիմա-ցողը՝ բռնակալութեան ժամանակին եղա-ծէն առանց տարբերութիւն ունենալու, քահաճոյքի վարչութիւն մը հաստատած էին: Իսկ հանդանակութեան եւ ներքին փոխադրութեան առթիւ, կառավարական պատասխանատու պաշտօնեաներու աչքին առջեւ աւելի վճարելու կարողութիւն չու-նեցողները կը ծեծէին եւ կ'անարգէին եւ օրէնքի հակառակ, կ'արդելափակէին եւ կամ կը բանտարկէին:

Դարձեալ Թուրքերէն բնագրին թարգ-մանութիւնը.—

« Վերջապէս պետութեան կենսական խնդիրները լուծելու կամ պայմանագրու-թիւն կնքելու վայրը Իթթիհատ եւ Թէ-րագգը կուսակցութեան *Մէրքէզը Ումու-մին* ընտրած էին եւ ոճիրներու մաքրա-մասնութիւնը որոշած եւ այդ մաքրամաս-նութեանց մասնակցած էին մասնաւորա-պէս տարագրութեան, ջարդերու, սեփա-կանութեանց յափշտակումի եւ հարստու-թիւն դիզելու համար ոճիրներ եւ չարա-շահութիւններ գործել համարձակած էին: Եւ 14 Մայիս 1915 (1331) թուակիր ժա-մանակաւոր օրէնիին համաձայն, տարա-գրութեան պարագաները իրենց անձնա-կան շահերուն ծառայեցուցած են: Վերո-յիշեալ Ընդհանուր Կեդրոնը կազմակեր-պութիւններու ցանց մը լարած էր, ոճրա-գործներու խումբերով եւ խուժանով եւ մասնաւորապէս Հայերու ջարդին եւ բնա-ջնջումին եւ անոնց սեփականութեանց, գոյքերուն կողոպուտին եւ յափշտակու-թեան վերաբերեալ գործերը կատարած են վերոյիշեալ պատասխանատու բար-տուղարները:

Ոմանց, որպէս թէ դիւրութիւններ տա-լու պատրուակով, դաւադրած՝ եւ ձեռք անցուցած են անոնց թողեալ ինչքերը: Այդ բոլորը տեսնուած եւ ստուգուած է»:

Որովհետեւ, վերոյիշեալ ընդհանուր կեդրոնի անդամներէն եւ Թէյբէլքեր Մախսուսէի Նախարար Պէհաէտտին Շա-քիր Պէյ էրզրումէն Խարբերդի պատաս-խանատու քարտուղար վախտական Րէս-նէյդի Նազըմ Պէյին (1) հետեւեալ ծած-կագիր հեռագիրը ղրկած է.

« Ձեր տարագրած Հայերը կը քնա-ջնջուի՞ն, այդ իմաստով հաղորդուած է»:

Նմանապէս, Եոզկատի Սանճագլին Պո-ղոսեան գաղային ջարդը եւ ոճիրները Պատերազմական Ատեանի կողմէ քննուե-լով, դատավարութեան ընթացքին, ըս-տուգուեցաւ, թէ Անգարայի պատասխա-նատու քարտուղարը Նէճմէթի պէյն էր որ Եոզկատի նախորդ Մութէսարըֆ ձէմալ պէյը պաշտօնանկ ըրած էր եւ Պողազլա-յանի գայմագամ Քէմալը, որ յետագա-յին կախուեցաւ, նշանակած էր Եոզկատի փոխ կառավարիչ: Մանրամասնութիւն-ներէն լինչպէս կ'երեւի, հակառակ անոր որ Քասթէմունիի մէջ Հայերուն թիւը, բաղդատմամբ ընդհանուր բնակչութեան թիւին՝ փոքրամասնութիւն մը կը կազ-մէր, եւ տարագրութեան օրէնքի նպա-տակուած որեւէ յանցանքէ դերծ ըլլալով հանդերձ, երբ Քասթէմունի նահանգին կառավարիչը Վալի Րէչիտ Փաշա ըսած էր. «Ես ձեռքերս արիւնով չեմ ներկեր», Քասթէմունիի պատասխանատու – քար-տուղար Հասան Ֆէհմի էֆէնտին, բազ-մաթիւ դիմումներ կատարած եւ ձեռ-նարկները ըրած էր դինքը պաշտօնանկ ը-նելու եւ ի վերջոյ պաշտօնանկ ընել տը-ւած էր:

Անգարայի տարագրութիւնը, որուա-ճմլիկ ոճիրները դլուխ հանած եւ լրա-ցուցած է: Աթիֆ պէյն ալ նոյն պատճա-ռաբանութիւններով, Պոլսոյ Հայերը տա-բաղրած է եւ Պոլսոյ պատասխանատու քարտուղար Տոքթ. Միհտաթ պէյը «Հա-յերը չենք ուզեր» ըսելով մութինները կազմակերպած է եւ իր ունեցած ազդե-ցութիւնը գործածելով, յաջողած է տա-բաղրել տալ Հայերը: Երբ Պոլսոյ փոխ Մութէսարըֆ Ալի Իլմի պէյ ընդդիմա-ցած է, Միհտաթ պէյ Պոլիս գացած եւ պաշտօնանկ ընել տուած է զայն: Նման ձեւերով եւ կերպերով Օրէնքի սղին հակառակ ըլլալով, ամէն տեղ հասնելով բազմաթիւ աղէտներու պատճառ եղած է, ինչպէս արձանագրուած է:

Սպանութեանց այդ եղելութիւնները կապ ունին «Թէշքիլաթը Մախսուսէ»ին հետ, Իթթիհատ եւ Թէրագգըի ընդհա-նուր կեդրոնէն կազմակերպուած են եւ այդ ընդհանուր կեդրոնին ներկայացու-ցիչները եւ անդամները պատրաստած եւ դիւրացուցած են այդ ոճիրները: Այդ մա-սին վճռական փաստաթուղթ եւ բացատ-

Ա Մ Ո Ք
ԿԱՄ
ՄԱԼԵԶԻՈՅ ԱՆՆՈՐԸ

Իր խենթ վազքին մէջ անպատիժ չի մը-նար ամօք մը, ի վերջոյ մէկը կը զարնէ զայն, եւ ես չուտով պիտի հասնիմ վեր-ջաւորութեանս... Ո՛չ, պարոն, չնորհա-կալ եմ ձեր աղնուութեան... Ցցիկիս մէջ ընկերակից մը ունիմ... քանի մը ուիս – քիի չիշ՝ որոնք յաճախ կը մխիթարեն զիս, եւ յետոյ, կայ նաեւ վազեմի բա-րեկամս, որուն, դժբախտաբար, ժամա-նակին չդիմեցի, իմ աղնիւ ատրճանակս ... որուն օդնութիւնը, ի վերջոյ, աւելի ազդեցիկ է քան բոլոր չատախօսութիւն-ները... Շատ կը խնդրեմ, նեղութիւն մի կրէք... Մարդու մը մնացած միակ իրա-ւունքը ան չէ՞ որ մեռնի ինչպէս որ կը փափաքի, եւ աւելին՝ առանց ենթարկ-ուելու օտար ներկայութեան մը ատ-տուկին»:

Անգամ մը եւս նայեցաւ ինծի հեգնու-թեամբ... նոյնիսկ տեսակ մը զրզռոզ ձեւով մը, բայց, կ'անդրադառնայի որ ասիկա երես մըն էր միայն, որուն տակ կը պահէր իր ամօթը, իր անսահման ա-մօթը: Ցետոյ ղլուխը ծռեց, առանց բա-րեւելու կռնակը դարձուց եւ ծանր քայ-լով մը, տարօրինակ կերպով անորոշ, խցկկներու ճամբան բռնեց անցնելով ար-դէն լուսաւորուած կամրջակէն: Այլեւս դինքը չտեսայ: Ի զուր փնտռեցի դինքը յաջորդ իրիկուն ու դիշերը, իր սովորա-կան տեղը: Մնաց անտես, եւ կրնայի հա-ւատալ թէ երազ մըն էր ատիկա, կամ հրաշագան տեսիլք մը: Եթէ, մինչ այդ, ուշադրութիւնս չդրաւէր ուրիշ ճամբորդ մը որ սուզի ժապաւէն մը կը կրէր թե-ւերէն վրայ, Հոլանտացի մեծ վաճառական մը որուն կինը, ըսին, մեռած էր հոսա-բակածային հիւանդութեամբ մը: Կը տեսնէի, որ կը քալէր մարդոցմէ հեռու, ծանր եւ խոոված, եւ այն միտքը՝ թէ ես տեղեկացած էի իր ամէնէն դաղտնի մտահոգութիւններուն՝ խորհրդաւոր վախ մը կը պատճառէր ինծի. երբ կ'անցնէր, երեսս չուռ կուտայի որպէսզի նայուած-քով մը չմատնէի, թէ ես իրմէ աւելի դիտէի դինքը չարչրկող մաքերուն մա-սին:

×

Նափոլիի նաւահանգիստին մէջ պատա-հեցաւ այն առեն այս հետաքրքրական դէպքը, որուն բացատրութիւնը, կար-ծեմ, կը պտնուի օտարականին պատմու-թեան մէջ: Ճամբորդներուն մեծ մասը դուրս եկած էր չողենաւէն, ես իսկ Օփե-րա գացած էի եւ յետոյ նստած Վիա Ռո-մայի լուսաւոր սրճարաններէն մէկուն մէջ: Երբ նաւակով չողենաւ կը վերա-դառնայինք, զարմացայ որ քանի մը նա-ւակներ՝ լուսաւորուած չահերով եւ կապէ լապտերներով՝ բան մը փնտռելու պէս նաւուն չուրջը կը դառնային, մինչդեռ վերը, տախտակամածի մթութեան մէջ, ոստիկաններ կ'ներթեւեկէին խորհրդաւոր կերպով: Նաւապետի մը հարցուցի թէ ի՞նչ պատահած էր: Ծուսափոզական պատասխան մը տուաւ, լսելով թէ հրա-ման ստացած էին լռելու, եւ յաջորդ օրն իսկ, երբ չողենաւը, իր խաղաղութիւնը վերադտած՝ իրրեւ թէ ոչինչ պատահած ըլլար, դէպի Ձենովա ուղղուեցաւ, ոչինչ կրցանք դիտնալ: Աւելի եաքն էր որ կըր-ցայ կարդալ, իտալական օրա-թերթերուն մէջ, վիպային պատմութիւնը Նափոլիի նաւահանգիստին մէջ պատա-հած իրրեւ թէ արկածի մը: Կը դրէին, թէ այդ դիշեր քարտի պիտի հանէին հո-լանտական դաղթավայրի մեծ տիկինի մը դաղաղը, եւ սպասած էին որ նաւուն վր-րայ երթեւեկը դադրի, որպէսզի ճամ-բորդներուն խնայեն այս տեսարանը: Այն առեն, մինչ ամուսնին ներկայութեան դաղտը կը տահէր պարանէ սանդուխ մը, յանկարծ վերէն, նաւուն վրայէն ծանր մարմին մը ինկաւ ծովուն մէջը, միասին տանելով դաղաղ, բեռնակիր եւ ամուսին: Լրագիր մը կը հաստատէր թէ նաւու բարձրութենէն խեղթ մը նետուած էր սանդուխին վրայ, ուրիշ մը կ'ըսէր թէ պարանը, չհարենալով տակալ ծան-րութեան, փրթած էր: Ինչ ալ ըլլար, յայտնի էր թէ նաւային ընկերութիւնը ա-մէն ինչ ըրած էր իրականութիւնը ծած-կելու համար: Նաւակներու օդնութեամբ, եւ ոչ առանց դժուարութեան, կրցած էին չուրէն ողջ առողջ հանել բեռնակիրները ու մեռած կնոջ ամուսինը, ընդհակառակն կարելի չէր եղած դուրս բերել կապարէ դադաղը, որ անմիջապէս սուզուած էր ծովուն խորը:

Լրագիրները, միեւնոյն առեն, կարճ լուր մըն ալ կը հաղորդէին, թէ նաւա-հանդիստին մէջ գտնուած էր չուրջ քա-ռասուն տարեկան մարդու մը դիակը. ոչ ոք ուշադրութիւն դարձուց այս լուրին: Ոչ ոք անդրադարձաւ, թէ այդ դիակը կրնար կապ մը ունենալ դադաղի վիպա-յին պատմութեան հետ. ինչ կը վերաբերի անձիս, ինծի թուեցաւ, հաղիւ կարդա-ցած էի այդ արագ տողերը, թէ լրագրիս հեռէն կը բարձրանար ուրուականի մը ժպտոյն դէմքն ու հրացայտ աչքոցները:

ՍԹԵՓԱՆ ՅՎԱՑԿ

(30 եւ վերջ)

վայութիւնները կան: Ուստի, վերամշակ գործուած ոճիրները ամբաստանեալներէն բոլորին չեն վերաբերիր: Ոճիրները, մասնակցութեան աստիճանը, ամէն անձամբ եւ անհատապէս յանցապարտը պիտի բացատրուի:

Ըստ ըլլալը պիտի բացատրուի: Ցիչեալ ամբաստանեալներէն Քասթէ – պատասխանատու քարտուղարը Ցէհմի էֆէնտիի պարապան: Ցամ վկաներէն մին, Քասթէմունիի վալի Րէչիտ փաշան, կ'ըսէ իր տրուած մէկ.— «Հասան Ցէհմի է– ամբաստանեալներէն ամենակար արարած մըն է, իր վրայ վճռակար ազդեցութիւնները չարաւնական եւ ըսած է իր վրայ վալին Հայերուն պաշտպանն է» եւ անկի ճիշդը՝ «կեավուրներուն վալին ըսած է եւ դռռում–դոչումներով մէկ– ամբողջ խառնակութիւն ձգած է, կառավարութեան գործերուն մէկ–մէկ խանգարում կերպով, ու դինքը (Վալին) միշտ ամբաստած է. կառավարութեան անհնազանդութիւնէն վռնտուած է, սակայն, ամենօրեայ անդրդուելի ամբաստանեալները բազմապատկելով, անկարելի հեռագիրներ ղրկած է Ներքին գործոց նախարարութեան եւ դիմումներ կատարած է»:

Ուրիշ վկայ մը՝ հանդստեան կոչուած զորավար Իսմայիլ Հաղգը պէյ յայտնած է թէ «Հասան Ցէհմին (Հայերու) մեծ դէմքերէն արժէքաւոր առարկաներ գողցած է»:

Ուրիշ վկայ մը եւս՝ հանդուցեալ Մահմուտ Ասաֆ փաշա դատէ ձէմալ պէյ վըկայած է թէ «Հասան Ցէհմին տանը մէջ գտնուած ոսկիներէն այրած միջոցին, երեւան եկած (հայ) վաճառականներու տպագրները, Զարաշհած ըլլալուն վկայող է»:

Ուրիշ վկայ Հասան Ցէհմին վալի Ռաբէֆ անունով (2) ընկերակիցը եղած էր եւ անոր կողմէ նոյն մտայնութեամբ: Վկայ Ցէհմի էֆէնտի, կ'ըսէ· «Ցարա – ընթացքին Ցէհմի ամենատուր – զէրը խաղցած է, իր ազդեցութիւնը գործ դրած է եւ (Հայերու) լքեալ գոյքին մեծագին օգտուած է»:

Ցդունդի հրամանատար, հանդըստ – կոչուած փոխ զնդապետ Մուրչիտ, որ այժմ գործօն ծառայութեան մէջ իր դիրքը վկայութեան (լայիէ) յանձին մէջ ըսած է.— «Հասան Ցէհմի անունին, վալի Րէչիտ փաշային յայտնի համաձայն, կառավարական գործերուն մէջամտած է եւ վալի Ռաբէֆ ժամանակ կառավարական գործերուն ձեռքերուն մէջ կեդրոնացուցած է»:

ՀԱՅԿԱԶՆ Գ. ՂԱԶԱՐԵԱՆ

(Շար.)

Բէօնէցի Նազըմ պէյը պէտք չէ շփոթել Տոքթ. Նազըմ կոչուած բորենիին հետ որ անդամ էր թէ՛ Մէրքէզի եւ թէ՛ Ցիթիլաքի:

Աբդի պէյ կոչուածը «Թէշքիլաթը Մահսուսէ»ի կեդրոնին մէջ ընկերակիցն էր Տոքթ. Պէհաէտտին Շաքիրի եւ Տոքթ. Նազըմի:

«ԳՈՒՍԱՆ» ԵՐԳՋԱԽՈՒՄԲԸ

Կոմիտաս Պոլսոյ մէջ իր առաջին համերգները տուեր էր աճապարանքով: Քանի մը շաբթուան փորձերով երեք հարիւր հոգի կրցեր էր հաւնել բեմ: Իր մոգական ուժը միայն կրնար հայցնել կազմուած այդ խումբով յափշտակել Պոլիսը:

Եւրոպայէն դառնալէ ետք իր առաջին մտահոգութիւնը եղաւ մարզուած մնայուն խումբ մը ունենալ:

1912 Յունուարին Պոլսոյ թերթերը արդէն կը գրէին.

«Կազմուելու վրայ է, Կոմիտաս վար – դապետի ղեկավարութեամբ, դեղարուեստական երգեցիկ խումբ մը: Մասնակցիլ ուղղները պէտք է նկատի ունենան հետեւեալ պայմանները.— Ա.) Իգական սեռը 16 եւ արականը 18 տարեկանէն վեր պէտք է ըլլան: Բ) Կը պահանջուի ձայնի եւ լսողութիւն: Գ) Խումբը պիտի ըլլայ մնայուն: Դ) Խումբին անդամները առանց թոյլտուութեան ուրիշ տեղեր պիտի չկրնան երգել: Ե) Մասնակցողները ընկերութիւն մը պիտի կազմեն որոշ կանոններու ենթակայ: Զ) Պիտի սորվին եւ ուսանին ձրիապէս եկեղեցական եւ աշխարհիկ ազգային եւ օտար երաժշտութենէն հատընտիրները: է) Պիտի աւանդուի նաեւ եւրոպական տարրական երաժշտութիւն, խմբական ընդհամարզութիւն, ձայնամարզութիւն, ձայնական առողջապահութիւն, երգական վերլուծութիւն եւ երաժշտութեան համառօտ ընդհանուր պատմութիւն: Ը) Ժողովատեղին է Բերա, Էսայեան վարժարանի սրահը: Դասերը պիտի սկսին կէսօրներէն ետքը 4,30ին իգական, եւ 5,30ին արական սեռի համար, մէկ ժամ օրընդմէջ, իսկ կիրակի օրերը բոլորը միասին: Թ) Մասնաւոր դաս (ձայնամարզութիւն, ընդհամարզութիւն, ձայնական առողջապահութիւն, երգեցողութիւն, ներդաշնակութիւն, խմբավարութիւն) կրնան առնել միայն երաժշտական ընդունակութեամբ օժտուածները: Այդպիսիներէն միայն չունեւորները ձրի:

Այս խումբը՝ հիմնուելիք հայ երաժշտանոցին նախաքայլը պիտի ըլլայ» («Ամառամարտ» 1912):

Ու ահա այդ օրերէն կը թուագրուի մը– նայն երգչախումբը, զոր Կոմիտաս կազմեց ու մարզեց Պոլսոյ մէջ:

Առաջին իսկ ծանուցումը բաւ է եղեր, որ երիտասարդներու եւ պատանիներու առատաւոր խումբ մը իրեն վազէ Պոլսոյ բոլոր թաղերէն:

Երգչախումբը «Գուսան» մկրտեց ան, ու սկսաւ իր դասերուն:

«Գուսան» երգչախումբի կորիզը կեդրոնական հին եւ նոր աներն եղան, առաւելապէս անոնք, որ մարզուեր էին առենին Զիլինկիրեանի եւ Մանասի ձեռքին տակ: Բայց Կոմիտաս կարիք ունէր իրեն ուժերու ալ, եւ այդ ուժերը անոր հայթայթեց առաւելապէս Բերայի էսայեան վարժարանը, վարդապետին տրամադրութեան տակ դնելով ուսուցչուհի – ներու ամբողջ խումբը եւ աղջկանց լրագրուցիչ դասընթացքի երեք դասարան – ները:

Սխալ պիտի ըլլար կարծել, թէ «Գուսան» երգչախումբը առաջին իսկ օրէն իրր կատարելութիւն մը կը ներկայանար: Ճիշդ է որ դռումէ մը անցած էին այն 300 երգիչներն ու երգչուհիները, որոնց – մով Կոմիտաս կազմեր էր իր առաջին համերգները Պոլսոյ մէջ: Բայց այդ դռուած խումբին մէջ անդամ փոքր թիւ մը չէին կազմեր երաժշտական հիմնական կրթութենէն զուրկ տարրերը, եւ եթէ «Գուսանը» իր առաջին համերգներէն իսկ տպաւորութիւն թողուց, այդ բանը ան պարտական էր խումբ մարդելու եւ վարելու մէջ Կոմիտասի ունեցած մոգական ուժին:

Ց. Ճ. ՍԻՐՈՒՆԻ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՄԱՏԵՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՏԱՐԵԳԻՐՔ

Թէ որքան մեծ տարողութիւն ունի Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիա – յին տպագիր արտադրութիւնը, կ'երեւի այն փաստէն, որ իր երկու տարուան հրատարակութիւններուն միայն մաս – նագիտական ցանկը ամբողջ հատոր մը կը կազմէ: Ինքնին հասկնալի է թէ այդ բոլորէն դիւրին չէ օգտուիլ՝ առանց մատենագիտական աղբիւրներ ունենալու ձեռքի տակ: Եւ ահա ընթերցողներուն, մասնագէտներուն գործը թեթեւցնելու նպատակով յաջորդաբար լոյս կ'ընծայուին մատենագիտական համահաւաք ցանկեր:

Նախապէս տպագրուած էին Որս. Մխուեան Գիտութեանց Ակադեմիայի հայկական ճիւղի եւ Հայաստանի Գիտութեանց Ակադեմիայի հրատարակութիւն – ներու մատենացոյցը (Բիբլիոգրաֆիա), 1936–1956, եւ 1957–1966:

Ասոնց չարունակութիւնը կը կազմէ Հայաստանի Գիտութեանց Ակադեմիայի հրատարակութիւններու մատենագիտու – թիւնը, 1962–63 հատորը, որ լոյս տեսաւ վերջերս: Ասով կը սկսի «Տարեգիրքե – րուն» շարքը: Ներկայ հատորը կ'ընդգրկէ այդ տարիներուն ընթացքին հրա – տարակուած ամբողջ գրականութիւնը:

Տարեգիրքին մէջ մատենագիտական նիւթը դասաւորուած է ըստ գիտութեան բաժիններու:

Ներկայացուած է հրատարակութիւն – ներուն եւ հաւաքածոներուն ցուցակը, ինչպէս նաեւ հեղինակներուն ցանկը: Գիրքը կազմած է Ա. Գրիգորեան:

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ռոմէն Ռոլանի ծննդեան 100ամեակին առթիւ «Հայաստան» հրատարակչութիւնը որոշած էր «Ժան Քրիսթոֆ»ը լոյս ընծայել նոր հրատարակութեամբ: Արդէն լոյս տեսած է երկին առաջին հատորը, ուր զետեղուած են վէպին առաջին երեք գիրքերը՝ «Այգաբաց», «Առաւօտ», «Պատանեկութիւն»: Ամբողջ վէպը պիտի ամփոփուի չորս հատորներու մէջ:

×

«Մխիթ» հրատարակչութիւնը լոյս ընծայեց Թ. Յակոբեանի «Սիւնիքի թագաւորութիւնը» խորագրով ուսումնասիրութիւնը:

Հեղինակը նպատակ ունեցած է լուսաբանել Սիւնիքի թագաւորութեան հետ կապուած պատմաչարհագրական հարցեր, որոնք անոր ամբողջական պատմութեան ուսումնասիրութեան համար կարեւոր նշանակութիւն ունին:

Առաջին բաժնին մէջ բնութագրուած են Սիւնեաց աշխարհի հարաւ – արեւելեան մասի (ուր ձեւաւորուած է Սիւնիքի թագաւորութիւնը) երկրաբանական անցեալը, մակերեսը, կլիման, բուսական եւ կենդանական աշխարհը: Երկրորդ բաժնով ներկայացուած են Սիւնեաց աշխարհին սահմանները եւ վարչական – հոգային բաժանումները մինչեւ թագաւորութեան կազմաւորուիլը:

Օգտագործելով հայ պատմագիրներու հաղորդած տեղեկութիւնները եւ այլ աղբիւրներ, հեղինակը յաջորդ գլուխին մէջ կ'անդրադառնայ Սիւնիքի թագաւորութեան կազմաւորման, անոր անունին եւ սահմաններուն: Գիրքին մէջ ներկայացուած են սկզբնաղբիւրներուն մէջ ցիշատակուած բերդերուն, վանքերուն, դիւղերուն թիւը, տեղագրութիւնը:

Ամբողջ գլուխ մը նուիրուած է Սիւնիքի թագաւորութեան մէջ մտնող գաւառներուն (Արեւիք, Կովսական, Զորք, Բաղք, Ծղուք, Հաբանդ) պատմա–աշխարհագրական նկարագրութեան: Վերջինն՝ հինգերորդ գլուխին մէջ հեղինակը կ'անդրադառնայ Սիւնեաց թագաւորութեան բնակչութեան կազմին: Պատմական աղբիւրներու վրայ ցոյց տրուած է, որ Ք.–Ք. դարերուն Սիւնիքի բնակչութեան գերակշիռ մեծամասնութիւնը կը կազմէին Հայերը: Կային նաեւ չնչին թիւով Հրեաներ, Պարսիկներ, Սելճուքներ եւ ուրիշներ:

Գրքին կցուած է Սիւնեաց թագաւորութեան քարտէսը (Ք.Ա. դար), զոր կազմած է հեղինակը: Ցաւելուածի մը մէջ տրուած է մինչեւ Ք. դար ամբողջ Սիւնիքի բնակավայրերուն անունները: Երկրորդ յաւելուածը կը ներկայացնէ Սիւնեաց թագաւորներուն ժամանակագրութիւնը:

ԿԱՐԴԱՑԻՔ ՏԱՐԱԾԵՑԻՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ՓՈՑՏԱՄԻ ԳԱՂՆԻՔՆԵՐԸ

Տասը վայրկեան վերջ, Գահաժառանգին հետ Փոցտամ կը սուրայինք լինքնաշարժով մը, զոր ինք կը վարէր: Ձամբու ընթացքին լինքնի զարձաւ եւ ժպտելով ըսաւ.

— Որքա՞ն ձանձրոյթ կը պատճառեն սա կիները, այնպէս չէ՞, սիրելի Հէյկէնտորֆ: Մանաւանդ երբ կայսերազուն մը կիներ են եւ կրցած են Հոհէնցոլէրն մը ըլլալ, ա՛լ կարելի չէ ազատիլ անոնցմէ:

Ձեմ գիտեր թէ անոնք ի՞նչպէս կրցան հաշտուիլ: Միայն թէ գահաժառանգը ամուսնին հետ ներկայ եղայ նոյն իրիկունը Լէսինկի թատրոնի ներկայացման, ուր արքայական օթեակին մէջ մեր քով նստած էր նաեւ Քայզէրը, հակառակ յաջորդ օրուան Տիւսէլտորֆի մէջ տեղի ունենալիք զօրանոցքին, որուն ներկայ պիտի ըլլար:

Այսպէս իր զուգընկերուն հետ հասարակութեան երեւալով, վստահ էր որ զուգընկերն տան համբաւը պիտի կրնար փրկել, հերքած ըլլալով այդ մասին չըլքած զրոյցները:

Եւ կայսրն ու գահաժառանգը բարեհամբոյր ժպիտներ եւ անդոզ ակնարկներ կը պատրաստէին ներկաներուն վրայ:

ՈՒԻԼԵԼՄ ԼԸ ՔԷՕ

(Շար.)

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

ԸՆԿ. ՍԱՐԳԻՍ ԱՌԱՔԵԼԵԱՆԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ

Մշակոյթի Տան Շաւարշ Միսաքեան սրահին կը նուիրեն.— Տէր եւ Տիկին Առլէն Փափազեան 50, ընկ. Նուպար Նիկո – ղոսեան 50, ընկ. Զուլալ Գազանճեան 20 ֆրանք: (Մտանալ «Յառաջ»էն):

×

Տէր եւ Տիկին Պետրոս Զաւրքճեան իրենց սիրելի ընկերոջ Սարգիս Առաքելեանի մահուան առթիւ 20 ֆր. կը նուիրեն Մշակոյթի Տան:

×

Տիկին Անուշ Թէքեան 20 ֆր. կը նուիրէ Նոր Սերունդին իր կնքամօր Տիկին Էլմոնէ Երանեանի մահուան առթիւ, փոխան ծաղիկի: (Մտանալ «Յառաջ»էն):

ՑԱԻԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Իսիի մասնաճիւղը ցաւակցութիւն կը յայտնէ Տիկին Յովսէփեանի իր մօր կսկծալի մահուան առթիւ:

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

Կապ. Խաչի Վիէնի դպրոցներու բացումը տեղի կ'ունենայ յառաջիկայ 5 եւ 6 Հոկտեմբեր, Զորեքշաբթի եւ Հինգշաբթի, ծանօթ սրահներուն մէջ:

Աբժանագրութիւնները կը կատարուին տեղւոյն վրայ դասատուին կողմէ:

×

Ֆրանսահայ կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղին հայերէնի դասընթացքները կը վերսկսին 1 Հոկտեմբեր կէսօրէ ետք ժամը 14ին, Մշակոյթի Տունը, 17, Ռիւ Պլէօ:

Աբժանագրութեան համար դիմել Հինգշաբթի օրերը նոյն հասցէին:

×

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի մասնաճիւղի վարժարանը կը վերաբացուի Հոկտ. 6ին Հինգշաբթի առաւօտ ժամը 9ին:

Աբժանագրութիւն, դասարանական բաժանում եւ դասաւանդութիւն տեղի կ'ունենան նոյն օրը, ժամը 9–12, եկեղեցւոյ խորհրդարանին մէջ: Գ. դասարանին՝ համառօտ ծանօթութիւններ՝ գրական սեռերու շուրջ: Ուսուցիչն է Պ. Վահրամ Կ. Մխիթիք:

Հ. Յ. Դ.

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Հ. Ց. Դ. Շրջ. կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները Շաբաթ իրիկուն (Հոկտեմբեր 1) ժամը 21ին, Ահարոնեան ակումբը:

ՎԱԼԱՆՍ.— Հ. Ց. Դ. կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս չաբաթ երեկոյ (Հոկտ. 1) ժամը 8,30ին սովորական հաւաքատեղին:

Խիստ կարեւոր օրակարգ: Պարտաւորիչ ներկայութիւն: Բացականները նկատի պիտի առնուին:

Կը հրաւիրուին Ռոմանի ընկերները:

ՎԻԼՆ.— Հ. Ց. Դ. Անի կոմիտէն ընդհ. ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս չաբաթ (Հոկտ. 1) ժամը 20,30ին Ահարոնեան ակումբ: Շատ կարեւոր օրակարգ: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Երիտասարդ կին մը աշխատանոցի մէջ կոճակ կարելու կամ փըթիթ–փրէսի համար: Դիմել՝

HAYTAYAN
21, Rue des Jeuneurs
GUT. 00-31

ԶԲՕՍԱՊՏՈՅՏ

Կազմակերպուած կապոյտ Խաչի փարիզի մասնաճիւղի կողմէ 9 Հոկտ. Կիրակի առաւօտէն մինչեւ երեկոյ դէպի Ֆոնթէնպլօ:

Աբժանագրութեանց համար դիմել Տիկ. Թադէոսեանի հեռախօսելով 878–27–35 եւ Տիկ. Ուղունեանի 254–17–74:

Երթ ու դարձի դին 15 ֆրանք:

Օթոքառը կը մեկնի Սքուար Մոնթո – լոնէն: Հաւաքուիլ ժամը ճիշդ 8,30ին:

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

Կապոյտ Խաչի Կրընոպլի կիրակնօրեայ դասաւանդութիւնը կը սկսի Հոկտ. 2ին, կիրակի առաւօտեան ժամը 9ին, սովորական սրահին մէջ: Դասատու Պ. Երուանդ Մարաշլեան: Կը խնդրուի բոլոր ծնողքներէն անխտիր իրենց զաւակները վերոյիշեալ ժամուն արձանագրել:

ԹԻՑԱՍԵՂԱՆ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղը թէյասեղան մը կազմակերպած է կիրակի (Հոկտ. 2) կէսօրէ ետք ժամը 3ին եկեղեցւոյ սրահը: Ճաշէն ետք Օգոստոս ամիսներու կայանի սաները իրենց ծնողքներու հետ միասին այս առաջին հանդիպումով պիտի վերապրին կայանի մթնոլորտը:

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL « HARATCH »
32, Rue de Trévise, PARIS (9e)

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Նոր Սերունդի օրը կը տօնուի Մարսէյլի մէջ, Հոկտ. 15ին, Քաղաքապետարանի:

×

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐը

Կը տօնուի Մարսէյլի մէջ, Հոկտ. 30ին, կիրակի առաւօտ ժամը 10ին, Սինեմա Վառիէթէ:

×

Ս. Խաչ Ընկերակցութեան տարեկան պարահանդէսը 26 Փետրուարին:

ԼՈՑԸԼ ԳՈՑՆ Է.... ԳՈՑՆԸ ԼՈՑԱՑ Է
ՁԵՐ ՏԱՆԸ ԼՈՑԱՑ ՏՈՒԷ՛Ք.... ԹՈՄԼԱՔԻ ԳՈՑՆ ՏՈՒԷ՛Ք
Ձեր բնակարանը կը լուսաւորուի
եթէ ներսը եւ դուրսը
ՎԵՐԱՆՈՐՈԳԷ՛Ք – ԶԱՐԴԱՐԷ՛Ք – ՆԵՐԿԷ՛Ք
ԹՈՄԼԱՔ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐՈՎ
PEINTURES THOMLAC
16 bis, Bd. Sébastopol, Paris 4e
Tél. ARC 26-61 – Métro : Halles et Chatelet
136, RUE DES BOURGUIGNONS — ASNIERES - BOIS COLOMBES (Seine)
Tél : GRE. 09-47
11, BD. DE LA REPUBLIQUE — LA GARENNE (Seine)
Tél. : STA. 19-05
ԱՆՄՐՑԵԼԻ ԳԻՆԵՐՈՎ
Ամէնէն արդիական, նուրբ եւ ընտիր ճաշակով պատրաստուած՝ առաջնակարգ ներկեր : Բնական եւ արուեստական բազմերանգ գոյներու մեծ ընտրութիւն: Նորոյթ խղաներկեր, պատի դեղեցիկ թուղթերու ճոխ ընտրութիւն: Գետնի համար՝ ամէն տեսակ — լինոլէում եւ փլասթիֆ — ծածկոցներ.—
TAPIFLEX — TAPISOM — CARPETTE
Ձեր բնակարաններուն արտաքին եւ ներքին խնամքներուն համար անհրաժեշտ բոլոր նիւթերը :
Ամէն գնորդի կը նուիրուի յատուկ տետրակ մը, որու շնորհիւ կրնայ 10-30 առ հարիւր գեղջ ունենալ :
ՄԱՄՆԱՃԻՒՂԵՐ
52, RUE CHALON, PARIS 12e — 64, BLD. DE BELLEVILLE, PARIS 20e
166, AV. ARISTIDE BRIAND — PAVILLONS - SOUS-BOIS (Seine)
4 bis, RUE PAUL VAILLANT COUTURIER — ARGENTEUIL (S. et O.)
24, RUE PAUL VAILLANT-COUTURIER — ALFORTVILLE (Seine)
48 bis, RUE DALAVRAC — FONTENAY - SOUS - BOIS (Seine)

LA MUNICIPALITÉ D'ALFORTVILLE
et Toutes les Organisations Arméniennes de la Commune
PRESENTENT LE 1er OCTOBRE 1966 DANS LE CADRE DU
PREMIER FESTIVAL INTERNATIONAL DU FOLKLORE
La Grande Nuit
DE L'ARMÉNIE
sous un chapiteau de 4000 places
RUE DE SEINE
UN EXTRAORDINAIRE PROGRAMME

Avec la participation de :
HENRI TACHAN HAIRA MARC ARYAN LIZ SARIAN
DANYEL GERARD et ROSY ARMEN
de la Troupe Folklorique d'Arménie, spécialement venue d'Erévan
GROUPE DE DANSE « CAUCASE » — ENSEMBLE « SOSSI » — CHORALE SIPAN - KOMITAS SOUS LA DIRECTION DE G. APRIKIAN.
PÈLERINAGE A SOURP-GARABED
Samedi, 1er Octobre 1966 à 20 h. 30, Alfortville
Prix des places 20, 15 et 10 Francs. — S'adresser : MARKARIAN, 32 Rue de Trévise, PALOUYAN, 46 Rue Richer MASSIS, 21 Rue Saulnier.
LES BILLETS DONNENT DROIT AU TIRAGE D'UNE TOMBOLA : PRIX UN VOYAGE EN ARMENIE.
Autobus : 103 Charenton-Ecoles Descendre Rue de Seine

ՀԱՅՐԱՏԱՊԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ

Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)

Fondé en 1925 — Tél. : PROvence 86-60
R. C. Seine 57 A 2731 — C. C. P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա՝ Տար. 60 Ֆ. Վեցամսեայ՝ 35 Ֆ.
Արտասահման՝ Տար. 80 Ֆ. Հատը 0,30 Ֆ.

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
28
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
MERCREDI
28 SEPTEMBRE
1966

Le Numéro : 0,30 Fr.

42րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 10723

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

42e ANNÉE — N° 10.723

...ԵՐԲ ՔԱՐԵՐՆ ԱՆԳԱՄ Կ'ԱՂԱՂԱԿԵՆ

ՆՈՐ ԲՈՂՈՔ ՄԸ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻԻ

(ՆԱՄԱԿ ՈՒՂՂԵԱԼ ԿՈՄ. ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԷԻՆ)

Բա՛ն մը փոխուած է Խորհ. Միութեան «քարէերուն» մէջ, — կը թուի թէ այժմ կարելի եւ անվտանգ դարձած է բողոք ներկայացնել մինչեւ Ահեղն Մոսկուա, երբ կը շարունակուի անարդարութիւնը, երբ կը հովանաւորուի ցեղասպանութիւնը, երբ իր մեռելներն անգամ ողբալու իրաւունքէն կը զրկուի ժողովուրդ մը, որ մէկուկէս միլիոն զոհ է տուած:

Երէկ՝ Ս. Կապուտիկեանն էր, այսօր՝ Ե. Յովհաննիսեանն է, երկուքն ալ ան՛զգամ կոմունիստ կուսակցութեան, որ կը համարձակին բողոք ներկայացնել մինչեւ Մոսկուա, մինչեւ *Պրաւդա*: Կապուտիկ – եանի խօսքը, այնքան ուժեղ եւ հայա – շուչ՝ որքան «խօսքն իր որդւոյն», ծանօթ է այժմ համայն Հայութեան: Այսօր կը ներկայացնենք ուրիշ բողոք մը, նոյնքան հեղինակաւոր՝ քանի որ կը կատարուի նոյն հզօր ու ճոռ աշխարհ«կառուցողող» կուսակցութեան հաւատաւոր մէկ անդամին կողմէ: Այս բողոքագիրը ուղղուած է կոմունիստ կուսակցութեան կեդր. կոմիտէին, Մոսկուա, 1965ին, մեծ եղեռնի Յիսնամեակին առթիւ, որ, ինչպէս կը յիշեն մեր ընթերցողները, տեղի ունեցաւ Հայաստանի կուսակցութեան առաջին քարտուղար Ալեքսանտր Մյասնիկեանի եւ ընկերներու դէմ, որոնց մէջ արտայայտուած մտածումները, յանգումները կ'ընդգծեն այն անհիրաւութիւնները, որոնց ենթարկուած է Հայոց ազգը, եւ որոնց սրբագրումը այնքան դիւրին պիտի ըլլար համամիութենական կառավարութեան համար, եթէ իր կշիռքին համար գործածուող կշռաչափերը ըլլային իրապէս զինք բաղկացնող ազգերուն շահերէն մեկնող չափանիշներ եւ ոը – կատի ունենայինն այդ ազգերուն իւ – րայատուկ պայմանները, իրաւունքներ – րը, ապրումները, խոցոտուած սիրտերը: Համայնավարութի՛ւնը եւս պէտք է գի – տակցի, թէ մարդկութեան մէջ կազմուած խմբաւորումները դասակարգային չեն մի – այն, այլ եւ ազգային, թէ ազգը բնական երեւոյթ է եւ ապրող օրգանիզմ, որուն առողջութիւնը իր մարմնին ամբողջու – թեան պահպանման, իր բնական սահման – ներուն մէջ եւ իր նմաններուն հետ եղ – բայրօրէն ապրելու մէջ կը կայանայ:

Եւ այժմ կուտանք այս բողոք–նամակը, մեր ընթերցողներուն քողոքով ամէն խորհրդածութիւն:

ԽՄԲ.

Կասկած չկայ, որ մեր կուսակցութեան կենտրոնական օրգան «Պրաւդա»ն պաշտպանում է արդարութիւնն ու ճշմարտութիւնը, սակայն մեզ մօտ արդարութիւնն ու ճշմարտութիւնը մասնաւորապէս «Պրաւդա»ն ունեն որոշ «խորհրդատուներ», որոնք ճշմարտութեան տեղ են ներկայացնում սուտն ու անարդարութիւնը, երեւոյթներն ու խաբեբայութիւնը եւ փակում են իսկական ճշմարտութեան ճանապարհը, Հայերի հանդէպ թուրք մարդկերների կատարած զազանութիւնների եւ անմեղ զոհուածներին յուշարձան կանգնեցնելու մասին 1964 թ. 25–11ի «Պրաւդա»յի խմբագրութեանն ուղարկած նամակի մասին չի կարելի մոռանալ» իմ նամակի խորհրդատուն եղել է Իկենիցկին, նա դարձն այնպէս ներկայացրեց, որ իբր թէ «Պրաւդա»յում այս նամակի յայտնուելը կարող է հասցնել այն «բարի դրացիական յարաբերութիւնների խզմանը, որ գոյութիւն ունի Թուրքիայի Արտաքին Գործերի Մինիստրի ՍՍՌՄ կատարած այցի հետեւանքով, խորհրդատուի կարծիքով «հարկ չկայ յիշել յինամեայ վաղեմութիւնն ունեցող պատմական իրադարձութիւնները», դա կարող է «նացիոնալիստական տրամադրութիւններ բորբոքել»:

Ինչո՞ւ այդ խորհրդատուն նոյն ձեւով չի տալիս խորհուրդ, դադարեցնել դէր – մանական դահիճների դիմակազերծումը, չէ՞ որ դա աւելի հակաֆաշիստական տրամադրութիւններ է բորբոքում, սատանայնում է միջուկային պէնք ունենալու Գերմանացիների ձգտումը», կամ դուէք Թուրքերի կատարած կոտորածի մասին ինչպէսկէն անդամ նացիոնալիստական տրամադրութիւններ է առաջացնում, իսկ Հրեաների կամ Լեհերի կոտորածները, որը կազմակերպեցին Գերմանացիները առաջացնում է միայն լաւ տրամադրութիւններ:

Եթէ այդ կարգի խորհրդատուները կրոնական փաստերը վերլուծել, ապա հեշտ էր համոզուել, որ ժողովուրդների ոչնչացումը օրինակուել է Թուրքերից: Այդ մասին Հիթլէրն ինքն է ամբողջ աշխարհով մէկ յայտարարել, երբ իր զօրքերին ողջերթ էր մաղթում եւ ուղարկում, որքան կարելի է չատ մարդ սպանել – ոչնչացնել: Այդ բոլորի պատասխանատուութիւնն ընկնում է Հիթլէրի վրայ: Չէ՞ որ Թուրքերի կատարած հայկական կոտորածների համար ոչ ոք պատասխան չտուեց եւ այդ մասին ոչ ոք էլ չի յիշում:

Թուրքերի մարդակերութիւնը օրինակ հանդիսացաւ Ֆաշիստներին: Մեզ մօտ Իկենիցկիները նոյնիսկ Հայերին արդէ – լում են յիշել Թուրքական զազանութիւնների մասին: Եթէ առաջին Համաշխար – հային պատերազմից յետոյ մեզաւորները հարկ եղած պատիժը կրէին իրենց կատարած զազանութիւնների համար՝ երկրորդ Համաշխարհային պատերազմի ժամանակ քիչ զազանութիւններ կը լինէին: Այդ բանը չեն հասկանում որոշ խորհրդատուներ: Թուրք զահիճները հողը մաքրեցին անհատատ կեավուրներից, եւ դրա համար նրանց չպատասպարեցին, այլ օդնեցին, ու խրախուսեցին, Թուրքերի օրինակով Գերմանացիները նուաճեցին «կենսական տարածութիւնները», ինչո՞ւ Գերմանացի – ներին պէտք է պատասպարել, իսկ Թուրքերին՝ ոչ:

ՍՍԿՊ–ի անդամ
Ե. Հ. ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ
Երեւան – 15, Միասնիկեանի փող. թիւ 4, Հեռախօս 6–85–54

(1 – Շար.)

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՓՈՔՐ ՅՈՅՍԵՐ ՎԻԷԹՆԱՄԻ ՀԱՄԱՐ

Հիւսիսային Վիէթնամի վարչապետին պատասխանները Մակի ի ամերիկեան պատուիրակին, որոշ յոյսեր կը ներչչեն – չեն, մերձաւոր կարզադրութեան մը համար:

Կոլտպէրկի առաջարկներուն եւ Փամ Վան Տոնկի պատասխանին բազդատական ուսումնասիրութիւնը ցոյց կուտայ որ երկու խօսակիցները երեք դլխաւոր կէ – տերու վրայ կեդրոնացած են.— Հիւսի – սային Վիէթնամի «չորս կէտերը», ամերիկեան ռմբակոծութիւնները եւ Ազդ. Ազատ. Ճակատի մասնակցութիւնը:

Այս իւրաքանչիւր կէտին վրայ, Ուն – չինկթընի եւ Հանոյի տեսակէտները ա նչուշտ չատ կը տարբերին, բայց ոչ մէկ տեղ, հակառակ այն տարակարծու – թեանց զոր Հանոյի մամուլը կը չեշտէ, դիրքերը այնքան իրարու մօտ եղած են:

Միացեալ Նահանդները տրամադիր են խօսելու Հանոյի «չորս կէտերուն» չուրջ, Հանոյ կը պահանջէ որ անոնք ընդունուին իրրեւ հիմ խաղաղասէր արդար լուծումի մը: Ինչ կը վերաբերի երկրորդ կէտին, Ուոշինկթընն այլեւս չի պահանջեր որ ռմբակոծութեանց դադրեցման փոխարէն, համապատասխան միջոց մը ձեռք առ – նուի Հարաւային Վիէթնամի ցամաքային դործողութեանց մէջ:

Կը թուի նոյնիսկ թէ երրորդ կէտին չուրջ է որ դիրքերը մօտեցած են, այսինքն Ազդ. Ազատ. Ճակատի ներկայա – ցուցչական հանդամանքը: Միացեալ Նահանդները յայտարարեցին թէ չհարթուելիք դժուարութիւն մը չէ, Ազդ. Ազատ. Ճակատի մասնակցութեան հարցը բանակցութիւններու: Գալով Հանոյի, իր վարչապետին բերնով, կ'ուզէ որ Ազդ. Ազատապրական Ճակատը խօսակից ըն – դունուի: Դէտերը նկատի կ'առնեն թէ ի՛նչ տարբերութիւն կայ ներկայ կացու – թեան եւ 1965 Ապրիլի կացութեան միջեւ:

Ապագան ցոյց պիտի տայ թէ ծագած յոյսերը աւելորդ չէին:

× *Ամերիկեան օդուժը վերսկսած է իր ռմբակոծութիւնները Հիւսիսային Վիէթ – նամի վրայ: Կիրակի օր 120 դործողու – թիւններ կատարուած են:*

ՄԱՔՐԱԳՈՐԾՈՒՄԸ ՉԻՆԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Չին արդիական դրականութեան երեք մեծադոյն անունները «հակակուսակցական եւ Մաո Ցէ Թունկի մտածողութեան հակառակ» եղողներու սեւ ցանկին վրայ անցած են: Հանրաղդով մը, կը պահանջուի նաեւ Գրողներու Միութեան վերա – կազմութիւնը, հեղինակի իրաւունքի չընջումը դրողներու, նկարիչներու, երաժիշտներու, արձանագործներու եւ բոլոր արուեստադէտներուն համար:

Երեք դրողներուն առաջինը՝ եանկ Հան–Սէն պաշտօնական բազմաթիւ դէր – քեր դրաւած է: Մասնակցած է ըմբոս – տութեան որ ծնունդ տուաւ չին կարմիր բանակին: Ծանօթ է նաեւ արտասահման բազմաթիւ վէպերու եւ սենարիօներու իրրեւ հեղինակ: Իր դործերը կը գտնուին Սորպոնի եւ Քէմպրիճի ուսանողներու ձրադիրներուն մէջ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵՒՈՎՊԻՈՑ կայսրը՝ Հայլէ Սելասիէ, Նոյեմբեր 20ին պաշտօնական այցելու – թիւն մը պիտի կատարէ Իտալիա, իր երկրին Իտալացիներու կողմէ ղրաւուելէն երեսուն տարի ետք:

ԱՐԱՔ Մ. Հանրապետութեան փոխ–նախադահ՝ մառէչալ Ամէր յայտարարած է. — «Եթէ հարկ ըլլայ, պատրաստ ենք 20 տարի եմէն մնալու»: Ամէր ճչդած է նաեւ թէ եմէնի օդնելու համար եղած ծախքերը 35 միլիոն ֆրանքի կը հասնին:

ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ նախագա – հը՝ Ճոնսըն Եւրոպա պիտի այցելէ, ի մասոյ: Այս առթիւ կրկին կը խօսուի Ճոնսըն – տը կոչ հանդիպումի մը մասին:

ՄԵՔՐՈՑԻ պաշտօնեաներու լինքնավար սենտիքաները 24 ժամուան գործադուլ կ'առաջարկեն, Հոկտ. 4ին համար:

ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ «152»ի թնդանօթ – ներ յանձնած է Ալժերիոյ, ինչպէս նաեւ վեց թեթեւ ռմբաձիգ օդանաւեր եւ 10 հալածիչ «Միկ 17»:

ՓԱՐԻԶի մէջ իրաքի ազէտեալ Ֆիւը – տերու օդնութեան մարմին մը կազմուած է, որու մաս կը կազմեն Մօրիաքի, Մորուայի, տ'Աթիէ տը լա Վիժըրիէ, Ժիւլ Մոքի նման անձնաւորութիւններ: Նորա – կազմ կոմիտէն կը ճչդէ թէ մարմինը որեւէ քաղաքական բնոյթ չունի այլ մի – այն՝ մարդասիրական:

ԳԱՀԻՐէ ստորագրուած համաձայնա – դիր մը կը նախատեսէ որ եդիպտոս 15 միլիոն 500 հազար ռուկիի հատուցում մը պիտի վճարէ Ճունաստանի, Արաք Մ. Հանրապետութեան մէջ յունական ինչքե – րու ազդայնացման իրրեւ փոխարժէք:

ՃԱՓՈՆի մէջ աւելի քան 300 մեռեալ եւ 90 հազար անապատան կայ, վերջին Թայֆունին իրրեւ հետեւանք:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆի կառավարութիւնը միտք չունի օրինականացնելու համայնավար կուսակցութիւնը, հակառակ կարդ մը պահպանողական չրջանակներու կարծի – քին:

ԹՈՒՆՈՒՉ կատարած իր այցելութենէն ետք, Ֆայսալ Թագաւորը Ռիատ վերա – դարձած է:

ՌՈՒՍ ԵՐԱԺԻՇՏՆԵՐԸ Իսրայէլ պիտի չերթան, ինչպէս նախատեսուած էր: Մոսկուայի այս որոշումը նոր քայլ մըն է որ կը վատթարացնէ Իսրայէլի եւ Խորհ. Միութեան յարաբերութիւնները:

ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ համայնավար կու – սակցութեան ընդհ. քարտուղարը՝ Լէո – նիտ Բրեժնեւ, Մոսկուա վերադարձած է Պուլկարիա, Եուկոսլաւիա եւ Հունդա – րիա կատարած իր ճամբորդութենէն:

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ Գերմանիոյ Պետական Խորհուրդի նախագահը՝ Վալթէր Ուլ – պրիխթ Պելկրատ հասած է, ուր մէկ չաբթուան այցելութիւն մը պիտի կա – տարէ:

ՉԵԽՈՍԼՈՎԱԿԻՈՑ Հանրապետութեան նախագահը՝ Նովոթնի յայտարարած է թէ չինական քաղաքականութիւնը կ'օդ – նէ աշխարհակալներուն: «Աշխարհակալ – ները, չեշտած է Նովոթնի, կրնան օդ – տուիլ ընկերվարական երկիրներէ ներս տիրող համերաչխութեան պակասին:

ՔԱՊՈՒ ԼՈՃ յայտարարած է «Եւրոպա թիւ 1» ձայնասփիւռի կայանէն թէ ինչ որ կ'ընեն Վիէթնամի մէջ, պէտք է ըրած ըլլային, 1937ին Ռենանիի մէջ:

ՄԱՐՈՒ ապրող Ֆրանսացիներուն թիւն է ներկայիս 95 հազար, 1953ին 385 հա – զար էր:

ԽՈՐՀՐԴԱՑԻՆ մամուլը կը չարունակէ իր մտահոդութիւնը յայտնել չինական «մչակութային յեղափոխութեան» առ – թիւ: Պրաւդա նոր յօդուածով մը կը չեշ – տէ թէ Լենինի սահմանած «մչակութային յեղափոխութիւնը» տարբեր բնոյթ ունէր եւ թէ մարքսիզմը ընդունած էր ինչ որ արժէքաւոր է երկու հազար տարուան մարդկային մչակոյթին եւ մտածումին մէջ:

ՀԱՅ ԱՂՈՒԱՆՔԻ
ՃՇՄԱՐԻՏ ՁԱՅՆԸ

Ա.

Հայաստանի արեւելքը գտնուող Հայ Աղուանքը՝ Աղուանից աշխարհը Վասպուրականի, Տարօնի, Սիւնիքի, Տաշիրի եւ բազմաթիւ ուրիշ աշխարհներու հետ մաս կազմած է Հայաստանի: Ահա թէ ինչո՛ւ Մեսրոպ Մաշտոց Այրարատի եւ Սիւնիքի մէջ հայկական դպրոցներ բանալէ եւ Վրաստանի մէջ վրացերէն դիրը յօրինելէ ետք, կ՚անցնի նաեւ Աղուանից աշխարհին, ուր տեղացիներուն կը սորվեցնէ Հայոց տառերը եւ կը բանայ դպրոցներ: Հոն կը յօրինէ Հայ Աղուանքին դրացի ուրիշ Աղուանքի մը այբուբենը, բաղկացած 52 տառերէ: Սակայն այս վերջին Աղուանները ժամանակի ընթացքին կը ձուլուին, կը հեռանան պատմութեան բեմէն:

Հայ Աղուանքին եւ անոր դիր ու դպրականութեան գոյատեւութեան հարցն է, որ քննութեան առարկայ կը դարձնէ պատմական գիտութիւններու դոկտոր Ա. սատուր Մնացականեան իր «Աղուանից աշխարհի դրականութեան հարցերի շուրջը» ծաւալուն ուսումնասիրութեան մէջ, որ լոյս տեսաւ վերջերս Երեւանի մէջ՝ Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիային հրատարակութեամբ:

Աղուաններու մասին առաջին անգամ հայ դրաւոր աղբիւրները խօսած են Կորիւնի եւ Մովսէս Խորենացիի բերնով, ե. դարուն:

Օտարները եւս անդրադարձած են այս ժողովուրդին մասին: Ստրաբոն, Պտղոմէոս, Պլուտարքոս ձգած են անգնահատելի վկայութիւնները, որոնց մանրազնին քննութեամբ հեղինակը կը պարզէ արծարծուած կնճռոտ հարցին բազմաթիւ հիմնական կէտերը:

Կորիւնի, Խորենացիի, Փաւստոսի, Ագաթանգեղոսի, Փարպեցիի, Աղուաններու եղակի պատմագիր Մովսէս Կաղանկատուացիի եւ բազմաթիւ հայ պատմագիրներու երկերուն քննական տեսութենէն զատ, հեղինակը ըստ արժանւոյն կը գնահատէ նաեւ այն դրականութիւնը, որ հայ, վրկովասցի եւ եւրոպացի պատմաբաններ ստեղծած են աղուանագիտութեան մէջ:

Ա. Մնացականեան փաստերով ցոյց կուտայ, թէ իրականութեան մէջ պոյութիւն ունեցած են երկու Աղուաններ. մէկը պատմական զարգացման ընթացքին մէջ ձուլուած եւ անհետացած է, իսկ միւսը տոկացած է, մաքառած եւ ստեղծած իր դպրութիւնն ու նիւթական մշակոյթը: Այս վերջինն է Հայ Աղուանքը:

Ընդհանրացնելով, Մնացականեան ընդգծիմաղիր թիւր կարծիքները կ՚որակէ այսպէս. «Դրանցից եւ ոչ մէկը չի կարող արդարացնել այն անհիմն կարծիքի գոյութիւնը, որի համաձայն Ուտիքն ու Աղուանից աշխարհը Արտաշէս Առաջինի ձեռքով խլուած տարածութիւններ: Դրանք հայաբնակ եւ հայապատկան այն գաւառներից են, որոնցից կազմուած է եղել պատմական Հայաստանը եւ մասնաւորապէս Մեծ Հայքը՝ հայ ժողովրդի կազմաւորման ժամանակներից սկսած: Այս իրողութիւնը հաստատում է ոչ միայն քննուող սխալ կարծիքների հերքումով, այլեւ բազմաթիւ ուրիշ վկայութիւններով»:

Պատմական ընդարձակ ուրուագիծին, որ կրնանք անուանել հարցին վերլուծութեան բանալին, կը յաջորդէ դրականութեան քննութիւնը՝ ներկայացուած «Դպրութիւն Հայոց Արեւելից կողմանց» («Աղուանից աշխարհի») խորագրով: Հեղինակը այս վերնագրին առընչութեամբ իրաւամբ կը նկատէ. «Քանի որ մեր քննած մատենագրութիւնն ու դպրութիւնը բացառապէս հայկական է, ստեղծուած է ոչ թէ ամբողջ նոր Աղուանքի, այլ նրան կցուած հայկական գաւառների եւ էթնիկական հիմքի վրայ, ուստի դիտականօրէն ճիշդ եւ միանշամանդ իրաւացի կը լինէր գալ ընել «Հայոց Արեւելից կողմանց» խորագրի տակ»:

Դպրութեան ամբողջ քննութիւնը, առհասարակ առաջին անգամ, կ՚ընդգրկէ 5–13րդ դարերու «ամփոփ հետազօտութիւնը»:

Նոյնիսկ օտարին լուծին տակ՝ «անկախ բոլոր տեսակի անբարենպաստ հանգամանքներից, հայ ժողովրդի նշուած հատուածը չարունակեց զարգացնել իր ազգային մշակոյթը, այդ թուում նաեւ դպրութիւնը», որ դարերու ընթացքին խաղաց եւ կը խաղայ իր ազդապահպանման դերը:

Մնացականեան կը չեշտէ, որ Մաշտոց Աղուանից կոչուած աշխարհին մէջ հիմնած է երկու դիր եւ երկու դպրութիւն: Մէկը՝ երկրին հայ բնակչութեան համար, իսկ միւսը՝ աղուան: Այս է եղած սկիզբը, սակայն այլ է եղած զարգացման ընթացքը եւ արդիւնքը. «Բոլոր դէպքերում այժմ հիմք կայ ասելու, որ աղուաներէն դիրն ու դրականութիւնը երկար չի գոյատեւել: Բացի դրանից, այն չի ունեցել պետական, եկեղեցական նշանակալից դեր, ուստի եւ նրանից աննշան փշրանքներ են միայն պահպանուել: Այլապէս ինչո՞վ բացատրել Աղուանից աշխարհով մէկ սփռուած հայերէն արձանագրութիւնների առատութիւնը՝ չիրմաքարերի, սրբավայրերի, կահ-կարասիքի եւ այլ կառոյցների ու առարկաների վրայ, եւ աղուաներէնի համարեա ի սպառ բացակայութիւնը»:

Դրանք փաստեր են, որոնց չի կարելի չդիմանալ եւ ոչ մի նորահնար տեսութեամբ:

Ուստի պիտի ընդունիլ, որ Աղուանից աշխարհի պետական–պաշտօնական, հիմնական դիրն ու դրականութիւնը եղել է հայերէն»:

ՄՈՒՇԵՂ ՆԱՐԵԱՆ

ԹՐՔԱԿԱՆ ՅԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԵՔԵՆԱՅԻՆ
— ԱՆԻՒՆԵՐԸ —

Գ.

Քասթեմունիի պտնուած, յետոյ Սիլիֆքէի մէջ (Ատանա նահանգ) ժանտաբմա Թապուր Քոմանտանի հազարապետ Մուսթաֆա Շէրիֆ պէյ վկայած է թէ Հայերու բռնագաղթի ժամանակ ժանտարմը երբի դնդապետ Իզզէթ պէյ, որ մեռած է, ըսած է իրեն թէ «այս բռնագաղթին վերջաւորութիւնը չատ վատ պիտի ըլլայ», եւ այդ պատճառով իսկ իր եւ Վալի Ա-ԹՔֆին միջեւ յարաբերութիւնները լար-ուած էին:

Դարձեալ ուրիշ երկու վկաներ յայտնած են որ Հասան Ֆէհմին ըսած է Իզզէթ պէյին համար թէ «Հայերու բռնագաղթին արդելք ըլլալուն համար Թրքական պատմութիւնը եւ յաջորդ սերունդը անէծք պիտի կարդան Իզզէթ պէյին»: «Հասան Ֆէհմի էֆէնտին բռնագաղթը կազմակերպողներուն եւ դեկավարներուն մէջ դոր-ձօն դեր ունեցած էր»:

Ուրիշ երկու վկաներ եւս, ձէվտէթ եւ Սալիմ էֆէնտիներ եւ ուրիշներ, վկայեցին.— «Հասան Ֆէհմի էֆէնտին՝ լճեալ գոյքերու յանձնախումբին մաս կազմած ըլլալը եւ (Հայոց) լճեալ գոյքերով լեցուն խանութները մտնելով, իրեն պէտք եղած բոլոր առարկաները պարկելու եւ կողովներու մէջ լեցնել տալէ ետք, իր մարդոց միջոցաւ փոխադրել տալը. յետոյ, խանութները փեղկերը բանալ տալով, անդրդի սկսած է: Հասան Ֆէհմի էֆէնտին, այդ ատեն, վալիէն աւելի ազդեցիկ էր եւ իր այդ ընթացքը արգիլող մէկը չկար», յայտարարած են վկաները:

Քասթեմունիի էշրաֆներէն Թէֆիկ էֆէնտի, Մէհլիսը Իտարէի պլիւառը քարտուղար Պէսիմ պէյ եւ Մէտրէսէի դասատուներէն Մոհամմէտ էֆէնտին և փաստաբան Իզզէթ էֆէնտին, երդումով դրաւոր վկայութիւններ ղրկած են, նաեւ Գայմագամ Ճէլալ պէյը իրը վկայ լսուած է եւ ստուգուած ու հաստատուած են՝ Ֆէհմի էֆէնտիին կատարած չարիքները եւ յարուցած դժուարութիւնները:

Պոլսի եւ Պրուսայի պատասխանատու քարտուղարը Տօքթ. Միհհաթ պէյ հայ հիւանդները տարագրութենէ դերծ չպահելու համար, ժողովուրդին յայտարարած է. «Հայերը չենք ուղեր» եւ միթինկներ կազմակերպած է այդ նպատակով:

Մութէսարըֆի փոխանորդ Ալի Իւմի պէյ Հայոց տարագրութեան դէմ արտայայտուած է եւ ատոր համար զայն պաշտօնանկ ընել տուած է:

Պոլսի Միութեսարըֆութեան վկայութեամբ պաշտօնապէս յիշատակուած է թէ ան, Տօքթ. Միհհաթ, «Հայերը տարագրելու համար Տիւզմէ գացած է, տարագրութիւն կատարել տուած է եւ տարագրութեան ընթացքին ալ ոճիրներու գործադրութիւնը դիւրացուցած է»:

Իսկ Պրուսայի մէջ գտնուած միջոցին, քաղաքին ականաւորներուն մէկ մասին սպառնալիքներ ի գործ դրած եւ երեւոխաններու ընտրութեան վրայ ազդած է: Իթթիհատ Թէրաղզիի ակումբին ղեկավարութեան համար՝ կէմլէյիկի մէջ բռնի հանգանակութիւններ կատարել տուած է: Այդ մասին ալ, քաղաքներէն պաշտօնական դիմումներ հասած են, որոնց բովանդակութիւնը յայտնի է:

Իթթհատ եւ Թէրաղզը կուսակցութեան Խորհուրդի քննիչ Ապտիւլ Ղանի պէյին հարցաքննութեան թուղթերէն եւ անոնց կցեալ 1917 Յուլիս 27 եւ 31 թուակիր նահանգային վկայաթուղթերէն կը փաստուի որ, ան Քըրք Քիլիսէի եւ Տէմիրճէօլի մէջ, երեւոխանական ընտրութեան միջոցին, կառավարութեան վրայ ճնշում բանեցուցած է եւ ապրելիկ դիրք ունեցած:

Ապտիւլ Ղանին, քննիչի իր պաշտօնին մէջ ըլլալով հանդերձ, Վիլայէթին ընդհանուր կառավարիչին հաւասար պատկանելութիւն բանեցուցած է եւ Ազգ. Պաշտպանութեան համար է ըսելով, յօդուտ իր անձին դրամ գանձած է, բռնի հանգանակութեանց ժամանակ ճնշում բանեցուցած է:

Էմիրնէի հարցաքննիչ դատաւորին միջոցով արձանագրուած վկայութիւնները եւ Յովհաննէս Ալթունեանի, Ալիքսան Սարաֆեանի եւ Հայկակ (Հայկ) Քիւրքճեանի եւ Լէոն (Լեւոն) Մէրտճեանի? (Մէրտմէթճեան) անձերու եւ ուրիշներու վկայութիւնները ցոյց կուտան, թէ.—

«Ապտիւլ Ղանի պէյ (1) բազմաթիւ Հայեր սպանել եւ բնաջնջել տուած է, այդ ոճիրներուն զուգընթաց բռնագաղթի վերաբերեալ ալ մեծ ազդեցութիւն բանեցուցած է եւ տարագրութեան ընթացքին՝ գիւղապետներու կողմին (գապա գուշլուը մուսալլահ էֆէնտի) շրջած է եւ փոլիսներու կայաններէն եւ պահականոցներէն տարագրուած Հայերու դրամները կողոպտելու համար հրաման ըրած է: Գաշագեան եղբայրներուն 100.000 ոսկի արժողութեամբ մթերանոցի ապրանքները, իր ծառային խայրուլլահին՝ 1.000 ոսկիի չափ գնով փոխանցած է:

Էմիրնէի շրջանին մէջ, միւս իր ընկերակիցներուն ալ, ոչինչ գիներով լճեալ գոյքեր փոխանցած է»:

Ձիչեալ Ապտիւլ Ղանի պէյը, իր հարցաքննութեան ժամանակ, դրաւոր յայտարարութեան մէջ ըսած էր. «Վալիին դիմած է եւ տարագրութենէ դերծ պահած է զանոնք (քանի մը Հայեր) մանաւորապէս ծանօթ Հայերէն Ա.վատիսեանը (Աւետիսեան) եւ Ալիքսանեան էֆէնտիները եւ բնաջնջումէ դերծ պահած է, առիւտուրի ընկերակից ըրած է եւ հարստու-

---

ՊԱՏՄՈՒԱԾՔ

Հէքեաթի Մատանին

— Խնամի՛:

Խռիկ Ակօն էր որ կը պոռար սանդուխին կամ դուռին վրայէն: Եթէ խնամին չըլլար, սանամօր դուռը կը փորձէր:

— Սանամա՛ր, էսօր էստեղէն անցած ատենս, տեսայ՝ ձեր կուրծին ճոթոնը ծռած է: Ո՞վ ղիտէ, օր մը, նայիս մէկին վրայ կ՚իյնայ: Հա, տե՛ս, որ բարեկամ չըլլայինք, այս բաները խօսելու համար ներս չէի մտներ: Թո՛ղ ծռի, թո՛ղ իյնայ, քեմ իրենց հողը:

Սանամարը կը հասկնար: Խռիկ Ակօն օղի խմելու եկած էր:

Կը պատահէր, որ սանամարը տնտնար մի քիչ, օղին չբերէր: Այդ պահուն Խռիկ Ակօյի աչքերը՝ նեղն ինկած չան մը աչքերուն պէս արցահատելի փայլ մը կ՚առնէին, ու վերջապէս կը խօսէր.

— Սանամա՛ր, Աստուծոյ խէրուն, պըռիկ մը օղի չկա՞յ. սանկ կոկորդս թըրջեմ:

Այն օրը, որ օղի չըլլար, Խռիկ Ակօյի երեսը բուռ մը փուչ կը դառնար: Ուսերը սօթթած կամաց մը կ՚անցնէր պատերուն տակով: Եկեղեցի չէր երթար, դրացիներուն բարեւ չէր տար, յօնքերը կախ, աչքերը վար դէմքը հողէ չինուած ազաման կը դառնար: Այն օրը անոր այնպէս կը թուէր, թէ տան կահ կարասիները ան-կանոն չարուած են. թէ կինը իր դաւիին ձայնը դիտմամբ չէր ուզեր կտրել:

— Պապա, կնիկ, էդ լակոտին ձէնը կըտրեմ կ՚ըսեմ:

Խեղճ կնիկին ի՞նչպէս ընէր: Էրկան վախէն ուռու տերեւի պէս կը դողար: Փոքրիկը իր ձայնը չէր կտրեր, հեղ մըն ալ տեսնես Խռիկ Ակօն կը հայհոյէր, ձեռքը հասած ազամանը կամ նոյնիսկ կառուն կնոջ ղլխին կը նետէր, ու ճրագը կ՚իյնար կը մարէր յամախ: Ջաւակները կուլային:

Դրացիները այլեւս դիտէին, որ Խռիկ Ակօն այդ օրը օղի դառած չէր:

Երբեմն, երեկոները, կինը խոնջած չիտկած, ոսպապուրը լեցուցած կը սպասէր էրկան: Փոքրիկները ղլուխնին ծռած՝ խոնջային վրայ կը քնանային: Ախ, այդ պահուն, ի՜նչ անուշ էր անոնց քունը: Հեղ մըն ալ տեսնես փղոցէն կը լսուէր Խռիկ Ակօյի ձայնը: Օղի դառած էր այդ օրը, ուրախ էր ու դորգին դուռը կը բանար հին երգ մը թաթխելէն.

Դհոլ զուրնա չալեցին,
Մեր էել Մարկոն կարգեցին,
Տէր Աւետոն սաճիաթ ըրին,
Իրիցկինը սաճամար:

Դրացիները այլեւս դիտէին, որ Խռիկ Ակօյենց տան մէջ այդ իրիկուն կռիւ չկայ:

Փոքրիկները ղլուխնին կը չարժէին իրենց քնացած տեղերէն այնպէս, ինչպէս գարունի հով մը կ՚անցնի ցորեններուն վրայէն: Ուրախ էին, ուրախ: Կնոջ երեսը միայն էրկան ղինուցած օրը կը ժպտար: Այդ երեկոները կարծես ճրագին լոյսն ալ սովորականէն աւելի պայծառ կ՚երեւէր:

— Կնի՛կ, լաւ կ՚երգեմ, հը, ես էդ տիբացու Գէւոյի խէրը կ՚անիծեմ: Կնի՛կ, զաւակներ ունիմ տէր աչքը չի վերցներ:

Խռիկ Ակօն, այլեւս ոտքի վրայ կանգնելու անկարող, սիւնին տակ կը նստէր՝ ոտքերը փարա դնելով:

— Խաչի՛կ, իմ ասլան զաւակս, մէյ մը դիրքդ բեր տեսնեմ՝ էդ վարժապետը ի՞նչ է սորվեցուցեր:

Խաչիկ կը բերէր դիրքը ու կը սկսէր կարդալ կէս մը հեղելով՝ «Կովը կաք կուտայ»... Մինչ Խռիկ Ակօն կը սկսէր քնանալ, բերանը կաւէ ազամանի մը պէս բացած:

Խաչիկ կը չարունակէր կարդալ: Ի՞նչ հոգ, թէ ննջասրտութեան սեղանին վրայ: Բաւական էր, որ տան մէջ ուրախ տրամադրութիւն մը կար:

— Հա, կարդացի՞ր, Խաչիկ: Ա՛ֆէրիմ, լաւ ես սորվեր, — կ՚արթնար խօսելէն եւ միեւնոյն տանն կարմիր թաշկինակով չոլիքները սրբելէն:

Այդ տանն էր, որ փոքրիկները հա-մարձակութիւն կ՚ունենային իրենց հօրը հետ խօսելու, նոյնիսկ անոր ծունկերուն վրայ նստելու: Այդ տանն էր, որ Խռիկ Ակօն պղտոր աչքերով կը նայէր կնոջ, նոյնիսկ կը ղրկէր ու կը համբուրէր զայն: Է՛հ, ի՜նչ լաւ էր որ Խռիկ Ակօն միշտ օղի խմէր ու ղինով տուն դար:

Խռիկ Ակօն չատ բարի կ՚ըլլար երբ ղինովնար: Օր մը նոյնիսկ փողոցին վրայ քահանան ղրկեց եւ ուղեց քահանային երեսը համբուրել:

×

Ամառ օր մը, կալի կուտի աշխատանքի օր մը, Խռիկ Ակօյի կինը տան մէջ կտաւ կը պատրաստէր՝ իր զաւակները ապրեցնելու համար: Գիւղացիները, մեծ ու պզտիկ, դաշտի աշխատանքի լծուած էին, փողոցներուն մէջ կայքին չուներ թափառական, մէկ մըն ալ Խռիկ Ակօն:

Այդ օրը Խռիկ Ակօն սանամօր դռնէն չատ էր պոռացեր: Ինչ մեներ տունը չէին, բոլորը, բոլորը դաշտի աշխատանքի լծուած էին: Խաչիկն ալ ուրիշները Մուսեռի մօտ կամ կամենլ կ՚երթար, սակայն այդ օրը տուն եկած էր: Մի քիչ հիւանդ էր Խաչիկ:

ՀԱՄԱՍՏԵՂ

(1 – Շար.)

քին զիջած է եւ այդ ըրած է իրը մարքինութիւն եւ առաքինութիւն: Այդ կը նշանակէ թէ ամէն տեղ տարապրեալնե– րուն ջուր խմելու համար ժամանակ չնորհեր է, եւ ան– ոնց ջրամն ալ ակումբի սնուցիչին վճա– րել տուած է: Մախթում Խանըմին պատ– կանող տունը ձեռքէն առած է եւ վար գինն ալ ինք որոշած է եւ այդ գինէն դա– մնացող Նուրի պէյին վեհան՝ Ահմէտ էֆէնտին զիմած է Ներքին նախարարու– թեան: Այդ դիմումին վրայ Ապտիւլ Ղա– նի պէյ ըսած է եւ ինք ալ խոստովանած է որ «էտիրնէի մէջ միմիայն մէկ Ղանի կայ, ուրիշ Ղանի չկայ, որուն դուխ կըր– նար դիմել: Ես տանը գինը 300 ոսկի նշա– նակեցի եւ մէկ ոսկի իսկ աւելի չեմ տար», ըսած է:

Զօրաշարժի ենթակայ եղած բանակին, ամենակարեւոր բոպէին՝ Ինչաաթի զոր– ծատուր–գինուորները առած, և Իթթիհատի ակումբի կառուցման մէջ աշխատցուցած է, մինչդեռ այդ տեսակ պարապայ մը ոչ անհրաժեշտ եղած է, ոչ ալ Պատերազմա– կան նախարարութենէն հրաման մը եկած էր:

Պատերազմական նախարարութենէն և– կած պատասխանէ մը յայտնի կ'ըլլայ որ Ապտիւլ Ղանի պէյը կառավարու– թեան վերաբերեալ գործերուն, գործատ– նութիւններուն եւ գործադրութիւններուն վրայ, օրէնքէն ալ վեր ուժ եւ կարողու– թիւն ցուցադրած է: Եղած վկայութիւն– ները, փաստերն ու բազմաթիւ ապացոյց– ները կը հաստատեն այդ պարագան:

ՀԱՅԿԱԶՆ Գ. ՂԱԶԱՐԵԱՆ

(3 - Շար.)

1) Ապտիւլ Ղանի պէմ կոչուած հրէշը

ԴՈՒՐԵԱՆԻ «ՏՐՏՈՒՆՋՔ»ԻՆ

ԱՌԱՋԻՆ ԵՐԵՔ ՏՈՂԵՐԸ

Հայաստանի դրագէտներէն Պարթիզու– նի յօդուածով մը արծարծեց այն հարցը թէ արդեօք Պետրոս Դուրեանի խորիմաստ «Տրտունջք» բանաստեղծութեան մէջ, որ կը սկսի սա տողերով՝

Է՛յ, մնաք բարով, Աստուած եւ արեւ,
Որ կը պլպլաք իմ հոգւոյս վերեւ,
Աստղ մ'ալ ես կ'երթամ յաւերժ երկնից··

աւելի տրամաբանական չէ՞ կարծել թէ Դուրեան «Աստուած» բառին տեղ «աստ– ղեր» դրած ըլլայ, որ յետոյ սխալ ար– տագրումով կամ սխալ տպագրութեամբ վերածուած ըլլայ «Աստուած» բառին:

Թեր եւ դէմ կարծիքներ յայտնուեցան եւ այս առթիւ երեւան ելաւ որ, Պարտ– ղունէէն դատ ուրիշներ ալ այդ կէտին մասին խորհրդածած էին եւ եկած դրեթէ նոյն եզրակացութեան:

Բայց Սիմոն Սիմոնեան (Պէյրութ), ո– րուն քով կը գտնուին Պետրոս Դուրեանի ձեռագիրները, հաստատեց թէ բանաս– տեղծը, իր իսկ ձեռքով, երկու անգամ «Աստուած եւ արեւ» դրած է:

Այսպէսով խնդիրը պարզուած եւ վէճը փակուած պէտք է համարիլ:

Բայց հարցը, որ անգամ մը մէջտեղ նետուած է, կարելի չէ, առանց բացա– տրութիւն մը գտնելու, մէկդի դնել կամ օդին մէջ առկախ ձգել, որովհետեւ ան– ըմբռնելի կը մնայ «Աստուած»ը նմանցնել երկնքին վրայ պլպլացող բանի մը՝ այս օրուան իմաստով: Միւս կողմէ, քանի որ այլեւս կասկած չկայ թէ Դուրեան «Աստ– ուած» դրած է եւ ոչ թէ «աստղեր», մեզի կը մնայ տարբեր ուղղութեան մը մէջ փնտռել բացատրութիւնը:

Ձեմ ուզեր դրագէտներու կրկէսին մէջ նետուիլ, բայց թող թոյլ տրուի ինծի կարծիք մը յայտնել այս մասին:

Ի՞նչ կը հասկնար Պետրոս Դուրեան «պլպլալ» բառով:

Մենք այսօր կ'ըսենք, «մոմը կը պլպլ– լայ» եւ կը հասկնանք պատրոյգին փոքր բոցը որ կը մարմրի եւ աղօտ լոյս մը կու– տայ միայն:

Եթէ Պետրոս Դուրեան ա՛յս իմաստով

ՄԵՐ ՍԱՐԳԻՍԸ

Շանթահարիչ է ընկերոջ մը մահուան անակնկալ դոյժը: Շարքայինի համեստ ոգիով, Դաշնակցականի հաւատաւոր նը– ւիրումով, չէնշող ու խանդավառ բնաւո– րութեամբ, յարատեւ զոհողութեամբ՝ Սարգիս իր չուրջ առեղծած էր ընդհանուր համակրութիւն մը: Զկայ ընկեր մը, որ մօտէն կամ կարճ յարաբերութիւն մը, քաղցր յիշատակ մը չունենայ, եւ ահա խոր կսկիծ մը իր անհետացումով···

Գաղափարական հաւատամքով մտեր– մացած ընկերները, նոյն խէալով հա– մակուած անհատներ, ընտանեկան ներքին մտերմութենէն ալ աւելի բարձր ղա– ղումներով իրարու չաղկապուած եւ այդ ապրումներով եղբայրացած են Հ. Յ. Դաշնակցութեան ընտանիքին մէջ: Եւ երբ տարիներու թեւ թեւի, ծունկ ծունկի աշ– խատող ընկեր մը կը կորսուի, կսկիծը կը դառնայ այնքան խոր, որքան հարազատի մը անհետացումը:

Սարգիս Առաքելեան Դաշնակցութեան խոնարհ անդամներէն մէկն էր, հոգեկան ազնիւ ղղացումով լեցուն, հաւատաւոր Դաշնակցական ցեղին ահաւոր տառա– պանքի Գողգոթային ճաղոպրած, Հայու ամբողջական մարմնացումն էր մեր Սար– գիսը: Իրեն համար Հայութիւնը դեռա– գոյն ապրում եւ ապրիլը Հայութեամբ՝ կեանքի նպատակ ու էութիւն էր դար– ձած:

Ժողովներու մէջ իր սրամիտ ու կատա– կարան արտայայտութեամբ դուարթու –

առած ըլլար «պլպլալ» բայը, այն ատեն Աստուծոյ գաղափարին դէմ մեղանչած պիտի ըլլար: Ընդհակառակն, ան ճանչ– ցած է Աստուծոյ հզօրութիւնը, դայն կը կոչէ ոխերիմ եւ անկէ կը սպասէ նոր կեանք մը:

Մենք ալ այսօր «պլպլալ» բայը չենք գործածեր միայն մոմին լոյսին համար, այլ նաեւ աստղերուն համար, չողալ, շողշողալ, փայլիլ եւ փայլփլիլ իմաստով:

«Պլպլալ» բառը ինքնին արդէն «փայլ– փլիլ»ին մէկ ճայնական փոփոխակն է:

Շատ հաւանական է, ուրեմն, որ Պետ– րոս Դուրեան «պլպլալ» բայը «փայլփլի– լիլ», այսինքն շողշողալ իմաստով դոր– ծածած ըլլայ:

Այս առումով, «Տրտունջք»ին առաջին երեք տողերը·

Է՛յ մնաք բարով, Աստուած եւ արեւ,
Որ կը պլպլաք իմ հոգւոյս վերեւ,
Աստղ մ'ալ ես կ'երթամ յաւերժ երկնից··

պարզ եւ հասկնալի կը դառնան եւ չեն կրնար այլեւս հակասական կամ անտրա– մաբանական նկատուիլ:

ՏԻՐԱՑՐ ՓՐՈՒՆՃԵԱՆ

Թիւն կը սփռէր: Հանդէսներու, խնջոյք– ներու իր սեղանապետութեամբ խանդա– վառութեան և կամաւոր զոհողութեան կը մղէր հանդիսականները, առաջին օրինա– կը ինք իսկ տալով

Կեդրոնական Ֆրանսայի մէջ տեսակ մը անպաշտօն ներկայացուցիչն էր Դաշնակ– ցութեան եւ կապոյտ Աշէն խնամատարը: Ամէն տեղ իր ներկայութեամբ օգտակար կը դառնար բոլոր ձեռնարկներուն՝ հաս– նելով անոնց օգնութեան:

Սփիւռքի մէջ հոգվերթիը իր աւերը կը գործէ անխնայ, հին սերունդին յաջոր– դող միջին սերունդն ալ տակաւ առ տա– կաւ կը նօսրանայ, հինէրուն պարապ ձը– գած ասպարէզը կը լայննայ տակաւ առ տակաւ:

Սիրելի Սարգիս, հանգիստ խռովայոյզ հոգիիդ, որ չզադրեցաւ հաւատալէ ցե– ղին յաւիտենականութեան:

Յ. ՀԻՄԱՅԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԳՆԱՀԱՏԵԼԻ ԱՌԱՋԱՐԿ

«Սով· Հայաստան» թերթի Սեպտ· 21ի թիւին մէջ վաստակաւոր ուսուցիչ Դ· Գաղազեան կը գրէ հետեւեալը·

«Հայրենիքի եւ Սփիւռքի միջեւ փոխա– դարձ կապերի ընդլայնման գործում մեծ անելիքներ ունի նաև խորհրդային կղզրո– ցը՝ իր բուն իսկ ուսուցման եւ դաստիա– րակչական աշխատանքների հոլովոյթում: Այդ նպատակով առաջարկում ենք հայ ժողովրդի պատմութեան դասագրքում ո– րոշակի տեղ յատկացնել հայ գաղթօջախ– ների պատմութեանը՝ համառօտակի չա– րադրելով դրանց առաջացման պատմու– թիւնը, այնտեղ ապրող Հայութեան տըն– տեսական – քաղաքական վիճակը եւ մշա– կութային կեանքը:

Հայ գրականութեան ծրագրում եւ դա– սագրքերում պէտք է տեղ գտնեն Սփիւռ– քի մեր աչքի ընկնող գրողները ու նրանց առեղծագործութիւնները: Այդ գրողների երկերից որոշ, նպատակայարմար, մատ– չելի հատուածներ պէտք է տեղաւորել 5–7րդ դասարանների ընթերցարաննե– րում, իսկ աւելի յայտնի գրողներին ու նրանց երկերը՝ հայ գրականութեան 8–10րդ դասարանների ծրագրերում եւ դասագրքերում:

Պէտք է նաեւ մեր գպրոցներում երգ– եցիչութեան դասերի ընթացքում, ինչպէս նաեւ գպրոցական երգեցիկ խմբ– երում աշակերտներին սովորեցնել ինչ– պէս խորհրդահայ, այնպէս էլ սփիւռք– հայ երգահանների երգերից, գպրոցնե– րում փակցնել Սփիւռքի հայ նկարիչների լաւագոյն գործերից:

... Լուսաւորութեան նախարարութիւ– նը պէտք է լրջօրէն մտածի այդ մասին»:

ՓՈՑՏԱՄԻ ԳԱՂՆԻՔՆԵՐԸ

Ցաղորդ առտու կանուխ, գահաժառան– գը գաղտնի խորհրդակցութեան մը կան– չեց պիս, եւ ժամ մը ետքը ծածուկ պաշ– տօնով մը կը մեկնէր սիկնով մը մօտ, զոր պիտի կռչեմ Միս Լիլիան Կրայֆորտ, փոխկանկաուութեան դէմ չմեղանչելու համար: Մեծահարուստ պիւղացիի մը աղջիկն էր ան եւ կը բնակէր Սէնթ Մո– րից:

Քանըչորս ժամ ետքը, ներկայացայ պրեզդին՝ իր բնական պանդոկին մէջ: Հաղորդեցի Նորին կայսերական Բար– ձրութեան մէկ կարզախօսը՝ փոքրիկ ծը– րարի մը հետ միասին, զոր իմ ներկայու– նաս բացաւ եւ որուն մէջ կար ներքակեր– բատմանեակ մը, մեծարժէք գմրուխ– տով: Այս նուէրներն տոմս մըն ալ կցուած էր: Քանանմեայ աղջիկը անզուսպ յու– զումով մը կարզայ զայն եւ սկսաւ ջերմ– պէն արտասուել:

Մ՛հ, սիրելի Լը Քէօ, որքան վշտահար սրտեր կան պալատական տիկիններու եւ պատուական օրիորդներու բեհեզէ ներք– նակներուն տակ, նոյնքան ալ բեկեալ սրտեր կան փոքրիկ քաղքենուհիներու կուրծքին տակ, որոնք արքայական հե– տեւորդներուն համայիչ ըղձանակին մէջ ընդունուիլ կ'երազեն: Միւնոյն փափաքը կը տոչորէ նաեւ ամենախոնարհ դասի կիներուն սիրտը: Ո՛հ, ի՛նչ կեղծաւոր եւ ցանկասէր աշխարհ մըն է որ կ'ոգե– ւորուի դահի մը ոտքերուն չուրջը:

Այդ դէպքէն վերջ՝ 1912ի սկիզբներուն, իրը Նորին Բարձրութեան Թիկնապահ, մասնակցեցայ չատ տարօրինակ եւ ան– բացատրելի դործի մը:

Պատմեմ մանրամասնօրէն:

Տոամին առաջին արարուածը սկսաւ Պերլին, նոր տարուոյ առթիւ պալատին մէջ ըստ սովորութեան տրուած մեծ երե– կոյթին: Այդ դիչերը հոն պարզուող տե– սարանը, ծանօթ է բոլոր անոնց որ սովոր են այս տեսակ հանդիսութիւններու: Երկ– նափայլ արդուզարդեր, պսպղուն աղա– մանդներ, մաղերու պերճ յարդարանք– ներ, փայլուն համազգեստներ, ամէն կարգի չքանչաններու սեթեւեթ, եւ վեր– ջապէս ուրիչ չատ մը ճոխութիւններ՝ սիրուած ախտաւարակ, ցուցամոլ եւ կեղծաւոր ամբոխի մը վրայ որ իժի լեզ– ուով կը գրաբանէ եւ կայսեր ուշադրու– թեան արժանանալու համար խոնր չի

դներ ոչ մէկ բանի մէջ:

Բոլորս ալ հաւաքուած, Նորին Բար– ձրութեան կը սպասէինք, սպիտակ սրա– հին մէջ որուն պերճ առաստաղը դար– դարուած էր, անցեալ եւ ներկայ Հոհէն– զոլէրներու, քաղաքապետներու, կայսր– ընտիրներու, թագաւորներու, կայսե– րուհիներու դէնքերով: Մարմարէ բազմերանդ պատերը զարդարուած էին Փրուսիոյ իշ– խաններուն չքեղ անդրիներով:

Բովս կը նստէր Արտաքին նախարարը եւ կը չաղակրատէր Ֆոն Եակովին հետ որ նորը, ծեքծեքուն, թուխ մազերով, բերկրալիր դէմքով անձ մըն էր եւ Հռոմի դերմանական դեսպանն ըլլալով արձա– կուրդով Պերլին կը գտնուէր: Կը զուար– թարանէին սեւ մազերով սիրուն կնոջ մը հետ որ Իտալիոյ դեսպանին կինը՝ Պարո– նուհի Պերթիէրին էր:

Կայսեր մտերիմներէն Ֆիլիփ Էօլեն – պուրկ, որ Մոլթքէի հետ հեղինակած է կայսեր համբաւաւոր քայլերդը, մօտեցաւ ինծի՝ խօսելու համար գայթակղալի դէպ– քի մը մասին, որ երեւան եկած էր քանի մը օր առաջ, Քիէլի մէջ, ուր Գահաժա– ռանդին հետ գացած էի, նախապահելու համար կամուրջի մը բացման հանդէսին:

Ո՛հ, այդ արձաններու եւ կամուրջնե– րու յաւիտենական պատմութիւնները···

Ցանկարծ սենեկապետին խօսքը զա– նին չոր ազմուկը լսուեցաւ երեք ան– գամ: Արձաթազոյն եւ ոսկեզօծ դուռնե–

րը խոյն երկփեղկ բացուեցան եւ ներս մտաւ լիաժպիտ կայսրը, որուն անթիւ չքանչանները կը չողշողային: Իրեն կը հետեւէին կշռական քայլերով իր որդին եւ փայլուն չքախումբ մը:

Բոլորս մէկ խոնարհեցանք, բայց ես կրցայ տեսնել որ վեհափառին ամենա– տես նայուածքը սեւեռած էր ճիշդ քովս կեցող կնոջ մը վրայ· կարծես լափել կ'ուզէր զայն: Այդ յատկանշական ակ – նարկը ուշադրութիւն դարձուց այդ կնոջ վրայ, որ կարծես քովս մէկն էր այն անկարեւոր անձերէն, որոնք կը հրաւիր– ուէին այսպիսի մեծ ընդունելութիւննե– րու, պինուորականի մը կինը կամ աղջի– կը ըլլալուն համար: Ոչ ոք կը հետա– քրքրուի պալատին մէջ թէ ո՞վ են անոնք եւ կամ ո՛ւրկէ կուգան· կը բաւէ որ ու– նենան սենեկապետին տուած ոսկեզօծ հրաւիրատոմսը:

Կայսեր պատած յօնքերը բաւական մը– տածել տուին ինծի, որովհետեւ կը ճանչ– նայի իր արտայայտիչ ու յարափոփոխ դէմքը, եւ հասկցայ որ չափազանց սբրտ– նեղած էր: Ինչո՞ւ արդեօք: Չափազանց հետաքրքրուած էի, եւ դարձայ կնոջ կողմը որուն ներկայութիւնը այդ անդըս– պելի զրգռութեան պատճառ եղած էր:

ՈՒԻԼԵԼՄ Լը Քէօ

(Շար·)

Պ· Միշա Ագնաւուր,

Տէր և Տիկին Տիրան–Ժորժ Կառվարենց,

Պ· Շառլ Ագնաւուր եւ զաւակները՝ Սեդա եւ Փաթրիճ,

Ինչպէս նաեւ ընտանեկան բոլոր պարագաները սրտի խոր կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց կնոջ, մօր եւ մեծ–մօր՝

ՔՆԱՐ ԱԶՆԱՒՈՒՐԻ

յանկարծական մահը որ պատահեցաւ Շաբաթ (Սեպտ· 24) իրիկուն Մոսկուայի օդակայանը, 66 տարեկանին:

Ողբացեալին մարմինը պիտի փոխադրուի Փարիզ եւ յուղարկաւորութիւնը կատարուի Փարիզի Ս· Յովհ· Մկրտիչ եկեղեցին, հաւանաբար Շաբաթ օր: Ձիշդ թուականը եւ ժամը կը հաղորդուի յետագային:

Որեւէ մահազդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

«ՅԱՌԱՋ»·— Մեր ցաւակցութիւնները:

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

Ընկ· Սարգիս Առաքելեանի եւ Տիկին Էլմոնէ Երանեանի յանկարծական մահերուն առթիւ, ընկ· Յակիկ Մկրտիչեան 50 Ֆրանք կը նուիրէ Մշակոյթի Տան:

(Տառանալ «Յառաջ»էն):

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Լիոնի Հայ Ազգ·Մխիթարեան Միութիւնը չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները·— Տէր եւ Տիկին Պահատուրեան, իրենց թոռան ծննդեան առթիւ 250 Ֆր· Աղքատախնամին: Տէր եւ Տիկին Մ·Մարգարեան 100 Ֆ· եկեղեցիին եւ 50ական կրթականին եւ Աղքատախնամին: Փափազեան եղբայրներ 80 եկեղեցիին: Փարիզէն Պ· Ալթունեան 10 Աղքատախնամին:

ԼԻՈՆԻ ԵԿԵՂԵՑԻ

Այս կիրակի (2 Հոկտ·) Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա·ի Գահակալութեան 11րդ տարեդարձին առթիւ, Ս· Յակոբ եկեղեցւոյ մէջ, ի ժամ Ս· Պատարագի, տեղի պիտի ունենայ Հայրապետական մաղթանք, Նորին Սրբութեան կեանքի արեւշատութեան եւ Ս· Էջմիածնի ու Հայ· Եկեղեցւոյ անսասանութեան համար:

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Սեբաստիոյ Նահանգային Մուրատ Ուսումնասիրացի Կեդր· Վարչութիւնը կուզայ իր բոլոր անդամներով, ցաւակցութիւն յայտնել Այրի Տիկին Իսկուհի Զըպուքեարեանի իր ամուսնոյն մահուան առթիւ:

Ցաւակցութիւն կը յայտնէ նաեւ Տէր եւ Տիկին Գարեգին Յովսէփեանի եւ բոլոր պարագաներուն, Տիկին Մարիամ Կուզուկեանի մահուան առթիւ, ինչպէս նաեւ Պ· Կարապետ Երանեանի, իր կնոջ մահուան առթիւ:

×

Սեբաստիոյ Նահանգային Մուրատ Ուսումնասիրացի Տէսինի մասնաճիւղը իր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տիկ· Ա·ռաքելեանի իր ամուսնոյն կսկծալի մահուան առթիւ:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՀԱՄԱՅԱՐԲԵՐԴՑԻԱԿԱՆ Միութեան Մարսէյլի մասնաճիւղի ընդհ· անդամական ժողովը այս Շաբաթ (Հոկտ· 1) իրիկուն ժամը 21ին, սովորական հաւաքատեղին: Օրակարգ·

Ա) 25րդ պատգամաւորական ժողովին ղեկուցում:

Բ) Վարչութեան ընտրութիւն:

Գ) Ընդհ· հաշուետուութիւն տարեշրջանի եւ ընթացիկ հարցեր:

Վարչութիւնը կը փափաքի որ բոլոր անդամները ներկայ գտնուին այս տարեշրջանի կարեւոր ժողովին:

×

ՍԵԲԱՍՏԻՈՑ Դպրոցի Հայրենակցական Միութիւնը իր բոլոր անդամները եւ հայրենակիցները ընդհ· անդամական ժողովի կը հրաւիրէ այս կիրակի կէսօրէ ետք ժամը 3ին, հայրենակից Մխիթեան Շերվանեանի բնակարանը: Շատ կարեւոր օրակարգ:

Հասցէն՝ 65, վուա տ'Իսի, Մալաքոֆ:

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ ԼԻՈՆԻ ՄԻՋ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղը թէյասեղան մը կազմակերպած է կիրակի (Հոկտ· 2) կէսօրէ ետք ժամը 3ին եկեղեցիի սրահը: Ճուլիս և Օգոստոս ամիսներու կայանի սաները իրենց ծնողքներու հետ միասին այս առաջին հանդիպումով պիտի վերապրին կայանի մթնոլորտը:

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

Կապ· Խաչի Վիէնի ղպրոցներու բացումը տեղի կ'ունենայ յառաջիկայ 5 եւ 6 Հոկտեմբեր, Շաբաթ–Կիրակի, ծանօթ սրահներուն մէջ:

Արձանագրութիւնները կը կատարուին տեղւոյն վրայ դասատուին կողմէ:

×

Ֆրանսահայ կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղին հայերէնի դասընթացքները կը վերսկսին 1 Հոկտեմբեր կէսօրէ ետք ժամը 14ին, Մշակոյթի Տունը, 17, Ռիւ Պլէօ:

Արձանագրութեան համար դիմել Հինգշաբթի օրերը նոյն հասցէին:

×

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի մասնաճիւղի վարժարանը կը վերաբացուի Հոկտ· 6ին Հինգշաբթի առաւօտ ժամը 9ին:

Արձանագրութիւն, դասարանական բաժանում եւ դասատւութիւն տեղի կ'ունենան նոյն օրը, ժամը 9–12, եկեղեցւոյ խորհրդարանին մէջ: Գ· դասարանին՝ համառօտ ծանօթութիւններ՝ ղրկան սեռերու չուրջ: Ուսուցիչն է Պ· Վահրամ Կ· Մխիթիք:

×

Լիոնի Ազգ· Միութեան հովանաւորութեան ներքեւ եղող Հայկազեան վարժարանի հայերէն դասընթացքները կը սկսին Հինգշաբթի 6 Հոկտ· առաւօտեան ժամը 8,30ին: Բոլոր անոնք որ կը փափաքին իրենց զաւակները հայեցի կրթութիւն տալ, թող հաճին իրենց զաւակները ղրկել 295, Ռիւ Պուալօ, Ազգ· Վարժարան:

×

Կապոյտ Խաչի Կրընոպլի կիրակնօրեայ դասաւանդութիւնը կը սկսի Հոկտ· 2ին, կիրակի առաւօտեան ժամը 9ին, սովորական սրահին մէջ: Դասատու Պ· Երուանդ Մարաշլեան: Կը խնդրուի բոլոր ծնողքներէն անխտիր իրենց զաւակները վերստին ղրկել ժամուն արձանագրել:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՄԱՐՍԷՅԼ·— Հ·Մ·Ը·Մ· եւ «Արծիւ» մարզական Միութեան պարահանդէսը Նոյեմբեր 19ին, Շաբաթ, Ալհամպրայի սրբահին մէջ:

Հ. Յ. Դ.

ՄԱՐՍԷՅԼ·— Հ· Յ· Դ· Շրջ· Կոմիտէն ընկերական ընդհ· ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները Շաբաթ իրիկուն (Հոկտեմբեր 1) ժամը 21ին, Ահարոնեան սրահը:

ՎԱԼԱՆՍ·— Հ· Յ· Դ· Կոմիտէն ընդհ· ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս շաբաթ երեկոյ (Հոկտ· 1) ժամը 8,30ին սովորական հաւաքատեղին:

Խիստ կարեւոր օրակարգ: Պարտաւորիչ ներկայութիւն: Բացակաները նկատի պիտի առնուին:

Կը հրաւիրուին Ռոմանի ընկերները:

ՎԻԷՆ·— Հ· Յ· Դ· Անի կոմիտէն ընդհ· ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս շաբաթ (Հոկտ· 1) ժամը 20,30ին Ահարոնեան սրահը: Շատ կարեւոր օրակարգ: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ԿՈՒԶՈՒԻ

Երիտասարդ կին մը աշխատանոցի մէջ կոճակ կարելու համ փըթիթ–փրէսի համար: Դիմել՝

HAYTAYAN
21, Rue des Jeuneurs
GUT. 00-31

ԶԲՕՍԱՊՏՈՅՏ

Կազմակերպուած Կապոյտ Խաչի փարիզի մասնաճիւղի կողմէ 9 Հոկտ· կիրակի առաւօտէն մինչեւ երեկոյ դէպի Ֆոնթէնպլօ:

Արձանագրութեանց համար դիմել Տիկ· Թաղէոսեանի հեռախօսելով 878–27–35 եւ Տիկ· Ուզունեանի 254–17–74:

Երթ ու դարձի դին 15 ֆրանք:

Օթոբուսը կը մեկնի Սքուար Մոնթոլոնէն: Հաւաքուիլ ժամը ճիշդ 8,30ին:

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL « HARATCH »
32, Rue de Trévise, PARIS (9e)

LA MUNICIPALITÉ D'ALFORTVILLE

et Toutes les Organisations Arméniennes de la Commune

PRESENTENT LE 1er OCTOBRE 1966 DANS LE CADRE DU

PREMIER FESTIVAL INTERNATIONAL DU FOLKLORE

La Grande Nuit de L'ARMÉNIE

sous un chapiteau de 4000 places
RUE DE SEINE

UN EXTRAORDINAIRE PROGRAMME

Avec la participation de :

HENRI TACHAN HAIRA MARC ARYAN **LIZ SARIAN**

DANYEL GERARD et **ROSY ARMEN**

de la TROUPE FOLKLORIQUE D'ARMÉNIE, spécialement venue d'Erévan

GROUPE DE DANSE « CAUCASE » — ENSEMBLE « SOSSI » — CHORALE SIPAN-KOMITAS SOUS LA DIRECTION DE G. APRIKIAN.

PÈLERINAGE A SOURP-GARABED AVEC LA PARTICIPATION DE Mr. A. KEMPETIAN

Samedi, 1er Octobre 1966 à 20 h. 30, Alfortville *CHAUFFAGE ET PARKING ASSURES*

Prix des places 20, 15 et 10 Francs. — S'adresser : MARKARIAN, 32 Rue de Trévise, PALOUYAN, 46 Rue Richer MASSIS, 21 Rue Saulnier.
LES BILLETS DONNENT DROIT AU TIRAGE D'UNE TOMBOLA : PRIX UN VOYAGE EN ARMENIE. Autobus : 103 Charenton-Ecoles Descendre Rue de Seine

ՀԱՅՐԱԼՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)

Fondé en 1925 — Tél. : PROvence 86-60
R. C. Seine 57 A 2731 — C. C. P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա՝ Տար. 60 Ֆ. Վեցամսեայ՝ 35 Ֆ.
Արտասահման՝ Տար. 80 Ֆ. Հատը 0,30 Ֆ.

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
29
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
JEUDI
29 SEPTEMBRE
1966

Le Numéro : 0,30 Fr.

42րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 10724 — Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN — 42e ANNÉE — Nº 10.724

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

Ի՞ՆՉՊԷՍ ԿԸ ԽԵՂԱԹԻՒՐԵՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

—o—

Ա.

Անցեալ տարի, Մեծ Եղեռնի յիսնամեակին առթիւ միջազգային մամուլին մէջ լոյս տեսած զրուքիւնները Թուրքերու ցեղասպանութեան մասին որոշ իրարանցում յառաջ բերած էին Անգարայի պետական շրջանակներուն եւ հանրային կարծիքի թարմման թերթերուն մէջ։

Անկարող հերքելու աշխարհածանօթ ջարդերու անվիճելի փաստերը, Թուրքիոյ հանրապետութեան նախագահ Կիւրսէլ եւ վարչապետ Իւրկիւպլիւ այդ օրերուն փորձեր էին արդարացնել 1915ի ջարհուրձի սպանդը։

Մեղադրանքի ո՛չ մէկ խօսք ոճրագործ Իթթիհատի դիւային ծրագրին դէմ։ Կը կրկնէին հին յանկերգը։

Ցանցառ էին Հայերը, որ ռուսական բանակներու յառաջապահներն էին եղած, վանդելով Թուրքերու թիկունքը։

Պատերազմական գործողութիւններու առթիւ անհրաժեշտ նկատուեր էր Ռուսիոյ սահմանամերձ նահանգներու հայ բնակիչները տեղափոխել ղէպի հարաւ, այսինքն ղէպի աւելի ապահով վայրեր։ Ինկնաբար զանոնք չենթարկելու համար պատերազմի արհաւիրքներուն եւ փրկելու՝ անոնց կեանքը...։

Այդ տեղափոխութեանց առթիւ ճամբան կարգ մը Հայեր մեռեր էին։ Ա՛յսքան միայն։ Ո՛չ աւելի, ոչ պակաս։ Մինչ մէկ կողմէ կը մեղադրէին Հայերը, զառնուկը իբրեւ զայլ ներկայացնելով, միւս կողմէ հետեւելով իրենց աւանդական կեղծ դիւանագիտութեան, Թուրքերէն թերթերը փաղաքշական զրուքիւններ կը հրատարակէին չոյելով մեզ։

Կեղծաւորաբար կը յիշէին Հայերու մատուցած ծառայութիւնները օսմանեան կայսրութեան, ամբրաներու օրերէն սկսեալ։ Հայերն էին եղած Թրքական թատրոնին հիմնադիրը, Թուրք երաժշտութեան հեղինակները, մեծ պալատներու մարտարուեստները, տպագրական արուեստը զարգացնողները, ճարտարարուեստին գլուխ տուողները, եւայլն։

Կ'աւելցնէին, որ ներկայիս Թուրքիոյ մէջ Հայերն ու Թուրքերը եղբայրաբար կ'ապրէին, ո՛չ մէկ զանգատ ունէին։ Ու այս առթիւ վկայութեան կը կանչէին Պոլսոյ Հայոց Պատրիարքն ու կարգ մը վաճառականներ։

Այժմ փոխուած են ժամանակները։ Փոխուած է նաեւ Թուրքերու քաղաքականութիւնը։ Հայերը չոյելու չրջանը անցած է։ Վերադարձ մը կը կատարեն դէպի հին օրերը։ Զեն քաշուիր այլեւս դուրս տալէ իրենց մաղձը։ Կը քրքրեն հին տետրակները։ Ու տեղի անտեղի յարձակմանր կը գործեն Հայերու դէմ։

Այս խորհրդածութիւններէն ընելու տարեցնանքը՝ կարդալով Թուրք լրագրողի մը բարքնջանքները Sեի Խաթաթուրկի մէջ (տե՛ս Ձառագ, Սեպտ. 17–18–20)։

Յօդուածագիրին է մի ոմն Մէհմէտ Սաբրի Ալան։ Նիւթը՝ «Ադրբէջանի Հանրապետութիւն»ը։ Նպատակն է ո՛չ թէ ներկայացնել Կովկասեան այս հանրապետութեան պատմութիւնը, այլ վարկաբեկել Հայութիւնը, զայն ցոյց տալով իբրեւ Թուրքի Թուրքերուն եւ զաշնակից կամ գործիք Ռուսերուն, որոնք, ըստ Թրքական հին մտայնութեան, «յաւիտենական եւ անհաշտ թշնամիներն» են Թուրքերուն։

Յօդուածը առաջին տողերէն սկսեալ մինչեւ վերջինը լեցուն է սուտերով եւ դրպարտութիւններով։

Կ'աւելցնէ, որ Հայերը զործակցեր են Ռուսական ժողովին, ինչպէս նաեւ Հաւատոյ Տարածման Ժողովէն երկու անդամներէ՝ Գերպ. ա՛Օրսենա եւ Գերպ. Ժաքլին։

Պարզ է որ Սրբազան Քահանայապետը ճիգ չի խնայեր ձեւ մը գտնելու համար, Վիէթնամի խաղաղութիւնը վերահաստատելու եւ նոյնիսկ եթէ այս առաքելութիւնը միայն տեղեկատուութեան պաշտօն մը ունի, կրնայ իր օգտակարութիւնն ունենալ յետագայ արդիւնքներու համար։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

«ԱՄԵՐԻՔԱ» պարբերականին մէջ, որ ռուսերէն լեզուով լոյս կը տեսնէ Մոսկուայի մէջ, նախագահ Ճոնսըն կարգ մը յայտարարութիւններ ըրած է եւ մանաւանդ կոչ մը՝ խաղաղութեան համար։ Ճոնսըն կ'ըսէ թէ ռուս եւ ամերիկացի ժողովուրդները «բնականաբար աւելի բարեկամ են քան թշնամի» եւ չկայ երկու այլ երկիրներ որոնք աւելի չատ բան ունենան կորսնցնելիք քան Միացեալ Նահանգներն ու Խորհ. Միութիւնը։ Ճոնսըն կ'ուզէ որ ապրանք եւ գաղափար փոխանակեն, որպէսզի միասնաբար յառաջդիմութիւն ձեռք ձգեն։ Չի թուիր թէ խորհրդային կառավարութեան դլխուն վրայ եղած այս կոչը մեծ արդիւնք տայ։ Թերթը անչուշտ սպառած է (արտօնուած տպաքանակն է՝ 60 հազար)։

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ կառավարական պաշտօնաթերթ Իզվեստիայի մէջ, ակադեմիկոս Ֆրանցեւ ծածուկ ձեւով բաղդատականը կ'ընէ չին «մշակութային յեղափոխութեան» եւ նացիական վարչակարգին։ Ցոդուածագիրը կը չեշտէ անհրաժեշտութիւնը համաչխարհներուն համար պահպանելու անցեալ դարերու արուեստները նոյնիսկ եթէ «դրամատիրական» ծագում ունին։ «Մշակոյթի պատմութեան մէջ, կը դրէ Ֆրանցեւ, Պեթհովէնի, Շէյքսփիրի կամ Լէոնարտօ տա Վինչիի տեղ ծագործութիւնները մարդուն մտային ուժին ապացոյցներ են»։

ՎԱՐՉԱՊԵՏ ԷՐՀԱՐտ Պոն վերադարձաւ առանց մեծ արդիւնք մը ձեռք ձգած ըլլալու։ Հրապարակուած դեկոյցը կը յայտնէ թէ Ճոնսըն եւ Էրհարտ համաձայն գտնուած են երբեակ (Մեծն Բրիտանիա, Գերմանիա, Ամերիկա) խօսակցութեանց սկզբունքին վրայ։ Կարմիր հեռաձայնի գիծ մը պիտի հաստատուի Ուաշինկթընի եւ Պոնի միջեւ։ Իր տեսակին մէջ, երրորդ գիծն է Մոսկուա – Ուաշինկթըն եւ Մոսկուա – Փարիզ գիծերէն ետք։

ՄԵԾՆ ԲՐԻՏԱՆԻՈՑ անպործներու թիւը 340 հազարի հասած է, վախ կայ որ Փետրուարին այս թիւը հինգ հարիւր հազարը անցնի։

ՓՈՐԹՈՒԿԱԼԻ կառավարութիւնը հրաւիրած է Մակի ընդհ. քարտուղարը՝ Ու Թան, որ Անկոլա այցելէ եւ աչքովը տեսնէ թէ Քոնկոյի ամբաստանութիւնները այդ առընչութեամբ սուտ են։

ԱՏԼԱՆՏԵԱՆ Ուխտի «14»երը համաձայն գտնուեցան որ կեդրոն. Եւրոպայի դաշնակից ուժերու կեդրոնը Ֆոնթէնպլոյէն Հոլանտա փոխադրուի։

Արեւելեան չրջանի անդորրութեան եւ կրթական խնդիրներուն նախապատրաստութիւն ընծայելու որոշում տրուած էր Ցունիսին խորհրդականներու մասնակցութեամբ ապահովութեան խորհուրդին նիստին ընթացքին։ Այս նիստին ընթացքին նմանապէս որոշուած էր քրտախօս 16 նահանգներու մէջ միլոցներ ձեռք առնել։ Վերջին չարժին առթիւ Մուչի չրջանին մէջ ձեռք առնուած առժամեայ միլոցներուն ընթացքին տեսնուած է որ չախչախ մեծամասնութիւնը կը կազմեն քրտախօսները։

Այսօր Թուրքիոյ հազար հոգիին 83ը քրտերէն կը խօսին եւ քրտախօսները երկրին 16 նահանգներուն մէջ համախմբուած են։ Հաքքեարիի մէջ 10 հազար հոգիէն 8940ը, Պինկէօլի մէջ 7755, Տիարպաքըրի մէջ 7586ը, Սղերդի մէջ 7507ը, Աղրըի մէջ 6555ը, Մուչի մէջ 5930ը, Վանի մէջ 5892ը, Ուրֆայի մէջ 4712ը, Աբեւմանի մէջ 3957ը քրտերէն կը խօսին։ Թէեւ մայրենի լեզուներէն քրտերէն եղող – ները պարբերաբար երկրին ուրիչ չրջաններ փոխադրուած են, բայց դարձեալ այս 16 նահանգները մնացած են ծանրութեան կեդրոնը։

Թուրքիոյ մէջ այսօր ժողովուրդին հարիւրին 88ը Թուրքերէն կը խօսի։ Մայրենի լեզուներէն տարբեր միւս խմբակցութեանց մէջ ալ 2 միլիոն 305 հազարով քրտախօսները մեծագոյն դանդուածը կը կազմեն։ Այս թուանչանը երկրին Թուրքերէնէ տարբեր մայրենի լեզու ունեցող խմբակցութեանց դումարին կրկնապատիկէն աւելի է։

Եւ ահաւասիկ վկայութիւն մը Տիարպաքըրէն.—

Կարճ ալիք 30–74 մեթրի վրայ հրատարակութիւն ընող Տիարպաքըրի չրջանային ձայնասփիւռին հասած նամակներէն հինգէն մէկը քրտերէն երգ կ'ուղէ։

Կառավարչատան ընտանեկան պարտէզին մէջ ժողովուրդին բաղձանքով գրե – թէ ամէն գիչեր Ըզճէպ Քայմաք քրտերէն երգեր կ'երգէ։

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ՓՈՐՁԵՐ ՎԻԷԹՆԱՄԻ ՀԱՄԱՐ

—o—

ՊԱՊԸ ԱՌԱՔԵԼՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԿԸ ՂՐԿԷ ՍԱՅԳՈՆ

Սպիտակ Տան բանբերը պաշտօնապէս յայտարարեց որ նախագահ Ճոնսըն ընդունած է Փիլիպպեան պետութեան գեկավարին հրաւէրը, Մանիլլ երթալու։

Հոկտ. 18ին Մանիլլի մէջ, Ճոնսըն պիտի մասնակցի վեհաժողովին այն երկիրներուն, որոնք կապ ունին Վիէթնամի պատերազմին հետ եւ Վիէթնամի խաղաղութեան համար կ'աշխատին։

Ճոնսընի առաջին մեծ ճամբորդութիւնն է, այն օրէն երբ յաջորդեց նախագահ Քենընտիի։ Այս ժողովին մաս կը կազմեն Աւստրալիոյ, Հարաւային Քորէայի, Միացեալ Նահանգներու, Նոր Զելանտայի, Թայլանտի, Հարաւային Վիէթնամի եւ Փիլիպպեաններու պատասխանատուները։

Այս հաւաքոյթը տեսակ մը պատերազմական եւ խաղաղասիրական խորհրդաժողով է, որու դաղափարն ունեցած են Հարաւային Քորէայի եւ Թայլանտի վարչապետները։

Ճոնսընի միտքին մէջ, Մանիլլի ժողովին դլխաւոր նպատակն է ցոյց տալ թէ Վիէթնամի պատերազմը միայն ամերիկեան պատերազմ մը չէ, այլ կը շահադրգռէ Հարաւասիանի բոլոր ազգերու ապահովութիւնը։ Առիթ մըն է իրեն համար պարզելու համար իր անձնական տեսակէտները տնտեսական գործակցութեան լայն հեռանկարներու վրայ, որոնք պէտք է ներկայացուին աշխարհի այս չրջանին։

Օգտուելով Հարաւային Վիէթնամի եւ պիսկոպոսական ժողովէն, որ պիտի քննէ եկեղեցւոյ վիճակը Վիէթնամի մէջ, պապը առաքելութիւն մը ղրկած է Սայկոն, որ միայն այդ ժողովով պիտի չդրաղի, այլ պիտի քննէ նաեւ պայմանները խաղաղութիւնը վերահաստատելու համար։ Այս առաքելութիւնը բաղկացած է Քանատայի պապական նուիրակէն՝ Գերպ. Փինեատլի, որ պիտի նախագահէ եպիսկոպոսերուն հետ՝ բնակչելու համար Ադրբէջանի Թրքութիւնը։

Նախ՝ պատմական սխալ մը։ Մէհմէտ Ամին կը ղրէ թէ Ադրբէջանի Հանրապետութիւնը ստեղծուած է 1917ին։ Մինչ դեռ 1918 Մայիս 28ին է, որ հռչակուեցաւ Ադրբէջանի անկախութիւնը, իբրեւ հետեւանք Կովկասեան Սէյմի քայքայման։

Եւ այդ թուականէն սկսեալ ո՛չ թէ Հայերն էին, որ «զօրաշարժի ենթարկեցին իրենց ամբողջ խոովարարական կազմակերպութիւնները եւ ամէն ինչ ըրին, իր սաղմին մէջ խեղդամահ ընելու համար Ադրբէջանի նորածին պետութեան անկախութիւնը», այլ ընդհակառակն այս վերջինն էր, որ ձեռք ձեռքի տուած Թուրքերէն հետ եւ ապահովելով նախ Գերքերուն հետ յետոյ անդլիական եւ ամերիկեան ներկայացուցիչներու աջակցութիւնը՝ ամէն խայտառակութեան դիմաց նորաղատ Հայաստանի պատմական հողերը խլելու եւ 1918 Ցունիս 4ի նեզ սահմաններուն մէջ սեղմելու համար զայն։

Փաստ՝ հայաբնակ լեռնային Ղարաբաղը, որ անիրաւօրէն դրաւուեցաւ Ադրբէջանի կողմէ եւ ցարդ կը մնայ անոր սիրաչահութեան տակ։

ՀՐԱՆՏ – ՍԱՄՈՒԷԼ

...ԵՐԲ ՔԱՐԵՐՆ ԱՆԳԱՄ Կ'ԱՂԱՂԱԿԵՆ

ՆՈՐ ԲՈՂՈՔ ՄԸ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

(ՆԱՄԱԿ ՈՒՂՂԵԱԼ ԿՈՄ. ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԷԻՆ)

Սովետական Միութիւնում անցեալում եւ հիմա «խորհրդատուներ» հանդէս են գալիս որպէս Թուրքական մարդակերութեան ու պանթուրքիզմի պաշտպաններ: Հարկաւոր է անողոք պայքար մղել ֆաշիզմի բոլոր տեսակների դէմ: Այդ մասին է մեր երկրի ժողովուրդների վրդովմունքը 1965 թ. նացիստների հետապնդումը դադարեցնելու գերման – ֆեդերատիվ կառավարութեան որոշման դէմ: Ոչ ոք չի կարող առաջարկել՝ պատերազմ սկսել Թուրքիայի դէմ, Գերմանիայի դէմ: Բայց միթէ միայն յանուն այն բանի, որ չտրամեցնենք Թուրքիայի տէր ու տիրականին, որոնք վերջերս Կիպրոսցիների արիւնով ներկեցին հողը, պէտք է մոռանալ Թուրքերի կատարած գազանութիւնները, չյիշել այդ, ինքնամոռացութեան ատրճան կեղծաւորութիւն պարտադրել ժողովրդներին, եւ դեռ լկտիաբար մեղադրել իրենց զոհերին:

Թուրքիայի Արտաքին Գործերի մինիստրի չարաչահական այցը «Պրաւդա»յի խորհրդատուներին յիշեցրեց Վ. Ի. Լենինի ու Աթաթիւրքի ժամանակի տրադիցիան: Ես անձամբ լաւ եմ յիշում դրա իսկական իմաստը: Այն ժամանակ Սթալինը դրչի մի հարուածով լուծեց հայկական հարցը, որի վրայ գլուխ էին ջարդում Եւրոպայի քաղաքագէտները:

Երբ Բաքւում սովետական իշխանութիւն հաստատուեց, Հայաստանում ժողովուրդը ապստամբեց Դաշնակցութեան դէմ, 1920 թ. Մայիսի 9ին Հայաստանի Ռեւկոմը դաշնակցական կառավարութիւնը յայտարարեց տապալուած: Ղարսում, Սարիղամիչում, Ալեքսանդրապոլում, որտեղ կենտրոնացուած էր դաշնակցական բանակի 70 տոկոսը, զօրքերը անցան Սովետական իշխանութեան կողմը, Զանգեզուրում, Ղարաբաղում, Նոր Բայազէտում իշխանութիւնը անցաւ սովետների ձեռքը, հարկաւոր էր դաշնակցական իշխանութիւնը լիկվիդացնել միայն Երեւանում, բայց Սթալինը անհրաժեշտ չգտաւ այդ անել:

Սովետական իշխանութեան ամրապնդման գործում Հայաստանի աշխատաւորներին օգնելու փոխարէն՝ 12րդ Կարմիր բանակն ուղարկուեց Ադրբեջանին միացնելու Ղարաբաղը, Զանգեզուրն ու Նախիջեւանը:

Դաշնակցականներին լիկվիդացնելու փոխարէն, նրանց ներկայացուցիչներին հրաւիրեցին Մոսկուա, իբրեւ թէ Թուրքիայի ու Հայաստանի միջեւ եղած սահմանային վէճերը լուծելու: Քեմալականները ժամանակ շահեցին զէնք ու ոսկի ստացան ու ոսկու եւ զէնքի ուժով գնացին «դաշնակցականների հետ վէճեր լուծելու»: Դաշնակցականներն ու բոլշեւիկները թերթերում յայտարարեցին թէ քեմալիստների հետ գալիս են ռուս բոլշեւիկները: Բոլշեւիկների ագիտացիան դաշնակցական բանակը քայքայեց ի օգուտ «եղբայրական Թուրքիայի», առաջնակարգ ամրոցներ Ղարսն ու Ալեքսանդրապոլն ընկան առանց մի հատիկ կրակոցի, աւելի քան 10 հազար ռազմագերիներից ոչ ոք չվերադարձաւ, բոլորը զոհուեցին Էրզրումում: Այդ ժամանակ Բաքու եկաւ Սթալինը, եւ Սերգօ Օրջոնիկիձէն նրան հաղորդեց հայ ժողովրդի ծանր վիճակի եւ օգնութիւն ցոյց տալու անհրաժեշտութեան մասին: «Ճնշուած ժողովուրդների բարեկամը» հանդիստ պատասխանեց, «չտապելու կարիք չկայ»:

Այն ժամանակ դեռ չգիտէին, թէ Թուրքերն ո՛ւր պէտք է շարժուէին, դէպի Թիֆլի՞ս թէ Երեւան, Թուրքերը գնացին դէպի Ղարաքիլիսա, Թիֆլիսում խուճապ սկսուեց: Ժողովուրդը բողոքի ցոյց էր կազմակերպում ՌՍՖՍՀ-ի լիազօր ներկայացուցիչների դէմ: Երբ սաստկացաւ Թուրքերի ներխուժման վտանգը, վրացական մենշեւիկների մայրաքաղաքը, այն ժամանակ Սթալինը կարգադրեց «հարկաւոր է Հայաստանը փրկել». կարմիր բանակը օգնութեան եկաւ, փրկեցին Արարատեան հանրապետութեան մի փոքր քարքարոտ տերիտորիա, որը 1918 թուականին Բաթումի համաձայնագրով, Թուրքիան ճանաչել էր յանուն բազմաչարչար, տանջուած, ուժասպառ եղած հայ աշխատաւոր ժողովրդի, միաժամանակ Ղարսում, Արտահանում, Ալեքսանդրապոլում եւ այլ տեղերում Թուրք դահիճների սրին յանձնելով եւս երկու հարիւր հազար Հայերի: Այն ժամանակ ոմն Մկաչկով, որը նոյնպէս խորհուրդ էր տալիս եւ սովորեցնում «անցեալը մոռանալ, անցեալին չվերադառնալ, ընդունել Թուրք եղբայրների թելադրած պայմանները»: Այդպիսին է բոլոր բարեկամներից ու թշնամիներից խաբուած հայ ժողովրդի բախտը: Սովետական Հայաստանի սահմանների մասին դաշնակցական կառավարութեան հետ ՌՍՖՍՀ-ի լիազօր ներկայացուցիչ Լեգրանի կնքած պայմանագիրը դատարկ խօսք դուրս եկաւ, ամբողջ մեղքը բարդեցին սնանկացած դաշնակցականների վրայ եւ պարզուեց, որ հանրապետութեան տերիտորիան երեք անգամ փոքր է դաշնակցական Հայաստանի տերիտորիայից: Սովետական Հայաստանի պայմաններում Զանգեզուրը միայն հրաշքով մնաց այն պատճառով, որ (մեր ձեռքը գտնուող պատճէնին մէջ, թուական չկայ. պիտի ըլլայ 1921, — խմբ.) Թուլի Մարտին Մոսկուայի համաձայնագրի կնքման ժամանակ այստեղ նստած էին դաշնակցական պարպալուխները, սակայն այս բոլորը եղան սով. իշխանութեան տարիներին, Լենինը որոշ բաներ գիտէր հայ ժողովրդի ծանր գործողութիւնների մասին: Այն ժամանակ «օգնեցին» Սթալինն ու պաշկովները եւ նրան այնպէս էլ չկիճակուեց վերանայել անարդարութիւնները:

ՍՍԿՊ-ի անդամ
Ե. Հ. ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ
Երեւան – 15, Միասնիկեանի փող.
բնակարան 4, Հեռախօս 6-85-54
(2 – Շար.)

ՀԱՅ ԱՂՈՒԱՆՔԻ ՃՇՄԱՐԻՏ ՁԱՅՆԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Փոթորկալի եղած է Հայ Աղուանքին պատմութիւնը: Տեւած է ցնծութիւն, դառնութիւն եւ 387 թուականը: Հայ աշխարհին համար աղետաբեր այդ թուականին Բիւզանդիոնը եւ Պարսկաստանը իրենց միջեւ կը բաժնեն Հայաստանը: Պարսիկը մեր աշխարհէն կը կտրէ նոր շրջաններ եւ կը կցէ Աղուանքին, որպէսզի տկարացնէ Հայաստանը եւ միեւնոյն ատեն պատնէշ ստեղծէ հիւսիսէն յարձակող ցեղերուն դէմ: Կը փոխուին ժամանակները. երեսուն հազար պարսիկ ընտանիք կը լեցուի Աղուանք՝ Հայութիւնը ձուլելու նպատակով. սակայն հակառակը կը կատարուի. տեղի կու տայ եկուոր տարրը, որ, բնութենէն դատ, դրեթէ ուրիշ բան չէր բերած, օտար էր ամէն ինչին, իսկ Հայը ամուր կառչած էր իր հայրենի հողին, լեզուին եւ եկեղեցիին, ունէր մեծ մշակոյթ, ունէր լուրջ գրականութիւն:

Աղուանքի անցեալի մասին ճշմարիտ գաղափար կը կազմենք շնորհիւ այդ գրականութեան, որ հիմնականին մէջ պահպանուած ու հասած է մեզի:

Այդ բազմազան գրականութեան գանձերը՝ պաշտօնական թուղթեր, յիշատակարաններ, պատմական երկեր, մեզի համար կրկնակի արժէք ունին՝ թէ՛ իբրեւ գրական արտադրութիւններ, թէ՛ իբրեւ հայ աշխարհին մէկ անբաժան մասը արտացոլող անհերքելի վաւերագիրներ՝ կապուած ոչ միայն մինչեւ օրս կենդանի, շօշափելի նիւթական յիշատակարաններու, այլ եւ գետնին տակէն արեւի երես ելլող հազարամեայ բեկորներուն հետ:

Հեղինակը առանձնապէս հանգամանօրէն քննարկած է Կաղանկատուացիին գործը, որ առաւել արժէքաւոր է նաեւ այն իմաստով, որ Աղուանքի պատմութեան մեծարժէք աղբիւրը ըլլալէ զատ, միաժամանակ ինքնատիպ հաւաքածոյ մըն է, ուր կան շատ հեղինակներու կարեւոր ստեղծագործութիւններ՝ արձակ եւ չափածոյ: Ասոնցմէ է Հայոց Գիտ կաթողիկոսին՝ հայրենասէր Վաչէ Բ. թագաւորին նուիրուած լայնաշունչ տաղը՝ բանաստեղծական խօսքի ուկեղ կայծկլտուքներով լեցուն.

Ամենայն ինչ քոյոյ զնդին կրկին եւ.
Եթէ զրահք էին պահապան մարմնոյ,
Ընդ նմին եւ զրահք հաւատոյ,
Եթէ սաղաւարտ էր զգուշութիւն սուսերի,
Ընդ նմին եւ սաղաւարտ փրկութեան...
Ընդ արուսեկին կշռեցից զքեզ,
Դու պայծառագոյն քան զարուսեակն...
Դու արեգական նմանեցար...

Այսպիսի բանաստեղծական էջերուն կը յաջորդեն դաւանաբանական թուղթերը, ասոնց՝ բովանդակ Հայութեան կողմէ ճանչցուած գիրքերուն գործածութիւնը Աղուանքի մէջ, պատմական անցուդարձերու արձագանգները, իրողութիւններու ցեղաբուեստական հոյակապ վերարտադրութիւնները, Ճիւանշիր իշխանի է. դարէն մեզի հասած սրտառուչ աղօթքը, որ «գրական թանկագին գոհար է», Ճիւանշիրի սպանութեան ողբը, որ կերտած է Հայոց այբուբենին ծայրակապով Դաւթակ Քերթողը, որ նոյնպէս բանաստեղծական գլուխ գործոց մըն է: Հայ Աղուանքի հոյակապ գրողներէն եւ գիտնականներէն Համամ Արեւելցին, ի շարս այլ աքանչելիքներու, տուած է, եթէ կարելի է այսպէս ըսել, կրկնածայրագիրով այբուբենի է վերածած ոչ թէ տողին սկզբնատառերը, ինչպէս կ'ըլլայ առհասարակ, այլ սկզբնաբառին վերջին տառը եւ անոր համապատասխան հնչեցուած է անոր յաջորդող տառանունը.

Ողբ–Բենն է բաղազանել ի դէպ,
Ազգ–Գիմն է սերաւորելով ազգս,
Մարդ–Դայն է սեռաւորել զհասարակաց
գծայն...

Հայոց Աղուանքը՝ պատմական Հայաստանի Ուտիքը, Արցախը եւ Անդրկուրեան Հայքը տուած են մեծարժէք գործեր, պահպանած, տարածած համահայկական գրական գանձեր, ճոխացուցած զանոնք, որով զօրավիգ են եղած ազգային կեանքին պահպանութեան եւ ազգային ազատութեան ամրապնդման, հայ ոգիին ուժեղացման:

Աշխատութեան հեղինակը կ'առաջարկէ հանգամանօրէն ուսումնասիրել «այդ ողջ գրականութիւնը, որպէսզի նրա օգնութեամբ աւելի քան յստակ պատկերացում կազմենք հայ ժողովրդի մի խոշոր հատուածի՝ Հայոց Արեւելից կողմանց, ինչ–

ՊԱՏՄՈՒԱԾՔ

Հէքեաթի Մատանին

Կինը կերակուր կը լեցնէր, երբ Խոնկ Ակօն ներս մտաւ պեխերը վայրի կատուի պեխերուն պէս ցից–ցից եղած:

— Ծօ՛, հոս եկուր տեսնամ, չան լակոտ, կամ կամնել ինչո՞ւ չես դացեր:

Խաչիկ չխօսեցաւ, մայրը ուզեց օգնութեան հասնիլ:

— Խաչիկ հիւանդ է, քիչ մը գլուխը կը ցաւի, մա՛րդ:

Խոնկ Ակօն տեսնես, չախ, ապտակը իջեցուց տղուն երեսին:

— «Հիւանդ եմ» կ'ըսէ, որ աշխատելու չերթայ, հա՛:

Խաչիկ դուրս փախաւ՝ երկրորդ ապտակէն ազատելու համար:

Ա՜խ, ինչ լաւ էր, որ հայրը միշտ գինով ըլլար, — կը մտածէր փոքրիկ Խաչիկ, իր փոքրիկ գլուխը չարչրկելով: Իրեն այնպէս կը թուէր, թէ բոլոր հայրերը բարի կ'ըլլան, որովհետեւ, օղի կը խմեն. Թէ բոլոր հայրերը օղի շատ ունին, իսկ իր հայրը չունէր, ահա՛ թէ ինչո՛ւ տունին մէջ միշտ կռիւ կ'ըլլար, ու իր մայրը միշտ ծեծ կ'ուտէր իր հօրմէն:

Իրիկուան դէմ էր: Փոքրիկները, իրենց կալի աշխատանքներէն դադրած, կը վազէին ու կը սուլէին անհոգ: Խաչիկին այնպէս կը թուէր, թէ խեղճ մայրը մազերը գզուած, լաչակը պատռած, կրակտան էշիկին վրայ նստած կուլար ու աղբարիկին ծիծ կուտար, իսկ հայրը կը հայհոյէր տակաւին:

Իրիկունները, ճաշէն յետոյ, գիւղի փոքրիկները կալատեղին կը հաւաքուէին: Անոնք դէզերուն մէջ աչկապուկ կը խաղային, Մանանենց տանձենին կը քարոտէին, փայտերով ձի կը խաղային: Այդ բոլորին մէջ՝ որբը Խաչիկն էր:

Խաչիկը այդ երեկոյ իր ընկերներուն հետ տանձենին քարոտելու չգնաց: Հէքեաթ սիրող մի քանի փոքրիկներ, Մալխաս Արուէթի շուրջ հաւաքուած, կը խնդրէին, որ իրենց հէքեաթ մը պատմէ: Անոնց մէջ էր Խաչիկը: Վերը լուսնկան էր, իսկ վարը՝ լուսնկայի գոյն ու ձեւ՝ կալը: Մալխաս Արուէթ, դէզերուն մօտ ծալապատիկ նստած, այս անգամ Մողական Մատանիին հէքեաթը կը պատմէր.

— Վախտին կ'ըլլի չըլլի ջահել ջիւան պէզիրկէն մը կ'ըլլի:

Եւ Մալխաս Արուէթ պատմեց, թէ ինչպէս Ճիվանշիր պէզիրկէն քարուան կը կապէ, աշխարհէ աշխարհ, Ջինումաչին, Հնդկաստան կը շրջի՝ Աշխարհի Աննմանը (Տինեա Կիւզէլին) գտնելու: Վերջ ի վերջոյ իր բոլոր հարստութիւնները կը վատնէ, ու չի գտներ: Պատմեց, թէ ինչպէս տէրվիշ մը կ'ըսէ, որ գտնել անկարելի է, մինչեւ որ Մողական Մատանին չգտնէ, թէ Մողական Մատանին գտնելու համար եօթը գլխանի դեւի հետ կռիւ պիտի ընէ: Լերան չափ դեւ մը, որուն դէմ Արաբըստանի իշխանը վեհ հազար զօրքով կռիւ ըրած է ու պարտուած:

Մալխաս Արուէթ պատմեց, թէ ի՛նչպէս Ճիվանշիր պէզիրկէն ձի կը նստի ու ճամբայ կ'իյնայ՝ դեւին հետ մէկ մինակ կռուելու: Ճիվանշիր պէզիրկէն երեք օր երեք գիշեր եօթը գլխանի դեւին հետ կը կռուի, կը յաղթէ ու կ'առնէ Մատանին:

Ճիվանշիր, երբ մատանիին ակը լիզեց, տեսնես Արաբը եկաւ ու կայնեցաւ իր դէմ:

— Հրամանիդ պատրաստ եմ, աէր, — խօսեցաւ Արաբը:

— Կ'ուզեմ որ գլխս Տինեա Կիւզէլին քով տանիս, — կը հրամայէ Ճիվանշիր պէզիրկէն:

Մալխաս Արուէթ պատմեց, թէ ինչպէս Արաբը ու պէզիրկէն ամայի վայր մը կ'երթան: Արաբը խոշոր բանալի մը կը հանէ ու լերան մէջ հսկայ ապառաժէ դուռը կը բանայ: Ու ի՞նչ տեսնէ՝ ոսկի սիւներով պալատ մը, հազար հազար խանութներով ու խալայըխներով:

Պալատին մէջ կը տեսնէ աննման աղջիկ մը, որ զէնքը ներս կը կանչէ:

— Էդ աղջիկը գիտէ՞ք ով էր: Տինեա Կիւզէլին էր:

Ճիվանշիր պէզիրկէն հասաւ իր մուրազին, դուք ալ հասնիք ձեր մուրազին — վերջացուց Մալխաս Արուէթ:

Փոքրիկները աւելի Մողական Մատանիով յափշտակուած էին:

— Մալխաս աբեր, այդ Մատանին որ լզես, ինչ որ ուզես՝ կ'ըլլի՞:

— Հէլպէթ — պատասխանեց Մալխաս Արուէթ:

— Ինչ որ մտքէ՞դ անցընես, — վրայ տուաւ ուրիշ մը:

— Եթէ ես այդ մատանին ունենամ, — խօսեցաւ փոքրիկ Վարդանը, — Արաբին կ'ըսեմ, թէ ինծի հրեղէն ձի մը բեր, որ աչքս խփեմ բանամ Ռուսաստան ըլլամ, հեղ մը տեսնես Ամերիկա կ'ըլլամ:

— Դո՞ւն ի՛նչ պիտի ուզես, Արամ, — հարցուց Մալխաս Արուէթ ուրիշ փոքրիկի մը:

— Երբ Արաբը գայ՝ կ'ըսեմ թէ խոշոր պալատ մը կանգնեցուր... Երբ Արաբը գայ...

— Իսկ դո՞ւ, — հարցուց Մինասին:

— Ոսկի, ադամանդ, խոշոր, խոշոր:

Փոքրիկ Մինաս, ադամանդին խոշորութիւնը ցոյց տալու համար, թեւերը լայն բացաւ:

Կարգը Խաչիկինն էր:

— Դո՞ւն ի՛նչ պիտի ուզես, Խաչի՛կ, — հարցուց Մալխաս Արուէթ:

— Ես, ես, — խօսեցաւ Խաչիկ հաւատացողի մը պէս աչքերը լայն բացած, — որ Արաբը գայ, պիտի ըսեմ որ օղի բերէ հայրիկիս համար...:

ՀԱՄԱՍՏԵՂ

(2 եւ վերջ)

ԹՐՔԱԿԱՆ ՅԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԵՔԵՆԱՅԻՆ — ԱՆԻՒՆԵՐԸ —

Դ.

վերջակէս, ամբաստանեալ Հասան Ֆեհմին, Տոքթ. Միտհաթը, Ապտիւլ Ղաֆարին, Ալին, Տոքթ. Պէսիմ Զիւհտին, Հասան Սալահէտտինը, Ճէմալը(1), Միւնիրը, Ճէվտէթը, Ապտիւլ Ղատիր էֆէն — տիները եւ պէյերը ամբաստանութեանց մէջ, կառավարութեան ձեւը փոխելու ոճիրը գործած, ներքին ապահովութիւնը խանգարած եւ նման արարքներ կատարելու համաձայնութիւնը ունեցած են:

Հասան Ֆէհմի, Միտհաթ, Ապտիւլ Ղանի եւ Ճէվտէթ պէյերէն բացի միւսնե — րուն՝ ջարդերու եւ ինչքերու կողոպուտի մասնակից ըլլալու փաստերը անբաւական ըլլալով, անոնց ազատ արձակումը պահանջուած է: Իսկ Հասան Ֆէհմին Տոքթ. Միտհաթը եւ Ապտիւլ Ղանին, ինչպէս վերեւ բացատրուեցաւ, Ընդհանուր Կեդրոնի հակօրինական գործերուն մասնակից եւ գաղափարակից գտնուած են, եւ տարագրութեան պատրուակով, ջարդ, ինչքերու կողոպուտ եւ այլ ոճիրներ գործած են: Նախ՝ այդ ոճիրներուն օգնած եւ դիւրացուցած են, յետոյ գիտակցութեամբ զանոնք լիութեան հասցուցած են օժանդակելով գլխաւոր ոճրագործին, մեղսակից եղած են, ուստի վճռուած է անոնց յանցապարտութիւնը:

Ամէն պէյն ալ, ներքին փոխառութեան գործերուն մէջ, քոմիսարի ներկայութեան բերել տուած է Հաճի Հասան, Իսմայիլ եւ Սարուխան գիւղացի Մէհմէտը եւ ծեծած է, օրէնքի հակառակ բանտարկել տուած է զանոնք, եւ անոնց կարողութենէն վեր գումարներով ներքին փոխառութեան բաժիններ գնելու բռնադատած է:

Այդ առթիւ, տեղւոյն վրայ վկայութիւններ լսուած են: Երդումի տակ լսուած են նաեւ վնաս կրողներուն յայտարարութիւնները, եւ իրենք ալ խոստովանած են յիշեալՅանձնախումբի անդամ ըլլալնին: Այդ ապօրինութիւնները կատարուած են կառավարական պաշտօնեաներու աչքին առջեւ: Կը նշանակէ թէ որքա՛ն մեծ ազդեցութեան տէր էին այդ ամբաստանեալները, որ կը գործադրէին ծեծ, անարգանք, օրէնքի հակառակ բանտարկութիւն: Մեծամասնութեան ձայնով վճռուած է անոնց յանցաւորութիւնը:

Իսկ Պէսիմ Զիւհտի պէյին՝ Ռաֆայէլ Շիրինեան էֆէնտիին զոյգերը իւրացնելու պարագան իր խոստովանութեամբ իսկ փաստուած է, բայց այդ յափշտակումի գործը աւելի առեւտրական բնոյթ ունի եւ տիրոջը վերադարձնելու մասին յիշուած է հարցաքննութեան թուղթերուն մէջ, էջ՝ 134 եւ 126 եւ 9 Նոյեմբեր 1919 թուակիր խնդրագրով:

Այդ խնդիրը ուսումնասիրելէ ետք, դատավարութեան վերջաւորութեան նկատի ունենալու պայմանով Ընդհանուր Դատախազի տեսակէտը ընդունուած է:

Այդ դատին պաշտպան կողմին վկաները լսուած են: Տարագրութենէ առաջ առեւտրական գործի բնոյթ կրող դատը պատկան դատարանին պէտք է վճռուի:

Մեծամասնութեան ձայնով վճռուած է, որ Պէսիմ Զիւհտի, Ճէմալ Միւնիր եւ Ապտիւլ Ղատիր էֆէնտիները եւ պէյերը, եթէ ուրիշ պատճառով մը բանտարկուած չեն, ազատ պիտի արձակուին:

Ճէվտէթ պէյը Պէօյիւք Տէրէի տարագրութեան պատճառով ամբաստանուած է եւ հարցաքննութիւն կատարուած է իր մասին: Աակէ զատ, բանտարկութեան համար անհրաժեշտութիւն մը չըլլալով, անոր մասին ալ քննութիւն մը կատարել (որոշուած է), եւ եթէ ձերբակալուած չէ, (հարկ է) ազատ արձակել զինքը..... (տող մը պակաս է):

Իսմայիլ Հազզը պէյ, նախագահը՝ զինուորական պարենաւորման ճիւղին, իր տնօրէնութեան շրջանին, եւ ընդհ. կեդրոնի անդամ պարէնի նախկին նախարար Քէմալ պէյ, գեղծումներու մասնակցած են եւ կարգ մը աղէտներու պատճառ եղած են, ինչ որ յիշուած է Ընդհանուր դատախազին կողմէ: Այդ մասին որեւէ դատավարութիւն տեղի ունեցած չէ: Քննութիւն կատարելու համար, Ընդհանուր Դատախազը կրնայ Հրամանագիր մը հանել տալ, սակայն այդ չի նշանակեր զանոնք բանտարկել, ուստի անոնց ալ ազատ արձակումը միաձայնութեամբ վճռուեցաւ:

Գալով Խայրէտտին եւ Ակեահ պէյերուն, արձանագրութեանց համաձայն, անոնց կողմէ կատարուած վճառումներու արձանագրութիւնը, տոմարներուն խարդախուած ըլլալը, հաշիւներուն խառնակ ըլլալը ի՞նչ բաներու շուրջ կը դառնան, այս դատարանը չի կրնար ճշդել: Արդէն Ելեւմտից նախարարութեան իրաւագէտ — խորհրդականին կարծիքով, այդ կէտը, իբր գեղծարար պաշտօնեայ՝ պաշտօնեաներու դատավարութեան մասնաւոր օրէնքին համաձայն լուծում մը անհրաժեշտ է: Այդ պահանջուած էր 30 Օգոստոս 1919 թիւ հրամանագրով: Իսկ Վերժինիկի վկայութեան համաձայն, Ակեահ եւ Խայրէտտին պէյերը, միաւանաբար գեղծում կատարած ըլլալնին հասկցուած է: Ասոնց ազատ արձակման խնդրանքը կը մերժուի:

Խայրէտտին եւ Քոսթի էֆէնտիներու, միաւանաբար, Ելեւմտական նախարարութենէն եղած պահանջին համաձայն, օրինական գործողութիւն կատարելու պայմանով, դատական թուղթերը դատել այս դատէն, եւ յանձնել Ընդհանուր Դատախազութեան: Այս կէտն ալ մեծամասնութեամբ վճռուած է:

ՀԱՅԿԱԶՆ Գ. ՂԱԶԱՐԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

1) Պատասխանատու քարտուղար Ճէմալ պէյը, Ատանայի, Հալէպի եւ Տէր-Զօրի ամենամեծ ոճրագործներէն մին է, իսկ այս մասին Պատերազմական Ատեանը լուռ մնացած է:

...պէս եւ ողջ Աղուանից աշխարհի կեանքի եւ մշակոյթի պատմութեան մասին»:

Գիտական անաչառ եւ լուրջ ուսումնասիրութիւններուն լոյսին տակ շատ տըժգոյն կ'երեւին մանաւանդ այն ուսումնասիրողներուն ճիգերը, որոնք կը փորձեն հարցը լուծել մտացածին առասպելով, իբր թէ հայ հոգեւորականութիւնը, կ'ըսէ նորահնար առասպելի սիրահար Զ. Բունիաթովը՝ Ադրբեջանի հին շրջանին նուիրուած իր մէկ աշխատութեան մէջ (Ադրբեջանը է-թ. դդ. ռուսերէն, Պաքու, 1965), — ոչնչացուցած է ազնուական ամբողջ գրականութիւնը՝ բռնակալներու ժանդակութեամբ եւ համաձայնութեամբ, իսկ ոչնչացնելէ առաջ աղուանական գրական յուշարձանները թարգմանած է գրաբար, իբր թէ այդ տեղի ունեցած է կաղանկատուացիի պատմութեան եւ Աղուաններու գրական շատ ուրիշ ստեղծագործութիւններու հետ: Ծիշդ է Մնացականեանը, Աղուաններուն գիր ստեղծողները ինչո՞ւ պիտի ոչնչացնէին այդ գիրին արդիւնքները: Ի՞նչպէս կարելի է ընել նման անհիմն եւ հակապատմական յայտարարութիւն:

Աղուանագիտութիւնը հարստացնող այս ուսումնասիրութիւնը կ'արժէ հանել միութենական հրապարակ, այսինքն՝ թարգմանել ռուսերէն:

Գիրքը խմբագրած է ակադ. Ս. Երեմեան:

ՄՈՒՇԵՂ ՆԱՐԵԱՆ

ՏՍԱՅԱՆՔ

«ԲԱԳԻՆ ամսագիր գրականութեան եւ արուեստի, Օգոստ. – Սեպտեմբեր 1966, թիւ 8-9, նուիրուած Ա. Ահարոնեանի ծննդեան հարիւրամեակին: Պէյրութ, Լիբանան:

ՍԻՈՆ, պաշտօնական ամսագիր Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքութեան, թիւ 7, Յուլիս 1966:

ՅՈՅՍ, ամսագիր Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ, Մելպուրն, թիւ 1 եւ 2 Յուլիս-Օգոստոս 1966:

Հասցէ
G. P. O. 5337
MELBOURNE

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՕԴԱՅԻՆ ԳԻԾԸ

1933–1938ին Հայաստանի մէջ կային չորս օդակայաններ: Այսօր գրեթէ բոլոր կարեւոր կեդրոնները օդային գիծով կապուած են Երեւանի հետ:

Մինչեւ 1955 կը գործածուէին փոքր օդանաւեր: Յետագային գործածութեան դրուեցան 10–12 տեղ ունեցող «ԱՆ–2» օդանաւերը, իսկ այժմ՝ տասնք ալ անբաւարար կը նկատուին:

Մինչեւ 1949 Հայաստան օդային ճամբով գիծ չունէր օտար երկիրներու հետ: Յետագային Երեւան կապ հաստատեց Մոսկուայի, Թիֆլիսի, Պաքուի եւ ուրիշ քաղաքներու հետ:

1960էն սկսեալ գործածութեան դրուեցան «ԻԼ–18» օդանաւերը, որոնք կրնան 89–110 ճամբորդ ընդունիլ:

Այժմ Երեւան օդանաւային կապ հաստատած է հետեւեալ քաղաքներուն հետ. — Մոսկուա, Լենինկրատ, Քիեւ, Պաքու, Թիֆլիս, Ռոստով, Խարքով, Լվով, Ռիկա, Սվերդլովսկ, Քազան, Վոլկոկրատ, Գորկի, Աշխաբադ, Թաշքենդ:

Օդաչուներուն, հոքէներուն, օդանաւի ճարտարագէտներուն 80–90 տոկոսը Հայ է: 1933ին Հայաստանի օդանաւերը փոխադրած են 397 հոգի, 1965ին՝ 700 հազար հոգի, 800 թոն նամակ եւ ծրար եւ 12·000 թոն ապրանք:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԵՐԵՒԱՆ ունեցաւ նոր պանդոկ մը եւս: Կը կոչուի «Արաբկիր»: Պանդոկը նախատեսուած է Հայաստան ժամանող օտար մասնագէտներուն համար: Կրնայ սպասարկել 300 հոգի:

ՀԱՅ ոսկերիչները Մոսկուա ուղարկեցին 72 տեսակ ոսկեայ եւ արծաթեայ զարդեր եւ յուշանուէրներ, որոնք պիտի ցուցադրուին համամիութենական ցուցահանդէսին մէջ:

ԵՐԵՒԱՆԻ Սայաթ Նովայի երաժշտանոցէն այս տարի շրջանաւարտ ելան վեց երիտասարդներ՝ չորսը դաշնակահար, մէկը թաւջութակահար, մէկն ալ՝ ջութակահար:

ԵՐԵՒԱՆԻ պահածոներու գործարանին այս տարուան արտադրութեան քանակը պիտի հասնի 50 միլիոն տուփի:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ սկսաւ արտադրել «Արագած» անունով սառնարաններ: Արտադրութեան քանակը ճշդուած չէ:

Պրիճի Եւրոպայի մրցումներուն, կանանց բաժնին մէջ երկրորդ հանդիսացած է Տիկին Անի Բուլճեան, Վարշաւայի մէջ:

«ՅԱՌԱՋ»ի ԹԵՐԹՕՆԸ (5)

ՓՈՑՏԱՄԻ ԴԱՂՆԻՔՆԵՐԸ

Դեռատի սիրուն կին մըն էր, գեղեցիկ խարտեաշ մազերով եւ խոշոր կապոյտ աչքերով, հազիւ քսանըհինգ տարեկան եւ խիստ յանկուցիչ: Քովը կեցած էր խարտիշահեր հսկայ մը, հարիւրապետի համազգեստով, Պահնորդ Հիւսարներու առաջին զօրագունդէն որուն գնդապետն էր Գահաժառանգը: Քառորդ մը տեղեկացայ թէ զինուորականը կը կոչուէր Կոմս Ժորժ Ֆոն Լոյթենպէրկ, եւ իր սիրուն կինը, որուն հետ երկու տարի առաջ ամուսնացած էր, անգլիացի դրամատէր Պարոնի մը աղջիկն էր:

— Սիրուն կին, հը՞, փափսաց ականջիս Բոլենպուրկ, որ իբր վարժ դնահատող մը, իր կարգին դիտած էր մանկամարդուհին:

Յաջորդ օրը, կէսօրէն քիչ առաջ, երբ Գահաժառանգին սենեակը կը մտնէի, «Վիլհէլմիկ»ը հոն գտայ նոնաձիգներու երկրորդ գունդի համազգեստով: Ինծի կը սպասէր այս շքեղ սենեակին մէջ որ խճողուած էր Մեծն Նափոլէոնի լուսանկարներով, կիսանդրիներով ու ամէն կարգի մնացորդներով: Նափոլէոնի մասին խանդավառ պաշտամունք մը ունէր ան, ինչպէս որ իր հայրն ալ՝ Պատերազմի Արքան, իր համբաւաւոր նախահայրը՝ Մեծն Ֆրետերիքը կը պաշտէր:

— Նստէ՛ք, Հէլցենտորֆ, ըսաւ Նորին Կայսերական Բարձրութիւնը, իր խնամուած ու սպիտակ մատներով ցոյց տալով քովի նստարանը: Սիկառէն ուրախ մը արձակեց եւ սկսաւ խնդալ, որովհետեւ այդ օրը խիստ լաւ տրամադրուած էր:

— Ի՞նչ երջանկութիւն է գոնէ ժամ մը հանգստանալը... Բայց մտիկ ըրէք: Գիտէք որ Գահաժառանգուհիին հետ ունեցած այն փոքր անհաճոյ դէպքերէն ի վեր, ձեր կատարեալ զգօնապահութեանը կը վստահիմ, եւ պէտք ունիմ անոր: Ճանչնալու առիթը ունեցա՞ծ էք պահնորդ հիւսարներէն Կոմս Ժորժ Ֆոն Լոյթենպէրկը:

— Անունով միայն, պատասխանեցի:

Յանկարծ յիշուած այս անունը մտածել տուաւ ինծի:

— Լսածիս համաձայն, սքանչելի տղայ մըն է: Կը ճանչնա՞ք իր կինը, որ պզտիկ եւ սիրուն Անգլուհի մըն է:

— Դժբախտաբար չեմ ունեցած այդ հաճոյքը:

— Ես ալ նոյնպէս, Հէլցենտորֆ, — կակազեց Գահաժառանգը, իր չեղ եւ ուռուցիկ աչքերուն տարօրինակ նայուածքովը, — բայց կը յուսամ որ շուտով պիտի ճանչնամ, եթէ ուզէք ձեր աջակցութիւնը նուիրել ինծի:

— Ձեր Բարձրութեան հրամաններուն պատրաստ եմ, պատասխանեցի՝ խիստ չահագրգռուած իր մտածումներով:

Քանի մը րոպէի լռութենէ ետք, Գահաժառանգը աղաղակեց յանկարծ.

— Թէեւ ինք գեռ բան մը չի գիտեր, բայց Ֆոն Լոյթենպէրկի մասին Կայսեր տրուած տեղեկագիրը այնքան գրաւատալից է որ անոր շնորհուած հրամանատարի աստիճանը եւ կոչուած է Լոնտոնի զինուորական կցորդի պաշտօնին: Այս գիշեր պիտի թողու Պերլինը, իր նոր պաշտօնին ձեռնարկելու համար:

— Հապա Կոմսուհի՞ն:

— Քիչ առաջ ստացած գաղտնի տեղեկագիրս կ'ըսէ որ ան իր ամուսնոյն հետ չատ սիրով է, — ըսաւ ակնարկ մը ձգելով պաշտօնագրերու թղթածրարին վրայ, ուր կար մեքենագրուած տեղեկագիր մը: Անմիջապէս ճանչցայ զայն: Ալեքսանդր Փլացի տեղեկատուութեան գաղտնի դիւանէն տրուած էր: Գահաժառանգը շարունակեց.

— Անոնք կը բնակին Լեննէշթրասէ Թիերկարթէնի դէմը թիւ 44. գրեցէք հասցէն:

Լռեց եւ պատուհանին առջեւի աշխատութեան մեծ սեղանին քով երթալով, քննեց ուրիշ տեղեկագիր մը:

Յետոյ ակնարկ մը նետելով դէմի ժամացոյցին՝

— Կոմսը հիմա հոս պիտի գայ, ըսաւ, թերեւս ճամբան է: Տեղեկացուցի Կայսեր իր հանդէպ ունեցած լաւ տրամադրութիւնը, եւ հրամայեցի որ մեկնումէն առաջ գայ եւ հրաժեշտ առնէ ինձմէ, քանի որ իր գնդապետն եմ:

Հազիւ թէ աւարտած էր, երբ կարմիր մետաքսէ զուլպաներով պերճազգեստ մանկլաւիկ մը Ֆոն Լոյթենպէրկի գալուստը կը ծանուցանէր: Քանի մը վայրկեան ետք զինուորականը դրան սեմին վրայ կանգնած, կը հնչեցնէր իր խթանները՝ կրունկները իրարու միացուցած, զինուորական խոր բարեւ մը տալով իր գնդապետին:

ՈՒԻԼԵԸՄ ԼԸ ՔԷՕ

(Շար.)

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

Պ· Միշա Ազնաւուր,
Տէր և Տիկին Տիրան–Ժորժ Կառվարենց,
Պ· Շառլ Ազնաւուր եւ զաւակները՝ Սեդա եւ Փաթրիճ,
Ինչպէս նաեւ ընտանեկան բոլոր պարագաները սրտի խոր կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց կնոջ, մօր եւ մեծ–մօր՝

ՔՆԱՐ ԱԶՆԱՒՈՒՐԻ

յանկարծական մահը որ պատահեցաւ Շաբաթ (Սեպտ· 24) իրիկուն Մոսկուայի օդակայանը, 66 տարեկանին:

Ողբացեալին մարմինը պիտի փոխադրուի Փարիզ եւ յուղարկաւորութիւնը կատարուի Փարիզի Ս· Յովհ· Մկրտիչ եկեղեցին, հաւանաբար Շաբաթ օր: Ձիշդ թուականը եւ ժամը կը հաղորդուի յետագային:

Որեւէ մահազդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՓԱՐԻԶԻ Ս· ՅՈՎՀ· ՄԿՐՏԻՉ

Այս կիրակի տասնեւմէկերորդ տարեդարձն է օծման եւ պահակալութեան Վազգէնի Ա· Սրբազնագոյն Կաթողիկոսին եւ Ծայրագոյն Պատրիարքին Ամենայն Հայոց:

Այս առթիւ Փարիզի Ս· Յովհ· Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի հանդիսաւոր պատարագ: Կը քարոզէ

ՍԵՐՈՎԲԷ ԱՐՔԵՊՍ· ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

Պատարագի ընթացքին Հայրապետական Մաղթանք կը կատարուի:

ՆՈՒԷՐ

Այրի Տիկին Սիրանոյշ Կարապետեան 10 Ֆր· կը նուիրէ «Յառաջ»ին իր ամուսնոյն Համազասպ Կարապետեանի մահուան երրորդ տարեդարձին ի յիշատակ: Նոյն առթիւ 20 Ֆր· նուիրած էկապ· Խաչին:

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղը թէյասեղան մը կազմակերպած է կիրակի (Հոկտ· 2) կէսօրէ ետք ժամը 3ին եկեղեցւոյ սրահը: Ցուլիս և Օգոստոս ամիսներու կայանի սաները իրենց ծնողքներու հետ միասին այս առաջին հանդիպումով պիտի վերապրին կայանի մթնոլորտը:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այրի Տիկին Սահակեան, Տէր եւ Տիկին Քլօտ Սահակեան եւ զաւակները եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի այս կիրակի առաւօտ ժամը 11ին Փարիզի Ս· Յովհ· Մկրտիչ եկեղեցին, իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ–հօր եւ աղգականին

ՍԱԹԵՓԱՆ ՍԱՀԱԿԵԱՆԻ

արկածի հետեւանքով մահուան ի յիշատակ:

×

Հաւուրս Գարակէօղեան Հոմի նախկին Սանուց Միութիւնը կը ծանուցանէ թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի այս կիրակի առաւօտ, Փարիզի Ս· Յովհ· Մկրտիչ եկեղեցին ազգային բարերար՝

ՄԻՀՐԱՆ ԳԱՐԱԿԷՕԶԵԱՆԻ

յիշատակին:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

×

Այրի Տիկին Շնորհիկ Մխճեան, Տէր եւ Տիկին Հայկազ Քէօսէեան եւ զաւակը, Պ· Ներսէս Մխճեան եւ զաւակը ինչպէս նաեւ ընտանեկան պարագաները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի այս կիրակի (Հոկտ· 2) առաւօտ Փարիզի Ս· Յովհ· Մկրտիչ եկեղեցին իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ–հօր՝

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՄԽՃԵԱՆԻ
(Կեսարացի)

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

×

MESSE

Pour le premier anniversaire de la mort de
MONSIEUR JIRAIR ARTINIAN
une messe sera célébrée en l'Eglise d'Alfortville, Rue des Brochets le 6 Octobre 1966 à 10 h. 30.

Une pieuse pensée est demandée à ceux qui l'on connu et aimé.

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՄԱՐՍԷՅԼ·— Հ·Մ·Ը·Մ· եւ «Արծիւ» մարզականՄիութեան պարահանդէսը Նոյեմբեր 19ին, Շաբաթ, Ալֆամպրայի սրբահին մէջ:

ՕՐ· ՍԱԹԵՆԻԿ–ՆԻՒՈԼ ՓԱՓԱԶԵԱՆ
ԵՒ
Պ· ԱՐՄԷՆ–ԺԱՆ–ՔԼՕՏ ԽԱԶԻԿԵԱՆ
Ամուսնացած
կնքահայրութեամբ
Պ· Պետրոս–Փիէր Թէրզեանի
Փարիզ, 17 Սեպտ· 1966

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Տէսինի Հ· Ց· Դ· կոմիտէն խոր կսկիծով կ'ողբայ

ԸՆԿԵՐ ՍԱՐԳԻՍ ԱՌԱՔԵԼԵԱՆԻ

դառն կորուստը եւ ցաւակցութիւններ կը յայտնէ Տիկին Զապէլին, իր սիրելի զաւակներուն ու ընտանեկան բոլոր պարագաներուն:

×

Լիոն·— Հ· Ց· Դ· «Վարանդեան» կոմիտէն կ'ողբայ կորուստը սիրելի ընկեր ՍԱՐԳԻՍ ԱՌԱՔԵԼԵԱՆի, եւ իր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ հանգուցեալին կնոջ, զաւակներուն եւ ընտանեկան պարագաներուն:

×

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Շրջ· Վարչութիւնը եւ կայանը խորապէս ցնցուած Սարգիս Առաքելեանի յանկարծակի եւ անմխիթարելի կորուստով, իր խոր վշտակցութիւնը կը յայտնէ ողբացեալի այրիին, զաւակներուն եւ ընտանեկան պարագաներուն:

Հ. Ց. Դ.

ՄԱՐՍԷՅԼ·— Հ· Ց· Դ· Շրջ· Կոմիտէն ընկերական ընդհ· ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները Շաբաթ իրիկուն (Հոկտեմբեր 1) ժամը 21ին, Ահարոնեան ակումբը:

ՎԻԵՆ·— Հ· Ց· Դ· Անի կոմիտէն ընդհ· ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս շաբաթ (Հոկտ· 1) ժամը 20,30ին Ահարոնեան ակումբը: Շատ կարեւոր օրակարգ: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ՓԱՐԻԶ·— Հ· Ց· Դ· Շրջ· Կոմիտէն ներկայացուցչական ժողովի կը հրաւիրէ Փարիզի եւ շրջանի մարմիններու ներկայացուցիչները այս Ուրբաթ (30 Սեպտ·) երեկոյ ժամը 8,30ին Մշակոյթի Տան մէջ: (Շար· նախորդ ժողովին):

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՀԱՄԱՀԱՅԲԵՐԴՅԻԱԿԱՆ Միութեան Մարսէյլի մասնաճիւղի ընդհ· անդամական ժողովը այս Շաբաթ (Հոկտ· 1) իրիկուն ժամը 21ին, սովորական հաւաքատեղին: Օրակարգ·

Ա) 25րդ պատգամաւորական ժողովին դեկուցում:

Բ) Վարչութեան ընտրութիւն:

Գ) Ընդհ· հաշուետուութիւն տարեշրջանի եւ ընթացիկ հարցեր:

Վարչութիւնը կը փափաքի որ բոլոր անդամները ներկայ գտնուին այս տարեշրջանի կարեւոր ժողովին:

×

ՍԵԲԱՍՏԻՈՑ Դաւրայի Հայրենակցական Միութիւնը իր բոլոր անդամները եւ հայրենակիցները ընդհ· անդամական ժողովի կը հրաւիրէ այս կիրակի կէսօրէ ետք ժամը 3ին, Հայրենակից Մխիթճան Շերվանեանի բնակարանը: Շատ կարեւոր օրակարգ:

Հասցէն՝ 65, Վուա տ'Իսի, Մալաքոֆ:

ԼԻՈՆԻ ԵԿԵՂԵՑԻ

Այս կիրակի (2 Հոկտ·) Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա·ի Գահակալութեան 11րդ տարեդարձին առթիւ, Ս· Յակոբ եկեղեցւոյ մէջ, ի ժամ Ս· Պատարագի, տեղի պիտի ունենայ Հայրապետական մաղթանք, Նորին Սրբութեան կեանքի արեւշատութեան եւ Ս· Էջմիածնի ու Հայ· Եկեղեցւոյ անսասանութեան համար:

ԶԲՕՍԱՊՏՈՅՏ

Կաղմակերպուած Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղի կողմէ 9 Հոկտ· կիրակի առաւօտեան մինչեւ երեկոյ դէպի Ֆոնթէնպլօ:

Արձանագրութեանց համար դիմել Տիկ· Թադէոսեանի հեռախօսելով 878–27–35 եւ Տիկ· Ուզունեանի 254–17–74:

Երթ ու դարձի դին 15 ֆրանք:

Օթոքարը կը մեկնի Սքուար Մոնթոլոնէն: Հաւաքուիլ ժամը ճիշդ 8,30ին:

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL « HARATCH »
32, Rue de Trévise, PARIS (9e)

LA MUNICIPALITÉ D'ALFORTVILLE
et Toutes les Organisations Arméniennes de la Commune

PRESENTENT LE 1er OCTOBRE 1966 DANS LE CADRE DU

PREMIER FESTIVAL INTERNATIONAL DU FOLKLORE

La Grande Nuit DE L'ARMÉNIE

sous un chapiteau de 4000 places
RUE DE SEINE

UN EXTRAORDINAIRE PROGRAMME

Avec la participation de :
HENRI TACHIAN — HAIRA — MARC ARYAN — **LIZ SARIAN**
DANYEL GERARD et **ROSY ARMEN**
de la TROUPE FOLKLORIQUE D'ARMÉNIE, spécialement venue d'Erévan

GROUPE DE DANSE « CAUCASE » — ENSEMBLE « SOSSI » — CHORALE SIPAN - KOMITAS SOUS LA DIRECTION DE G. APRIKIAN.
PÈLERINAGE A SOURP-GARABED AVEC LA PARTICIPATION DE Mr. A. KEMPETIAN

Samedi, 1er Octobre 1966 à 20 h. 30, Alfortville *CHAUFFAGE ET PARKING ASSURES*

Prix des places 20, 15 et 10 Francs. — S'adresser : MARKARIAN, 32 Rue de Trévise, PALOUYAN, 46 Rue Richer MASSIS, 21 Rue Saulnier.
LES BILLETS DONNENT DROIT AU TIRAGE D'UNE TOMBOLA : PRIX UN VOYAGE EN ARMENIE. Autobus : 103 Charenton-Ecoles Descendre Rue de Seine

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)

Fondé en 1925
R. C. Seine 57 A 2731

Tél. : PROvence 86-60
C. C. P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա՝ Տար. 60 Ֆ. Վեցամսեայ՝ 35 Ֆ.
Արտասահման՝ Տար. 80 Ֆ. Հատը 0,30 Ֆ.

ՈՒՐԲԱԹ
30
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
VENDREDI
30 SEPTEMBRE
1966

LE NUMÉRO : 0,30 FR.

42ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 10725

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

42e ANNÉE — N° 10.725

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ԻՆՉՊԷՍ ԿԸ ԽԵՂԱԹԻՒՐԵՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

—o—

Բ.

ՀԱՅ – ԹԱԹԱՐԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԸ

Մէհմէտ Սաղիբ Աբան Ադրբէջանի մա-
սին խօսած առեն կը յիշէ 1905ի դէպքե-
րը, որոնք ծանօթ են «Հայ–Թաթարական
կռիւները» անունով։

Իբրեւ թէ այդ թուականին ցարական
Ռուսիոյ պաշտօնեաներուն դրդումով Հա-
յերը յանկարծակի յարձակեր են Թրքա –
կան խե՛ղճ ու անպաշտպա՛ն գիւղերուն
վրայ, զեկավարութեամբ «հայ յեղուզակ
եւ քմիթէճի Սաեփանեանի (?)» եւ Ռու-
սերը լուռ մնացեր են «այս վայրագ դու-
լումներուն դիմաց»։

Ազգերի Թուրքերը բնաւ հրազէն չունին
ըսեր։ Պաշտպանուեր են հին սուրերով,
գաշոյններով, կացիններով եւ մանգաղ –
ներով եւ յաջողեր են ձմրան խստաչունչ
օր մը սպաննել այդ «յեղուզակ»ը իր սպա-
յակոյտով եւ պարտութեան մատներ են
Հայերը։ Իսկ ռուս թնդանօթաձիգները
Հայերու վրէժը լուծելու համար ամբա –
կոծեր են Թրքական գիւղերը։

Պատմութիւնը խեղաթիւրելու արհես –
տին մէջ Թուրքերը ուրիշին չեն զիջեր
առաջնութիւնը։

Վերի քանի մը տողերուն մէջ առնուազն
երեք պոչաւոր սուտեր կան։

Սուտ է, որ Հայերը նախայարձակ ե-
ղած էին Թաթարներուն դէմ։ Սուտ է,
որ այս վերջիններս բնաւ «հրազէն» չու-
նէին։ Փաստերով ապացուցուած է, որ
անոնք ամէնէն արդիական զէնքերով զին-
ուած էին։ Սուտ է, որ Ռուսերը Հայոց
վրէժը լուծելու համար ամբակոծած են
Թաթարական գիւղերը։ Ընդհակառակն
Կովկասի ռուսական իշխանութիւններն
էին, որ զինած էին Թաթարները պետա –
կան զէնքերով եւ ծոյլ տուած՝ որ անոնք
յարձակին անզէն ու անպաշտպան Հայե-
րուն վրայ՝ քաղաքներու եւ գիւղերու
մէջ։

Հայկական աղբիւրները անհերքելի
փաստեր կուտան Թաթարներու կանխա –
մտածութեան եւ սպառազինման, ինչպէս
նաեւ Ռուսերու քաջալերութեան եւ ա –
ջակցութեան մասին։

Սակայն մէկ կողմ թողունք Հայկական
աղբիւրները։

Ձեռքի տակ ունինք չախչախիչ վկայու-
թիւնները անկողմնակալ օտարականի մը՝
Հրապարակագիր Լուիճի Վիլլարիի, որ
1905ին Ճ. Կորբըն Պրաունի հետ միա-
սին Կովկասի մէջ ուսումնասիրական
ճամբորդութիւն մը կատարելու առթիւ
ականատես եղած է նաեւ Հայ–Թաթար-
կան ընդհարումներուն՝ զանազան քաղաք-
ներու մէջ եւ իր տպաւորութիւնները Հր-
պատարակած է 1906 Մարտին Լոնտոնի
մէջ 347 էջնոց պատկերազարդ անգլերէն
ընդարձակ հատորով մը, որուն խորա –
գիրն է «Հուր եւ սուր Կովկասի մէջ»։

Վիլլարի լայն տեղ յատկացուցած է
Կովկասի Հայոց գործերուն, սկսեալ Հայ
Յեղափոխական կազմակերպութեան
1903 Յունիս 12ին, Հայատեաց փոխար –
քայ իշխան Գալիցինի կողմէ, մինչեւ
Բաքուի նահանգապետ իշխան Նակա –
շիձէի սպանութիւնը (Դրօշի ձեռքով)
1905 Մայիս 18ին, ծանրանալով մանա –
նաւանդ Հայ–Թաթարական ընդհարումնե –
րուն վրայ Բաքուի, Նախիջեւանի, Շա –
մախի–Գարաղաղադաղի, Զանգեզուրի, Ղա –
րաբաղի (Շուշի), Գանձակի, Երեւանի
Թիֆլիզի եւ այլ վայրերու մէջ։

Գրքին հեղինակը բացէ ի բաց կ'ամ –
բաստանէ ռուսական իշխանութիւնները,

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

Ա. ՊՐԸԹՈՆԻ ՄԱՀԸ

—o—

ԳԵՐԻՐԱՊԱՇՏՈՒԹԵԱՆ «ՊԱՊ»
ՅԱՆԿԱՐԾԱՄԱՀ ԵՂԱՒ

Շատերու համար դերիրապաշտութիւնն
է որ կը մեռնի, մահովը այս բացառիկ
մարդուն, որ եղաւ ստեղծող մը, առաջ-
նորդող մը, աւելի մեծ իր երեւան հանած
տաղանդներով քան իր խոկ տաղանդով։

Ծնած է Օրնի նահանգը 1896ին։ 1913ին
կը ծանօթանայ Վալերիի, որու հետ կապ
պիտի պահէ քանի մը տարի։ Բժշկական
ուսանող, 1915ին կը պաշտօնավարէ Ջղա-
յին եւ մտային հիւանդութեանց բաժան –
մունքներու մէջ, ուր կը սկսի ուսումնա-
սիրել Ֆրօյտի գործերը։ Ապա կը մտեր-
մանայ Ափոլինէրի հետ, մինչեւ անոր
մահը։ 1919ին Առակոնի հետ կը հիմնէ
«Լիթերաթիւռ»ը, իրենց հետ է նաեւ
Սուփօ։ Հոն է որ լոյս կը տեսնէ առաջին
ղուտ դերիրապաշտ գրուածքը՝ Մագնի-
սականն Դաշտերը։ Քիչ մը կը խառնուի
Տատա շարժումին, ապա կ'երթայ Վիեն-
նա Ֆրօյտը տեսնելու։

Մեծ դայթակղութիւն ստեղծած է
Դիակը պարսաւագիր մը զոր ստորագրած
են Պրըթոնի հետ՝ Առակոն, Սուփօ, Է-
լիւառ, Անթոլ Ֆրանսի մահուան առ –
թիւ։ 1927ին կը մտնէ համայնավար շար-

որոնք կը հետեւէին «բաժանեա՛ զի տի –
րեսցես»ի դասական քաղաքականութեան։
Մեծ համակրութեամբ կը խօսի Հայերուն
վրայ, որոնք Անդրկովկասի ժողովուրդ –
ներուն մէջ ամէնէն քաղաքակրթուած,
աշխատասէր եւ ընդունակ տարրն են,
նախանձելի վիճակի հասած։

Մանրամասնօրէն կը նկարագրէ Թա –
թարներու վայրագութիւնները՝ ռուս
պետական պաշտօնեաներու անտարբեր — եթէ ոչ մեղ –
սակից — աչքերուն առջեւ։ Փաստերով
կը հաստատէ Ռուսերու հայատեաց եւ
Թրքասէր քաղաքականութիւնը։

Ուրեմն ենի Իսթանպուլի յօդուածա –
դիր Մէհմէտ Աբան բացարձակապէս կը
սուտ, երբ կ'ուզէ հաւատացնել, որ Ան –
դրկովկասի մէջ փոքրիկ ընդհատումնե-
րով 1905էն 1906 մէկուկէս տարի տեւող
ընդհարումներուն առեն Ռուսերը Հայե-
րուն զօրավիգ կը կանգնէին ծովէն, ցա-
մաքէն եւ օդէն···։ Հակառակն է ճշմա –
րիտը։

Նոյն սուտերը 1918ի Բաքուի դէպքե –
րուն մասին։ Թաթարներն էին, որ օս –
մանեան բանակի Թուրք զինուորներուն
կ'այլակերպէին զրաւելու համար քաղաքը,
զոր հերոսաբար կը պաշտպանէին Հա –
յերը։

Թուրք լրագրողին համաձայն Հայերը
«32·000 անմեղ Թուրքեր» սպաններ են
Բաքուի մէջ, հրկիզեր են իսլամ հա –
րուստներու տուները, կողոպտեր են խա-
նութները եւայլն։ Ռուսերու օժանդակու-
թեամբ հրոյ ճարակ դարձուցեր են Շա –
մախի–Շիրվան պատմական քաղաքը եւ
սուրէ անցուցած աւելի քան 25·000 հո-
գի Ղարաբաղի չրջանին մէջ։ Զանգեզու-
րի եւ Սիսիանի մէջ բնաջնջեր են ան –
պաշտպան Թուրք գիւղերը՝ իրենց բնա –
կիչներով։

Սուտն ու իրաւը իրար խառնելով Ան-
դրանիկին կը վերագրէ Ղարաբաղի Սի –
սիան աւանին կոտորածը։

Մանաւանդ կը ծանրանայ Ղարա –
բաղի վրայ, ինչ որ յատկանշական երե-
ւոյթ մըն է ներկայ պայմաններուն մէջ։

ՀՐԱՆՏ – ՍԱՄՈՒԷԼ

ԶԱՐՈՒՀԻ ԴՈԼՈՒԽԱՆԵԱՆ ՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ

—o—

Աչխարհահռչակ եւ մեծատաղանդ հայ
երգչուհին, Զարուհի Դոլուխանեան, հր-
բաւիրուած է Թուրքիա։ Հոկտեմբեր 8ին
կը հասնի Պոլիս, ուր համերգներու չարք
մը տալէ ետք պիտի անցնի Անգարա,
յետոյ Իզմիր, միշտ համերգներ տալու
համար, յետոյ դարձեալ պիտի վերա –
դառնայ Պոլիս, ուր 16 Հոկտեմբերին՝
երաժիշտ ճէմալ Րէչիտի ղեկավարու –
թեան տակ Երաժշտանոցի նուագախում-
բին մասնակցութեամբ պիտի տայ սէն –
ֆոնիք երգահանդէս մը։

Զարուհի Դոլուխանեան ունի հարուստ
յայտագիր մը, մինչեւ 700 դասական եւ
նոր երգերէ կազմուած, զոր կ'երգէ
բնագրի լեզուներով։

Հայ մեծատաղանդ երգչուհին վերջերս
ստացաւ Մորհ. Միութեան բարձրագոյն՝
Լէնինեան մրցանակը։

Իր Պոլիս այցելութեան առթիւ, կը
հրատարակենք տեսակցութիւն մը Զա –
րուհի Դոլուխանեանի հետ, քաղելով
«Սով. Արուեստ» ամսաթերթէն։—

— Ինչո՞ւ տարիէ աւելի է, որ կ'երգեմ։

— Ինչո՞ւ համար կ'երգեմ։ Ես ինծի
համար չեմ երգեր, ինչպէս կ'ընեն նաեւ
ուրիշ երգիչներ, որոնք ամբողջովին կա-
պուած են իրենց հանդիսատեսին հետ։
Ես կ'երգեմ, որովհետեւ ունիմ ինչ որ
ուզածս կ'ըսէ։ Ես ունիմ ինչ որ ուզածս
*կ'ըսէ։ Ես ունիմ ինչ որ ուզածս կ'ըսէ

...ԵՐԲ ՔԱՐԵՐՆ ԱՆԳԱՄ Կ'ԱՂԱՂԱԿԵՆ

ՆՈՐ ԲՈՂՈՔ ՄԸ ՑԻՍՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

(ՆԱՄԱԿ ՈՒՂՂԵԱԼ ԿՈՄ · ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԿԵԴՐ · ԿՈՄԻՏԷԻՆ)

Մեր կուսակցութիւնը հանդիսանում է արդարութեան, արդարադատութեան (հոս՝ բառ մը պակաս է · հաւանաբար պէտք ըլլայ պաշտպան, — Խմբ ·) իր գոյութեան հէնց սկզբից կառավարութիւնը պայքարել է եւ պայքարում է աշխատաւոր ժողովրդի փայլուն ապագայի համար, ամենաարդար կոմունիզմի համար: Այժմ, երբ ամբողջ աշխարհում օտար իմպերիալիստական իշխանութիւնները զաւթում են ժողովուրդներ ու տերիտորիաներ, երբ պետականութիւն են ձեռք բերել միլիոնաւոր ժողովուրդներ, որոնք նախկինում երբեք այն չեն ունեցել, միայն հայ ժողովուրդը ցրուած աշխարհով մէկ, իսկ հայկական հողերը աւերուած քաղաքներով ու գիւղերով, ամայի վիճակում մնացել են Թուրքիայի տերիտորիալ ամբողջութեան մէջ: Միայն Հայե՞րը իրաւունք չունեն յիշեցնել իրենց զոհերը ու յուշարձան կանգնեցնել: Մինչեւ ե՞րբ, մինչ յիսուն տարուայ ընթացքում հնարաւոր չէ՞ր լուծել հայկական հարցը:

Ենթադրենք թէ Թուրքական կառավարութեան հետ հնարաւոր չէ խաղաղ ճանապարհով լուծել տերիտորիալ հարցեր, թէեւ դրան հաւատալ չի կարելի, հարցի ճիշդ դրման դէպքում Թուրքերի հետ էլ կարելի է համաձայնութեան գալ, արդարացի ձեւով, առանց խաբէութեան, բայց ինչո՞ւ դարերէ ի վեր Հայերով բնակուած հայ ժողովուրդի ներքին հողերը չեն միացուած հայկական ՍՍՌ–ին: Հիմնական ժողովրդի միաւորումը կոմունիզմի կառուցման գործում մի նոր խթան կը հանդիսանայ էկոնոմիկայի, կուլտուրայի զարգացման համար: Կը վերացուի աւելորդ բախումները եղբայրական ժողովուրդների միջեւ, կը ստեղծուի Անդրկովկասի ժողովուրդների իսկական, այլ ոչ թէ կեղծ իրաւահաւասարութիւն, երբ հայ ժողովուրդը առանց որեւէ անհրաժեշտութեան մտնում է ոչ թէ հանրապետութեան կազմի մէջ, ինչո՞ւ չի վերացուում այդ աղաղակող անարդարացութիւնը, մինչ մեր կուսակցութիւնն ու կառավարութիւնը այդքան անզօ՞ր են եւ չե՞ն կարող վերացնել դա: 20րդ համագումարի նախօրեակին գրուած իմ նամակին Ն · Ս · Խրուշչովը պատասխանեց, որ կենտրոնական կոմիտէն այժմ չի կարող զբաղուել այդ հարցով: Մինչեւ ե՞րբ:

Ղրիմը յանձնեցին ՈՒՍՍՌ–ին, Գոլեանայա Ստեպը, որը համարեա մէկուկէս մեծ է Հայկական ՍՍՌ–ից, տուեց Ուզբեկստանին, եայլն: Իսկ ինչո՞ւ Հայերին չի կարելի վերամիաւորել հարազատ ժողովուրդի հետ իրենց հանրապետութեան սահմաններում:

Ջնայած պան–Թուրքիզմի սովորական գաղափարախօսութեանը, Թուրք ժողովուրդը սովորական ժողովուրդ է, տարբերում է բարին չարից, յանցագործութիւնն ու մարդակերութիւնը մարդկայնութիւնից · Հայերի կոտորածը կազմակերպել էր ոչ թէ Թուրք ժողովուրդը, այլ պան–Թուրքիզմը, որոնք հիմա էլ Թուրք աշխատաւորների կեանքը Թունաւորում են ռասսայական պատրանքներով, նախնիների հայրենիքի Թուրանական ֆեդերացիայի մասին, 50 միլիոն մուսուլմանների կոմունիզմի լծից ազատելու մասին, եայլն: Առանց պան–Թուրքիզմի գաղափարախօսութեան վերացման չի կարող բարեկամութիւն ու եղբայրութիւն լինել ՍՍՌՄ–ի ժողովուրդների ու Թուրքիայի միջեւ: Թուրքերը պէտք է իմանան, որ աշխարհի բոլոր ժողովուրդները միատեսակ իրաւունք ունեն ապրելու արեւի տակ, քեմալիստները գրաւեցին ոչ միայն Արեւմտահայաստանը, այլ եւ մեր վզին փաթաթեցին Ղարսի ամօթալի պայմանագիրը, գրաւեցին Ղարսն ու Իգդիրը, որով Թուրք դահիճները Թուրք ժողովրդի վզին փաթաթեցին պատմական անարգանք՝ հայ ժողովրդի եղեռնը, կատարեցին հրէշաւոր ոճրագործութիւններ, որոնք կարելի է համեմատել հիթլերեան մարդակերների յանցագործութիւնների հետ: Վաղ թէ ուշ, իր հայրենի հողից արտաքսուած ժողովուրդը պէտք է վերադառնայ իր հայրենիքը: Դա պէտք չէ կատարուի արիւնահեղութեամբ: Բոլոր իմպերիալիստները թէեւ ոչ առանց ցաւի՝ ստիպուած են հեռանալ իրենց կողմից զաւթուած ուրիշ տերիտորիաներից:

Թուրքերը չեն կարող բացառութիւն կազմել: Հարցը վաղուց լուծուած կը լինէր, եթէ կուսակցութիւնն ու կառավարութիւնը զբաղուէին դրանով, բայց չգիտես ինչո՛ւ նրանց չի հետաքրքրում Հայերի վիճակն ու տառապանքը:

Լուծուած են շատ մի փոքր եւ սփռուած ազգերի հարցերը: Սովետական կառավարութիւնը իր հեղինակաւոր խօսքը ասում է յօգուտ արդարութեան եւ յօգուտ օտարերկրեայ գաւթիչներից տուժած ժողովուրդների, իսկ ե՞րբ պէտք է իր կառավարութիւնը իր խօսքն ասի յօգուտ բազմաչարչար հայ ժողովրդի:

Մեր կառավարութիւնը ե՞րբ կը հասկանայ ժողովրդի ակնկալութիւնները եւ կը դադարի լսել «խորհրդատուներին»: (3 – Շար ·)

Ե · Հ · ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ
ՍՍԿՊ–ի անդամ
Երեւան – 15, Միասնիկեանի փող · բնակարան 4, Հեռախօս 6–85–54

ԹՐՔԱԿԱՆ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԵՔԵՆԱՅԻՆ – ԱՆԻՒՆԵՐԸ –

(Ե · եւ վերջին մաս)

Որոշումները կայացնել ետք պատժական բաժնին շուրջ եւս խորհրդակցութիւն կատարուելով, յանցաւորներէն Հասան Ֆէհմին եւ Միտհաթ պէյը պատժական օրէնքի 170րդ յօդուածի տրամադրութեան համաձայն եւ 45րդ յօդուածի 2րդ պարբերութեան համաձայն, իրենց ձերբակալութեան առաջին օրէն հաշուելով 10ական տարի ժամանակով տաժանակիր աշխատութեան դատապարտուած են: Իսկ Ղանի պէյի մասին (*)··· խնդիրները (երկու տող պակաս):

Ավնի պէյին հանդէպ կայսերական պատժական օրէնքի 203րդ յօդուածը գործադրել իր բանտարկութեան առաջին օրէն, 17 Փետրուար 1919 (1335) սկսեալ՝ 9 ամսուան բանտարկութեան դատապարտութիւնը, հաշուելով իր բանտարկութեան օրերը, ժամանակը լրացած ըլլալով անոր ալ ազատ արձակումը վճռուեցաւ Ակեահ պէյի բացակայութեան եւ միւսներու ներկայութեան:
8 Յունուար 1920

Ստորագրութիւններ՝
Սպայակոյտի Զօրավար Միրլիվա
ՄՈՒՍԹԱՖԱ ՔԷՐԻՄԻ

Պատճառները արձանագրութեան մէջ դրուելու պայմանով հակառակ ենք միայն Ջիհատի պէյի մասին տրուած վճռագրին:

(Ստոր ·) Նախագահ՝ Զօր · Սպայակոյտի միրլիվա ԷՍԱՏ
անդամ Սպայակոյտի Միրլիհա Զօր · ԻՍՄԱՅԻԼ ՀԱԳԳԸ

Տրուած այս վճռագրին նախ՝ դատավարութեան ձեւի եւ գործադրութեան տեսակէտէն, եւ 2րդ՝ յանցաւորութեան տեսակի եւ էութեան մասին սահմանուումի եւ բացատրութեան մասին, 3րդ՝ ամբաստանեալներէն Հասան Ֆէհմիի, Միտհաթի, Ղանի պէյի եւ Ավնի պէյի անձերուն վերաբերեալ ոճիրներուն հակառակ ենք: Մեր հակառակութեան պատճառները, բացատրութեամբ, արձանագրութեանց մէջ պիտի դրուին:

Անդամներ՝

Սպայակոյտի Զօրավար՝ ԻՀՍԱՆ
Հեծելազօրաց գնդապետ՝ ՇԱՔԻՐ (**):

Դատական արձանագրութեան մէջ գրուած է նաեւ որ, «Ապտիւլ Ղանի պէյը Սահմանադրութենէն առաջ Իթթիհատի անդամ էր, խորհնէի քննիչն էր եւ շարունակած էր այդ գործը մինչեւ Իթթիհատի լուծուիլը: Սահմանադրութենէն անմիջապէս ետք ձեռք առած էր կուսակցութեան մէջ միապետական եւ բռնապետական ձեւ մը, որ քաղաքական կուսակցութեան մը ընթացքը չէր կրնար ըլլալ: Միշտ միջամտած էր պետութեան ընդհանուր գործերուն եւ իր ազդեցութիւնը բանեցուցած էր պետութեան վերաբերեալ կարեւոր խնդիրները լուծելու, Մերքեզը Ումումիին (Կուսակցութեան Ընդհ · Կեդրոն) մէջ, եւ անոր տուած որոշումներուն համաձայն, մասնաւոր օրէնքով մը, տարբեր վայրեր տարագրուելիք (Հայոց) կարաւանները բնաջնջած, անոնց գոյքերը եւ սեփականութիւնները կողոպտած եւ աւարի տուած է: Այդ նպատակով չէթէներ կազմակերպած եւ ոճիրներուն մասնակից եղած է, պատերազմի վիճակը պատրուակելով ընչաքաղցութեամբ չարաշահութիւն ըրած է, հարստութիւն դիզելու նպատակով, գործողութիւնները պաշտօնականի վերածած, պաշտօնէութիւնը գործիք եւ միջոց ըրած եւ Օսմանեան Պետութեան մէջ Սահմանադրութեան օրէնքով որոշուած եւ հաստատուած կառավարական ձեւը չարափոխելով, մէջտեղ բերուած է գաղտնի ուժ մը, Իթթիհատ եւ Թէրաքքը կուսակցութեան կողմէ, Օսմ · Նահանգներուն մէջ, հնարած է նոր միջոցներ իր գործունէութեանց համար, եւ ներկայացուցիչներու եւ պատասխանատու քարտուղարներու խորովակով, իր նպատակները գործադրած է: Այդ գործերը կազմակերպողները գլխաւոր յանցաւորներ են:

×

Ֆոն Թիգքա, գերման դիւանագիտական Թղթակիցը 1915 Սեպտ · 17/30 թուով արձանագրած էր որ «այցելած էր Ներքին նախարարութեան եւ Թալէաթի բացակայութեան տեսակցած էր ներքին գործերու տնօրէններէն Հասան Ֆէհմիին հետ», տեսակցութեան պատրուակ ունենալով Յակոբ էֆ · Համամճեանի՝ 25 տարիէ ի վեր հաւատարիմ ծառայ եղող պաշտօնեային յանկարծական պաշտօնանկութիւնը: Ֆէհմի պատասխանած է որ «Հայերը չենք ուզեր պաշտօնատուներու մէջ եւ միւս պաշտօնատուներն ալ նոյնը պիտի ընեն»: Թալէաթը ըսած է եղեր Ֆէհմիին որ «Հայերը վրիժառու ազգ մըն են, չթողունք մէկ հատ իսկ որ վրէժ առնէ» (մեղմէ):

Ֆոն Թիգքա կ'ըսէ, թէ «Թրք · զօրավարները հրամայել չեն գիտեր: Գերմաններն են որ կարգապահութիւն փորձեցին բերել թրքական բանակին: Անգլիացիները ամիսներով կը պատրաստուէին Պաորան գրաւելու, Թուրքերը լուր իսկ չունէին · Սուէզի վրայ յարձակումը ձախողեցաւ, Կովկասի ճակատին վրայ Էնվէրը պարտուեցաւ: Եթէ Գերմանացիները չղեկավարէին Տարտանէլի պատերազմը, հոն եւս Թուրքը պարտուած պիտի ըլլար:

ԼԵՒՈՆԻ ԲԱՆՏԸ

—o—

— Այցելութեան արժանի հնութիւններ կա՞ն Մանսուրայի մէջ, հարցուցի Ցիսուսեան կրօնաւորին՝ որ մինակ խօսակից էր եղած երկու ժամէ ի վեր, Տամիէթէն Թանթա գացող երկաթուղիի վագոնին մէջ:

— Միայն բեկորները կան Սուլթան Սալահէտտինի ժամանակէն մնացած բանտի մը որուն մէջ Ս · Լուդովիկոս անցուցած է իր գերութիւնը: Ասիկա գրեթէ մէկ հատիկ հնութիւնն է եւ մեզի համար խիստ յարգի ու պատկառելի, պատասխանեց Ցիսուսեանը, քանի որ մեր սուրբ Թագաւորներէն մին հոն բնակած է:

Ցետոյ պահ մը լռելէ ետքը, յանկարծ աւելցուց ·

— Բայց դուք ալ պէտք է այցելէք անպատճառ այդ հին շէնքը, քանի որ Հայ էք: Հոն բանտարկուած է նաեւ հայ Թագաւոր մը, Լեւոն Ռուբինեան: Ձեր վերջին Թագաւորը կարծեմ:

Զանձրանալի՝ գրեթէ բանի կերպով սկսուած խօսակցութիւն մը չէի կարծեր որ այսչա՛փ շահեկան պիտի դառնար: Գիտէի որ Լեւոն Զ · գերի տարուած ու եօթը տարի մնացած է Եգիպտոս, բայց Մանսուրայի մէջ բանտարկուած ըլլալուն մասին ծանօթութիւն չունէի: Ցայտնութիւնը այնչա՛փ անակնկալ էր ինծի համար որ չկրցայ կասկածի շշուրթ մը չունենալ:

— Մեր պատմիչները, ըսի կրօնաւորին, երբեք չեն յիշած Լեւոն Զ ·ի Մանսուրա բանտարկուած ըլլալուն պարագան, թէեւ կը խօսին Մելիք էլ Աշրաֆ Սուլթանին Կիլիկիա ըրած արշաւանքին ու Լեւոնի գերութեան վրայ:

— Հաւանական է որ յիշած չըլլան, ու շատ ալ բնական, պատասխանեց Ցիսուսեանը, դոհ ըլլալով կասկածանքէն որ իրեն առիթ պիտի տար մէջտեղ հանելու իր պատմական հմտութիւնը: — Պատմիչին համար, չարունակեց, կարեւորն է Թագաւորին յաղթուիլ ու գերի տարուիլը, իսկ բանտարկութեան վայրը նշանակութիւն չունի, մանաւանդ որ չի կրնար ալ գիտնալ, եթէ ինք, զոր օրինակ, իր պատմութիւնը Կիլիկիոյ վանքերէն մէկուն մէջ գրած է: Պատմական այս տեսակ մանրամասնութիւններ արձանագրութիւններէ ու տեղին վրայ քննութիւններէ միայն կարելի է գանել ու երբեմն ալ պէտք է յարակից պարագաներէ հետեւցնել: Արդ բոլոր ասոնք կը միաբանին ապացուցանելու համար թէ այդ հին բանտը ծառայած է նաեւ Լեւոն Թագաւորին: Ցայտնի է որ Սալահէտտինի եւ իր յաջորդներուն ժամանակ Մանսուրա եղած է Եգիպտոսի Սուլթաններուն մայրաքաղաքը, հետեւաբար հոն բերուած ու պահուած են բոլոր իշխանական գերիները, եւ այդ բանտը, ինչպէս արաբ պատմագիրները կը վկայեն, մասնաւորապէս շինուած է այդ կարգի գերիներուն համար: Քանի որ Լեւոն Թագաւոր եօթը տարի մնացած է Եգիպտոս, գրեթէ ապահովաբար կրնաք ըսել թէ հոն անցուցած է իր գերութիւնը:

Շոգեկառքը մօտեցած էր Մանսուրայի եւ կրօնաւորը պիտի երթար Թանթա: Խնդրեցի իրմէ որ բացատրէ ինծի բանտին ճամբան:

— Ձեր դէմը ելլող առաջին Արաբին հարցուցէք, ըսաւ, Կամի էլ Քէպիր մզկիթը, որ քաղաքին մեծագոյնն է եւ զոր ամէն մարդ կը ճանչնայ: Ճիշդ այդ մզկիթին քով կը գտնուի բանտին աւերակը:

Քառորդ մը ետքը արաբ տղայ մը կ'առաջնորդէր զիս քաղաքին ծուռ ու մուռ փողոցներէն դէպի մզկիթը:

— Կ'ուզե՞ս որ մզկիթին մէջ պտըտցնեմ քեզ, հարցուց առաջնորդս, երբ հասանք շէնքին առջեւ:

— Ոչ', մզկիթին մօտերը գտնուած հին բանտը պիտի տեսնեմ:

— Նուսրանի Թագաւորներուն բա՞նտը, գոչեց այն արհամարհոտ շեշտով զոր Արաբները միշտ ունին Նուսրանի բառը արտասանած միջոցնուն, նոյնիսկ ամէնէն պատկառելի քրիստոնեային դիմաց:

Նուսրանին՝ քրիստոնեան, իրենց համար անհաւատն է, պիղծը, գարշելին, ան որ խոզի միս կ'ուտէ եւ Ալլահն ու Մուհամմէտը չի ճանչնար:

— Այո', քրիստոնեայ Թագաւորներուն բանտը, պատասխանեցի գոհութեամբ, Արաբին այդ անուանակոչութեան մէջ նոր ապացոյց մը տեսնելով Ցիսուսեանին ըսածներուն: Ա՛լ ապահով էի որ Լեւոն Թագաւորին բանտն էր այցելելիքս:

— Տանիմ քեզի:

×

Մզկիթին անմիջապէս քովը, գրեթէ կից, աւերակ պատերու մէջ, կամարաւոր դրան մը առջեւ տարաւ զիս:

— Բանտին դուռն է ասիկա, ըսաւ:

Թափթփած քարերու կոյտի մը վրայէն զգուշութեամբ քալելով ներս մտանք: Աղբակի մը մէջ գտանք ինքզինքնիս: Անտառ, գարշահոտ բակ մը, որուն մէկ անկիւնը, սեւ ու ճաթրտած փայտեր՝ իրարու կռթնած՝ խարխլիկ հիւղակ մը կը ձեւացնէին: Արաբ կին մը, հողին վրայ, ծիւերը տակը, ամանի մը առջեւ կկզած, հիւղակին կերակուր կը պատրաստէր քով:

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԱՆՄՈՌԱՆԱԼԻ ՍԱՐԳԻՍԸ

Տ[ԻՄԻՆ].— Այնքան անակնկալ ու նաեւ վազահաս եղաւ ընկ. Սարգիս Առաքել – եանի մահը, որ չանթահարեց Տէսինի հայ գաղութը: կարելի չէր հաւատալ որ մահ – ուան դէրանդին կարող էր հնձել նաեւ առաջ, կենսուրախ ու եռանդուն կեանք մը:

Մեպտ. 19ի երկուշաբթի երեկոյեան, մեր սիրելի ընկերը ճամբուն մայթին վը – րայ կ'իյնար անշունչ, խոր սուգի մատ – նելով թէ' ընտանիքը եւ թէ բոլոր ընկեր – ները, Տէսինէն մինչեւ Փարիզ ու Մար – սիլ:

23 Մեպտ. Ուրբաթ երեկոյեան իր ան – ժպեցած մարմինը վերադրուեցաւ Տէսի – նի Ս. Աստուածածին եկեղեցին, ուր ե – րեկոյեան, ընկերներու կողմէ հսկում կատարուեցաւ: Իսկ Շաբաթ կէսօրէ ետք կատարուեցաւ թաղման արարողութիւնը:

Եկեղեցին բերնէ բերան լեցուն էր: Հա – րիւրաւորներ դուրսը համախմբուած էին: Կոնէն, Վալանսէն, Կրընոպլէն, Վիէնէն, Մարսէյլէն, Սէն Շամոնէն, Սէնթ Էթիէ – նէն ու փոն սը Շէրիւէն ընկերներ ու բա – րեկամներ փութացեր էին մասնակցելու թուղթակցութեան, իրենց վերջին յար – գանքը մատուցանելու մեր ողբացեալ ըն – կերոջ:

Ներկաներուն մէջ կը նշմարուէին բազ – մաթիւ օտարներ, որոնց կարգին տեղ – ւոյս կաթոլիկէ եկեղեցւոյ նախկին վար – դապետ կանոնիկոս Հայր Պերժէ: Նաեւ Լիոնի Ազգ. Միութեան անդամներ:

Առաքելեանի ընտանիքի ցանկութեամբ Մարսէյլէն յատկապէս հրաւիրուած էր Թրթռեան Եպիսկոպոս՝ թաղման արարո – ղութիւնը կատարելու համար: Արարո – ղութեանց սպասարկեց տեղւոյս հոգեւոր հովիւ Վարդ. քհնյ. Աւագեան:

Եկեղեցւոյ մէջ բարոյալից ու կրօնա – շունչ դամբանական մը խօսեցաւ Թրթռ – եան Սրբազան, յետոյ խօսեցաւ ընկ. Կա – րօ Մեհեան, որ ղրուաւերը ըրաւ ընկերը Սարգիսի մարդկային արժանիքներուն եւ առաքինութիւններուն: Տիկին Գայթան – ճեանն ալ, յանուն Ֆր. Կապ. Յաչի Լիո – նի մանանճիւղին, խմաստալից դրու – թեամբ մը ներբողը հիւսեց մեր տարա – բախտ ընկերոջ բարեմասնութիւններուն:

Ապա դագաղը մեռելակառքին մէջ դե – տեղուեցաւ եւ յուղարկաւորներու հսկայ թափօրը ճամբայ ելաւ դէպի գերեզմանա – տունն:

Կառքին առջեւէն կը քալէին Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի անդամներ ծաղկեպսակ – ներ ի ձեռին: Աւտնց եաին՝ Թրթռեան Սրբազանը, Վարդ. քահանան եւ դպրոց դասը: Դագաղին վրայ փռուած էր մեր պաշտելի Եռագոյնը:

Բազմաթիւ ծաղկեպսակներու կարգին կարելի է յիշել Հ. Յ. Դ. Տէսինի կոմի – տէի եւ Ն. Սերունդի «Դրօ» խումբին ծաղկեպսակները՝ եռագոյն ժապաւէններ – րով: Ինչպէս նաեւ Մեծ Եղեռնի Ցիսնամ – եակի Յանձնախումբին ծաղկեպսակը:

Թափօրը, դրեթէ 1500 հոգի, կազ – մուած ժողովրդային բոլոր խաւերէն, դերեզմանատուն հասաւ ստեղծելով յու – զիչ պահ մը: Այս բազմութիւնը կը վկա – յէր ընկ. Սարգիսի վայելած ժողովրդա – յին ընդհանուր համակրանքը եւ չատերու երախտապարտութիւնը:

Գերեզմանատան մէջ ալ կրօնական ա – րարողութիւնները կատարուեցան կանո – նաւոր կերպով:

Տէսինի կոմիտէի եւ Ն. Ս.ի «Դրօ» խումբին կողմէ կատարուեցան հայերէն ու ֆրանսերէն ղրուար յարղանքի արտա – յայտութիւններ: Այս տողերը գրողը ներ – կայացուց Սարգիսի կուսակցական թէ հանրային կեանքը: Լիոնէն Պ. Յակոբ Վարժապետեան իրրեւ մտերիմ բարեկամը մեր ողբացեալ ընկերոջ, յուղումով պատ – մեց իր վերջին տեսակցութիւնը Սարգիսի հետ անակնկալ դէպքէն ժամ մը առաջ:

Ընկ. Սարգիս Առաքելեան իրօք բացա – ռիկ էր իր խառնուածքով ու գործելա – կերպով:

Ծնած էր 17 Մարտ 1902ին Սամսոնի մէջ: 13 տարեկանին կը թափառի աքսորի արիւնոտ ճամբաներու վրայ: Հրաչքով իրենց բազմանդամ ընտանիքին միակ վե – րապրողը կը մնայ: Զինադադարին կը վերադառնայ իր ծննդավայրը, սակայն երկար չի մնար: Աստանդական, զրկեալ հայրերը կրցած են նոյն ոգին փոխանցել իրենց որդիներուն: Այո', ուրախութեամբ մեայն կարելի է նշել Ալֆորվիլի մէջ ներկայութիւնը հայ երիտասարդական Միութիւններու՝ մարզական, մշակու – թային թէ ազգային, եւ ասիկա՝ հակա – ռակ բոլոր սահուն մայթերուն ու ամէ – նուրբ ցաւով հատատուած նահանջնե – րուն եւ տեղահանութիւններուն: Օրինակ մը տա – լու համար բաւնք միայն թէ Ալֆորվիլի Հինգշաբթի օրուան հայկական դպրոցը կը յաճախեն 80 հայ մանուկներ:

Հատնարար Ֆրանսայի մէջ առաջին անդամն ըլլալով, Ալֆորվիլի հայ դա – դութը այս Շաբաթ չորս հազար հանդի – սականներ պիտի համախմբէ «Հայկական դիչեր»ուան մը չուրջ: Սիրք Պուկլիոնի Շափիքոյին տակ, մէկ յայտագրի մէջ պիտի ներկայանան Ֆրանսայի մէջ սիր – ուած հայ երգիչներ (Հանրի Թաչան, Հայրա, Մարք Աբեան, Լիլ Սարեան, Տանիէլ Ժերար, Ռոզի Արմէն), Սիփան կոմիտաս երգչախումբը, Սօսի եւ Կովկաս պարախումբերը, եւ մանաւանդ Հայաս – տանէն մասնաւոր հրաւիրուած հայ սր – ուեստագէտներ՝ Լուսիկ Քոչեան, Ռաչիտ Կարապետեան, Լեւոն Գասոյեան, Հրաչիկ Մուրատեան, Հրաչիկ Աբգարեան, Ջիւան Գասպարեան, Լուսինէ Զաքարեան, Սե – դա Ցարութիւնեան, դեկավարութեամբ Մարտիրոսեանի:

Նման ձեռնարկի մը դաղափարը յղա – նալը ինքնին արժանի է ամէն դնահա – տանքի, մանաւանդ այսօր, այս երկրին մէջ, երբ արտասահմանի Հայութեան տեսակ մը պարտականութիւնը դարձած է Հայութիւնը ճանչցնել օտարներուն: Ահա թէ ինչո'ւ, տակաւին չգործադրուած, մենք կը ծափահարենք այս ձեռնարկը՝ դայն ազգային դեռնի վրայ յաջողութիւն մը նկատելով:

«Հայկական դիչեր»ը կը հովանաւորէ Ալֆորվիլի քաղաքապետարանը: Ձեռ – նարկին դաղափարը յղանալն ու մասամբ իրադործումը կը պարտինք Ալֆորվիլի քաղաքապետ Ժօղէֆ Ֆրանչեսքիի, իրա – պէս հայասէր քաղաքապետին ու փոխ – քաղաքապետ Արման Նշանեանի չանքերով էր որ քով քովի կան ու սերտ աչխա – տանքի լծուեցան Ալֆորվիլի բոլոր հայ – կական կազմակերպութիւնները:

«Հայկական դիչեր»ը կը խոստանայ բացառիկ յաջողութիւն: Հայ դաղութին մէջ դտած արձագանգը կրնայ խորհըր – դածութեան մը մղել մեզ, այն՝ թէ կ'ապ – րինք Եւրոպայի մէջ, սկսած ենք մտածել Եւրոպացիներուն վրայ, պէտք է իրենց նման դործենք եւս: Օրինակ առնելով Ալ – ֆորվիլի մեր փոքրիկ դաղութը, ժամա – նակն է այլեւս որ մեր բոլոր հանդէս – ներն ալ վերածենք փառատօներու՝ այս – օրուան երիտասարդութեան սերած դանա – դանեալ եւ լեցուն յայտադրով: Այդ ձե – ւով միայն կրնանք օտար հանդիսականներ ունենալ:

Ք.

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ «ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳԻՇԵՐ»Ը

Ալֆորվիլ Փարիզի այն բախտաւոր ար – ուարձանն է, ուր Հայը կը չարունակէ ապրիլ իր մայրենի լեզուով, ոդիով ու սովորութիւններով: Այս ուրախալի երե – ւոյթը մասամբ արդիւնք է անչուչտ հոն ապրող Հայերու հոծ թիւի մը (4000 հո – դի), բայց առաւելապէս՝ որովհետեւ ու արկածալի կեանք մը ապրելէ ետք 1923ին կը յաջողի մտնել Ֆրանսա: Կարճ միջոց մը կը մնայ Մարսէյլ: Յետոյ կ'անցնի Սէն Շամոն, ուր կ'ամուսնանայ ու կը կազմէ ընտանեկան տաքուկ բոյն մը: Կեանքը իր երջանիկ լուումին կը հաս – նի երբ բարեկամներու եւ մանաւանդ Ա – բամ Մխքայէլեանի թելադրութեամբ, մուտք կը դործէ Հ. Յ. Դաշնակցութեան չարքերը, ուր կուսակցութիւնը կ'ըլլայ դպրոց մը իրեն համար:

1929ին վերջնապէս կը հաստատուի Տէ – սին: 37 տարիներ Հ. Յ. Դ. Տէսինի կազ – մին մաս կազմելով իրրեւ կարեւոր ուժ նպաստեց անոր բարգաւաճման: Յաճախ իրեն վստահուեցան կուսակցական պա – տասխանատու պաչտօններ: Իր համա – դումներուն ու կուսակցական դաղափար – ներուն մէջ եղաւ հաստատ ու անչեղ: Ազգային սրբութիւնները կը պաչտէր կը – բօնաչունչ մոլեռանդութեամբ:

Հանրային կեանքի մէջ իր անաչառ դոր – ծունէութեամբ օգտակար հանդիսացաւ չատերու եւ վայելեց բոլորին համակրու – թիւնը: Կը սիրէր երիտասարդութիւնը եւ իր պարզ բնաւորութեամբ ու իր պատ – կերազարդ խօսքերով կը դրաւատէր անոնց վստահութիւնը: Տէսինի մէջ չկար ձեռ – նարկ մը որուն չմասնակցէր նիւթական ու բարոյական զոհողութիւններով: Ան – պաչտօն հիւպատոս մըն էր կարծէք: Մի – ջին Արեւելքէն եկող քանի՛ քանի՛ հայեր վայելած են իր անձնուիրութիւնը:

Վերջապէս Սարգիս, առանց դրաղէտ մը ըլլալու իր նախնական կրթութեամբ ջերմ պաչտպան մըն էր հայ դրականու – թեան ու դրադէտներու: Գործնապէս կը մասնակցէր կրթական դործին, հայերէն դասախարատութիւնը կը նկատէր միակ ազդակը հայապահպանման: Ֆր. Կապ. Յաչի կայանը, Նոր Սերունդի կայանը ի՞նչքան վայելած են իր հոգածութիւնը:

Եղակի եղաւ Սարգիս իր կեանքի ըն – թացքին, դժբախտաբար մահն ալ ուղեց եղակի վախճան մը տնօրինել իրեն հան – դէպ:

Իր յիչատակը անչէջ պիտի մնայ բոլո – րիս սրտերուն մէջ:

ԳՈՒՐԳԻՆ ՊՕՅԱՃԵԱՆ

Թուրքը միայն անպաչտպան ժողովուրդը կը կողոպտէ եւ կը սպաննէ: Էսքիչէհիր, Պուսայի, Անգարայի, Եալովայի, Քաս – թամոնիի չրջաններուն մէջ, առանց ոչ մէկ արդարացումի, տարագրութեան են – թարկեց եւ բնաջնջեց 250·000 անմեղներ, որոնք պատերազմի ճակատներուն հետ ոչ մէկ կապ ունէին»:

Մեր ճչդումով, Ֆոն Թիլգալի ակնար – կած չրջանը ունէր առնուազն 256·000 Հայութիւն, 190 եկեղեցիներով, եւ մի – այն ակնարկուած այդ մասերուն՝ Հայե – րուն կորուստը եղած էր 520·000·000 ոս – կի տոլար, առանց հաչուելու ազդապատ – կան սեփականութեանց դումարները: Մինիայի Էսքիչէհ, Ռոտոսթօ, Պրուսա, Եալովա, Քասթեմոնիի եւ Անգարայի չրջանները):

×

Հայոց իրաւունքները ճչդուած են Սեւ – րի դաչնադրի Յօդ· 226, 227, 228, 229 եւ 230ով: Իսկ լքեալ դոյքերու վերադար – ձումի մասին Յօդ· 144ով: Լօզանի դաչ – նադրով ալ 37–45 յօդուածները փոքրա – մասնութեանց մասին յարդուած չէն: 1842ի ունեւորութեան տուրքի խայտա – ռակութիւնը փաստերէն մին է:

Ամբողջ դժբախտութիւնը կը կայանայ նոյն, եւ թուրք համաձայնադրերուն մէջ Հայաստանի Ազատութիւնը եւ Ան – կախութիւնը ճղմելու եւ Հայաստանի հո – դին բաժնելու չուրջ, իրենց միջեւ: Ազատ եւ Անկախ Հայաստանն է որ պիտի կրնայ պաչտպանել՝ Հայոց ամէն նորդի իրաւունքները:

ՀԱՅԿԱԶՆ Գ. ՂԱԶԱՐԵԱՆ

---

*) Ո՞վ էր Ղանի պէյը, Իթթիհատի գլխաւոր պատուիրակը Էսքրնէհի եւ Սե – բաստիոյ ճահճոցներուն մէջ, 1915ին: Ըստ դատական արձանագրութեանց, Ղա – նի պէյ, դատավարութեան 21 Յունիս 1919ի նիստին մէջ, պատասխանելով դա – տարի հարցումներուն յայտարարած է հետեւեալը.—

«Իր անունն է Ապտիւլ Ղանի, հօր ա – նունը՝ Հաճի Հասան, տարիքը 40, ծնընդ – եանյայրը երգնկա, բնակավայրը Գատը նոյն ձէվիզիէ թաղը (Կ. Պոլիս), բարձր ուսում ստացած է: Նախապէս դատա – պարտուած չէ: Ներկայիս պաչտօն չու – նի, եղած էր նախապէս Էսքրնէհի Իթթի – հատ եւ Թէրագգը կուսակցութեան ներ – կայացուցիչը: Եղած էր գինուորական նահանջի տեղակալ եւ հանգստեան կոչ – ուած էր:

**) Ապտիւլ Ղանի լուռ աճցած է իր ընդունելութեան մասին, Սեբաստիոյ մէջ 13ին 15էն Օգոստոս 1915, ուր եղած էր գաղտնի պատուիրակներու ընդունելութեան նախաճաչատու բարտուղար Իթթիհատի կեդրոնական կարկինեալներու սպանդին· Հայերու ոչնչացման հսկիչն էր եւ ազդեցիկ անդամը՝ ոճրագործ վալի Մուամ – մերի:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (6)

ՓՈՅՏԱՄԻ ԳԱՂՆԻՔՆԵՐԸ

— Գոհ էք անչուչտ ձեր ստացած չնոր – հէն, որուն արժանի էիք, — ըսաւ Գա – համառանդը խիստ բնական չեչտով մը: կայսրը կը փափաքի, որ դուք այս իրի – կուն իսկ Լոնտոն մեկնիք տասնին ճեպըն – թացով՝ որ Ֆլուչինկ կ'երթայ, որպէսզի Նորին Վսեմութիւն դեսպանը արձակուր – դով մեկնելէն առաջ տեղեկանայ ձեր մա – սին տրուած որոչման: Կոմսուհին ան – չուչտ Պերլին պիտի մնայ, որովհետեւ պէտք է որ ձեր ամբողջ ժամանակը յատ – կացնէք՝ հոն իրեն յարմար յարկաբաժին մը պատրաստելու համար:

— Ներողութիւն կը խնդրեմ ձեր կայ – սերական բարձրութենէն. բայց կը կար – ծեմ թէ կոմսուհին հետս դալ պիտի ու – դէ, յարեց սիրահար ամուսինը: Լոնտոնը իր ծննդավայրն է եւ հոն որեւէ օտարու – թիւն չի քաչեր:

— Ո՛հ, ո՛հ, — հեգնեց «վիլհելմիկ», որուն կիսախուփ աչքերը տարօրինակ փայլ մը արձակեցին, — ի՛նչ տղայու – թիւն: Երկու տարիէ ի վեր ամուսնացած էք, չէլլա՞յ որ ինձ հաւատացնել ուղէք թէ դեռ ձեր մեղրալուսնին մէջն էք... Դուք հոն այնքան բազմադբաղ պիտի ըլ – լաք որ ժամանակ պիտի չգտնէք իրմով դբաղելու: Թողուցէք զայն Պերլին, իր տան մէջ՝ մինչեւ որ կարդի դնէք ձեր դործերը: Ես կը պատուիրեմ Քիտերլէ – նի որ այն տաեն ձեզի արձակուրդ մը տայ վերադառնալու եւ ձեր տան դործերը կարդադրելու համար:

Կոմսին երեւոյթին նչմարեցի թէ մե – ծապէս չփոթած էր աստիճանի այս բա – ձրացումէն, որ կարծես թէ երկինքէն ին – կած էր: Ներս մտած տաեն ալ յայտնած էր արդէն անակնկալի եկած ըլլալը, եւ կը թոթովէր, այսպիսի բարձր պատիւի մը կոչուելուն համար:

Գահաժառանգը օգտուեցաւ անոր չփո – թութենէն:

— Ուրեմն այսպէս, — եղրակացուց ան սովորական կոչտ ու վճռական ձեւով: Այս իրիկուն կը մեկնիք Լոնտոն, կոմսու – հին հոս կը մնայ մինչեւ որ կարենաք բնակարան մը պատրաստել: Ի բոլոր սըր – տէ կը չնորհաւորեմ ձեզ այս բարձրաց – ման համար, որուն այնքան արժանի էիք: Կայսեր կողմէ իմ դունդիս չնորհուած պատիւ մը կը նկատեմ զայն: Արտասահ – մանի մէջ ձեր ընթերքը ձեր երկրին ամե – նամեծ փառքը պիտի ըլլայ:

Եւ այս խօսքերով հրաժեչտ տուաւ նոր հրամանատարին:

— Ի՛նչ սիրուն տղայ... ակնարկեց իչ – խանը, դուռը դոցուելէ ետք: Վերջերս միայն ուչադրութիւնս դրաւեց: Խանդա – վառ զինուորական մըն է, համակ կրակ ու բոց: Քարլտըն Հաուզ Թերասի մէջ մեծ ծառայութիւններ պիտի կրնայ ընել մեզ: Տակաւին հոն չատ բան կայ ընե – լիք, սիրելի Հելցենտորֆ: Բարեբախտա – բար մենք դիտցանք չողոքորթել մեր անդլիացի բարեկամները: Անոնք կա – տարելապէս կը քնանան հիմա: Այս դոր – ծը մեզի թէեւ չատ սուղի նստաւ, բայց դրամով ինչպէս Պերլինի նոյնպէս ալ Լոն – տոնի մէջ կարելի է ամէն բան ընել:

Եւ գոհունակութեան հառաչ մը արձա – կեց, մտածելով մութին մէջ նիւթուղ համաչխարհային դաւադրութեան եւ այն մահացու հարուածի մասին, որ պիտի տար Ֆրանսայի իր հաճոյքի ընկերներուն Ֆոն Քլուքի, Ֆոն Հինտենպուրկի եւ Ֆոն տեր Կոլցի հետ յաղթական արչաւելով դէպի Փարիզ:

ՈՒԻԼԵԼՄ ԼԸ ՔԷՕ

(Շար.)

Պ· Միշա Ագճաուր,

Տէր և Տիկին Տիրան–Ժորժ Կաուվարեցց,

Պ· Շառլ Ագճաուր եւ զաւակները՝ Սեդա եւ Փաթրիճ,

Ինչպէս նաեւ ընտանեկան բոլոր պարագաները սրտի խոր կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց կնոջ, մօր եւ մեծ–մօր՝

ՔՆԱՐ ԱԶՆԱՒՈՒՐԻ

յանկարծական մահը որ պատահեցաւ Շաբաթ (Սեպտ· 24) իրիկուն Մոսկուայի օդակայանը, 66 տարեկանին:

Ողբացեալին մարմինը պիտի փոխադրուի Փարիզ եւ յուղարկաւորութիւնը կատարուի Փարիզի Ս· Յովհ· Մկրտիչ եկեղեցին, հաւանաբար Շաբաթ օր: Ձիշդ թուականը եւ ժամը կը հաղորդուի յետագային:

Որեւէ մահագդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

Այրի Տիկին Ալիս Տիլանեան եւ զաւակները՝ Մարք, Անի եւ Արշալոյսորթի անհուն կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրեցեալ ամուսնոյն եւ հօր

ՎԱՐԴԳԷՍ ՏԻԼԱՆԵԱՆԻ

մահը որ պատահեցաւ արկածի հետեւանքով, ընտանեկան պարտականութիւն մը կատարելու համբուն վրայ:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի այսօր Ուրբաթ (30 Սեպտ·) ժամը 15,30ին Առնուվիլի Վարագայ Ս· Խաչ եկեղեցւոյ մէջ, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի տեղւոյն գերեզմանատունը, ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

Տիկին Սիրուն Հալաճեան եւ զաւակները Հոփսիմէ, Աստղիկ, Արփիկ, Տէր եւ Տիկին Օ· Ալթունեան եւ ընտանիքը, Տէր եւ Տիկին Կիրակոս Հալաճեան իր ընտանեքի բոլոր անդամներով, սրտի խոր կըսկիծով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօրեւ եղբօր

ԳԷՈՐԳ ՀԱԼԱՃԵԱՆԻ

յանկարծական մահը, որ պատահեցաւ Շորեքշաբթի ժամը 15,30ին իր տան մէջ, Պորտօ:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի այսօր (Սեպտ· 30) Ուրբաթ ժամը 16ին, ՍԷն Փիէր եկեղեցին:

«Յառաջ»·.— Մեր ցաւակցութիւնները

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Հաւուրս Գարակէօղեան Հոմի նախկին Սանուց Միութիւնը կը ծանուցանէ թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի այս կիրակի առաւօտ, Փարիզի Ս· Յովհ· Մկրտիչ եկեղեցին ազգային բարերար՝

ՄԻՀՐԱՆ ԳԱՐԱԿԷՕԶԵՄԱՆԻ

յիշատակին:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

×

Տէր եւ Տիկին Լեւոն Խրիմեան եւ զաւակները, Այրի Տիկին Գայեանէ Պաղտասարեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի այս կիրակի առաւօտ Փարիզի Ս· Յովհ· Մկրտիչ եկեղեցին իրենց սիրելի մօր եւ մեծ–մօր

Այրի Տիկին Թագուհի Շարապխանեանի մահուան տարելիցին առթիւ:

ՄԱՐՍԷՅԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Այս կիրակի Վազգէն Ա· Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի օծման եւ գահակալութեան 11րդ տարեդարձին՝ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցանէ Յակոբ Եպսկ· ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ, որ նաեւ պիտի քարոզէ:

Ցետ պատարագի պիտի կատարուի Հայրապետական Մաղթանք:

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8, պատարագ 9,45, քարոզ՝ 11,15, Հայրապետական Մաղթանք 11,50:

ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔՆԵՐ

Ֆր· կապոյտ Խաչի Շրջ· Վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ Ֆիլոթէքնիք համայնաղիտարանի հայերէնի դասերը կը վերսկսին Հոկտ· 3ին, Լիսէ Քոնտորսէի մէջ երկուշաբթի եւ երեքշաբթի երեկոները ժամը 19էն 20: Սկսնակ եւ յառաջացած դասընթացքներ, Պաքալորէայի պատրաստութեան հայերէնի լրիւ ծրագիր:

Դասախօս՝ Պր· ԿԱՐՕ ՄԵՀԵԱՆ

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL « HARATCH »
32, Rue de Trévise, PARIS (9e)

Հ. Յ. Դ.

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Հ· Յ· Դ· Շրջ· Կոմիտէն ընկերական ընդհ· ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները Շաբաթ իրիկուն (Հոկտեմբեր 1) ժամը 21ին, Ա.Հարոնեան ակումբը:

ՎԻԼՆ.— Հ· Յ· Դ· Անի կոմիտէն ընդհ· ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս չաբաթ (Հոկտ· 1) ժամը 20,30ին Ա.Հարոնեան ակումբը: Շատ կարեւոր օրակարգ: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ՓԱՐԻԶ.— Հ· Յ· Դ· Շրջ· Կոմիտէն ներկայացուցչական ժողովի կը հրաւիրէ փարիզի եւ շրջանի մարմիններու ներկայացուցիչները այս Ուրբաթ (30 Սեպտ·) երեկոյ ժամը 8,30ին Մշակոյթի Տան մէջ: (Շար· նախորդ ժողովին):

ԿՈՒԶՈՒԻ՝
SOCIETE IMPORT - EXPORT
Կը փնտռէ առեւտրական պարտաստութիւն ունեցող գործակից մը 25էն 35 տարեկան:
Հեռաձայնել՝ 225–12–43:

CONFECTIONS
Ouvrières, fabrication cravates en atelier, même débutantes.
LAFONT, 4, Rue Augustin, Paris
Métro : Bourse

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ
Քորֆուէն Յակոբ Մկսիեան կը փնտռէ իր մօրաքրոջ տղան Օննիկ Սկֆկրեան բնիկ Պանտրմայի:
Լուր ունեցողներէն կը խնդրուի դրկել
BOUDOYAN
18, Rue Constant — 69 - LYON (3e)

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ
ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ՈՒՍՄԱՆՑ ԿԵԴՐՈՆԻ
ԿՈՂՄԷ
CENTRE D'ETUDES ARMENIENNES
– ՃԱՇ –
Ի ՊԱՏԻՒ
ԳԱԲՐԻԷԼ ՄԱՅՆԷՓԻ
ԵՒ
"COMBAT" ՕՐԱԹԵՐԹԻ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ
ՀԱՅՈՑ Ի ՆՊԱՍՏ ԲԴՇԱՄ ԻՐԵՆՑ ԴԻՐՔԻՆ ԱՌԹԻՒ
1966 Հոկտեմբեր 15, Շաբաթ երեկոյ ժամը 20,30ին
Salons du Cercle Républicain, 5 Avenue de l'Opéra, Paris
Սակաւաթիւ տեղեր: Տոմսերը կը գտնուին Ատոմ Ադամեանի մօտ
16, Rue Lafayette, Paris, Tél. : PRO 52-88
ՄՈՒՏՔ 40 ՖՐ·

LA MUNICIPALITÉ D'ALFORTVILLE
et Toutes les Organisations Arméniennes de la Commune
PRESENTENT LE 1er OCTOBRE 1966 DANS LE CADRE DU
PREMIER FESTIVAL INTERNATIONAL DU FOLKLORE
La Grande Nuit
DE L'ARMÉNIE
sous un chapiteau de 4000 places
RUE DE SEINE
UN EXTRAORDINAIRE PROGRAMME
Avec la participation de :
HENRI TACHAN HAIRA MARC ARYAN LIZ SARIAN
DANIEL GERARD et ROSY ARMEN
de la TROUPE FOLKLORIQUE D'ARMÉNIE, spécialement venue d'Erévan
GROUPE DE DANSE « CAUCASE » — ENSEMBLE « SOSSI » — CHORALE SIPAN-KOMITAS SOUS LA DIRECTION DE G. APRIKIAN.
PÈLERINAGE A SOURP-GARABED AVEC LA PARTICIPATION DE Mr. A. KEMPETIAN
Samedi, 1er Octobre 1966 à 20 h. 30, Alfortville
CHAUFFAGE ET PARKING ASSURES
Prix des places 20, 15 et 10 Francs. — S'adresser : MARKARIAN, 32 Rue de Trévise, PALOUYAN, 46 Rue Richer MASSIS, 21 Rue Saulnier.
LES BILLETS DONNENT DROIT AU TIRAGE D'UNE TOMBOLA : PRIX UN VOYAGE EN ARMENIE.
Autobus : 103 Charenton-Ecoles Descendre Rue de Seine
NUIT DE L'ARMENIE ALFORTVILLE 1er OCT-1966 A. BERBERIAN